Ministerul Culturii și Cultelor
Muzeul Carpaților Răsăriteni

ANGVSTIA 9, 2005

Arheologie - Etnografie

Editura ANGUSTIA
Sfîntu Gheorghe
2005

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA 9, 2005

ARHEOLOGIE - ETNOGRAFIE

Editura ANGUSTIA
Sfîntu Gheorghe
2005

www.cimec.ro / www.mncr.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:
Valeriu Cavruc

Colectiv de redacție:
Andrea Chiricescu
Dan Lucian Buzea
Dorel Marc

Secretar de redacție:
Andrea Chiricescu

Culegere text și prelucrare imagini:
Marius Andrei Dănilă
Kinga Ugron
Andrea Chiricescu

Traducerea rezumatelor în limba engleză:
Andrea Chiricescu

Orice corespondență se va adresa:
Please send any mail to the following address:

MUZEUL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI
Str. Gabor Aron nr. 16
520008, Sfîntu Gheorghe, jud. Covasna
Telefon/fax: **0267 / 314.139**
E-mail: **muzeu_cavruc@planet.ro**

Coperta 1: Vas de provizii pictat, apartinând culturii Cucuteni – Ariusd, descoperit la Pauleni Ciuc-Ciomortan, jud. Harghita
Cover 1: *Painted supply pot, Cucuteni-Ariusd Culture, discovered at Pauleni Ciuc – Ciomortan, Harghita County*

Coperta 4: Fântâna de apa sarata de la Comanesti, comuna Martinis, jud. Harghita
Cover 4: *Brine well, Comanesti village, Martinis commune, Harghita county*

ISSN: 1454-8275

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA 9, 2005

Cuprins - Table of Contents

CUPRINS (TABLE OF CONTENTS) 5

CUVÂNT ÎNAINTE (FOREWORD)

Gorgoi Mihail, Muzeul Carpaților Răsăriteni, o instituție de importanță națională
The Museum of Eastern Carpathians, an Institution of National Importance 7

ARHEOLOGIE (ARCHAEOLOGY)

Schuster Cristian, Prähistorische Boote/Schiffe im nördlichen Balkanraum. Erwägungen zu ihren Abbildungen
Ambarcațiuni/ bărci preistorice în spațiul nord-balcanic. Unele precizări cu privire la reprezentările lor 11
Buzea Dan, Lazarovici Gheorghe, Descoperirile Cucuteni - Ariușd de la Păuleni Ciuc-Ciomortan "Dâmbul Cetății". Campaniile 2003 - 2005. Raport preliminar
The Cucuteni-Ariușd Discoveries from Păuleni Ciuc-Ciomortan "Dâmbul Cetății". 2003 - 2005 Campaigns. Preliminary Report 25
Haimovici Sergiu, Caracterizarea arheozoologică a unor resturi faunistice din așezarea de la Malnaș Băi (Cultura Ariușd)
La caractérisation archéozoologique des restes de l'établissement de Malnaș Băi (Culture Ariușd) 89
Haimovici Sergiu, Studiul resturilor animaliere din așezarea de cultură Ariușd de la Turia, situl "Piciorul bisericii"
L'étude de restes animaliers de l'établissement de Culture Ariușd de Turia, le site "Piciorul bisericii" 97
Kacsó Carol, Stand der Urnenfelderforschung in Rumänien
Stadiul cercetării Culturii câmpurilor de urne în România 107
Meșter Mihai, Pop Daniela, Lazarovici Gheorghe, Bindea Diana, Mintiu-Gherlei - Campania 2000. Raport arheologic
Mintiu-Gherlei Archaeological Site. 2000 Campaign 113
Cavruc Valeriu, Buzea Dan, Vestigiile dacice timpurii de la Olteni. Raport preliminar
The Early Dacian Evidence from Olteni. The Preliminary Report 121
Iaroslavschi Eugen, Siderurgie dacică în Carpații Orientali
Sidérurgie dacique dans les Carpates Orientaux 155
Jánovits István, Noi descoperiri arheologice de la Albiș, com. Cernat (jud. Covasna)
New Archaeological Discoveries from Albiș, Cernat Parrish (Covasna County) 159
Gheorghiu Gabriela, Un *modiolus* descoperit în cetatea dacică de la Costești-Cetățuie (jud. Hunedoara)
Ein in der Dakischen Befestigung von Costești-Cetățuie (Kr. Hunedoara) Entdeckter Modiolus 165
Bindea Diana, Așezarea dacică de la Covasna. Studiu arheozoologic preliminar
The Dacian Settlement from Covasna. The Archaeo-zoological Preliminary Study 175
Istrate Angel, Castelul Mikó din Olteni, jud. Covasna (cercetări arheologice)
Mikó Manor House from Olteni, Covasna district. Archaeological surveys 193
Chiricescu Andrea, Buzea Dan Lucian, Repertoriul fântânilor de apă sărată și a descoperirilor arheologice de pe Valea Homoroadelor
The brine wells and archaeological discoveries repertory on the Homoroade Valley 215

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ETNOGRAFIE (ETHNOGRAPHY)

Avram Sultana, Sarea - tradiție, simbol și ritual
The Salt - Tradition, Symbol and Ritual 241
Ichim Dorinel, Chiricescu Andrea, Noi cercetări etnografice privind exploatarea preindustrială a sării în estul Transilvaniei, zona Reghin, județul Mureș
New Ethnographical Researches Regarding the Pre-industrial Exploitation of Salt in Eastern Transylvania, in the Reghin Area, Mures County 245
Marc Dorel, Marc Livia, Cercetare etnografică privind exploatarea, comerțul traditional și utilizarea sării în zona Mureșului Superior și valea Gurghiului
Ethnographical Investigation Regarding the Exploitation, Trade and Use of Salt in the Upper Course of the Mureș Area and in the Gurghiu Valley 263
Marc Dorel, Sisteme de transport si comerț tradițional în zona Mureșului Superior: plutăritul
Traditional Transportation and Trade Systems in the Upper Mureș area: the Rafting 269
Dobrean Doina, Elemente specifice ale graiului românesc din Subcetate
Particularités de la langage roumain de village Subcetate 285
Dobrean Doina, Universul satului românesc de munte oglindit în creația populară. Subcetate-Mureș, județul Harghita
L'univers de village roumain envisage dans la folklore. Subcetate-Mureș, département Harghita 291
Botoroagă-Bercu Dana, Toponimia și graiul din comuna Zăbala, județul Covasna
The Toponimy and Language from Zăbala village, Covasna County 297
Matei Truță Florina, Însemnări pe marginea unor culegeri de folclor muzical din zona Toplița - județul Harghita
Notes on some Musical Folklore Collections from the Area of Toplita 303
Matei Truță Florina, Folclor muzical din zona etnoculturală Toplița. Considerații privind muzica de joc
Musical Folklore in the Ethnocultural Area of Toplița. Considerations upon the Dancing Music 319
Ploșnea Nicoleta, Icoana, mărturie a credinței și trăirii ortodoxe a *țăranului-preot* din Ardeal
L'icone, témolgnage de la croyance et de la vie orthodoxe du paysan-prêtre *de Transilvanie* 325
Catrina Constantin, Folcloristul N. I. Dumitrașcu
Folklorist N. I. Dumitrașcu 333

RECENZIE (REVIEW)

Ciută Marius-Mihai, *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2005 (**Dan Lucian Buzea**) 341

CRONICA ACTIVITĂȚII

Chiricescu Andrea, Cotruță Mirela, Buzea Dan, Cronica activității Muzeului Carpaților Răsăriteni pe anii 2004 - 2005 347
Chiricescu Andrea, Ichim Dorinel, Muzeul Etnografic Poiana Sărată 358
Marc Dorel, Marc Livia, Muzeul Oltului și Mureșului Superior. Gânduri la început de drum sau nevoia de muzeu ca de o casă a moștenirii noastre culturale 359

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE (BIBLIOGRAPHICAL ABBREVIATIONS) 369

LISTA AUTORILOR (LIST OF AUTHORS) 371

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cuvânt înainte

Muzeul Carpaților Răsăriteni, o instituție de importanță națională

Muzeul Carpaților Răsăriteni a fost înființat prin Hotărîrea Guvernului României nr. 1365/ 27.12.1996 după mai multe dezbateri publice, note de fundamentare si memorii adresate tuturor organismelor centrale. Prin acest act se încheiau aproape 5 ani de demersuri, de proteste și de încercări de a lămuri opinia publică despre rostul cercetării, protejării si valorificării patrimoniului cultural-istoric românesc din S-E Transilvaniei, despre rostul înființării unei instituții de rang național care trebuie să coordoneze aceste activități.

Înființat ca instituție în subordinea Ministerului Culturii (astăzi Ministerul Culturii și Cultelor), Muzeul Carpaților Răsăriteni, potrivit Hotărârii de Guvern nr. 1365, trebuie să aibă filiale în județele Covasna si Harghita.

După mai multi ani de așteptare a unor decizii la nivel înalt, ani în care activitatea instituției nou create a fost apreciată atât în țară cât și peste hotare, s-a ajuns, cu emoții, cu memorii peste memorii, chiar eforturi, la ceea ce trebuia să fie de la început, adică la o proprie identitate, la o proprie adresă și la o activitate complexă privind cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural.

De abia acum, la sfârșit de an 2005, muzeul s-a mutat în propriul sediu, după ani de așteptare.

În sfârșit, putem să spunem că eforturile depuse de organismele românești din zonele Covasna și Harghita, de intelectualii români de aici și din alte părți ale țării, de reprezentanții Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, s-au materializat prin apariția deja de 9 ani a unei instituții sub coordonare centrală capabilă să gestioneze activitatea științifică și culturală desfășurată pe șantierele arheologice, în cercetările etnologice și istorice din această zonă de curbură a Munților Carpați, zona Carpaților Răsăriteni, pe ambii lor versanți.

Încă din actul de înființare acest muzeu a fost numit muzeu de importanță națională, având o activitate complexă în domeniile arheologie, istoric, etnografic, artă și memorialistică, activități desfășurate pe teritoriul mai multor judete ale tării si având acum, stabile, deja două locații principale, la Sfîntu Gheorghe (jud. Covasna) și Miercurea-Ciuc (jud. Harghita), la care adăugăm și Casa Memorială "Romulus Cioflec" din localitatea Araci, județul Covasna.

Dezvoltarea Muzeului Carpaților Răsăriteni s-a datorat nu numai sprijinului continuu acordat de către Ministerul Culturii și Cultelor, ci și sprijinului primit de la societatea civilă din zonă, de la prieteni ai muzeului precum și de la Asociația cultural-științifică "Carpații Răsăriteni".

De nenumărate ori, membri ai comunității românești din zonă au făcut demersuri către organismele centrale pentru sprijinirea muzeului.

Cu aceste eforturi, cu eforturile depuse permanent de către conducerea și colectivul muzeului, au fost realizate multe dintre obiectivele instituției.

Astăzi, muzeul este pe cale să preia colecțiile de etnografie de la Toplița și, de asemenea, să fie preluată în administrare, pentru expoziții și alte activități de profil, o clădire în orasul Covasna.

Să nu uităm că în acești ani muzeul a luat deseori inițiativa unor cercetări complexe în zonele în care s-a prelucrat sarea, coordonând sau lucrând împreună atât cu specialiști din străinătate (Anglia) cât și cu specialiști de la muzeele din Buzău, Reghin, Bistrița, Piatra Neamț, Brașov etc.

Suntem convinși că aceste cercetări vor continua, vor strânge atâta material încât să se poată scrie o lucrare științifică de profil și să se realizeze o expoziție în acest sens.

Colaborarea muzeului cu oamenii din zonă, cu comunitățile locale, s-a soldat și cu deschiderea unei expoziții etnografice la Poiana Sărată, care credem că se va dezvolta în viitor, ajungând până la înființarea aici a unui muzeu istorico-etnografic al Văii Oituzului.

Proiectele și programele viitoare includ cercetări arheologice si etnografice în zone ale Carpaților Răsăriteni, pe ambii versanti, cuprinzând o arie mai largă.

În toate demersurile sale, Muzeul Carpaților

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Răsăriteni este preocupat de cercetarea și valorificarea creației și civilizației românești din zonele respective, dar și de cea a celorlalți locuitori, indiferent de naționalitate, împlinindu-și astfel menirea pentru care a fost constituit.

Niciodată declasarea acestui muzeu de la rang național la zonal sau local, nu va fi în favoarea dezvoltării sale, nu va fi în spiritul actului său de înființare. Orice tendință de revizuire a unor liste privind importanța unor instituții muzeale, promovarea sau declasarea lor, indiferent de cine este făcută, nu poate fi întotdeauna drumul spre o recunoastere reală a unui patrimoniu și a unor activitati tinzând să fie considerate subiective.

Avem convingerea că toți cei care sunt în slujba patrimoniului cultural național simt și gândesc în folosul acestuia si vor păstra pentru generațiile viitoare instituții cultural-stiințifice naționale care sunt în plină dezvoltare, așa cum este și cazul Muzeului Carpaților Răsăriteni.

Mihail Gorgoi

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ARHEOLOGIE
Archaeology

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Prähistoriche Boote/Schiffe im Nordlichen Balkanraum. Erwägungen zu ihren Abbildungen

I. Zu den Abbildungen:

Abbildungen von Booten oder Schiffen sind in dem von uns ins Auge gefaßten Raum eher eine Seltenheit. Als Grundlage für die Darstellungen der Wasserfahrzeuge wurden Tongefäße, Steinplatten wie auch *Spondylus*-Schalen verwendet. Die Abbildungen wurden eingeritzt und sind sowohl dem Neolithikum als auch der Bronzezeit eigen.

Über die Problematik der Schiffahrt an der Unteren Donau und an der Westküste des Schwarzen Meeres haben wir uns mit anderen Gelegenheiten beschäftigt[1]. So wurde die nötige Aufmerksamkeit den Einbäumen und Bretterbooten, den tönernen Modellbooten, den Ankern, den wahrscheinlichen Handelsrouten und, gebunden an diese, dem Warentausch, und letztendlich dem Fischfang gewidmet[2].

I.1. Neolithische Abbildungen:

a. Im Turdaş-Kulturniveau der Siedlung von *Cluj-Napoca*, wurde der Unterteil eines Gefäßes entdeckt, das auf der Außenseite seiner Standfläche die Abbildung eines Schiffes mit Zentralmasten, doppeltem Segel und Rudern eingeritzt trägt (Taf. I/1)[3]. Nach N. Vlassa wurde dieses Schiff auf dem Someş-Fluß verwendet und stellt das Vorbild der Wasserfahrzeuge die später in der Ägäis und möglich im Scharzen Meer benützt wurden, dar.

b. An der donauaufwärts von Korbovo liegenden serbischen Siedlung von *Zbradila*, die der Zeitspanne Vinca-Turdaş II - Vinca-Plocnik II angehört, wurde die Standfläche eines Gefäßes, welche auch mit dem Bild eines Bootes verziert ist[4], entdeckt (Taf. I/2). Nach der Form gehört dieses Wasserfahrzeug in die Gattung der Einbäume.

c. In einem Grab der Vinca-Nekropole von *Mostonga IV* wurde eine *Spondylus*-Muschelschale, die auf dem Becken des Verstorbenen lag und sechs Piktogramme eingeritzt hatte, gefunden[5]. S. Karmanski ist der Meinung, dass eines der Bildsymbole ein Boot darstellt (Taf. II/6).

I.2. Bronzezeitliche Abbildungen:

In *Razlog*, Blagoevgrad Bezirk, im Südwesten Bulgariens, in einer spätbronzezeitlichen Siedlung, die sich in der Nähe des Flusses Mesta und nicht weit vom Fluß Struma befand, wurden Steinplatten, auf denen Abbildung von Schiffen eingeritzt sind, entdeckt (Taf. III)[6]. Die Stelen gehören sehr wahrscheinlich einem Heiligtum aus dem 14.-13. v.Chr.[7] an. Die dargestellten Schiffe sind in zwei Gattungen einzuteilen. Neben dem ersten Schiff (Taf. III/3), das eine Sonne zu transportieren scheint, befindet sich ein ithyphalischer Mann (Taf. III/4). Es handelt sich wahrscheinlich, so wie B. Hänsel[8] meint, oder um einen Verehrer oder eher um einen Gott, der Wellen erzeugt, die das Schiff in Bewegung setzen.

Das zweite Schiff von *Razlog* (Taf. III/1-2) ist von sieben Ruderer, die schematisch dargestellt sind, angetrieben. Gebunden an diese Darstellungsart, ist der Unterkiefer eines Stieres, der in *Putvil* (Taf. V/4)[9], in der Nordukraine, zu nennen. Auch dieser trägt schematische Einritzungen, die genauso wie in *Razlog* u.a. auch Schiffe mit Ruderer[10] darstellen. J. Lichardus ist der Meinung, dass im Fall *Putvil* von einem mykenischen Einfluß gesprochen werden muß[11].

II. Besprechung:

Die oben erwähnten neolithischen Abbildungen erheben mehrere Probleme. Erstens ist auf den Fundort hinzuweisen. Die Turdaş-Siedlung von *Cluj-Napoca* liegt am Someş. *Zbradila* befindet sich an der Donau und *Mostonga IV* in einem Sumpfgebiet nicht weit entfernt von der Donau, im serbischen Banat. Logischerweise war die Donau das geeigneste Gewässer zum Befahren. Aber, trotzdessen, ist das von *Cluj-Napoca* dargestellte Boot das einzige welches Masten und Segel besitzt. Möglich, dass der Someş-Fluß mit so einem Fahrzeugtyp in der damaligen Zeit befahrbar war, aber, dass die neolithischen Turdaş-Menschen solche Boote bauten, ist zum staunen.

Die anderen von uns besprochenen Boote / Schiffe haben keine Segel und nur eines, in Razlog, ist von Ruderer getrieben. Alle drei

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Wasserfahrzeugkategorien haben Analogien sowohl im Mittelmeerraum, wie auch in anderen europäischen, asiatischen oder afrikanischen Gebieten.

So zum Beispiel, finden das zweite Boot von *Razlog*, wie auch weitere spätbronzezeitliche gemalte ostägäische Bootdarstellungen, die auf verschiedenen Keramikgefässen identifiziert wurden (*Kynos*: Taf. IV/3-4, *Hyria, Asine*: Taf. I/5, *Eleusis, Medinet Habu*: Taf. V/2)[12] und die alle ein gleichhohen symmetrisches Deck haben, eine gute Analogie im bronzezeitlichen tönernen Modellboot von *Novo Selo*[13].

Wie zu bemerken war, haben beide Boote von *Razlog* eines ihrer Längsenden in Form eines Tierkopfes. Ohne die ganze Diskussion diesbezüglich aufzugreifen[14], sind wir der Meinung, dass es sich um Köpfe von Wasservögel handelt, identisch denen, die von Westeuropa bis zum Orient zu verzeichnen sind[15].

Die archäologischen Grabungen in *Pyrgos Livanation* (= die homerische Stadt Kynos ?)[16] erlaubten das Entdecken von mehreren Darstellungen von mykenischen Booten / Schiffen auf Späthelladischen IIIC Keramik[17], die ein klareres Bild bezüglich der Bauart dieser Wasserfahrzeuge vermitteln. Wichtig ist, dass außer der Darstellung des Bordes, Mastens mit Segel oder der Ruderer und Soldaten auch die Längsenden mit ihren Wassevogelköpfen erscheinen. Solche Boote / Schiffe wurden auch auf der Keramik von *Tiryns* (Taf. II/1; V/1)[18], *Attica*, aus dem Grab 3 und auf einem Steinsiegel aus dem Grab 6 von *Enkomi*[19], aus dem Späthelladischen IIIC Grab von *Tragana* (Taf. IV/2)[20], auf einem Späthelladischen IIIC Gefäß von *Skyros* (Taf. IV/1)(21), auf einem proto-attischen Keramikbruchstück von *Phaleron*[22] und ein weiteres mykenisches oder protogeometrisches von *Kastanas*, auf einem Gefäßfragment von *Phylakopi*[23], auf einem spätprotogeometrischen Gefäß von *Dipylon*[24], auf einer Urne von *Hama*, Syrien (Taf. II/5)[25], auf einem Siegel von *Beit Shemesh*[26], *Grafitti* von *Nahal ha-Me'arot*[27] und *Tenaida*, in der Oase *Dakleh* in Ägypten[28], entdeckt. Andere Fundorte sind *Syros* (Taf. I/4) und *Thera* (Taf. I/6).

Die Boote/Schiffe von *Razlog*, ihre Analogien, müssen im breiteren Rahmen des Baus und der Benützung der ostmittelmeerischen Wasserfahrzeuge betrachtet werden, ohne dabei weitere Regionen Europas und anderer Küstengebiete zu vernachlässigen. Nach O. Höckmann[29] ist für das Erscheinen dieses Bootstyps, der von den Einheimischen bei der Fahrt auf den Innenlandgewässern und entlang der westlichen Schwarzmeerküste verwendet wurde[30] der thrakische Raum zuständig. Dieser Boot/Schifftyp wurde von den Völkern des ägäischen Region und sehr möglich von den Ägyptern und den *"Seevölkern"* übernommen. Im Gegensatz zu dieser Meinung, weisen H. Matthäus[31] und J. de Boer[32] im Falle dieses Boot/Schifftyps auf einen anatolischen Einfluß hin.

Wenn wir die chronologischen, aber auch räumlichen Aspekte ins Auge fassen. so muß auch auf die minoisch-kykladischen Wasserfahrzeuge hingewiesen werden, über die sogar einige Inschriften berichten[33]. Eine davon, u.z. die aus *Mari*, in die erste Hälfte der Regierungszeit des *Zimri-Lim* (ca. 1780-760 v. Chr.) datierend, spricht über die minoischen (*Caphtorite*) Zinnimporte, die auf dem Wasser durchgeführt wurden, *Ugarit* war dabei der Lieferungshafen.

Minoische Boot/Schiffdarstellungen wurden auf den Friesen von *Kea*[34] und den Wänden der *Zimmern* 4-5 des *Westhauses* von *Akrotiri*, auf der Insel *Santorini*[35] identifiziert. Solche Abbildungen sind auch auf Keramikgefäßen und Siegeln zu finden: *Platanos* (Taf. V/3).

Syrisch-kanaanitische Beweise von spätbronzezeitlichen Wasserfahrzeugen wurden sowohl auf der Küste dieser Region wie auch in anderen Zonen entdeckt. Zu nennen ist der Grabstein von Dor (ca. 1200 v. Chr.), ein Bolusfragment aus der Schicht *Hamilton-V* von *Tell Abu Hawan* (14.-13. Jh. v. Chr.) und auf einem Siegel in Form eines Skarabäuses von *Ugarit*[36].

In Ägypten, bei *Tell el Dab´a*, im Ostteil des Nil-Deltas, auf einem Siegel aus dem 18. Jh. v.Chr. ist ein Schiff zu erkennen[37]. In *Theben*, im Grab des *Kenamun* (Gr. 162), ehemaliger Bürgemeister der Stadt in der Zeit des Pharao *Amenhotep* des III., wurden gemalte Abbildungen von typischen syrisch-kanaanitischen Schiffen[38], gleich denen aus dem Grab des *Nebanum*[39], Physiker *Thebens* in *Amenhotep* des *II*. Zeit, gefunden. Interessant ist, dass im Rahmen der Inschriften des *Ramses* des *III*, in den Tempeln von *Abydos*, *Karnak* und *Luxor*, das Wort mnš mit einem bestimmten Wasserfahrzeugstyp, gleich den Darstellungen in den erwähnten Gräbern, in Verbindung gesetzt wird[40] (Diese Abbildungen sind in Beziehung mit den *"Seevölkern"* gesehen. Über die Problematik dieser s. auch

www.cimec.ro / www.mncr.ro

authoren[41]. In *Zypern*, in *Hala Sultan Teke*, der Spätzyprischen IIIA1 Bronzezeit angehörend, wurde das Graffito eines *syrisch-kanaanitischen* Schiffes entdeckt, das einem tönernen Spätzyprischen I-II Modellschiffes von *Enkomi* ähnlich ist[42].

In der neolithischen Siedlung *H3* (El Obeid-Zeit) in Kuweit, an der Küste des Persischen Golfes, wurde eine gebrannte Tonscheibe (mit einem Durchmesser von 6,5 cm) gefunden, auf deren eine Seite ein Schiff mit zwei Masten gemalt wurde[43], ans Tageslicht gefördert.

Boot/Schiffabbildungen sind auch für die europäische Bronzezeit keine Seltenheit[44]. Bevor wir uns auf diese beziehen, muß auf die Darstellung in der Höhle *Grabak*, die sich auf der Insel Lesina nicht weit entfernt von der dalmatischen Küste[45] (Taf. II/2) befindet, hingewiesen werden. Erstaunlicherweise wurde diese sehr wahrscheinlich im 5. Jt. v.Chr. bemalt!

Zur Bronzezeit zurückkommend, ist zu unterstreichen, dass der skadinavische und nordeuropäische Raum einer der reichsten in Boot/Schiffabbildungen ist. Darstellungen sind auf den Felsen von *Birkerogel, Herrestrup, Jagersborg Dyrehave, Truehojgard, Engelstrup, Löckeberget, Skiberall* (Taf. I/3), *Tanum-Bohuslän* (*Fossum, Bro, Lövasen, Litsleby, Sotorp etc.*), *Flote I-Hordaland, Järrestad* nr. 4 (Taf. I/7), *Vittinge 2, Ekenberg 1, Skälv, Kyrkestigen, Häljesta, Skogby, Möckleryd, Hemsta, Stora Viggeby, Rodoy-Nordland, Evenhus-Trondheimfjord, Klinta, Vitlycke, Wismar; Russland* (Taf. II/4)[46] zu sehen. Nennenswert ist auch der Fund von *Kivik* (Schweden) (Taf. II/3)[47], wo auf den Wänden eines Kistengrabes u.a. auch Wasserfahrzeuge dargestellt sind: Ostwand, *Steinplatten* 1 und 2 (DERS., S. 8 und Abb. 4-5). Boot / Schiffabbildungen wurden auch in den Gräbern von *Villfara* und *Klinta* (DERS, Abb. 12a-b) fundig gemacht. Für die skandinavischen Schiffe der damaligen Zeit wurde eine Typologie aufgestellt, die als Grundlage die Abbildungen von *Kivik* (Taf. II/3), *Berget IV* (Norvegen) und *Rorby* (Dänemark) (Taf. I/8) (DERS, Abb. 17a-c) hat.

Ein Teil der Rasiermesser der europäischen Bronzezeit IV-III, tragen auf beiden Seiten der Klinge Darstellungen von Wellen, Pilze, Vögel, Pferde, Himmelskörper (Sonne), Menschengestalten und Wasserfahrzeuge. Wir nennen hier die zentraleuropäischen Funde von *Gödenstorf, Rinteln, Mehlbeck, Kemnitz, Aurich, Hadersleben, Nustrupfeld, Bokhorst, Bremen, Bygholm bei Horsens, Emsbüren, Heeßel bei Hemoor, Harsefeld-Griemhorst, Lathen, Borgdorf, Rosciecino*) und jene nordeuropäischen von *Ketting, Veddinge, Neder Hvolris, Vojens Gaard, Alstrup, Skivum, Vandling, Honum, Gjerum, Voel*[48]. Bis jetzt wurden in Dänemark 422 Bronzeobjekte entdeckt, die mit über 800 Abbildungen von Booten oder Schiffen verziert sind[49]. Im Inneren der Wasserfahrzeuge finden Ruderer, Pilze, Vögel u.s.w. ihren Platz.

Für das 3. Jh. v.Chr. sind die 20 Messer von *Doracos*, eine Siedlung an der Marmara-Küste, unter denen sich eines welches auf der Klinge ein Schiff mit 17 Ruderer dargestellt hat und sich als ein klarer Hinweis auf die Schifffahrt im östlichen Teil des Mittelmeeres und möglich auch im Schwarzenmeer entpuppt[50], zu erwähnen.

Sonnebarken sind auch auf einigen Metallgefäßen (*Situlae*), wie die der *HaB1*-Zeit, u.z. der Urnenfeldkultur, von *Sâg* (Bezirk Sălaj)[51] und *Remetea Mare-Gomila lui Pituț* (Bezirk Timiș) (Taf. VI/1)[52] abbgebildet. Gefäße dieses Typs wurden auch in *Hajdúböszörmény, Mezőkövesd, Nyírlugos-Szennyespuszta, Sényö, Szentes, Tiszanagyfalu (?), Keszöhidegkút, Luèký, Niedzielska, Siem, Škocjan, Rivoli, Wollishoffen, Osternienburg, Unterglauheim, Granzin* und *Olsberg-Gevelinghausen*[53] gefunden. Dieselbe Sonnenbarke, diesmal zwei Sonnen tragend, ist auch auf einer bronzenen Amphora des Typs *Gevelinghausen-Vejo-Seddin*, die in *Gevelinghausen*[54] gefunden wurde, zu sehen. Nicht zu vergessen sind weiter auch die Darstellungen auf den Gefäßen von *Lavindsgaard* (Taf. VI/2), *"Lucky"* (Taf. VI/3), *Rossin* (Taf. VI/4) und *Este* (Taf. VI/5)[55].

Die Verstorbenen der skandinavischen und mittel- und nordeuropäischen Bronzezeit wurden öfters in Booten oder bootsähnlichen Gräbern zur ewigen Ruhe gelegt[56]. Begrabungen in Booten stammen schon aus der Steinzeit (*Mesolithikum*), so wie der Fund von *Mollegab II* der dänischen Ertebolle-Kultur[57] beweist. Das Boot war sehr wahrscheinlich der Träger der Seele von einer Welt zur anderen. Nach F. Kaul, dessen Meinung auch von J. Bouzek[58] akzeptiert wird, symbolisiert das Boot/Schiff, das die Sonne transportiert, den Morgen, während das leere auf den Abend hinweist.

Cristian Schuster

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Noten / *Note*

1. **Schuster 2003a**
2. **Schuster 2002; 2003b; 2003c**
3. **Vlassa 1970**, S. 13f. und Abb. 8-9
4. **Šariæ 2003**, Abb. 2
5. **Karamanski 1977**; **Séfériadés 1994**, Abb. 23; **Lichter 2001**, S. 192, 414
6. **Hänsel 1969**; **Tonceva 1984**; **Höckmann 1998**; **Porozhanov 2000**, Abb. auf S. 39
7. **Tonceva 1984**, S. 72
8. **Hänsel 2000**, S. 336, 338
9. **Berezanskaja 1982**, Abb. 71/2
10. **Lichardus 2001**, S. 82f. und Abb. 3
11. **Lichardus 2001**, S. 80 ff.
12. **Höckmann 1998**, Abb. 2; **Raabflaub 1998**, Abb. 2; **Iakovidis 1998**, Abb. 3
13. Bulgarien; **Mikov 1970**, S. 53 und Abb. 7; **Höckmann 1998**, S. 241 und Abb. 3/1
14. dafür s. **Höckmann 1998**, S. 236f.
15. s. auch **Wachsmann 1996**
16. **Dakoronia 1990; 1993; 1995**; **Wachsmann 1998; 2000**
17. **Wachsmann 1998**, Abb. 7.8,15-16; **Wachsmann 2000**, Abb. 6.13-15
18. **Matthäus 1980**, S. 319, Abb. 1 und Taf. 53/1; **Bouzek 1985**, S. 177 und Abb. 88/6; **De Boer 1991**, S. 46; **Wachsmann 1998**, Abb. 8.32
19. Späthelladikum IIIB; **SJÖQVIST 1940**, Abb. 20/3; **Wachsmann 1998**, Abb. 8.21
20. **Korrés 1989**, S. 200
21. **Henken 1968**, S. 537 und Abb. 486; **Wachsmann 1998**, Abb. 8.35; **Wachsmann 2000**, Abb. 6.20
22. **Wachsmann 2000**, Abb. 6.17
23. **Wachsmann 1998**, Abb. 8.36
24. **McGrail 2001**, Abb. 4.24
25. **Ingholt 1940**, Taf. XXII/2
26. **Keel 1994**, S. 34 und Abb. 20
27. **Artzy 1994**
28. **Basch 1994**, S. 24
29. **Höckmann 1998**, S. 242
30. **Lichardus 2001**, S. 85
31. **Matthäus 1980**, S. 319
32. **de Boer 1991**, S. 46
33. **Wachsmann 1998**, S. 83f.
34. **Morgan 1988**; **Morgan 1990**, S. 255 und Abb. 2; **Wachsmann 1998**, S. 87 und Abb. 6/4
35. **Prytulak 1982**; **Shaw 1982**; **Davis 1983**; **Giesecke 1983**; **Doumas 1983**, S. 121 und Abb. 20; **Doumas 1992**; **Raban 1984**; **Tlevantou 1990**, 315-317 und Abb. 7-10; **Dickinson 1997**, Taf. 4.2; **Wachsmann 1998**, S. 87 ff. und Abb. 6/5-18; **McGrail 2001**, S. 113-122
36. **Wachsmann 1998**, S. 48f. und Abb. 3/11-13
37. **Porada 1984**, Taf. 65/1; **Wachsmann 1998**, S. 42 und Abb. 3/1
38. **Wachsmann 1998**, S. 42, 44f., 47 und Abb. 3/2-6
39. **Wachsmann 1998**, S. 45, 47 und Abb. 3/7-9
40. **Wachsmann 1998**, S. 47 und Abb. 3/10
41. **Dothan und Dothan 1992**; **Stager 1995**; **Bunimovitz 1998**; **Lehmann 2001**
42. **Wachsmann 1998**, S. 47f. und Abb. 3/14-15
43. **Carter 2002/2003**, S. 46 und Abb. 5
44. **Pfeiffer-Frohnert 1997**
45. **Gimbutas 1997**, Abb. 20
46. **Althin 1945**; **Fredsjo 1971**; **Larsen 1972**; **Burenhult 1973**; **Formozov 1980**, S. 39 und Abb. 11/4; **Torbrügge 1989**, Abb. von der S. 148; **Ellmers 1990**, S. 197 und Abb. 1-2; **Kaul 1996**; **1997**; **Pfeiffer-Frohnert 1997**, Abb. 5; **Capelle 1998**, Abb. 3-4; **Jensen 1998**, S. 230; **Harding 2000**, Abb. 5.10, 12.4; **Coles 2000; 2001**; **Widholm 2001**, Abb. 5
47. Skandinavisches Spätneolithikum - Skandinavische Frühbronzezeit; s. **Verlaeckt 1993**, Tabelle 1
48. **Kaul 1998a**, S. 230, 263; **Kaul 1998b**; **Probst 1999**, S. 310f., 315, 317 und Abb. auf S. 34, 311 unten und 317; **Hänsel 2000**, S. 335, Abb. 3; **Babel 2000**, Abb. 5/b-c,e-f,h,k-l,³,m; 6/a-b,d,g-i; 7/f,h; 8/b,d,f,i,k-l
49. **Kaul 1995**
50. **Porozhanov 2002**, S. 383
51. **Kacsó 2001**, S. 40 und Kat. Nr. 43
52. **Medeleț 1974**; **Gumă 1993**, S. 256 und Taf. XXXVII/B
53. **Medeleț 1974**, S. 98f. - mit älterer Literatur - und Abb. 4-5; **Kemenczei 1984**, S. 179 und Taf. CCXVc/25; **Mozolics 1985**, S. 161f.; **Probst 1999**, S. 274 und die Abb. auf Seite 275 und 344; Abb. 47 - Farbfoto; **Terűan 1999**, S. 123 und Abb. 15; **Bátora-Vládar 2001**, S. 181 und Abb. 6/2
54. Deutschland; **Jockenhövel-Verse 1999**; **Probst 1999**, Abb. 47 - Farbfoto
55. **Wachsmann 2000**, Abb. 6.26
56. **Harding 2000**, S. 177 ff.
57. **Skaarup 1993**, S. 71f. und Abb. auf S. 72
58. **Bouzek 2000**, S. 346

Literatur / *Bibliografie*

Althin 1945

C.-A. ALTHIN, *Studien zu den bronzezeitlichen Felszeichnungen von Skane*, Lund, 1945

Artzy 1994

M. ARTZY, *On Boats, on Rocks, and on Nomads of the Sea*, C.M.S. News 21, S. 2-3, 1994

Babel 2000

J. BABEL, *Rytualne znaczenie niektórych północnoeuropejskich brzew z epoki brązu. Próba interpretacji*. In: B. GEDIGA UND D. PIOTROWSKA (Hrsg.), *Kultura Symboliczna Kręgu Pól Popielnicowych Epoki Brązu I Wczesnej Epoki Zelaza w Europie Srodkowej*, Warszawa - Wroc³aw - Biskupin, S. 157-182, 2000

Basch 1994

L. BASCH, *Un navire grec en Égypte a L'époque de' Ulysse*, Neptunia 195, S. 19-26, 1994

Bátora-Vladár 2001

J. BÁTORA, J. VLADÁR, *Die Kunstäußerung des Nordkarpatenraumes in der Bronzezeit*. In: B. GEDIGA, A. MIERWINSKI UND W. PIOTROWSKI (Hrsg.), *Sztuka epoki brązu i wczesnej epoki zelaza w Europie Srodkowej*, Biskupińskie Prace Archeologiczne Nr. 2, Wroclaw -

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Biskupin, S. 173-182.

Berezanskaja 1982

S. S. BEREZANSKAJA, *Severnaja Ukraina v epochu bronzy*, Kiev, 1982

Bouzek 1985

J. BOUZEK, *The Aegean, Anatolia and Europe: Cultural Interrelations in the Second Millenium B.C.*, In: *Studies in Mediterranean Archaeology 39*, Götteborg, 1985

Bunomovitz 1998

S. BUNOMOTITZ, *Sea Peoples in Cyprus and Isreal: A Comparative Study of Immigration Processes.* In: S. GITIN, A. MAZAR, E. STERN (Hrsg.), *Mediterranean Peoples in Transition. Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE. In Honor of Trude Dothan*, Jerusalem, S. 103-113.

Burenhult 1973

G. BURENHULT, *Götalands hällristningar Del I.*, In *Acta Archaeologica Lundensia*, s. 4, nr. 8, 1973

Capelle 1998

T. CAPELLE, *The Rock Art of the North.* In: *Gods and Heroes of the Bronze Age. Europe at the Time of Ulysses*, Copenhagen, S. 153-154, 1998

Carter 2002/2003

R. CARTER, *The Neolithic origins of seafaring in the Arabian Gulf*, In: *Archaeology International. Institute of Archaeology.* University College London, S. 44-47, 2002-3

Coles 2000

J.M. COLES, *Patterns in a Rocky Land: Rock Carvings in South-West Uppland*, Sweden, AUN 27, Uppsala, 2000.

Dakoronia 1990

F. DAKORONIA, *War-Ship on Sherds of LH IIIC Kraters from Kynos.* In: H. TZALAS (Hrsg.), *Tropis 2. Proceedings of the Second International Symposium on Ship Construction in Antiquity*, Delphi, August 27th-29th 1987, Athens, S. 117-122.

Dakoronia 1993

F. DAKORONIA, *Homeric Tows in East Lokris: Problems of Identification*, In: *Hesperia 62*, S. 115-127, 1993

Dakoronia 1995

F. DAKORONIA, *War-Ship on Sherds of LH IIIC Kraters from Kynos?, Editor's Note.* In: H. TZALAS (Hrsg.), *Tropis 3. Proceedings of the Second International Symposium on Ship Construction in Antiquity*, Athens, August 24th-27th 1989, Athens, S. 147-148.

Davis 1983

E.N. DAVIS, *The Iconography of the Ship Fresco from Thera.* In: W. MOON (Hrsg.), *Ancient Greek Art and Iconography*, Madison, S. 3-14, 1983

De Boer 1991

J. DE BOER, *A Double Figure-Headed Boat-Type in the Eastern Mediterranean and Central Europe during the Late Bronze Ages*, In: Thracia Pontica 4, S. 43-50.

Dickinson 1997

O. DICKINSON, *The Aegean Bronze Age*, Cambridge World Archaeology, 1997.

Dothan und Dothan 1992

T. DOTHAN UND M. DOTHAN, *People of the Sea: The Search for the Philistines*, New York, 1992

Doumas 1983

C. DOUMAS, *Thera: Pompei of the Ancient Aegean*, London, 1983

Doumas 1992

C. DOUMAS, *The Wall Paintings of Thera*, Athens, 1992

Ellmers 1990

D. ELLMERS, *Schiffsarchäologische Experimente in Deutschland.* In: *Experimentelle Archäologie in Deutschland, Beiheft 4, Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland*, S. 192-200, 1990

Formozov 1980

A.A. FORMOZOV, *Pamjatniki pervobitnogo iskusstva na teritorii SSSR*, Moskva, 1980

Fredsjo 1971

A. FREDSJO, *Hällristningar Kville härad I Bohuslän, Svenneby socken*, Studier I Nordisk Arkeologi 7, 1971

Giesecke 1983

H.-E. GIESECKE, *The Akrotiri Ship Fresko*, IJNA 12/2, S. 123-143, 1983

Gimbutas 1997

M. GIMBUTAS, *Civilizația Marii Zeite și sosirea cavalerilor războinici*, București, 1997

Gumă 1993

M. GUMĂ, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, In: *Bibliotheca Thracologica 4*, București, 1993

Harding 2000

A.F. HARDING, *European Societies in the Bronze Age*, Cambridge World Archaeology, Cambridge, 2000

Hänsel 1969

B. HÄNSEL, *Plastik der jüngeren Bronzezeit und der älteren Eisenzeit aus Bulgarien*, Germania 47, S. 62-91, 1969

Hänsel 2000

B. HÄNSEL, *Die Götter Griechenlands und die südost- bis mitteleuropäische Spätbronzezeit.* In: B. GEDIGA UND D. PIOTROWSKA (Hrsg.), *Kultura Symboliczna Krêgu Pól Popielnicowych Epoki Brazu I Wczesnej Epoki Zelaza w Europie Srodkowej*, Warszawa - Wroc³aw - Biskupin, S. 331-344, 2000

Hencken 1968

H. HENCKEN, *Tarquinia, Villanovans and Early Etruscans I-II*, In: *Bulletin of the American School of Prehistoric Research 23*, Cambridge, 1968

Höckmann 1998

O. HÖCKMANN, *Another Look at the Early Thracian Engravings of Ships from Razlog, Bulgaria.* In: M. STEFANOVICH, H. TODOROVA, H. HAUPTMANN (Hrsg.), *James Harvey Gaul. In Memoriam. In the steps of James Harvey Gaul*, Sofia, S. 235-246, 1998

Iakovidis 1998

S. IAKOVIDIS, *Homer, Troy and the Trojan War.* In: *Gods and Heroes of the Bronze Age. Europe at the Time of Ulysses*, Copenhagen, S. 203-206, 1998

Ingholt 1940

H. INGHOLT, *Rapport préliminaire sur sept campagnes de fouilles a Hama en Syrie (1932-1938)*, Copenhagen, 1940

Jensen 1998

J. JENSEN, *Kat. Nr. 77.* In: *Gods and Heroes of the Bronze Age. Europe at the Time of Ulysses*, Copenhagen, S. 230, 1998

Jockenhövel-Verse 1998

A. JOCKENHÖVEL, F. VERSE, *Kat. Nr. 214.* In: *Gods and Heroes of the Bronze Age. Europe at the Time of Ulysses*, Copenhagen, S. 272, 1998

Kacsó 2001

C. KACSÓ, *Die späte Bronzezeit im Karpaten-Donau-Raum (14.-9. Jahrhundert v. Chr.).* In: *Thraker und Kelten beidseits der Karpaten (Keltenmuseum Hochdorf/Enz, Sonderaustellung vom 14. September 2000 - 29. April 2001) - Katalog*, S. 31-41, 2001

Karamanski 1977

S. KARAMANSKI, *Katalog antropomorfne i zoomorfne plastike iz okoline Odŭaka*, Odŭaci, 1977

Kaul 1995

F. KAUL, *Ships on Bronzes.* In: O. CRUMLIN-PEDERSEN & B. MUNCH THYE (Hrsg.), *The Ship as Symbol, Papers from an International Research Seminar at the Danish National Museum*, Copenhagen 5-7 May 1994, Copenhagen, S. 59-70.

Kaul 1996

F. KAUL, *Er skibet en ragekniv? - Er ragekniven et skib?*, Adoranten 1996, Scandinavian Society for Prehistoric Art 1996, Tanum, S. 17-30

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Kaul 1997
F. KAUL, *Skibet og Solhesten. The Ship and the Sun Horse - new finds of the religious art of the Bronze Age*, Nationalmuseets Arbejdsmark, Copenhagen, S. 101-114, 1997

Kaul 1998A
F. KAUL, *Ships on Bronzes. A Study in Bronze Age Religion and Iconography*, Publications from the National Museum, *Studies in Archaeology and History*, Copenhagen.

Kaul 1998B
F. KAUL, *Kat. Nr. 78, 184.* In: *Gods and Heroes of the Bronze Age. Europe at the Time of Ulysses*, Copenhagen, S.230. 263, 1998

Keel 1994
O. KEEL, *Philistine "Anchor" Seals*, Israel Exploration Journal 44, S. 21-35, 1994

Kemenczei 1984
T. KEMENCZEI, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, Budapest, 1984

Korrés 1989
G.S. KORRÉS, *Representation of a Late Mycenean Ship on the Pyxis from Tragana, Pylos.* In: H. TZALAS (Hrsg.), *Tropis I. Proceedings of the Second International Symposium on Ship Construction in Antiquity*, Piraeus, August 30th -1st September 1985, Athens, S. 177-202, 1989

Lehmann 2001
G. LEHMANN, *The "Sea-People Phenomenon". Migration and Transmission of Culture in the Levant at the End of the Late Bronze Age.* In: R. EICHMANN UND H. PARZINGER (Hrsg.), *Migration und Kulturtransfer. Der Wandel vorder- und zentralasiatischer Kulturen im Umbruch vom 2. zum 1. vorchristlichen Jahrtausend. Akten des Internationalen Kolloquiums*, Berlin, 23. bis 26. November 1999, Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Bd. 6, Bonn, S. 411-426, 2001

Lichardus 2001
J. LICHARDUS, *Die Geweihaxt von Dudarkov und die spätmykenische Einflüsse im ukrainischen Raum*, In: Eurasia Antiqua 7, S. 75-94, 2001

Lichter 2001
C. LICHTER, *Untersuchungen zu den Bestattungssitten des südosteuropäischen Neolithikums und Chalkolothikums, Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Internationale Interakademische Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans*, Monographien Bd. 5, Mainz am Rhein, 2001

Mandt Larsen 1972
G. MANDT LARSEN, *Bergbilder i Hordaland. En undersokelse avbildenes sammensetning deres naturmiljo og kulturmiljo*, Oslo, 1972

Medeleț 1974
F. MEDELET, *Die Bronzesitula von Remetea Mare (Kreis Timiș)*, In: *Dacia N.S.* 18, S. 95-102, 1974

Morgan 1988
L. MORGAN, *The Miniature Wall Paintings of Thera: A Study in Aegean Culture and Iconography*, Cambridge, 1988

Morgan 1990
L. MORGAN, *Island Iconography: Thera, Kea, Milos, Thera* 3/1, S. 252-266, 1990

Mozsolicz 1985
A. MOZSOLICZ, *Bronzefunde aus Ungarn*, Budapest, 1985

Matthäus 1980
H. MATTHÄUS, *Mykenische Vogelbarke Antithetische Tierprotomen in der Kunst des östlichen Mittelmeerraumes*, ArchKorrbl 10, S. 319-330, 1980

McGrail 2001
S. MCGRAIL, *Boats of the World. From the Stone Age to Medieval Times*, Oxford, 2001

Mikov 1970
V. MIKOV, *Materiali ot poslednija period na bronzovata epoha ot severozapadna*, Bălgarija Arheologija 13/2, S. 48-63, 1970

Pfeiffer-Frohnert 1997
U. PFEIFFER-FROHNERT, *Bronzezeitliche Schiffahrt in der Baltischen Koine* In: C. BECKER, M.-L. DUNKELMANN, C. METZNER-NEBELSICK, H. PETER-RÖCHER, M. ROEDER UND B. TERZAN (Hrsg.), *Chronos. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel*, Internationale Archäologie. Studia honoraria, Bd. 1, 453-468, 1997

Porada 1984
E. PORADA, *The Cylinder Seal from Tell-el Dab´a*, AJA 88, S. 485-488, 1984

Porozhanov 2000
K. POROZHANOV, *Thracia Pontica*. In: A. FOL, K. POROZHANOV, V. FOL (Hrsg.), *Ancient Thrace*, Sofia, S. 27-40, 2000

Probst 1999
E. PROBST, *Deutschland in der Bronzezeit*, München, 1999

Prytulak 1982
M.G. PRYTULAK, *Weapons on the Thera Ships?*, IJNL 11/1, S. 3-6, 1982

Raabflaub 1998
K.A. RAABFLAUB, *The Times of Ulysses. In: Gods and Heroes of the Bronze Age. Europe at the Time of Ulysses*, Copenhagen, S. 198-202, 1998

Raban 1984
A. RABAN, *The Thera Ships: Another Interpretation*, AJA 88, S. 11-19, 1984

Šaric 2003
J. ŠARIC, *A log boat representation on a neolithic vessel from Korbovo (East Serbia)*, ArchKorrbl 33/2-2, S. 187-192, 2003

Schuster 2002
C. SCHUSTER, *Einige Erwägungen bezüglich des Fischfangs in der Vorgeschichte an der Unteren Donau*, Cultură si Civilizatie la Dunărea de Jos 19, S. 159-169, 2002

Schuster 2003a
C. SCHUSTER, *Navigation in Prehistory on the Region of the Lower Danube and Western Black Sea Coast. (Manuskript)* [s. auch die Zusammenfassung in: WAC-5. Fifth World Archaeological Congress. Washington, D.C., June 21-26, 2003, Washington, S. 231], 2003

Schuster 2003b
C. SCHUSTER, *Zu den Ochsenhautbarren(?) in Rumänien*, Studii de preistorie 2 (im Druck), 2003

Schuster 2003c
C. SCHUSTER, *Gedanken zu der prähistorischen Schiffahrt an der Unteren Donau. Einbäume und Bretterboote.* In: *Festschrift für Florin Medeleț zum 60. Geburtstag*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica (im Druck), 2003

Séfériades 1994
M. SÉFÉRIADES, *Spondylus gaederopus: the earliest european long distance exchange system*, PRS 22, S. 233-256, 1994

Shaw 1982
M.C. SHAW, *Ship Cabins of the Bronze Age Aegean*, IJNA 11/1, S. 53-58, 1982

Sjöqvist 1940
E. SJÖQVIST, *Problems of the Late Cypriote Bronze Age. Swedish Cyprus Expedition*, Stockholm, 1940

Stager 1995
L.E. STAGER, *The Impact of the Sea Peoples in Canaan (1185-1050 BCE)*. In: T.E. LEVY (Hrsg.), *Archaeology of Society in the Holy Land*, London, S. 332-348, 1995

Televantou 1990
C.A. TELEVANTOU, *New Light on the West House Wall-Paintings*, Thera 3/1, S. 309-326, 1990

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Terŭan 1999
B. TERŬAN, *An Outline of the Urnfield Culture Period in Slovenia*, Arheološki Vestnik 50, S. 97-143, 1999
Tonceva 1984
G. TONCEVA, *Monumentalni skulpturni pametnici ot kăsnobronzovata I ot rannoŭeljaznata epocha v Bălgaria*, Thracia 6, S. 71-103, 1984
Torbrügge 1989
W. TORBRÜGGE, *Europäische Vorzeit*, München, 1989
Verlaeck 1993
K. VERLAECK, *The Kivik Petroglyphs. A Reassessment of Different Opinions*, Germania 71/1, S. 1-29, 1993
Vlassa 1970
N. VLASSA, *Kulturelle Beziehungen des Neolithikums Siebenbürgens zum Vorderen Orient*, In *Acta Musei Napocensis* 7, S. 3-39, 1970
Wachsmann 1996
S. WACHSMANN, *Bird-Head Divices on Mediterranean Ships*. In: H. TZALAS (Hrsg.), *Topis 4: The 4th International Symposium on Ship Construction in Antiquity*, Athens, August 28-31, 1991, Athens, S. 539-572, 1996
Wachsmann 1998
S. WACHSMANN, *Seagoing & seamanship in the Bronze Age Levant*, London, 1998
Wachsmann 2000
S. WACHSMANN, *To the Sea of the Philistines*. In: E.D. OREN (Hrsg.), *The Sea Peoples and Their World: A Reassessment*, Philadelphia, S. 103-143, 2000
Widholm 2001
D. WIDHOLM, *The Meaning of Art in Bronze Age Burial Rituals*. In: B. GEDIGA, A. MIERZWINSKI UND W. PIOTROWSKI (Hrsg.), *Sztuka epoki brazu i wczesnej epoki zelaza w Europie Srodkowej*, In: *Biskupińskie Prace Archeologiczne Nr. 2*, Wroclaw - Biskupin, S. 219-230, 2001

Abbildungsverzeichnis / *Lista ilustrațiilor*

Taf. I: 1 = Cluj-Napoca (apud VLASSA 1970), 2 = Zbradila (apud ŠARIÆ 2003), 3 = Skiberall (apud PFEIFFER-FROHNERT 1997), 4 = Syros (apud PFEIFFER-FROHNERT 1997), 5 = Arsine (apud WACHSMANN 1998), 6 = Thera (apud PFEIFFER-FROHNERT 1997), 7 = Järrestad (apud PFEIFFER-FROHNERT 1997), 8 = Rorby (apud PFEIFFER-FROHNERT 1997). Verschiedene Maßstäbe.

Taf. II: 1 = Tiryns (apud HÖCKMANN 1998), 2 = Grabak (apud GIMBUTAS 1997), 3 = Kivik (apud PFEIFFER-FROHNERT 1997), 4 = Russland (FORMOZOV 1980), 5 = Hama (apud WACHSMANN 2000), 6 = Mostonga IV (apud KARAMANSKI 1977). Verschiedene Maßstäbe.

Taf. III: 1-4 = Razlog (apud TONÈEVA 1984). Verschiedene Maßstäbe.

Taf. IV: 1 = Skyros (apud WACHSMANN 2000), 2 = Tragana (apud WACHSMANN 2000), 3-4 = Kynos (apud WACHSMANN 1998). Verschiedene Maßstäbe.

Taf. V: 1 = Tiryns (apud WACHSMANN 2000), 2 = Medinet Habu (apud HÖCKMANN 1998), 3 = Platanos (apud PFEIFFER-FROHNERT 1997), 4 = Putvil (apud LICHARDUS 2001). Verschiedene Maßstäbe.

Taf. VI: 1 = Remetea Mare (apud MEDELEȚ 1974), 2 = Lavindsgaard (apud WACHSMANN 2000), 3 = Lucky (apud WACHSMANN 2000), 4 = Rossin (apud WACHSMANN 2000), 5 = Este (apud WACHSMANN 2000). Verschiedene Maßstäbe.

Rezumat

Ambarcațiuni/ bărci preistorice în spațiul nord-balcanic. Unele precizări cu privire la reprezentările lor

Reprezentări ale unor ambarcațiuni preistorice apar în arealul amintit pe ceramică, plăci din piatră (stele) și pe valvele scoicilor Spondylus. Este vorba de scrijelitori practicate atât în neolitic cât și epoca bronzului.

În cazul reprezentărilor neolitice sunt analizate ambarcațiunile de pe partea exterioră a unui fund de recipient al culturii Turdaș de la Cluj-Napoca (pl. I/1); alta în aceeași poziție de la Zbradila (cultura Vinca-Turdaș II- Vinca-Plocnik II) (pl. I/2) și o pictogramă de pe o scoică Spondylus din necropola Vinca de la Mostonga IV (pl. II/6).

Epocii bronzului îi aparțin stele din piatră de la Razlog (sec. 14-13 î.Chr.) (pl. III/1-4), pe care apar ambarcațiuni, una propulsată de vâslași, a doua, cărând un soare, de un zeu itifalic ce face valuri.

Reprezentările enunțate au analogii, după caz, atât în spațiul egeean, cât și în cel central și nord-european.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

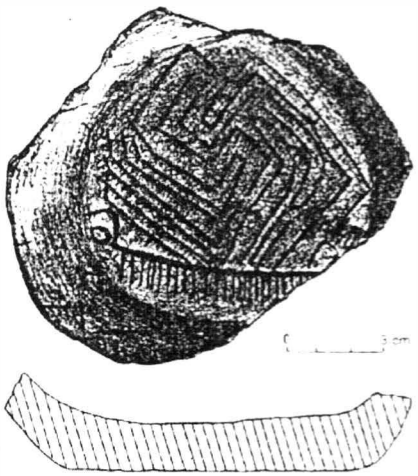

2

3

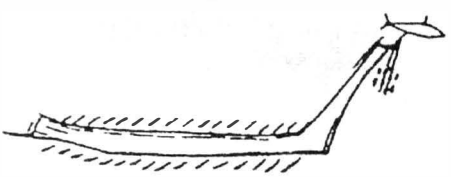

4

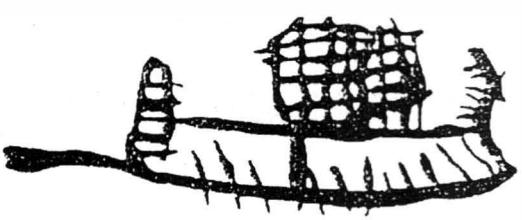

5

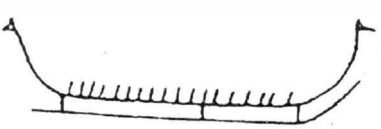

6

7

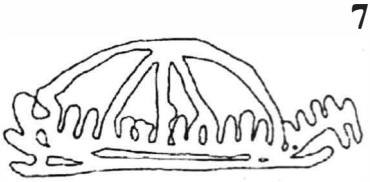

8

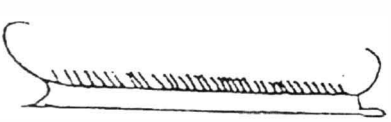

Taf. I

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

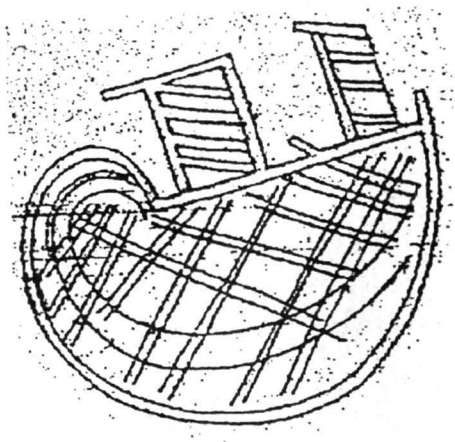

2

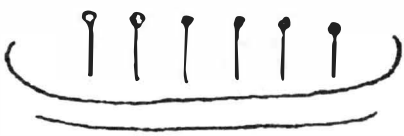

3

5

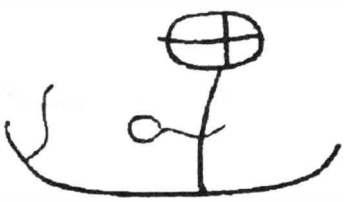

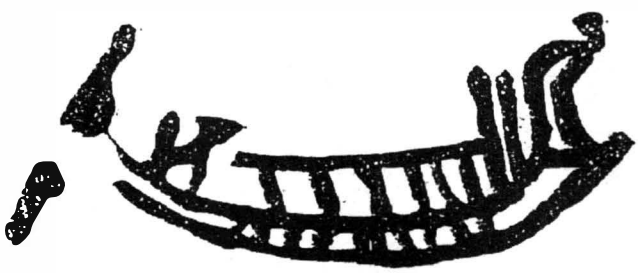

4

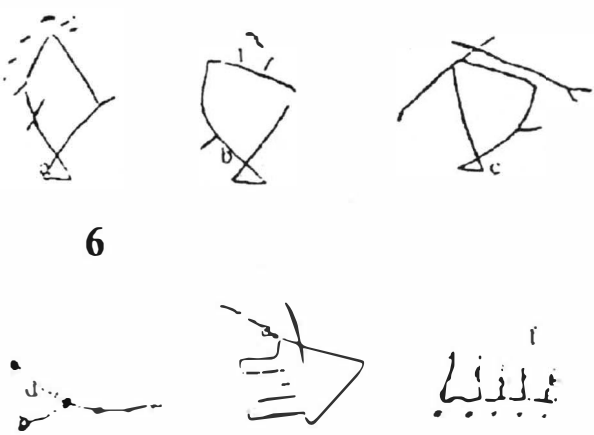

6

Taf. II

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

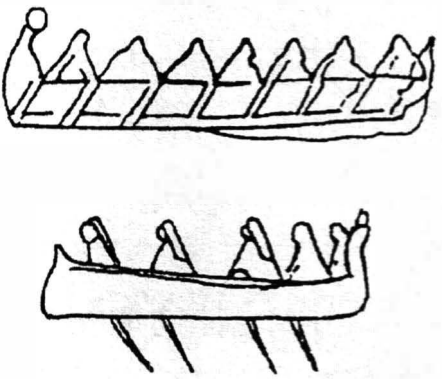

2

3

4

Taf. III

www.cimec.ro / www.mncr.ro

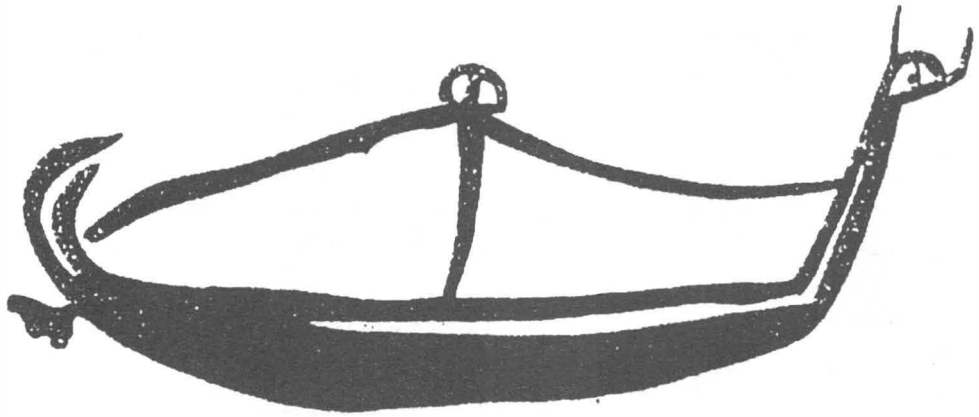

1

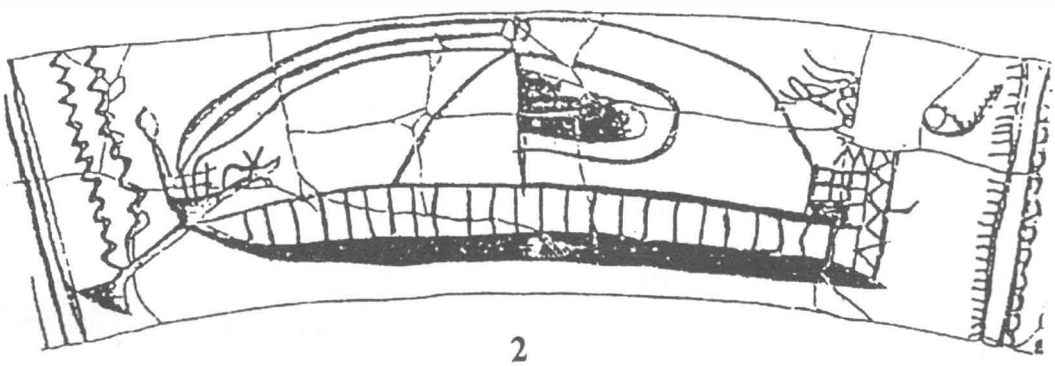

2

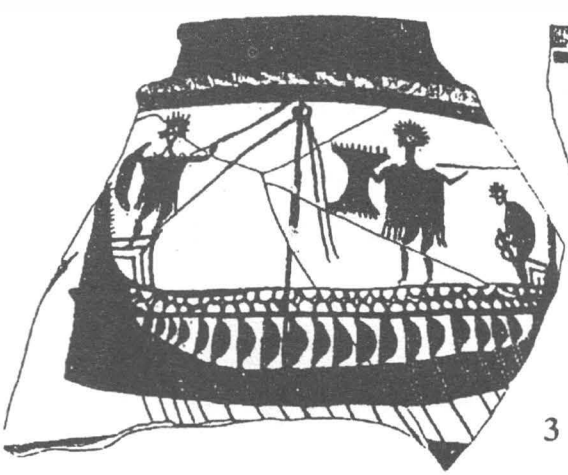

3

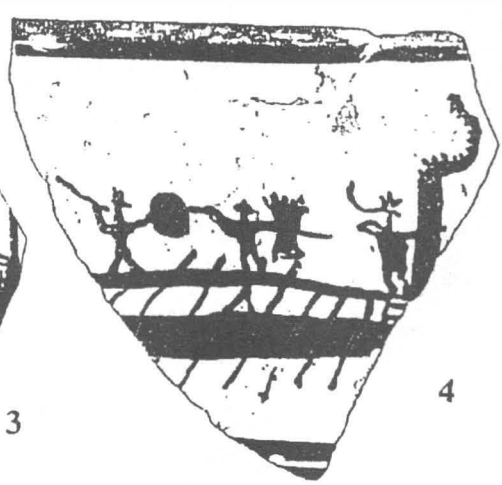

4

Taf. IV

www.cimec.ro / www.mncr.ro

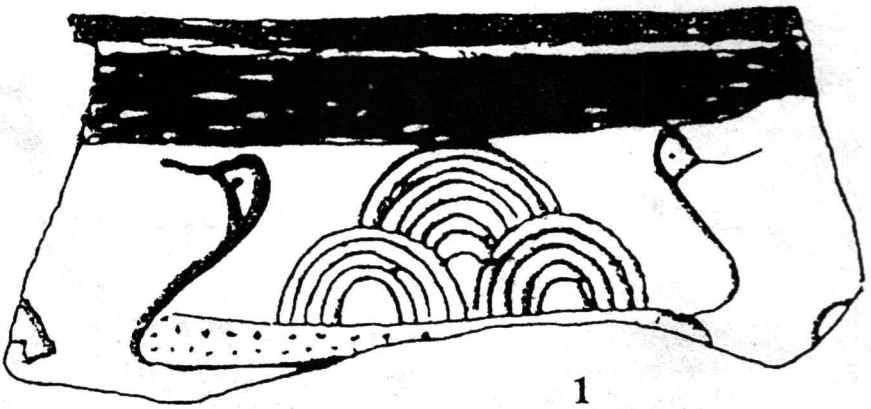

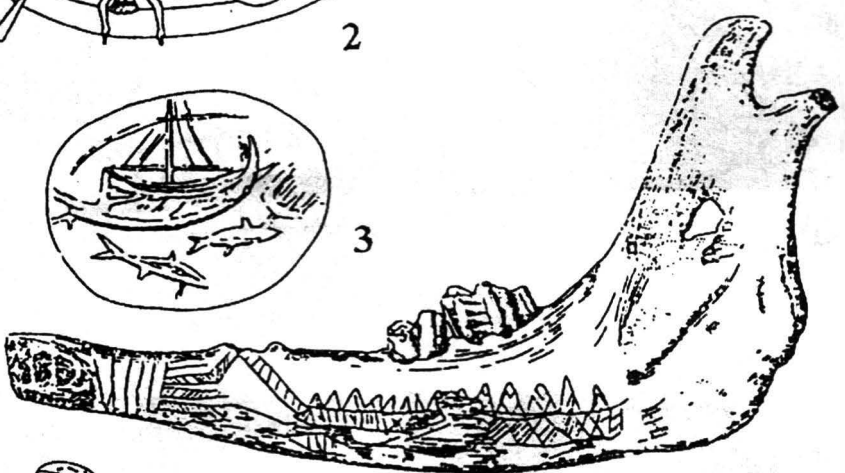

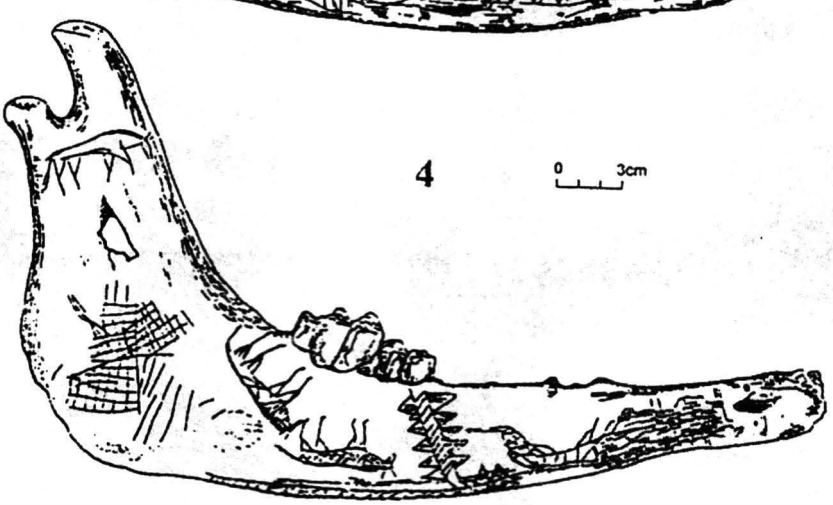

Taf. V

www.cimec.ro / www.mncr.ro

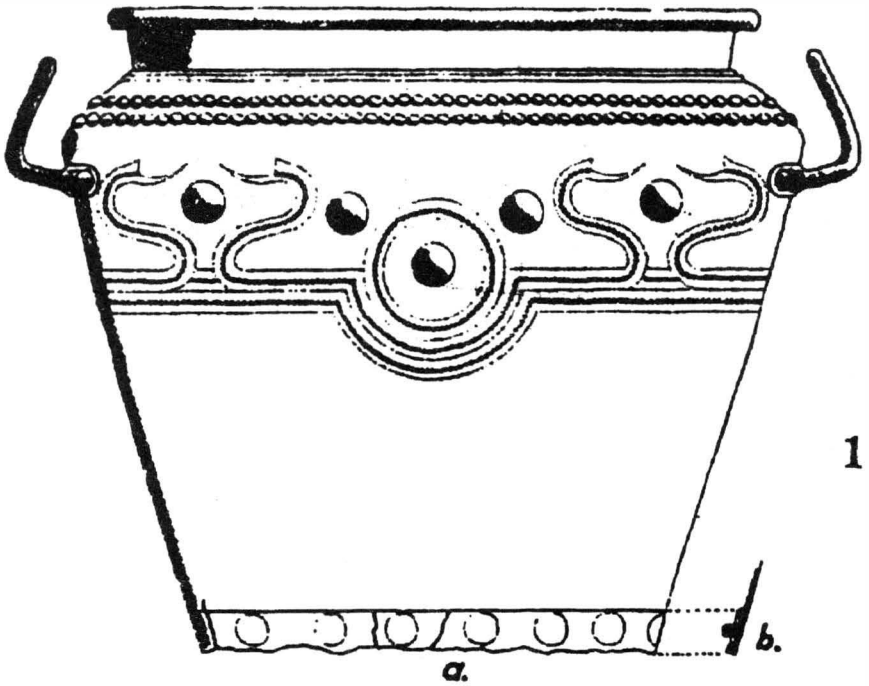

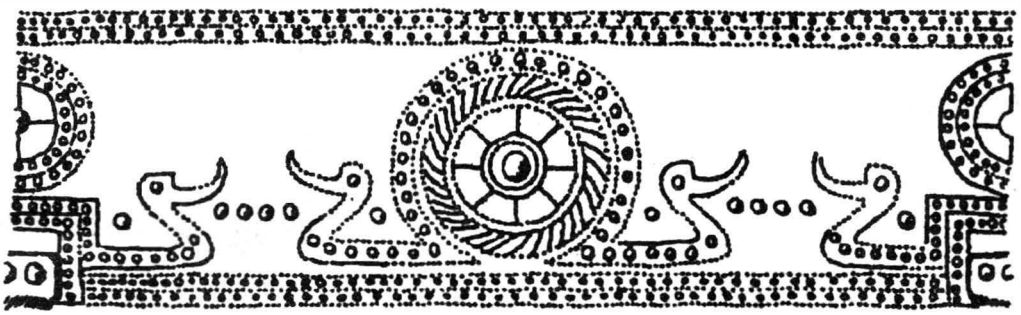

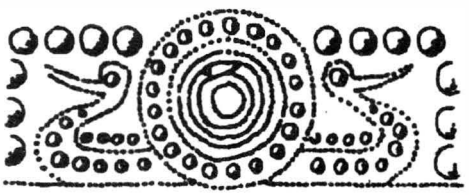

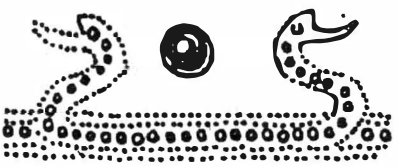

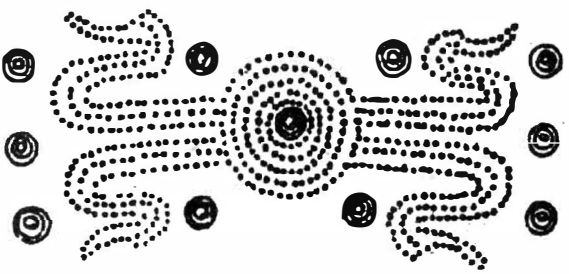

Taf. VI

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Decoperirile Cucuteni-Ariușd de la Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății". Campaniile 2003 - 2005. Raport preliminar

În perioadele 08 august - 05 septembrie 2003; 28 iulie - 07 septembrie 2004 și 29 iulie - 5 septembrie 2005, au fost continuate cercetările arheologice în așezarea Păuleni (cunoscută în literatura de specialitate și sub numele de Ciomortan sau Șoimeni), din apropierea satului Șoimeni (Csikcsomortán), comuna Păuleni-Ciuc, jud. Harghita (Pl. I/1, 2).

Stațiunea se află la circa 8 km nord-est de municipiul Miercurea-Ciuc și la circa 1 km nord-est de satul Șoimeni (Csikcsomortán), comuna Păuleni Ciuc, județul Harghita, în locul numit de localnici *Várdomb* (*"Dâmbul Cetății"*). Este amplasat într-un loc ferit, cu altitudinea absolută de 882 m, la poalele de vest a Munților Ciucului. Acest loc oferă o bună vizibilitate asupra Depresiunii Ciucului și totodată un bun control al punctelor de comunicație cu zonele extramontane. Se află în dreptul pasului Vlăhița, ce traversează munții Harghitei - granița naturală dintre Depresiunea Ciucului și centrul Transilvaniei și între cursul superior al Oltului și Izvorul Trotușului, legând Depresiunea Ciucului de Moldova.

Situl se află într-un loc ferit, inițial, pe locul respectiv a existat un promontoriu natural, de formă ovală, cu suprafața de circa 60 (nord - sud) x 90 (est-vest) m și înalt de circa 3 m. Din sud promontoriul era mărginit de o pantă accentuată și înaltă a văii pârâului Remetea - afluent al Oltului. La nord, în imediata apropiere a promontoriului, curge alt pârâu afluent al Remetei. Acest loc oferea bune condiții de securitate: accesul în așezare a fost ușor de controlat, din sud ea fiind limitată de o pantă accentuată a văii Remetei, din nord - de pârâul Nyirpataka și malul înalt al promontoriului, iar din vest singura cale de acces spre promontoriu trecea printr-o șa îngustă de circa 15 m. În același timp, așezarea avea poziție importantă în ceea ce privește legăturile cu diverse teritorii: pe cursul ambelor pâraie din vecinătatea sa, se putea ajunge ușor la principala arteră hidrografică din zonă - râul Olt.

Așezarea a fost descoperită în perioada interbelică de Al. Ferenczi, care a inclus-o în repertoriul cetăților dacice din Transivania. Între anii 1956, 1960 și 1967 aici a efectuat cercetări arheologice Székely Zoltán. Cu ocazia acelor cercetări s-a constatat că așezarea a fost locuită în eneolitic (cultura Cucuteni-Ariușd), în perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (cultura Coțofeni) și în epoca bronzului (culturile Ciomortan și Wietenberg). În urma cercetărilor efectuate de Székely Zoltán a fost descoperită o nouă cultură arheologică, denumită în literatura de specialitate cultura Ciomortan. În ceea ce privește fortificațiile, s-a ajuns la concluzia că valul a fost ridicat în epoca bronzului.

Așezarea a reintrat în atenția cercetătorilor în momentul în care a început să fie braconată de căutătorii de comori. Printr-o întâmplare fericită o parte din acest material arheologic a intrat în proprietatea Muzeului Carpaților Răsăriteni prin donații și achiziții. Datorită faptului că din primele cercetări ale lui Székely Zoltán nu a fost surprins stratigrafic raportul cronologic dintre culturile perioadei mijlocii a epocii bronzului Ciomortan și Wietenberg, dar nici genealogia grupului Ciomortan, s-a hotărât redeschiderea șantierului arheologic de la Păuleni Ciuc - Ciomortan, prin cercetarea unor suprafețe mari.

În perioada 1999-2005 săpăturile în această așezare au fost reluate de un colectiv format din reprezentanții mai multor instituții: Muzeul Carpaților Răsăriteni (Valeriu Cavruc - coordonator, Dan Buzea), Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei (Mihai Rotea), Institutul Român de Tracologie (Székely Zsolt), Universitatea "Eftimie Murgu" Reșița (Gheorghe Lazarovici), Complexul Muzeal Neamț (Gheorghe Dumitroaia) și Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu (Sabin Adrian Luca, Cosmin Suciu)[1].

Descrierea săpăturilor:

Lucrările au fost continuate pentru cercetarea urmelor de locuire din epoca timpurie a cuprului (culturile Cucuteni-Ariușd și Bodrogkeresztur) și din perioada târzie a ei (cultura Coțofeni), depistate în campaniile anterioare. Săpăturile arheologice s-au efectuat în sectorul nordic al așezării, în S.I, c. A-D/8-14, pe o suprafață de 96 mp.

Campania 2003

A fost cercetată o porțiune mică din val în

www.cimec.ro / www.mncr.ro

zona c. C-D/11-14, Ad.- 1,90-2,30 m, aflată sub Cmp. 13 (cercetat în campania din 2002, legat de locuirea din perioada mijlocie a epocii bronzului, aparținând culturii Ciomortan) (Pl.II/1-4).

Umplutura valului este alcătuită din pământ pietros, puternic tasat, greu de excavat și lentile de sol viu, acestea au mai multe secvențe cromatice: maronie, gălbuie, neagră, cenușie si brun-gălbuie cu textură diferită în funcție de straturile pedologice sau geologice care le-au tăiat. Au fost surprinse gropi de stâlp ce aparțin structurii valului și perforau stratul de cultură eneolitic (Pl.II/5,6).

Imediat sub val, în c. C-D/11, Ad.- 2,40 m, a fost descoperită o vatră de foc, probabil de formă rotundă. Vatra a fost amenajată peste podeaua Loc. 5, fiind îndepărtate puținele resturi de chirpici de la pereți ce se aflau, de regulă, peste podea. Pe nivelul vetrei au fost descoperite fragmente ceramice, pietre și resturi de lipitură. Aceste urme aparțin unei construcții de suprafață, distrusă în momentul nivelărilor făcute pentru ridicarea valului de fortificație al așezării.

Cercetarea a continuat în c. C-D/12-14, pentru definirea conturului Loc. 5, mai exact a zonei nord-estice. În această campanie a fost cercetat nivelul superior al dărâmăturilor locuinței și au fost recoltate materiale arheologice (Pl.IV/1-8).

La nord de Loc. 5, în c. C-D/14, panta naturală a dâmbului este accentuată, în momentul răzuielii efectuate la - 3,0 m, a fost surprins și șanțul palisadei de epoca bronzului. Urmele umpluturii șanțului au fost surprinse pe 4 x 0,3-0,4 m. Urme ale palisadei au fost surprinse și în campania din anul 2000, în c.A-B/14.

Cercetări geofizice au fost efectuate de domnul Dr. Florin Scurtu, de la GEI-PROSECO, București.

Cercetarea magnetometrică de mare detaliu a acoperit întreaga suprafață disponibilă a sitului, circa 2.000 mp. Menționăm nu au fost efectuate măsurători geofizice în zona suprafețelor cu săpături arheologice.

Se poate constata că periferia zonei cercetate, care coincide cu periferia sitului, este ocupată de două șiruri paralele, unul exterior și altul interior de anomalii pozitive cu amplitudinea de câteva zeci de nanotesla. Șirul exterior este un efect de relief, el urmărind limita micului platou pe care se află situl, în timp ce zonele anomale paralele cu acesta și aflate imediat spre interior (mai ales în partea de nord și în cea de sud a sitului) sunt generate de prezența unor cantități mari de argilă arsă, reprezentând probabil locuințele cucuteniene de sub val, precum și de lipitură locuințelor mai recente, din perioada culturii Wietenberg.

În partea centrală a zonei cercetate apar mai multe anomalii izolate, reprezentând probabil vetre și cuptoare, respectiv gropi conținând mai multă sau mai puțină ceramică. Apar în această zonă centrală și anomalii ce se întind pe distanțe ceva mai mari, de ordinul zecilor de metri, care sugerează existența unor construcții interioare cu lungime mai mare. Atrag de asemenea atenția câteva anomalii de minim care nu se cuplează cu maxime la sud de ele (anomaliile magnetometrice în emisfera nordică sunt dipolare, cu un maxim spre sud și un minim spre nord), ci reprezintă efectul unor materiale cu susceptibilitate magnetică mult mai mică decât a solului, probabil acumulări de suprafață ale unor blocuri mai mari sau mai mici de calcare, roca din care este constituit fundamentul zonei[2].

Campania 2004 (Pl.V/7, 8)

În urma acestei campanii de săpături arheologice la Păuleni Ciuc - Ciomortan, s-a observat faptul există mai multe nivele de locuire din perioada culturii Cucuteni-Ariușd, Faza A. Acestea sunt definite după cum urmează:

Nivel eneolitic Păuleni I, este corespunzător fazei Cucuteni-Ariușd A1, definit prin ceramica neagră bine lustruită, de certă origine sudică, cunoscută pe spații întinse din Transilvania, la Tg. Mureș, Bod, Ariușd, Ciucsângiorgiu și Olteni, acestui nivel îi aparține Cmp. 17. Există și un nivel intermediar denumit Păuleni I-II, care nu este foarte clar definit, complexele descoperite: Cmp. 18 și Cmp. 19, sunt în curs de cercetare, din câte s-a observat materialul arheologic corespunde unei etape timpurii (Pl.V/3-6).

Nivel eneolitic Păuleni II este corespunzător fazei Cucuteni-Ariușd A2 din Moldova. Ceramica uzuală este decorată cu barbotină organizată. Ceramica semifină și fină este pictată, canelată sau incizată cu variate motive care permit o încadrare etnoculturală strâns legată de evoluția din spațiul est carpatic. Acestui nivel îi aparțin complexele: Loc. 5, Loc. 5A și Loc. 21.

Nivel eneolitic Păuleni III, este un proces de retardare local, în care ceramica pictată dispare, iar unele categorii din ceramica neagră se mențin. Acestui nivel îi aparțin complexele: Loc. 4, Loc. 6, Loc. 11, Loc. 12 și Loc. 16[3].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Campania 2005

În această campanie s-a demontat podeaua locuințelor Loc. 5 și Loc. 5A și au fost cercetate parțial alte două complexe:

Cmp. 22, descoperit în c. D/8, în partea sud-estică a Loc. 5, încăperea B. Este reprezentat de o aglomerare de formă ovală de 1,2 x 0,8 m, formată din fragmente ceramice, un fragment de statuetă antropomorfă din lut ars, pietre neprelucrate, fragmente de râșnițe și resturi de oase de animale (Pl.X/7,8).

Cmp. 23, surprins în c. A-B/9-10, formă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiunea de 2,2 x 2,8 m, orientat pe direcția nord-vest/sud-est. Este groapa unui "bordei" adâncită până la 0,8 m în roca naturală a dâmbului. Bordeiul a fost distrus în momentul ridicării peretelui constituit din pământ pietros de culoare galben-verzuie, comun celor două locuințe (Loc. 5 și Loc. 5A). Complexul este în curs de cercetare. Materialul ceramic descoperit în umplutura sa indică faptul că aparține primei etape de locuire a așezării de către purtătorii culturii Cucuteni-Ariușd.

După cercetarea podelei suspendate a Loc. 5 încăperea A, sub aceasta au fost surprinse resturile unor vetre de foc ce datează din prima fază de locuire a așezării de către purtătorii culturii Cucuteni-Ariușd (Pl.VIII/7; Pl.X/3, 6).

Complexe eneolitice:

Nivelul eneolitic Păuleni III

Loc. 16. Sub valul de apărare al așezării din epoca bronzului, în c. C-D/11-13, au fost descoperite urmele unei locuințe (Loc. 16). Locuința se prezenta ca o aglomerare de formă aproximativ rectangulară (4,5 x 4 m), de pietre neprelucrate, fragmente de lipitură arsă, fragmente de lemn carbonizat și fragmente ceramice de tip Cucuteni-Ariușd (Pl.II/7,8). În mijlocul complexului se afla o vatră de foc, puternic afectată. Ea a fost amenajată pe un pavaj de pietre și avea forma circulară (1,6 m). În partea sa de est vatra a fost perforată de doi pari (Pl.III/1,2).

Vatra a fost construită ca și în cazul Loc. 4, printr-o adâncire în nivelul eneolitic, reprezentat aici de dărâmăturile Loc. 5, încăperile A și B. S-a păstrat puțin din partea superioară a vetrei reprezentată de lutuiala fină. Pavajul în schimb a fost consistent, având o grosime de peste 0,2-0,3 m, fiind compus din pietre plate, desprinse probabil din stânca locală. Vatra a fost distrusă deoarece pietrele ce făceau parte din pavaj au fost surprinse unele înclinate iar altele pe verticală. O parte din lutuiala fină a vetrei a fost găsită cu fața în jos (Pl.III/5-8). La nord de vatră a fost descoperită o masă-altar.

Nivelul eneolitic Păuleni II

Loc. 5. Formă rectangulară, avea dimensiunile de circa 12 x 4 m, fiind orientată pe direcția nord-vest - sud-est.

În anul 2000, în zona de nord a așezării a fost descoperită și cercetată doar partea superioară a locuinței observându-se faptul că dărâmăturile pereților prăbușiți erau puternic arse[4].

Dărâmăturile pereților sunt slab reprezentate în comparație cu dărâmăturile podelei, acestea au fost afectate în bună parte de nivelările prilejuite de construirea Loc. 4, precum și de ridicarea valului ce fortifica așezarea în epoca bronzului. Trebuie să precizăm că resturile de la pereți nu formează o structură de perete de lut, sunt doar resturile unor lipituri, poate umpleau spațiu dintre bârne si nuiele, nu sunt o împletitură propriu-zisă, neavând nici urme de lipituri succesive cum se observă la podea. În campania din anul 2004, locuința a fost dezvelită și cercetată pe întreaga suprafață. Ea a fost compartimentată în două încăperi: încăperea A și încăperea B. (Pl. XIV).

Compartimentarea era necesară și din cauza diferenței de nivel determinate de panta terenului. De altfel, și prăbușirea podelei din încăperea A, la marginea dinspre încăperea B, era mai puțin accentuată decât spre capătul de nord. (Pl.VI/1-4, 8). Cercetarea încăperii B a fost efectuată într-o primă fază doar la nivelul superior al podelei. Aceasta era suspendată în zona nord-vestică de lângă peretele nears construit din lut galben bătătorit. Dărâmăturile au căzut la o adâncime de circa 60-80 cm, foarte probabil din cauza unei bârne longitudinale care a ars mai repede, foarte clar observându-se locul de unde au căzut, o parte dintre ele rămânând în zona îmbinării cu peretele. (Pl.VIII/1). În a doua faza a cercetării podeaua a fost demontată. (Pl.VIII/2-6, 8).

Suprafața superioară a podelei este dreaptă, dar majoritatea dintre bucățile de lipitură prezintă pe fața inferioară (aceea de pe sol) amprente de bârne groase, cu secțiune rectangulară și semicirculară. Podeaua din încăperea A a fost suspendată, iar în încăperea B a fost amenajată direct pe sol. Tot astfel, spre colțul de NE, unde podeaua avea cea mai mare înălțime, dărâmăturile podelei sunt mai pronunțate. Stratul de lipitură s-a rupt, s-a răsturnat și s-a amestecat cu vase ceramice (Pl.VII/1-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

8) sau cu resturile pereților din a căror structură s-au păstrat unele fragmente de chirpici. Uneori, după crăpăturile podelei suspendate, se poate observa direcția și lățimea stâlpilor de sustinere a structurii de lemn. Denivelările semnalate în jumătatea de sud a locuinței nu depășesc 10 cm, în timp ce spre sud și est sunt mai accentuate.

Toate bucățile de lipitură cercetate până acum nu conțin amprente de substanțe organice vizibile, în schimb conțin mici fragmente de pietriș din stâncă locală.

La peretele Loc. 5, se folosește argilă cu nisip si pietricele (cuarțit), spre deosebire de structura podelei suspendate care are un conținut mai pietros.

De-a lungul peretelui se observă grupări de pietre în diferite poziții (unele mai joase, altele mai înalte), situate către exteriorul peretelui, mai exact între stâlp și urmele de perete căzut. Cantitatea de chirpici arată că este vorba de o tencuială care nu depășește 20-30 cm, deasupra nivelului podelei. Lățimea peretelui despicat din exterior cu structură de pari și nuiele era de circa 20-30 cm. Spre capătul de est al bârnelor pare să fi fost amenajat un prag din pietriș cu argilă de culoare verzuie, lat de circa 20-25 cm, asemănător cu cel din Încăperea B.

Uneori pe aceiași urmă de lipitură se pot distinge foarte clar câte două sau trei bârne alăturate (Pl.VI/6,7; Pl.IX/1-8). Bârnele cu secțiunea rectangulară sunt mai numeroase, uneori spațiul care a rămas liber între două bârne a fost completat cu un par mai subțire (Pl.VI/5).

După ce dărâmăturile podelei au fost demontate, sub aceastea s-au delimitat foarte bine zonele Loc.5, încăperea B și Loc. 5A. Concomitent au fost delimitate și gropile de stâlpi ce făceau parte din structura acoperișului și a pereților locuințelor (Pl.X/1,2,4,5). Acestea vor fi cercetate în campania viitoare (Pl.XV).

Loc. 5A. A fost descoperită în c. A-B/7-9 și A/10 (Pl.XI/1, 2), cercetată în mai multe campanii arheologice și fiind dezvelită doar pe 1/3 în zona cercetată[5]. Ea are forma probabil rectangulară cu dimensiunile 6,5 x 3,5 m (o parte din locuință depășește suprafața secțiunii cercetate). Locuința este orientată pe direcția Locuinței 5, peretele nord-estic fiind comun.

Podeaua a fost parțial suspendată în zona peretelui nord estic si a fost construită pe o structură de bârne groase, ce se sprijineau cu capul pe perete. Arderea bârnelor a determinat și arderea podelei și a peretelui de sprijin. În timpul arderii bârnelor, podeaua s-a prăbușit (Pl.XI/3,4).

Bucățile de lipitură ale podelei în zona sudică sunt bine arse (Pl.XI/5,6). Au suprafața superioară dreaptă, dar majoritatea dintre ele prezintă pe fața inferioară amprente de bârne groase cu secțiune rectangulară. În zona centrală a locuinței lipitura podelei nu s-a păstrat, în schimb aici au fost descoperite fragmente ceramice care au pătruns printre spațiile libere (Pl.XI/7). La amenajarea podelei au fost utilizate bârne rectangulare ce au fost surprinse pe lungimea de 0,8 m, lățimea cuprinsă între 0,2-0,3 m și grosimea de 0,15-0,2 m (Pl.XI/8). Bârnele au fost așezate paralel unele lângă celelalte, perpendicular pe laturile lungi ale locuinței. Peste acestea a fost amenajată podeaua de argilă în amestec cu pietricele și resturi vegetale, care ulterior a fost bine netezită. Bârnele au fost așezate pe sol, după ce în prealabil s-a făcut o nivelare a terenului.

Nu excludem posibilitatea ca această locuință să reprezinte practic o altă încăpere a Loc. 5.

Loc. 21. A fost descoperită în c. A-B/11-14 și este afectată în partea superioară de dărâmăturile pereților și de amenajarea podelei Loc. 5 (Pl.XII/1-5). Locuința are forma rectangulară colțurile fiind ușor rotunjite, dimensiunile de 3,8-4 x 2,5-3 m, și fiind orientată pe direcția nord-vest/sud-est.

Podeaua este formată din pietriș local tasat, prezentând urmele unor refaceri (Pl.XII/7,8).

Pereții au fost săpați în pământul pietros local, nelocuit și au fost lutuiți cu două trei straturi de lipitură. Peretele era construit cu resturi organice și paie, care au ars lăsând un pigment alburiu (Pl.XII/6; Pl.XIII/2). În partea dinspre suprafața pământului lipiturile sunt mai groase. Din loc în loc peretele de sud a fost tăiat de gropile de cârtiță. Peretele de sud este bine păstrat cu înălțimea cuprinsă între 25-38 cm. Colțul de sud-est a fost distrus, dar în vecinătatea lui s-a mai păstrat una dintre lipiturile groase rezultate probabil în urma unor reparații din acel colț. Lângă peretele sudic a fost surprins un vas de tip suport aflat *in situ* (Pl.XIII/4,6).

Latura de est a locuinței este prost păstrată. Lipitura are între 2 și 6 cm, făcând perete comun cu podeaua, deoarece la lutuială s-au adăugat circa 3 cm de lut peste podea. Reparațiile au făcut ca unghiul bordeiului să fie rotunjit spre fund. Bordeiul a fost perforat de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

gropi de cârtiță și de animale mai mari care au deranjat chirpiciul.

În zona gropii din colțul nord-estic se constată o puternică tasare. În groapă au căzut fragmente de pereți cu amprente de nuiele foarte scunzi, similari celor de pe marginea locuinței 5 (Pl.XIII/1, 7).

Acoperișul a fost construit cu materie organică deoarece, sub dărâmături, s-au găsit resturi de arsură.

În partea de nord-est a locuinței a fost descoperită o groapă de provizii, denumită Groapa A (Pl.XIII/3). Aceasta a fost săpată în stânca locală. Are gura circulară cu diametrul de 0,8 m și adâncimea de 0,6-0,8 m de la nivelul podelei. În groapă a fost depus un vas de provizii ce avea în interiorul său, pe fund, o cantitate mare de lut galben în amestec cu pietriș (Pl.XIII/5). În gura gropii s-au descoperit vase păstrate fragmentar și unul păstrat integral - un castron.

În umplutura bordeiului, deasupra obiectelor de pe podea a fost preparată o structură de bârne cu două trei urme de reparații. Structura sa avea mai multă argilă în compoziție decât podeaua de la Loc. 5 și 5A, motiv pentru care s-a crezut că este vorba de peretele dinspre profil al contextului. În urma curățirii profilului în campania din 2005 s-a putut observa că nu este vorba de un perete ars în picioare și împins spre Loc. 5. Reanalizând structura, compoziția, dispunerea bârnelor presupunem că este vorba de o locuință cu etaj, cu partea inferioară îngropată puțin în pământ, mai sus foarte clar descrisă. Mai mult, pe această podea a fost descoperit un vas întregibil decorat cu benzi de incizii paralele făcute cu piaptănul și alte câteva obiecte. Unele gropi de stâlp de mari dimensiuni aflate spre Loc. 5A aparțin structurii de sud a acestui complex. O mare groapă, foarte adâncă, în profil, aflată în prelungirea secțiunii lui Z. Szekely ține de structura din spre pantă aproape de colțul de NE al acestui complex. A mai rămas o porțiune din complex sub profil care ne va permite a clarifica unele detalii.

Vom încerca în campaniile viitoare să clarificăm aceste probleme, mai ales că nu toate gropile au putut fi cercetate, ele fiind sub peretele dintre Loc. 5 și Loc. 5A.

Inventarul Loc. 21 este compus din fragmente de vase ceramice, un suport ceramic, două fragmente de topoare din piatră și inventarul gropii de provizii (vasul de provizii, un castron și fragmente de la alte 2 castroane) (Pl.XIII/8).

În ceea ce privește locuințele din acest nivel, corespunzător fazei Cucuteni-Ariușd A2, se poate observa că ridicarea Loc. 5 a avut loc la scurt timp după ce Loc. 21 a fost incendiată.

Nivelul eneolitic Păuleni I

Cmp. 17 (Pl.V/1) A fost descoperit în c. C-D/11-13 pe suprafața de 5 x 2,5-3 m în partea de est a Loc. 5. Umplutura este formată din pământ afânat cu multă cenușă în compoziție, în care apar materiale arheologice aparținând culturii Cucuteni-Ariușd. Ceramica neagră lustruită din faza timpurie a culturii este caracteristică acestui complex. Pe lângă acestea a fost descoperită o cantitate mare de resturi de oase animaliere, coarne de căprior, lemn carbonizat și obiecte din cupru. Nivelul acesta a fost evidențiat foarte bine și în profilul estic al S. I (Pl.V/2).

Din păcate, complexul a fost surprins pe o suprafață restrânsă, o mare parte din el intră sub Loc. 5 și sub valul de apărare în porțiunea încă necercetată. În această fază a cercetărilor nu cunoaștem date privind forma sa. În urma campaniei de săpături din anul 2004, s-a observat că Loc. 5 se suprapune acestui nivel, iar materialul arheologic descoperit în cele două complexe este diferit din punct de vedere stilistic. În perimetrul său au fost descoperite mai multe vetre de foc amenajate direct pe nivelul de călcare.

Cultura materială

Inventarul locuințelor este reprezentat de vase ceramice întregi sau păstrate fragmentar lucrate din toate categoriile ceramice (fină, reprezintă 14% - nisip fin; semifină, reprezintă 50% - nisip și cioburi pisate mărunt; grosieră, reprezintă 36% - cioburi pisate, pietricele), obiecte din lut ars, cupru, piatră, os și corn.

În Baza de Date Păuleni Ciuc - Ciomortan sunt introduse peste 7000 de înregistrări de fragmente ceramice ce provin din complexe arheologice. Descrierea materialelor ceramice s-a făcut după fișe-tip, pe baza unor cataloage de forme variante de buze, variante de funduri, umeri și cataloage de ornamente. S-au folosit tezaure de termeni pentru tehnica de ornamentare și tipurile de forme, factură, amestec, tratarea suprafeței sau tipul arderii, culoarea și categoria ceramicii[6].

Structura bazelor de date este proiectată în sistemul BAZARH, aplicat la Cluj Napoca, la secția de preistorie (din anul 1984). Proiectele

www.cimec.ro / www.mncr.ro

experimentale au fost realizate de Z. Kalmar și C. Țăranu, lansate de Gheorghe Lazarovici, Z. Maxim, Al. Corbu și susținute în cadrul Laboratorului de Cercetări Interdisciplinare de la Cluj. Gestionarea bazelor de date este realizată printr-un sistem mai larg, *ZEUS*, realizat de Lucian Tarcea și coordonat de Gheorghe Lazarovici și Zoia Maxim, pe baza unor studii de algoritmi elaborați la Cluj Napoca. Asemenea baze pot fi gestionate sub sistemul de baze de date PARADOX, cu programul ZEUS sau programe de clasificări gen APL, ARHEOAPL. Au fost create programe ce lucrează sub sistemul Windows (APL WIN și ZEUS 2)[7].

Deoarece încărcarea bazelor nu este încheiată, deoarece se sapă pe diferite nivele iar procesul de restaurare necesită timp de selectare nu considerăm necesar a prezenta rezultate statistice detaliate deocamdată. Unele referiri au fost amintite pe primele loturi și mai recent[8].

Repertoriul ceramicii lucrată din pastă fină este alcătuită din vase mici, mijlocii și mari, cu pereții foarte subțiri, sonori la lovire. Din această categorie fac parte paharele, cupele, oale cu corpul sferic, polonicele, străchinile și castroanele.

Ceramica de uz comun cuprinde o gamă largă de recipiente, în special vasele mari de provizii, vasele-suport, fructiere, oale bitronconice, tronconice, străchini, castroane, capace, etc. Recipientele mari sunt prevăzute cu toarte de diferite forme și butoni aplicați.

Stilul decorativ este asociat cu formele și categoriile ceramice. În proporție restrânsă sunt întâlnite ornamentele incizate, canelate, alveolare, aplicate, barbotinate și apoi cele pictate. Ceramica uzuală este netezită sau bine netezită, în general arsă oxidant, culorile dominante fiind brun, cărămiziu, gălbui și roșcat dar este rareori ornamentată.

Lotul ceramicii pictate descoperite la Păuleni Ciuc - Ciomortan în locuințele cercetate este modest. Materialul ceramic pictat nu depășește 5% din numărul înregistrărilor în baza de date. Pictura este realizată pe fond negru, roșu sau roșcat fiind aplicată cu pensula, utilizându-se culorile albă, brună (neagră) și roșie.

Pictura cu alb pe fond negru este reprezentată de un număr restrâns de fragmente ceramice (Pl.XXV/1-5; Pl.XXIX/1-4) și a fost realizată doar pe ceramica fină.

Motivele pictate bicrom și tricrom sunt întâlnite pe toate categoriile ceramice. Acestea sunt formate din bandă lată de culoare albă, mărginită de o linie îngustă de culoare brună sau brun-negricioasă pe fondul cărămiziu sau roșu al vasului. Principalele tipuri de ornamente sunt reprezentate de benzi unghiulare și semicercuri concentrice (Pl.XXVI/1, 3-5) și rareori din benzi formate din linii înguste (Pl.XXVI/2). O categorie aparte este reprezentată de fragmentele cozilor de polonic, care sunt pictate pe toată suprafata, cu bandă lată albă mărginită de linii înguste de culoare brună pe fondul roșu-cărămiziu (Pl.XXI/1,2,5,8)

Barbotina (întâlnită pe 6% din totalul înregistrărilor în baza de date) este aplicată pe vasele ceramice din categoria grosieră (în special pe vase mari de provizii), modelate din lut în amestec cu pietricele și cioburi pisate. Este dispusă orizontal, vertical sau oblic pe corpul vaselor, uneori fiind pictată cu fond roșu.

Plastica antropomorfă reprezintă un capitol esențial în cadrul culturii Cucuteni-Ariușd. La Păuleni Ciuc au fost descoperite circa 80 de piese (întregi sau fragmente) ale unor statuete și figurine feminine. Majoritatea sunt lucrate din lut în amestec cu cioburi pisate, bine netezite și arse oxidant. Au fost descoperite și două piese lucrate din os, un idol lucrat dintr-o falangă și o amuletă de tip *en violon*, lucrată dintr-un os.

Statuetele sunt ornamentate în general cu linii incizate. Aceste incizii delimitează în cele mai multe cazuri părțile corpului (picioarele, fesele, corpul de picioare, sexul) sau rareori pe toată suprafața piesei și formează motive geometrice (triunghiuri, romburi, etc.). Uneori sânii, ombilicul, genunchiul și glezna sunt reprezentate de mici proeminențe conice aplicate sau ciupite din pasta piesei. Statuetele au fost bine netezite, uneori chiar lustruite și pe 2-3 fragmente se observă urme de pictură.

De o valoare artistică excepțională sunt cele două statuete feminine de dimensiuni mari, de peste 25 cm, descoperite în interiorul unei locuințe, una pe podea chiar lângă perete (Pl.XXIV/2) iar a doua a căzut printre crăpăturile podelei, sub aceasta (Pl.XXIV/1). Acestea redau sensibilitatea și rafinamentul feminin prin suplețea corpului, poziția orantă, arcuirea brațelor spre spate, forma picioarelor, evidențierea trăsăturilor sexuale și calitatea suprafețelor lustruite. Astfel de piese sunt extrem de rare în arealul transilvănean al culturii Cucuteni-Ariușd și chiar al întregii culturi.

Plastica zoomorfă este redusă la număr în comparație cu reprezentările antropomorfe, și

www.cimec.ro / www.mncr.ro

reprezintă de obicei mamifere domestice sau sălbatice (bovine, ovine, etc), majoritatea păstrându-se fragmentar.

Faptul că majoritatea pieselor antropomorfe și zoomorfe se păstrează fragmentar nu se datorează întâmplării, ci specificului unor practici magico-religioase, caracteristice purtătorilor culturii Cucuteni. Este, astfel, posibil și verosimil ca după oficierea unor ritualuri, figurinele antropomorfe modelate special pentru a fi folosite în cadrul ritualurilor, să nu mai fie considerate a deține un rol magic, ele putând fi *"aruncate"*[9].

În eneoliticul de tip Cucuteni-Tripolie, unde sunt cunoscute mii de statuete feminine, diferențierile dintre starea de obezitate și cea de graviditate au fost foarte bine evidențiate, deși marea majoritate a plasticii prezintă femeia în deplinătatea frumuseții sale fizice[10].

Caracteristică pentru plastica fazei Cucuteni A este prezența pandativelor-amulete în formă de cutie de vioară, cunoscute sub numele de idoli *en violon* sau idoli plați de tip troian. Modelați sau decupați din piatră, os, metal (aur, argint, cupru), pandativele *en violon* cunosc o varietate de forme și par să se bucure de popularitate în special în faza Cucuteni A[11].

O astfel de piesă a fost descoperită în Loc. 5 și la Păuleni Ciuc. Piesa a fost lucrată din os și poate fi atribuită categoriei idolilor plați de tipul - b)amuletă, după dr. Dan Monah[12]. Amuleta are corpul oval, brațele reprezentate prin două mici triunghiuri iar gâtul face corp comun cu capul. În zona ochilor s-a păstrat o perforație (probabil erau două) ce puteau fi utilizate și pentru prindere (Pl.XVIII/19; Pl.XXX/2). Amuleta păstrează lustru datorat utilizării îndelungate și a fost abandonată probabil în momentul distrugerii în partea sa superioară. Prin caracteristicile sale reprezintă un unicat în cadrul culturii Cucuteni-Ariușd din Transilvania.

Idoli plați de tip *en violon* au fost descoperiți în Moldova, la Hăbășești[13]; Trușești[14]; Scânteia[15]; Poduri[16]; Cucuteni[17]; Drăgușeni[18], și în Republica Moldova, la Cărbuna[19] - au strânse analogii în Mediterana orientală, Ciclade și în Anatolia vestică, la Troia[20].

Din lut ars au fost realizate diferite obiecte în miniatură (pahare, discuri, conuri, mosorele) dar și piese mai mari (fusaiole, pahare patrulatere, rondele, mosoare, pintandere) o categorie aparte fiind reprezentată de fragmentele unor altărașe sau mese-altar.

Dintre acestea, unul este păstrat aproape integral și este lucrat din lut în amestec cu nisip fin, suprafețele bine netezite și modelat din două părți: masa cu patru picioare unite între ele și cupa de formă conică, interiorul piesei fiind gol. Altărașul (Pl.XX/4; Pl.XXX/1) a fost descoperit lângă o vatră de foc, fiind utilizat probabil la anumite practici magico-religioase. Prin aspectul artistic, piesa este extrem de rară în cadrul culturii Cucuteni-Ariușd.

Semnalăm faptul că asemenea piese apar în neoliticul timpuriu prin descoperirile de la Gura Baciului. Altărasele de cult erau folosite: pentru iluminatul curent, așa cum sugera J. Nandris; pentru iluminatul cultic; arderea grăsimilor, a ofrandelor; fie pentru păstrarea focului[21].

În locuințele cercetate au fost descoperite alte 8 fragmente ale unor mese în miniatură de dimensiuni mai mari: 2 picioare rupte la bază dar cu o parte din masă păstrată în partea superioară; 5 fragmente de picioare păstrate separat; 1 fragment din partea superioară a unei măsuțe de formă probabil rectangulară, ce era prevăzută în partea superioară cu o proeminență perforată la mijloc.

Piesele au fost modelate din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate, cu suprafețele bine netezite, arse oxidant. Picioarele erau dispuse în colțul mesei, aveau forma conică cu talpa dreaptă, iar spre zona îmbinării de masă acestea erau triunghiulare în secțiune cu colțurile rotunjite. Un picior (Pl.XX/1) păstrează urme de pictură cu bandă lată dispusă geometric, de culoare albă mărginită de bandă îngustă de culoare brună, pe fondul cărămiziu al piesei. Tot pe acest picior, pe partea dinspre interiorul piesei, se observă urme verticale realizate cu degetul.

Utilajul litic descoperit la Păuleni Ciuc, silexul, a fost întrebuințat în procentaj de până 80-90%, fiind urmat de gresii, andezite, corneene și obsidian. Silexul a fost preferat la confecționarea armelor și uneltelor de diferite tipuri: lame, gratoare, vârfurile de săgeți, străpungătoarele, etc, principala tehnică de fiind retușarea. Din andezite erau confecționate râșnițele și pisătoarele (frecătoarele), acestea fiind de diferite tipuri și mărimi. Gresiile erau întrebuințate la ascuțirea uneltelor și șlefuirea lor, pe unele piese observându-se urme de frecare.

Funcțional, lamele se utilizau în maniere diverse. Lamele retușate, înmănusate firește, au fost întrebuințate în calitate de cuțite pentru tăiat carnea, pentru desprins carnea de piele de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

pe carcasele animalelor sacrificate și vânate. Lamele masive au folosit la prelucrarea lemnului, pentru cojit, iar cele trunchiate erau utilizate ca inserții de seceri și cuțite. Gratoarele au fost întrebuințate pentru răzuitul oaselor, lemnelor și pieilor. Vârfurile de săgeată au fost utilizate fără nici o îndoială, ca arme pentru vânătoare sau în conflictele intertribale[22].

Din os și corn au fost confecționate atât podoabe (mărgele, amulete, etc) cât și diferite tipuri de unelte (străpungătoare, împungătoare, ace, spatule, plantatoare și săpăligi) și alte piese a căror întrebuințare nu o putem preciza cu exactitate.

Piesele de cupru descoperite sunt numeroase în comparație cu alte situri aparținând acestei culturi[23]. În ultimele două campanii au fost descoperite alte 3 piese (2 străpungătoare și o sârmă curbă ?), numărul total fiind de 10 piese. Probabil cuprul se exploata în minele din jurul localității Bălan, ce se află la circa 30 km nord de așezare[24]. Primele piese din cupru apar de timpuriu în Orient, ele se răspândesc apoi și pe teritoriul european în Bosnia și Bulgaria și, începând cu faza târzie a culturii Starcevo-Criș, și pe teritoriul României[25].

În continuare vom prezenta materialul arheologic reprezentativ descoperit în complexele cercetate:

Loc. 5; Ceramică:

Oală - fragment (Pl.XXVII/6) modelată din lut în amestec cu nisip fin și cioburi pisate. Are gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, gâtul abia sesizabil, partea superioară a corpului de formă cilindrică iar partea inferioară este tronconică (baza este ruptă din vechime). Suprafața exterioară a fost bine netezită și pregătită pentru pictare. A fost pictată cu motive geometrice unghiulare și arcuite, formate din linii subțiri de culoare albă. În zona diametrului maxim este ornamentată cu alveole circulare. Arderea reductantă. Hpăstrată: 175 mm; Dg: 180 mm; GRperete: 5 mm; Nr. Inv. 4947.

Oală cu corpul globular - fragment (Pl. XXVII/5) modelată din lut în amestec cioburi pisate. Are gura ușor evazată cu marginea buzei rotunjită, gâtul tronconic și corpul globular (baza este ruptă din vechime). Vasul a fost bine netezit și pictat pe exteriorul buzei cu cercuri și semicercuri de culoare albă, pe gât cu spirale culcate (capetele spiralei au mai multe terminații) despărțite de câte un cerc care are în centru câte un punct tot de culoare albă. Pe corp este prevăzut cu canelurі late orizontale, marginile acestora fiind pictate cu alb și întrerupte de câte o alveolă circulară. Pictura cu alb a fost realizată pe fondul roșu al vasului. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 155 mm; Dg: 220 mm; GRperete: 7 mm; Nr. Inv. 4939.

Oală - fragment (Pl.XXVII/7) modelată din lut în amestec cu nisip fin și cioburi pisate. Are gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, gâtul abia sesizabil, partea superioară a corpului de formă cilindrică iar partea inferioară este tronconică (baza este ruptă din vechime). Suprafața exterioară a fost bine netezită și pregătită pentru pictare. A fost pictat pe exteriorul buzei cu motive semicirculare formate din bandă lată de culoare albă iar în partea superioară a corpului cu motive geometrice unghiulare și arcuite, formate din linii subțiri de culoare albă. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 145 mm; Dg: 260 mm; GRperete: 5 mm; Nr. Inv. 5724.

Vas de provizii - fragment (Pl.XXVII/11) modelat din lut în amestec cu nisip fin, cioburi pisate și pietricele. Gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, gâtul tronconic și partea superioară a corpului sferică. A fost bine netezit iar pe corp a fost ornamentat cu caneluri late dispuse orizontal și întrerupte de proeminențe mici de formă tronconică. Marginea canelurilor este pictată cu alb și este întreruptă de alveole circulare. Pe gât este pictat cu motive formate din spirale culcate și din când în când arcuri de cerc care unesc laturile acestora. Pictura cu alb s-a realizat pe fondul roșiatic al vasului. Pe exteriorul buzei este prevăzut cu alveole circulare dispuse simetric iar suprafața lor este pictată cu alb. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 160 mm; Dg: 260 mm; GRperete: 12 mm; Nr. Inv. 11514.

Castron (Pl.XXVII/8) modelat din lut în amestec cu nisip fin, cioburi pisate și pietricele. Gura ușor invazată cu marginea buzei rotunjită, corpul tronconic și baza plată. Este bine netezit și prevăzut în zona diametrului maxim cu o toartă aplicată, de formă semicirculară ce este perforată la mijloc. Pe exteriorul buzei a fost pictat cu motive semicirculare realizate cu bandă de culoare albă. Arderea oxidantă. H: 166 mm; Dg: 245 mm; GRperete: 7 mm; Nr. inv. 8893.

Castron (Pl.XXVII/9), modelat din lut în amestec cu nisip fin, cioburi pisate și pietricele. Gura ușor invazată cu marginea buzei rotunjită, corpul tronconic, spre fundul ușor concav. Pe exterior în zona diametrului maxim are o toartă de formă semicirculară, prevăzută cu o perforație dispusă orizontal. Interiorul vasului

www.cimec.ro / www.mncr.ro

și partea superioară a corpului sunt bine netezite, în timp ce partea inferioară a corpului și baza sunt slab netezite. Arderea oxidantă. Vasul a fost descoperit in situ și este deformat în urma arderii secundare. H: 145 mm; Dg: 230 mm; Db: 80 mm; GRperete: 8 mm; Dmax: 252 mm; Ad. -2,45 m; Nr. Inv. 11349.

Pahar (Pl.XXV/6; Pl.XXIX/7), modelat din lut în amestec cu nisip fin. Gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, partea superioară a corpului este cilindrică iar partea inferioară tronconică, fundul plat (în interiorul vasului are fundul sferic). A fost bine netezit pe exterior și în interior apoi pictat cu fond brun-roșiatic. Pe exterior (în partea superioară a corpului) este pictat cu motive geometrice, formate din linii subțiri de culoare albe cu lățimea de cca. 3-4 mm, ce pornesc din buză și se opresc în zona diametrului maxim, într-o linie albă dispusă orizontal. Aceste linii albe sunt dispuse oblic și au aspectul unor triunghiuri neregulate (formate din două sau mai multe linii), dispuse cu vârful în jos (11 triunghiuri în total). Pictura a fost realizată cu o pensulă fină. H: 97 mm; Dg: 95 mm; Db: 30 mm; Dmax: 100 mm; GRperete: 5 mm; Ad. - 3,2 m; Nr. Inv. 11335.

Pahar (Pl.XXV/8; Pl.XXIX/8) modelat din lut în amestec cu nisip fin. Partea superioară a este ruptă din vechime, gâtul abia sesizabil, corpul sferic și fundul plat. În zona diametrului maxim este prevăzut cu o proeminență perforată orizontal la mijloc și cu caneluri orizontale și oblice. Paharul a fost bine netezit pe toate suprafețele și pregătit pentru pictare cu fond de culoare brun-roșiatică. Partea superioară a corpului este pictată cu motive geometrice, formate din linii unghiulare de culoare albă (groase de 3-4 mm) unite între ele de arcuri de cerc. Partea inferioară a corpului este pictată cu o linie albă cu grosimea de 10-14 mm. Hpăstrată: 111 mm; Db: 43 mm; Dmax: 120 mm; GRperete: 5 mm; Ad. - 3,3 m; Nr. Inv. 11513.

Pahar - fragment (Pl.XXIX/6) modelat din lut în amestec cu nisip fin. Gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, gâtul abia sesizabil și corpul sferic. Recipientul este bine netezit și pregătit pentru pictare. În zona diametrului maxim este prevăzut cu o toartă perforată orizontal la mijloc. Partea inferioară a corpului este ornamentată cu caneluri orizontale și oblice întrerupte de alveole circulare. Este pictat cu bandă de culoare albă, cu grosimea de 10-12 mm. Exteriorul buzei este pictat cu semicercuri de culoare albă (cu lățimea de 4-8 mm). Partea superioară a corpului este pictată cu linii geometrice de culoare albă (late de cca. 2-4 mm), dispuse unghiular și unite între ele. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 77 mm; Dg: 120 mm; GRperete: 5 mm; Ad. - 3,2 m; Nr. Inv. 11516.

Pahar - fragment (Pl.XXIX/5) modelat din lut în amestec cu nisip fin. Gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, gâtul abia sesizabil și corpul sferic. Recipientul este bine netezit și pregătit pentru pictare. Partea inferioară a corpului este ornamentată cu caneluri orizontale și pictată cu o bandă orizontală de culoare albă. Exteriorul buzei este pictat cu bandă semicirculară de culoare albă. Partea superioară a corpului este pictată cu linii geometrice de culoare albă (late de 2-4 mm), dispuse unghiular și unite între ele. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 80 mm; Dg: 80 mm; GRperete: 5 mm; Ad. - 3,2 m; Nr. Inv. 11516_a.

Pahar - fragment (Pl.XXV/10) modelat din lut în amestec cu nisip fin. Gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, partea superioară a corpului este cilindrică. A fost bine netezit pe exterior și în interior, iar pe toate suprafețele a fost pictat cu fond brun-roșiatic. Pe exteriorul buzei și pe corp este pictat cu motive geometrice formate din linii subțiri de culoare albă de cca. 3-4 mm. Aceste linii simple sau duble sunt dispuse oblic iar la jumătatea lor sunt pictate alte linii dispuse în sens invers. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 80 mm; Dg: 100 mm; GRperete: 5 mm; Nr. Inv. 11523.

Cupă (Pl.XXV/11) modelat din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Gura evazată cu marginea buzei rotunjită, corpul sferic și baza plată prevăzută cu treaptă. Pe corp în zona diametrului maxim este prevăzut cu o toartă perforată transversal la mijloc. Suprafața exterioară este bine netezită, pe corp fiind ornamentat cu două cercuri incizate unite între ele. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 115 mm; Dg: 135 mm; Db: 50 mm; GRperete: 6 mm; Ad. - 2,5 m; Nr. Inv. 11289.

Cană - fragment (Pl.XXV/12) modelată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Gura evazată cu marginea buzei rotunjită, corpul tronconic și baza plată. Sub buză este prevăzută cu o proeminență conică, perforată orizontal la mijloc. Este bine netezită și lustruită în spațiile rămase nepictate. Este pictată cu motive semicirculare formate din bandă lată de culoare albă (grosimea cuprinsă între 12 - 20 mm). Arderea oxidantă. H: 50 mm; Dg: 120 mm; Db: 40 mm; GRperete: 6 mm; Ad. - 2,6 m; Nr. Inv.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

11586.

Strachină - fragment (Pl.XXV/13) modelată din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Gura puterniv evazată cu marginea buzei rotunjită, gâtul scurt marcat printr-o linie adâncită și corpul tronconic. Suprafețele au fost bine netezite și prezintă pe exterior urme de pictură cu alb și brun. Arderea reductantă. Hpăstrată: 73 mm; Dg: 220 mm; Grperete: 9 mm; Ad.- 2,6 m; Nr. Inv. 11598.

Cupă - (Pl.XXVII/2; Pl.XXIX/9) modelată din lut în amestec cu nisip fin. Gura ușor evazată cu marginea buzei rotunjite, gâtul abia sesizabil, corpul sferic și fundul plat (interiorul recipientului este de formă sferică). Suprafețele vasului sunt lustruite și pregătite pentru pictare cu fond brun-roșiatic. În zona diametrului maxim este prevăzută cu o proeminență perforată orizontal la mijloc. Exteriorul este pictat cu linii albe (cu grosimea de 2-4 mm), ce pornesc din buză și sunt dispuse oblic pe corp (aceste linii sunt simple sau duble). Din aceste linii - la jumătatea lor, pornesc alte linii (duble sau triple), dispuse oblic în sens invers către buza vasului și către partea inferioară a corpului. Motivele geometrice realizate au un aspect artistic deosebit. Arderea oxidantă. H: 165 mm; Dg: 160 mm; Db: 42 mm; Dmax: 177 mm; GRperete: 5 mm; Ad. - 3,1 m; Nr. Inv. 11353.

Oală cu corpul globular - (Pl.XXVII/3) modelată din lut în amestec cu nisip fin. Gura ușor invazată cu marginea buzei rotunjite, gâtul tronconic, corpul sferic și fundul plat. Pe partea superioară a corpului este prevăzut cu două proeminențe dispuse simetric de formă conică și perforate vertical la mijloc. Suprafețele vasului sunt bine netezite și pictate cu fond roșiatic. Pe corp este ornamentat cu caneluri late dispuse orizontal. Arderea oxidantă. H: 183 mm; Dg: 102 mm; Db: 54 mm; Dmax: 185 mm; GRperete: 5 mm; Ad. - 2,7 m; Nr. Inv. 3384.

Oală - fragment (Pl.XXV/7; Pl.XXIX/4) modelată din lut în amestec cu nisip fin. Suprafețele vasului sunt lustruite și pregătite pentru pictare cu fond brun-roșiatic. Exteriorul este pictat cu linii albe (cu grosimea de 2-4 mm), dispuse oblic pe partea superioară a corpului (aceste linii sunt simple sau duble) și se opresc într-o linie orizontală situată pe partea inferioară a corpului. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 82 mm; GRperete: 8 mm; Ad. -3 m; Nr. Inv. 11342

Oală cu corpul globular - (Pl.XXVII/10), modelată din lut în amestec cu cioburi pisate și pietricele. Gura ușor invazată cu marginea buzei rotunjită, corpul sferic și fundul plat. Pe exterior în zona diametrului maxim, vasul este prevăzut cu două toarte simetrice dispuse orizontal, au forma semicirculară și sunt perforate transversal la mijloc. Vasul este netezit iar pe corp este decorat cu striuri ușor adâncite dispuse vertical (pe toarte striurile sunt dispuse orizontal). Arderea oxidantă. În urma arderii secundare gura vasului este deformată. H: 180 mm; Dg: 142 - 158 mm; Db: 85 mm; GRperete: 8 mm; Dmax: 208 mm; Ad. -3,1 m; Nr. Inv. 11352.

Suport - (Pl.XXVII/13) modelat din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Are piciorul înalt, zvelt și gol (partea superioară este ruptă din vechime). În partea superioară piciorului este perforat cu un orificiu circular (probabil erau două dispuse simetric). Suprafața exterioară a fost netezită, interiorul rămânând nefinisat. Piesa a fost pictată cu alb pe fond cărămiziu-roșiatic, cu motive spiralice. Arderea oxidantă, culoarea cărămizie. Hpăstrată: 225 mm; Db: 158 mm; Ad. - 2,5 m; Nr. Inv. 3485.

Capac - fragment (Pl.XXVII/12) modelat din lut în amestec cu cioburi pisate și pietricele. Suprafața exterioară este bine netezită interiorul fiind nefinisat. Butonul de prindere este drept și este prevăzut către bază cu șanț, corpul conic și buza tăiată oblic spre interior. Piesa a fost pictată cu alb pe fond cărămiziu-roșiatic, cu motive spiralice iar pe butonul capacului cu motive unghiulare. Arderea oxidantă, culoarea cărămizie. Hpăstrată: 150 mm; Dg: 500 mm; Dbuton: 105 mm; Ad. -2,5 m; Nr. Inv. 5290.

Borcan - (Pl.XXVII/4), modelat din lut în amestec cu pleavă și cioburi pisate. Gura ușor invazată cu marginea buzei rotunjită, corpul sferic și fundul plat. Suprafața recipientului este poroasă. Arderea oxidantă. H: 116 mm; Dg: 90 mm; Db: 67 mm; GRperete: 6 mm; Dmax: 117 mm; Ad. -2,8 m; Nr. Inv. 3434.

Polonic - (Pl.XXI/10) lucrat din lut în amestec cu nisip fin. Modelat din două părți (coadă și cupă) lipite apoi între ele. Cupa este sferică cu gura ușor invazată și marginea buzei rotunjită. Coada este de formă trapezoidală, ovală în secțiune și păstrată pe lungimea de circa 1/3. Coada este aplicată în zona diametrului maxim al cupei și este înclinată la circa 45° față de gura cupei. Suprafețele sunt bine netezite și pregătite pentru pictare. Este pictat pe toată suprafața cu motive semicirculare formate din bandă lată de culoare albă, mărginită de bandă îngustă de culoare brun-închisă, pe

www.cimec.ro / www.mncr.ro

fondul cărămiziu. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 54 mm; DGcupă: 77 mm; LAcoadă: 41 mm; Ad. - 2,45 m; Nr. Inv. 11300.

Polonic - (XXI/9) (Cupă) lucrat din lut în amestec cu nisip fin. Modelat din două părți (coadă și cupă) lipite apoi între ele. Cupa este sferică cu gura ușor invazată și marginea buzei rotunjită. Pe exterior este pictată cu bandă lată albă mărginită de linii brune înguste. Interiorul cupei este pictat cu semicercuri formate din bandă albă mărginită de linii înguste pe fondul roșu al piesei. Pictura pe exterior este deteriorată iar în interior se păstrează mai bine. Hcupă: 50 mm; Dcupă: 70 mm; Lpăstrată: 76 mm; LAtoartă: 27 mm; Ad. - 2,8 m; Nr. Inv. 11508.

Au fost descoperite și fragmente de linguri (Pl.XXI/3, 7) lucrate din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Cupa este de formă ovală, gura ușor evazată cu marginea buzei rotunjită de care se prindea o coadă. Sunt bine netezite, arderea oxidantă.

Plastica antropomorfă:

Statuetă antropomorfă - (XXIV/1) lucrată din lut în amestec cu nisip fin, pietricele și cioburi pisate. Piesa a fost modelată din trei componente (corpul, piciorul stâng și piciorul drept) lipite apoi între ele. Statueta face parte din categoria celor de dimensiuni mari, peste 25-30 cm și reprezintă o femeie în poziție verticală. Fesele sunt separate și respectă proporțiile anatomice, picioarele erau despărțite printr-o linie excizată ce forma în zona sexului un triunghi. Tălpile picioarelor erau separate între ele în partea din față printr-o linie excizată. Genunchii și glezna piciorului sunt reprezentate prin proeminențe conice. În zona femurului picioarele sunt rectangulare în secțiune iar în zona feselor secțiunea este ovală. Piesa a fost bine netezită și prezintă urme de lustruire. Statueta a fost descoperită în timpul a două campanii de cercetare arheologică: Campania din anul 1999, sub pavajul vetrei Loc. 4 a fost găsită talpa piciorului (arsă oxidant are culoarea roșie) iar în Campania din anul 2005, sub dărâmăturile podelei în locul în care aceasta a fost suspendată au fost găsite picioarele (ardere secundară, culoarea brun-negricioasă). Hpăstrată: 180 mm; LA: 70 mm; GRpicior: 23 mm; GRfese: 55 mm; Ltalpă: 47 mm; LAtalpă: 22 mm; Ad. - 3,1 m; Nr. Inv. 11597.

Statuetă antropomorfă - (Pl.XXIV/2), lucrată din lut în amestec cu nisip fin, pietricele și cioburi pisate. Este modelată din trei componente (corp cu brațe și cap, piciorul stâng, piciorul drept), lipite apoi între ele. Capul, brațul și piciorul stâng au fost rupte în vechime. Corpul și brațele sunt realizate mult mai plate în raport cu corpul feminin, în timp ce coapsele și picioarele sunt apropiate de proporțiile anatomice reale. Fesele sunt separate și respectă proporțiile anatomice, picioarele erau despărțite printr-o linie excizată ce forma în zona sexului un triunghi. Brațele, realizate în mod stilizat, sugerează poziția orantă și sunt ușor trase spre spate față de linia corpului. Sânii și ombilicul sunt redate stilizat sub forma unor proeminențe semisferice. Suprafața figurinei este îngrijit netezită. Culoarea piesei este cărămizie. Pe corp prezintă urme de pictură cu roșu. Piesa a fost arsă secundar, după spargere, întrucât nuanța piciorului drept diferă substanțial de cea a corpului. Se remarcă dimensiunile figurinei mai mari decât cele obișnuite. Statueta a fost descoperită în timpul a două campanii de cercetare arheologică: Campania din anul 2001, pe podeaua Loc. 5 - încăperea B, a fost găsit piciorul drept (ars oxidant are culoarea roșie cu pete negre) iar în Campania din anul 2004, pe podea în dărâmăturile de lângă peretele sud-vestic (ardere oxidantă, culoarea roșie). Cele două părți ale statuetei au fost descoperite la o distanță de circa 2 m, una de cealaltă. Hpăstrată: 248 mm; LA: 60 mm; GRpicior: 23 mm; GRfese: 60 mm; Ad. - 2,5 m; Nr. Inv. 11288.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/1) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. A fost modelată din două sau trei părți lipite apoi între ele. Corpul și piciorul drept sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală și s-a păstrat circa 1/2 din piesă. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni mici. Corpul este delimitat de picioare printr-o linie incizată ce formează în zona sexului un triunghi incizat. Fesele sunt reliefate și separate între ele. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 44 mm; LApăstrată: 7 mm; GR: 18 mm; Ad. - 3,05 m; Nr. Inv. 11278.

Statuetă antropomorfă - (Pl.XXIII/2) lucrată din lut în amestec cu nisip și pietricele. A fost modelată din trei bucăți de lut lipite apoi între ele. Partea inferioară a picioarelor și capul sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni mici. Corpul este de formă trapezoidală, oval - alungit în secțiune iar în profil este arcuit (tras ușor spre spate).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Fesele sunt evidențiate și separate între ele de o linie verticală incizată. Picioarele sunt lipite, brațele au fost reprezentate (stilizate) prin triunghiuri mici aplatizate, respectând poziția anatomică. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 63 mm; LA: 22 mm; GRcorp: 7 mm; GR: 17 mm; Ad. - 2,75 m; Nr. Inv. 11283.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/3) lucrată din lut în amestec cu nisip și pietricele. A fost modelată din trei bucăți de lut lipite apoi între ele. Partea inferioară a picioarelor, membrele superioare și capul sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Corpul este oval - alungit în secțiune iar pe spate se observă linii incizate dispuse vertical. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 61 mm; LA: 28 mm; GRcorp: 11 mm; Ad. - 2,45 m; Nr. Inv. 11330.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/5) lucrată din lut în amestec cu nisip și pietricele. Membrele, o parte din corp și capul sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Corpul este prevăzut în față cu sâni conici aplicați dispuși în poziție anatomică. Brațele erau dispuse probabil în cruce iar gâtul este scurt și oval în secțiune. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 44 mm; LApăstrată: 44 mm; GRcorp: 16 mm; Ad. - 2,5 m; Nr. Inv. 11337.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/15) lucrată din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Brațul stâng, capul și partea inferioară a corpului sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Corpul este prevăzut în față cu sâni conici aplicați dispuși în poziție anatomică. Brațele au forma conică și sunt îndoite în sus din zona coatelor. Acestea sunt dispuse în adorație. Gâtul este scurt de formă conică și circular în secțiune. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 40 mm; GRcorp: 16 mm; Nr. Inv. 6015.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/7) lucrată din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Reprezintă o figură umană stilizată. S-a păstrat capul și o mică parte din gât. Capul este de formă rotundă iar în zona feței s-a realizat prin ciupire o proeminență dispusă vertical. În zona urechilor sunt prevăzute câte două perforații cilindrice dispuse una sub alta. Este bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 41 mm; LA: 37 mm; Dperf: 3 mm; Nr. Inv. 5711.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/9) lucrată din lut în amestec cu nisip și pietricele. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Piciorul drept păstrat are forma tronconică iar fesele proeminente. Piciorul este ornamentat cu linii incizate orizontale, oblice, verticale ce formează triunghiuri geometrice. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 64 mm; GRcorp: 36 mm; Nr. Inv. 5327.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/13) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Picioarele erau separate printr-o linie incizată. Piciorul stâng este prevăzut în zona genunchiului cu o proeminență conică. Suprafața este lustruită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 70 mm; GR: 20 mm; Ad. - 2,6 m; Nr. Inv. 7915.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/12) lucrată din lut în amestec cu cioburi pisate. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Picioarele erau separate printr-o linie incizată. În zona gleznei piciorului este prevăzut cu o proeminență conică iar talpa este plată. Suprafața este bine netezită și păstrează urme de pictură cu alb pe fond roșu-cărămiziu. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 97 mm; GR: 20 mm; Ad. - 2,6 m; Nr. Inv. 11596.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/10) lucrată din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Reprezintă o femeie în poziție semișezândă. Picioarele au fost modelate din două părți lipite apoi între ele. Corpul și partea inferioară a picioarelor sunt rupte din vechime. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Fesele sunt reliefate și delimitate de o linie ușor adâncită, acestea prezintă o treaptă în partea superioară. Picioarele sunt lipite între ele și au forma conică. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 40 mm; GR: 45 mm; Nr. Inv. 5327.

Statuetă antropomorfă - (Pl.XXIII/18) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. A fost modelată din trei părți (corp și picioare) lipite apoi între ele. Partea superioară a corpului și partea inferioară a picioarelor sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor

www.cimec.ro / www.mncr.ro

de dimensiuni medii. Corpul este delimitat de picioare printr-o linie ușor incizată. Fesele sunt reliefate și ușor separate între ele de o linie verticală excizată. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 80 mm; LApăstrată: 33 mm; Nr. Inv. 6131.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/17) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. A fost modelată din trei părți (corp și picioare) lipite apoi între ele. Partea superioară a corpului și partea inferioară a picioarelor sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Fesele sunt pronunțate și respectă trăsăturile umane. Suprafața netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 61 mm; LA: 42 mm; Ad. - 2,47 m; Nr. Inv. 5400.

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/8) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. A fost modelată din trei bucăți de lut lipite apoi între ele. Partea superioară a corpului este ruptă din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Corpul este oval în secțiune iar în partea din față este separat de picioare prin două linii incizate dispuse oblic ce se unesc în zona sexului. Fesele sunt evidențiate și separate între ele. Picioarele au forma trapezoidală și sunt lipite între ele. Talpa este rotundă și ușor concavă. Suprafața netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 72 mm; LA: 28 mm; GRcorp: 14 mm; Ad. - 2,6 m; Nr. Inv. 11594.

Figurină antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/6) lucrată din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Corpul, un picior și partea inferioară a celui păstrat sunt rupte din vechime. Fesele sunt delimitate printr-o linie incizată iar în zona șoldului piciorul are o proeminență ovală. Suprafața este slab netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 60 mm; LApăstrată: 25 mm; GRcorp: 40 mm; Nr. Inv. 11210.

Figurină conică - (Pl.XXIII/11; Pl.XXX/3) este lucrată din lut în amestec cu cioburi pisate și pietricele. Corpul de formă conică cu baza ușor aplatizată. În partea superioară gâtul este scurt iar capul(?) este reprezentat printr-o pâlnie. Suprafețele sunt slab netezite, arderea oxidantă. H: 70 mm; Dbaza: 40 mm; GR: 26 mm; Dgât: 15 mm; Ad.- 2,72 m; Nr. Inv. 8809.

Plastica zoomorfă

Coarne - fragmente (Pl.XXII/1-3) sunt lucrate din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Au forma conică, sunt îndoite sau drepte și respectă forma lor naturală. Sunt bine netezite, arderea oxidantă.

Coarne sau urechi(?) - fragmente (Pl. XXII/4,5) sunt lucrate din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Formă conică cu vârful ascuțit sau tăiat drept, erau aplicate în poziția lor anatomică. Sunt bine netezite, arderea oxidantă.

Bucraniu - (Pl.XXII/6) lucrat din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Reprezintă un bovideu, capul are forma ovală și este prevăzut cu două coarne dispuse în poziție anatomică. Coarnele sunt trase spre spate și aveau forma conică, vârful fiind rupt din vechime. Este bine netezit, arderea reductantă. H: 23 mm; GR: 13 mm; Nr. Inv. 8661

Bucraniu - (Pl.XXII/7) lucrat din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Reprezintă o figură zoomorfă sau una umană(?) în poziție verticală. Baza este plată, corpul ușor înclinat în față iar în partea superioară este prevăzut cu coarne sau brațe(?) dispuse în cruce. Este netezit, arderea oxidantă. H: 46 mm; LA: 54 mm; GR: 13mm; Nr. Inv. 6740

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/8) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (corp și membre) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer patruped (membrele și botul sunt rupte din vechime). Corpul este triunghiular în secțiune, gâtul scurt depășește ușor înălțimea corpului, capul este stilizat prevăzut cu bot(?). Pe cap sunt reprezentate două mici proeminențe, probabil urechile sau coarnele. Picioarele au forma conică, sunt modelate separat și lipite de corp. Coada este scurtă, de formă conică și îndoită în jos. Este bine netezită, arderea secundară. H: 33 mm; L: 52 mm; LA: 20 mm; GRcorp: 20 mm; Nr. Inv. 11275

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/10) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (corp și membre) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer patruped (capul, gâtul și trei picioare sunt rupte din vechime). Corpul este semicircular în secțiune, piciorul este conic iar coada este scurtă (redată printr-o ciupitură din pasta figurinei). Este bine netezită, arderea oxidantă. H: 20 mm; L: 31 mm; LA: 15 mm; GRcorp: 14 mm; Ad. - 2,28 m; Nr. Inv. 8696.

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/13) lucrată din

www.cimec.ro / www.mncr.ro

lut în amestec cu nisip, cioburi pisate și pietricele. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (corp și membre) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer patruped (capul, partea inferioară și membrele sunt rupte din vechime). Corpul este triunghiular în secțiune, gâtul oval în secțiune și depășește ușor înălțimea corpului iar membrele au fost probabil conice. Este bine netezită, arderea oxidantă. H: 33 mm; L: 52 mm; LA: 20 mm; GRcorp: 23 mm; Ad. - 2,9 m; Nr. Inv. 11498.

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/12) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (corp și membre) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer patruped (picioarele sunt rupte la vârf din vechime). Corpul este semicircular în secțiune, gâtul scurt depășește ușor înălțimea trunchiului, capul este stilizat prevăzut cu bot (?) de formă conică. Pe cap sunt reprezentate două mici proeminențe conice (probabil urechile sau coarnele). Membrele au forma conică și erau separate între ele. Coada este scurtă de formă conică. Este bine netezită, arderea oxidantă. H: 22 mm; L: 45 mm; LA: 17 mm; GRcorp: 14 mm; Ad. - 3,1 m; Nr. Inv. 11316.

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/9) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (corp și membre) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer patruped (s-a păstrat partea inferioară a corpului și un picior). Corpul este rotund în secțiune, membrele erau separate, au forma conică și sunt lipite de corp în poziție anatomică. Coada (ruptă din vechime) era circulară în secțiune. Este bine netezită, arderea oxidantă. H: 36 mm; L: 46 mm; LA: 18 mm; GRcorp: 26 mm; Ad. - 2,45 m; Nr. Inv. 11287.

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/15) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (corp și membre) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer patruped (s-a păstrat partea din față a corpului și o parte din cap). Corpul este triunghiular în secțiune și gâtul scurt ce depășește ușor înălțimea corpului. Urechile sau coarnele și botul sunt rupte din vechime. Picioarele erau separate și aveau probabil forma conică. Este netezită, arderea oxidantă. H: 42 mm; L: 46 mm; LA: 31 mm; GRcorp: 34 mm; Ad. - 2,74 m; Nr. Inv. 11684.

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/11) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (corp și membre) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer (s-a păstrat partea inferioară a corpului). Corpul este oval în secțiune. Picioarele au fost probabil de formă conică, separate între ele. Este netezită, arderea oxidantă. H: 34 mm; L: 32 mm; LA: 28 mm; GRcorp: 26 mm; Nr. Inv. 13279.

Statuetă zoomorfă - (Pl.XXII/14) lucrată din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Piesa a fost modelată din mai multe bucăți de lut (cap, corp, membre și urechi sau coarne) lipite apoi între ele. Reprezintă un mamifer patruped (urechile, coada și trei picioare sunt rupte din vechime). Gâtul este scurt, depășește ușor înălțimea corpului iar capul este prevăzut cu bot lung de formă conică. Pe cap erau aplicate două coarne sau urechi, probabil de formă conică. Corpul este oval în secțiune. Picioarele au forma conică și sunt separate între ele. Coada era îndoită în jos. Este bine netezită, arderea reductantă. H: 44 mm; L: 58 mm; LA: 25 mm; GRcorp: 24 mm; Ad. - 2,65 m; Nr. Inv. 11679.

Obiecte din lut ars:

Masă în miniatură (Pl.XX/2) (Picior), este lucrat din lut în amestec cu cioburi pisate și pietricele. Din piesă s-a păstrat o parte dintr-un picior. Altarul era modelat din mai multe bucăți de lut (picioarele separate și masa), lipite apoi între ele. Piciorul este circular în secțiune cu suprafața bine netezită. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 62 mm; GR: 47 mm; Ad.- 2,48 m; Nr. Inv. 11290.

Masă în miniatură (Pl.XX/1) (Picior), este lucrat din lut în amestec cu cioburi pisate și pietricele. Din piesă s-a păstrat o parte dintr-un picior. Altarul era modelat din mai multe bucăți de lut (picioarele separate și masa), lipite apoi între ele. Piciorul este tronconic cu talpa plată și ovală în secțiune în partea superioară. Este bine netezit și pictat pe fondul cărămiziu cu linii de culoare brună ce formează unghiuri geometrice dispuse cu vârful în jos (liniile pictate au lățimea de 5-6 mm). Pe partea dinspre interior se observă urme de amprente umane dispuse vertical pe picior. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 98 mm; LA: 42 mm; GRbază: 30 mm; Ad.- 2,9 m; Nr. Inv. 11499.

Masă în miniatură (Pl.XX/3) (Picior), este lucrat din lut în amestec cu cioburi pisate. Din piesă s-a păstrat un picior. Altarul era modelat din mai multe bucăți de lut (picioarele separate și masa), lipite apoi între ele. Piciorul este circular în secțiune în partea inferioară, cu talpa plată și triunghiular cu colțurile rotunjite în

www.cimec.ro / www.mncr.ro

partea superioară. Este netezit, arderea oxidantă. Hpăstrată: 101 mm; GR: 45 mm; Ad.- 2,6 m; Nr. Inv. 11680.

Dintre obiectele descoperite ce fac parte din această categorie se numără așa numitele *"conuri"* (Pl.XIX/1-3) lucrate din lut în amestec cu nisip și pietricele. Au baza dreaptă și vârful ascuțit sau ușor rotunjit. Sunt bine netezite și arse oxidant. Sunt atribuite de unii cercetătorii plasticii antropomorfe, reprezentând organul sexual masculin(?).

Con (Phalus) - (Pl.XIX/4) lucrat din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Corpul este de formă cilindrică cu capul rotunjit iar baza plată ușor concavă. Este netezit, arderea oxidantă. L: 22 mm; GR: 6 mm; Ad. - 3 m; Nr. Inv. 11326.

Mosorel - (Pl.XIX/6) lucrat din lut în amestec cu nisip fin. Are forma unei clepsidre cu bazele concave. Este bine netezit, arderea oxidantă. H: 15 mm; Dmax: 18 mm; GRcorp: 10 mm; Ad. - 2,37 m; Nr. Inv. 11253.

Pahar - (Pl.XIX/7) lucrat din lut în amestec cu nisip fin. Formă tronconică, gura evazată cu marginea buzei rotunjită, baza plată. Este bine netezit, arderea oxidantă. H: 30 mm; Db: 14 mm; Dg: 27 mm; GRperete: 4,5 mm; Ad. - 2,6 m; Nr. Inv. 8835.

Pahar - (Pl.XIX/8) lucrat din lut în amestec cu nisip fin. Formă bitronconică, gura ușor evazată cu marginea buzei rotunjită, corpul sferic și baza concavă. Este bine netezit, arderea oxidantă. H: 26 mm; Db: 13 mm; Dg: 25 mm; GRperete: 4 mm; Ad. - 2,55 m; Nr. Inv. 13344.

Pahare miniaturale patrulatere - (Pl.XIX/ 9,10) (fragmente) lucrate din lut în amestec cu nisip fin. Gura rectangulară cu marginea buzei rotunjite, pereții oblici spre baza plată. Nu depășesc 30 mm înălțime. Sunt bine netezite, arderea oxidantă.

Pintanderă - (Pl.XIX/11) lucrată din lut în amestec cu nisip fin cu bobul mărunt. Formă conică cu capătul rotunjit și perforat orizontal la mijloc iar baza este dreaptă. Baza este ornamentată prin canelare în formă de spirale întoarse. Este bine netezită, arderea oxidantă. H: 21 mm; Dmax: 30 mm; Ad. - 0,9 m; Nr. Inv. 7589.

Fusaiolă - (Pl.XIX/12) lucrată din lut în amestec cu nisip fin cu bobul mărunt. Formă circulară perforată axial. Marginea piesei este ornamentată cu împunsături alungite. Este bine netezită, arderea oxidantă. D: 35 mm; GR: 16 mm; Dperforație: 8 mm; Ad.- 2,45 m; Nr. Inv. 11261.

Disc - fragment (Pl.XIX/13) lucrat din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Formă aproximativ circulară, partea păstrată prezintă o perforație circulară spre margine. Este netezit, arderea oxidantă. L: 36 mm; LA: 30 mm; GRperete: 5 mm; Dperforație: 4 mm; Nr. Inv. 8911.

Disc - fragment (Pl.XIX/14) lucrat din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Formă circulară, perforat axial și este oval-alungit în secțiune. Este bine netezit, arderea reductantă. D: 63 mm; GR: 13 mm; Dperforație: 10 mm; Nr. Inv. 8747.

Disc conic - (Pl.XIX/15) lucrat din lut în amestec cu nisip fin. Formă circulară, prezintă două perforații alăturate dispuse spre margine. Este bine netezit, arderea oxidantă. H: 10 mm; D: 36 mm; GR: 3 mm; Dperforație: 2 mm; Nr. Inv. 5454.

Rondea - (Pl.XIX/17) lucrată din lut în amestec cu cioburi pisate, pietricele și resturi vegetale. Formă circulară, la mijloc prezintă o perforație oblică realizată pe o singură parte. Cealaltă parte este dreaptă și a fost probabil lipită de podea(?). Suprafața poroasă, arderea oxidantă. D: 97 mm; GR: 31 mm; Dperforație: 20 mm; Ad. - 2,8 m; Nr. Inv. 13285.

Obiecte din os și corn:

***Amuletă de tip* "en violon"** - (Pl.XVIII/19; Pl.XXX/2) lucrată din os. Corpul este de formă oval-rotunjită, membrele superioare sunt reprezentate prin două triunghiuri mici, o parte din gât și cap sunt rupte din vechime. Ochii(?) erau redați prin două mici perforații circulare. În urma utilizării piesa s-a uzat și este lustruită. Acest tip de piesă este de rar întâlnit în cadrul culturii Cucuteni-Ariușd. Lpăstrată: 76 mm; LAcorp: 53 mm: GR: 3 mm; Dperforație; 3 mm; Ad.- 2,55 m; Nr. Inv. 8826.

Mărgică - (Pl.XVIII/17) lucrată dintr-un dinte de cerb. Piesa are forma ovală cu partea superioară subțiată și perforată transversal la mijloc (perforația a fost realizată din două părți), iar marginile sunt netezite. L: 28 mm; LA: 15 mm; GRcorp: 6 mm; Dperforație: 3 mm; Ad. - 2,9 m; Nr. Inv. 11307.

Jucărie(?) - (Pl.XVIII/18) lucrată din os de animal. Are două suprafețe tăiate drept și apoi șlefuite. Pe o parte prezintă o perforație circulară. L: 17 mm; LA: 30 mm; GR: 16 mm Dperforație: 5 mm; Ad. - 2,4 m; Nr. Inv. 11252.

Străpungător - (Pl.XVIII/10) lucrat din os. Vârful este bine ascuțit și reprezintă circa 1/4 din piesă. Păstrează lustru puternic datorat uti-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

lizării la vârf. L: 77 mm; LA: 18 mm; GR: 8 mm; Nr. Inv. 8664.

Spatulă - (Pl.XVIII/13) lucrată din os. Partea prelucrată este tăiat oblic și ascuțită bifacial. Piesa păstrează lustru datorat utilizării. L: 76 mm; LA: 16 mm; GR: 10 mm; Nr. Inv. 8694.

Plantator - (Pl.XVIII/20; Pl.XXX/4) (fragment) este lucrat dintr-un de corn de cerb. S-a păstrat muchea care este prevăzută cu gaură de înmănușare la mijloc. Corpul și vârful piesei sunt rupte din vechime. Lpăstrată: 68 mm; LA: 113 mm; D gaură de înmănușare: 30 mm; Nr. Inv. 8824.

Plantator - (Pl.XVIII/16) (fragment) este lucrat din corn. S-a păstrat zona prevăzută cu gaură de înmănușare la mijloc. Corpul și vârful piesei sunt rupte din vechime. Formă conică. Lpăstrată: 62 mm; GR: 30 mm; D gaură de înmănușare: 18 mm; Ad. - 3 m; Nr. Inv. 11587.

Străpungător - (Pl.XVIII/11), este lucrat din corn de căprior. Are forma conică și este perforat în partea superioară (partea groasă). Vârful este rupt din vechime. L: 82 mm; GR: 12 mm; Dperforație: 7 mm; Ad. - 2,8 m; Nr. Inv. 8950.

Străpungător - (Pl.XVIII/2), este lucrat din os. Vârful reprezintă 1 din piesă, are forma conică și este bine ascuțit. L: 81 mm; GR: 6 mm; Ad. - 2,65 m; Nr. Inv. 11572.

Străpungător - (Pl.XVIII/1), este lucrat din os. Vârful reprezintă o treime din piesă, are forma conică și este bine ascuțit. Corpul prezintă un canal longitudinal. L: 68 mm; GR: 7 mm; Ad. - 2,8 m; Nr. Inv. 11704.

Prefabricat - (Pl.XVIII/15) lucrat din corn de căprior. Are forma conică și prezintă urme de tăiere la mijloc (incizii realizate cu un obiect dur). L: 49 mm; GR: 14 mm; Ad. - 2,73 m; Nr. Inv. 8828.

Au fost descoperite și mai multe fragmente de colți de mistreț provenind de la animale mature și tinere rezultați probabil în urma consumului de carne. Dintre acestea, s-a remarcat un colț ce putea fi utilizat drept podoabă (Pl.XVIII/14).

Trebuie remarcate și mărgelele lucrate din os/corn ce au fost descoperite în partea sudică a sitului cu ocazia deschiderii Sondajului geofizic Nr. 6. Acestea au fost descoperite peste o platformă de lut ars (probabil podeaua unui complex ?), la adâncimea de 0,2-0,3 m de la suprafața actuală a terenului, împreună cu materiale ceramice Cucuteni-Ariușd și din perioada epocii bronzului. Mărgelele provin probabil de la un colier. Au fost descoperite 8 piese, dintre care 5 întregi și 2 jumătăți (Pl. XVIII/3-9), din păcate una s-a fărâmițat în momentul recoltării. Piesele sunt rotunde și perforate axial (Pl.XVIII/3,5-9). O piesă este perforată oblic într-o parte (Pl.XVIII/4). Una s-a evidențiat prin faptul că este perforată axial dar și diametral (Pl.XVIII/3). Au diametrul cuprins între 12-15 mm, iar cel al perforației este de 5 mm. Toate mărgelele prezintă urme de ardere secundară.

Sub rezerva că suprafața în zona cercetată a fost de 1,5 mp și complexul respectiv va fi cercetat într-o campanie viitoare, putem admite că numărul pieselor ar putea fi mai mare. Deoarece nu sunt cunoscute analogii pentru epoca bronzului mijlociu (culturile Costișa și Wietenberg), acestea au fost atribuite culturii Cucuteni-Ariușd.

Obiecte din piatră:

Lustruitor - (Pl.XVI/1) lucrat din piatră. Formă ovală, oval în secțiune. Prezintă lustru datorat utilizării. L: 36 mm; LA: 21 mm; GR: 14 mm; Ad. - 2,45 m; Nr. Inv. 8634.

Lustruitor - (Pl.XVI/2) lucrat din piatră. Formă triunghiulară cu colțurile rotunjite, semicircular în secțiune. Prezintă lustru datorat utilizării. L: 41 mm; LA: 28 mm; GR: 16 mm; Ad. - 2,9 m; Nr. Inv. 8633.

Mărgică - (Pl.XVI/3) lucrată din piatră. Formă circulară, semicirculară în secțiune. D: 14 mm; GR: 9,5 mm; Ad. - 3,1 m; Nr. Inv. 11263.

Podoabă-amuletă - (Pl.XVI/4) lucrată din piatră. Formă relativ circulară. La marginea piesei este prevăzută cu o perforație circulară la margine, realizată din ambele părți. D: 25 mm; GR: 3,5 mm; Dperforație: 3,3 mm; Nr. Inv. 8858.

Topor - fragment (Pl.XVI/5) lucrat din piatră. Partea păstrată prezintă urme de ascuțire prin șlefuire. Lpăstrată: 84 mm; LApăstrată: 28 mm; GR: 21 mm; Ad. - 2,83 m; Nr. Inv. 8840.

Toporaș - (Pl.XVI/6) lucrat din piatră. Formă trapezoidală, profil simetric, baza mare este ascuțită bifacial prin șlefuire. Muchea este tăiată drept. Pe o suprafață prezintă spărturi din vechime. L: 71 mm; LA: 32 mm; GR: 17 mm; Ad. - 2,7 m; Nr. Inv. 11686.

Toporaș - (Pl.XVI/7) lucrat din piatră. Formă trapezoidală, profil simetric, baza mare este ascuțită bifacial prin șlefuire. Muchea este tăiată drept. Tăișul prezintă spărturi din vechime. L: 63 mm; LA: 33 mm; GR: 16 mm; Ad. - 2,53 m; Nr. Inv. 11280.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Toporaș - (Pl.XVI/8) lucrat din piatră. Formă trapezoidală, profil simetric, baza mare este ascuțită bifacial prin șlefuire. Baza mică este tăiată drept. L: 59 mm; LA: 34 mm; GR: 13 mm; Ad. - 3,1 m; Nr. Inv. 11282.

Prefabricat - (Pl.XVI/9) lucrat din piatră. Probabil de formă trapezoidală cu marginile înguste șlefuite, baza mare este ruptă din vechime iar baza mică neprelucrată. O suprafață este spartă din vechime. Lpăstrată: 47 mm; LA: 28 mm; GR: 7 mm; Ad. - 2,45 m; Nr. Inv. 11537.

Cute - (Pl.XVI/10) lucrată din gresie. Formă dreptunghiulară, dreptunghiulară în secțiune. La un capăt, prezintă pe laturile înguste urme de șlefuire cu un obiect circular. Pe suprafețele mari se observă urme de utilizare. L: 61 mm; LA: 20 mm; GR: 10 mm; Nr. Inv. 11525.

Pisător - (Pl.XVI/11) lucrat din andezit. Baza este în formă de trunchi de piramidă iar partea activă este de formă semisferică (ruptă pe jumătate din vechime). H: 93 mm; Ad. - 2,83 m; Nr. Inv. 8851.

Pisător - (Pl.XVI/12) lucrat din piatră. Formă circulară, prezintă două suprafețe prelucrate, una tăiată drept iar cealaltă tăiată oblic. D: 56 mm; GR: 33 mm; Ad. - 2,66 m; Nr. Inv. 8810.

Pisător - (Pl.XVI/13) lucrat din gresie. Formă circulară, prezintă trei suprafețe drepte datorate utilizării. D: 95 mm; GR: 72 mm; Ad. - 2,64 m; Nr. Inv. 8797.

Râșniță - fragment (Pl.XVI/14) lucrată din andezit. Formă necunoscută. Este biconcavă în secțiune, cu suprafețele mari utilizate la măcinarea produselor. Lpăstrată: 54 mm; GR: 80 mm; Ad. - 2,6 m; Nr. Inv. 8796.

Obiecte din silex, obsidian și corneean:

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/1). Formă rectangulară. Este trapezoidală în secțiune cu profilul ușor arcuit. Culoarea cenușiu-maronie. L: 47 mm; LA: 17 mm; GR: 2,5 mm; Ad. - 2,55 m; Nr. Inv. 8758.

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/2). Formă rectangulară. Este trapezoidală în secțiune cu profilul usor arcuit. Culoarea cenușiu-maronie. L: 38 mm; LA: 15 mm; GR: 3 mm; Nr. Inv. 8748.

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/3). Formă trapezoidală cu baza mică groasă. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept și prevăzută cu retușe fine pe laturile lungi. Culoarea cenușie pigmentată cu alb. L: 30 mm; LA: 15 mm; GR: 5 mm; Ad. - 3,0 m; Nr. Inv. 8849.

Lamă (fragment) - lucrată din silex (Pl.XVII/4). Formă probabil trapezoidală. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept. Culoarea cenușie, translucidă. L: 18 mm; LA: 18 mm; GR: 4 mm; Ad. - 2,8 m; Nr. Inv. 8753.

Lamă - lucrată din obsidian (Pl.XVII/6). Formă oval-alungită cu vârful ascuțit. Este trapezoidală în secțiune cu profilul ușor arcuit, prevăzută cu retușe fine pe o latură. Culoarea negru-verzui translucid. L: 19 mm; LA: 5 mm; GR: 2 mm; Ad. - 2,9 m; Nr. Inv. 11546.

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/7). Formă rectangulară. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept. Culoarea cenușie cu pete albe. L: 40 mm; LA: 18 mm; GR: 8 mm; Ad. - 2,57 m; Nr. Inv. 8869.

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/8). Formă rectangulară. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept. Culoarea albă. L: 24 mm; LA: 7 mm; GR: 7 mm; Ad. - 2,63 m; Nr. Inv. 8846.

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/9). Formă rectangulară. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept. Culoarea cenușie cu pete negre, translucidă. L: 19 mm; LA: 11 mm; GR: 3 mm; Ad. - 2,95 m; Nr. Inv. 8783.

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/10). Formă rectangulară. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept iar laturile lungi sunt fin retușate. Culoarea cenușie cu pete negre, translucidă. L: 38 mm; LA: 10 mm; GR: 3,5 mm; Ad. - 2,76 m; Nr. Inv. 11264.

Lamă - lucrată din silex (Pl.XVII/11). Formă rectangulară. Este trapezoidală în secțiune cu profilul drept iar o latură fin retușată. Culoarea cenușie cu pete negre, translucidă. L: 32 mm; LA: 9 mm; GR: 3 mm; Ad. - 2,4 m; Nr. Inv. 11298.

Lamă - lucrată din corneean (Pl.XVII/22). Formă rectangulară. Este trapezoidală în secțiune cu profilul ușor arcuit și prevăzută pe o latură cu retușe. Culoarea cenușie. L: 40 mm; LA: 23 mm; GR: 8 mm; Ad. - 3,05 m; Nr. Inv. 8895.

Lamă - lucrată din corneean (Pl.XVII/24). Formă rectangulară. Este triunghiulară în secțiune cu profilul ușor arcuit și prevăzută pe o latură cu retușe. Culoarea cenușie. L: 46 mm; LA: 15 mm; GR: 6 mm; Ad. - 2,5 m; Nr. Inv. 8751.

Vârf de săgeată - lucrat din silex (Pl.XVII/16). Baza rectangulară cu vârful ascuțit. Este triunghiular în secțiune cu profilul ușor arcuit iar laturile vârfului sunt fin retușate. Culoarea cenușie cu pete negre, translucid. L: 35 mm; LA: 14 mm; GR: 4 mm; Ad. - 2,9 m; Nr. Inv.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

11336.

Vârf de săgeată - lucrat din silex (Pl.XVII/13). Formă triunghiulară cu baza concavă. Laturile lungi sunt bine retușate din ambele părți ale piesei spre vârful foarte bine ascuțit. Culoarea cenușie cu pete negre, ușor translucidă. L: 34 mm; LA: 23 mm; GR: 4 mm; Ad. - 2,65 m; Nr. Inv. 8897.

Gratoar - lucrat din silex (Pl.XVII/20). Formă trapezoidală. Este triunghiular în secțiune, prevăzut cu retușe abrupte pe laturile lungi și baza mare. Culoarea cenușie cu pete fumurii. L: 44 mm; LA: 27 mm; GR: 9 mm; Ad. - 2,7 m; Nr. Inv. 11595.

Gratoar - lucrat din silex (Pl.XVII/14). Formă trapezoidală. Este trapezoidal în secțiune, prevăzut cu retușe abrupte pe laturile lungi și baza mare. Culoarea cenușie cu pete fumurii. L: 29 mm; LA: 22 mm; GR: 11 mm; Ad. - 2,35 m; Nr. Inv. 8900.

Gratoar - lucrat din silex (Pl.XVII/17). Formă trapezoidală. Este trapezoidal în secțiune, prevăzut cu retușe fine pe laturile lungi. Baza mare este prevăzută cu retușe abrupte realizate dintr-o singură parte a piesei. Culoarea cenușiu-închisă cu pete fumurii. L: 24 mm; LA: 14 mm; GR: 3 mm; Ad. - 2,64 m; Nr. Inv. 8843.

Gratoar - lucrat din silex (Pl.XVII/15). Formă trapezoidală. Este trapezoidal în secțiune, prevăzut cu retușe abrupte pe laturile lungi și în zona bazei mari. Culoarea cenușie cu pete fumurii și pigmentat alb. L: 24 mm; LA: 24 mm; GR: 8 mm; Ad. - 2,61 m; Nr. Inv. 8845.

Gratoar - lucrat din silex (Pl.XVII/18). Formă trapezoidală. Este trapezoidal în secțiune, prevăzut cu retușe abrupte pe laturile lungi și în zona bazei mari. Baza mică (peduncul scurt) este tăiată drept. Culoarea cenușiu-închisă cu pete fumurii. L: 44 mm; LA: 33 mm; GR: 10 mm; Nr. Inv. 11504.

Gratoar - lucrat din silex (Pl.XVII/19). Formă trapezoidală. Este trapezoidal în secțiune, prevăzut cu retușe abrupte pe laturile lungi și în zona bazei mari. Culoarea cenușiu-închisă cu pete fumurii, ușor translucid. L: 33 mm; LA: 31 mm; GR: 7 mm; Nr. Inv. 8656.

Loc. 5A. Ceramică:

Oală - fragment (Pl.XXV/9), modelată din lut în amestec cu cioburi pisate. Gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită. Suprafețele sunt bine netezite chiar lustruite pe alocuri. Pe exteriorul buzei este pictat cu un șir de *"pastile"* de culoare albă (au diametrul de 28 mm) iar pe corp se observă urme de pictură cu roșu. Arderea oxidantă. Hpăstrată: 100 mm; Dg: 400 mm; GRperete: 12 mm; Ad. - 2, 5 m; Nr. Inv. 11599.

Loc. 6. Plastica antropomorfă:

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/14) lucrată din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Reprezintă o femeie în poziție șezândă. Picioarele au fost modelate din două părți lipite apoi între ele. Piciorul drept, corpul și partea inferioară a picioarelor sunt rupte din vechime. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Corpul în secțiune este triunghiular cu colturile rotunjite și delimitat de picioare printr-o linie incizată. Picioarele sunt ușor flexate, separate printr-o linie incizată și pronunțate în zona coapselor subțiindu-se către talpă. Fesele sunt delimitate de o linie adâncită și prezintă urme de uzură. Suprafața bine netezită, arderea oxidantă. A fost descoperită într-o locuință (Loc. 6) ce reprezintă etapa finală a locuirii cucuteniene de la Păuleni Ciuc. Statueta se deosebește de toate celelalte descoperite până acum prin poziția și forma picioarelor. Hpăstrată: 26 mm; Lpicior: 55 mm; GRcorp: 16 mm; Nr. Inv. 5388.

Cmp. 16. Ceramică:

Polonic - fragment (XXI/6) (creuzet ?) lucrat din lut în amestec cu nisip și pietricele. S-a păstrat fragmentar, o parte din cupă și coadă. Cupa are forma ovală cu gura evazată și marginea buzei rotunjită, corpul tronconic și baza plată. Coada este înălțată deasupra gurii cupei. Este semicirculară în secțiune și prevăzută cu o perforație longitudinală (se putea introduce o prelungire din lemn, os sau corn). Este bine netezit, arderea oxidantă. H: 57 mm; Lpăstrată: 85 mm; LAcupă: 55 mm; GR: 6 mm; Dperforație: 10 mm; Ad.- 2,25 m; Nr. Inv. 8702.

Cană - fragment (Pl.XXVI/6) modelată din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Are gura ușor evazată cu marginea buzei rotunjită, gâtul scurt abia sesizabil și corpul sfe-ric. Pe exteriorul buzei sunt aplicate două toarte alăturate ce sunt prinse de corp. Tortițele au forma semicirculară și sunt perforate orizontal la mijloc. Recipientul este netezit. Arderea slab oxidantă. Hpăstrată: 50 mm; Dg: 120 mm; GRperete: 8 mm; Dperforație: 5 mm; Ad. - 2,36 m; Nr. Inv. 8746.

Plastica antropomorfă:

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/4) lucrată din lut în amestec cu nisip și pietricele. S-a păstrat 1 din corp, fund și

www.cimec.ro / www.mncr.ro

piciorul drept. Piesa a fost modelată din două părți lipite apoi între ele. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni mici. Fesele sunt evidențiate și delimitate între ele printr-o linie incizată iar în zona sexului forma un triunghi incizat. Picioarele sunt ovale în secțiune și erau separate de o linie incizată. A fost bine netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 46 mm; LA: 15 mm; GR: 24 mm; Ad. - 2,3 m; Nr. Inv. 8691.

Obiecte din lut ars:

Masă-altar - (Pl.III/3,4; Pl.XX/4; Pl.XXX/1). Este lucrată din argilă în amestec cu nisip fin, bine netezit (prezintă urme de pictură ?) și modelată din două părți. Masa este prevăzută cu patru picioruțe ce sunt unite între ele prin triunghiuri mici la mijloc iar cupa este de formă tronconică. La mijloc piesa este prevăzută cu o perforație cât baza cupei. Ars oxidant, culoarea cărămiziu-gălbuie. H: 85 mm; Dg: 105 mm; Dperforație: 48 mm; GRperete: 5 mm; Nr. inv. 8768.

Disc - (Pl.XIX/5) lucrat din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Formă conică cu vârful rotunjit și corpul gol pe interior. Pe exteriorul bazei este ornamentat cu un șir împunsături circulare. Șirul este întrerupt de două perforații circulare dispuse una lângă cealaltă. Este netezit, arderea oxidantă. H: 10 mm; Dmax: 20 mm; GRperete: 4 mm: Dperforație: 2,5 mm; Ad. - 2,3 m; Nr. Inv. 11269.

Obiecte din silex și corneean:

Lamă (fragment) - lucrată din silex (Pl. XVII/12). Formă neregulată. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept și prevăzută la capătul rotunjit cu retușe fine Culoarea cenușie cu pete negre, translucidă. L: 27 mm; LA: 19 mm; GR: 4 mm; Ad. - 2,10 m; Nr. Inv. 8707.

Lamă - lucrată din corneean (Pl.XVII/21). Formă rectangulară cu vârful ascuțit și baza tăiată drept. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept și prevăzută pe laturile lungi cu retușe. Culoarea cenușie. L: 46 mm; LA: 29 mm; GR: 6 mm; Ad. - 2,35 m; Nr. Inv. 8759.

Lamă - lucrată din corneean (Pl.XVII/23). Formă rectangulară. Este trapezoidală în secțiune cu profilul ușor arcuit și prevăzută pe o latură cu retușe. Culoarea cenușie. L: 43 mm; LA: 21 mm; GR: 7 mm; Ad.-2,25 m; Nr. Inv. 8693.

Lamă (fragment) - lucrată din silex (Pl. XVII/5). Formă probabil trapezoidală. Este triunghiulară în secțiune cu profilul drept. Culoarea cenușie, ușor translucidă. L: 19 mm; LA: 15 mm; GR: 5 mm; Ad. - 2,28 m; Nr. Inv. 8700.

Cmp. 18. Ceramică:

Cupă - de dimensiuni mici (Pl.XXVII/1), modelată din lut în amestec cu nisip fin. Are gura ușor evazată cu marginea buzei rotunjită, gâtul abia sesizabil și corpul sferic (baza este ruptă din vechime). Suprafața exterioară a fost bine netezită. În zona diametrului maxim este dispusă o proeminență conică, perforată orizontal la mijloc. Arderea reductantă. Hpăstrată: 140 mm; Dg: 220 mm; GRperete: 5 mm; Nr. inv. 11293.

Cmp. 19. Ceramică:

Cană - (Pl.XXVI/8) modelată din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Gura ușor invazată cu marginea buzei rotunjită, corpul tronconic, fundul plat. În zona diametrului maxim este prevăzută cu o proeminență conică perforată orizontal la mijloc. Este bine netezită pe toată suprafața. Arderea reductantă. H: 52 mm; Dg: 100 mm; Db: 35 mm; GRperete: 6 mm; Ad. - 3,0 m; Nr. Inv. 8821.

Pahar - (Pl.XXVI/7) modelat din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Gura dreaptă cu marginea buzei subțiată, gâtul cilindric și corpul sferic. În zona diametrului maxim este prevăzut cu o proeminență conică perforată orizontal la mijloc. Suprafața recipientului este netezită. Arderea slab oxidantă. Hpăstrată: 97 mm; Dg: 100 mm: GRperete: 6 mm; Ad. - 3,0 m; Nr. Inv. 8842.

Lingură - (Pl.XXI/4) lucrat din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Este modelat din două bucăți de lut lipite apoi între ele (coadă și cupă). Coada este ovală în secțiune și ruptă la capăt din vechime. Cupa este smisferică, are formă ovală cu marginea buzei rotunjită. Este bine netezit, arderea oxidantă. L: 95 mm; LA: 50 mm; GRcoadă: 7 mm; Ad. - 2,97 m; Nr. Inv. 8972.

Obiecte din lut ars

Fusaiolă - (Pl.XIX/14) lucrată din lut în amestec cu nisip fin cu bobul mărunt și cioburi pisate Formă circulară perforată axial. Marginea piesei este rotunjită. Este bine netezită, arderea oxidantă. D: 63 mm; GR: 13 mm; Dperforație: 10 mm; Ad.- 2,95 m; Nr. Inv. 8747.

Mosorel - (Pl.XIX/16) lucrat din lut în amestec cu nisip fin și pietricele. Are corpul cilindric cu capetele teșite. Este bine netezit, arderea oxidantă. L: 54 mm; GRcorp: 24 mm;

www.cimec.ro / www.mncr.ro

GRmax: 33 mm; Ad.- 2,95 m; Nr. Inv. 8765.

Loc. 21. Ceramică:

Suport - (Pl.XXVIII/4; Pl.XXIX/10) modelat din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. Are piciorul înalt, zvelt și gol, cupa tronconică de dimensiuni relativ mici cu marginea buzei rotunjită și ușor evazată. În partea superioară piciorului este perforat cu două orificii circulare dispuse simetric. Suprafața exterioară a fost netezită, interiorul rămânând nefinisat. Piesa a fost pictată cu alb pe fond cărămiziu, cu motive spiralice. Arderea oxidantă, culoarea cărămizie. Suportul a fost folosit probabil pentru susținerea durabilă a căldurii în interiorul cupei. În interiorul piciorului se punea o cantitate de jar. Orificiile permiteau circulația oxigenului ceea ce asigura întreținerea jarului și, respectiv menținerea durabilă a căldurii care se transmitea conținutului cupei. Faptul că piesa a fost găsită aproape intactă, in situ, pe podeaua unei locuințe, arată ca fiind cea mai probabilă utilizarea sa casnică. H: 340 mm; Dg: 130 mm; Db: 185 mm; Ad. - 3,2 m; Nr. inv. 11355.

Vas de provizii - (Pl.XXVIII/6; XXIX/11) modelat din lut în amestec nisip, pietricele și cioburi pisate. Gura dreaptă cu marginea buzei rotunjită, gât scurt de formă tronconică, corp bitronconic, fundul concav. Suprafețele vasului au fost bine pregătite pentru pictare (partea superioară este bine lustruită iar partea inferioară doar netezită). Pe gât este ornamentat cu linii fine albe (late de cca. 2-4 mm), ce formează spirale dispuse culcat. Aceste spirale sunt despărțite de cercuri (reali-zate din linii simple și duble), în interiorul lor aflându-se câte un punct circular de culoare albă. Partea superioară a corpului este ornamentată cu caneluri late (de cca. 80 mm) în formă de semicerc (realizate prin lustruire), între ele formându-se triunghiuri în relief. Partea inferioară a corpului este ornamentată cu bandă lată de culoare brun-roșcată, mărginită de linii înguste albe, ce formează parabole ce se închid către fund. În zona diametrului maxim este prevăzut cu o proeminență alungită. Arderea oxidantă, culoarea neagră în partea superioară și bruncărămizie către fund. A fost descoperit *in situ*, depus în groapa de provizii, iar în interiorul vasului se afla o depunere de lut galben-pietros, ce era folosit probabil la purificarea apei. H: 560 mm; Dg: 400 mm; Db: 150 mm; GRperete: 12-14 mm; Dmax: 640 mm; Ad. - 3,2 - 3,6 m. Nr. inv. 3482.

Castron - (Pl.XXVIII/7) modelat din lut în amestec cu nisip fin, pietricele și cioburi pisate. Gura invazată cu marginea buzei rotunjită, corp tronconic spre fundul concav. Pe exterior, în zona diametrului maxim, este prevăzut cu o proeminență de formă semicirculară perforată axial. Suprafețele vasului sunt bine netezite și pregătite pentru pictare. Pe partea superioară a corpului sunt dispuse simetric semicercuri formate din bandă lată de culoare albă. Interiorul vasului este pictat cu motive spiralo-meandrice, realizate din linii fine de culoare albă (late de cca. 2-4 mm).Vasul a fost descoperit spart, deasupra vasului mare de provizii. Arderea reductantă. Este ușor deformat în urma arderii secundare. Dimensiuni: H: 240 mm; Dg: 400 mm; Db: 130 mm; GRperete: 8 mm; Ad. - 3,4 - 3,6 m; Nr. inv. 11354

Castron - fragment (Pl.XXVIII/5), modelat din lut în amestec cu nisip fin și cioburi pisate. Gura invazată cu marginea buzei rotunjită. Suprafețele vasului sunt lustruite. Partea superioară a corpului este ornamentată cu caneluri late dispuse orizontal, între ele fiind realizate alveole circulare. Alveole sunt dispuse și în zona diametrului maxim al corpului. Alveolele sunt dispuse alternativ aproximativ la distanțe egale una de alta (câte una sus pe partea superioară a corpului și una în zona diametrului maxim). Arderea oxidantă, culoarea bruncărămizie și o parte are culoarea neagră rezultată în urma arderii secundare. S-a păstrat o parte din buză (12 fragmente) și a fost descoperit în zona vasului mare de provizii. Hpăstrată: 53 mm; Dg: 360 mm; GRperete: 5-12 mm; Ad. - 3,2 - 3,4 m; Nr. inv. 3481.

Castron - fragment (Pl.XXVIII/3) modelat din lut în amestec cu nisip fin și cioburi pisate. Gura invazată cu marginea buzei rotunjită. Vasul a fost bine nete-zit, ardere oxidantă, culoarea neagră pe exterior și brună pe interior. Hpăstrată: 55 mm; Dg: 400 mm; GRperete: 4-10 mm; Nr.inv: 11583.

Obiecte din piatră

Topor - prefabricat (Pl.XXVIII/2) lucrat din piatră, cioplită și șlefuită, are forma dreptunghiulară cu o suprafață dreaptă și una arcuită. Tăișurile urmau a fi prelucrate pe laturile scurte, la mijloc piesa este groasă (aici se făcea probabil gaura de înmănușare). Piesa nu a fost finisată. Culoarea cenușie cu pete albe și cu urme de ardere secundară. L: 158 mm; LA: 70 mm; GR: 43 mm; Ad. - 3,2m; Nr. inv. 11501.

Topor - fragment (Pl.XXVIII/1) lucrat din piatră, forma dreptunghiulară cu profilul simetric, și este dreptunghiular în secțiune. Tăișul este ascuțit bifacial prin șlefuire. În pro-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

fil o latură este dreaptă iar cealaltă arcuită, toate suprafețele sunt bine șlefuite. Culoare maronie cu nervuri alburii și urme de ardere secundară de culoare neagră. Lpăstrată: 68 mm; LA: 48 mm; GR: 16 mm; Ad. - 3,2 m; Nr.inv: 11339.

Cmp. 22. Plastica antropomorfă

Statuetă antropomorfă - fragment (Pl. XXIII/16) lucrată din lut în amestec cu nisip și cioburi pisate. A fost modelată din trei părți (corp și picioare) lipite apoi între ele. Partea superioară a corpului și partea inferioară a picioarelor sunt rupte din vechime. Reprezintă o femeie în poziție verticală. Face parte din categoria statuetelor de dimensiuni medii. Corpul este oval în secțiune. Fesele sunt pronunțate și respectă trăsăturile umane. Abdomenul este ieșit ușor în relief față de picioare și separat de acestea prin două linii incizate dispuse oblic ce se unesc în zona sexului. Suprafața netezită, arderea oxidantă. Hpăstrată: 72 mm; LA: 42 mm; GRcorp: 16 mm; Ad. - 2,4 m; Nr. Inv. 11541.

Considerații generale

În mileniile V-IV a.Chr, Europa Răsăriteană, arie de convergențe culturale, cunoaște o deosebită înflorire a civilizației eneolitice. Între creațiile strălucite de aici se remarcă cultura Cucuteni-Ariușd-Triplolie. Denumirea de cultura Cucuteni-Ariușd-Tripolie a fost dată după descoperirile din stațiunile eponime de la Ariușd - din județul Covasna, în apropiere de Sfântu Gheorghe; Cucuteni - din județul Iași, în apropiere de Târgu Frumos și Tripolie - din Ucraina, nu departe de Kiev. Pentru cultura Cucuteni sunt consemnate peste 1800 de așezări, la care se adaugă alte 500 între Prut și Nistru[26].

În dezvoltarea firească a culturi Cucuteni, considerată de unii a fi ajuns la un stadiu preurban în ceea ce privește așezările, la o extindere și complexitate a rețelei de circulație a produselor, ideilor, formelor ceramice și tehnicilor în domeniul prelucrării acesteia și a metalurgiei cuprului, au intervenit o serie de influențe de ordin extern, care adăugate cauzelor interne, au produs mutații majore în rândul comunităților eneolitice[27].

În unele din așezările Ariușd din sud-estul Transilvaniei au fost elaborate sisteme de fortificatie, mai simple sau mai complexe, având ca elemente componente șanțuri (uneori pietruite), valuri (și chiar contravaluri) de pământ și de piatră (sau cu miez de piatră), palisade și garduri. Aceste sisteme au în general, bune corespondențe în modul de întărire a așezărilor fazei A a culturii Cucuteni din Moldova[28].

Așezările culturii Cucuteni-Ariușd din Transilvania sunt situate pe terasele înalte aflate în apropierea Oltului și Râului Negru (excepția fiind la Târgu Mureș unde așezarea a fost amplasată în apropierea râului Mureș) sau pe dealurile ferite apărate natural din două sau trei direcții[29]. Acolo unde terenul nu permitea acest lucru asezările au fost fortificate.

Sunt cunoscute așa numitele *"așezări pereche"* amplasate pe ambele maluri ale unui râu la circa 1-2 km distanță, exemplu fiind la Olteni *"Cetatea Fetii"* - Olteni *"În dosul Cetății"*; Ariușd *"Dealul Tyiszk"* - Bod *"Dealul Popilor"* și altele. Majoritatea așezărilor sunt situate la altitudini cuprinse între 500-650 m, excepție fiind așezarea de la Păuleni Ciuc (882 m) iar suprafața lor nu depășește 1 hectar. În apropierea așezărilor sunt numeroase izvoare de apă minerală, în unele cazuri aceasta fiind ușor sărată (Olteni, Vâlcele, Ariușd), care au fost utilizate cu siguranță și în acele timpuri. Luncile râurilor, dar și terasele înalte, ofereau condiții foarte bune pentru practicarea agriculturii și creșterea animalelor.

Cucutenienii au folosit drept adăposturi și peșterile din Cheile Vîrghișului, de exemplu în Peștera Mare de la Merești, jud. Harghita au fost descoperite materialele arheologice aparținând acestei culturi[30].

Asupra genezei culturii Cucuteni s-au pronunțat, de-a lungul timpului, mai mulți arheologi, astfel că, în momentul de față există, în linii mari, o părere unanimă, chiar dacă unele verigi ale procesului de constituire au rămas până azi incomplet elucidate[31].

Astfel, unii autori consideră că aspectul de cultură aparținând comunităților din prima subfază (Cucuteni A1 sau Protocucuteni), constituit în zona centrală din vestul Moldovei, în aria culturii Precucuteni III, de unde s-a răspândit în sud-estul Transilvaniei și spre est, se caracterizează prin ceramica bicromă și chiar tricromă, cu pictura înainte de ardere, precum și prin persistența decorului incizat, de tradiție precucuteniană[32].

Procesul de transformare al culturii Precucuteni în cultura Cucuteni, în așezarea de la Poduri, jud. Bacău, poate fi plasat încă din faza Precucuteni II târziu (pictură cu alb pe fond roșu înainte de ardere). Nivelul Precucuteni III târziu din aceeași așezare era

www.cimec.ro / www.mncr.ro

urmat de un strat intermediar cu trei niveluri de locuire, suprapuse, unul dintre ele fiind considerat că marchează începutul culturii Cucuteni. Datorită noii tehnici de decorare a ceramicii, arheologii români vorbesc de o nouă cultură, numită convențional Cucuteni, deși este vorba de aceeași populație. Și în nici o altă stațiune această transformare, petrecută într-un interval de timp foarte scurt (aproximativ 50 de ani), nu este atât de evidentă ca la Poduri[33].

Etapa Precucuteni IIIC marchează trecerea la cultura Cucuteni prin noile influențe meridionale primite din mediul Stoicani-Aldeni și Gumelnița A1, dar și cele intracarpatice venite din partea culturii Petrești (probabil prin intermediul aspectului Ariușd al complexului Cucuteni-Tripolie)[34].

Privind încadrarea nivelelor eneolitice Păuleni I și II și Cucuteni-Ariușd A1 și A2, sunt numeroase analize statistice recente asupra acestor materiale[35]. De altfel, Vladimir Dumitrescu, atunci când a definit faza Cucuteni A1, a avut în vedere asemenea materiale cum sunt și cele de la Izvoare[36] și Frumușica din Moldova[37], și materiale care apar în nivelele Păuleni I și II dar și la Tg. Mureș, Olteni[38], Ariușd[39], Leț[40], Ciucsângiorgiu[41] și Bod[42] în Transilvania.

Deși nu este în intenția noastră de a crea regionalisme în cadrul culturii Cucuteni[43], acest lucru l-au subliniat Dr. Iuliu Paul[44] și alții, nu putem să nu constatăm că cele mai timpurii și mai numeroase materiale Cucuteni A1 sunt în Transilvania.

Cele două culturi (Petrești și Cucuteni) s-au dezvoltat sub semnul unui sincronism parțial, cu un anumit specific care a constat în faptul că fiecare dintre fazele culturii Petrești le-a precedat în timp pe cele ale culturii Cucuteni, faza B a celei din urmă continuând să se dezvolte încă o bună bucată de timp după încheierea procesului de dezvoltare a Petreștiului B[45].

Unii arheologi din Republica Moldova exclud contactul activ dintre purtătorii culturii Precucuteni și Cucuteni cu cei ai culturii Petrești, admițând apariția spontană a ceramicii policrome în aria triburilor locale datorită acumulării experienței în ceea ce privește tehnologia confecționării și arderii pastei, precum și a decorării[46].

Comunitățile cucuteniene din interfluviul Nistru-Prut au întreținut relații strânse cu triburile balcano-danubiene și cu cele nord-pontice. În așezarea Rusești Noi I, s-au descoperit fragmentele unui vas ce are ca degresant în pastă nisip și decorat cu grafit, importat din cadrul culturii Gumelnița, iar în plastica antropomorfă cucuteniană se simt influențele gumelnițene[47].

Datorită întrepătrunderii celor două mari arii culturale din spațiul dintre cotul Carpaților Orientali și Dunăre, precum și a înaintării culturii Cucuteni A1 în partea de nord-est a Munteniei și a extinderii culturii Gumelnița, faza A1, în sudul Moldovei, sudul R. Moldova și Ucraina, s-a format un facies cultural de sinteză între cele două culturi contemporane. Acest facies, sau aspectul cultural Stoicani-Aldeni, se definește structural nu numai prin elemente culturale proprii celor două culturi, ci și prin elemente rezultate în urma sintezei lor finale[48].

Cât privește originea culturii Cucuteni din Precucuteni III, ideea este acceptată de unii cercetători din Moldova, Basarabia și Ucraina. Constatăm totuși că în Transilvania lipsesc descoperirile de tip Precucuteni III, dar mai ales ele nu sunt prezente în stațiunile Ariușd timpurii.

Aceasta ar pleda pentru un grup Ariușd sau pentru o geneză sub influența culturii Petrești, grup Foeni, pentru complexul Ariușd-Cucuteni. De altfel, descoperirile de tip Gumelnița sunt mai târzii, cel puțin din punctul de vedere al stratigrafiei comparate, datele C14 confirmă acestea. Geneza culturii Gumelnița din cultura Boian este o opinie ce ar trebui revăzută, ceramica neagră lustruită, pictura cu alb, acea Gumelnița A1 tot pomenită și nedemonstrată convingător, ar trebui să aparțină aceluiași proces, poate mai întârziat care a dat naștere epocii cuprului din Transilvania și din restul teritoriului.

Geneza din neolitic a acestor civilizații (Gumelnița, Sălcuța, Petrești, Cucuteni) ar permite eliminarea termenului de eneolitic, care nu ar avea un suport real. Sintezele ce se observă între civilizațiile neolitice și cele nou venite aparțin de fapt unui proces de sinteză, local, regional, care nu are consecințe decât pe alocuri, în Ucraina de exemplu.

Dan Lucian Buzea
Gheorghe Lazarovici

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Abrevieri / *Abreviations*

L= lungime; **LA** = lățime; **Ad.**= adâncime; **H**= înălțime; **D**= diametru; **GR**= grosime; **D**= diametru maxim; **Dg**= diametru gura vasului; **Db**= diametru bază; **Dp**= diametru perforație; **m**= metri; **mp**= metri pătrați; **mm**= milimetri; **Nr.Inv**= Număr de inventar; **Loc.**= locuință de suprafață; **gr**= groapă de stâlp; **c**= carou; **Cmp**= complex; **S**= suprafața;

Note / *Notes*

1.**Székely 1959**, 231-245; **Székely 1970**, 71; **Zaharia 1995**, 151-152; **Székely 1998**, 12; **Cavruc 1999**, 93-102; **Janovits 1999**, 121-150; **Cavruc 2000**, 99; **Cavruc 2000a**, 173-176; **Cavruc 2001**, 55-75; **Comșa 2000**, 173-176; **Cavruc 2002**, 89-95; **Cavruc 2003**, 129; **Cavruc 2003a**, 43; **Cavruc 2003b**, 43; **Cavruc 2003c**, 28-29; **Cavruc&colab. 2000**, 103-104; **Cavruc-Dumitroaia 2000**, 131-154; **Cavruc-Rotea 2000**, 155-172; **Cavruc-Buzea, 2002**, 41-88; **Cavruc&colab. 2001**, 245-247; **Cavruc&colab. 2002**, 306-309; **Cavruc& colab. 2003**, 314-316; **Cavruc 2005**, 81-123

2. **Cavruc&colab. 2004**, 337-339

3. **Lazarovici-Buzea 2004**, 57-59

4. **Lazarovici&colab. 2000**, 103-30

5. **Lazarovici&colab. 2002**, 19-40

6. **Maxim 1999**, 112-116

7. **Lazarovici-Maxim 1995**, 10; **Lazarovici&colab. 1996**, 683-689; **Lazarovici 1998a**, 97-100; **Lazarovici-Micle 2001**, 50

8. **Lazarovici 2003**, 217-231; **Lazarovici-Lazarovici-Frențiu 2003**, 169-186; Păuleni în tabelele 1-7

9. **Florescu-Căpitanu 1996**, 346

10. **Chirică 1999**, 110

11. **Monah 1997**, 135

12. **Monah 1997**, 136

13. **Dumitrescu 1954**, 410-417; Pl. CXXII/9-17; fig 36/1-16

14. **Dâmboviță&alții 1999**, 521; Fig. 370/1-5

15. **XXX 1999**, 142/fig. 355

16. **Monah&colab. 2003**, 164/fig.125

17. **Petrescu-Dâmboviță-Văleanu 2004**, 256, fig 220/6

18. **Marinescu-Bilcu - Bolomey 2000**, fig 159/7

19. **Sorokin 1994**, 70

20. **Dumitrescu 1954**; **Dumitrescu 1979**, 77-78; **Magda-Mantu 1998**, 282 Fig. 21/2

21. **Lazarovici-Maxim 1995**, 148; fig.29/1- 4

22. **Boghian 1996**, 291-307

23. **Buzea 2004**, 111 - 123

24. **Maxim 1996**, 53; **Lazarovici 1996**, 36-37; **Cucoș 1999**, 58; **Mareș 2002**, 61; **Cavruc 2003**, 133-134

25. **Vulpe 1973**, 217; **Gimbutas 1997**, 34; **Luca 1999**, 32; **Mareș 2002**, 6; **Lazarovici 2003a**, 16.

26. **Monah-Cucoș 1985**, 15; **Popovici 2000**; **László 1988**, 121-135; **Cavruc 1998**; **Magda-Mantu 1998a**, 83-100

27. **Dumitroaia 2000**, 19

28. **László 1993**, 49

29. **László 1911**; **Roska 1943**

30. **Marcu 1976**, 73-95; **Emődi 1980**, 429-431

31. **Magda-Mantu 1998**, 33

32. **XXX 2001**, 165

33. **Magda-Mantu 1998**, 33; **Monah&colab. 2003**, 36

34. **Ursulescu&colab. 2005**, 244

35. **Lazarovici&colab. 2000**, 103-130; **Lazarovici&colab. 2002**, 19-40; **Lazarovici-Lazarovici 2003**; **Lazarovici 2002**; **Lazarovici 2003**, 217-231

36. **Vulpe 1956**, 53-93

37. **XXX 1960**, 62, fig. 11/2-3; **Dumitrescu 1963**, 69-73; **Dumitrescu 1968**, 28-29; **Dumitrescu 1979**, 17-19; **Mătasă 1946**.

38. **Lazarovici-Maxim-Meșter-Radu 1997**, 669-687

39. **László 1924**, 1-24; **XXX 1960**, 61-65; **Zaharia-Székély 1988**, 101-115; **Comșa 1988**, 115-119

40. **Lazarovici 1998**, 19

41. **Lazarovici-Maxim-Crișan-Pal 1989-1993**, 221-228; Maxim 1999, 112

42. **Costea 1995**, 25

43. **Lazarovici-Buzea 2004**, 43 - 49

44. **Paul 1992**

45. **Luca&colab. 2004**, 113

46. **Bodareu 2004**, 59

47. **Sorokin 1994**, 80

48. **Dragomir 1996**, 12

Bibliografie / *Bibliography*

Bodareu 2004

GALINA BODAREU, *Probleme privind geneza culturii Cucuteni între Prut și Nistru*. În: *Studii de istorie veche și medievală. Omagiu profesorului Gheorghe Postică*, Chișinău, 2004

Boghian 1996

DUMITRU BOGHIAN, *Unele considerații asupra utilajului litic al comunităților Precucuteni-Cucuteni-Tripolie*. În: *CUCUTENI aujourd'hui, Bibliotheca Memoraie Antiqvitatis II*, Piatra Neamț, 1996

Buzea 2004

DAN BUZEA, *Obiecte din metal descoperite în așezarea de la Păuleni Ciuc - Ciomortan, jud. Harghita*. În: *Studii de Istorie Veche și Arheologie. Omagiu Profesorului Sabin Adrian Luca*, Hunedoara, 2004

Cavruc 1998

VALERIU CAVRUC, *Repertoriul arheologic al județului Covasna*, Sfântu Gheorghe, 1998

Cavruc 2000

VALERIU CAVRUC, *Noi cercetări în așezarea de la Păuleni (1999 - 2000)*. În: *Angustia, 5*, Sfântu Gheorghe, 2000

Cavruc 2000a

VALERIU CAVRUC, *Repertoriul Arheologic al județului Harghita*, Sfântu Gheorghe, 2000

Cavruc 2001

VALERIU CAVRUC, *Legături între Moldova și S-E Transilvaniei în bronzul mijlociu*. În: *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România*, Piatra Neamț, 2001

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cavruc 2002

VALERIU CAVRUC, *Noi considerații privind grupul Ciomortan.* În: *Angustia, 7, Arheologie*, Sfântu Gheorghe, 2002

Cavruc 2003

VALERIU CAVRUC, În: *Noi Descoperiri arhelogice în sud-estul Transilvaniei. Catalogul de Expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2003

Cavruc 2003a

VALERIU CAVRUC, În: *New Archaeological Discoveries in South-Eastern Transylvania.. Exhibition Catalogue*, Sfântu Gheorghe, 2003

Cavruc 2003b

VALERIU CAVRUC, În: *Új Régészeti Leletek Dél-Kelet Erdélyben. Kiállításkatalógus*, Sepsiszentgyörgy, 2003

Cavruc 2003c

VALERIU CAVRUC, În: *Românii din Covasna și Harghita. Prototracii în epoca metalelor*, Miercurea Ciuc, 2003

Cavruc 2005

VALERIU CAVRUC, *The Ciomortan Group in the light of New-Researches*, În: *Marmatia, 8/1*, Baia Mare, 2005.

Cavruc, Dumitroaia 2000

VALERIU CAVRUC, GHEORGHE DUMITROAIA, *Descoperirile apartinând aspectului cultural Ciomortan de la Păuleni (Campaniile 1999-2000).* În: *Angustia, 5*, Sfântu Gheorghe 2000

Cavruc, Rotea 2000

VALERIU CAVRUC, MIHAI ROTEA, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni (campaniile 1999-2000)*. În: *Angustia, 5*, Sfântu Gheorghe, 2000

Cavruc, Buzea 2002

VALERIU CAVRUC, DAN BUZEA, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001-2002. Raport de activitate.* În *Angustia, 7*, Sfântu Gheorghe, 2002

Cavruc& colab 2000

VALERIU CAVRUC, GHEORGHE LAZAROVICI, GHEORGHE DUMITROAIA, MIHAI ROTEA, SZEKELY ZSOLT, DAN BUZEA, *Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni Ciuc, jud. Harghita*, În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 1999*, București, 2000

Cavruc& colab 2001

VALERIU CAVRUC, GHEORGHE LAZAROVICI, GHEORGHE DUMITROAIA, MIHAI ROTEA, DAN BUZEA, *Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni Ciuc, jud. Harghita*, În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2000*, București, 2001

Cavruc& colab 2002

VALERIU CAVRUC, GHEORGHE LAZAROVICI, DAN BUZEA, *Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni Ciuc, jud. Harghita.* În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2001*, București, 2002

Cavruc& colab 2003

VALERIU CAVRUC, DAN BUZEA, *Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni Ciuc, jud. Harghita*. În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2002*, București, 2003

Cavruc& colab 2004

VALERIU CAVRUC, GHEORGHE LAZAROVICI, DAN BUZEA, *Șoimeni (Ciomortan), com. Păuleni Ciuc, jud. Harghita.* În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2003*, București, 2004

Chirică 2004

VASILE CHIRICĂ, *Teme ale reprezentării "Marii Zeițe" în arta paleolitică și neolitică*. În. *Memoria Antiqvitatis, XXIII*, Piatra Neamț, 2004

Costea 2005

FLOREA COSTEA, *Repertoriul arheologic al județului Brașov (I)*, Brașov, 1995

Comșa 1988

EUGEN COMȘA, *Contribuții privind relatiile între cultura Cucuteni și Ariușd*. În: *Aluta, XVII-XVIII*, Sfîntu Gheorghe, 1988

Comșa 2000

ALEXANDRA COMȘA, *Date antropologice referitoare la osemintele umane apartinând epocii bronzului, descoperite la Păuleni*. În: *Angustia, 5, Arheologie*, Sfântu Gheorghe, 2000

Cucoș 1998

STEFAN CUCOȘ, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, Piatra Neamt, 1999

Dîmbovița&colaboratori 1999

MIRCEA PETRESCU DÎMBOVITA, MARINELA FLORESCU, ADRIAN C. FLORESCU, *Trușești. Monografie arheologică*, București-Iași, 1999

Petrescu-Dîmbovita, Văleanu, 2004

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVITA, MĂDĂLIN-CORNEL VĂLEANU, *Cucuteni-Cetățuie. Monografie Arheologică*, Piatra Neamt, 2004

Dragomir 1996

ION T. DRAGOMIR, *Monografia arheologică a Moldovei de Sud I*. În: *Danubius XVI*, Galați, 1996

Dumitrescu 1954

VLADIMIR DUMITRESCU, *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954

Dumitrescu 1963

VLADIMIR DUMITRESCU, *Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie (I)*. În. *SCIV, 14, 1*, Bucuresti, 1963

Dumitrescu 1968

VLADIMIR DUMITRESCU, *Arta neolitică în România*, București, 1968

Dumitrescu 1979

VLADIMIR DUMITRESCU, *Arta culturii Cucuteni*, București, 1979

Dumitroaia 2000

GHEORGHE DUMITROAIA, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, În: *Memoriae Antiquitatis, VII*, Piatra-Neamt, 2000.

Emődi 1980

EMŐDI JÁNOS, *Descoperiri arheologice din peșterile din Cheile Vărghișului*. În: *Aluta, XII-XIII*, Sfântu Gheorghe, 1980

Janovits 1999

ISTVÁN JÁNOVITS, *Noi periegheze din depresiunea Ciucului*, În: *Angustia 4*, Sfântu Gheorghe, 1999

Florescu, Căpitanu 1996

MARINELA FLORESCU, VIOREL CĂPITANU, *Plastica antropomorfă din așezarea Cucuteni A de la Țigănești, județul Bacău*. În: *CUCUTENI aujourd'hui, Bibliotheca Memoraie Antiqvitatis II*, Piatra Neamt, 1996

Gimbutas 1997

MARIJA GIMBUTAS, *Civilizația Marii Zeițe și sosirea cavalerilor războinici*, București, 1997

László 1911

LÁSZLÓ FERENCZ, *Háromszék vármegyei praemykenaei jellegű telepek*. În: *Dolgozatok - Travaux*, Cluj Napoca, 1911

László 1924

LÁSZLÓ FERENCZ, *Les Types de vases pients d'Ariușd*, În: *Dacia, I*, București, 1924.

László 1988

ATTILA LÁSZLÓ, *Precizări în legătură cu corpusul asezărilor culturii Ariusd-Cucuteni*. În: *Aluta, XVII-XVIII*, Sfîntu Gheorghe, 1988

László 1993

ATTILA LÁSZLÓ, *Așezări întărite ale culturii Ariușd-Cucuteni în sud-estul Transilvaniei. Fortificarea așezării de la Malnas Băi*. În: *Arheologia Moldovei, XVI*, București, 1993

Lazarovici 1996

GHEORGHE LAZAROVICI, *Din istoria străveche a*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Carpaților Orientali, În: *Angustia I*, Sfântu Gheorghe, 1996

Lazarovici 1998

GHEORGHE LAZAROVICI, *Leț, com. Borosneul Mare, jud. Covasna*. În: *Catalogul Expoziției Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice*, Sfântu Gheorghe, 1998

Lazarovici 1998a

GHEORGHE LAZAROVICI, *Metode și tehnici moderne de cercetare in arheologie*, Ministerul Culturii, Centrul de Perfecționare a Personalullui din Clultură, Artă și Pregătire Postliceală și Postuniversitară, București 1998.

Lazarovici 2002

GHEORGHE LAZAROVICI, *Prelucrări matematice cu privire la siturile cucuteniene de la Păuleni Harghita și Ruginoasa*. În simpozionul *Cercetări interdisciplinare în neo-eneoliticul din Moldova: Realizări și perspective, dedicat centenarului nașterii savantului Vladimir Dumitrescu*, Iași, 15 iunie 2002

Lazarovici 2003

GHEORGHE LAZAROVICI, *New arheological research about Cucuteni - Ariusd Culture, Transylvania*, în *Tripolian Settlements-Gigants, The international symposium materials*, Ed. Korvin, Kiev, 2003

Lazarovici 2003a

GHEORGHE LAZAROVICI, În: *Românii din Covasna și Harghita. Preistoria în Sud-Estul Transilvaniei*, Miercurea Ciuc, 2003

Lazarovici-Lazarovici 2003

GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA MAGDA-LAZAROVICI, *Analize statistice pe ceramica cucuteniană de la Olteni, Păuleni și Ruginoasa*, în *Arheometrie XV*, 2003, 14-15 Decembrie, Taga;

Lazarovici-Lazarovici-Frențiu 2003

GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA MAGDA LAZAROVICI, MILITON FRENȚIU, *Statistical Analisys of the Archaeological Materiale (Cucuteni A3 Phase) from Ruginoasa settlement, Iași district*, în *Annals of the Tiberiu Popoviciu Seminar of Functional Equations, Approximation and Convexity*, ISSN 1584-4536, vol. 1, 2003

Lazarovici, Maxim 1995

GHEORGHE LAZAROVICI, ZOIA MAXIM, *Gura Baciului*. În: *BMN, 10*, 1995

Lazarovici, Maxim, Meșter, Radu 1997

GHEORGHE LAZAROVICI, ZOIA MAXIM, MIHAI MEȘTER, SORIN RADU, *Șantierul Arheologic Olteni*. În: *AMN*, Cluj Napoca, 1997

Lazarovici, Maxim, Crișan, Pal 1989-1993

GHEORGHE LAZAROVICI, ZOIA MAXIM, VIORICA CRIȘAN, JÁNOS PÁL, *Ceramica pictată de la Ciucsîngiorgiu (jud. Harghita)*, În: *AMN*, 26-30, Cluj Napoca, 1989-1993

Lazarovici&colab. 1996

GHEORGHE LAZAROVICI, LUCIAN TARCEA, CHRISTINA SÂNGEREAN, *Zeus: Sistem pentru gestiunea și prelucrarea datelor arheologice*, în AMN, 33.1, Cluj Napoca, 1996

Lazarovici&colab 2000

GHEORGHE LAZAROVICI, SABIN ADRIAN LUCA, COSMIN SUCIU, DAN BUZEA. *Descoperirile Cucuteni - Ariușd de la Păuleni (Ciomortan)*. În: *Angustia, 5*, Sfântu Gheorghe, 2000

Lazarovici&colab 2002

GHEORGHE LAZAROVICI, VALERIU CAVRUC, SABIN ADRIAN LUCA, COSMIN SUCIU, DAN BUZEA. *Descoperirile Cucuteni - Ariușd de la Păuleni (Ciomortan)*. În: *Angustia, 7*, Sfântu Gheorghe, 2002

Lazarovici, Micle 2001

GHEORGHE LAZAROVICI, DOREL MICLE, *Introducere în arheologia informatizată*, Universitatea de Vest din Timișoara, în *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisensis, III*, Timișoara, 2001

Luca 1999

SABIN ADRIAN LUCA, *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României - Cultura Bodrogkeresztúr*, Alba Iulia, 1999.

Luca &colab. 2004

LUCA SABIN ADRIAN, DRAGOȘ DIACONESCU, CRISTIAN ROMAN, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce*, Sibiu, 2004

Mareș 2002

ION MAREȘ, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava, 2002

Magda-Mantu 1998

CORNELIA MAGDA MANTU, *Cultura Cucuteni. Evoluție, cronologie, legături*, în *BMA, V*, Piatra Neamț, 1998

Magda-Mantu 1998a

CORNELIA MAGDA-MANTU, *Cronologia absolută a culturilor neolitice din România și relațiile cu lumea egeo-anatoliană*. În: *Cercetări Istorice, XVIIII*, 1998, Iași.

Marcu 1976

MARIANA MARCU, *Vechi cercetări în peșterile de la Mereți, jud. Harghita*. În: *Muzeul Național, III*, 1976

Marinescu-Bîlcu, Bolomey 2000

SILVIA MARINESCU-BÎLCU, ALEXANDRA BOLOMEY, *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, 2000

Mătasă 1946

CONSTANTIN MĂTASĂ, *Frumușica. Village préhistorique a céramique peinte dans la Moldavie du Nord Roumanie*, București, 1946

Maxim 1999

ZOIA MAXIM, *Neo-eneoliticul din Transilvania*, În *BMN, XIX*, Cluj-Napoca, 1999

Monah 1997

DAN MONAH, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamț, 1997

Monah, Cucoș 1985

DAN MONAH, ȘTEFAN CUCOȘ, *Așezările Culturii Cucuteni din România*, Iași, 1985

Monah&colab. 2003

DAN MONAH, GHEORGHE DUMITROAIA, FELICIA MONAH, CONSTANTIN PREOTEASA, ROXANA MUNTEANU, DORIN NICOLA, *Poduri - Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, Piatra Neamț, 2003

Paul 1992

IULIU PAUL, *Cultura Petrești*, București, 1992

Popovici 2000

DRAGOMIR NICOLAE POPOVICI, *Cultura Cucuteni. Faza A. Repertoriul Așezărilor (1)*, Piatra Neamț, 2000

Roska 1943

ROSKA MÁRTON, *Az erdélyi őskori festett agyagmuvesség*, în *Kozl, III*, Cluj, 1943

Sorokin 1994

VICTOR SOREKIN, *Culturile Eneolitice din Moldova*, În. *Thraco-Dacica, Tomul XV*, 1-2, București, 1994

Székély 1959

ZOLTÁN SZÉKELY, *Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe în anul 1956*, În: *Materiale și Cercetări Arheologice, V*, București, 1959

Székély 1970

ZOLTÁN SZÉKELY, *Cultura Ciomortan*, În: *Aluta*, Sfântu Gheorghe, 1970

Székély 1998

ZSOLT SZÉKÉLY, *Ciomortan - Păuleni, com. Șoimeni, jud. Harghita*, În: *Catalogul Expoziției Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice*, Sfântu Gheorghe, 1998

Ursulescu&colab. 2005

NICOLAE URSULESCU, DUMITRU BOGDAN, VASILE COTIUGĂ, *Problèmes de la culture Précucuteni a la lumiere des recherches de Târgu Frumos (Dép. de Iași)*. În: *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata. Iași, 2005

Vulpe 1956

RADU VULPE, *Problemele neoliticului carpato-niprovian în lumina săpăturilor de la Izvoare*, În: *SCIV, VII, 1 -2*, București, 1956

Vulpe 1973

ALEXANDRU VULPE, *Începuturile metalurgiei aramei în spatiul carpato-dunărean*, În: *SCIV, 24, 2*, București, 1973

Zaharia, Székély 1988

EUGENIA ZAHARIA, ZOLTAN SZÉKÉLY, *Raport asupra săpăturilor noi de la Ariușd (jud. Covasna*, În: *Aluta, XVII-XVIII*, Sfîntu Gheorghe, 1988

Zaharia 1995

Eugenia Zaharia, Cultura Ciomortan. În: Comori ale epocii Bronzului din România. Treasures of the Bronze Age in Romania, București, 1995

XXX 1960, *Istoria României, vol. I*, București. 1960.

XXX 1999, *Expoziția Scânteia. Cercetare arheologică și Restaurare*. Iași, 1999.

XXX 2001, *Istoria Românilor, vol. I*, Bucuresti, 2001.

Lista explicativă a planșelor / *Explanation of the plates*

Planșa I. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita

1. Poziționarea geografică
2. Vedere generală asupra sitului (Vedere dinspre vest)

Plate I. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County

1. Geographical position
2. General view upon the site (view from the vest)

Planșa II. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariusd. Campania 2003

1. Demontarea martorilor longitudinali
2. Baza valului de fortificație. Vedere dinspre vest
3-5. Vederi generale ale gropilor de stâlp din structura valului de fortificație ridicat în perioada culturii Ciomortan
6. Gropi de stâlp ale structurii valului. Detaliu
7. Locuința 16. Nivelul superior al dărâmăturilor. Vedere dinspre sud
8. Locuința 16. Vedere generală dinspre vest

Plate II. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. 2003 campaign

1. The taking down of the longitudinal sections.
2. The base of the rampart. View from the vest
3-5. General views upon the post-holes from the structure of the rampart raised in the Ciomortan Culture period
6. Post-holes from the structure of the rampart. Detail
7. House nr. 16. The superior level of the ruins. View from the south
8. House nr. 16. General view from the vest

Planșa III. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 16

1. Vatra locuinței. Vedere de sus
2. Lutuiala vetrei. Detaliu
3. Altăraș miniatural descoperit în apropierea vetrei. Vedere de sus
4. Altăraș miniatural. Detaliu
5. Pavajul vetrei. Vedere dinspre est
6. Vatra. Secțiune
7. Vatra locuinței 16 și dărâmăturile podelei locuinței 5, încăperea B. Vedere generală dinspre vest
8. Vatra. Profil. Vedere dinspre nord

Plate III. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 16

1. The heart of the house. View from above
2. The heart doub. Detail
3. Miniature small altar, discovered nearby the heart. View from above
4. Miniature small altar. Detail
5. The paving of the heart. View from the east
6. The heart. Section
7. The heart of the house nr. 16 and the ruins of the floor of house nr. 5, room B. General view from the vest
8. The heart. Profile. View from the north

Planșa IV. Păuleni Ciuc-Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni-Ariușd. Locuința 5. Campania 2003

1. Vedere dinspre sud-est
2. Detaliu cu suprafața cercetată în campania 2000
3. Vedere generală dinspre vest
4. Locuința 5 și profilul estic al SI. Vedere dinspre vest
5. Vedere generală dinspre est
6. Nivelul superior al dărâmăturilor podelei
7. Valul de fortificație al așezării, ridicat în perioada mijlocie a epocii bronzului. Detaliu
8. Nivelul superior al dărâmăturilor. Vedere dinspre vest

Plate IV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 5. 2003 campaign

1. View from the soth - east
2. Detail with the researched surface in the 2000 campaign

www.cimec.ro / www.mncr.ro

3. General view from the vest
4. House nr. 5 and the eastern profile of SI. View from the east
5. General view from the east
6. The superior level of the floor ruins
7. The rampart of the settlement, raised in the Middle Bronze Age. Detail
8. The superior level of the ruins. View from the vest

Planșa V. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 5. Campania arheologică 2004

1. Primul nivel de locuire al așezării. Complexul 17, vedere despre nord
2. Complexul 17 surprins în profilul estic al suprafeței I
3. Complexe arheologice descoperite în partea nordică a S.I (Cmp. 18, 19 și 20)
4. Primul nivel de locuire al așezării. Strat de cultură cu multă cenușă în compoziție
5. Complexul 18. Fragment ceramic de culoare neagră, bine lustruit. Detaliu
6. Complexul 19 și Complexul 20. Vedere dinspre sud
7. Delimitarea complexelor arheologice în S.I
8. Podeaua Locuinței 5. Vedere generală dinspre nord - vest

Plate V. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 5. 2004 archaeological campaign

1. The first level of habitation of the settlement. Complex 17, view from the north
2. Complex 17 caught in the eastern profile of surface 1
3. Archaeological complexes discovered in the northern area of SI (Complexes 18, 19 and 20)
4. The first level of habitation of the settlement. Layer with a high composition of ashes
5. Complex 18. Black pottery fragment, well polished. Detail
6. Complex 19 and Complex 20. View from the south
7. The delimitation of the archaeological complexes in SI
8. The floor of house nr. 5. General view from the north-vest

Planșa VI. Păuleni Ciuc- Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 5 - Încăperea A

1. Dărâmăturile podelei suspendate. Vedere dinspre nord
2. Podeaua. Locul din care începe să fie suspendată
3. Demontarea podelei. Se pot observa amprente de bârne despicate
4. Detaliu cu podeaua suspendată
5. Amprentă de bârnă circulară. Detaliu
6. Amprente de bârne despicate. Profil
7. Amprentă de bârnă despicată. Detaliu
8. Amprentele bârnelor longitudinale lăsate pe sol. Vedere dinspre nord-vest

Plate VI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 5. Room A

1. The ruins of the suspended floor. View from the north
2. The floor. The point where the suspension begins
3. The taking to pieces of the floor. One can observe the impression of the splitted beams
4. Detail with the suspended floor
5. Impression of a circular beam. Detail
6. Impression of splitted beams. Profile
7. Impression of a splitted beam. Detail
8. Impressions left in the ground by longitudinal beams. View from the north-vest

Planșa VII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 5. Vase ceramice descoperite între dărâmături

1. Castron; 2. Pahar; 3. Oală; 4. Vas de provizii descoperit cu gura în jos; 5. Castron; 6. Castron; 7. Pahar; 8. Polonic

Plate VII. . Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 5. Pottery discovered among the ruins

1. Tureen; 2. Glass; 3. Pot; 4. Supply pot; 5. Tureen; 6. Tureen; 7. Glass; 8. Ladle

Planșa VIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 5. Încăperea B

1. Podeaua locuinței. Vedere dinspre vest
2-3. Podeaua locuinței. Detaliu
4. Amprente de bârne despicate. Vedere dinspre vest
5. Amprente de bârne despicate. Vedere dinspre est
6. Crăpăturile podelei. Detaliu
7. Pavajul unei vetre descoperite la nivelul podelei
8. Podeaua locuinței. Detaliu

Plate VIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 5. Room B.

1. The floor of the house. View from the vest
2-3. The floor of the house. Detail
4. Impressions of splitted beams. View from the vest
5. Impressions of splitted beams. View from the east
6. The cracks in the floor. Detail

www.cimec.ro / www.mncr.ro

7. The paving of a heart discovered on the level of the floor
8. The floor of the house. Detail

Planşa IX. Păuleni Ciuc-Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 5. Încăperea B
1 - 5, 7 - 8, Amprente de bârne despicate. Detalii
6 - Rondea din lut descoperită pe podea
Plate IX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 5. Room B.
1 - 5, 7 - 8 - Impressions of splitted beams. Details
6 - round clay piece found on the floor

Planșa X. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd.
1. Zona Locuinței 5, încăperea B, după îndepărtarea podelei. Vedere dinspre sud
2. Urmele Locuinței 5, încăperea B și Locuința 5A după îndepărtarea podelei. Vedere dinspre vest
3. Pavajul vetrei descoperite la nivelul podelei Locuinței 5, încăperea B
4. Groapă de stâlp. Detaliu
5. Gropi de stâlp alăturate. Detaliu
6. Vatră ce datează din primul nivel de locuire al așezării
7. Complexul 22. Aglomerare de materiale arhcologice. Vedere de sus
8. Complexul 22. Detaliu
Plate X. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture.
1. The area of house nr. 5, room B, after removing the floor. View from the south
2. The traces of house nr. 5, room B, and of the house nr. 5A after removing the floor. View from the vest
3. The paving of the heart discovered at the floor level in house nr. 5, room B
4. Post-hole. Detail
5. Two post-holes. Detail
6. Heart which belongs to the first level of habitation of the settlement
7. Complex 22. Agglomeration of archaeological material. View from above
8. Complex 22. Detail

Planșa XI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 5A
1. Dispunerea locuinței. Vedere dinspre est
2. Nivelul superior al podelei. Vedere dinspre sud
3. Gropile stâlpilor de susținere a peretelui nord-estic
4. Podeaua prăbușită în apropierea peretelui nord-estic
5. Podeaua amenajată pe sol. Vedere dinspre sud
6. Crăpăturile podelei. Detaliu
7. Fragmente de vase ceramice descoperite sub dărâmăturile podelei
8. Amprentă de bârnă despicată. Detaliu
Plate XI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 5A
1. The disposal of the house. View from the east
2. The superior level of the floor. View from the south
3. Post-holes of the posts which supported the north-eastern wall
4. The floor which collapsed near the north-eastern wall
5. The floor disposed on the ground. View from the south
6. Pottery fragments discovered under the ruins of the floor
7. Impression of a splitted beam. Detail

Planșa XII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 21
1 - 5. Dărâmăturile podelei suspendate a Locuinței 5, încăperea A - care au afectat nivelul superior al Locuinței 21
6. Peretele estic. Detaliu
7. Podeaua. Vedere dinspre nord
8. Podeaua. Vedere de sus
Plate XII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 21.
1 - 5. The ruins of the suspended floor of house nr. 5, room A - affected the superior level of habitation of house nr. 21
6. The eastern wall. Detail
7. The floor. View from the north
8. The floor. View from above

Planșa XIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 21
1. Dărâmăturile podelei și pereților în zona gropii de provizii a Locuinței 21. Detaliu
2. Peretele sudic. Detaliu
3. Vase ceramice descoperite în groapa de provizii (Groapa A)
4. Suport descoperit între dărâmăturile peretelui sudic
5. Sol galben-argilos descoperit pe fundul vasului de provizii din Groapa A
6. Suport pictat
7. Bucăți din podeaua suspendată a Locuinței 5, încăperea A
8. Locuința 21 - Încercare de reconstituire. Dispunerea vaselor ceramice
Plate XIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 21.
1. The ruins of the floor and walls of house nr. 5 in the area of the supply pit of house nr. 21. Detail

www.cimec.ro / www.mncr.ro

2. The southem wall. Detail
3. Pottery discovered in the supply pit (Pit A)
4. Support discovered among the ruins of the southem wall
5. Yellow - clayey soil found inside the supply pot from Pit A
6. Painted support
7. Pieces of the suspended floor of houde nr. 5, room A
8. House nr. 21 - an attempt of reconstruction. The disposal of the pottery

Planșa XIV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. SI, c. A-D/9-14

1. Planul Locuinței 5, încăperile A și B .Legendă:

a - zona cercetată în 1999
b - lipitură podea locuință
c - ceramică
d - piatră
e - groapă stâlp
f - râșniță
g - lipitură perete locuință
h - os/corn
i - pământ pietros de culoare galben - verzui
j - resturi de lemn carbonizat
k - reconstituire bârne podea

Plate XIV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. SI, c. A-D/9-14

1. The plan of house nr. 5, rooms A and B. Legend:

a - area researched in 1999
b - rough cast of the floor
c - pottery
d - stone
e - post-hole
f - grinder
g - rough cast of the wall
h - bone/hom
i - yellow - green rocky soil
j - remains of burned wood
k - reconstruction of the floor beams

Planșa XV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. SI, c. A-D/9-14. Plan

Planul locuintei 21, Complexul 17 și Complexul 23. Legendă:

a - zona cercetată în 1999
b - stânca naturală
c - ceramică
d - piatră
e - groapă stâlp
f - râșniță
g - lipitură perete locuință
h - șanț pălișadă
i - pământ pietros de culoare galben - verzui
j - conturul Complexului 23
k - urme vatră de foc

Plate XV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. SI, c. A-D/9-14. Plan

Plan of House no. 21, Complex 17 and Complex 23. Legend:

a - the area researched in 1999
b - the natural rock
c - pottery
d - stone
e - post-hole
f - grinder
g - rough cast of the wall
h - palisade ditch
i - yellow - green rocky soil
j - the outline of Complex 23
k - traces of the heart

Planșa XVI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Unelte și podoabe din piatră

1 - 2. Pietre lustruite
3. Mărgea
4. Podoabă
5. Lustruitor
6 - 9. Topoare
10. Cute

www.cimec.ro / www.mncr.ro

11 - 13. Pisătoare
14. Fragment râșniță

Plate XVI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Tools and adornments of stone

1 - 2. Polished rocks
3. Bead
4. Adornment
5. Polisher
6 - 9. Axes
10. Whetstone
11 - 13. Pounders
14. Fragment of a grinder

Planșa XVII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Unelte din piatră (1 - 5, 7 - 20 - silex; 6 - obsidian; 21 - 24 corneean)

1 - 12; 21 - 24 - Lame
13, 16 - vârf de săgeată
14, 15, 17 - 20 - Gratoare

Plate XVII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Tools of stone (1 - 5, 7 - 20 - silex; 6 - obsidian; 21 - 24 corneean)

1 - 12; 21 - 24 - Blades
13, 16 - arrowhead
14, 15, 17 - 20 - Scraper

Planșa XVIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Unelte din os și corn (1 - 2, 10, 12, 13, 17 - 18 - os; 3 - 9, 19 os/corn ?; 10, 15, 16, 20 - corn; 14 - colț mistreț)

1, 2, 10, 11, 12 - Străpungătoare (Împungătoare)
3 - 9 Mărgele din os/corn
13 - Spatulă
14 - Colț de mistreț
15 - Corn cu urme de tăiere
16 - Fragment plantator
17 - Podoabă din corn de cerb
18 - Os prelucrat
19 - Amuletă "en violon"
20 - Plantator din corn de cerb

Plate XVIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Tools of bone and horn (1 - 2, 10, 12, 13, 17 - 18, bone; 3 - 9, 19 bone/horn ?; 11, 15, 16, 20 - horn; 14 - wild boar fang)

1, 2, 10, 11, 12 - Prickers
3 - 9 Beads of bone/horn
13 - spatula
14 - wild boar fang
15 - Horn with traces of cutting
16 - Planter fragment
17 - Adornment made of stag horns
18 - Processed bone
19 - "en violon" amulet
20 - Planter made of stag horn

Planșa XIX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Lut ars

1 - 4, Conuri
6, 16 - Mosoare
7, 8 - Pahare miniaturale
9, 10 - Vase patrulatere în miniatură
11 - Pintanderă
5, 12 - 15, Discuri
17 - Rondelă

Plate XIX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Burned clay

1 - 4. Cones
6, 16 - Bobbins
7, 8 - Miniatural glasses
9, 10 - Miniatural quadrilateral pots
11 - Pinturderus
5, 12 - 15, Discs
17 - Round clay piece

Planșa XX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Lut ars

1 - 3 Picioare de mese în miniatură
4. Masă altar

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Plate XX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Burned clay
1 - 3, Miniature table legs
4 - Altar

Planșa XXI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Obiecte din lut ars
1, 2, 5, 8 - Cozi de polonic pictate tricrom
3, 4, 7 - Fragmente de linguri
6 - Creuzet (?)
9, 10 - Polonice pictate tricrom
Plate XXI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni-Ariușd Culture. Objects made of burned clay
1, 2, 5, 8 - Ladle handles, painted in three colors
3, 4, 7 - Fragments of spoons
6 - Crucible (?)
9, 10 - Ladles painted in three colors

Planșa XXII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Plastică zoomorfă din lut ars
1 - 5. Fragmente de coarne
6 - 7 Figurine "bucraniu"
8 - 15. Reprezentări de mamifere
Plate XXII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Zoomorphous plastic art made of burned clay
1 - 5, Fragments of horns
6 - 7 "bucraniu" figurines
8 - 15. Representations of mammalians

Planșa XXIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Plastică antropomorfă din lut ars
1 - 10, 12 - 18. Reprezentări antropomorfe feminine
11 - Figurină conică
Plate XXIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Anthropomorphous plastic art made of burned clay
1 - 10, 12 - 18. Anthropormorphous feminine representations
11 - Conical figurine

Planșa XXIV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 5. Statuete din lut ars
1 - Statuetă feminină păstrată fragmentar
2 - Statuetă feminină cu brațele în adorație
Plate XXIV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. House no. 5. Cucuteni - Ariușd Culture. Statuettes made of burned clay
1 - Feminine statuette - fragmentary remains
2 - Feminine statuette with her arms in adoration

Planșa XXV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd.
1 - 13. Ceramică pictată
1, 6, 8, 10, - Pahare
11, Cupă
2 - 5, 7 - Fragmente oale
12 - Cană
9 - Fragment vas de provizii
13 - Strachină
Plate XXV. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture.
1, 13. Painted pottery
1, 6, 8, 10,- Glasses
11, Cup
2 - 5, 7 - Fragments of pots
12 - Jug
9 - Fragment of a supply pot
13 - Dish
Planșa XXVI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Ceramică
1 - 5. Fragmente de vase pictate tricrom
6 - 8. Fragmente de cănițe nepictate
Plate XXVI. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture.
1 - 5. Fragments of pots painted in three colors
6 - 8. Fragments of unpainted mugs

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa XXVII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Ceramică (1 - Complexul 18; 2 - 13 - Locuința 5)

1, 2. Cupe
6, 7. Oale cu corpul tronconic
4. Borcan
3, 5, 10. Oale cu corpul globular
8, 9. Castroane
11. Vas de provizii
12. Capac pictat
13. Suport pictat

Plate XXVII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Pottery (1 - Complex 18; 2 - 13 - House nr. 5)

1, 2. Cups
6, 7. Pots with the shape of a truncated cone
4. Jar
3, 5, 10. Pots with globular shape
8, 9. Tureens
11. Supply pot
12. Painted lied
13. Painted support

Planșa XXVIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Locuința 21 - Inventar (1, 2, piatră; 3 - 7, ceramică)

1. Topor șlefuit bifacial
2. Topor (prefabricat)
3. Fragment castron
4. Suport
5. Fragmente castron
6. Vas de provizii
7. Castron

Plate XXVIII. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. House nr. 21 - Inventory (1, 2, stone; 3 - 7, poterry)

1. Polished axe on both faces
2. Axe (prefabricated)
3. Fragment of a tureen
4. Support
5. Fragments of tureen
6. Supply pot
7. Tureen

Planșa XXIX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. Ceramică pictată cu alb

1 - 3. Nivel eneolitic Păuleni I
4 - 9. Locuința 5
10 - 11. Locuința 21

Plate XXIX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. Painted pottery with white colour

1 - 3. Eneolithical Păuleni I level
4 - 9. House nr. 5
10 - 11. House nr. 21

Planșa XXX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", jud. Harghita. Cultura Cucuteni - Ariușd. (1, 3 - Lut ars; 2 - os; 4 - corn de cerb)

1. Masă altar
2. Amuletă "en violon"
3. Figurină antropomorfă
4. Plantator

Plate XXX. Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății", Harghita County. Cucuteni - Ariușd Culture. (1, 3 - Burned clay; 2 - bone; 4 - stag horn)

1. Altar
2. "en violon" amulet
3. antrophomorphous figurine
4. Planter

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Abstract

The Cucuteni - Ariușd Discoveries from Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății". 2003 - 2005 Campaigns. Preliminary Report

About 8 km east of Miercurea-Ciuc, near the village of Șoimeni (Csikcsomortán în Hungarian), on the promontory called locally Várdomb ("hillfort" in Hungarian), lies the well-known fortified settlement site of Păuleni-Ciomortan. It is situated at the foot and to the west of the Ciuc mountains, between the upper course of the River Olt and the Trotuș stream, the latter connecting the Ciuc Depression with Moldavia. It is also worth mentioning the situation of the site immediately in front of the Vlăhița pass, the gorge running through the Harghita Mountains, the natural border between the Ciuc Depression and central Transylvania (Pl.1/1,2).

The site was discovered by Alexandru Ferenczi between the wars, and included in the inventory of Dacian fortresses in Transylvania. The first archaeological excavations were carried out in 1954 by the Ciuc Szeckler Museum, and then in 1956, 1960 and 1967 by the National Szeckler Museum, under the direction of Zsékely Zoltán. They showed that had actually been occupied several times before the Dacian period. The earliest layer was assigned to the Ariușd-Cucuteni culture. After that, according to Zsékely, the site was occupied by people of Cotofeni culture, and in the Middle Bronze Age by bearers of the Ciomortan and Wietenberg cultures. However, Zsékely failed to establish whether the Ciomortan and Wietenberg material belonged to two successive habitations or to a single layer that combined two different cultural components. The fortifications of the site (rampart and ditches) were attributed to the Bronze Age. Contrary to what Ferenczi thought, Zsékely found no evidence of Dacian occupation, although older records indicated an iron sward and Roman coins of the Dacian period emanated from the site.

The first excavations were restricted to narrow trenches, which were unable to recover houses or other structures. In fact these excavations were confined to establishing the main occupation phases of the site. Their most important finding was the discovery of a new Bronze Age cultural group, soon to be included in the archaeological literature under the name "Ciomortan culture" (the term deriving from one of the Hungarian names of the neighbouring village - Csomortán).

After the conclusion of this research, the site attracted numerous treasure hunters, who carried out unauthorized digging caused irreversible damage to this important site.

In 1999 - 2005 the Museum of Eastern Carpathians, Sfântu Gheorghe (Valerii Kavruk - coordinator, Dan Buzea), in collaboration with the National History Museum of Transylvania, Cluj Napoca (Mihai Rotea), the Romanian Institute of Thracology, București (Székely Zsolt), "Eftimie Murgu" University from Reșița (Gheorghe Lazarovici) and the Piatra-Neamț Museum Complex (Gheorghe Dumitroaia), and with the support of the Ministry of Culture and Cults, resumed work at the site. At the 2000-2001 archaeological campaigns students from the "Lucian Blaga" University from Sibiu took part as well, under the coordination of Sabin Adrian Luca and assistant Cosmin Suciu. On this occasion, the aim was not simply to uncover the succession of occupation phases but to look at larger areas; as a result, the new work revealed several houses and other structures, unlike the earlier work. Although the new excavations confirmed most of Székely's conclusions, they brought to light much new important information.

Thus, contrary to the earlier belief that the earliest occupation belonged to a "rather late" period of the Ariușd-Cucuteni culture, the new work showed that it actually dates from its early phase (A1-2).

It also showed that there were two successive Ariușd-Cucuteni layers, the first belonging to a long-lived occupation phase, the second to a short-lived one. Between the Ariusd-Cucuteni and Cotofeni occupations, the settlement was occupied twice: first, at the very beginning of the period, by bearers of Ciomortan culture, and soon after by people of Wietenberg culture. Furthermore, it was shown the so-called Ciomortan culture was really a local variant of the Costișa culture which is found mainly on the other side of the Carpathians in the western Moldavia.

Cucuteni-Ariușd Stratigraphy. Păuleni I strata, based mainly on the researches from 2004 (which contains many complexes studied or still in work) might be related to the older stage from Ariușd or other sites and belongs to Cucuteni A I or Protocucuteni (Pl.V/7). Most data, images and published information belong to Păuleni I. It follows two-three large complexes from the stage Cucuteni A I/A2, named Păuleni II, which contain a much-developed architecture. The third stage contains also two-three complexes; two of them superpose those ones belonging to Păuleni II. The architecture and the pottery from Păuleni III horizon reflect a retardation process. After this, there are sporadic traces belonging to the Bodrogkeresztúr-Scheibenhenckel horizon).

The aspects of the pottery. Older statistic data show that level Păuleni II is richer as those belonging to Păuleni III.

Păuleni I level. It contains a high percentage of fine pottery, black and glazed. Decoration consists in white painting (thin lines on cups). On the red and brawn pots it was used a white spiral decoration. The pottery is of a very good quality. As temper it was used very fine sand grains; mud is missing. Only seldom the painting is bichrome (Pl.XXV/1-5; Pl.XXIX/1-3).

Based on this characteristics, the first level, Păuleni I is asserted to Cucuteni A1. It marked the birth of the Cucuteni culture in Transylvania, where there are not Precucuteni III elements. Similar pottery has been discovered at Ariușd, Olteni, Bod, Ciucsângiorgiu and in Moldavia at Izvoare (so called Protocucuteni).

In Păuleni II, level and especially in House 5 there are more red colour pottery, comparing with the black category. It might be an evolution result as well as due to the secondary firing, related to the house burning. There are much more white painted pottery, made on red or brawn colour; pottery is of very good quality, contains sand as temper and was very well fired. This level has all the characteristics of the Cucuteni A I stage, maybe A1/A2; similar discoveries are at Poduri, Frumușica, Ariușd; Precucuteni II or III elements are missing (Pl.XXVI/1-5).

In Păuleni III level, pottery shows clearly an involution process, comparing to Păuleni II. White or black angobe, as well as white painting decoration is in a smaller percentage. Black glazed pottery is specific for the semi-fine pottery. By all points of view it seem to be an involution process.

As it concerns the chronological placing of Păuleni I and II levels and Ariușd - Cucuteni A1 and A2, there are many recent statistical analyses upon these materials. As a matter of fact when Vl. Dumitrescu determined the Cucuteni A I faze he took into account such materials as those from Frumușica, materials which appear in the Păuleni I and II levels, but also at Tg. Mureș, Olteni, Ariușd, Lei, Ciucsângiorgiu and Bod.

Although it is not our intention to create regionalisms in the Cucuteni Culture, this fact has been underlined by Iuliu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Paul (Petreşti Culture) and others, and we cannot do otherwise but state that the earliest and most numerous Cucuteni A1 materials are in Transilvania. As it regards the starting point of the Cucuteni Culture originating from Precucuteni III, idea accepted by some of our colleagues from Basarabia and Ukraine, we cannot ignore the fact that in Transilvania we lack Precucuteni III discoveries, but more important they are not present in the early Ariuşd settlements. These would plead for an Ariusd group or for a genesis under the influence of the Petreşti Culture, Foeni group, for the Ariuşd - Cucuteni complex. As a matter of fact the discoveries of Gumelniţa type are late, at least from the comparative stratigraphy's point of view, as the C14 results confirm it.

The genesis of the Gumelniţa Culture originating from Boian is an opinion which should be revised, the polished black pottery, the white painting, that Gumelniţa A1, mentioned and never demonstrated convincingly, should belong to the same process, maybe later, which gave birth to the Copper Age in Transilvania and in the rest of the territory. The Neolithic genesis of these civilizations (Gumelnita, Sălcuţa, Petreşti, Cucuteni) could allow the elimination of the term of Eneolithic, which thus has no real support. The syntheses that can be observed among the neolithic civilisations and those newly come belong to a local, regional process of synthesis, which only has consequences here and there, as for example in Ukraine.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

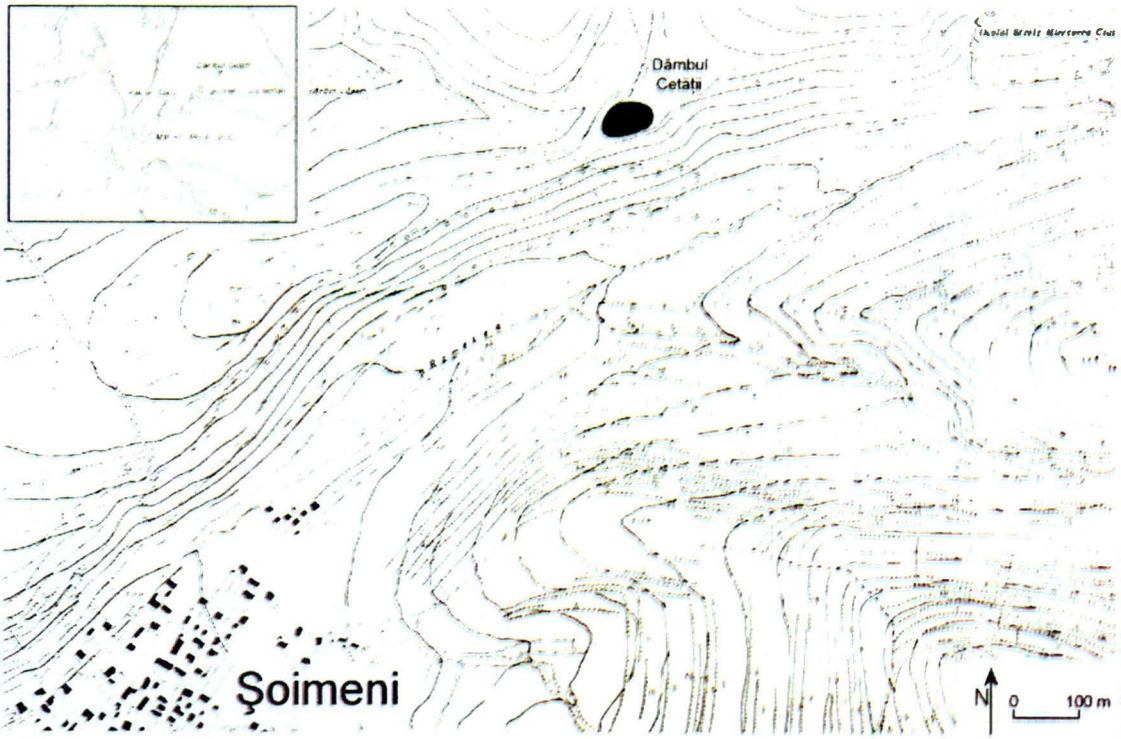

1

2

Planșa I / *Plate I*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

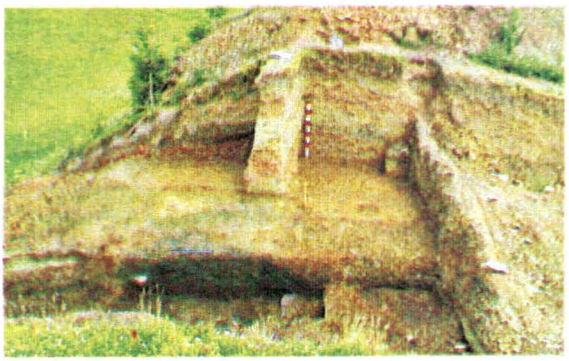
1

2

3

4

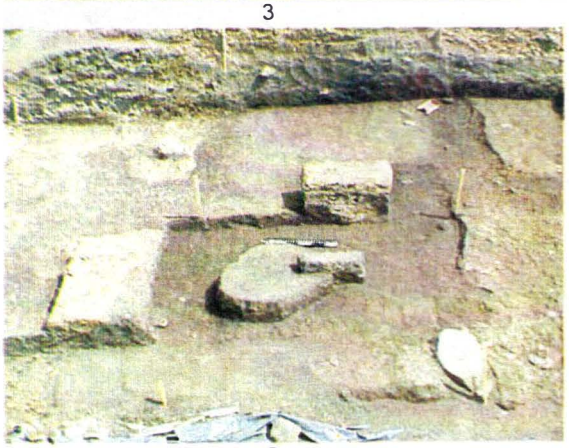
5

6

7

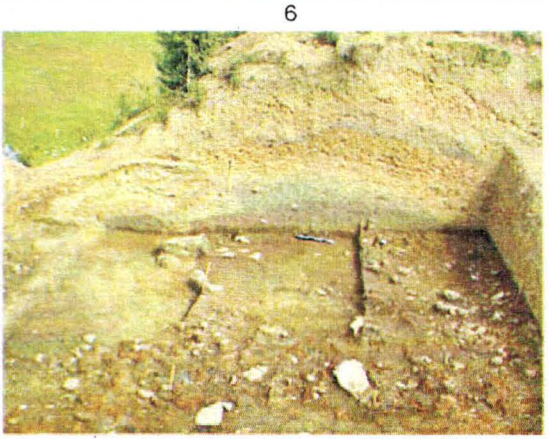
8

Planșa II / *Plate II*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

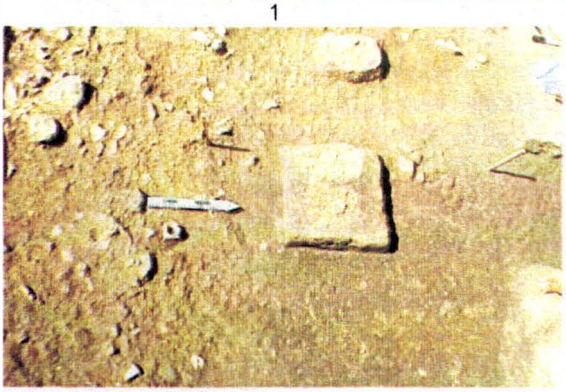

3

4

5

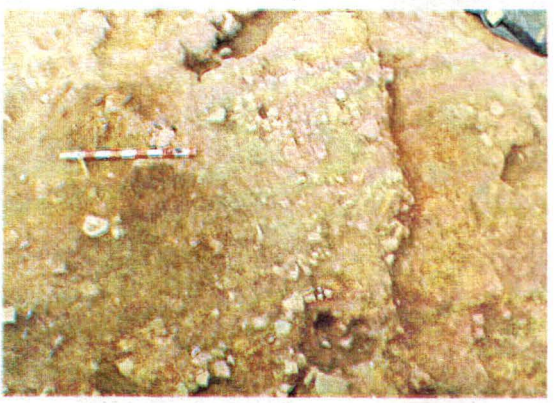

6

7

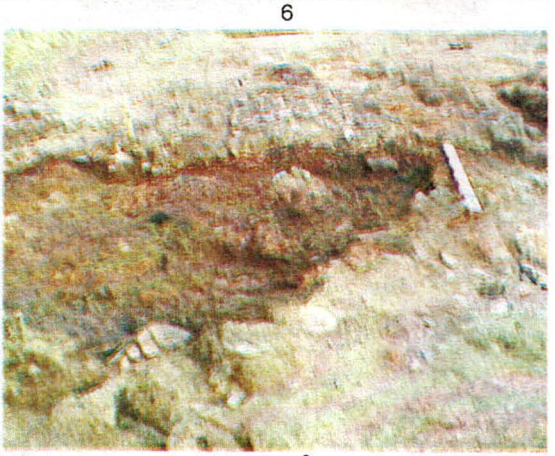

8

Planșa III / *Plate III*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

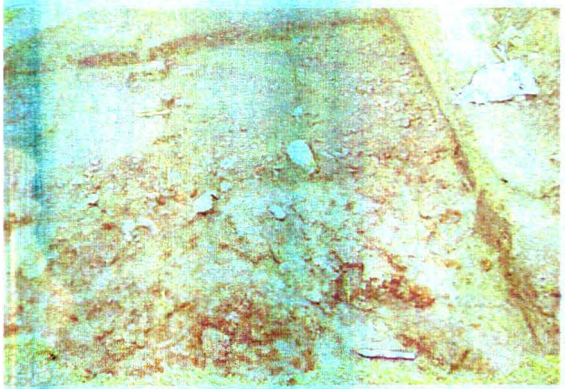
3

4

5

6

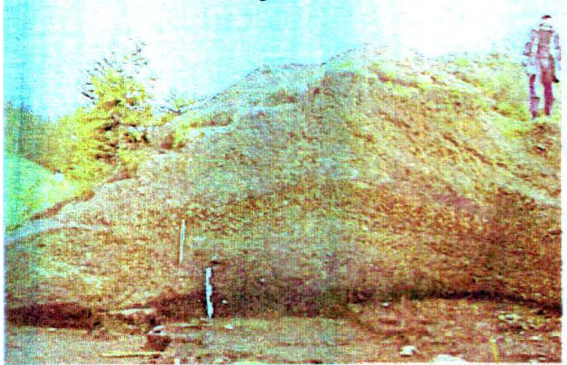
7

8

Plansa IV / *Plate IV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

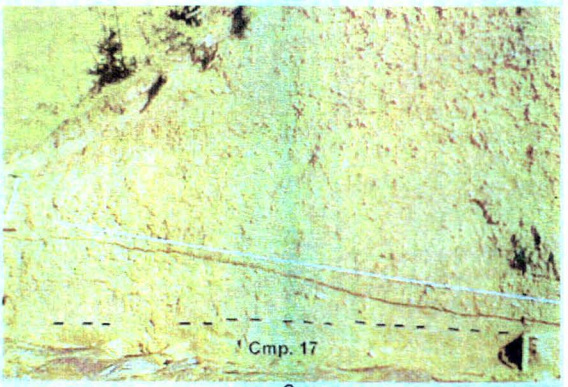

2

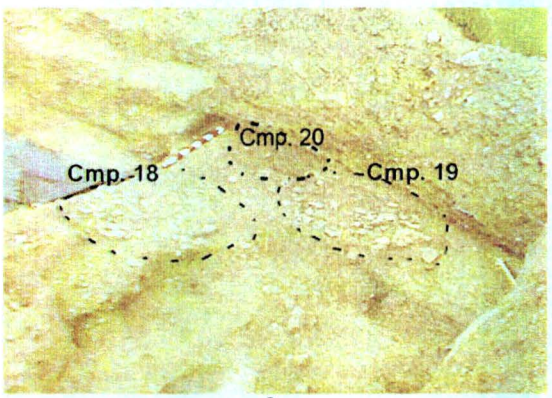

3

4

5

6

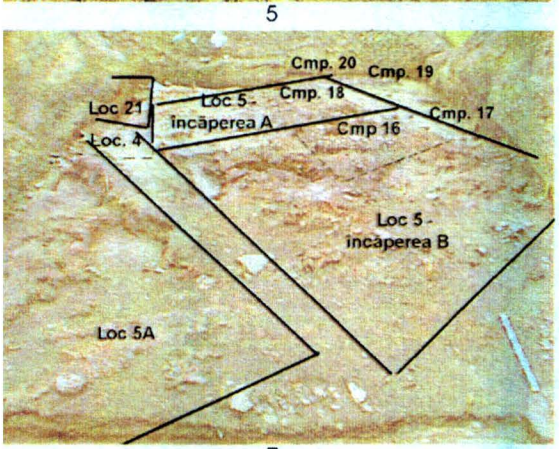

7

8

Planșa V / *Plate V*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

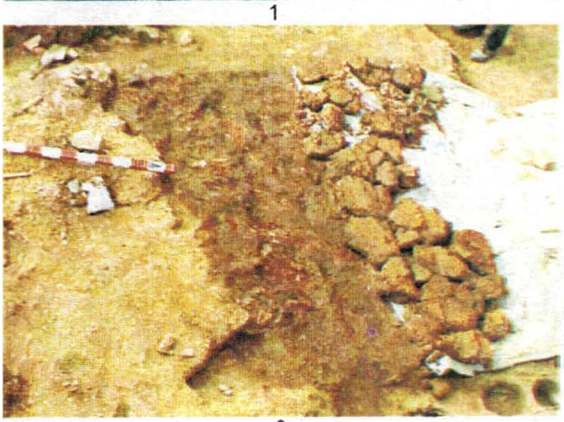
3

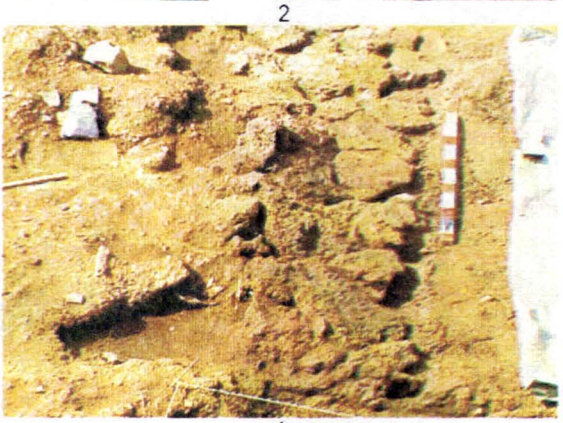
4

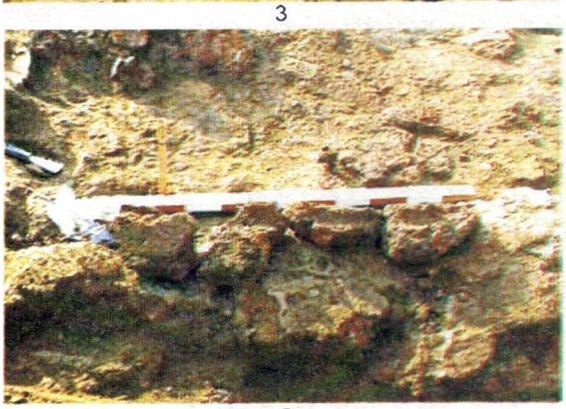
5

6

7

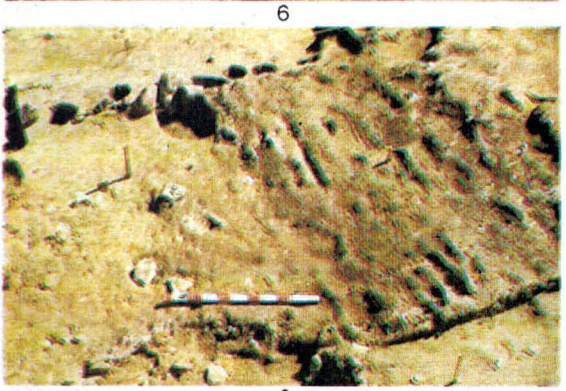
8

Planșa VI / *Plate VI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

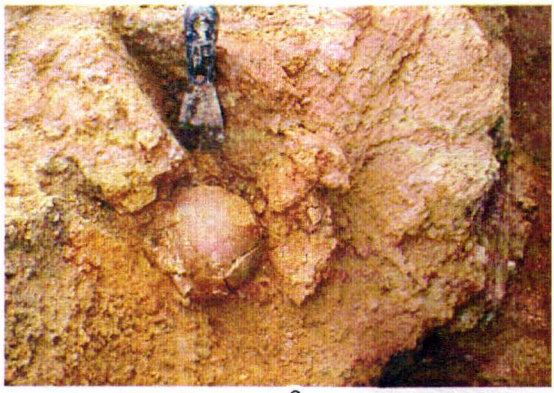

2

3

4

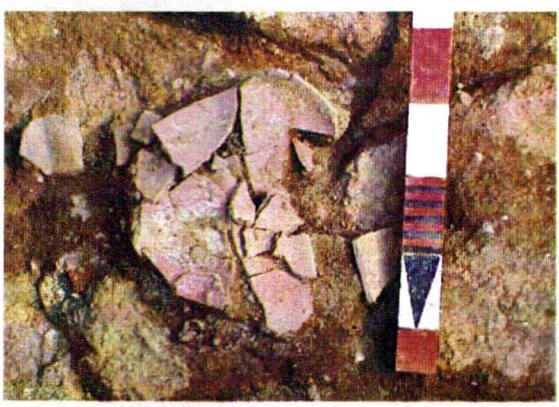

5

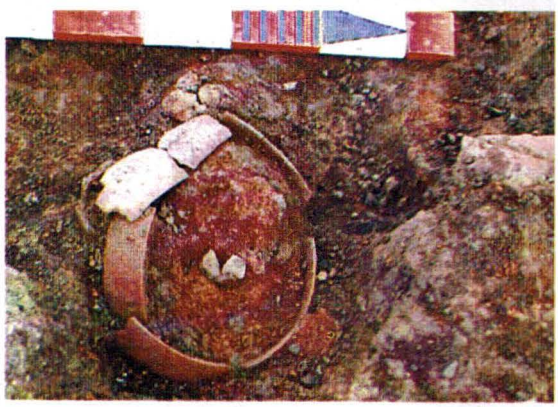

6

7

8

Planșa VII / *Plate VII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

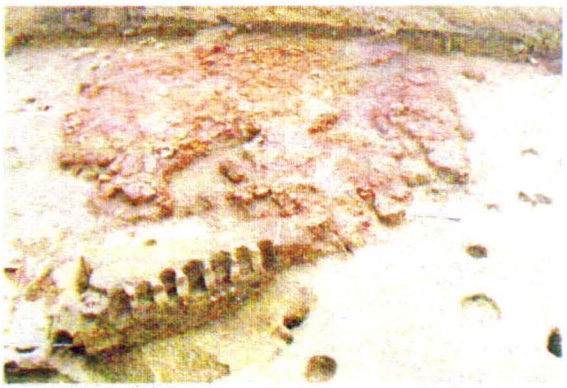
1

2

3

4

5

6

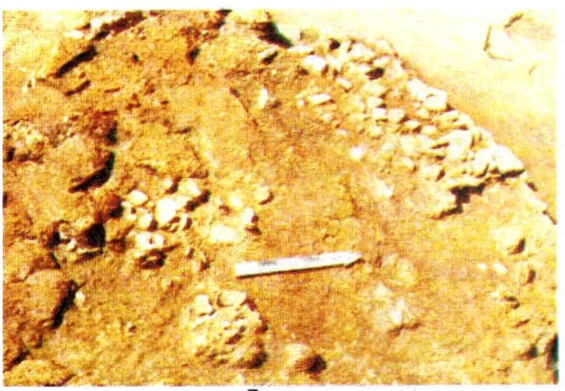
7

8

Planșa VIII / *Plate VIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

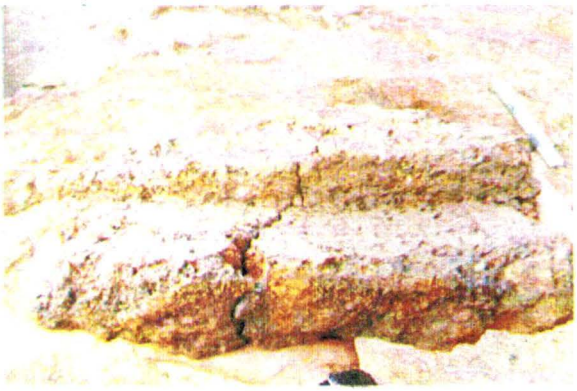

1

2

3

4

5

6

7

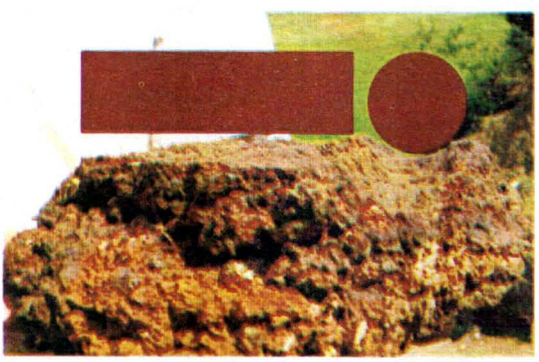

8

Planșa IX / *Plate IX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

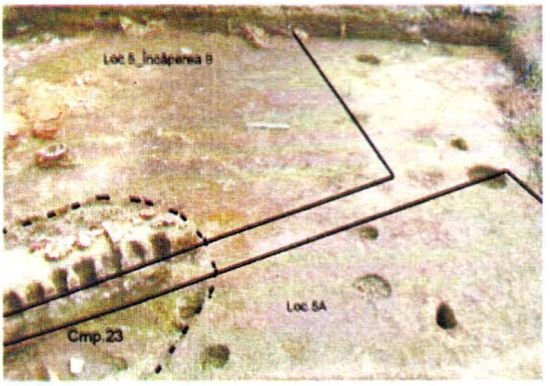

2

3

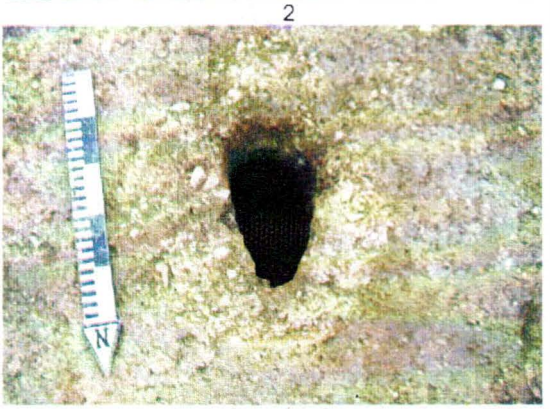

4

5

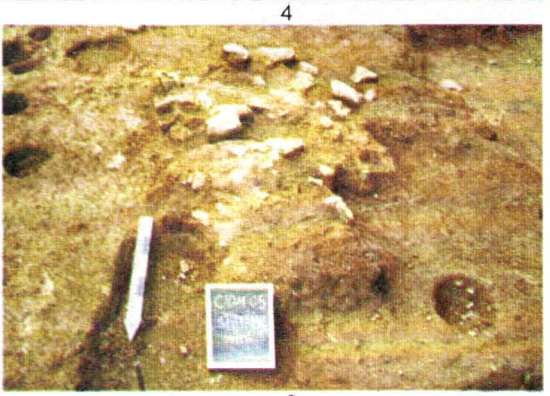

6

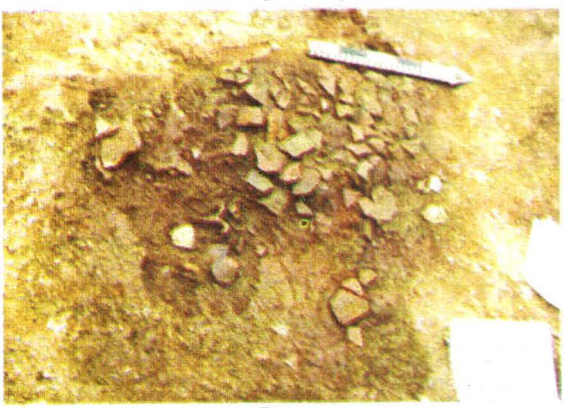

7

8

Plansa X / *Plate X*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

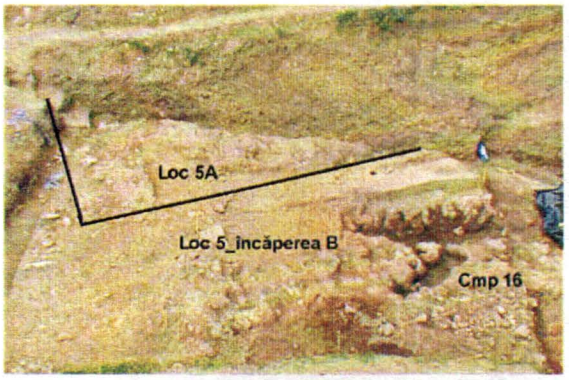

1

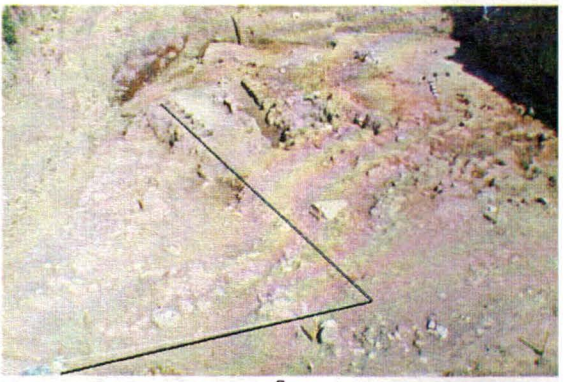

2

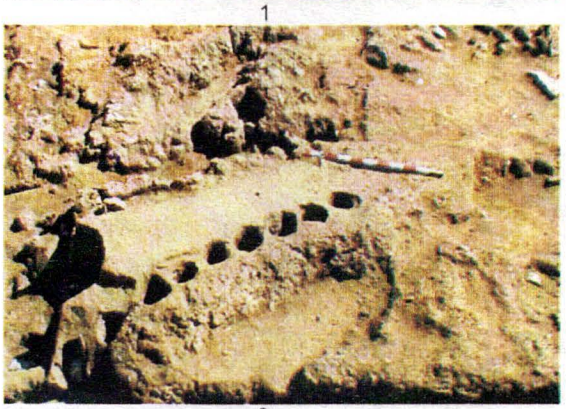

3

4

5

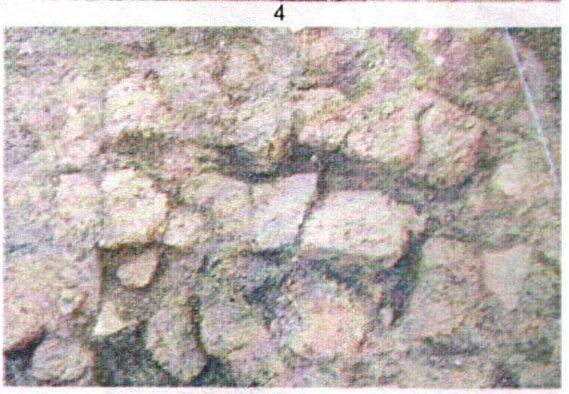

6

7

8

Planșa XI / *Plate XI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

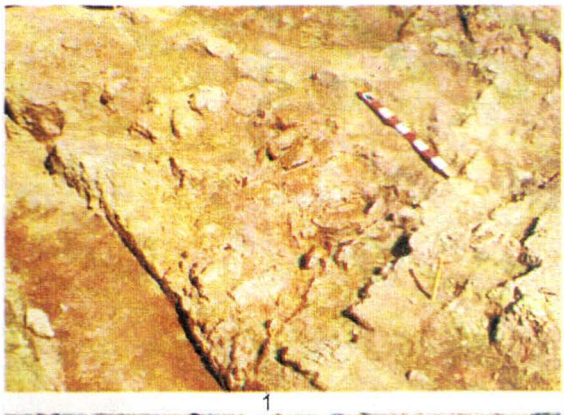
1

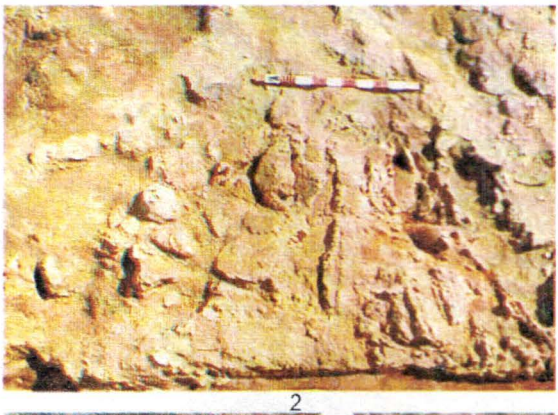
2

3

4

5

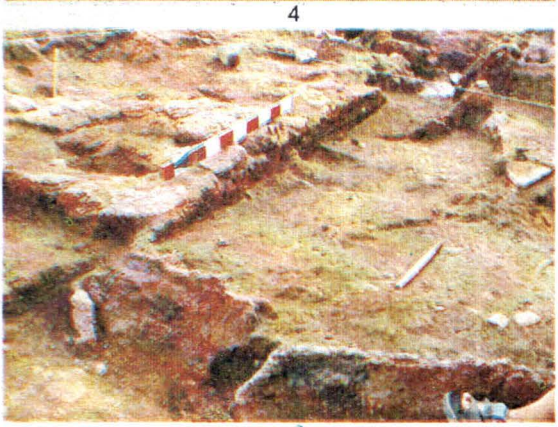
6

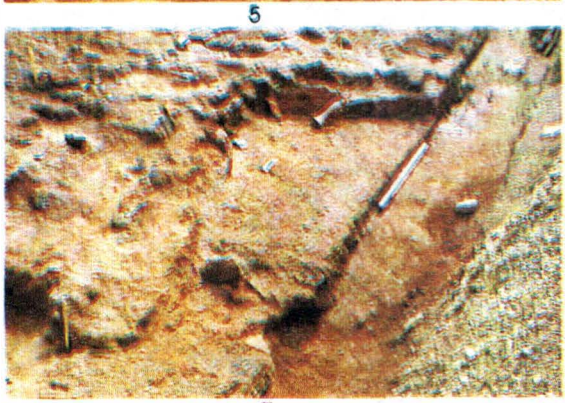
7

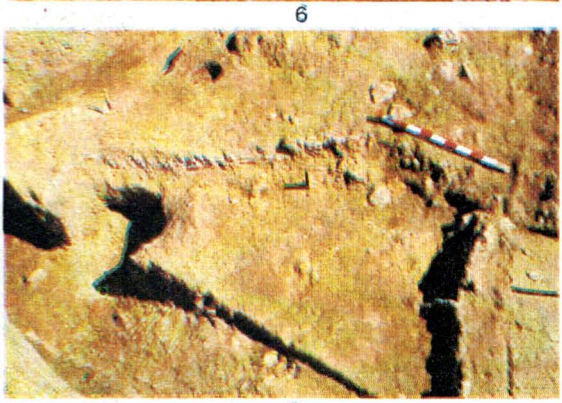
8

Plansa XII / *Plate XII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

3

4

5

6

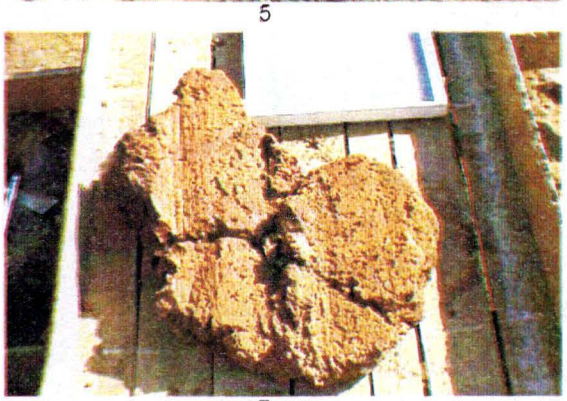

7

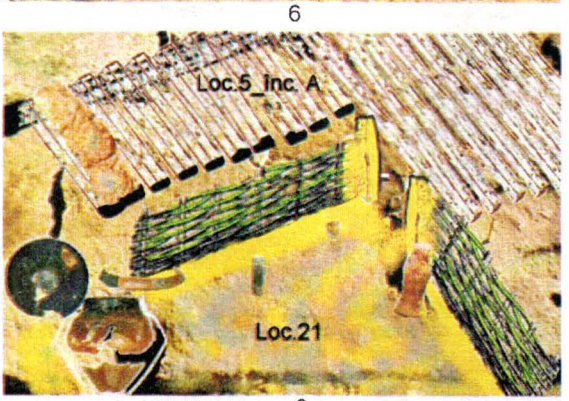

8

Planșa XIII / *Plate XIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

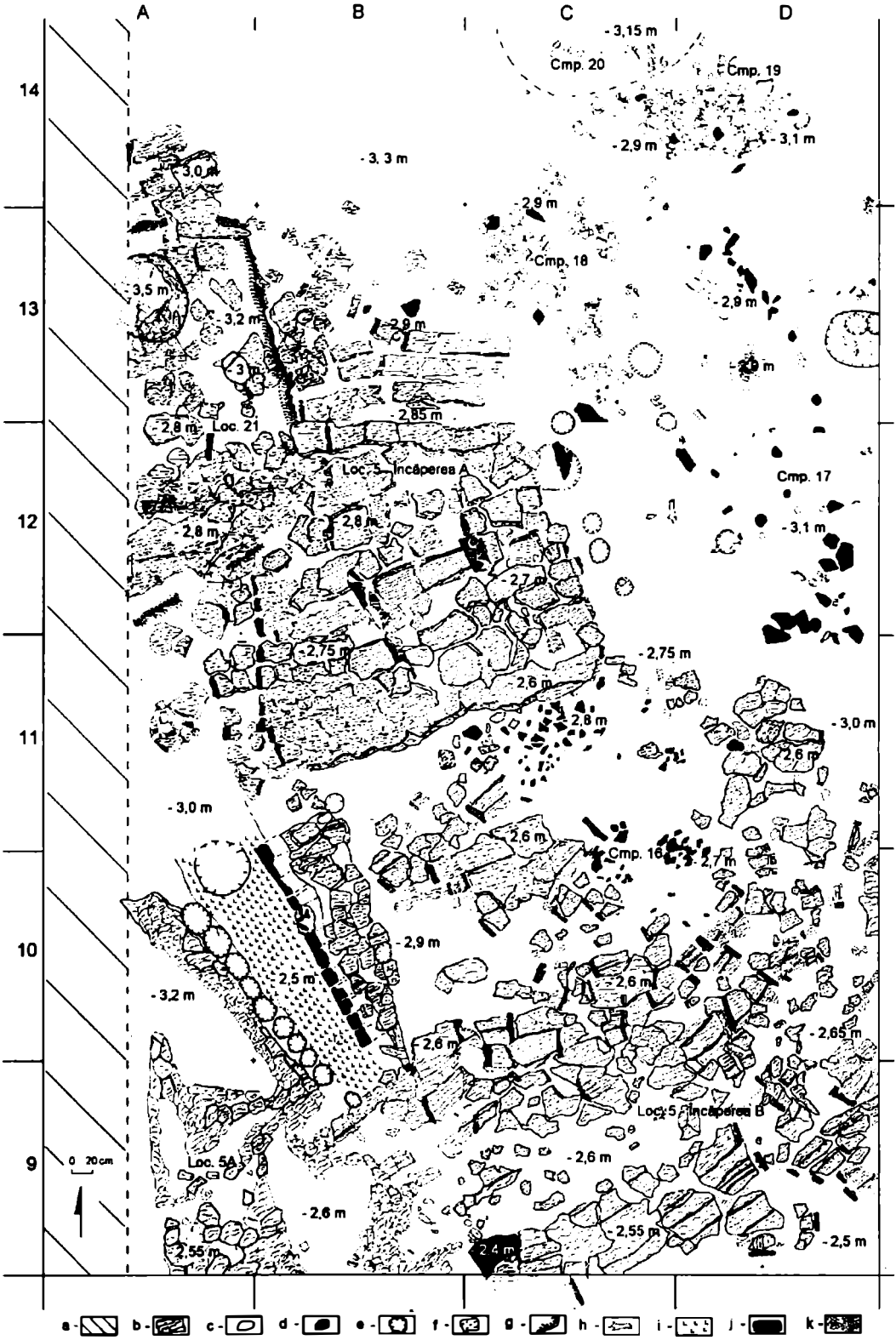

Planșa XIV / *Plate XIV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

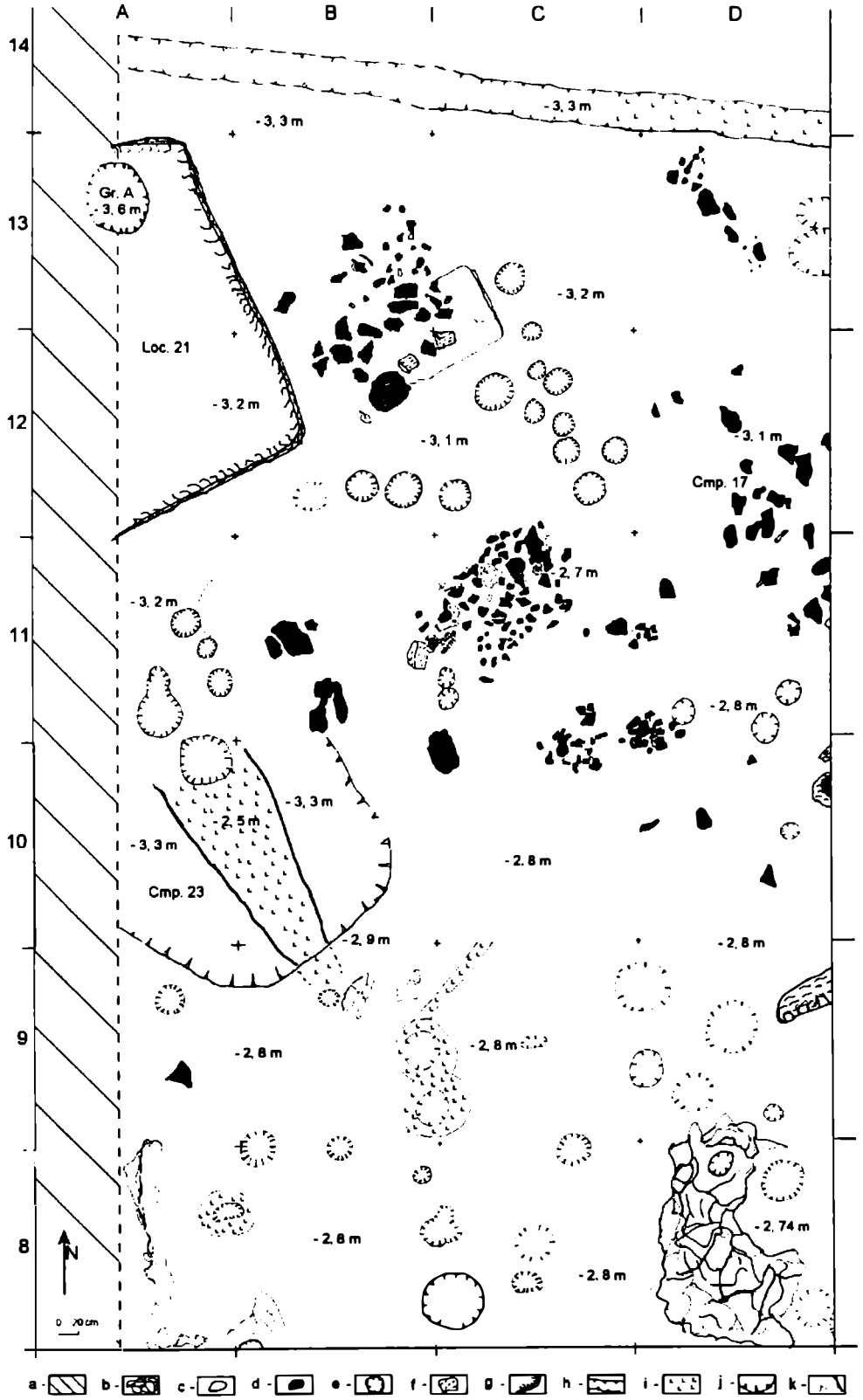

Planșa XV / *Plate XV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

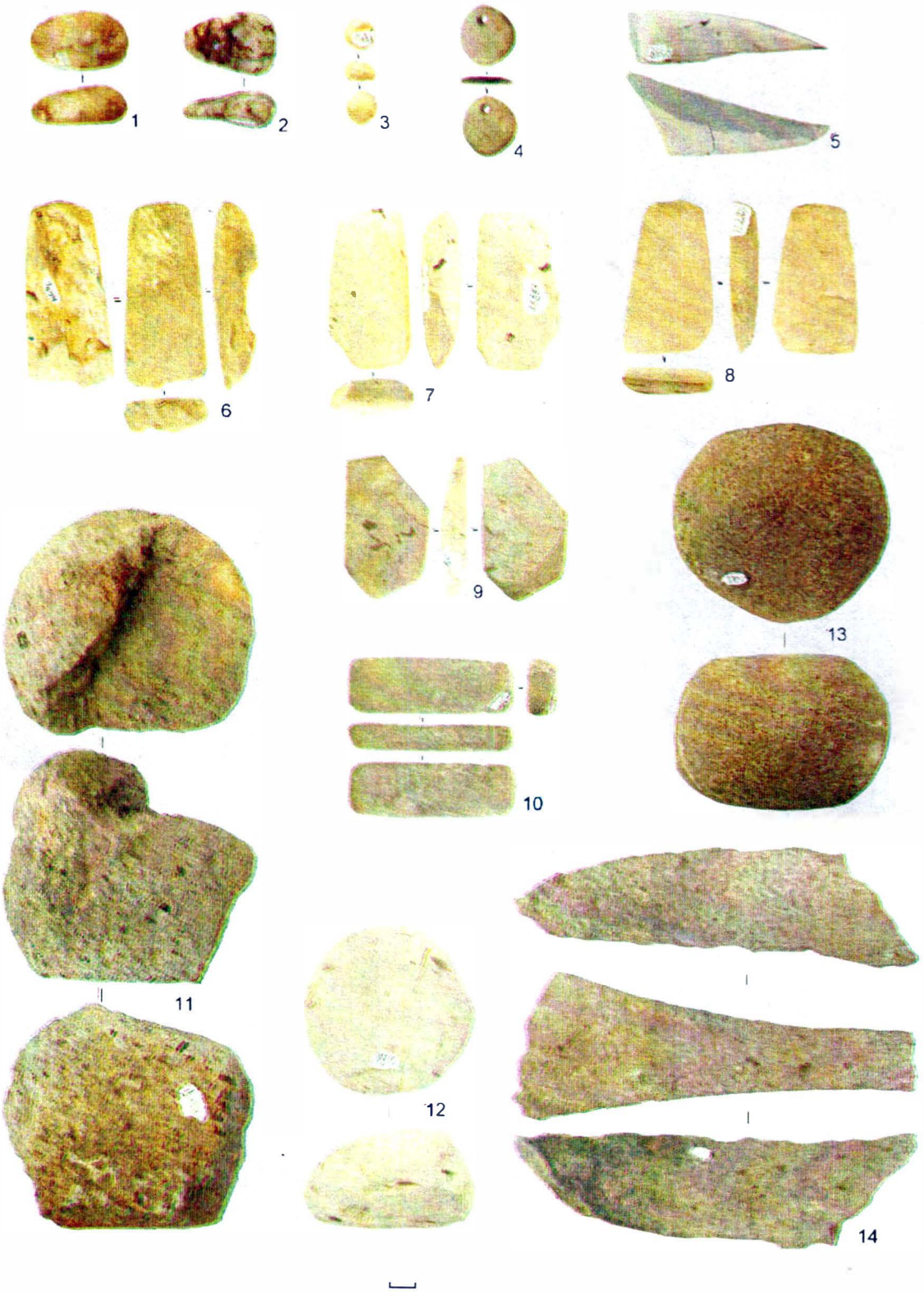

Planșa XVI / *Plate XVI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa XVII/ *Plate XVII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Plansa XVIII / *Plate XVIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

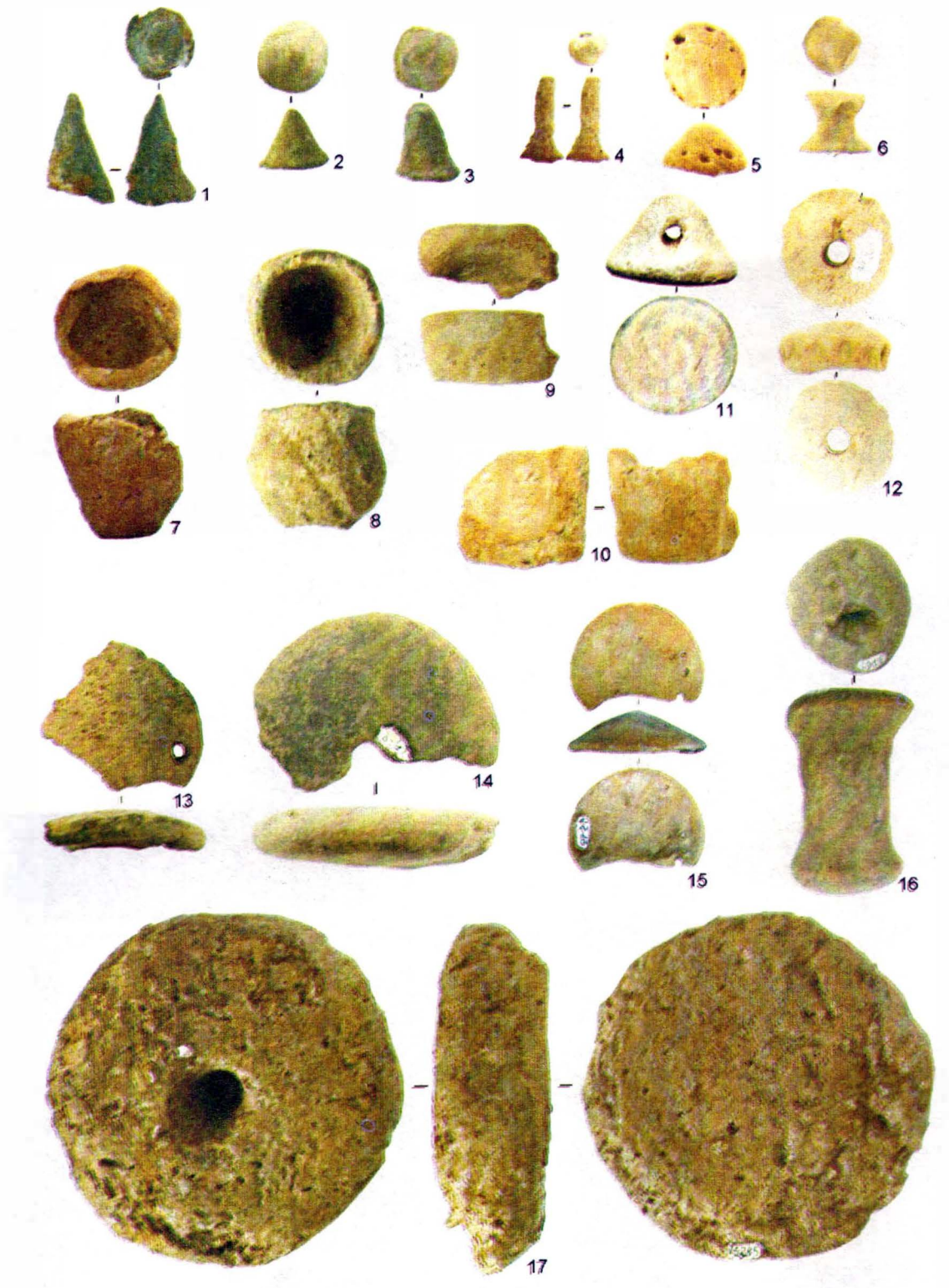

Planșa XIX / *Plate XIX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

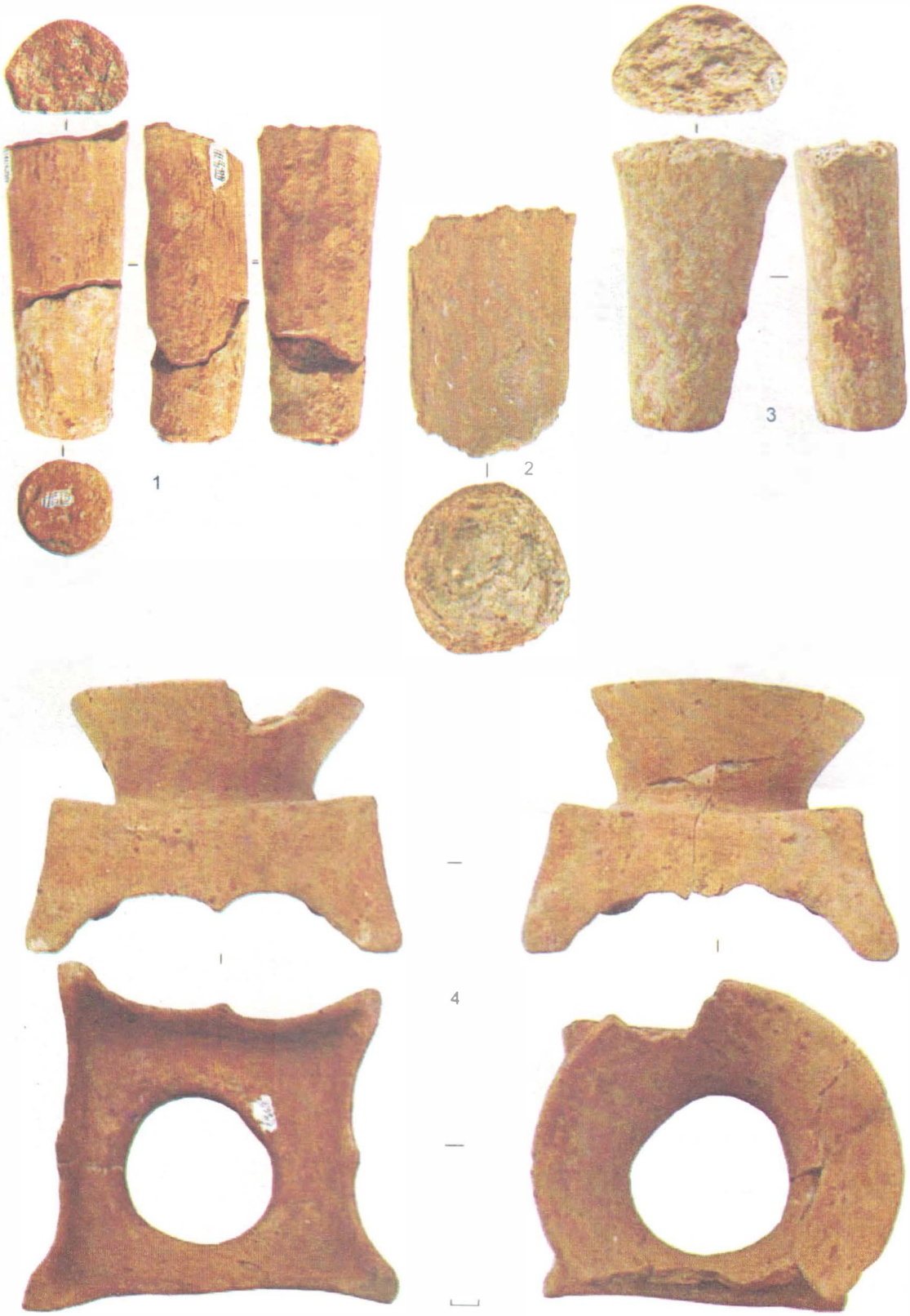

Planșa XX / *Plate XX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa XXI / *Plate XXI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planşa XXII / *Plate XXII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa XXIII / *Plate XXIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa XXIV / *Plate XXIV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

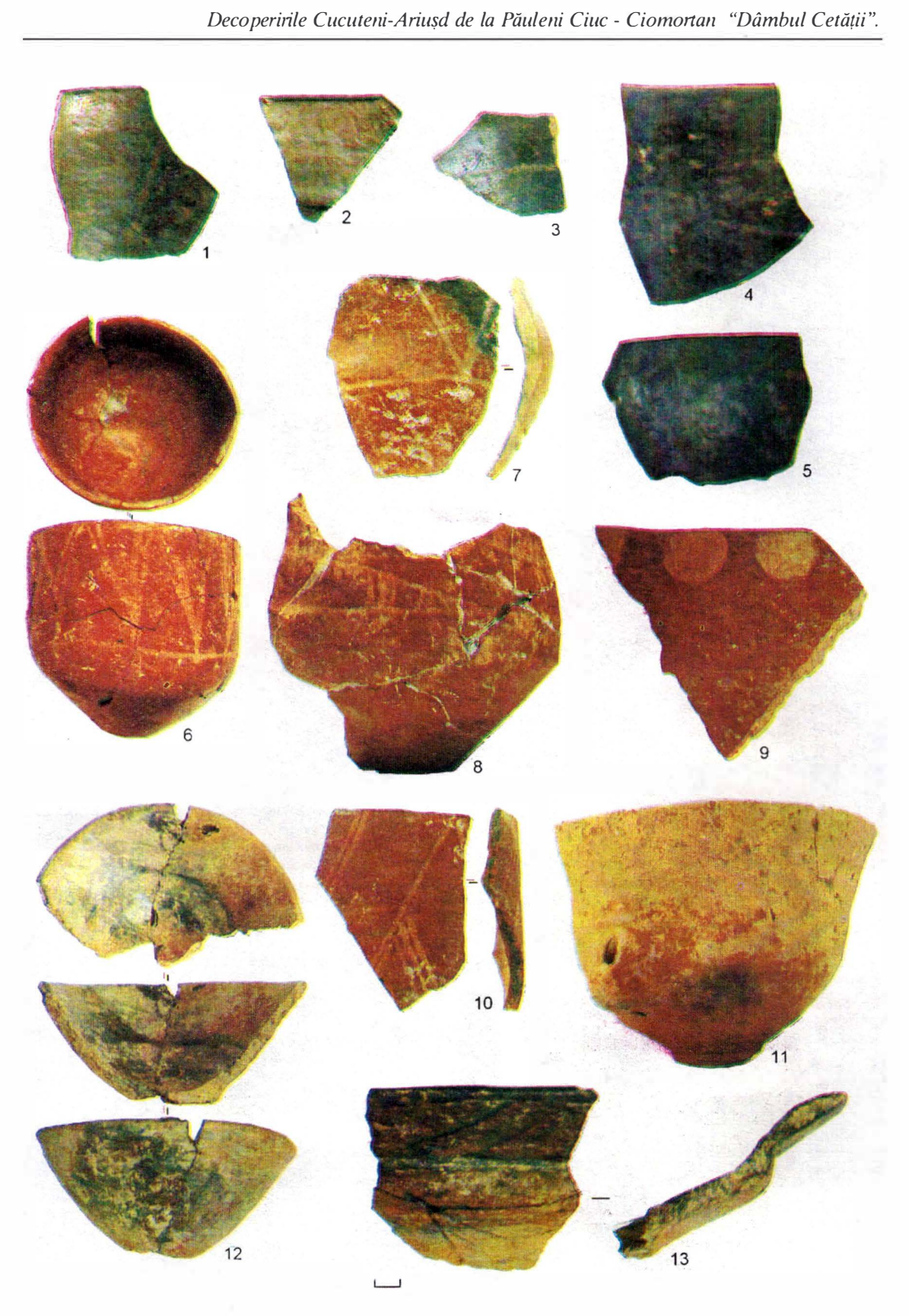

Planșa XXV / *Plate XXV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

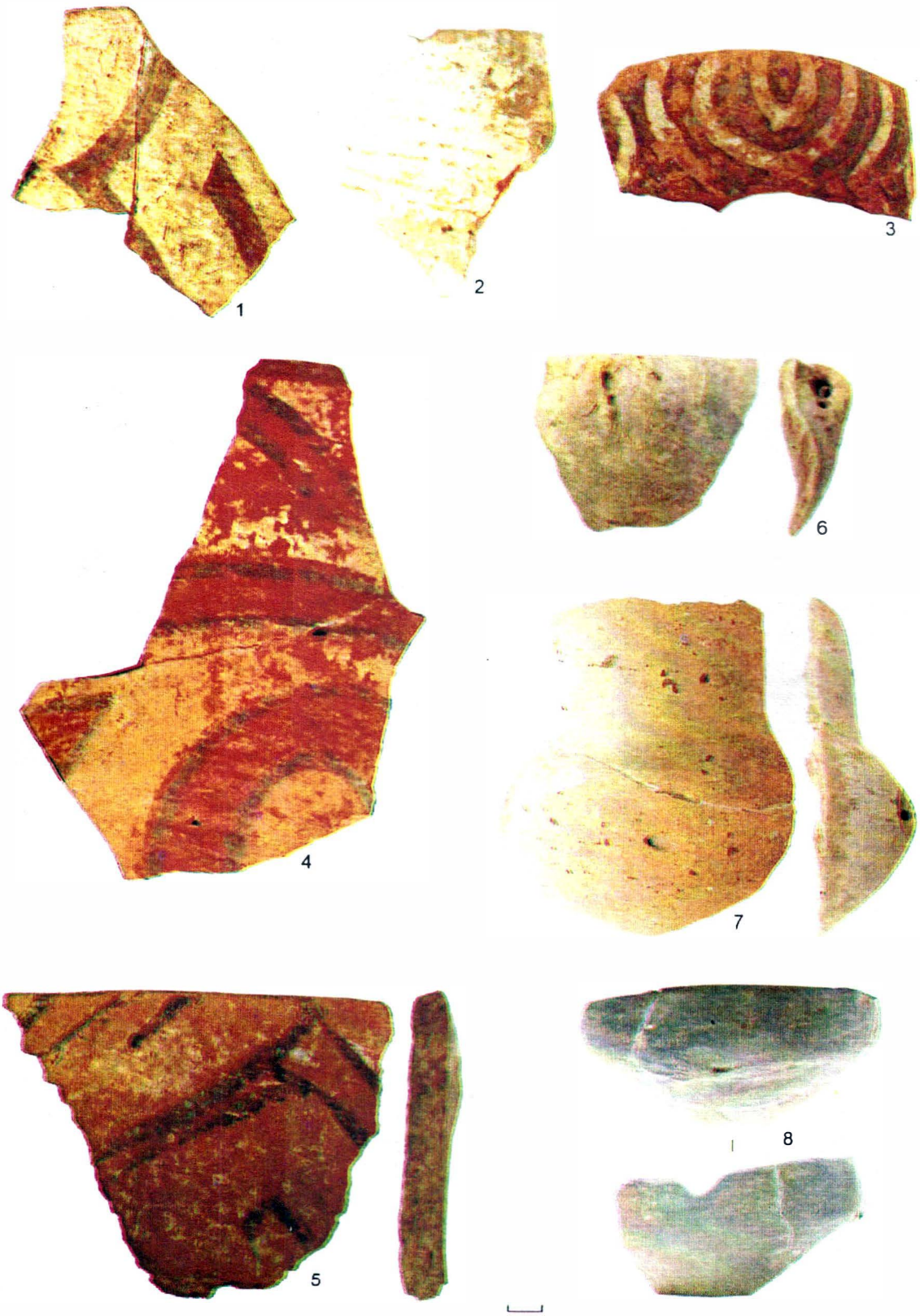

Planşa XXVI / *Plate XXVI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa XXVII / *Plate XXVII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planşa XXVIII / *Plate XXVIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

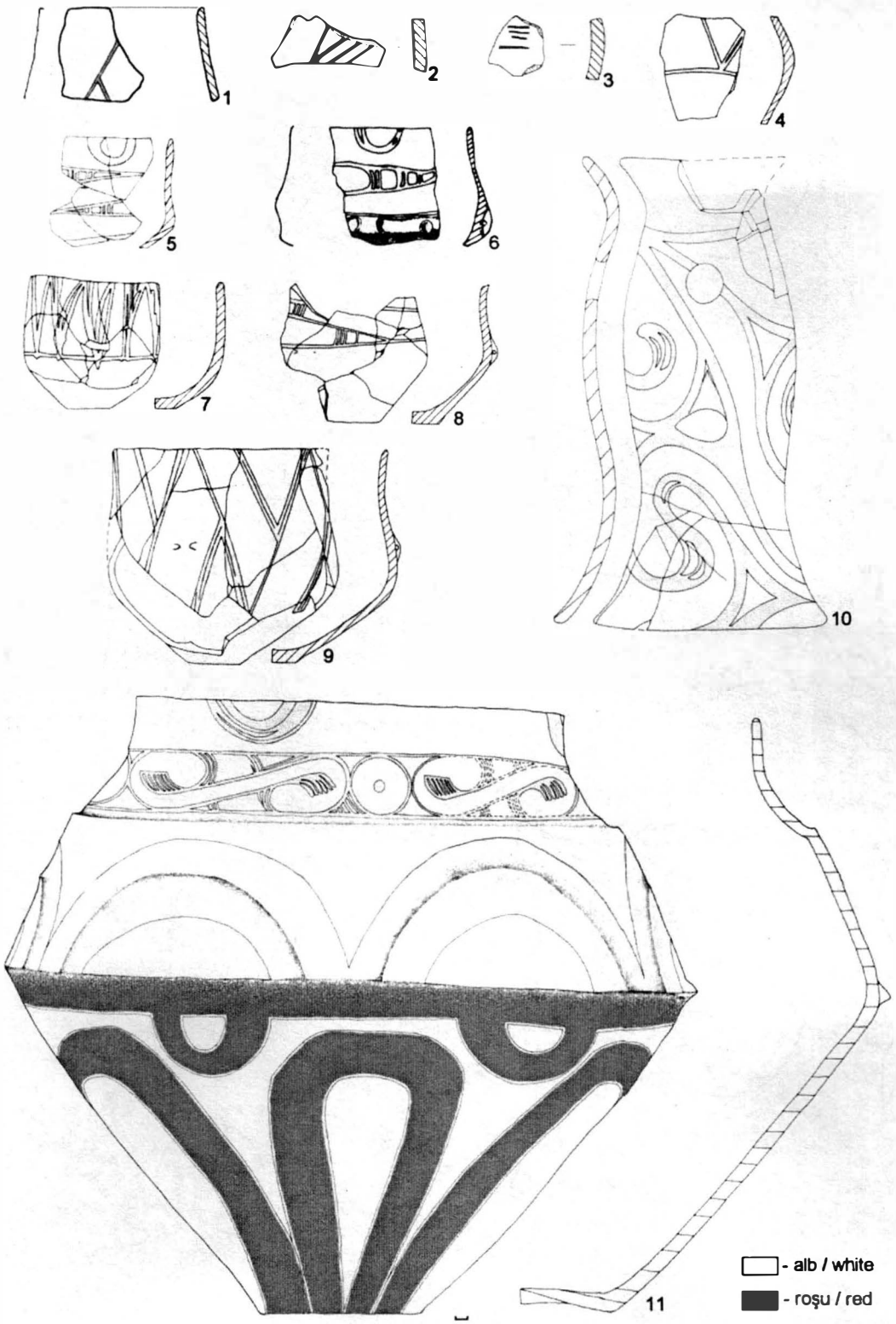

Planșa XXIX / *Plate XXIX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

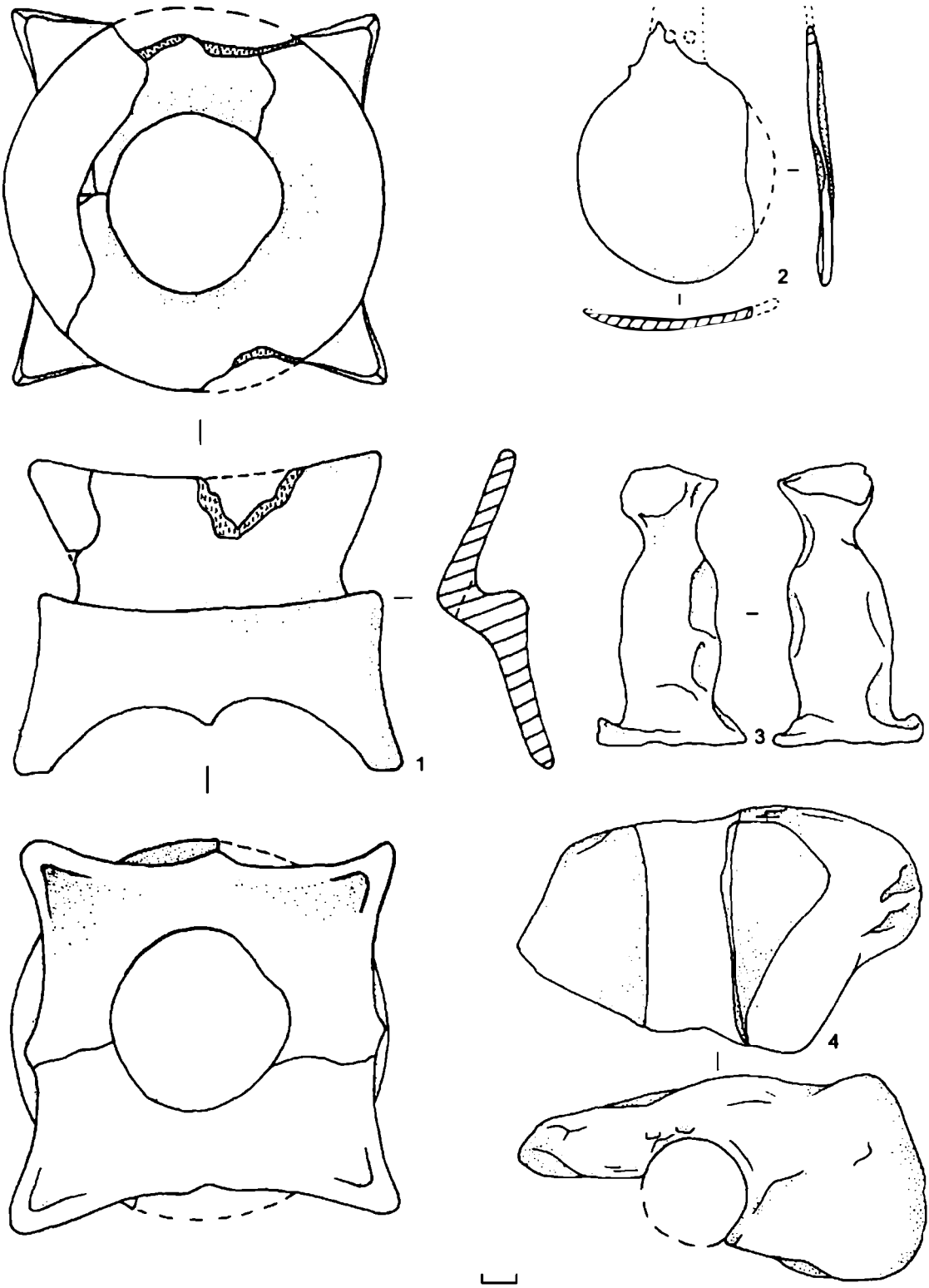

Plansa XXX / *Plate XXX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 9, 2005, Arheologie, pag. 89-96

Caracterizarea arheozoologică a unor resturi faunistice din așezarea de la Malnaș Băi (Cultura Ariușd)

Cunoscuta așezare de la Malnaș Băi, aparținând Culturii Ariușd, pendantul pentru Transilvania a Culturii Cucuteni faza A, se găsește situată în dreptul acestei stațiuni balneoclimaterice, fiind așezată la 556m altitudine, pe un vârf de deal, aflat la confluența pârâului Somoș cu râul Olt, cam cu 20-25m mai sus decât albia minoră a acestei ape.

Acum mai bine de 15 ani mi s-au dat spre studiu resturile animaliere găsite atunci în acest sit, prima oară când fauna dintr-o așezare Ariușd a fost scoasă la iveală. Materialul aparține la două nivele ale acestei culturi, I și II, resturile din primul nivel, de altfel și cel mai vechi cronologic, fiind cu mult mai bogate decât cele din nivelul al doilea. Constatând, pe parcursul studierii, că nu există deosebiri marcante referitoare la frecvența speciilor între cele două nivele, am sumat materialul faunistic, considerându-l ca pe un tot unitar.

Resturile acestea sunt în cantitate de 1200 dintre care au putut fi determinate până la nivel de specie 1102 fragmente (restul reprezintă porțiuni osoase foarte mici și cu totul nesemnificative, dar putem totuși spune că toate acestea provin cu siguranță de la niște mamifere).

Materialul determinat atunci aparține, pe de o parte, moluștelor (gasteropode și lamelibranhiate), acestea cu un număr de 219, iar pe de altă parte mamiferelor, cu 883 resturi osoase ce provin de la 13 specii: cinci domestice și opt sălbatice. Considerând mamiferele, am putut constata, urmărind frecvența lor, că 444 fragmente, adică jumătate din materialul nostru de la mamifere, provine de la cerb (*Cervus elaphus*), fapt cu totul aparte, întrucât de obicei, taurinele (*Bos taurus*) prezintă în materialele faunistice neoeneolitice frecvența cea mai înaltă. Este evident că, adăugând la resturile cerbului și pe cele ale celor încă șapte sălbăticiuni, acestea să devină foarte numeroase ca număr de fragmente si apoi, evident, și ca indivizi prezumați, încât suma frecvenței speciilor sălbatice să treacă bine de 50% din cadrul materialului mamalian.

Pe baza resturilor găsite în sit am alcătuit atunci o lucrare ce a fost publicată, așa cum am spus, ca prima de arheozoologie, privind fauna din cadrul culturii Ariușd[1]. În timp, întrucât am executat în continuare un număr mare de lucrări pe material faunistic precucutenian și cucutenian, am constatat din nou că unele caracteristici ale faunei din așezarea de la Malnaș Băi sunt într-adevăr cu totul aparte față de situația găsită în siturile din Moldova.

M-am gândit că mediul (ambientul) din jurul acestei așezări de tip Ariușd ar fi avut un rol deosebit în influențarea clădirii unui alt tip de economie animalieră decât cel din așezările cucuteniene, în care creșterea speciilor domestice era cu totul preponderentă, la Malnaș, din contră, vânătoarea animalelor sălbatice, mai ales a cerbului, să ocupe într-adevăr primul loc. De aceea am reluat problema și am căutat să arăt cum așa zisul *environment* și-ar pune din plin pecetea pe tipul acesta de economie animalieră și am alcătuit o altă lucrare[2], în care mediul actual a fost studiat cu mare atenție, considerând totodată că în eneolitic acesta nu era cu mult schimbat față de cel de azi, ci din contră, încă și mai propice pentru o economie preponderent vânătorească. Am ajuns astfel la concluzia că ambientul în care s-a dezvoltat așezarea a influențat din plin viața locuitorilor sitului, îndreptându-i să practice cu preponderență o economie de tip vânătoresc dar, totodată, fără ca ei să fie considerați prin aceasta ca *"înapoiați"*, cultivând o ocupație cunoscută ca ancestrală și neglijând astfel creșterea mami-ferelor domestice, aducând-o deci pe aceasta pe planul al doilea.

De curând, am mai avut la dispoziție un nou material faunistic provenit din săpături în aceeași așezare de cultura Ariușd de la Malnaș Băi, material pe care îl vom prezenta în cele ce urmează, și care vine să pună din nou în evidență ceea ce am arătat mai sus, în așa zisa introducere.

Resturile, lucrate acum, sunt în cantitate relativ mică, aproape 200 de piese aparținând la două grupe de animale: pe de o parte moluște gasteropode și pe de alta mamifere. Ele provin doar din nivelul I al sitului.

Gastropodele sunt reprezentate prin 19 cochilii de la melcul de grădină - Helix pomatia, specie considerată relativ mare, care este comestibilă și are ca biotop, de obicei, previile

www.cimec.ro / www.mncr.ro

umede. Menționăm că 15 cochilii au fost găsite grămadă, ceea ce dovedește evident că acești melci erau culeși pentru nevoi gastronomice, deși numărul de 19 exemplare găsite este mic, neajungând nici măcar la jumătate decât trebuie să se sature, la un prânz, un singur om. Totuși aceștia vin să arate că, într-adevăr locuitorii sitului îi culegeau pentru a le fi consumată *"carnea"*. Dată fiind talia, este evident că importanța lor economică este aproape nulă. Totuși *"culesul"* lor arată existența acestei ocupații foarte vechi.

Mamiferele sunt mai numeroase și s-au putut determina, până la nivel de specie, doar 159 resturi de oase, restul de circa 22 resturi, dat fiind caracterul foarte fragmentar, nu le mai putem lua în considerație. Materialul determinat se repartizează la opt specii și anume patru domestice (*Bos taurus* - taurine, *Ovis aries* - ovine, *Capra hircus* - caprine, cele două împreună formând ovicaprinele sau cornutele mici, *Sus domesticus* - porcinele) cât și patru sălbatice (*Martes martes* - jderul de copac, doar cu o mare probabilitate, *Sus scrofa ferus* - mistrețul, *Cervus elaphus* - cerbul roșu, zis la noi și carpatin și *Capreolus capreolus* - căprioru), ultimele două noi considerându-le ca având în acest sit o cantitate foarte mare, ceea ce duce implicit la o frecvență cu totul aparte a sălbăticiunilor: cu mult mai mult de 50% dintre mamifere, care așa cum am văzut, este caracteristică pentru așezarea de la Malnaș Băi. Din datele rezultate și din primele două lucrări ale noastre, acest fapt apare oarecum inedit, însă evident, cu totul real.

În cele ce urmează vom intra în amănunte, luând în considerație resturile osoase ale fiecărei specii de mamifere în parte, în ordinea din cadrul tabelului I.

Taurinele, așa cum am arătat de acum, au o frecvență mică și de aceea resturile osoase ce s-au pretat a fi măsurate sunt puține; totuși putem spune că acestea erau de talie mare (fără a se putea stabili înălțimea la greabăn), ca de altfel, de obicei, pentru această specie, în neolitic-eneolitic. Putem de asemenea preciza că ele erau, în general, sacrificate la vârste mai înaintate, adică în stadiul de bine maturi; este totuși imposibil să arătăm dacă ele erau de acum folosite și la diverse munci.

Ovicaprinele prezintă relativ cam aceeași frecvență ca și în alte așezări neoeneolitice de la noi. Am putut evidenția, după coarne, dar nu numai, existența în materialul nostru a ambelor genuri, deci atât ovine cât și caprine. Ovis prezintă un fragment de ax cornular ce aparținea unei femele cornute iar Capra tot un ax cornular tăiat deasupra bazei dar și sub vârf, destul de masiv, poate deci a unui mascul.

Porcinele au resturi si mai puține decât cornutele mici; după un dinte canin putem preciza existența unui mascul. Tot după dinți se precizează că sacrificarea unui individ s-a făcut cam la vârsta de 1,5 ani și al altuia cam la doi ani, așa cum este, de obicei, cazul pentru porcine, care reprezintă o specie monovalentă ce furnizează doar carne și grăsime.

Sălbăticiunile, după cum am spus, au resturi mai multe decât speciile domestice. S-a găsit un carnivor, probabil un mustelid, de talie oarecum mică, dar totuși nu foarte joasă, încât îl considerăm a fi un jder de copac, specie tipică de pădure (lipsa craniului și a dinților a făcut ca determinarea să nu meargă mai departe). Urmează cele trei artiodactile comune în cadrul resturilor speciilor sălbatice: mistrețul, cerbul, căprioru, care de altfel reprezintă obișnuit acele mamifere ce se vânau în vechime (lipsește însă bourul - *Bos primigenius* - ce era însă, de altfel, doar foarte rar; chiar în cadrul materialului faunistic numeros de la Malnaș, pe care l-am studiat mai de mult, se știe că acesta este, de obicei, mai frecvent în așezările neoeneolitice).

Mistrețul prezintă 1-2 resturi, foarte puține deci; menționăm că avea o frecvență considerată relativ joasă și în cadrul celuilalt material abordat pe vremuri de noi. Un metapodal principal este reprezentat printr-un fragment ce prezintă doar epifiza inferioară; celălalt rest, un humerus fragmentar, cu epifiza inferioară neepifizată, ar putea să aparțină aceleiași specii.

Cerbul este foarte bine reprezentat, el găsindu-se pe primul loc între toate resturile de mamifere studiate, adică cu aproape 50% din fragmentele ce îi aparțin (cam aceeași este situația și în materialul mai vechi la care ne-am referit la început). De aceea s-au putut executa și unele măsurători și de asemenea, resturile s-au pretat, pentru a da pentru această specie, o sumă întreagă de date ce interesează.

S-au găsit resturi de coarne, dintre care unele arată clar că provin de la indivizi doborâți (aceasta nu exclude să se fi strâns și coarne lepădate). Aproape toate sunt cu urme de cioplire și cu tăieturi, după cum același lucru îl găsim și pe unele resturi osoase, mai cu seamă pe falanga I. Măsurătorile arată bine dimorfismul sexual dar, ca o consecință, și fap-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

tul că se vânau și femelele alături de masculi însă, totodată, chiar și tineretul (există coarne de la sulițari cât și falange I neepifizate și omoplat fără tuber). De altfel, nu s-au găsit resturi de la maturi mai înaintați în vârstă (carnea de la indivizii bătrâni este mai tare și nespornică). Putem considera, spre deosebire de alte situri neoeneolitice, că locuitorii așezării de la Malnaș Băi exercitau o vânătoare cu totul prădalnică, neprezervând femelele și tineretul. Poate de aceea și frecvența cerbului este atât de înaltă.

Căpriorul are și el resturi relativ bine reprezentate (în general cu o frecvență mai mare decât în alte situri neoeneolitice) și oarecum, ceea ce am specificat la cerb, ar fi valabil și pentru această specie, de altfel de talie mult mai mică decât a acestuia.

Având în vedere cele specificate cu privire la acest material arheozoologic, nu prea bogat de altfel, pe care l-am prezentat actualmente, considerând și cele arătate în prima parte a lucrării, în care am abordat date privind resturi faunistice mult mai numeroase decât cele de mai sus, putem trage unele concluzii, să le spunem pertinente, cu privire la economia animalieră a locuitorilor din așezarea de cultură Ariușd de la Malnaș Băi, sit într-adevăr cu alte particularități referitoare la fauna pe care o foloseau pentru a le satisface necesitățile lor zilnice, aceasta în raport de situația ce caracterizează alte situri neoeneolitice, inclusiv altele tot aparținând culturii Ariușd.

Ocupația de prim ordin în cadrul economiei animaliere a populației umane din situl respectiv era reprezentată deci de vânarea cervideelor (cerb și căprior), ea executându-se însă prădalnic, fără a se prezerva femelele și tineretul, încât prin acest fapt, nesocotind care va fi viitorul, sumbru spunem noi, destul de apropiat, datorat împuținării faunei sălbatice de vânat.

Creșterea mamiferelor domestice, mai ales a vitelor mari, era destul de neglijată, ea situându-se clar pe al doilea loc, în raport de vânătoare.

Este interesant că locuitorii foloseau uneori, de asemenea, și o ocupație cu totul ancestrală, cea a "culegerii" melcilor și mai puțin a scoicilor.

Ar fi cazul ca, la sfârșit, să spunem câte ceva despre ambientul din jurul așezării de la Malnaș așa cum ar reieși din studiul resturilor faunistice. Nu avem de adăugat, prin cele evidențiate de către materialul nou adus, aproape nimic aparte față de ceea ce constatasem încă în primele două lucrări. Poate doar faptul că ar fi existat alături de păduri de foioase și largi zone ocupate de conifere, oarecum nepropice pentru mistreț; de asemenea, că mediul cu totul forestier reprezentat prin codrii aproape neatinși de mâna umană, să nu fi fost frecventat de către bour (care lipsește), specie, mai degrabă, de tip silvostepic, adică de păduri, cu rariști și cu runc, cât și aliniamente de arbori, lăsați în urma tăierii pădurii.

Sergiu Haimovici

Note / *Notes*

1. **Laszlo-Haimovici 1996**, p.499-526
2. **Haimovici 2006**

Bibliografie / *Bibliography*

Haimovici 2006
S. Haimovici, *The relation between the Ariușd Culture in Transilvanie Orientale and Cucuteni Culture from Moldova and Bassarabia printed out by the study of archaeozoologial material discovered in Malnaș Băi site*, în *An. Științ. Univ. "Al.I.Cuza"* Iași, s.n. secțI, biologie animală T. L1, 2005 - sub tipar.

Laszlo-Haimovici 1996
A. Laszlo, S. Haimovici, *Nature et Culture en Transylvanie orientale dans l'énéolithique. Contribution archéologique et archeozoologique a la connaissance du développement de la Civilisation Ariușd - Cucuteni - Tripolye.* Nature et Culture, Coloque de Liege, E.R.A.U.L. 68, T1, 1996

Résume

La caractérisation archéozoologique des restes de l'établissement de Malnaș Băi (Culture Ariușd)

On a étudie déja des matériaux fauniques provenus de Malnaș Băi appartenant a la Culture Ariușd (voir les notes). Par cette oeuvre nous avons vu de nouveau que la chasse des cervidées était l'occupation principale des habitants du site, l'élevage représentant une occupation de second ordre; on ferait aussi la cueillette des mollusques.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr. 1 Repartiţia pe specii şi pe fragmente osoase a resturilor de la Malnaş Băi

SPECIA / SEGMENT OSOS	Coarne	Craniu neural	Craniu facial	Maxilar superior	Dinţi superiori	Maxilar inferior	Dinţi inferiori	Hioid	Vertebre	Coaste	Stern	Omoplat	Humerus	Radius	Cubitus	Carp	Coxal	Femur	Rotulă	Tibia	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Alte oase ale tarsului	Metacarp	Metatars	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga III	Sesamoide	Nr. fragmente	
Bos taurus		2							6	2		2	2	1				1					2					2	1			**21**	
Ovis aries	1																						1									**2**	
ovicaprine						1	1		3	2			2	1			2			1			1									**14**	**18**
Capra hircus	1													1																		**2**	
Sus domesticus				1		2	1		3	1		1	1		1												1					**12**	
Carnivor mic *(Martes?)*									2	1											1						3					**7**	
Sus scrofa ferus													1?														1					**2**	
Cervus elaphus	4			3		5			12	2		2	1	2	3		1	3	1	3		2	2		5	5	2	12	6			**76**	
Capreolus capreolus		1		1		1	1	1	3	2		6		2	1										2		1	1				**23**	
Total																																**159**	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr.2 Frecvenţa resturilor pe specii

Specia	Nr. absolut	%
Bos taurus	21	11,79
ovicaprine	18	10,12
Sus domesticus	12	6,74
Carnivor mic	7	3,93
Sus scrofa ferus	2	1,12
Cervus elaphus	76	42,69
Capreolus capreolus	23	12,93
Helix pomatia	19	10,68
Total	**178**	

Tabelul nr.3 Frecvenţa resturilor pe grupări

Grupa	Nr. absolut	%
Mamifere	159	89,32
Nemamifere	19	10,62
Total	**178**	

Tabelul nr.4 Frecvenţa speciilor de mamifere

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr. absolut	%	Nr. absolut	%
Bos taurus	21	13,21	2	10,53
ovicaprine	18	11,33	2	10,53
Sus domesticus	12	7,54	2	10,53
Carnivor mic (*Martes*?)	7	4,41	1	5,26
Sus scrofa ferus	2	1,25	1	5,26
Cervus elaphus	76	47,79	8	42,11
Capreolus capreolus	23	14,47	3	15,79
Total	**159**		**19**	

Tabelul nr.5 Frecvenţa mamiferelor pe grupe economice

Grupa	Fragmente		Indivizi	
	Nr. absolut	%	Nr. absolut	%
Mamifere domestice	51	32,08	6	31,58
Mamifere sălbatice	108	67,92	13	68,42
Total	**159**		**19**	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr. 6 *Cervus elaphus* – măsurători (mm)

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
COARNE			
circumferința pedicel	2	93; 95	
diametrul mare pedicel	2	30; 30	
diametrul mic pedicel	2	27; 28	
circumferința rozetei	2	(145); (146)	
diametrul mare rozetei	2	(54); 56	
diametrul mic rozetei	2	(50); 53	
OMOPLAT			
lungime cap articular	1	(57)	
lungime suprafață articulară	1	46	
lărgime suprafață articulară	1	43	
lărgime min gat	1	33	
HUMERUS			
lărgime epifiză inferioară	1	64	
lărgime suprafață articulară inf.	1	60	
TIBIA			
lărgime epifiză inferioară	1	56	
lărgime suprafață articulară	1	53	
ROTULĂ			
lungime	1	55	
lărgime	1	37	
ASTRAGAL			
lungime maximă	2	59; 62	
lărgime trochleei inferioare	2	37; 37	
CALCANEU			
lungime maximă	1	122	
lărgime maximă	1	35	
METACARP			
lărgime epifiză superioară	3	35-(47)	43,00
diametrul ant-post	2	35;36	
lărgime epifiză inferioară	1	43	
diametrul ant-post	1	32	
FALANGA I			
lungime maximă	4	58-68	63,50
lărgime epifiză superioară	4	21-24	23,00
diametrul ant-post	4	(26)-32	29,00
lărgime minimă diafiză	3	17-21	18,66
Indice graciliate	3	28,57-32,30	30,36
FALANGA II			
lungime maximă	2	42;50	
lărgime epifiză superioară	2	21;24	
diametrul ant-post	2	26;32	
lărgime minimă diafiză	2	16;19	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr. 7 ***Capreolus capreolus*** **– măsurători (mm)**

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
CRANIU NEURAL			
lărgimea condilară	1	62	
înălțimea Ba.– Acr.	1	49	
OMOPLAT			
lungime cap articular	4	24-36	30,00
lungime suprafață articulară	4	22-26	24,25
lărgime suprafață articulară	4	21-26	23,50
lărgime min gat	4	19-21	19,75
RADIUS			
lărgime epifiză superioară	1	26	
lărgime suprafață articulară sup.	1	25	
lărgime epifiză inferioară	1	26	
METACARP			
lărgime epifiză superioară	1	21	
diametrul ant-post	1	19	
lărgime epifiză inferioară	1	23	
diametrul ant-post	1	16	
FALANGA I			
lungime maximă	1	40	
lărgime epifiză superioară	1	12	
diametrul ant-post	1	16	
lărgime minimă diafiză	1	9	
Indice graciliate	1	22,50	

Tabelul nr. 8 ***Bos taurus*** **– măsurători (mm)**

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
HUMERUS			
lărgime epifiză inferioară	1	65	
lărgime suprafață articulară	1	60	
CALCANEU			
lungime maximă	2	147;168	
lărgime maximă	2	48;59	
FALANGA I			
lungime maximă	2	60;69	
lărgime epifiză superioară	2	(29);32	
lărgime minimă diafiză	2	25;26	
Indice graciliate	2	37,68; 41,66	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr. 9 ***Sus scrofa domesticus*** **– măsurători (mm)**

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
M_3			
lungime	1	24	
CUBITUS			
lărgime suprafață radială	1	21	

Tabelul nr. 10 ***Capra hircus*** **– măsurători (mm)**

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
RADIUS			
lărgime epifiză superioară	1	31	
lărgime suprafață articulară sup.	1	30	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Studiul resturilor animaliere din așezarea de cultură Ariușd de la Turia, situl "Piciorul bisericii"

I

Comuna Turia este situată imediat spre răsărit, de partea joasă a Munților Bodoc, ce mărginesc către vest Depresiunea Râului Negru (sau Tg. Secuiesc), ea găsindu-se în apropiere de pârâul Turia, afluent pe dreapta a acestui râu. Altitudinea locului este ușor sub 500m. Geologic, Bodocul este alcătuit din calcare cretacice, dar către depresiune se găsesc, de acum, straturi foarte noi din Quaternar. Solurile sunt încă subfosile - brune podzolite și mai rar transformate în cernoziom. În prezent există în zonă păduri de foioase (fag amestecat cu carpen) dar și pajiști secundare cât și culturi agricole.

II

Resturile animaliere provin, pe de o parte, din săpătura obișnuită și pe de altă parte dintr-o locuință bine conturată, aceasta având unele caracteristici mai aparte, pe care le vom arăta pe parcurs. S-au găsit un număr total de 463 fragmente osoase, toate provenind doar de la mamifere, o altă grupare nefiind pusă în evidență. S-au putut determina precis, ca specie, 425, celelalte fiind doar fragmente și rupturi mici de oase, arătând, evident, prin aceasta, că au fost scoase la iveală toate resturile animaliere descoperite în sit.

Materialul determinat a fost studiat pe specii, făcându-se măsurători pe acele resturi osoase la care acest lucru a fost posibil, punându-se de asemenea în evidență unele caracteristici ce au apărut la vedere, morfoscopic. S-a calculat pentru fiecare specie și numărul de indivizi prezumați, stabilindu-se astfel și frecvența acestora. Toate rezultatele s-au întabelat pentru a se arăta, ulterior, importanța lor în cadrul economiei animaliere a locuitorilor sitului.

Au fost puse în evidență, în total, 14 specii de mamifere dintre care cinci sunt domestice: taurinele (*Bos taurus*), ovinele (*Ovis aries*), caprinele (*Capra hircus*), porcinele (*Sus scrofa domesticus*) și câinele (*Canis familiaris*), opt sălbatice: iepurele de câmp (*Lepus europaeus*), castorul (*Castor fiber*), vulpea (*Vulpes vulpes*), lupul (*Canis lupus*), mistrețul (*Sus scrofa ferus*), cerbul roșu (*Cervus elaphus*), căprioru (*Capreolus capreolus*), bourul (*Bos primigenius*); ultimul, calul (*Equus caballus*) ar fi doar pe cale de domesticire, dacă nu încă chiar sălbatic.

Frecvența lor este foarte variabilă, considerându-se cantitatea de resturi, dar și faptul că nu toate grupele de mamifere, au, în mod real, în natură, o aceeași răspândire și, luând în considerare în special sălbăticiunile, carnivorele au o frecvență cu mult mai joasă decât ierbivorele sau omnivorele.

Le vom considera pe rând, luând în evidență mai întâi cele domestice, pe care le vom așeza după importanța lor economică, calul la mijloc, iar apoi sălbăticiunile în ordinea sistematicii zoologice.

Pe primul loc, ca aproape în toate siturile neoeneolitice, se așează **taurinele**, care sunt concomitent și cele mai mari și mai masive dintre domestice, dând însă de aceea, totodată, și cele mai multe resturi osoase *"per capita"*. Măsurătorile arată un tip de bovine de talie mare, încât masculii acestora se apropie de mărimile femelelor de la bour, dând astfel între cele două specii, ce nu se pot despărți clar morfoscopic, o ușoară fâșie gri, care însă nu impietează frecvențele acestora. Aceleași măsurători arată evident dimorfismul sexual și totodată faptul că femelele mature par a fi mai numeroase ca masculii maturi, cum era de așteptat (la indivizii tineri nu se pot face măsurători eficiente). După axe cornulare, considerăm că apar două femele și, cu multe rezerve, cel mai masiv, dar și mai aplatizat, ar proveni de la un castrat. Nu avem, din păcate, nici un os lung întreg și de aceea nu este posibil de a se stabili înălțimea la greabăn și a departaja precis prin metapodale femelele de masculi și mai ales de castrați (care apăruseră de acum în Transilvania, în cultura Vinça-Turdaș). Cele câteva resturi de craniu neural ne arată, aproape sigur, un tip de primigenoid al taurinelor. Este imposibil de a aprecia dacă aceste bovine erau de acum folosite și la diverse munci, adică au fost transformate deja și în *"motor animal"* - deși avem destule falange I, morfologia acestora nu arată că ar proveni de la indivizi întrebuințați la diverse munci. Considerând vârstele de sacrificare după oase și dinți, putem considera că, deși există în material atât tineri cât și adulți (masculii trebuie

www.cimec.ro / www.mncr.ro

eliminați la tinerețe), cei mai mulți indivizi au fost sacrificați după patru ani (epifizarea vertebrelor), dar existând chiar și alții ce ajungeau până la 8-10 ani, deci aproape de bătrânețe (considerând eroziunea dentară).

Porcinele, mult mai mici decât taurinele, se așează pe locul al doilea la o depărtare destul de mare de primele. Numărul de măsurători efectuat este infim (vezi tabelul cu măsurători) dar acest lucru se datorează și faptului că porcinele, așa cum se știe, se sacrifică destul de rapid ca vârstă, neașteptându-se maturarea. S-a putut, pe baza caninilor, a se determina precis o femelă și un mascul. Mai mult, morfoscopic se poate evidenția faptul că porcinele sunt relativ mici ca talie, dând acel porc de tip *"palustris"*, de altfel oarecum tipic pentru neoeneolitic.

Ovicaprinele sau cornutele mici, deci joase ca talie, au o frecvență foarte mică încât s-au putut executa doar două măsurători pe dinți (M3=22; 24mm) - se știe că după dinți este aproape imposibil de a stabili genul. Am pus în evidență însă ambele genuri - atât *Ovis* de la care s-a găsit o porțiune de craniu neural cu suturile lambdoidă (occipito-parietală) și parietală, constatându-se de asemenea că acest craniu provine de la un individ femel de *Ovis* acornut; totodată apar și două resturi mici de axe cornulare tăiate, aparținând de asemenea la un *Ovis* femel, de această dată cornut; *Capra*, pe de altă parte, are și ea un rest de ax cornular tăiat către bază și de asemenea la vârf, aparținând tot la o femelă. Toate celelalte resturi osoase și de dinți, dată fiind și fragmentarea lor, neputându-se stabili exact genul au fost trecute în gruparea, artificială de altfel, *"ovicaprine"*, pentru a putea fi luate în seamă scriptic. Se pare totuși că atât *Ovis* cât și *Capra* aveau o talie joasă, fiind gracile (poate și datorită faptului că resturile ar aparține la femele). Sacrificarea se executa însă și la o maturitate chiar înaintată, căci după dinți apar și indivizi de 4-6 ani.

Urmează **câinele**, care, ca de obicei, nefiind probabil comestibil, are resturi puține și totodată, prin faptul că, posibil, locuitorii sitului nu țineau prea multe din aceste carnivore domestice. Resturile apar destul de fragmentare încât nu s-au putut executa măsurători; se remarcă partea anterioară a unei mandibule cu alveolele premolarilor, care sunt îndepărtate între ele; individul ar fi relativ mic ca talie, așa numitul tip *"palustris"*, de asemenea, în general, caracteristic pentru neoeneolitic.

Să trecem acum la descrierea resturilor **calului** (*Equus caballus*) care, așa cum am zis, este posibil să se afle doar pe cale de domesticire, el neintrând astfel încă cu totul în cadrul șeptelului animalelor domestice. A fost găsit doar printre resturile descoperite în locuință și am constatat că toate cele opt fragmente osoase aparțin, aproape cu siguranță, la același individ, cele două femure, unul drept și unul stâng, având exact aceeași mărime (prin măsurare) și de altfel, aceeași vârstă cu fragmentul de radius (epifiza superioară a femurului și cea inferioară a radiusului abia s-au alipit diafizelor, observându-se încă clar liniile de epifizare) și anume cu ceva peste patru ani. Rupturile osoase sunt asemănătoare cu cele ale taurinelor și considerăm că specia era folosită în alimentație (și întărit prin faptul că exemplarul are doar patru ani, calul trăind până la peste 25, el fiind sacrificat). Mandibula, din păcate, este reprezentată prin partea sa postero-inferioară și deci nu există și dinții, atât de importanți pentru stabilirea tipurilor de cai. După resturile găsite se pare că individul avea o talie cam medie.

Dintre cele opt specii de sălbăticiuni, mai importante sunt cam patru artiodactile: **mistrețul, cerbul, bourul** și **căprioru**l, de mărime de la medie (căprior) la foarte mare (bour), reprezentând direct animalele vânate și cu o mare apreciere în economie; celelalte patru au o importanță foarte scăzută și apar ca atare doar sporadic, cele două carnivore fiind vânate poate și pentru stricăciunile pe care le făceau, sau pentru blana lor.

Castorul are ca rest un fragment de tibie, neepifizată inferior, fiind deci un individ relativ tânăr; poate fi și folositor economic dar noi considerăm că el este mai important ca specie legată de un anumit tip de mediu (stenoec): ape curgătoare, relativ liniștite, pe malul cărora se găsesc păduri, mai cu seamă constituite de arbori de esență moale.

Iepurele prezintă tot un singur rest, un fragment de coxal; această specie este în mare măsură eurioecă, urcând și la altitudini destul de înalte - însă îi plac mai ales zonele deschise cu tufărișuri.

Vulpea este tot o specie curioecă, dar și ca iubește mai ales zone de tufișuri și nu cu câmpuri cu totul deschise; urcă curent și la altitudini mai înalte. S-au găsit două resturi (maxilar superior fragmentar și cel inferior de asemenea rupt); la cel superior se observă ieșind caninul definitiv, deci individul era cam adult deja;

www.cimec.ro / www.mncr.ro

credem că fragmentele aparțin la un același exemplar.

Lupul reprezintă o specie cu totul eurioecă, găsindu-se de la câmpie până în creierul munților; iubește totuși oarecum pădurea și zonele de stepă mai cu tufărișuri, el putându-se deplasa curent pe zone foarte întinse și cu biotopuri diferite. De la acesta provine o tibie aproape întreagă, lipsindu-i epifiza superioară, care este ruptă, în mod intenționat. S-a putut măsura doar lărgimea epifizei inferioare (31mm); înălțimea la greabăn aproximativă ar fi de 673mm. Osul a fost găsit în locuință.

Mistrețul are, de acum, un număr mare de resturi, dar destul de fragmentare. S-au putut măsura un M3 cu o lungime de 43mm, probabil o femelă de vreo 3,5 ani, un humerus cu epifiza inferioară de 53mm și o epifiză inferioară de tibie de 40mm. Există și un individ tânăr.

Cerbul prezintă între sălbăticiuni frecvența cea mai înaltă, apărând și prin segmentele osoase cu răspândirea cea mai largă. Cele trei resturi de coarne se prezintă astfel: două sunt ramuri și unul reprezintă partea superioară a prăjinei - toate având urme de cioplituri. Am putea considera doar o femelă, dar precis patru masculi.

Căpriorul este reprezentat prin șase resturi ce ar aparține la doi indivizi, între care unul este un exemplar mascul doborât, de la care s-a păstrat cornul, dar care nu este totuși întreg.

Bourul are resturi mai multe decât căpriorul - opt - deci el ar aparține tot la doi indivizi, ambii maturi, poate o femelă și un mascul.

Dintre cele patru specii de artiodactile, mistrețul și cerbul sunt cu totul stenoece, fiind considerate ca animale tipice pentru codrii întinși și deși, mai ales primul, și cu zone mlăștinoase. În schimb, căpriorul și bourul, deși tot stenoece în raport de mediul silvestru, frecventează corpuri de pădure mai mici și poienițe, zone de lizieră, aliniamente de arbori, fiind mai aproape de un ambient silvo-stepic.

III

Cunoscând toate datele de mai sus, putem circumscrie mai îndeaproape care sunt caracteristicile economiei animaliere a locuitorilor sitului, de a arăta importanța fiecărei specii și grupări de mamifere, în asigurarea necesităților de hrană a acestora dar și în asigurarea unor alte nevoi, de prim ordin, ale unei societăți umane de acum relativ bine organizată care, în afară de hrană și de materii prime de origine animală, îmbrăcăminte, folosea chiar *"munca"* animalelor în favoarea ei.

Putem considera, având în vedere frecvența dar și mărimea și masivitatea indivizilor, că taurinele au rolul cel mai important în economie. Desigur că, prin sacrificarea care se făcea, așa cum am arătat, în principal când exemplarele erau oarecum bine mature, se acoperea în jur de 60% din necesitățile de proteine animale cerute de locuitorii așezării ca hrană. Este cazul să mai adăugăm la acestea și o cantitate de lapte (acesta ca atare și cu ceea ce rezultă din transformarea sa), furnizor al unor proteine și grăsimi (care nu pot fi însă cuantificate) deși am constatat că femelele întreceau cu mult masculii și eventual castrații. Porcinele aduceau prin sacrificare, pe lângă proteine, și o cantitate mare de grăsime (aceasta fiind folosită, de altfel, în vechime nu doar în alimentație) și, alăturându-le, ovicaprinele, producătoare atât de carne dar și de proteine și grăsimi, prin laptele femelelor acestora, însă imposibil de cuantificat, punând alături eventual ceea ce rămânea prin sacrificarea calului ar fi acoperit toate trei împreună doar circa 15% din necesitățile de hrană animală. Restul de 25% ar rezulta din vânatul celor patru artiodactile sălbatice.

Revenind la taurine trebuie să considerăm că acestea erau folosite și pentru a se executa o serie de munci, devenind deci polivalente, deoarece ele sunt un excelent *"motor"* animal. Nu putem însă, așa cum am arătat, să probăm direct lucrul respectiv ci rămâne doar să arătăm că sacrificarea acestora la vârste oarecum înaintate, când carnea animalelor nu mai este atât de apreciată, se datorează tocmai tinerii lor până la aceste vârste, cu scopul de a face acest serviciu de *"motor"* animal. Nu putem stabili deocamdată cu siguranță dacă se executa o castrare în masă pentru a avea o cantitate destul de mare de boi; aceștia puteau fi înlocuiți însă chiar de către femele, despre care am arătat că întreceau cu mult pe masculi care, desigur, se sacrificau la tinerețe, în mare măsură, căci aceștia nu puteau fi precis folosiți ca *"motor"* animal, dat fiind caracterul lor oarecum sălbatic, greu deci de mânuit. Este de asemenea cu totul sigur că deși ar fi fost întrebuințate chiar la munci, vacile dădeau, de asemenea, și o cantitate oarecare de lapte, de care evident trebuie să ținem seama.

În ceea ce privește porcinele, acestea sunt considerate drept specific monovalente, ținute doar ca producătoare de carne. Ele au însă, mai mult decât strămoșul lor sălbatic - mistrețul - o cantitate oarecare de grăsime, mult

www.cimec.ro / www.mncr.ro

mai mare însă decât taurinele și ovicaprinele, ea fiind totodată mult mai fluidă, încât avea și mai are încă, și alte folosințe decât pur și simplu aceea de a fi considerată doar ca un aliment; acest lucru nu face însă să putem trece porcinele în gruparea speciilor domestice polivalente.

Ovicaprinele, asemenea taurinelor, dau și lapte și acest lucru a reprezentat desigur un motiv de prim ordin de a se elimina masculii într-un fel sau altul, dar cu folos (adesea ținându-i sub formă de castrați) pentru a scăpa astfel de un sex ratio de la fătare care se știe că este de 1/1.

În ceea ce privește câinele, noi credem că nu era folosit drept hrană de către omul neoeneolitic; poate doar în condiții cu totul vitrege el era sacrificat, lucru ce nu a avut loc în așezarea luată în considerație.

Calul, deocamdată, abia își face locul în economia animalieră a purtătorilor culturilor neoeneolitice, chiar dacă ar fi fost de acum domesticit, el fiind, de la lipsa în materialele osoase, foarte rar, sau rar, după așezări. Abia în bronz el devine o specie cu totul de luat în seamă, iar datorită și lui, civilizațiile mai noi capătă alte caracteristici, el influențând de altfel, nu doar economia, așa cum este cazul la alte specii de domestice.

Am arătat mai sus care era, într-adevăr, ponderea vânatului în economia locuitorilor sitului. Menționăm că în ceea ce privește producerea de hrană animală, doar speciile de artiodactile: cerbul, mistrețul, căprioru și bourul, aveau o importanță economică, atât directă cât și indirectă, ca și speciile domestice de altfel. Celelalte patru specii sălbatice aproape că nu contează din punct de vedere economic, ele fiind rarisime, apărând din când în când, mai ales atunci când cantitatea de resturi osoase este mai bogată. Interesează nu atât economic, ci mai ales posibilitatea de a pune în evidență, prin ele, mai clar, ambientul în care locuitorii sitului își duceau viața de zi cu zi. Oricum, însă, vânătoarea avea, în raport de creșterea animalelor domestice, un rol secundar.

Trebuie să arătăm că după sacrificare sau doborâre, atât speciile domestice însă chiar și cele sălbatice vin să aducă și alte folosințe decât cea arătată, de hrană, sau când ele mai erau încă vii, de muncă. Se are în vedere faptul că pieile, blana, părul ca atare, cornul, osul, chiar dinții, cât și un număr destul de mare de formațiuni moi (care dispar prin putrezire): intestine, vezica urinară, sânge, tendoane etc., erau pe deplin folosite (și se mai folosesc chiar și în prezent) de către locuitorii așezării. Noi am pus în evidență, în materialul studiat, urme clare ale acestor folosințe: oase lucrate sau deșeuri de la obiecte ce s-au executat din os, dinți lucrați, cum ar fi caninii de suine, axe cornulare de cavicorne (taurine, ovicaprine) și coarne de cervidee (cerb, căprior) cu tăieturi și urme de cioplire ș.a.

Ca o concluzie generală, trebuie să precizăm că, prin caracteristicile arătate mai sus, fauna sitului de la Turia al culturii Ariușd nu se deosebește, în esență, de faune provenite din alte așezări precucuteniene și cucuteniene din Moldova, faună ce a fost studiată pe larg de diverși autori. S-a constatat astfel că o ocupație de prim ordin, poate chiar de bază, alături de agricultură (despre care studiul materialului animalier nu poate aduce decât unele date cu totul indirecte), era creșterea mamiferelor domestice. Vânarea mamiferelor sălbatice era o ocupație secundară, dar totuși foarte bine circumscrisă din punct de vedere economic.

IV

La sfârșit, este necesar să conchidem și asupra ambientului din acele timpuri vechi. Este evident că pe atunci mediul forestier era încă și mai bine dezvoltat decât astăzi și, totodată, în zonă, să se fi găsit atunci mult mai multe păduri de foioase alcătuite din stejărișuri (probabil gorun, amestecat cu alte specii), dând acea biocenoză cunoscută cu numele de *Quercetum mixtum*, dat fiind și faptul că cultura Ariușd s-a dezvoltat în perioada optimului climateric post glaciar ce este cunoscut cu denumirea de perioada atlantică. În apropiere de sit există și astăzi cerbul și mistrețul, chiar ursul, care pe atunci, probabil, erau un element obișnuit în ambient.

Sergiu Haimovici

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Résume

L'étude de restes animaliers de l'établissement de Culture Ariușd de Turia, le site "Piciorul bisericii"

On a pu déterminer 425 restes fauniques tous provenant des mammiferes, appartenant a 14 especes: cinq domestiques et huit sauvage. On a fait un étude morphoscopique et biométrique (voir les tableaux avec les mensurations); on a calcule les fréquences des especes (voir les tableaux) et on a expose leur importance économique; l'occupation de base était l'élevage, pendant que la chasse avait un caractere secondaire.

Tabelul nr. 1 - Repartiția pe specii și pe fragmente osoase a resturilor de la Turia

SPECIA	Coarne	Cranin neural	Cranin facial	Maxilar superior	Dinți superiori	Maxilar inferior	Dinți inferiori	Hioid	Vertebre	Coaste	Sternum	Omoplat	Humerus	Radius	Cubitus	Carp	Coxal	Femur	Rotulă	Tibia	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Alte oase ale tarsului	Metacarp	Metatars	Metapodale	Falanga I	Falanga II	Falanga III	Sesamoide	Nr. fragmente
Bos taurus	8	7	6	5	13	17	10		21	34		15	9	12	5	5	15	7		14		14	6	4	8	15	4	14	7	3		278
Sus domesticus				6	2	6	6		2	2		7	3	1	2		1			1													39
Ovis aries	2	1																														3
ovicaprine	2			1	1	5	5			1		2		3						2			1				1					22
Capra hircus	1																															26
Canis familiaris						1				1					1																	1
Equus caballus						1				1				2		1		2						1								3
Castor fiber																				1												8
Lepus europaeus																	1															1
Vulpes vulpes						1																										1
Canis lupus																				1												2
Sus scrofa ferus			1	2		1			1	1		2	3				1	2		2	1	1	1				1					1
Cervus elaphus	3	2		1		4			1			3	2	2	2					1				1		2	2	2	3	1		20
Capreolus capreolus	1					2							2													1						32
Bos primigenius					1	1			1			2		1											1							6
Total																																8
																																425

Tabelul nr. 2 - Frecvența speciilor de mamifere

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr. absolut	%	Nr. absolut	%
Bos taurus	278	65,42	18	38,30
Sus domesticus	39	9,17	6	12,76
ovicaprine	26	6,12	5	10,64
Canis familiaris	3	0,70	1	2,12
Equus caballus	8	1,89	1	2,12
Castor fiber	1	0,24	1	2,12
Lepus europaeus	1	0,24	1	2,12
Vulpes vulpes	2	0,47	1	2,12
Canis lupus	1	0,24	1	2,12
Sus scrofa ferus	20	4,70	3	6,38
Cervus elaphus	32	7,52	5	10,64
Capreolus capreolus	6	1,41	2	4,25
Bos primigenius	8	1,88	2	4,25
Total	**425**		**47**	

Tabelul nr. 3 - Frecvența mamiferelor pe grupe economice

Grupa	Fragmente		Indivizi	
	Nr. absolut	%	Nr. absolut	%
Mamifere domestice	346	81,49	30	63,83
Equus caballus	8	1,89	1	2,12
Mamifere sălbatice	71	16,70	16	34,05
Total	**425**		**47**	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr. 4 *Bos taurus* și *Bos primigenius* – măsurători (mm)

Specia	*Bos taurus*			*Bos primigenius*	
Segegment osos/ dimensiune	Nr	Var	Medie	Nr	Var
COARNE					
lungime marea curbură	3	(198); (225); -			
diametrul mare bază	3	52; 57; 64			
diametrul mic bază	3	(38); 44; 44			
circumferința bază	3	(163); 167; 169			
Indice aplatizare	3	73,07; 77,19; 68,75			
MAXILAR SUPERIOR					
Lungime M^3	1	29		1	32
MAXILAR INFERIOR					
Lungime dinți jugali				1	105
Lungime M_3				1	52
ATLAS					
lărgime	1	(165)			
înălțime	1	107			
lărg.supr. pt condilii occipitalului	1	113			
OMOPLAT					
lungime cap articular	2	78; 81		1	103
lungime suprafață articulară	2	65; 67		1	85
lărgime suprafață articulară	2	56; 58		1	75
lărgime min gat	2	61; (64)		1	85
RADIUS					
lărgime epifiză superioară	5	80-97	84,20	1	99
lărgime suprafață articulară sup	5	(69)-87	75,00	1	88
lărgime epifiză inferioară	1	60			
CUBITUS					
lărgime suprafață radială	2	47; 47			
TIBIE					
lărgime epifiză inferioară	7	58-75	65,71		
lărgime suprafață articulară sup	7	48-63	53,42		
ASTRAGAL					
lungime maximă	9	63-77	67,66		
lărgime trochleei inferioare	9	41-50	43,44		
CALCANEU					
lungime maximă	2	132; 144			
lărgime maximă	2	44; (44)			
METACARP					
lărgime epifiză superioară	1	59			
lărgime epifiză inferioară	3	56-67	60,00		
METATARS					
lărgime epifiză superioară	6	46-53	49,33	1	70
lărgime epifiză inferioară	5	48-59	54,20		
FALANGA I					
lungime maximă	10	56-71	66,30		
lărgime epifiză superioară	9	28-40	33,44		
lărgime minimă diafiză	9	26-34	29,00		
Indice graciliate	9	39,78-47,88	45,00		
FALANGA II					
lungime maximă	6	44-53	48,00		
lărgime epifiză superioară	6	30-39	34,00		

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr. 5 - *Sus scrofa domesticus* – măsurători (mm)

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR
MAXILAR INFERIOR		
Lungimea simfizei	2	65; 66
ATLAS		
Lărgime maximă	1	67
Adâncime maximă	1	47
RADIUS		
lărgime epifiză superioară	1	35
CUBITUS		
lărgime suprafaţă radială	2	21;22
TIBIE		
lărgime epifiză inferioară	1	30

Tabelul nr. 6 - *Capreolus capreolus* – măsurători (mm)

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
COARNE			
diametrul mare rozetă	1	22	
diametrul mic rozetă	1	21	
Circumferinţa	1	65	
MAXILAR INFERIOR			
Lungime molari	1	46	
Lungime M_3	1	22	

Tabelul nr. 7 - *Equus caballus* – măsurători (mm)

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
RADIUS			
lărgime epifiză inferioară	2	73;74	
lărgime suprafaţă articulară inf.	2	58; 61	
FEMUR			
lărgime epifiză superioară	2	113;114	
lărgime cap femural	2	55;56	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul nr. 8 - *Cervus elaphus* – măsurători (mm)

SEGMENT OSOS/ DIMENSIUNE	NR	VAR	MEDIE
OMOPLAT			
lungime cap articular	1	59	
lungime suprafaţă articulară	1	47	
lărgime min gat	1	39	
HUMERUS			
lărgime epifiză inferioară	3	61-63	62,00
lărgime suprafaţă articulară sup	3	55-58	56,66
Diametrul ant-post	2	60;61	
RADIUS			
lărgime epifiză superioară	1	64	
lărgime suprafaţă articulară sup	1	62	
Diametrul ant-post	1	36	
CUBITUS			
lărgime suprafaţă radială	1	(38)	
TIBIE			
lărgime epifiză inferioară	1	54	
lărgime suprafaţă articulară inf	1	49	
CENTROTARS			
Lărgime maximă	1	50	
METATARS			
lărgime epifiză superioară		43;43	
FALANGA I			
lungime maximă	2	63;66	
lărgime epifiză superioară	2	24;25	
Diametrul ant-post	2	30;29	
lărgime minimă diafiză	2	21;19	
Indice graciliate	2	33,33; 28,78	
FALANGA II			
lungime maximă	3	50-53	51,66
lărgime epifiză superioară	3	25-25	25,00
Diametrul ant-post	3	32-33	32,33
lărgime minimă diafiză	3	19-20	19,33
Indice graciliate	3	36,53-38,00	37,42
FALANGA III			
Lungime faţa plantară	1	64	
Lărgime faţa plantară	1	22	
lărgime suprafaţă articulară	1	21	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Stand der Urnenfelderforschung in Rumänien[1]

In der rumänischen archäologischen Tradition wird die in Mitteleuropa als Urnenfelderzeit definierte Periode in zwei Etappen geteilt, davon werden die älteste *Spätbronzezeit* und die jüngere *ältere Hallstattzeit* genannt. Manche Forscher betrachten die beiden Etappen als zur selben geschichtlichen Epoche u.zw. der Bronzezeit angehörend, andere sehen sie als deutlich unterschiedliche Phasen an: die erste stellt den Ausklang der Bronzezeit, die zweite die Anfänge der Eisenzeit dar. Es gibt auch Meinungen, gemäss denen zwischen den beiden Epochen eine Übergangszeit gegeben hätte, der in der Regel die Hallstatt A und ein Teil der Hallstatt B-Perioden zugeordnet werden. Selbstverständ-lich fehlen hier die Bezüge auf die Urnen-felderzeit, besonders im Kontext mancher Diskussionen betreffs Synchronisierung der kulturellen Entwicklung im Donau-Karpaten-Raum mit den mitteleuropäischen Gebieten-nicht.

Ungeachtet der Art und Weise, wie der umfassende Zeitraum zwischen der Mittelbronzezeit und der echten Eisenzeit definiert wird, ist seine für den Donau-Karpaten- Raum besondere Bedeutung offensichtlich, vor allem weil z.Z. neue Strukturen zur sozialen und politischen Gestaltung im Rahmen von Gemeinschaften mit immer einheitlicher materieller Kultur, in immer breiteren Gegenden entstehen. Diese Strukturen werden sehr wahrscheinlich eine Hauptrolle in der jüngeren Entfaltung des erwähnten Gebietes spielen.

Trotz der anerkannten Bedeutung dieser Periode[2], gibt es in der letzten Zeit relativ wenig diesbezügliche Forschungen. Gemäss den vorläufigen Berichten zu den Ausgrabungen in Rumänien im Zeitraum 1999-2001, die in den aufeinanderfolgenden Bänden *"Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 1999, Campania 2000, bzw Campania 2001"* (*Chronik der archäologischen Forschungen in Rumänien, Kampagne 1999, Kampagne 2000 bzw. Kampagne 2001*) publiziert wurden, wurden 1999 29 bronzezeitlichen- und 19 hallstattzeitlichen Fundstellen, 2000 52 bronzezeitlichen- und 37 hallstattzeitlichen Fundstellen, 2001 48 bronzezeitlichen- und 32 halllstattzeitlichen Fundstellen erforscht. Unter diesen gehören 18 (1999), 28 (2000), bzw. 27 (2001) zur Urnenfelderzeit. Diese Zahl könnte sogar grösser sein, aber manche Berichte geben nur kurz die chronologische oder kulturelle Zuordnung der Funde und Befunde an, wie z B. *"Siedlungsspuren der älteren Eisenzeit"* oder *"hallstattzeitliche Keramikbruchstücke"*. Der grösste Augenmerk wurde den Kulturen mit kannelierter Keramik, besonders der Gáva-Kultur (19 Fundstellen) geschenkt, während die Aspekte, die diesen Kulturen vorangingen, weniger studiert wurden. Obwohl aus statistischer Sicht die Urnenfelderzeitforschung zufriedenstellend scheint, ist die Wirklichkeit unterschiedlich. Lediglich wenige Ausgrabungen haben, auf Grund eines ausreichend definierten Forschungsprojekt, eines oder das andere der sich in Diskussion befindenden Zeitraums spezifischen Phänomene absichtlich, gezielt erforscht. Die meisten sind Rettungsgrabungen, die hauptsächlich von Museen, gewöhnlich an Standorten künftiger Industrieobjekte, durchgeführt werden. Unter den wichtigeren Ausgrabungen erwähne ich jene von Obislavu (Gm. Grădiștea, Bz. Vâlcea) - befestigte Siedlung mit zwei Schichten, die in die XIII - XI, bzw. in die XI - VIII Jhr. datiert werden[3], Plosca (Gm. Bistreț, Bz. Dolj) - Urnengräberfeld der Gârla Mare-Kultur[4], Lazuri (Gm. Lazuri, Bz. Satu Mare) und Petea (Gm. Dorolț, Bz. Satu Mare) - Siedlungen der Suciu de Sus- und Gáva-Kulturen[5], Epureni (Gm. Epureni, Bz. Vaslui) - Siedlungen der Noua- und Corlăteni-Chișinău-Kulturen[6], Grădiștea (Gm. Grădiștea, Bz. Călărași) - Siedlung der Coslogeni-Kultur[7], Siret (Gm. Siret, Bz. Suceava) - Siedlung der Gáva-Holihrady-Kultur[8]. Bestimmt wird unter den wichtigen Fundstellen der Urnenfelderzeit aus dem Donau-Karpaten Raum, die auch z.Z. erforscht sind, auch das Hügelgräberfeld von Lăpuș (Gm. Lăpuș, Bz. Maramureș) verzeichnet. Die neuen Ausgrabungen hoben in dem größten Hügel der ersten Hügelgruppe einen beeindruckenden Bau aus Geröll, Steinen und Sandsteinplatten hervor, der von einem Ring aus Geröll umgeben war und einen Hügel aus

www.cimec.ro / www.mncr.ro

lehmhaltiger Erde bedeckte. Auf diesen kleineren Hügel wurde der zentrale Scheiterhaufen errichtet. Hier befanden sich zerstreut eine große Menge von verbannten Knochen sowie zahlreiche Gefäßscherben, aber auch eine Goldperle. Dieser Befund steht noch zur Untersuchung an[9].

Ausser den Vorberichten, meistens kurzgefasste Aufsätze in den oben erwähnten Chroniken und einigen Aufsätzen oder Mitteillungen in den Fachzeitschriften der Museen, oder Akademie-Institute und Universitäten, werden die Aspekte betreffs der Urnenfelderzeit im Donau-Karpaten-Raum auch in den vor kurzem veröffentlichten Bänden *Geschichte der Rumänen I. Der Nachlass alter Zeiten*, București, 2001 (rum.) mit einem umfassenden Kapitel betreffs der späten Bronzezeit und der frühen Hallstattzeit, C. Kacsó (Hrsg.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit.* Symposium Baia Mare, 7-10 Oktober 1998, BiblMarmatia 1, Baia Mare, 2001, E. Sava, *Die Bestattungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten*, PAS 19, Kiel, 2002, A. Rustoiu u. a., *Habitat und Gesellschaft im Westen und Nordwesten Rumäniens vom Ende des 2. Jahrtausends v. Chr. Zum Amfang des 1. Jahrtausends n. Chr. (11. Jh. v. Chr.-2. Jh. n. Chr)*, Cluj-Napoca, 2002, M. Șandor-Chicideanu, *Cultura éuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Cluj-Napoca, 2003, C. Kacsó (Hrsg.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten.* Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag Baia Mare 10-13 Oktober 2001, BiblMarmatia 2, Baia Mare, 2003 behandelt.

Die Urnenfelderzeit wird in allen rumänischen Universitäten im Rahmen der allgemeinen Lehrveranstaltung *Urgeschichte Rumäniens* studiert. Zur Zeit wird nur an der Universität zu Bukarest eine Sonderlehrveranstaltung zu diesem Thema von Professor A. Vulpe organisiert; hier werden die für Europa, aber auch für Rumänien spezifische Phänomene analysiert.

Bei allem in der Erforschung der rumänischen Spätbronzezeit (einschliesslich der frühen Hallstattzeit) geleistetem Fortschritt bleiben viele Vorgänge und Erscheinungen, die sie charakterisieren, nur wenig, unausreichend bekannt. Dies geschieht auch wegen einer mit den Naturwissenschaftlern unzufriedenstellenden Zusammenarbeit. Es gibt nur sehr wenig Radiocarbon-Daten für diese Periode[10], daher basieren die Vorschläge zur absoluten Chronologie hauptsächlich auf die ausserhalb des heutigen rumänischen Territoriums erzielten Ergebnisse. Auch die Fragen der relativen Chronologie und die kulturelle Zuordnung mancher dieser Aspekte stehen noch zur Diskussion. Zweifellos wäre die mögliche Lösung dieser grösstenteils von den finanziellen Fragen verursachten Situation, die Internationalisierung der Forschung. Besondere Leistungen wurden diesbezüglich in anderen Bereichen der rumänischen Archäologie erbracht (Neolithikum, dakische Zeit u.s.w.). Wir hoffen auf eine möglichst baldige internationale Zusammenarbeit auch in dem Bereich der Urnenfelderzeit.

Ich gehe nun auf Eizelheiten zweier unter den möglichen Forschungsprojekte ein.

Bemerkenswerte schnelle Erkentnisse zur Bronzezeit, einschließlich der Urnenfelderzeit, könnten mittels exhaustiver Forschung mancher Mikroregionen gewonnen werden, eventuell mancher deutlich umrissenen geographischen Einheiten oder Unterteilungen, wo es langzeitliche Wohnkontinuitäten gibt, die durch eine grosse Anzahl von mannigfaltigen Funden beweisbar sind. Solch eine Mikroregion ist die Gegend Oarța de Jos, Oarța de Sus und Bicaz, im Norden Siebenbürgens. Hier, in einem Perimeter von bloß ungefähr 70 Quadratkilometer, wurden mehrere Siedlungen, bzw. eine Kultstätte und ein Hügelgräberfeld entdeckt[11]. Sie werden in eine Zeitspanne datiert, die sich zwischen der mittleren Bronzezeit und der Hallstatt A-Periode erstreckt. In demselben Raum kamen zahlreiche Bronzefunde zutage, die Einzelstück- oder Mehrstückdeponierungen darstellen und chronologisch in die Spätbronzezeit eingeordnet werden.

Die an mehreren Fundstellen dieser Mikroregion von mir durchgeführten Ausgrabungen haben gewiß zur Klärung mancher wichtigen Fragen, wie z.B. zu dem Inhalt der materiellen Kultur, den verschie-denen chronologischen Verhältnissen oder der Diversität der von den lokalen Gemeinschaften rezipierten Einflüssen - beigetragen. Es hat sich ziemlich deutlich ergeben, dass es in zwei chronologisch unterschiedlichen Etappen hier zwei religiöse, wahrscheinlich auch politische Zentren gegeben haben, die in der Zeit in einem Abstand von mehreren Jahrhunderten liegen,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

um die sich wahre Siedlungsnetzwerke gebildet haben. Es scheint glaubhaft, dass in der älteren Etappe, d.h. der Wietenberg-Kultur, die Siedlungen kleiner und verstreuter waren, während die in der jüngeren, der Suciu de Sus-Lăpuș - Periode, grösser und kompakter gelegen. Die grösste Siedlung dieser letzteren Etappe lag in nächster Nähe eines zeitgleichen Hügelgräberfeldes. In der Nähe des Gräber-feldes wurden auch zwei Bronzedepots, im Abstand von 40 m voneinander, entdeckt. Diese Funde sind die grössten Bronzedepo-nierungen, die bis z.Z. im Nordwesten Rumäniens identifiziert wurden. In demselben kulturellen und chronologischen Areal wurde auch in Lăpuș eine sehr ähnliche Situation festgestellt.

Wegen des ziemlich beschränkten Charakters der Forschungen in der Mikroregion Oarța-Bicaz und des Mangels an fachübergreifender Zusammenarbeit sind viele andere Frage ohne Lösung geblieben. Ich beziehe mich unter anderem auf die künftig zu bringenden notwendigen Erklärungen betreffend die Ursachen, die die Erscheinung eines religiösen Zentrums ungefähr am Rande des Verbreitungsgebietes der Wietenberg-Kultur verursachten, das durch eine Kultstätte besonderer Art vertreten ist, ohne Analogien in der Welt der Bronzezeit im Karpatenbecken, oder die zur Aussiedlung der gewiß zahlreichen Gemeinschaften vom Typ Lăpuș, gegen Ende der Hallstatt A-Periode geführt haben.

Da ich für die nächste Zeit oder auch für eine entferntere Zukunft keine Möglichkeit sehe, dass mit lokalen Kräften ein komplexes Forschungsprogramm in der erwähnten Mikro-region vollzogen werden könnte, habe ich dieses Projekt zur Durchführung in internationaler Zusammenarbeit vorgeschlagen. Aus verschiedenen Gründen konnten die Diskussionen noch nicht in Wirklichkeit umgesetzt werden, auch die mit den österreichischen Kollegen nicht. Ich nutze meine Anwesenheit hier aus, um erneut diesen Vorschlag zu machen.

Ein anderes künftig mögliches Projekt, das in unmitelbarer Beziehung zu den Erscheinungen der Urnenfelderzeit im Donau-Karpaten-Raum steht, betrifft die Bronzedeponierungen. Es kann vor allem durch den Beitrag der einheimischen Fachleute vollzogen werden. Die bisherigen Leistungen in der Bearbeitung der Bronzefunde aus Rumänien sind bemerkenswert, trotzdem aber nicht ausreichend. Der von M. Petrescu-Dîmbovița angelegte Fundcorpus enthält zu viele Fehler und berücksichtigt keine Einzelfunde und es gibt vorläufig relativ wenige in der PBF-Reihe publizierte Bände für Rumänien[12]. Eine modernere Behandlung der Deponierungsproblematik wurde im kollektiven Band Bronzefunde aus Rumänien, PAS 10, Berlin, 1995 (Hrsg. T. Soroceanu) versucht, ebenfalls den Mehrstückdepots gewidmet[13]. Ich denke, dass eine neue Bearbeitung der gesamten Bronzefunde aus Rumänien z.Z. nicht möglich ist, diese könnten aber nach Regionen oder geographischen Einheiten erörtert werden. Die Fundkataloge werden neben den Mehrstückdepots auch die Einzelstücke umfassen, da ein grosser Teil unter den Letzteren ebenfalls absichtliche Deponierungen darstellen. Notwendig ist die Angabe der Fundumstände detailliert vorzuführen, sowie auch der Zustand der Stücke. Selbstverständlich muss den alten Funden besonderer Augenmerk geschenkt werden, über die manchmal widersprechende oder ungenaue Informationen veröffentlicht wurden. Die aufmerksame Überprüfung der ursprünglichen Informationsquellen, einschließlich der Inventarbücher der Museen und Sammlungen, wenn es möglich ist auch der Stücke, wird mit Gewissheit eine Reihe von Fehlern bzw. deren Wiederholung von einem Autor zum Anderen, beseitigen[14].

Ohne Zweifel wird durch die Veröffentlichung des riesigen archäologischen Materials aus den früheren Ausgrabungen viel Erkenntnis gewonnen, was die Urnenfelderzeit in Donau-Karpeten-Raum anbelangt. Ich selbst habe diesbezüglich viele Pflichten. Ich hoffe diesen wenigstens teilweise nachkommen zu können.

Carol Kacsó

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Noten / *Note*

1. Im April 2003 wurde in Wien das Symposium *"Die Urnenfelderkultur in Österreich - Standort und Ausblick"* (Konzept und Organisation: Dr. Michaela Lochner) veranstaltet. Bei dieser Gelegenheit wurde auch der Stand der Urnenfelderforschung in verschiedenen mitteleuropäischen Ländern, laut einer gegebenen Thematik (die Gewichtung der UK-Forschung im Rahmen der Urgeschichte; Forschungsinstitutionen mit entsprechenden Schwerpunkten - Museen, Akademien, Universitäten, Denkmalämter; grössere Ausgrabungs- und Forschungsprojekte, Publikationen; Forschung und Lehre an den Universitäten; Verhältnis etablierte Forschung - neue Forschungsansätze; Tendenzen innerhalb der UK-Forschung bzw. ihre inhaltlichen Verlagerungen im Lauf der Zeit; Möglichkeiten der verstärkten Internationalisierung) präsentiert. Eine leicht veränderte Variante meines Vortrages wird jetzt publiziert.

2. Vgl. auch **Vulpe 1995**, 389-397.

3. **Vulpe 2000**, 68 f., Nr. 95.

4. **Motzoi-Chicideanu 2000**, 76 f., Nr. 109; **Motzoi-Chicideanu 2001**, 187 ff., Nr. 153; **Motzoi-Chicideanu 2002**, 240 ff., Nr. 171; **Motzoi-Chicideanu 2003**, 241 ff., Nr. 151; **Motzoi-Chicideanu 2004**, 237 ff., Nr. 144; **Motzoi-Chicideanu 2005**, 279 ff., Nr. 175. Siehe auch **Şandor-Chicideanu 2003**.

5. Lazuri: **Kacsó 1995**, 50 f., Nr. 72; **Németi 1996**, 71, Nr. 80/I; **Németi 1997**, 78 ff.; **Stanciu 1998**, 37, Nr. 44; **Stanciu-Marta 2001**, 125 f., Nr. 101; **Stanciu 2002**, 185 ff., Nr. 130; **Stanciu 2003**, 177 ff., Nr. 110; **Stanciu 2004**, 173 ff., Nr. 100. Petea: **Németi 2000**, 74, Nr. 104; **Marta 2005**, 75-94.

6. **Safta 2001**, 81, Nr. 62; **Safta-Haită 2002**, 130 ff., Nr. 90

7. **Neagu-Basarab 1990**, 13-27; **Cavruc-Neagu 1995**, 71-81; **Cavruc-Neagu 1995a**, 38 f., Nr. 58; **Neagu 2000**, 42, Nr. 61; **Neagu 2001**, 95 f., Nr. 79; **Neagu-Parnic 2002**, 148 f., Nr. 107.

8. **Ignat-Mareş 1995**, 83 f., Nr. 122; **Ignat 1996**, 114 f., Nr. 138/III; **László 1999**, 107 f.; **László 2001**, 230 ff., Nr. 191; **László 2002**, 289 ff., Nr. 205; **László 2003**, 293, ff., Nr. 186; **László 2004**, 311 f., Nr. 177; **László 2005**, 348 ff, Nr. 206.

9. **Kacsó 2001**, 236 f., sowie die Grabungsberichte von **Kacsó 1996**, 72 sq., Nr. 81; **Kacsó-Pop 1997**, 34, Nr. 56; **Kacsó-Pop 2002**, 188 sqq., Nr. 131; **Kacsó 2003**, 182 sq., Nr. 111. Inzwischen sind die Grabungen im Hügel 21 abgeschlossen, siehe **Kacsó-Pop 2004**, 176 sq., Nr. 10; **Kacsó 2005**, 210 sq., Nr. 132.

10. Vgl. **Palincaş 1996**, 239-295; dies. **Palincaş 1998**, 25-31; dies. **Palincaş 2000**, 209-226; **Fischer 1996**, 289-295; dies. **Fischer 2000**, 227-230; **László 1997**, 247 ff.

11. Zusammenfassend in **Kacsó 2004**.

12. **Vulpe 1970**; ders., **Vulpe 1975**; ders., **Vulpe 1990**; **Petrescu-Dîmboviţa 1978**; ders., **Petrescu-Dâmbovita 1998**; **Bader 1983**; ders. **Bader 1991**. In der Vorbereitung befinden sich die Bände über die Nadeln, Anhänger und Lanzenspitzen.

13. Inzwischen ist auch der Band **Marta 2005** erschienen.

14. Ausführlicher über dieses Projekt in **Kacsó 2004b**, 17-21.

Literatur / *Bibliografie*

Bader 1983
BADER T., *Die Fibeln in Rumänien*, PBF XIV, 6, München, 1983

Bader 1991
BADER T., *Die Schwerter in Rumänien*, PBF IV, 8, Stuttgart, 1991

Cavruc-Neagu 1995
CAVRUC V., NEAGU M., *Date noi privind stratigrafia Grădiştei Coşlogeni*, CultCivDunărea de Jos 13-14, 1995

Cavruc-Neagu 1995a
CAVRUC V., NEAGU M., in CronCercArh Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995

Fischer 1996
FISCHER C., *Probele 14C din valul de epoca bronzului de la Popeşti*, SCIVA 47, 1996

Fischer 2000
FISCHER C., *Die 14C Daten aus dem bronzezeitlichen Wall von Popeşti (jud. Giurgiu)*, ArchKorr 30, 2000

Ignat-Mareş 1995
IGNAT M., MAREŞ I., în CronCercArh Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995

Ignat 1996
IGNAT M. u. a., în CronCercArh Campania 1995, Brăila, 1996

Kacsó 1995
KACSÓ CAROL, în CronCercArh Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995

Kacsó 1996
KACSÓ CAROL, in CronCercArh Campania 1995, Brăila, 1996

Kacsó-Pop 1997
KACSÓ CAROL, D. POP, in CronCercArh Campania 1996, s.l. 1997

Kacsó 2001
KACSÓ CAROL, *Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuş*, în C. Kacsó (Hrsg.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit*. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998, BiblMarmatia 1, 2001

Kacsó-Pop 2002
KACSÓ CAROL, D. POP, in CronCercArh Campania 2001, Bucureşti, 2002

Kacsó 2003
KACSÓ CAROL, u. a., în CronCercArh Campania 2002, Bucureşti, 2003

Kacsó 2004
KACSÓ CAROL, *Mărturii arheologice*, Baia Mare, 2004

Kacsó-Pop 2004
KACSÓ CAROL, D. POP, in CronCercArh Campania 2003, Bucureşti, 2004

Kacsó 2004b
KACSÓ CAROL, *Pledoarie pentru un Corpus al descoperirilor de metale din epoca bronzului în nordul Transilvaniei*, în C. GAIU, H. BODALE (Hrsg.), *Centru şi Periferie. Lucrările colocviului naţional*, Bistriţa 23-25 aprilie 2004, Cluj-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Napoca, 2004

Kacsó 2005

KACSÓ CAROL, u. a., în CronCercArh Campania 2004, București, 2005

László 1997

LÁSZLÓ A., *Datarea prin radiocarbon în arheologie*, București, 1997

László 1999

LÁSZLÓ A. U. A., în CronCercArh Campania1998, Vaslui, 1999

László 2001

LÁSZLÓ A. U. A., în CronCercArh Campania 2000, București, 2001

László 2002

LÁSZLÓ A. U. A., în CronCercArh Campania 2001, București, 2002

László 2003

LÁSZLÓ A. U. A., în CronCercArh Campania 2002, București, 2003

László 2004

László A. u. a., în CronCercArh Campania 2003, București, 2004

László 2005

László A. u. a, în CronCercArh Campania 2004, București, 2005

Marta 2005

MARTA L., *Der bronzene Nadeldepotfund von Petea, Kr. Satu Mare*, în T. SOROCEANU (Hrsg.), *Bronzefunde aus Rumänien II*, Bistrița, Cluj-Napoca, 2005

Motzoi-Chicideanu 2000

I. MOTZOI-CHICIDEANU U.A., in CronCercArh Campania 1999, București, 2000

Motzoi-Chicideanu 2001

I. MOTZOI-CHICIDEANU U.A., in CronCercArh Campania 2000, București, 2001

Motzoi-Chicideanu 2002

I. MOTZOI-CHICIDEANU U.A., in CronCercArh Campania 2001, București, 2002

Motzoi-Chicideanu 2003

I. MOTZOI-CHICIDEANU U.A., in CronCercArh Campania 2002, București, 2003

Motzoi-Chicideanu 2004

I. MOTZOI-CHICIDEANU U.A., in CronCercArh Campania 2003, București, 2004

Motzoi-Chicideanu 2005

I. MOTZOI-CHICIDEANU U.A., in CronCercArh Campania 2004, București, 2005

Neagu-Basarab 1990

NEAGU M., BASARAB N., *Considerații asupra tracilor timpurii de la Dunărea de Jos în lumina săpăturilor arheologice de la Grădiștea Coșlogeni*, CultCivDunărea de Jos 5-7, 1990

Neagu 2000

NEAGU M. U.A., în CronCercArh Campania 1999, București, 2000

Neagu 2001

NEAGU M. U.A., în CronCercArh Campania 2000, București, 2001

Neagu-Parnic 2002

NEAGU M., PARNIC V., în CronCercArh Campania 2001, București, 2002

Németi 1996

NÉMETI I., in CronCercArh Campania 1995, Brăila, 1996

Németi 1997

NÉMETI I., in *Cercetări arheologice în aria nord-tracă II*, București, 1997

Németi 2000

Németi I. u.a., în CronCercArh Campania 1999, București, 2000

Palincaș 1996

PALINCAȘ N., *Valorificarea arheologică a probelor 14C din fortificația aparținând Bronzului târziu de la Popești (jud. Giurgiu)*, SCIVA 47, 1996

Palincaș 1998

PALINCAȘ N., *Nouvelle interprétation chronologique des sites de Feudvar (Serbie) et Popești (Roumanie) a partir de deux séries de datations 14C*, în Actes du colloque *"C14 Archéologie"*, 1998

Palincaș 2000

PALINCAȘ N, *Die 14C-Daten aus dem bronzezeitlichen Wall von Popești (jud. Giurgiu)*, in ArchKorr 30, 2000

Petrescu-Dâmboviță 1978

PETRESCU-DÎMBOVIȚA M., *Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, PBF XVIII, 1, München, 1978

Petrescu-Dâmboviță 1998

PETRESCU-DÎMBOVIȚA M., *Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, PBF X, 4, Stuttgart, 1998

Safta 2001

E. SAFTA, în CronCercArh Campania 2000, București, 2001

Safta-Haită 2002

E. SAFTA, C. HAITĂ, in CronCercArh Campania 2001, București, 2002

Stanciu 1998

STANCIU I., U.A., in CronCercArh Campania 1997, Călărași, 1998

Stanciu-Marta 2001

STANCIU I., L. MARTA, in CronCercArh Campania 2000, București, 2001

Stanciu 2002

STANCIU I., U.A., in CronCercArh Campania 2001, București, 2002

Stanciu 2003

STANCIU I., U.A., in CronCercArh Campania 2002, București, 2003

Stanciu 2004

STANCIU I., U.A., in CronCercArh Campania 2003, București, 2004

Șandor-Chicideanu 2003

M. ȘANDOR-CHICIDEANU, *Cultura éuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Cluj-Napoca, 2003

Vulpe 1995

VULPE A., *Stand und Aufgaben der Urnenfelderforschung im Karpatenraum, in Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, În: *Monographien RGZM 35*, 1995

Vulpe 1970

VULPE A., *Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970

Vulpe 1975

VULPE A., *Äxte und Beile in Rumänien II*, PBF IX, 5, München, 1975

Vulpe 1990

VULPE A., *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, PBF VI, 9, München, 1990

Vulpe 2000

VULPE A. U.A., în CronCercArh Campania 1999, București, 2000

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Rezumat

Stadiul cercetării Culturii câmpurilor de urne în România

În aprilie 2003 a avut loc la Viena simpozionul "Die Urnenfelderkultur in Österreich - Standort und Ausblick" *(concepție și organizare: Dr. Michaela Lochner). Cu acest prilej a fost discutat, pe baza unei tematici prestabilite, și stadiul cunoașterii fenomenului câmpurilor de urne în diferite țări central-europene. Aici este prezentată o variantă ușor schimbată a comunicării mele despre problemele actuale ale cercetării acestui fenomen în România.*

Am accentuat rolul benefic pe care l-ar putea juca o conlucrare internațională și în acest domeniu de cercetare și în acest sens am propus un proiect ce ar viza un perimetru relativ restrâns, și anume cel al unei părți a Depresiunii Sălaj (zona Bicaz-Oarța), unde se concentrează un număr mare de variate obiective din epoca bronzului (așezări, loc de cult, cimitir tumular), precum și numeroase descoperiri de bronzuri (depozite și piese izolate).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Mintiu-Gherlei - Campania 2000. Raport arheologic

Aşezarea de la Mintiu Gherlei, judeţul Cluj, punctul *"Ciuleneş"*, a fost semnalată încă din 1964, când a fost adunată ceramică de epoca bronzului şi medievală, ce a folosit mai apoi pentru amenajarea unui cabinet de istorie, pentru elevii şcolii din localitatea amintită (ulterior, descoperiri din alte puncte, au îmbogăţit colecţia, ajungându-se la un adevărat punct muzeistic, extrem de util în predarea orelor cu specific). În 1994 s-a efectuat un prim sondaj arheologic (M. Meşter şi Gh. Lazarovici), ce a confirmat existenta unei locuiri îndelungate în zonă, aproximând suprafaţa staţiunii, la 4,5-5 ha. Aşezarea este înregistrată ca obiectiv arheologic, iar din 1997, încep săpăturile sistematice. Rapoartele şi rezultatele primilor doi ani de campanie au fost publicate în Banatica (Reşita, 2000).

În luna august 2000, cu ocazia unui proiect de îmbunătăţiri funciare, paralel cu supravegherea şi efectuarea unor sondaje legate de eliberarea de sarcină istorică a zonei aflată în reamenajare, a continuat cercetarea în staţiunea arheologică, acest lucru fiind subiectul articolului nostru (un studiu mai amplu legat de toată perioada de cercetare a fost predat Regiei Apele Române, în conformitate cu contractul încheiat între cele două instituţii). În aşezare au fost efectuate două secţiuni, pe amplasamentele deja stabilite în urmă cu câţiva ani, urmare a ridicării topografice (Fig1).

Secţiunea 5

A fost trasată la 22 m faţă de S4 pe direcţia N-NV, de-a lungul liniilor de înaltă tensiune, ce traversează zona. Dimensiunile acesteia au fost de 2 x 10 x 2.10 m, decopertându-se astfel cinci carouri de 2 x 2 m. Stratigrafia se prezintă după cum urmează:

- 0 - 0,30 - pământul este negru spre brun, un humus recent, care din loc în loc este *"presat"* de *"talpa plugului"*, urmare a arăturilor din anul precedent. Materialul arheologic nu este omogen ca distribuire pe orizontală, pregnant fiind în carourile 1 şi 3, unde s-a găsit o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice (amestecate) romane şi medievale timpurii. Ceramica romană este de culoare brun-roşcată, cărămizie şi roşie, lucrată la roată şi ornamentată cu excizii. Alături de aceste categorii, au mai fost descoperite sporadic fragmente ceramice aparţinând epocii bronzului (chiar dacă stratul aparţinător acestei perioade se află mai jos); explicăm prezenţa lor aici datorită unor arături în adâncime (cele de toamnă - din doi în doi ani), care au răscolit stratul respectiv.

- 0,30 - 0,50 - sub humusul recent-arabil, urmează un strat de culoare neagră, a cărui grosime variază în funcţie de alunecările de teren petrecute de-a lungul timpului. Ceramica este de asemenea amestecată, romană (majoritatea de culoare roşie, unele fragmente pictate şi neagră), precum şi medievală, brun închisă şi neagră cu ornamente în spirală, specifice unei perioade mai îndelungate (sec. IV-VIII). În caroul 1, la **0,30m**, a fost descoperit un pavaj din piatră (mărimea fragmentelor oscilând între 12 x 7 şi 35 x 25cm); după observaţiile noastre este vorba despre o fundaţie de la o locuinţă medievală sau de la o anexă de gospodărie (două argumente ne-au determinat să o încadrăm în această perioadă - ceramica descoperită precum şi lutul folosit la zidire). Tot în caroul 1, sub fundaţia amintită, la **- 0,45m**, alături de o grămadă de oase animaliere şi fragmente de ceramică romană, s-a descoperit un vârf de lance (Fig.2), aparţinând acestei epoci. Ea face parte din categoria armelor pentru lupta la distanţă - *eminus pugnare*[1], şi s-a păstrat într-o stare bună, cu excepţia tubului de înmănuşare, care este de doar 2 cm şi care prezintă o ruptură.

Dimensiunile acesteia sunt de 11,5 x 4 x 0,7cm, iar o analogie întâlnim printre vârfurile de lance descoperite în castrul roman de la Buciumi Pl. LIX/5[2].

- 0,50 - 0,70 - pământul are o nuanţă brun închis, lipsit de urme de interes arheologic, ceea ce presupune o părăsire temporară a aşezării.

- 0,70 - 0,90 - culoarea pământului este neagră spre brun, pigmentată cu chirpic, oase şi o mare cantitate de ceramică de epoca bronzului. Este vorba de primul strat aparţinător acestei epoci (vezi foto), a cărui grosime oscilează între 0,45-0,60 m, situaţie datorată cum am mai arătat, alunecărilor de teren, staţiunea situându-se pe o pantă ce coboară de la est spre vest.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Pe întreaga lungime a acestui nivel, materialul arheologic (chirpic, arsură, ceramică, fragmente de oase), este dispus unitar, păstrându-se nealterat cu excepția caroului 3, unde o groapă menajeră medievală a tăiat stratul de epoca bronzului (în aceasta s-a descoperit o anumită cantitate de ceramică medievală timpurie și romană, precum și oase de animale). Ceramica de epoca bronzului este de factură fină și grosieră.

La cea grosieră, mai numeroasă cantitativ, culorile predominante sunt brun-roșcat, cărămiziu și cafeniu cu flecuri cenușii. Ornamentele constau în împunsături realizate în mod succesiv, precum și în tehnica încrustării (Fig. 3 / 1, 3, 4, 5, 6). În pastă este folosit ca degresant nisip și pietricele, arderea fiind, în toate cazurile la această categorie, slab oxidantă. Pereții exteriori prezintă asperități iar în pișcot există nuanțe de diverse culori, ceea ce denotă o ardere incompletă. Ceramica fină (Fig. 3 / 2) se află în cantități relativ reduse; culorile predominante sunt cărămiziu, cenușiu, galben și negru. Pasta este bine frământată, având ca degresant nisipul fin (amănunte în acest sens sunt bine precizate de Dr. Rotea Mihai, în *Teza de Doctorat*, pentru consultarea căreia îi mulțumim și pe această cale), unele fragmente au suprafețele netezite acoperite cu slip de culoare maroniu-negricioasă. Ornamentele constau în motive obținute prin tehnica împunsăturilor succesive realizate cu un vârf ascuțit și încadrate între benzi ale căror contururi sunt obținute prin incizii. Din punct de vedere cronologic, încadrăm acest nivel în perioada bronzului târziu (chiar dacă unele fragmente pot fi atribuite și bronzului clasic); analogii în acest sens întâlnim în unele așezări Wietenberg[3]. Tot la acest nivel, a fost descoperită o săpăligă (Fig. 4), confecționată dintr-o rocă dură, de culoare cenușiu-închis spre negru, un amfibolit tipic metamorfismului regional. Săpăliga, păstrată aproximativ jumătate (partea superioară - cu spărturi din care s-au desprins așchioare), are dimensiunile de 7 cm lungime și 6 cm lățime. Gaura de înmănușare este tronconică (lucrată așa pentru fixarea mai bună a cozii cu o pană), având diametrul la mijloc de 2,7cm.

- 0,90 - 1,10 - aceeași culoare a pământului ca și în nivelul precedent, doar că fragmentele de chirpic împrăștiate, sunt mai mari și mai bine arse. În caroul 5 la adâncimea de 1m, s-a descoperit o platformă (termenul este folosit pentru prima oară de Dr. Lazarovici, prin care în genere se desemnează o aglomerare de chirpic și material arheologic) de chirpic compact, cu dimensiunile de 0,70 / 0,80 si o grosime de 0,10 cm; este doar o parte, fiindcă ea pătrunde în profilul nord-vestic, unde în mod sigur continua. Inventarul descoperit este destul de sărăcăcios, el constând într-un fragment de spatulă din coastă de vită (nu au fost identificate urme de folosire), fragmente de cărbune fărâmicios, precum și ceramică grosieră fragmentată.

- 1,10 - 1,30 - pământul este din ce în ce mai negru, nu este pigmentat iar fragmentele ceramice sunt din ce în ce mai rare. În caroul 1 lipsesc în totalitate, iar în celelalte, sunt sporadice. Merită semnalate însă câteva fragmente, care sunt de factură uzuală, culorile predominante fiind brun-închis, negru și cărămiziu. În amestec pietricelele, cioburile și nisipul, conferă întregii paste aspectul zgrunțuros și aspru la pipăit. Cele câteva fragmente ceramice sunt de factură Wietenberg.

- 1,50 - 1,70 - pe întreaga lungime a secțiunii nu s-a descoperit nimic de interes arheologic, ceea ce confirmă constatările din anii precedenți (când aproximativ la aceeași adâncime, urmele de locuire lipseau în totalitate), că la un moment dat continuitatea locuirii a fost întreruptă.

- 1,70 - 1,90 - al doilea strat (cel mai vechi) de epoca bronzului, este mult mai sărac în material arheologic (ceramică, chirpic, oase etc). Ceramica descoperită este numai grosieră, culorile predominante fiind negru, brun deschis și mai rar cărămiziu. Ornamentele sesizate (Fig. 5), sunt cele cu măturica (*besenstrich*) și striurile - existând numeroase descoperiri de acest gen în Transilvania[4] și care de altminteri, sunt caracteristice pentru Grupul Copăceni[5], nivelului I de la Bădeni și contemporane cu descoperirile de la Derșida (Wietenberg I); analogii mai avem la descoperirile de tip Visag și Balta Sărată[6].

- 1,90 - până la steril (2,10), pământul este din ce în ce mai negru și fără urme arheologice (reamintim aici că în S3, excavată în 1998, la adâncimea de 2 m, s-a descoperit în caroul 4, o groapă cu ceramică Precucuteni). În nici o altă secțiune săpată în această așezare, nu s-a mai găsit ceramică aparținând acestei culturi, problema provenienței, rămânând să fie rezolvată în viitor.

Secțiunea 6

A fost trasată pe direcția est-vest, la 20 m de piciorul din stânga stâlpului de înaltă tensiune,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

pe care de altfel l-am mai luat reper și cu alte ocazii. Scopul decopertării în această parte a fost acela de a ne edifica asupra stratigrafiei în zona mai înaltă a așezării. Așa cum ne așteptam, nivelurile de locuire sunt la adâncimi mult mai reduse, ceea ce se explică (aspect amintit și cu alte ocazii), prin alunecările de teren petrecute de-a lungul timpului.

Stratigrafia este următoarea:

- **0 - 0,30** - culoarea pământului este brun deschis, fărâmicios, rezultat al depunerilor produse prin alunecare; la acest nivel ceramica lipsește în totalitate.

- **0,30 - 0,45** - pământul este brun-închis cu urme arheologice. Ceramica este ca și în secțiunile anterioare la acest nivel, amestecată, dar în cantități mult mai reduse; medieval târzie și timpurie (de culoare neagră și cenușie, lucrată cu mâna, în totalitate grosieră), fragmente romane și de epoca bronzului.

- **0,45 - 0,65** - în caroul 1, s-a descoperit o platformă (vezi imaginea alăturată) de chirpici cu dimensiunile vizibile (ea intrând și în profilul nordic), de 1x0,85m. Ceea ce interesează cu precădere este faptul că podeaua acesteia este lipită cu un strat de lut, a cărui grosime variază între 0,5 și 0,8 m. Presupunem că este vorba de podeaua unei locuințe, fiindcă toate observațiile ne conduc spre această constatare (suprafața lipiturii depășește conturul de chirpic rămas, este bine călcată și este arsă doar în stratul superior, rezultat probabil al prăbușirii pereților care la momentul incendiului erau incandescenți). Tot la acest nivel, ceramica de epoca bronzului se află în cantități destul de mari, iar ceea ce este interesant sunt varietățile de ornamente; buze incizate prin apăsare cu un obiect ascuțit, brâuri aplicate, ornamentate prin apăsare cu degetul, dar și brâuri de tip muchie; alte fragmente sunt ornamentate prin punctare și încadrate între benzi înguste excizate.

Interesant este un fragment ceramic, ce are sub brâu, între două benzi excizate, un ornament romboid, realizat tot prin tehnica exciziei (Fig. 6). Factura ceramicii este grosieră, semifină și mai puțin, fină. Culorile predominante sunt brun deschis și brun închis. În amestec se întâlnește același degresant - nisip, cioburi, pietricele. Ceramica semifină și fină este lustuită la exterior și în interior cu spatulă.

- **0,65 - 1m** - pământul este negru, pigmentat din loc în loc cu chirpic mărunt de culoare roșie spre gălbui cu materie organică, semn că arderea a fost întreruptă înainte de a fi completă. Ceramica descoperită este de aceeași culoare ca și în stratul precedent (brun închis și brun deschis, dar și un fragment roșcat), fiind de factură semifină și grosieră. Aceleași ornamente domină, doar că la acest nivel sunt fragmente ornamentate cu măturica (*besenstrich*). Reținem două fragmente de burtă angobate cu culoare galbenă, având și la acestea ornamente în tehnica de mai sus. La - 0.90 m, s-a descoperit un fragment de ceramică de culoare brun deschis (burtă, umăr, buză), aproape în totalitate ornamentat cu linii oblice incizate, încadrate între linii excizate ce merg în zig-zag. De asemenea ne-a reținut atenția un alt fragment de culoare gălbuie, ce are ca ornamente cu benzi de linii obținute prin împunsături, realizate în mod cert, cu un vârf.

- **1,00 - până la steril (-1,70m)** - pământul devine tot mai gălbui, iar fragmentele ceramice sunt tot mai rare. La acest nivel unicul obiect de interes, a fost un fragment de rotiță de la un cărucior de cult neornamentat (Fig. 7). Diametrul acesteia este de 8 cm, iar gaura butucului, de 1 cm (reamintim aici, că un obiect asemănător s-a mai descoperit în așezarea cercetată, în urmă cu trei ani). Analogie cu fragmentul descoperit întâlnim la Baraolt, rotița făcând parte din categoria celor cu butuc cilindric[7].

Astfel de rotițe sunt numeroase în epoca bronzului, fragmentul la care facem referire aparținând culturii Wietenberg. La **-1,30 m**, ultimele fragmente ceramice descoperite sunt de factură grosieră și semifină, majoritatea fiind decorate cu măturica.

Sub **-1,30 m**, nu se mai găsește nici o urmă de interes arheologic, iar de la **-1,70 m**, se intră în steril.

În completarea articolului nostru, considerăm că este binevenită o analiză a resturilor faunistice descoperite, lotul osteologic fiind prelucrat de colega Diana Bindea, căreia îi mulțumim și pe această cale.

Raport preliminar asupra resturilor faunistice descoperite la Mintiu Gherlei (jud. Cluj)

Lotul osteologic din așezarea de la Mintiul Gherlei (județul Cluj), provine din stratul ce aparține culturii Wietenberg, din epoca bronzului. Materialul este extrem de redus, cumulând doar 48 de fragmente osoase determinate, prin urmare irelevant pentru a trage

www.cimec.ro / www.mncr.ro

concluzii de ordin arheozoologic.

Lista de specii este, de asemenea, foarte săracă (tabel 1, la numărul de fragmente înscris în tabel se mai adaugă 4 fragmente de coaste, din care cel puțin 3 par să provină tot de la ovicaprine). Oasele aparțin mamiferelor, cu excepția unui singur os de pasăre care provine de la specia domestică *Gallus gallus** (găina domestică).

O particularitate însemnată a acestui material este lipsa speciilor sălbatice (probabil că acest fapt se datorează și penuriei de material) sub formă de resturi menajere. S-a pus în evidență un singur fragment de corn de cerb (*Cervus elaphus*) prelucrat. Fragmentul reprezintă porțiunea de la bază a prăjinii, cu rozeta lipsă, cu un perlaj bun, cu un orificiu artificial transversal. Cornul a fost secționat oblic, iar la nivelul secțiunii pereții prezintă urme de șlefuire și urme de ardere (la negru).

Mamiferele domestice sunt reprezentate prin 4 specii: *Ovis aries* (oaia), *Bos taurus* (vita domestică), *Sus scrofa domesticus* (porcul domestic) și *Canis familliaris* (câinele). Predominante sunt ovicaprinele (denumire folosită pentru că nu toate fragmentele au avut o atribuire certă oii) de la care provin 28 de fragmente. Acestea aparțin unor indivizi tineri, toate capetele oaselor lungi fiind neepifizate. A fost posibilă aprecierea vârstei doar pe 2 fragmente: o falangă I cu neepifizată proximal și un fragment mandibular cu M3 neerupt și M2 în uzură incipientă. Nu există nici un indiciu că resturilor osoase le-ar corespunde mai mult de 2 indivizi: unul sacrificat sub 6 luni, iar celălalt la 1-1,5 ani. Unele resturi aparțin cu certitudine oii, dar nici unul nu a fost determinat ca aparținând caprei, desi nu putem exclude prezența acesteia din urmă în așezare.

Celelalte specii domestice sunt reprezentate printr-un număr foarte redus de resturi: 8 fragmente de *Bos taurus* (1 individ de 1,5-2 ani), 5 fragmente de *Sus scrofa domesticus* (1 individ sub 1 an și 1 individ adult), 1 fragment mandibular de *Canis familliaris* (lungimea carnasierei = 19 mm) de dimensiuni medii.

Nu vom prezenta date metrice, deoarece ele ar fi irelevante pe acest material extrem de redus; chiar și pentru ovicaprine situația ar fi similară deoarece nu am pus în evidență resturi aparținând animalelor adulte.

Sperăm că săpăturile ce vor urma la Mintiul Gherlei să ne furnizeze un material osteologic suficient pentru a putea răspunde la întrebările pe care ni le punem în urma prelucrării materialului de până acum, cum ar fi de exemplu, dacă sunt ovicaprinele cu adevărat principalele animale crescute de locuitorii așezării Wietenberg pentru furnizarea necesarului de hrană și dacă vânătoarea ocupa un rol cu totul neînsemnat în rândul ocupațiilor populației.

Mihai Meșter
Daniela Pop
Gheorghe Lazarovici
Diana Bindea

Note / *Notes*

1. **Forcelini s.v.**
2. **Gudea-Pop 1972**, pl. LIX/5
3. **Andrițoiu 1992**
4. **Cavruc 1997**
5. **Rotea 1995**
6. **GUMĂ 1998**
7. **Schuster 1996**, p. 118-119, pl. 4/8.

Bibliografie / *Bibliography*

Andrițoiu 1992,
I. ANDRITOIU, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în Epoca bronzului*, 1992, Bucuresti, Biblioteca Tracologica II.

Cavruc 1997
VALERIU CAVRUC, în *Angustia 2*, 1997.

Forcelini s.v.
FORCELINI, *Totius Latinitatis lixicon*, s.v. eminus.

Gudea-Pop 1972
NICOLAE GUDEA-DINU POP, *Arme și piese de echipament în Castrul roman de la Buciumi*, Cluj, 1972

Gumă 1998
Marian Gumă, *Epoca bronzului în Banat*, Timisoara, 1998.

Lazarovici 1998
GHEORGHE LAZAROVICI, *Metode și tehnici moderne de cercetare în arheologie*, București, 1998.

Meșter-Lazarovici 2000
MIHAI MESTER-GH. LAZAROVICI, *Sondajul arheologic de la Mintiu Gherlei Ciulenes*, Banatica, Reșitu, 2000.

Rotea 1995
MIHAI ROTEA, *Grupul Copăceni/The Copăceni Group*, în *Cornori ale epocii bronzului din România*, București 1995, p. 155-157.

Schuster 1996
CRISTIAN SCHUSTER, *Thraco-Dacica*, 1996

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Explicație figuri / *Figures explanation*

Figura 1 / Figure 1
Ridicare topografică a zonei săpate /
Topographical survey of the researched area

Figura 2 / Figure 2
Vârf de lance de epocă romană /
Spearhead - roman period

Figura 3 / Figure 3
Ceramică fină (2) si grosieră (1,3-6) din epoca bronzului /
Fine ceramics (2) and coarse ceramics (1, 3-6) - Bronze Age

Figura 4 / Figure 4
Săpăligă din rocă dură /
Grubbing axe made of hard rock

Figura 5 / Figure 5
Ceramică grosieră din epoca bronzului /
Coarse ceramics - Bronze Age

Figura 6 / Figure 6
Fragment ceramic din epoca bronzului, decorat cu motiv rombic /
Ceramic fragment from the Bronze Age, decorated with rhombic motif

Figura 7 / Figure 7
Fragment rotiță de la un cărucior de cult, cultura Wietenberg /
Fragment of the wheel of a votive miniature cart, Wietenberg Culture

Foto 1 / Photo 1
Platformă de chirpici /
Platform made out of adobe

Abstract

Archaeological site Mintiu-Gherlei - Campaign 2000

The archaeological site of Mintiu-Gherlei was discovered in 1964 and has become part of the archaeological circuit in the early 1980s. Systematic excavations were performed almost every year since it has been discovered. Parallel with the work done on anded property close to the archaeological site of Mintiu-Gherlei, two new sections were excavated in the interior of the settlement. The settlement from point "Ciulenes" stretches on a surface of about 9 hectares and was inhabited beginning with the Neolithic Age (The Culture Precucuteni) till Medieval Age. The most significant cultural layer, with two levels, is the one from the Bronze Age; it has a thickness of about 0,95 - 1m, with a separation of about 20 cm between the two le-vels. Chronologically, the settlement was inhabited during the Bronze Age from the Early Bronze (Level I) till Wietenberg IV-New.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

SPECII	Nr.Frq.	%	N.M.I.	%
Ovicaprine	28	63,6	2	25
Bos taurus	8	18,1	1	12,5
Sus scrofa domesticus	5	11,3	2	25
Canis familliaris	1	2,2	1	12,5
Cervus elaphus	1	2,2	1	12,5
Gallus gallus	1	2,2	1	12,5

Tabel / *Table*
Frecventa pe specii a materialului
Frequence on species of the material

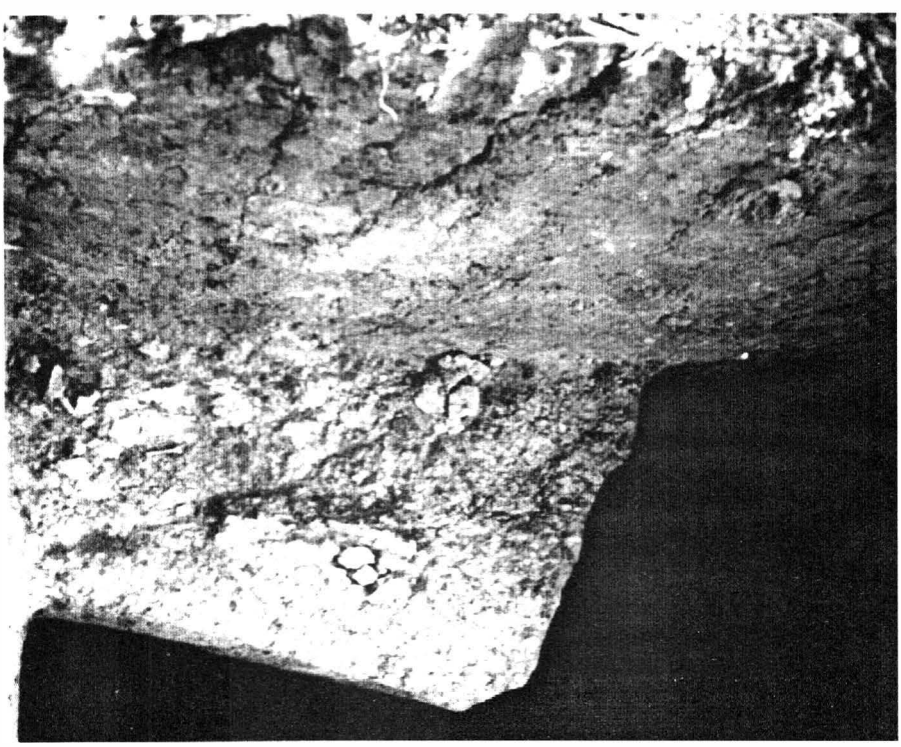

Foto 1 / *Photo 1*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

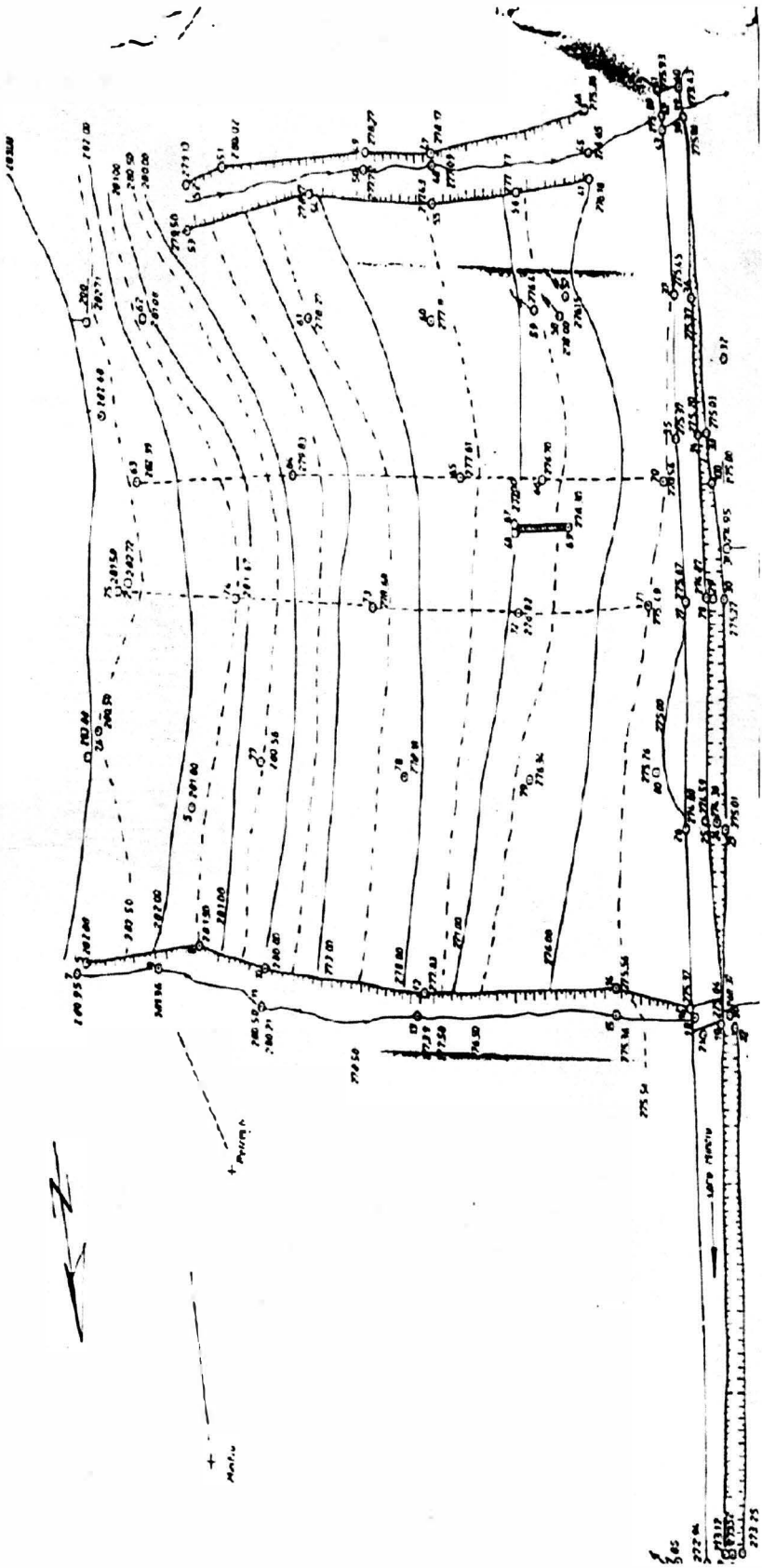

Figura 1 / *Figure 1*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

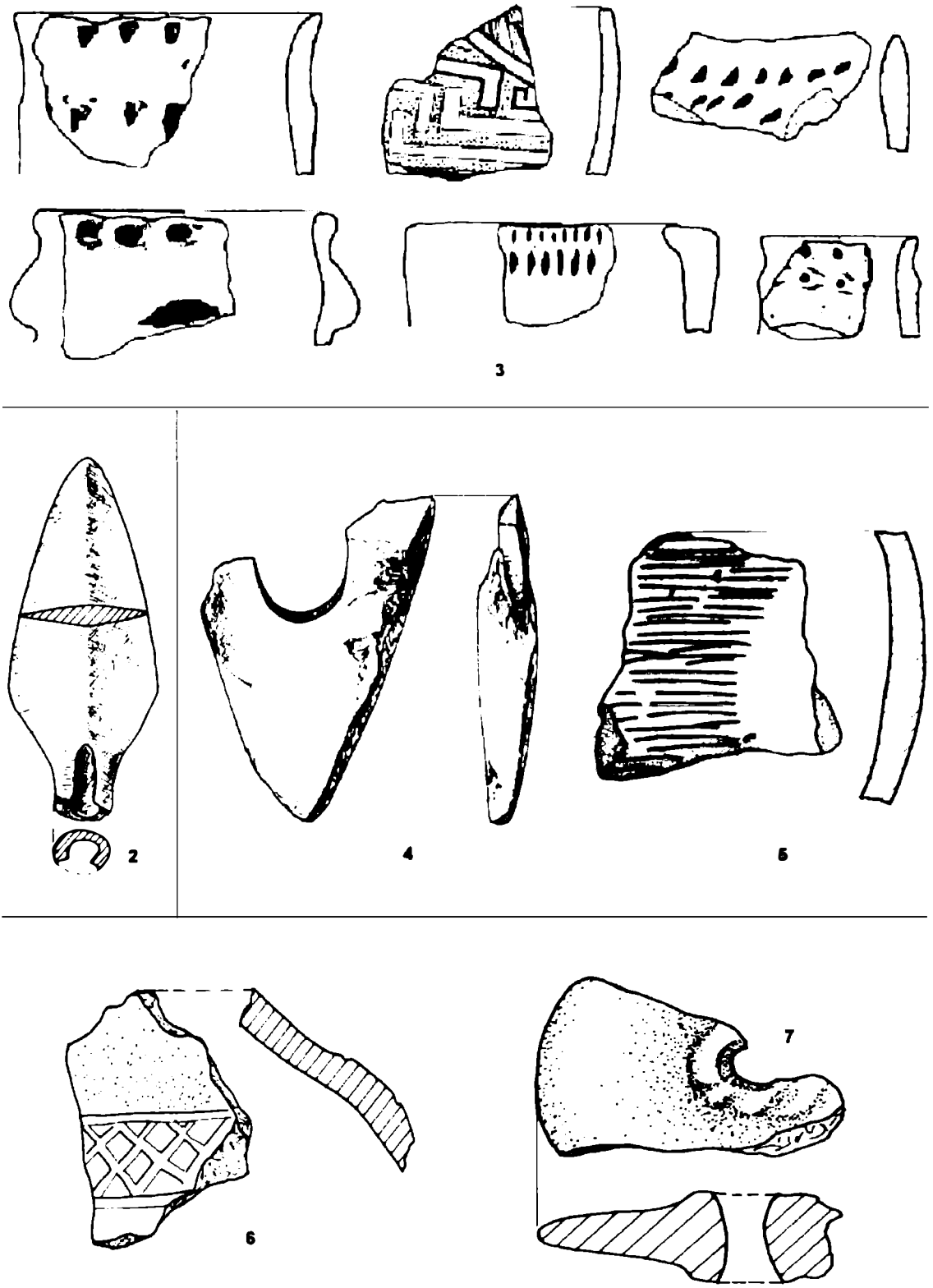

Figurile 2-7 / ***Figures 2-7***

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Vestigiile dacice timpurii de la Olteni*
Raport preliminar.

În toamna anului 2000, în zona carierei de nisip deschisă de către firma DOMARKT la marginea de nord a satului Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, au fost descoperite două situri arheologice**. Primul dintre acestea (Situl A) ocupa terasa înaltă din dreapta Oltului și se întindea de la marginea de sud a satului spre sud pe lungime de cca. 800 m, pe o fâșie de teren lată de 80-200 m, limitată din vest de DN 12 iar din est de calea ferată Brașov - Miercurea-Ciuc. Cel de-al doilea sit (Situl B) se află la vest de DN 12, în fața sectorului nordic al sitului A, la marginea de nord a unei cariere de nisip abandonate cu mai mulți ani în urmă. Situl B cuprinde o suprafață de cca. 60x80 m. Ambele situri au fost afectate. Situl A, în partea sa sudică - de exploatările mai vechi de nisip, iar în partea estică de calea ferată Brașov - Miercurea-Ciuc. Situl B a fost puternic afectat de vechea carieră de nisip și de DN 12.

În anii 2001-2005, conform unui contract de eliberare a terenului de sarcină arheologică încheiat între DOMARKT și Muzeul Carpaților Răsăriteni, ambele situri au făcut obiectul unor săpături arheologice preventive***. Cercetările efectuate pe suprafața de cca. 15.000 mp în cadrul sitului A, respectiv 220 mp în cadrul sitului B, au scos la iveală 410 complexe datând din neolitic, epoca bronzului, a doua epocă a fierului și perioada post-romană.

În rândurile ce urmează ne propunem să introducem în circuitul științific vestigiile dacice descoperite în ambele situri.

Situl A

În cuprinsul sitului A, alături de cele 410 complexe din epoca bronzului și perioada post-romană, au fost descoperite și cercetate o locuință și 3 gropi *"menajere"* dacice din sec. V-III a.Chr.

Locuința 9 (Pl. X/1-4; Pl. XI/1-2, 5,6) a fost descoperită în anul 2005, în carourile R'-T'/37-40, la ad. de 0,35 - 0,4 m de la suprafața terenului. Partea păstrată a locuinței a fost adâncită în solul steril (lut galben). Conturul gropii sale avea forma aproximativ ovală, groapa avea pereții verticali și fundul orizontal și drept. Dimensiunile gropii locuinței: 6,5x4,3 m, ad.= 0,55-0,65 m de la suprafața terenului actual. În jurul gropii locuinței, în solul steril, au fost identificate 4 gropi de stâlpi (gr. 1-3, 5) care, după toate probabilitățile, sprijineau pereții părții de deasupra terenului. În interiorul gropii locuinței a fost identificată o altă groapă de stâlp (gr. 4) care probabil sprijinea acoperișul. Gropile de stâlpi erau tronconice sau sferice având dimensiuni diferite (gr. 1: Dg =0,6 m; ad.=0,24 m de la solul steril; gr. 2: Dg =0,2 m; Db=0,2 m; ad.=0,12 m de la solul steril; gr. 3: Dg=0,25 m; Db=0,2 m; ad.=0,1 m de la solul steril; gr. 4: Dg=0,56 m; ad.=0,9 m de la solul steril; gr. 5: Dg=0,14 m, ad.=0,1 m de la solul steril). Gropile de stâlpi aveau umpluturi similare conținând pământ nisipos în amestec cu mici concrețiuni de lemn ars.

Pe fundul locuinței, pe axul lung al acesteia, au fost depistate și cercetate două vetre, ambele formate din lipitură de lut în amestec cu nisip, direct pe sol și având forme ovale. Prima, cea din colțul nord-vestic (V.1) avea următoarele dimensiuni: 0,4x0,3 m, G=0,1 m, s-a păstrat fragmentar și avea suprafața netezită (Pl.X/5; Pl.XI/3); cea de-a doua, V.2, (0,9x 0,6 m, G=0,14 m), se afla în centrul locuinței ușor adâncit (cu circa 0,1 m) și avea suprafață bine netezită (Pl.X/6; Pl.XI/4).

Umplutura gropii locuinței a fost formată din pământ de culoare brun-negricioasă, pigmentat cu fragmente de lemn și lut ars, acestea din urmă reprezentând probabil resturi ale părții construcției de deasupra terenului. Având în vedere că în perimetrul și alături de groapa locuinței nu au fost descoperite resturi *in situ* ale unei construcții de suprafață, iar groapa locuinței a fost puțin adâncă, trebuie admis că partea sa superioară a fost construită din materiale perisabile (lemn, paie etc) prinse și acoperite cu lut.

În partea superioară a umpluturii complexului au fost descoperite mai multe vase ceramice sparte, fragmente ceramice izolate, fusaiole și pietre neprelucrate de dimensiuni neînsemnate.

Dintre vasele ceramice descoperite în partea superioară a umpluturii locuinței vom menționa următoarele:

Pahar (H=52 mm; Dg=32 mm; Db=30 mm; DM=50 mm; Gperetilor=7 mm). A fost lucrat

www.cimec.ro / www.mncr.ro

din argilă în amestec cu nisip fin și modelat manual, bine netezit, ars oxidant, de formă bitronconică cu gura dreaptă, gâtul scurt, corpul bitronconic și fundul plat. Nr.inv. 12579 (Pl.XII/1; Pl.XIII/1; Pl.XIV/1).

Borcan (H=95 mm; Dg=90 mm; Db=78 mm; DM=110 mm; Gpereților=7 mm). A fost lucrat din argilă în amestec cu pietricele și modelat cu mână având exteriorul ușor netezit. Are forma cilindrică cu pereții ușor bombați, fundul plat, buza dreaptă ușor invazată cu marginea rotunjită. Sub gură a fost ornamentat cu un șir orizontal de proeminențe alungite, iar în zona diametrului maxim a fost aplicat un buton tronconic. Ars oxidant. În urma arderii secundare, o mică parte din buză a fost deformată. Nr.inv. 12583 (Pl.XII/2; Pl.XIII/2; Pl.XIV/2).

Cană (H= 138 mm; Dg=75 mm; Db=65 mm; DM=100 mm; G=9 mm). A fost lucrată din argilă în amestec cu pietricele și cioburi pisate, modelată manual, cu ambele fețe bine netezite. Are corpul bitronconic și fundul plat, gâtul îngust și înalt, buza ușor evazată cu marginea rotunjită. De marginea buzei și zona diametrului maxim al corpului este prinsă o toartă în bandă, verticală și supraînălțată. Cana a fost arsă oxidant. Nr.inv. 12584 (Pl.XII/3; Pl. XIII/3; Pl.XIV/3).

Castron (Hpăstrată=135 mm; Dg=500 mm; DM=510 mm; Gpereților=11 mm). A fost descoperit în partea sud-vestică a umpluturii locuinței (Pl.XIII/4). Lucrat din argilă în amestec cu pietricele, modelat cu mâna, bine netezit. Corpul este format din partea inferioară tronconică și partea superioară cilindrică, la îmbinarea dintre acestea formându-se o muchie. De partea superioară a castronului este prinsă o toartă orizontală, relativ dreptunghiulară în secțiune. S-a păstrat în proporție de 30-40 %. Castronul a fost ars oxidant. Nr.inv. 12593, (Pl. XIII/4; Pl.XIV/4).

Oală (Hpăstrată=145 mm; Dg=130 mm; G =8 mm) puternic fragmentată (se afla în curs de restaurare în momentul redactării acestui material). A fost lucrată din argilă în amestec cu nisip fin, modelată cu mâna și bine netezită. S-a păstrat doar jumătatea superioară a recipientului. Vasul pare să fi avut corpul bitronconic și buza verticală înaltă cu marginea tăiată orizontal. În partea superioară păstrează urme de ardere secundară, o parte din buză fiind deformată. Nr.inv. 12592 (Pl.XIII/5; Pl.XIII/5; Pl.XIV/5).

Pahar-borcan (H=117 mm; Dg=77 mm; Db =82 mm; DM=130 mm; Gpereților=7 mm). Lucrat din argilă în amestec cu cioburi pisate și modelat cu mâna. Are corpul bombat, fundul plat și buza înclinată spre interior. Suprafața bine netezită și arderea oxidantă. Nr.inv. 12582 (Pl. XII/6; Pl.XIII/6; Pl.XIV/6).

Oală (H=155 mm; Dg=95 mm; Db=80 mm; DM=135 mm; Gpereților=8 mm). Lucrată din argilă în amestec cu pietricele și nisip fin, modelată cu mâna. S-a păstrat cca. 70% din recipient. Are corp globular, fund plat, gât cilindric înalt, buza ușor evazată cu marginea subțiată și rotunjită. De gât și corp au fost prinse două toarte verticale, rectangulare în secțiune. Suprafața bine netezită. Arderea oxidantă. Nr.inv. 12594 (Pl.XII/7; Pl.XIII/7; Pl.XIV/7).

Borcan (H=130 mm; Dg=115 mm; Db=85 mm; DM=135 mm; Gpereților=7 mm). Lucrat din lut în amestec cu pietricele, modelat cu mâna, are exteriorul aspru. Recipientul are forma relativ cilindrică cu pereții ușor arcuiți spre exterior. Sub buza verticală vasul a fost ornamentat cu un brâu alveolar care, în cel puțin două locuri, este întrerupt de proeminențe semicirculare dispuse orizontal. Nr.inv. 12637 (Pl.XII/8; Pl.XII/8; Pl.XII/8).

În partea sudică a umpluturii gropii locuinței au fost descoperite câteva fusaiole și un fragment de râșniță.

Fusaiolă (H=30 mm; D=40 mm; Dp= 14 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip fin și cioburi pisate, modelată cu mâna. Are formă bitronconică, perforată axial, bine netezită și arsă reductant. Nr.inv. 12599 (Pl.XV/5).

Fusaiolă (H=32 mm; D=40 mm; Dp= 14 mm). Lucrată din lut în amestec cu nisip fin și pietricele, este modelată cu mâna. Are formă bitronconică și este perforată axial. Suprafața aspră. Arsă reductant. Nr.inv. 12635 (Pl.XV/4).

Fusaiolă (H=13 mm; D=27 mm; Dp=5 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip fin și modelată cu mâna. Puternic fragmentată. Pare să fi avut secțiune ovală. Perforată transversal. Arsă secundar, fiind puternic deformată și având pe alocuri aspect sticlos. Nr.inv. 12581 (Pl.XV/2).

Fusaiolă (H=30 mm; D=35 mm; Dp= 10 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip fin și pietricele și modelată cu mâna. Este de formă bitronconică și a fost perforată axial. Are suprafața aspră. Arsă reductant. Nr.inv. 12634 (Pl.XV/6).

Fusaiolă (H=33 mm; D=35 mm; Dp= 11 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip fin

www.cimec.ro / www.mncr.ro

și pietricele, modelată cu mâna. Are forma bitronconică, perforată axial. Bine netezită, arsă reductant. Nr.inv. 12577 (Pl.XV/1).

Fusaiolă (H=23 mm; D=40 mm; Dp=9 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip fin și pietricele, modelată cu mâna. Are formă bitronconică, perforată axial. Bine netezită, arsă reductant. Nr.inv. 12600 (Pl.XV/7).

Fusaiolă (H=23 mm; D=35 mm; Dp= 12 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip fin și pietricele, modelată cu mâna. Are formă bitronconică, perforată axial. Are suprafață aspră și este arsă oxidant. Nr.inv. 12601 (Pl.XV/3).

Râșniță (L= 180 mm; l=230 mm; G=130 mm). Este lucrată din andezit și s-a păstrat circa 1/2 din piesă. Avea forma relativ ovală, cu o suprafață tăiată drept și utilizată pentru măcinarea produselor. Culoarea brună. Nr. Inv. 12573 (Pl.XV/8)

În partea sudică, locuința a secționat două gropi aparținând culturii Noua: Gr. 363 și Gr. 366. La rându-i, groapa locuinței a fost perforată în partea sa sud-estică de o groapă din perioada postromană (Gr. 365).

Gropi "menajere"

În așezarea de la Olteni au fost cercetate cel puțin trei gropi aparținând Latene-ului dacic.

Gr. 137 (3,1x1,16 m, ad.=1,4 m de la suprafața actuală a terenului). A fost descoperită în carourile V'-X'/16. Gura gropii are forma relativ ovală, puternic alungită. Pereții oblici au pantă spre interior, fundul este plat și mai mic decât gura. Umplutura gropii este formată din sol brun, afânat, în amestec cu mult lemn și lut ars, precum și fragmente de oase de animale și pietre neprelucrate de dimensiuni neînsemnate. Pe alocuri, umplutura gropii este pigmentată de bucăți de argilă galbenă.

La nivelul gurii gropii și mai jos, au fost descoperite bucăți mari de lipitură cu amprente de nuiele și fragmente de vase ceramice. Vasele au fost lucrate din argilă în amestec cu nisip fin, pietricele și cioburi pisate și au fost modelate cu mâna (Pl.XVII/1-6; Pl.XIX/2).

Pe fundul gropii, în partea vestică a acesteia, în zonă de concentrare de cenușă și fragmente de lemn ars, la ad. de 1,06 m de la suprafața terenului, au fost descoperite o verigă de bronz și un vas ceramic miniatural.

Verigă (D=68 mm, G=4 mm) turnată din bronz, circulară în secțiune și decorată cu trei grupe de proeminențe așezate la distanțe egale. Ușor oxidată. (Pl.XX/1; Pl.XXI/1). Nr. Inv. 10196. Astfel de piese cunosc o largă răspândire în centrul și estul Europei, pe parcursul sec. V a. Chr., la popoare diferite (traci, celți, scordisci, etc), ele fiind utilizate în diverse scopuri[1].

Vas miniatural (H=40 mm; Dg=50 mm; Db =45 mm; G=10 mm). Descoperit la ad. de 1,1 m, la 0,3 m sud de verigă. Lucrat din lut în amestec cu nisip și modelat cu mâna. Are forma cilindrică, pereți groși și marginea buzei rotunjită. Sub marginea gurii a fost decorat cu cinci proeminențe cilindrice, dispuse la intervale egale. Ambele fețe sunt bine netezite. Între trei dintre proeminențe se observă un șir orizontal de incizii verticale. Ars oxidant. Nr. inv. 10234 (Pl.XX/2; Pl.XXI/2).

Vas de provizii (fragment) (Hpăstrată=220 mm; Dg=cca. 300 mm; Gpereților= 10 mm). A fost găsit la ad. de 0,50-0,65 m de la gura gropii. S-a păstrat un fragment mare de buză și partea superioară a corpului. Lucrat din pastă de lut având ca degresant nisip și pietricele, modelat cu mâna. Vasul a avut corp proeminent și buză înaltă și verticală cu marginea tăiată oblic spre interior. Pe umăr este aplicat un buton tronconic. Pe exterior, vasul a fost bine netezit și ușor lustruit, iar pe interior - doar netezit. Ars oxidant. Nr.inv. 10346 (Pl.XX/6).

Vas de provizii (fragmente) (Hpăstrată=230 mm; Gpereților= 10 mm). A fost găsit la ad. de 0,50-0,65 m de la gura gropii. Vasul a fost lucrat din lut în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. A fost modelat cu mâna. Avea pereții arcuiți spre exterior, cu proeminențe aplicate plate semicirculare. Exteriorul a fost bine netezit și ușor lustruit, iar interiorul - doar netezit. Ars oxidant. Nr.inv. 10346_a (Pl.XX/7).

Gr. 163 (Dg=1,31 m; Db=1,7 m; A=1,01 m). Descoperită la nivelul solului steril argilos în carourile V'-X'/5. Se delimita ca o pată circulară compusă din pământ afânat de culoare brun-negricioasă, pigmentată cu fragmente mici de lemn carbonizat și fragmente de lut ars. De la gura circulară groapa se lărgea spre fundul drept și avea pereții oblici ușor arcuiți.

În groapă au fost descoperite: un văscior ceramic întreg, un mosorel din lut ars, un ac de bronz, fragmente ceramice modelate cu mâna de factură dacică și cele specifice culturii Noua, resturi de oase de animale și pietre neprelu-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

crate (Pl.XVI/1-6; Pl.XIX/1). Se pare că groapa dacică a perforat parțial groapa culturii Noua, fapt care nu a fost observat în timpul săpăturii.

Văscior ceramic (H=68 mm; Dg=65 mm; Db =36 mm). Lucrat din argilă în amestec cu nisip și resturi vegetale și modelat cu mâna. Are corp tronconic, gât cilindric larg și înalt, buza ușor evazată cu marginea rotunjită, fund inelar. În zona diametrului maxim văsciorul este prevăzut cu două proeminențe orizontale cu marginea crestată, perforate vertical cu câte două orificii. Sub buză, pe laturile opuse, văsciorul a fost decorat cu 2 *"steluțe"* - fiecare cu 3 colțuri. Linia pe care se află *"steluțele"* este dispusă în cruce față de cea a proeminențelor. Nr. inv. 10088 (Pl.XX/3; Pl.XXI/3).

Mosorel (H=24 mm; Dp=6 mm; D=25 mm). Lucrat din lut în amestec cu nisip fin și modelat cu mâna. Are formă de clepsidră și este perforat axial. Suprafața a fost bine netezită. Ars oxidant. Nr.inv. 10098 (Pl.XX/4; Pl.XXI/4).

Ac de cusut (L=96 mm; G=1,5 mm). Confecționat dintr-un fir de bronz circular în secțiune cu vârful ascuțit conic. Urechiușa a fost realizată prin îndoire și forjare la cald a capului. Piesa este ușor oxidată. Nr.inv. 10020 (Pl.XX/5; Pl.XXI/5). Având în vedere numeroasele analogii pentru acest ac în cadrul culturii Noua din zonă (inclusiv în această așezare), precum și faptul că în această groapă au fost găsite numeroase fragmente ceramice ale acestei culturi, trebuie să-l atribuim epocii bronzului târziu.

Gr. 219 (2,2x1,35 m; ad.=1,2 m). A fost descoperită în carourile F-H/21-22, la ad. de 0,4 m de suprafața terenului actual. La nivelul solului argilos s-a prezentat ca o pată de pământ negru în amestec cu fragmente de lut și lemn ars. Gura gropii avea formă ovală, pereții coborau oblic spre fundul ușor sferic. Umplutura consta din sol brun, afânat, în amestec cu resturi de lemn carbonizat, lut ars și lut vitrificat (Pl.XIX/3; Pl.XVIII/1-8).

În umplutura gropii au fost descoperite fragmente ceramice, pietre cu urme de prelucrare (andezit utilizat la confecționarea râșnițelor), pietre neprelucrate, bucăți mari de lipitură și resturi de oase de animale. Precizăm că o bună parte din fragmentele ceramice aveau urme puternice de ardere secundară. Fragmentele de vase ceramice descoperite în această groapă provin exclusiv din vase lucrate din argilă, în amestec cu nisip, pietricele și ceramică pisată. Toate au fost modelate cu mâna. Unele vase au fost decorate cu proeminențe plate semicirculare și cu brâuri alveolare dispuse orizontal sau oblic pe corpul vaselor (Pl.XXII/6-8; Pl.XXIII/6-8), dar si cu motive compuse din alveole și proeminențe semicirculare (Pl. XXII/5; Pl.XXIII/5). Dintre obiectele din lut ars și vasele ceramice remarcăm următoarele:

Disc (D=228 mm; G=20 mm). Lucrat din argilă în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Modelat cu mâna. Are marginile rotunjite. Bine netezit. Ars oxidant. Nr.inv. 10391 (Pl.XXII/1; Pl.XXIII/1).

Castron (fragment) (Hpăstrată=50 mm; Dg =420 mm; Gpereților=10 mm). Lucrat din argilă în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Modelat cu mâna. Avea corp probabil tronconic și buza verticală, dreaptă, cu marginea tăiată oblic spre interior. De partea superioară a vasului a fost aplicată o toartă dispusă orizontal, ovală în secțiune. Castronul a fost bine netezit și ars oxidant. Nr. inv. 10153 (Pl.XXII/2; Pl.XXIII/2).

Castron (fragment) (Hpăstrată=35 mm; G pereților=10 mm). Lucrat din argilă în amestec cu nisip și pietricele. Modelat cu mâna. Pare să fi avut forma similară cu cel de mai sus. Avea o toartă orizontală prinsă de partea inferioară a castronului. Fețele au fost bine netezite. Ars reductant. Nr. inv. 10412 (Pl.XXII/3; Pl.XXIII/3).

Cană (fragment) (Hpăstrată=82 mm; Dg= 100 mm; G=8 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip și pietricele. Modelată cu mâna. Pare să fi avut corpul globular lungit, are buza ușor evazată cu marginea rotunjită. De buză și umăr este prinsă o toartă supraînălțată în bandă. Cana are ambele fețe bine netezite. Arsă reductant. Nr.inv. 10388 (Pl.XXII/4; Pl.XXIII/4).

Oală (fragment) (Hpăstrată=105 mm; Db= 115 mm; Gpereților=11 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip și pietricele și modelată cu mâna. S-a păstrat doar partea inferioară care dezvăluie un vas de dimensiuni mari care se lărgește de la fund în sus. Suprafața bine netezită. Ars oxidant (păstrează și urme de ardere secundară). Nr.inv. 10403 (Pl.XXII/9; Pl. XXIII/9).

Borcan cu corp globular (H=185 mm; Dg= 180 mm; Db=120mm; DM=230 mm; G=11 mm). Lucrat din argilă în amestec cu nisip și pietricele, modelat cu mâna. Are pereții puternic arcuiți în exterior, buza dreaptă ușor încli-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

nată spre interior, fund plat cu marginea ușor evidențiată. Suprafața bine netezită. Ars oxidant. În zona diametrului maxim, pe la mijlocul înălțimii, este prevăzut cu proeminențe plate semicirculare. Nr.inv. 10393 (Pl.XXII/10; Pl.XXIII/10).

Cană (H=186 mm; Dg=110 mm; Db=90 mm; DM=170 mm; G=8 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip și pietricele, modelată cu mâna. Are corp globular, gâtul cilindric înalt, ușor răsfrânt, iar de marginea buzei și umăr (?) a fost prinsă o toartă supraînălțată în bandă (ruptă din vechime). Suprafața recipientului este bine netezită. Cana a fost arsă reductant. Nr.inv. 10389 (Pl. XXII/11; Pl. XXIII/11).

Situl B

Acesta se află în partea de nord-vest și vest a carierei de nisip. A fost semnalat pentru prima dată prin deschiderea sondajului arheologic din anul 2001 (Pl.III/1). În urma acestui sondaj s-au descoperit materiale arheologice ce datează din perioada neo-eneolitică, aparținând culturilor Ceramicii Liniare cu note muzicale, Boian-Giulești și Precucuteni I.

În perioada 15.06-28.07.2005, în această parte a sitului a fost cercetată o suprafață de 220 mp.

Stratul neolitic are o grosime cuprinsă între 0,2 și 0,8 m. În partea nordică a unui complex neolitic (?), în umplutura formată din pământ negru pigmentat cu resturi de lemn ars, s-a observat o pată de pământ de culoare galbenă amestecat cu pietricele, puternic tasată, ce secționa complexul neolitic (Pl.III/2). S-a constat că această din urmă pată reprezintă umplutura unei gropi de mormânt (M.1) (Pl.V/1,2).

M. 1 (3x1 m, ad.=0,7 m de la nivelul terenului actual). Descoperit în c. I-H/4-5. Groapa avea formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite. Pereții coborau oblic spre fundul orizontal. Umplutura gropii era formată din pământ galben în amestec cu pietricele, a fost tasată, devenind ușor afânată spre fund. De-a lungul pereților lungi ale gropii se observau urmele unor bârne de lemn carbonizate păstrate destul de bine. S-a observat că bârnele aveau grosimea de circa 25 - 35 cm (Pl.V/3-6; Pl. VIII/1-3).

La ad. de 0,7 m, aproximativ în mijlocul complexului, 2-3 cm deasupra fundului, au fost descoperite resturi de oase umane calcinate (Pl.VI/1,2). În urma analizelor antropologice, s-a constatat că oasele aparțin unui individ de sex feminin ce avea vârsta între 14-30 ani[xxx]. Oasele au fost împrăștiate pe suprafața de cca. 1 mp, ele fiind puternic arse și fragmentate. În jurul oaselor se afla un sol galben nisipos, cu puține resturi de lemn ars. După observațiile din groapă rezultă că rugul funerar a fost în alt loc, aici depunându-se doar o parte din oase, după o selecție prealabilă.

După ce groapa mormântului a fost golită, pe fundul ei s-au evidențiat două gropi de stâlpi. Prima dintre acestea, gr. 1, a fost descoperită în partea nordică a gropii, ea avea gura circulară, pereții oblici coborând spre fundul sferic și avea următoarele dimensiuni: Dg de 0,4 m și ad.=0,9 m de la suprafața terenului actual. Umplutura gropii de stâlp era formată din sol nisipos de culoare brun-gălbuie. Cealaltă groapă de stâlp (gr. 2) a fost descoperită în partea sudică a mormântului. Ea avea gura circulară și pereții oblici coborând spre fundul sferic. Umplutura gropii de stâlp era formată din sol nisipos de culoare brun-gălbuie (Dg=0,3 m; ad.=0,9 m).

Inventarul mormântului a fost modest. În partea sudică la ad. de 0,65 m de la suprafața terenului actual, parțial deasupra uneia dintre gropile de stâlp (gr. 2) a fost descoperită o strachină ceramică întreagă (cu gura în sus). Sub aceasta s-au păstrat fragmente de la un alt vas a cărui formă nu a putut fi reconstituită. Pe latura vestică a gropii se afla un fund de oală păstrat fragmentar, iar în partea nord-vestică au fost descoperite fragmente dintr-un vas mare de provizii.

Strachină (H=75 mm; Dg=228 mm; Db= 70 mm; G=11 mm). Lucrată din argilă în amestec cu nisip cu bobul mare și pietricele. A fost modelată cu mâna. Strachina are fundul în forma de picior scurt cu marginea inelară (între timp, *"inelul"* fundului s-a tocit). Corpul strachinei are forma tronconică, larg deschis. Partea superioară a strachinei are pereții verticali puțin înalți cu marginea tăiată oblic spre interior. În partea superioară, sub margine, pe laturile opuse, au fost aplicate două proeminențe - *"apucătoare"*, ale căror capete au fost rupte în vechime. La jumătatea distanței dintre aceste proeminențe, în puncte opuse, de la marginea gurii până la partea superioară a corpului, sunt aplicate două grupuri din câte trei linii oblice în relief. Ambele fețe ale străchinii au fost acoperite cu angobă și bine netezite. De remarcat că cele mai intense urme de folosire ale străchinii se observă în partea centrală a interiorului (pe fund) și pe latura inferioară a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

fundului. În aceste zone angoba este eliminată prin frecare, astfel încât se observă interiorul pastei cu degresanți. În urma arderii reductante și uniforme strachina a căpătat culoarea neagră pe ambele fețe și cenusie în spărtură. Nr.inv. 12718 (Pl.V/3; Pl.VII/1,2; Pl.IX/1).

Sub strachină au fost descoperite fragmente de pereți ale unui vas lucrat din argilă în amestec cu pietricele, modelat cu mâna, ars oxidant, slab netezit. Nu s-a putut reconstitui forma.

Oală (Hpăstartă=220 mm; Db=120 mm; Dg= 190 mm; Gpereților=10 mm). A fost descoperită la vest de oasele umane calcinate. Vasul a fost lucrat din argilă în amestec cu nisip, pietricele și cioburi pisate și modelat cu mâna. Oala are gura invazată cu marginea buzei tăiată oblic spre interior, corpul sferic și baza plată prevăzută cu prag. În partea superioară a corpului este prevăzută cu "apucători" de formă semicirculară dispuse orizontal. Între acestea era decorată cu brâu alveolar. Vasul a fost ars oxidant. Nr.inv. 12734 (Pl.V/5; Pl.IX/2).

Vas cu corp bombat (fragmentat) (Hpăstrată =226 mm; Db=145 mm; DM=400 mm; G=14 mm). A fost descoperit în partea nord-vestică a gropii. Lucrat din argilă în amestec cu nisip, pietricele, cioburi pisate și resturi vegetale, modelat cu mâna. Partea superioară lipsește din vechime. Partea întregibilă are forma tronconică cu pereții arcuiți. S-a observat că vasul a fost folosit și după ce partea superioară s-a spart: spărtura orizontală a fost în mod intenționat netezită. În zona diametrului maxim au fost aplicate două *"apucătoare"* semicirculare având la ambele capete laterale câte o mică proeminență. Exteriorul recipientului a fost bine netezit, iar interiorul este aspru. Ars reductant. Nr. inv. 12741 (Pl.VII/3,4; Pl.IX/3).

Câteva considerații preliminare

Cercetarea fiind în curs, nu se pot emite concluzii până la finalizarea acesteia. Ne-am decis să introducem rapid descoperirile de aici în circuitul științific datorită importanței lor pentru cunoașterea istoriei zonei din sec. V-III a. Chr., epocă din care se cunosc extrem de puține vestigii[2].

Situl. Este evident că se atestă existenta unei comunități dacice în zonă întrucât s-au descoperit toate vestigiile caracteristice: locuintă, trei gropi cu diverse utilități și un mormânt. Dacă avem în vedere puținele vestigii dacice descoperite, în comparatie cu suprafața mare săpată, probabil avem de-a face cu răzlețe gospodării răsfirate pe terasa Oltului.

Complexele. Cercetările au permis câteva observații privind modul de construcție a locuinței, a materialelor folosite si a instalatiilor de încălzit. Trebuie semnalată varietatea tipurilor de vase descoperite, ce acoperă o gamă largă din necesitățile unei familii.

Dacă avem în vedere poziția, forma și umplutura celor trei gropi, le putem încadra în categoria celor de extragere a lutului si, apoi, de umplere a lor cu resturi menajere, complexe larg răspândite în toate așezările din a doua epocă a fierului. Fiind în spații deschise și fără amenajări speciale e puțin probabil ca ele să fi fost utilizate la păstrarea rezervelor alimentare. De asemenea, nu s-au observat amenajări deosebite pentru a le include, în mod ferm, în categoria celor de cult.

Sunt de făcut, totuși, două observații. În Gr. 137 s-a găsit o verigă de bronz, o piesă întreagă și destul de mare pentru a nu fi aruncată accidental acolo, complex unde s-au aflat și numeroase vase sparte, iar în Gr. 163 s-a aflat acul de bronz, tot o piesă întreagă și în stare de funcționare; chiar dacă piesa ar putea fi din bronzul târziu, este probabil că ea a fost reutilizată de daci, altfel ar fi fost imposibil să se fi găsit în această stare aici.

Mormântul este, deocamdată, o descoperire singulară în Transilvania, mai ales prin modul de amenajare. Este, indubitabil, un mormânt dacic, întrucât are trăsăturile de rit, ritualuri și inventar caracteristice: este în apropierea unor complexe dacice, este incinerație în groapă, toate vasele sunt tipic autohtone.

Inventarul. Deși s-au descoperit doar o locuință și trei gropi, este de remarcat numărul mare al vaselor ceramice și varietatea lor tipologică: vase de provizii, borcane și vase tronconice, castroane și străchini, văscioare, oale și căni, toate modelate cu mâna. Decorul nu este prea variat, el rezumându-se la brâuri, alveolate sau nu, caneluri, proeminențe ondulate, incizii; pentru manevrarea recipientelor, în funcție de tip, s-au aplicat proeminențe, butoni ori toarte. Este de semnalat prezența unor castroane de tip *lekané* ori a cănilor ce imită forme grecești, recipiente tipice zonei Dunării de Jos. În ansamblu, sunt forme de vase caracteristice sec. V-III a. Chr., întâlnite atât în zona extracarpatică, cât și intracarpatică[3].

De semnalat prezența *"mosorelului"*, piesa

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cu utilizare încă controversată.

Piesele metalice se rezumă la o verigă de bronz și un ac, tot din bronz, posibil reutilizat.

Datarea. Din păcate nu există piese cu datări restrânse. Chiar veriga din bronz aparține unei serii de piese cu folosire îndelungată; dacă avem în vedere faptul că ea aparține seriilor timpurii, rezultă că o putem încadra în sec. IV - III a. Chr., nu în epoca dacică târzie. Vasele ceramice, toate modelate cu mâna, aparțin unor tipuri cu o datare largă, anume sec. V-III a. Chr. Dacă avem în vedere și veriga, groapa unde s-au găsit fragmente de vase similare cu celelalte tipuri de recipiente descoperite aici, atunci complexele de aici pot fi datate, cel mai probabil, în sec. IV a. Chr.

***

Deși s-au descoperit, deocamdată, puține vestigii, importanța lor este deosebită. Este cert faptul că sunt complexe ce au aparținut unei comunități autohtone, dacice. Inventarul tipic dacic și lipsa oricăror piese celtice sunt argumente serioase în acest sens. Așa după cum se cunoaște, vestigiile celtice se concentrează în anumite zone, în depresiunile din sud-estul Transilvaniei lipsind așezările și necropolele[4], ele concentrându-se în zona Bistriței[5].

Valeriu Cavruc
Dan Lucian Buzea

Abrevieri / *Abbreviations*

L = lungime;
l = lățime;
ad. = adâncime;
H = înălțime;
D = diametru;
G = grosime;
DM = diametrul maxim;
Dg = diametrul gurii vasului;
Db = diametru bază;
Dp = diametru perforatie.

Note / *Notes*

* Îi mulțumim colegului dr. Valeriu Sîrbu pentru sprijinul acordat la încadrarea și comentariile pe marginea materialului descoperit.

** Inițial, în anul 2000, perieghezele au fost efectuate de V. Cavruc, care a descoperit situl A, atribuindu-l culturii Noua și perioadei post-romane. În primăvara anului 2001 Dan Buzea a descoperit situl B, atribuindu-l neoliticului.

*** Cercetările au fost coordonate de Valeriu Cavruc. Din colectivul de cercetare în toată perioada a făcut parte Dan Buzea. În diferite perioade la aceste cercetări au mai participat Galina Kavruk (2001), Janovits Istvan (2001), Mariana Cristina Popescu (2001) Asztalos Istvan (2004), Marian Bobei (2004). Costel Cioancă (2004), Andrea Chiricescu (2004), Mirela Cotrută (2002-2005), Bartha Istvan (2001-2003), Răzvan Luca (2004-2005), Ugron Kinga (2005). Parțial, rezultatele cercetărilor au fost publicate în: **Cavruc-Buzea 2002**, p. 219-221; **Cavruc-Buzea 2003**, p. 217-219; **Cavruc-Buzea 2004**, p. 220-222; **Buzea 2002**, p. 183-226; **Buzea 2003a**, p. 73-80; **Buzea 2003b**, p. 27-29.

**** Mulțumim domnilor Nicolae Miriţoiu și Andrei Soficaru, de la Centrul de Antropologie București, pentru analiza antropologică efectuată pe oasele descoperite în mormânt.

1. **Glodariu 1984**, p. 63-80; **Moscalu 1990**, p. 149 - 154; **Rustoiu 1996**, p. 106-107.
2. **Crișan 1971**, p. 548-558; **Crișan 2000**; **Sîrbu 2006**, 191-220.
3. **Crișan 1969**.
4. **Székely 1969**, p. 99-122; **Crișan 1971**, p. 548-558; **Zirra 1971**, p. 171-238; **Crișan 2000**; **Voinescu 2001**; **Sîrbu 2006**, 191-220.
5. **Vaida 2004**, p. 375-392.

Bibliografie / *Bibliography*

Buzea 2002
DAN BUZEA, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*, în *Angustia 7*, Sfântu Gheorghe, 2002

Buzea 2003a
DAN BUZEA, *Sat Olteni, com. Bodoc, Jud. Covasna - "Cariera de nisip"*, în *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei. Catalog de expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2003

Buzea 2003b
DAN BUZEA, *Olteni Village, Bodoc Commune, "Cariera de nisip"*, în *New Archaeological Discoveries in South-Eastern Transylvania. Exhibition Catalogue*, Sfântu Gheorghe, 2003

Cavruc-Buzea 2002
VALERIU CAVRUC, DAN BUZEA, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2001*, București, 2002

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cavruc-Buzea 2003
VALERIU CAVRUC, DAN BUZEA, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2002*, Bucureşti, 2003
Cavruc-Buzea 2004
VALERIU CAVRUC, DAN BUZEA, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2003*, Bucureşti, 2004
Crişan 1969
I. H. CRIŞAN, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, Bucureşti, 1969
Crişan 1971
I. H. CRIŞAN, *Contribuţii la problema celţilor din Transilvania*, în *SCIV 22*, 2, 1971
Crişan 2000
VIORICA CRIŞAN, *Dacii din estul Transilvaniei*, Sfântu Gheorghe, 2000
Glodariu 1984
ION GLODARIU, *"Brăţările" cu nodozităţi Latene târzii în Dacia*, în *AMN*, XXI, 1984
Moscalu 1983
E. MOSCALU, *Ceramica traco-getică*, Bucureşti, 1983
Rustoiu 1996
ADRIAN RUSTOIU, *Metalurgia bronzului la daci*, Bucureşti, 1996
Sîrbu 2006
VALERIU SÎRBU, *Dacii si celtii din Transilvania si vestul României*, în *Fontes Historiae Studia in Honorem Demetrii Protase*, p. 191 - 220. Editori C. Gaiu, Cr. Găzdac, Editura Accent, Bistrita-Cluj-Napoca, 2006.
Székely 1969
ZOLTÁN SZÉKELY, *Aşezările si cetăţile dacice din sud-estul Transilvaniei*, în *Cumidava III*, 1969
Vaida 2004
LUCIAN VAIDA, *Cimitirele celtice din nord-vestul Transilvaniei*, în *Arhiva Someşană III*, 2004
Voinescu 2001
L. VOINESCU, *Repertoriul descoperirilor de tip Latene din Transilvania, Banat şi Crisana (sec. IV -II a. Chr). Teză de licenţă*, Universitatea Bucuresti, Bucuresti, 2001
Zirra 1971
V. ZIRRA, *Beitrage zur Kentnnis der Keltischen Latene in Rumanien*, în *Dacia, N. S. XV*, 1971

Explicaţia planşelor / *Explanation of the Plates*

Pl. I. *Olteni "Cariera de Nisip"*
1 - Poziţia geografică a celor două situri. Legenda: a - zonelele cu urme de locuire;
b - suprafeţele cercetate prin săpături.
2 - situl B. Legenda: c - secţiunile cercetate prin săpături arheologice; d - mormântul nr. 1.
Pl. I. *Olteni "The Sand Quarry"*
1 - The Geographical Position of both Sites. Legend: a - The Areas with traces of inhabitation;
b - The Excavated Areas.
2 - Site B. Legend: c - The Excavated Sections; d - Grave no. 1.

Pl. II. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Plan general*
Legenda: a - complexele culturii Noua; b - complexele dacice; c - complexele din perioada post-romană; d - complexele nedeterminate; e - gropi de stâlpi; f - taluzul rezultat din nivelarea traseului pentru calea ferată Sfîntu Gheorghe - Miercurea-Ciuc.
Pl. II. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. The General Plan*
The Legend: a - The Noua Culture Complexes; b - The Dacian Complexes; c - The Post-Roman Period Complexes; d - The Undetermined Complexes; e - The Post-holes; f - The Abrupt Slope, Result of the ground Levelling done when constructing the Sfîntu Gheorghe - Miercurea-Ciuc Railway .

Pl. III. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl B*
1 - vederea dinspre nord; 2 - secţiunile cercetate în 2005.
Pl. III. *Olteni "The Sand Quarry". Site B*
1 - View from the North; 2 - the Sections Excavated in 2005.

Pl. IV. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A*
1, 2 - Secţiunea de control din anul 2002; 3, 4 - suprafata cercetată în 2003; 5 - suprafaţa cercetată în anul 2004; 6 - suprafaţa cercetată în 2005.
Pl. IV. *Olteni "The Sand Quarry". Site A*
1, 2 - The Control Trench Excavated in 2002; 3, 4 - The Excavated Surface in 2003; 5 - The Excavated Surface in 2004; 6 - The Excavated Surface in 2005.

Pl. V. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl B. Mormântul Dacic (nr. 1)*
Pl. V. *Olteni "The Sand Quarry". Site B. The Dacian Grave (no. 1)*

Pl. VI. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl B. Mormântul Dacic (nr. 1)*
Pl. VI. *Olteni "The Sand Quarry". Site B. The Dacian Grave (no. 1)*

Pl. VII. *Olteni "Cariera de Nisip" Situl B. Mormântul Dacic (nr. 1)*
1 - Strachina, după ce a fost întoarsă cu fundul în sus; alături se observă amprenta ei pe fundul gropii mormântului; 2 - aceeaşi strachină; 3 - fragmentele vasului cu corpul bombat aparute in timpul cercetării; 4 - vasul cu corpul bombat întregit
Pl. VII. *Olteni "The Sand Quarry" Site B. The Dacian Grave (no. 1)*
1 - The Dish after it was removed and reversed; one can observe its imprint in the ground; 2 - The same Dish; 3 - The

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Fragments of The Pot with convex body during excavation; 4 - The same Pot with convex body, restored

Pl. VIII. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl B. Mormântul Dacic (nr. 1)*
1 - mormântul după golirea umpluturii gropii, se observă oase calcinate și inventar;
2 - mormântul după îndepărtarea resturilor umane și a inventarului, se observă cele două gropi de stâlpi; 3 - profil.
Legenda: a - suprafața terenului actual și solul arabil; b - sol galben nisipos; c - sol steril (argilă galbenă); d - strat de argilă în amestec cu nisip și pietricele, puternic tasat; e - sol cenușiu închis cu materiale neolitice; f - lemn ars; g - oase umane calcinate; h - ceramică; i - piatră; j - gropi de stâlpi; k - umplutura gropii mormântului (argilă galbenă în amestec cu pământ negru).
Pl. VIII. *Olteni "The Sand Quarry". Site B. The Dacian Grave (no. 1)*
1 - the grave after emptying the pit; one may observe the calcinated human bones and the inventory; 2 - the grave after the removal of the calcinated human bones and its inventory; one may observe two post-holes; 3 - the profile.
Legend: a - the modern surface and the arable soil; b - the sandy yellow soil; c - the sterile soil (yellow clay); d - the layer of clay mixed with sand and pebbles, strongly settled; e - blackish soil containing Neolithic records; f - burnt wood; g - calcinated human bones; h - pottery; i - stone; j - post-holes; k - the infill of the grave pit (yellow clay mixed with black soil)

Pl. IX. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl B. Mormântul Dacic (nr. 1). Inventar*
1 - strachină; 2 - fragment de oală; 3 - vasul cu corp bombat
Pl. IX. *Olteni "The Sand Quarry". Site B. The Dacian Grave (no. 1). Inventory*
1 - dish; 2 - a fragment of a pot; 3 - the pot with convex body

Pl. X. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Locuința nr. 9*
1 - 4 - conturul general, în faze succesive de cercetare; 5 - vatra 1; 6 - vatra 2
Pl. X. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Dwelling no. 9*
1 - 4 - the general outline, in successive stages of excavation; 5 - hearth no. 1; 6 - hearth no. 2

Pl. XI. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Locuința nr. 9*
1 - conturul locuinței la nivelul solului steril; 2 - groapa locuinței după golire; 3 - profilul vetrei 1; 4 - profilul vetrei 2; 5, 6 - profilele locuinței.
Legenda: a - suprafața terenului actual și solul arabil; b - umplutura gropii locuinței (pământ negru pigmentat cu mici fragmente de lemn și lut ars); c - sol steril; d - fragmente de vase ceramice; e - umplutura gropii de stâlp (sol galben nisipos); f- umplutura gropilor culturii Noua (sol amestecat brun și gălbui, afânat); g - lutuiala vetrelor; h - conturul gropii din perioada post-romană; i - pietre; j - conturele gropilor de stâlpi; k - fusaiole; l= râșniță
Pl. XI. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Dwelling no. 9*
1 - the outline of the dwelling on the level of the sterile soil; 2 - the dwelling pit after it was emptied; 3 - the section of hearth no. 1; 4 - the section of hearth no. 2; 5, 6 - the sections of the dwelling.
Legend: a - the modern surface and the arable soil; b - the dwelling pit infill (black soil containing small fragments of charcoal and burned clay); c - sterile soil; d - fragmented pottery; e - the post-hole infill (yellow sandy soil); f - the Noua Culture pit's infill (mixed yellowish and brown soil); g - the hearth daub; h - the outline of the pit from the Post-Roman period; i - stones; j - the outlines of the post-holes; k - spindle whorls; l= grinder

Pl. XII. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Locuința nr. 9. Vasele ceramice în momentul descoperirii*
Pl. XII. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Dwelling no. 9. The ceramic pots during their discovery*

Pl. XIII. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Locuința nr. 9. Vasele ceramice*
Pl. XIII. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Dwelling no. 9. Pottery*

Pl. XIV. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Locuința nr. 9. Vasele ceramice*
Pl. XIV. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Dwelling no. 9. Pottery*

Pl. XV. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Locuința nr. 9. 1-7, Fusaiole; 8 - râșniță.*
Pl. XV. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Dwelling no. 9. 1-7, Spindle whorls; 8 - grinder.*

Pl. XVI. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Groapa nr. 163*
Pl. XVI. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Pit no. 163*

Pl. XVII. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Groapa nr. 137*
Pl. **XVII.** *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Pit no. 137*

Pl. XVIII. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Gropile nr. 216 și 219*
Pl. XVIII. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Pits no. 216 and 219*

Pl. XIX. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Gropile nr. 137, 163, 216 și 219*
1 - groapa nr. 163 ; 2 - groapa nr. 137 ; 3 - gropile nr. 216 și 219.
Legenda: a - suprafața terenului actual și solul arabil ; b - sol steril ; c - veriga de bronz ; d - argila galbenă din umplutura gropii ; e - umplutura gropii nr. 216 aparținând culturii Noua (sol nisipos brun-gălbui) ; f - cenușă ; g - fragmente de lipitură arsă ; h - fragmente de vase ceramice; i - piatră; j - conturul gropii de stâlp
Pl. XIX. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. Pits no. 137, 163, 216 and 219*
1 - pit no. 163; 2 - pit no. 137; 3 - pits no. 216 și 219.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Legend: a - the modern surface and the arable soil; b -sterile soil; c - bronze shackle; d - yellow clay from the pit's infill; e - the infill of pit no. 216 belonging to the Noua Culture (sandy brown-yellowish soil); f - ash; g - fragments of wattle and daub; h - fragments of pottery; i - stone; j - the outline of the post-hole

Pl. XX. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Inventarul gropilor nr. 137 (1 - 2, 6 - 7) și 163 (3 - 5)*
1, 5 - bronz; 2 - 4, 6, 7 - ceramică.
Pl. XX. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. The Inventory of Pits no. 137 (1 - 2, 6 - 7) and 163 (3 - 5)*
1, 5 - bronze; 2 - 4, 6, 7 - pottery

Pl. XXI. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Inventarul gropilor nr. 137 (1 - 2) și 163 (3 - 5)*
1, 5 - bronz; 2 - 4 - ceramica
Pl. XXI. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. The Inventory of Pits no. 137 (1 - 2) and 163 (3 - 5)*
1, 5 - bronze; 2 - 4 - pottery

Pl. XXII. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Inventarul gropii nr. 219. Ceramica*
Pl. XXII. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. The Inventory of Pit no. 219. Pottery*

Pl. XXIII. *Olteni "Cariera de Nisip". Situl A. Inventarul gropii nr. 219. Ceramica*
Pl. XXIII. *Olteni "The Sand Quarry". Site A. The Inventory of Pit no. 219. Pottery*

Abstract

The Early Dacian Evidence from Olteni. Preliminary Report

In 2000 and 2001, south of Olteni village (Bodoc parrish, Covasna county), in the area of the sand quarry, two archaeological sites were discovered (Pl. I). One of them, Site A, includes the settlements belonging to the Noua Culture, Dacian La Tène and the Post-Roman period. The other one, Site B, contains the traces of a Neolithic settlement and a Dacian grave.

The archaeological excavations carried out in both sites, between 2001 - 2005, uncovered, on a surface of about 15.000 square m, a number of about 410 complexes. The majority of them belong to the Neolithic, to the Bronze Age and to the Post-Roman period, and were already published, but only on the whole. The Dacian evidence was not published yet. Although the researches are not finished and the processing of the records is still in progress, we considered that the information should be published as soon as possible, mainly taking into account that the Dacian evidence from Olteni belongs to the less-known period of the Dacian culture within Transylvania (about V-III centuries BC).

The Dacian complexes from Olteni include a dwelling (no. 9) and three storage pits (no. 137, 163, 219), uncovered within Site A, and a grave (no. 1), uncovered within Site B.

Site A

The dwelling no. 9 (Pl. X; XI) was represented by an oval-shaped pit (6,5 x 4,3 m) dug in the sterile soil (yellow clay) and was 0,55-0,65 m deep (from the modern surface). Four post-holes were uncovered around the pit, and one post-hole was uncovered in the middle of the dwelling. Two clay-lined hearths were found at the bottom of the dwelling. Much pottery was found in the upper layer of its infill (Pl. XII-XIV) and several spindle whorls (Pl. XV). All these are characteristic of the Dacian culture belonging to the 5th -3rd century BC.

The pit no. 137 (Pl. XVI-XVII; XIX/2) had an oval shape (3,1 x 1,16 m and 1,4 m deep) and oblique walls. The bronze shackle (Pl. XX/1), several fragments of wattle and daub, and as well fragmented pottery (Pl. XX/6-7) were found inside this pit. The pottery is common for the Dacian culture dating from the 5th - 3rd century BC, while the bracelet dates probably from the 4th century BC.

The pit no. 163 (PL. XVI) had a circular shape (D = 1,31 m, 1,01 m deep) and it widened towards the bottom (D bottom = 1,7 m). Its inventory included hand-made clay objects (Pl. XX/3, 4; Pl. XX/3, 4), a bronze needle (PL. XX/5) from Late Bronze Age, and hand-made pottery characteristic to the 5th - 3rd century BC.

The pit no. 219 (Pl. XVIII; XIX) had an oval shape (2,2 x 1,35 m) and it got narrower towards the bottom. The inventory of this pit included pottery (Pl. XXII/1-4, 9-11; XXIII/1-4, 9-11) characteristic to the 5th - 4th century BC.

Site B

Grave no. 1. (Pl. III/2; V; VI). The pit of the grave had rectangular shape (3 x 1 m). Inside it, at both its ends, two circular-shaped post-holes were dug. Along its longer sides the rests of burnt massive wooden trunks were found. At the bottom of the grave pit, in its central part, many fragments of calcinated human bones were found. The inventory of the grave inclu-ded an entire dish (Pl. VII/1-2; IX/1) and two broken pots (Pl. VII/4; IX/2-3).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

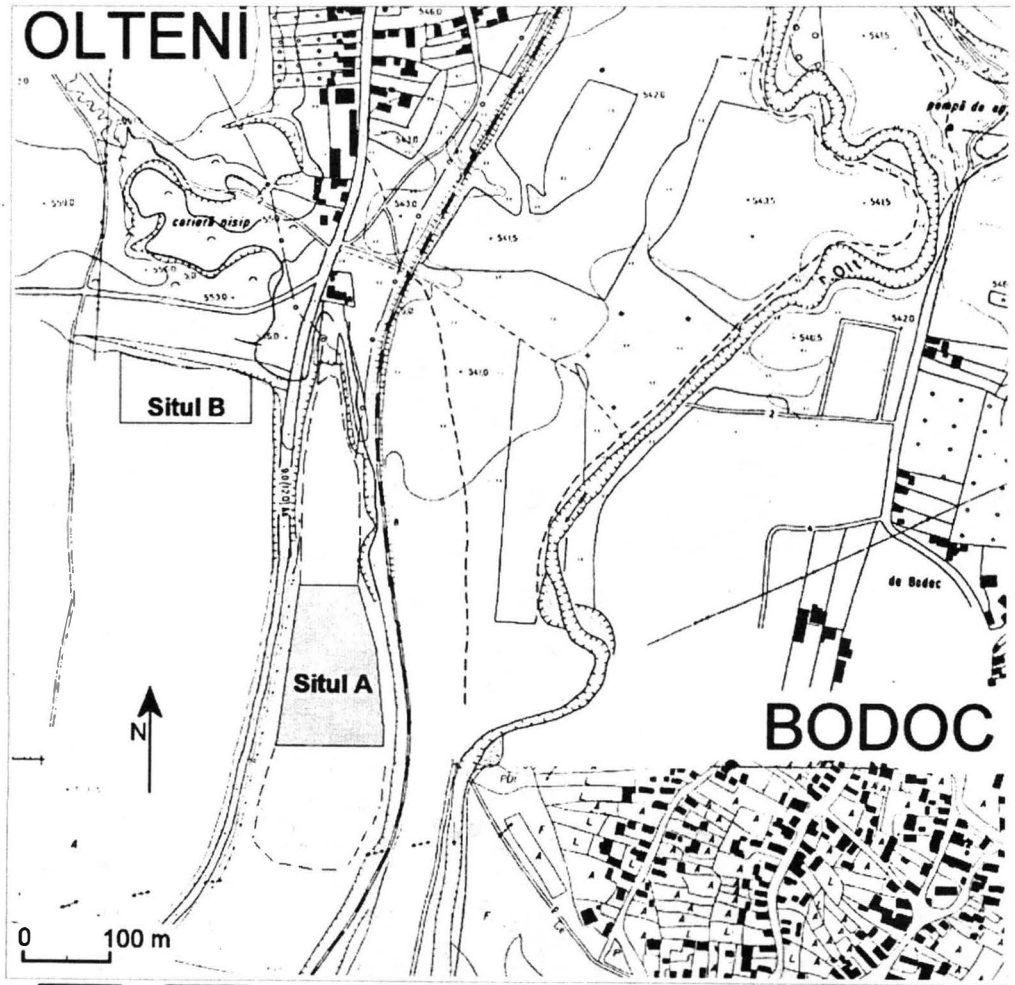

a- b-

1

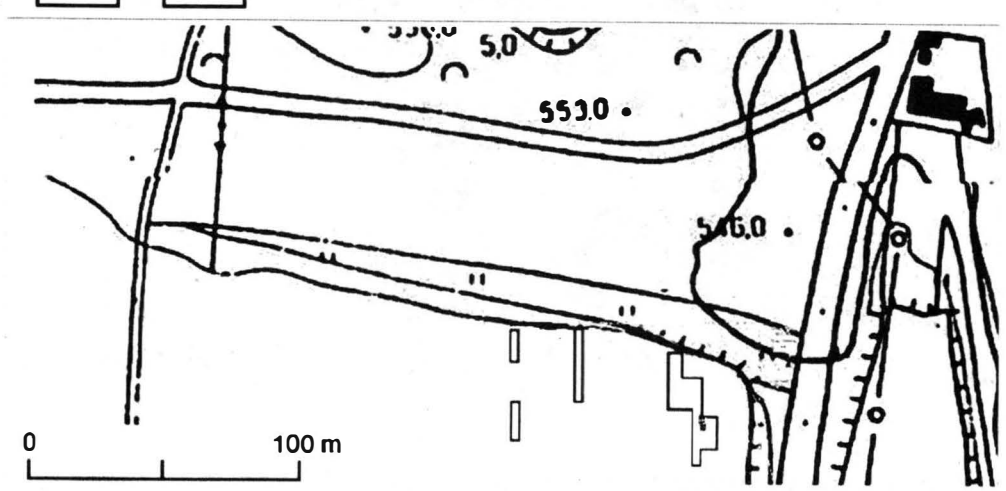

c- d-

2

Planşa I / *Plate I*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

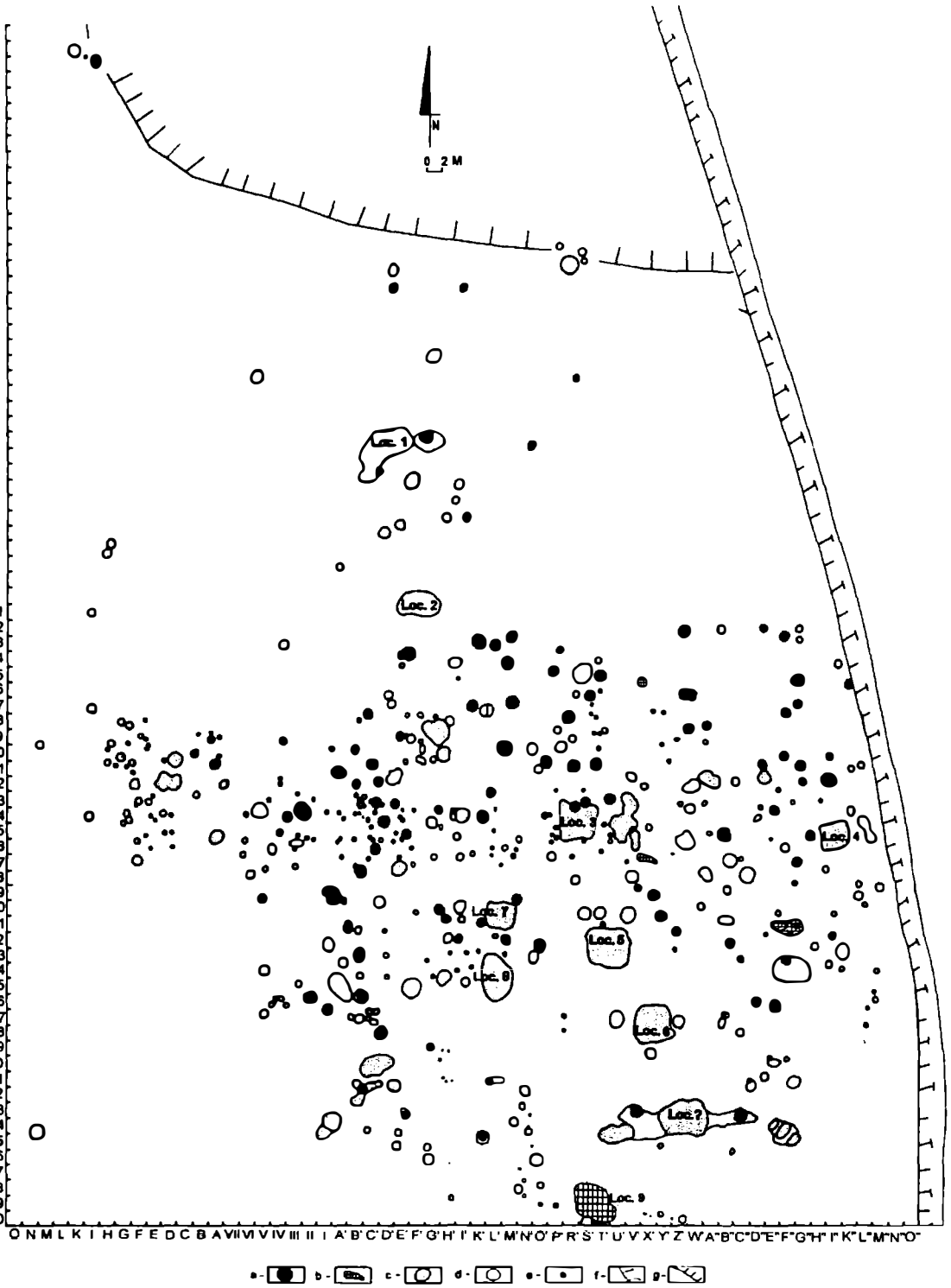

Planșa II / *Plate II*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

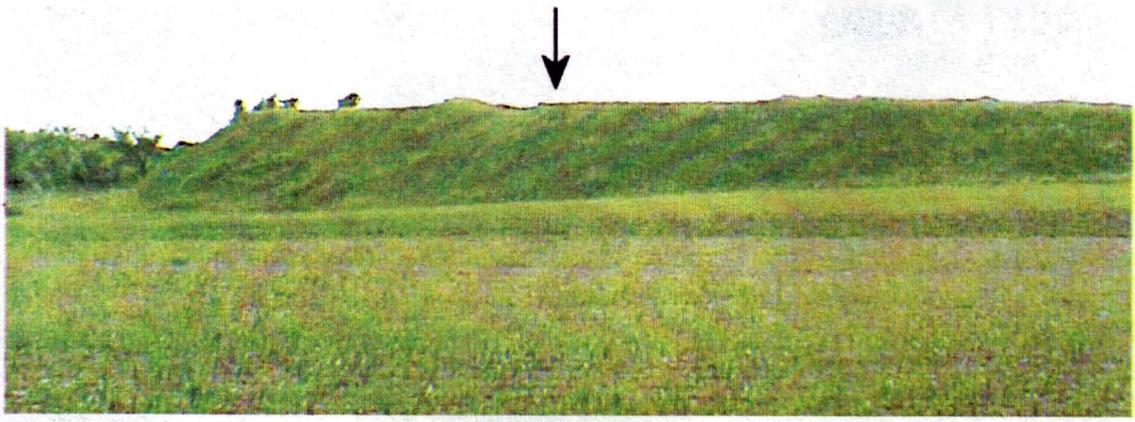

1

2

Plansa III / *Plate III*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

3

4

5

6

Planşa IV / *Plate IV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

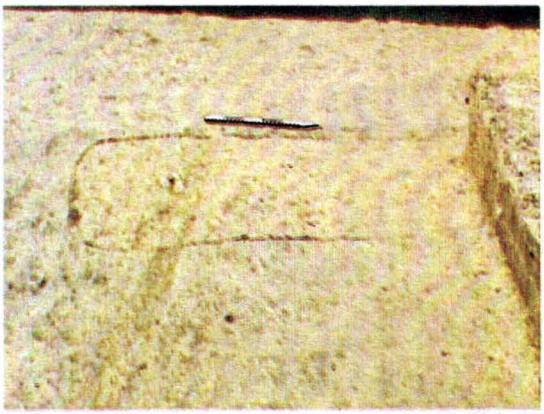

1

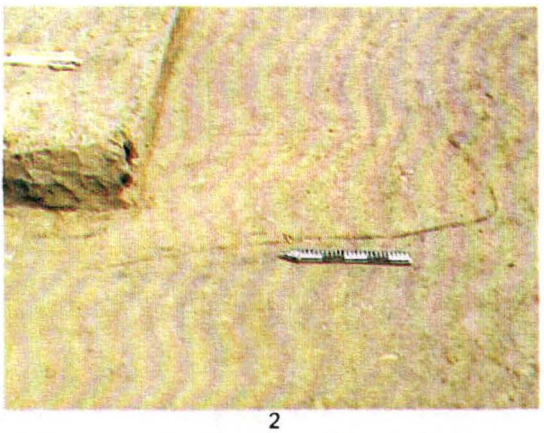

2

3

4

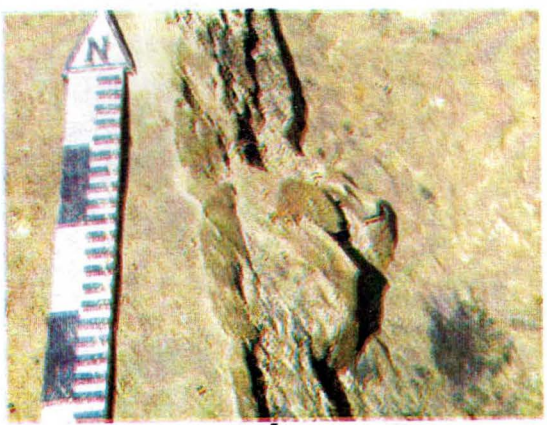

5

6

Planșa V / *Plate V*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

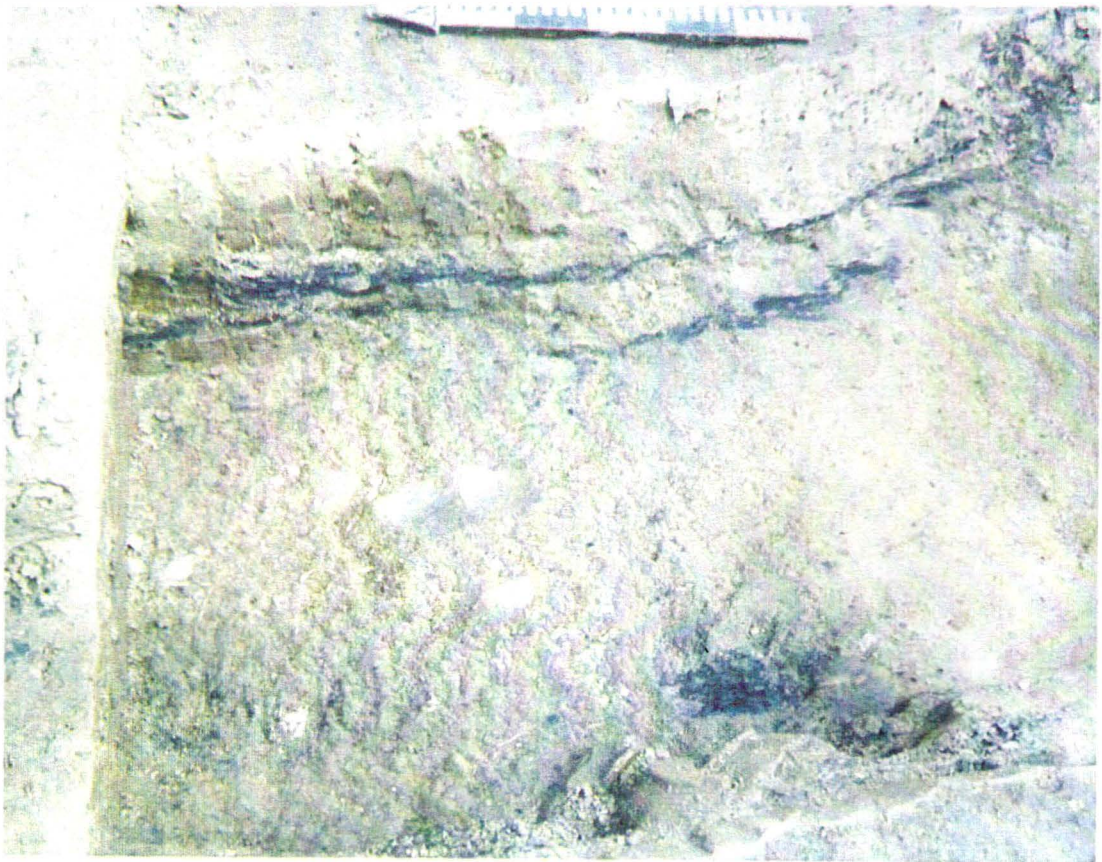

1

2

3

Planșa VI / ***Plate VI***

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

3

2

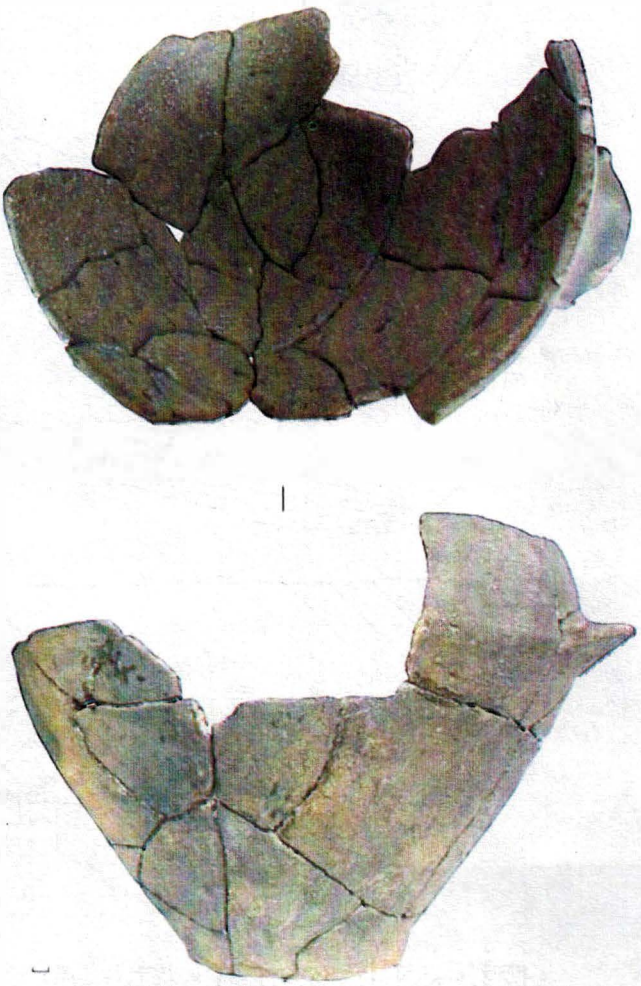

4

Planșa VII / *Plate VII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

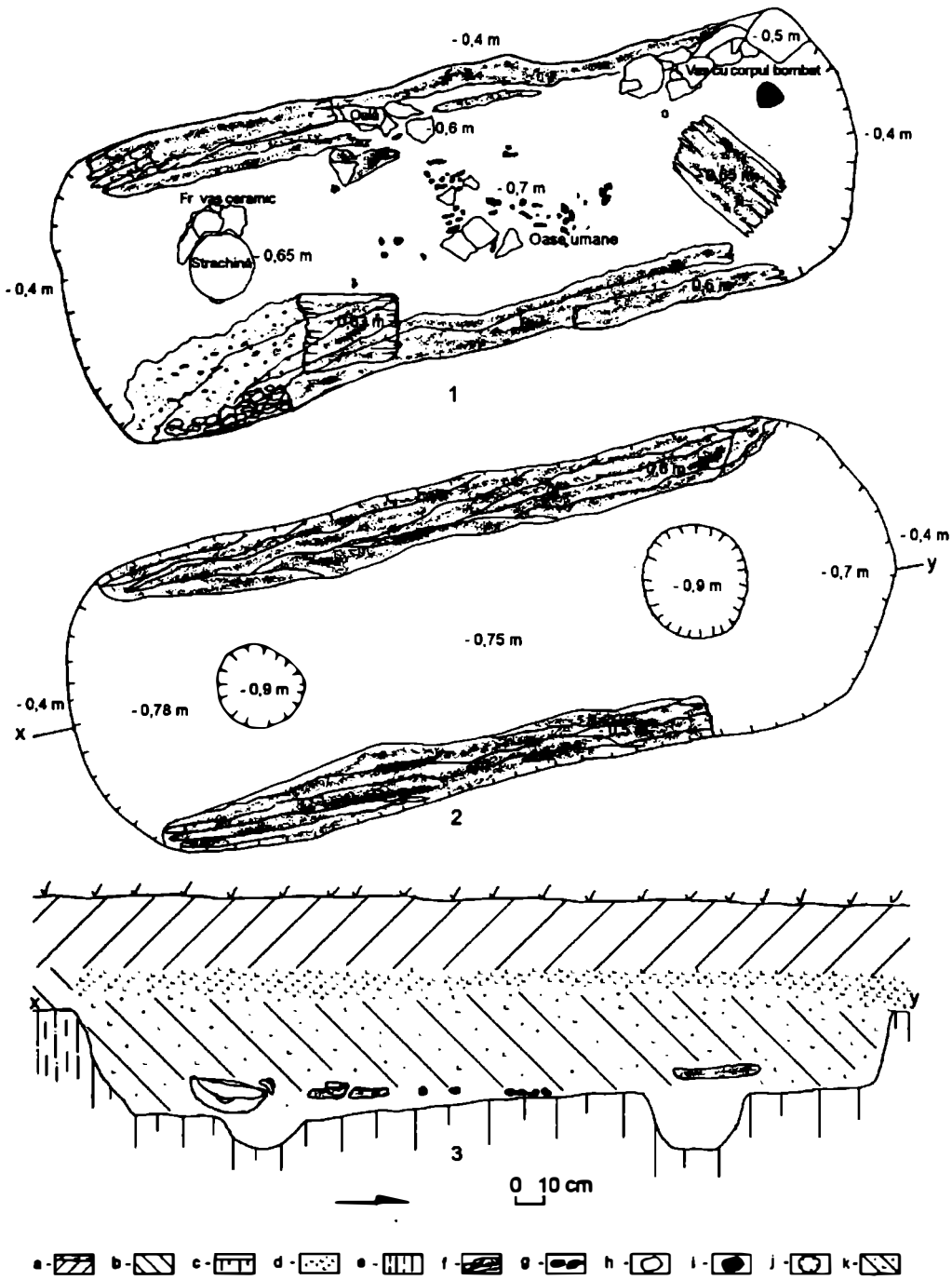

Planșa VIII / *Plate VIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

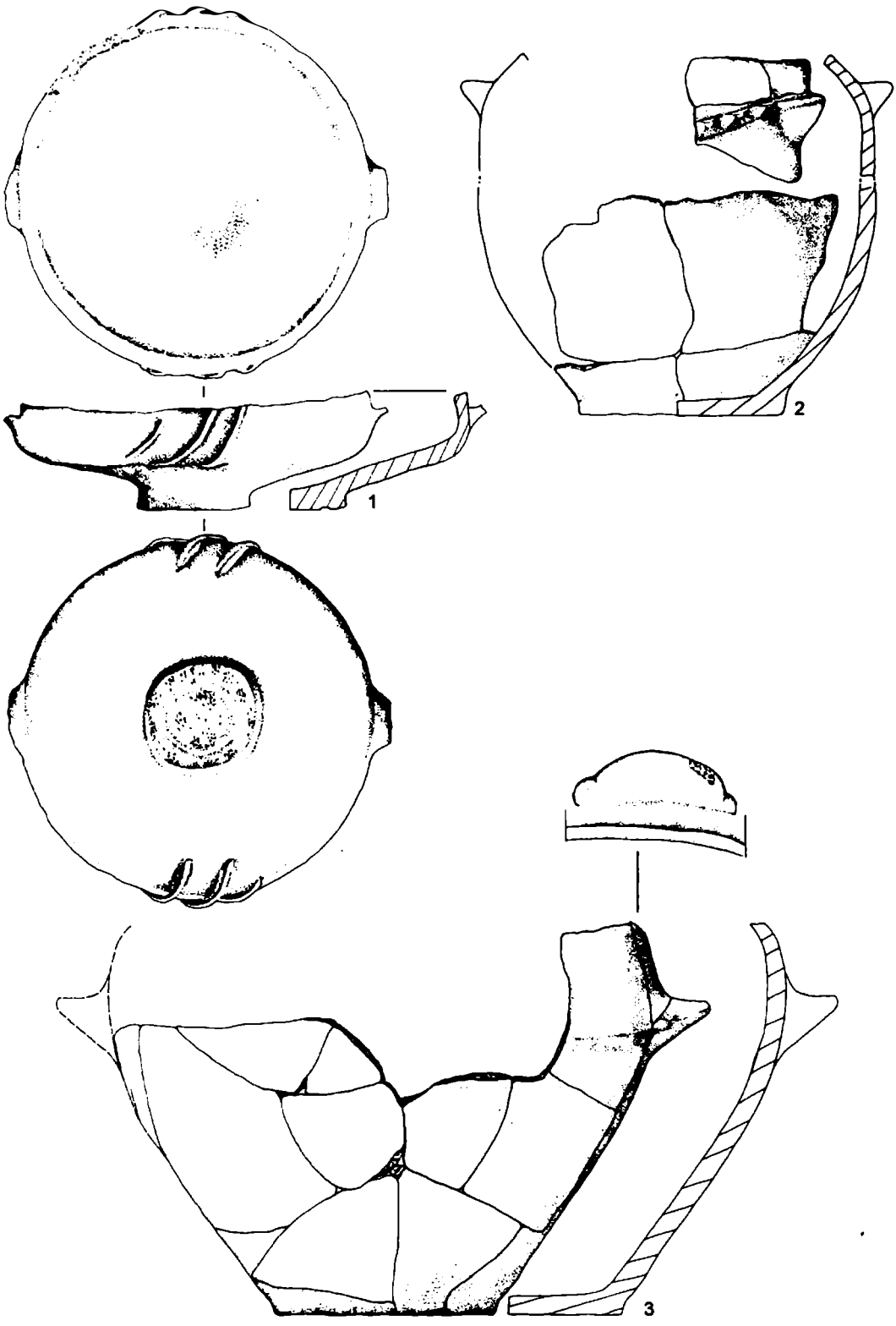

Planșa IX / *Plate IX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

3

4

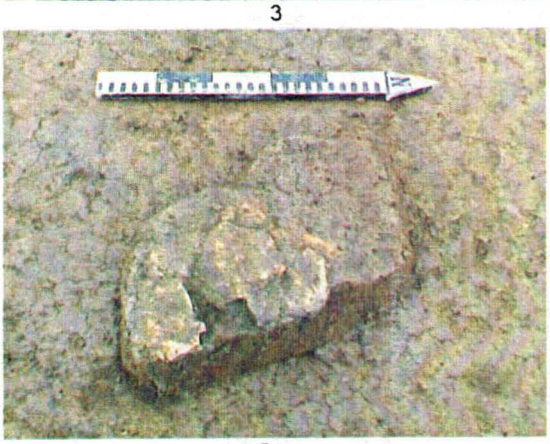

5

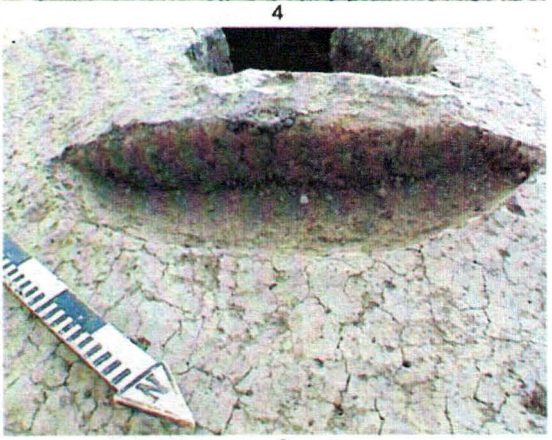

6

Planșa X / *Plate X*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

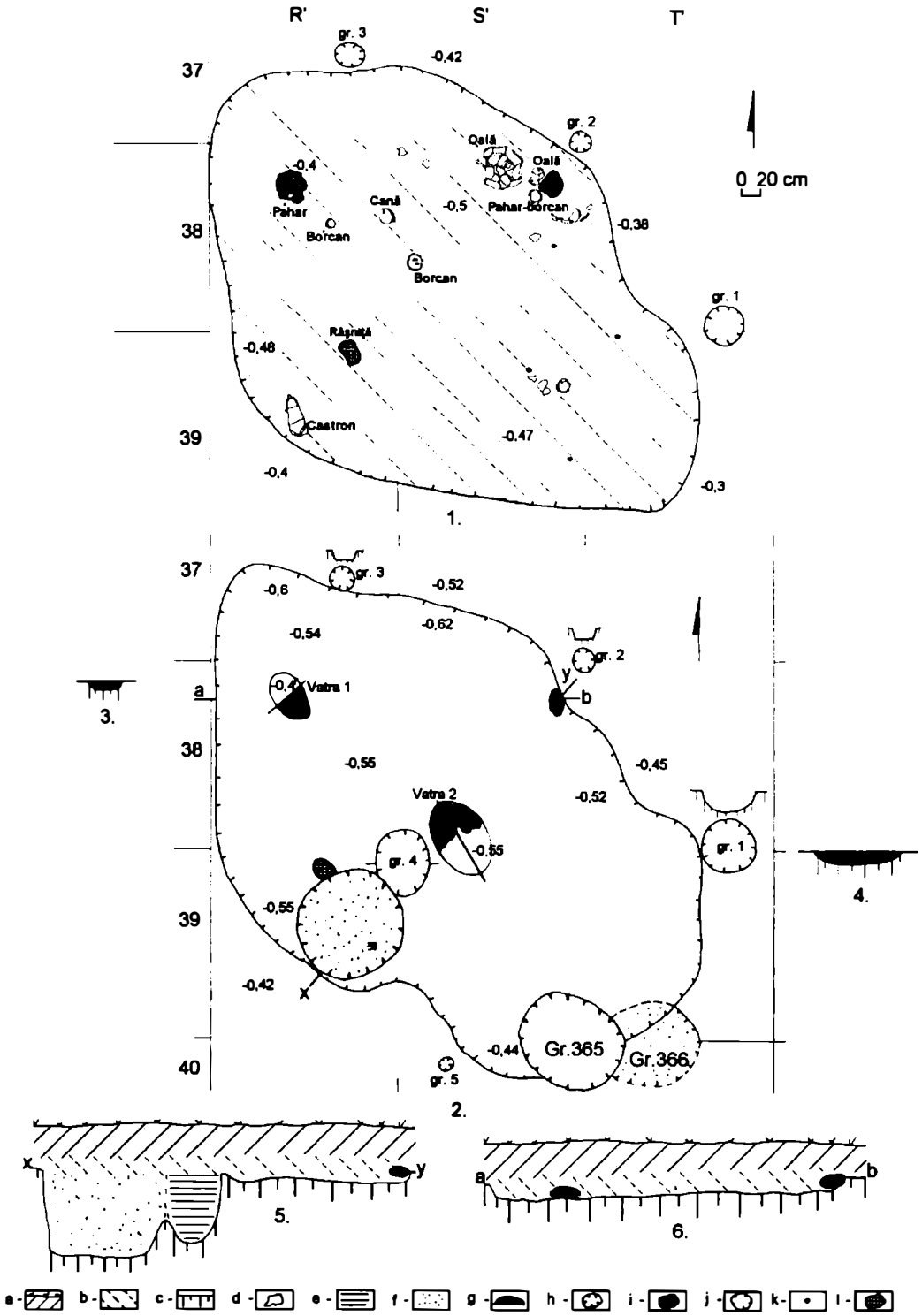

Planșa XI / *Plate XI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

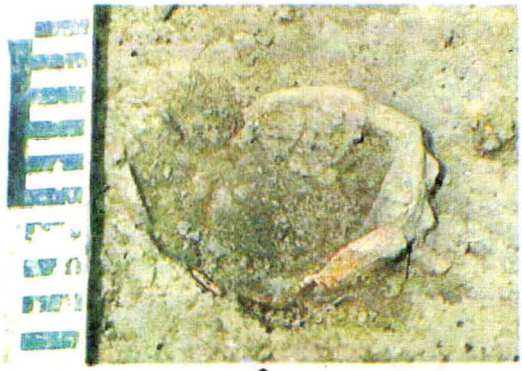
2

3

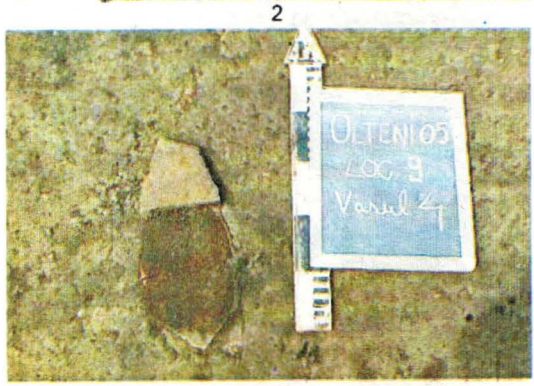

4

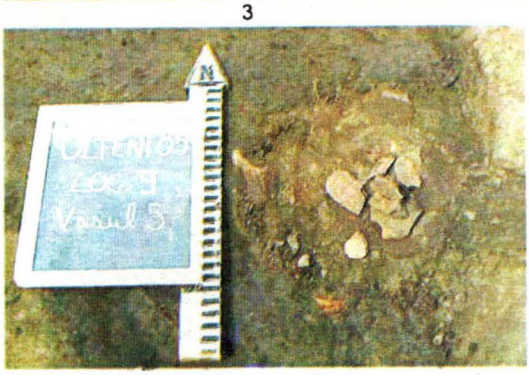

5

6

7

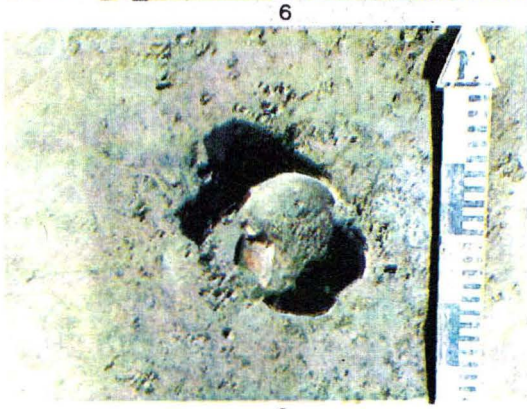
8

Planșa XII / *Plate XII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

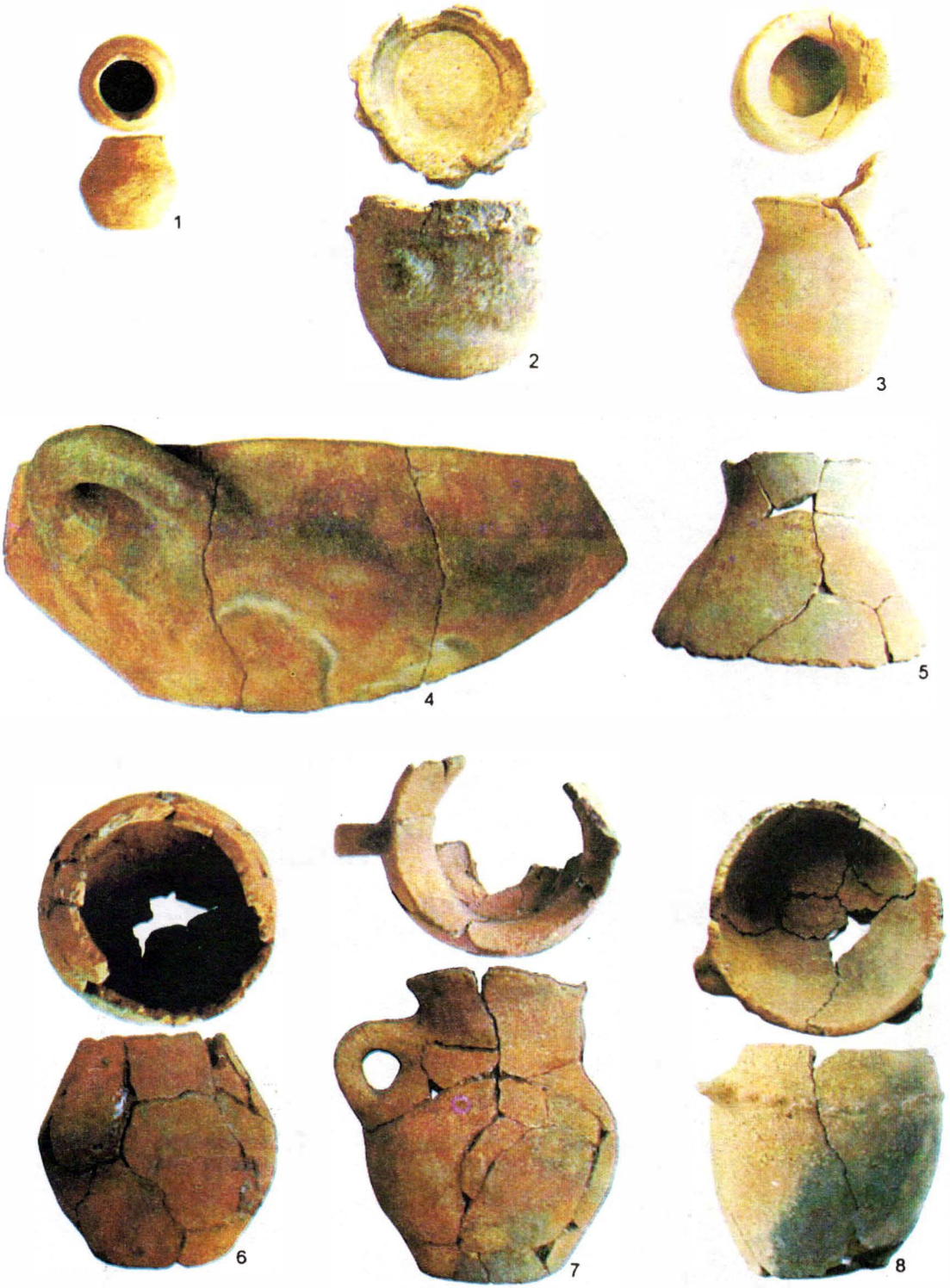

Planșa XIII / ***Plate XIII***

www.cimec.ro / www.mncr.ro

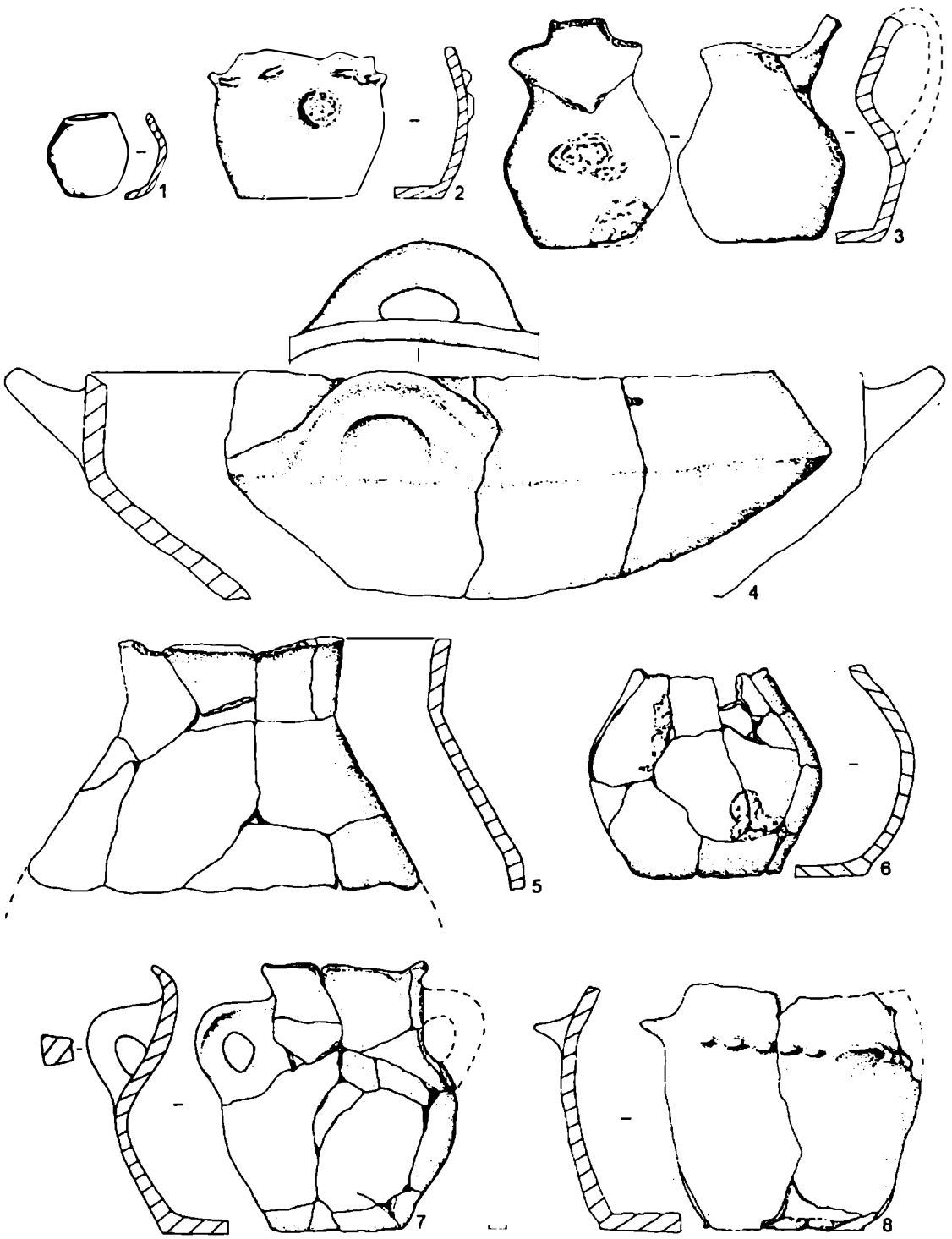

Planşa XIV / *Plate XIV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

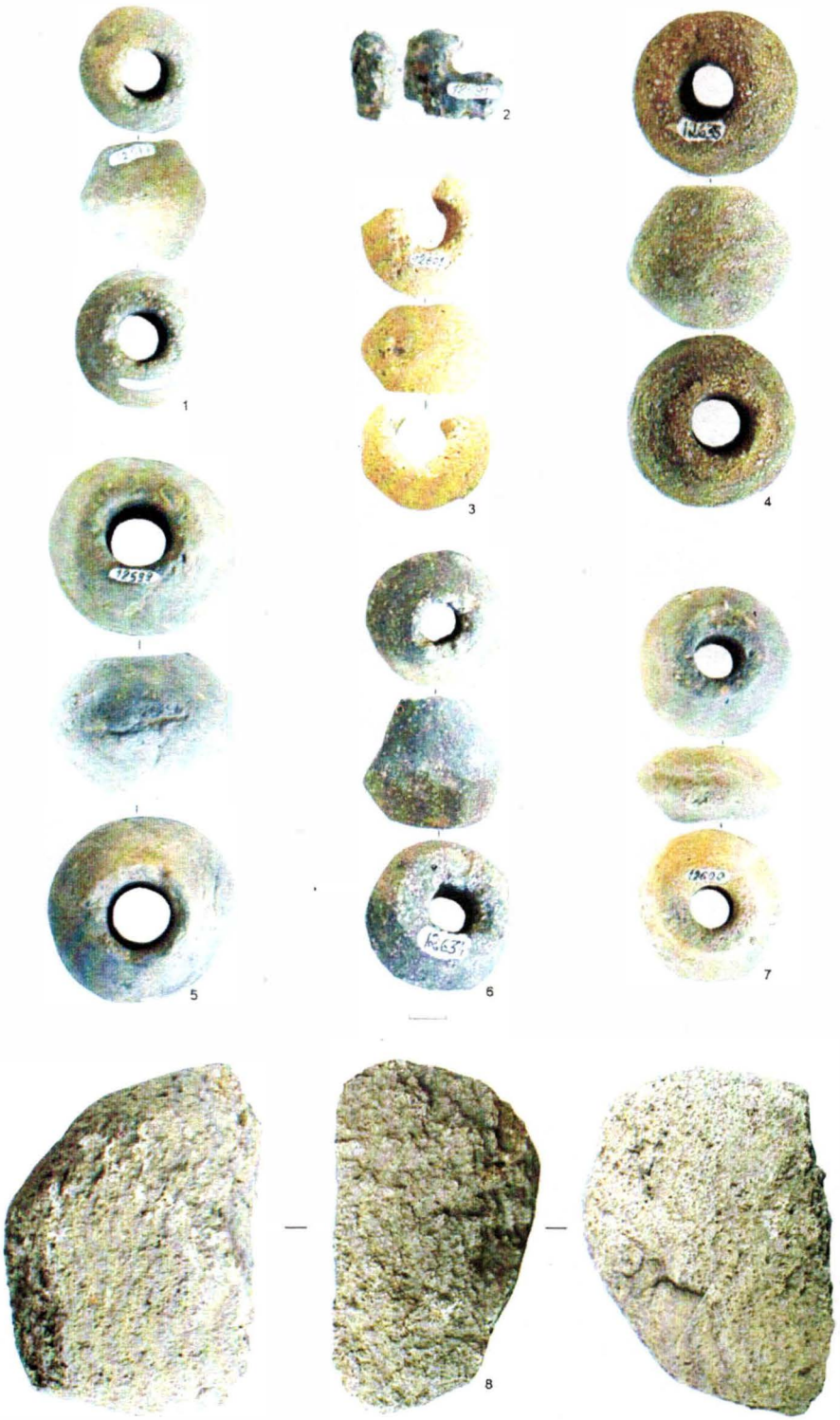

Planşa XV / *Plate XV*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

3

4

5

6

Planșa XVI / *Plate XVI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

3

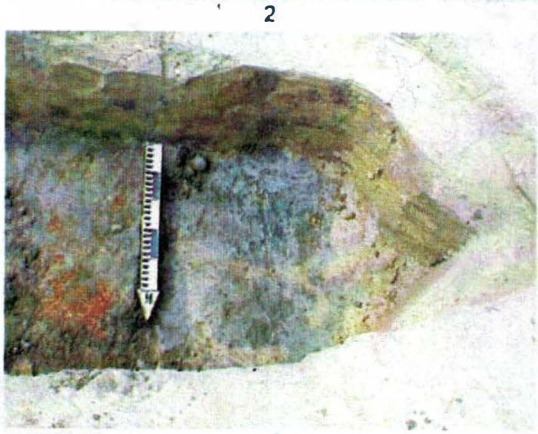

4

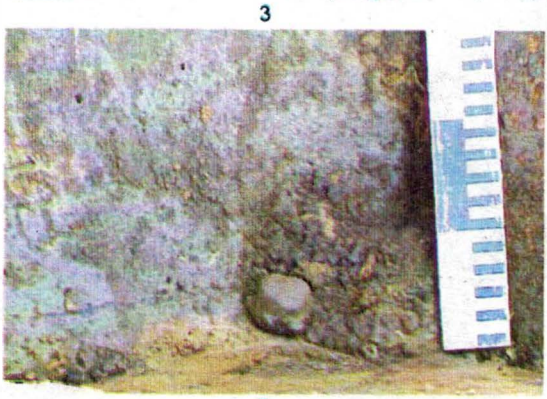

5

6

Planșa XVII / *Plate XVII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

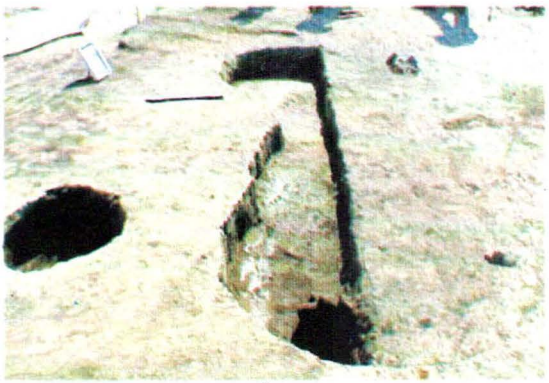

1

2

3

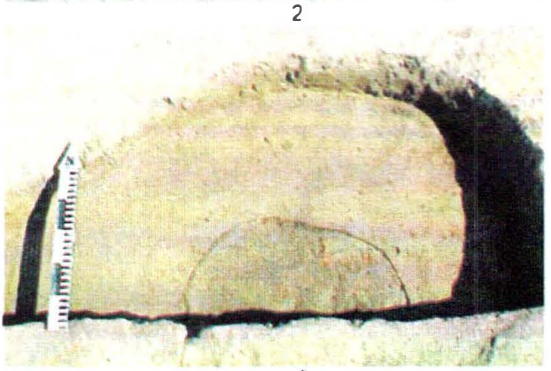

4

5

6

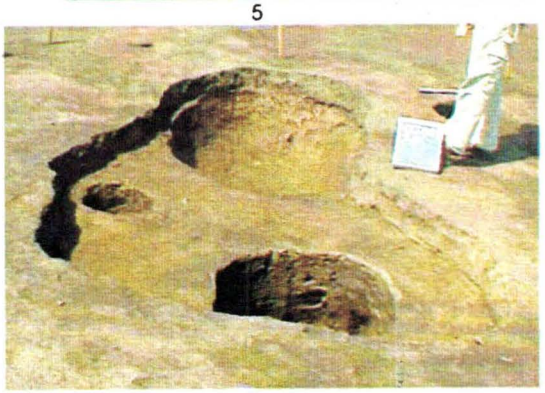

7

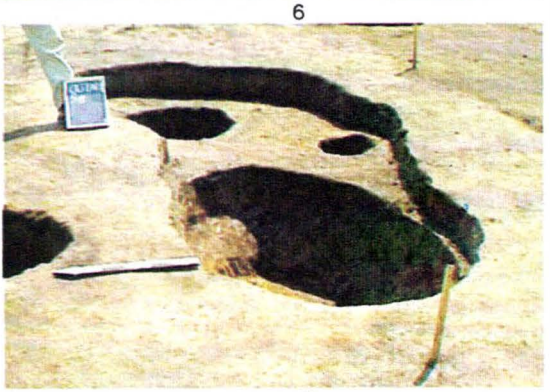

8

Planșa XVIII / *Plate XVIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

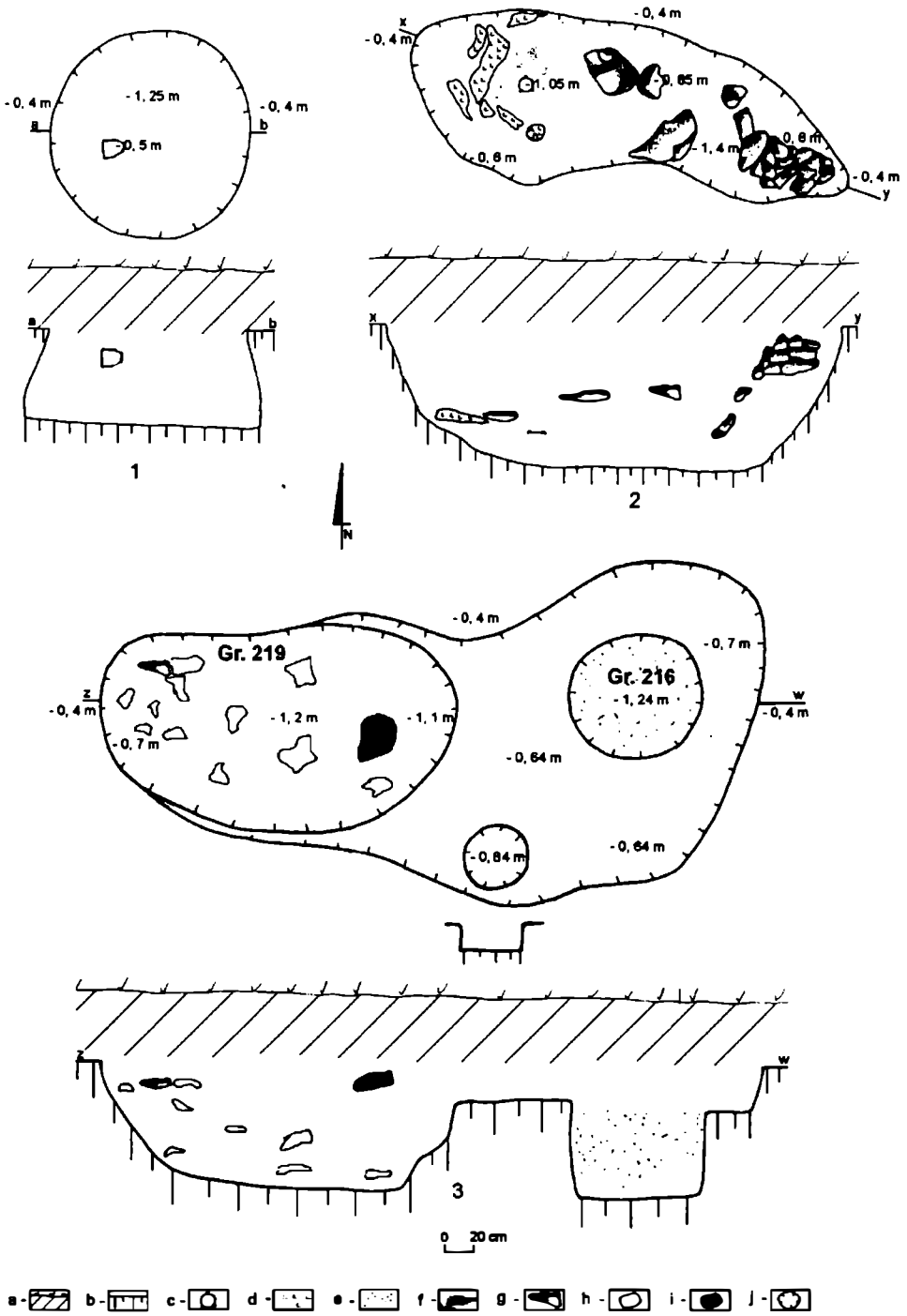

Planșa XIX / *Plate XIX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

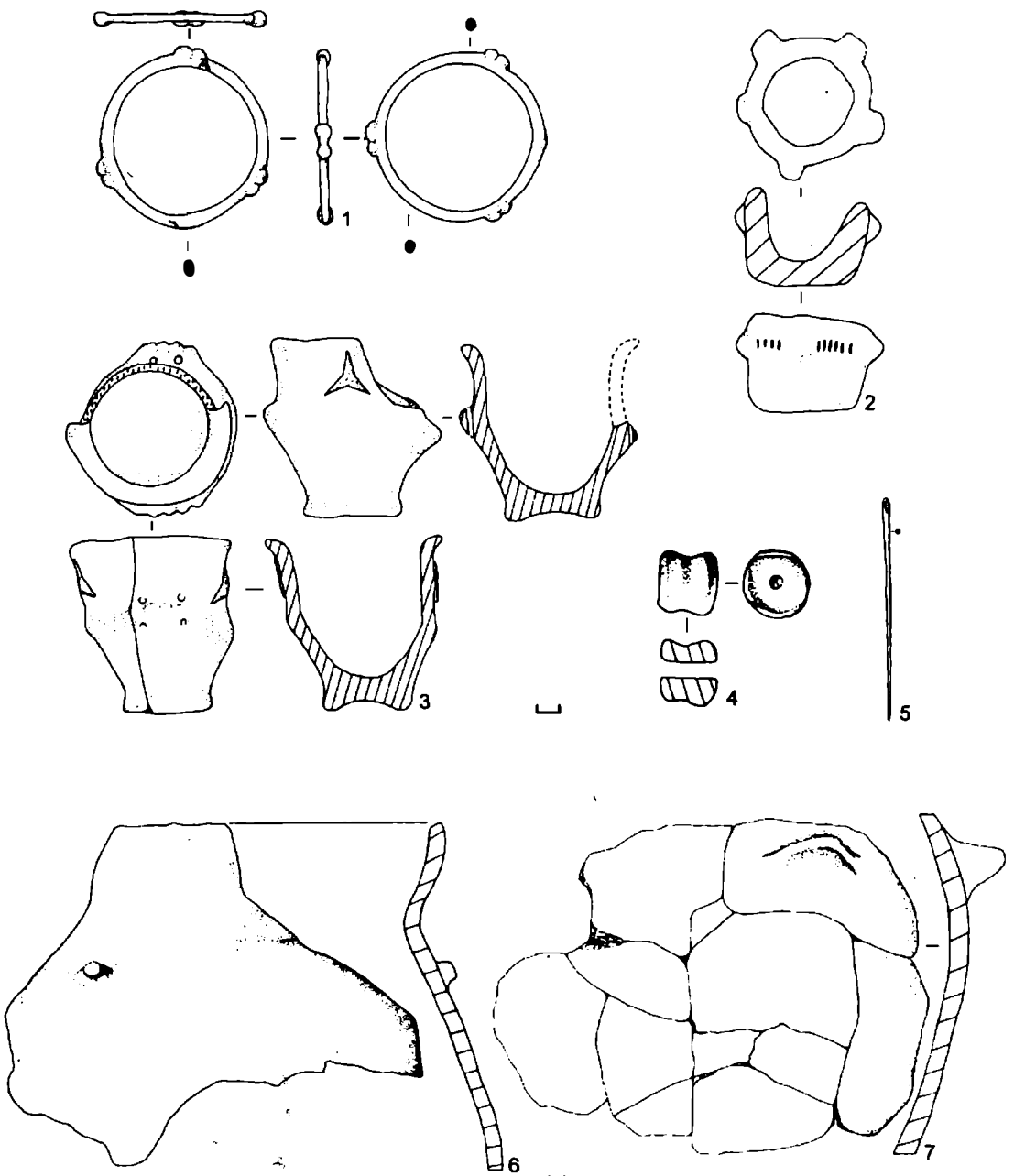

Planșa XX / *Plate XX*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

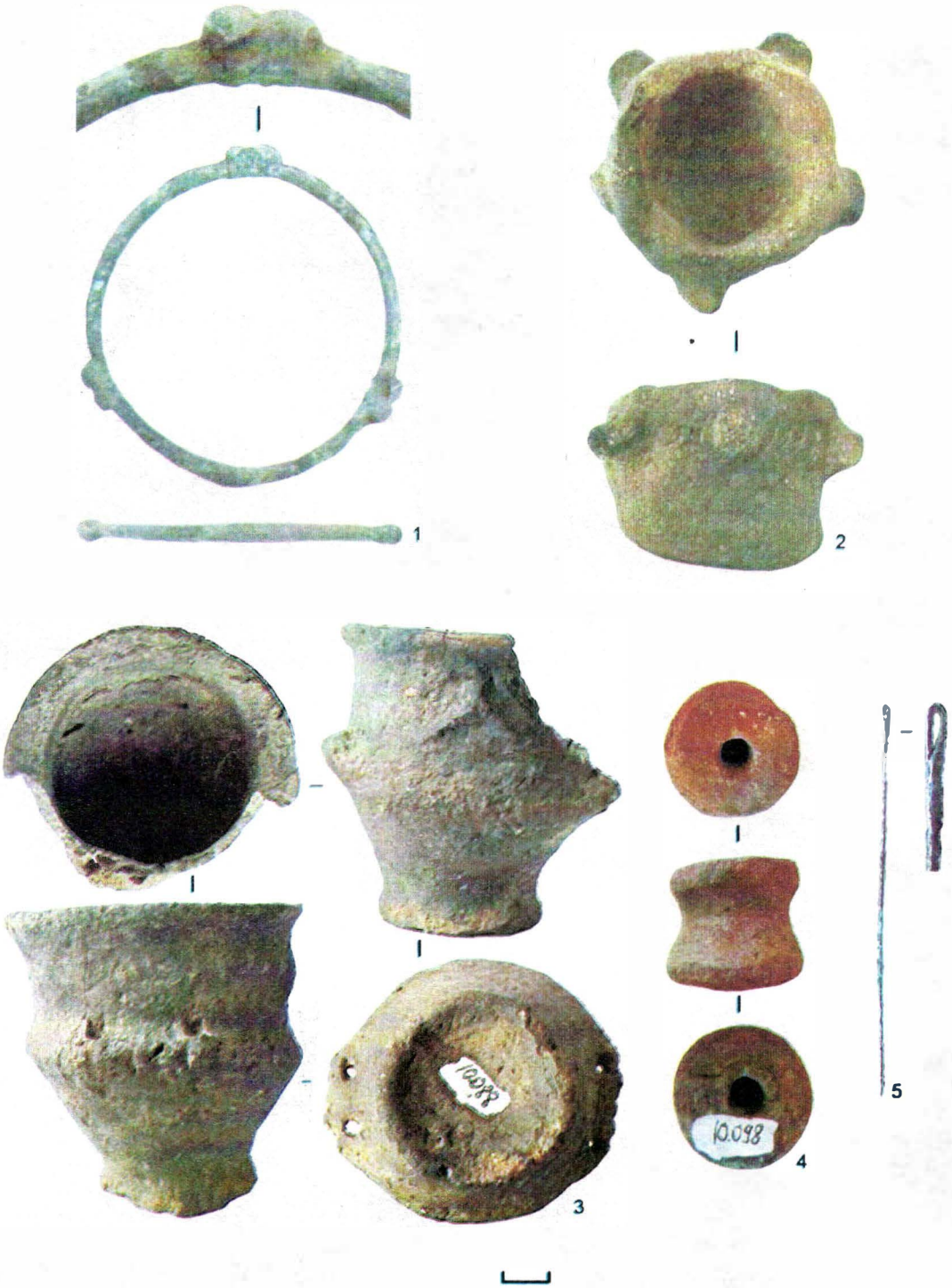

Planșa XXI / *Plate XXI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planşa XXII / *Plate XXII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

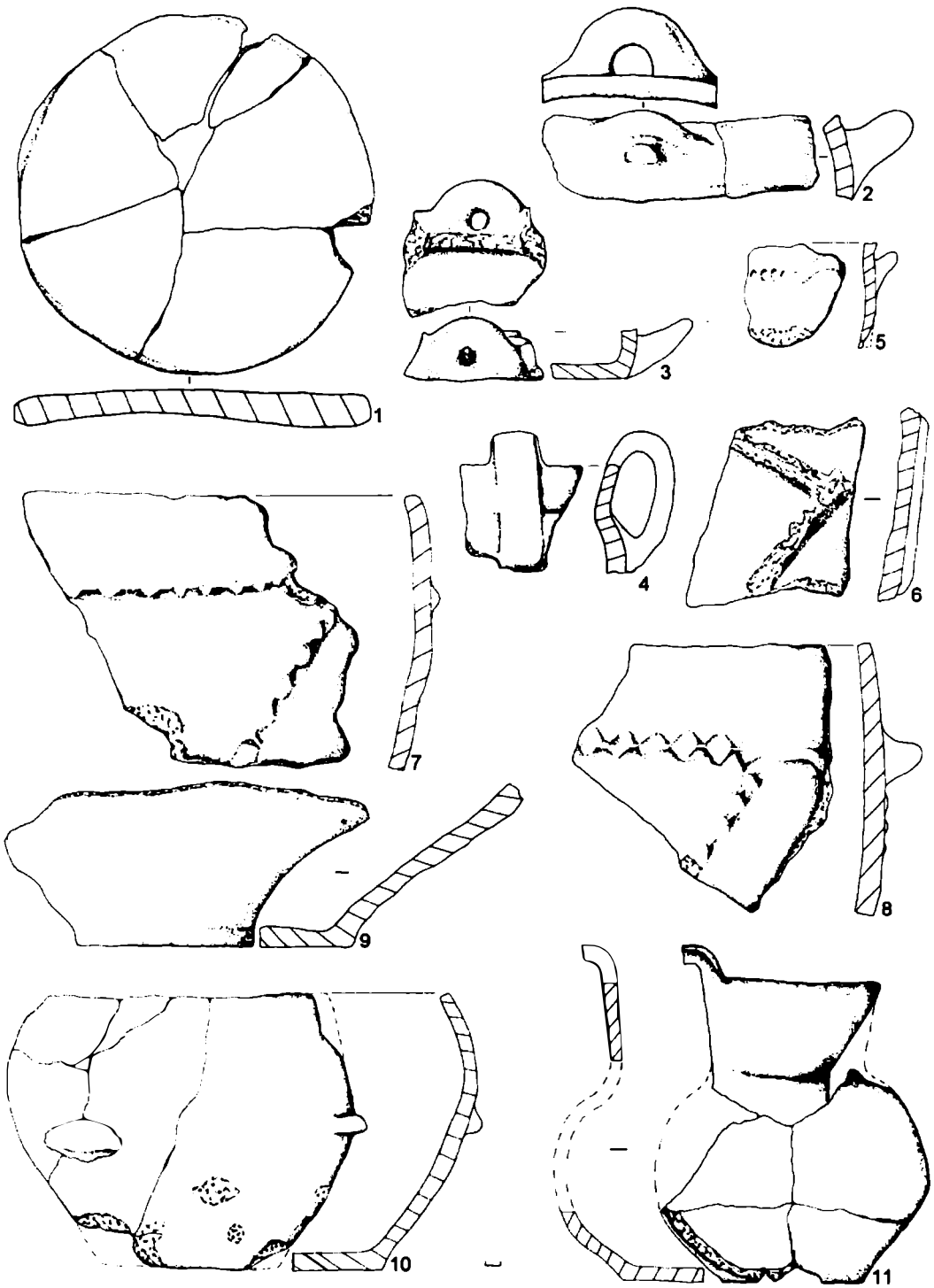

Planșa XXIII / *Plate XXIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Siderurgie dacică în Carpații Orientali

Istoriei dacilor i s-au închinat numeroase studii menite a sublinia remarcabilele lor fapte de arme dar și realizările din diverse domenii de activitate, precum și modul armonios în care civilizația dacică s-a împletit cu cele europene.

Între aceste studii se numără și cele dedicate metalurgiei, unul dintre domeniile cele mai importante ale culturii materiale, cel ce studiază procedeele de obținere a metalelor[1] și apoi transformarea acestora în unelte, arme, obiecte de întrebuințare curentă, etc.

Importanța și rolul hotărâtor pe care l-a avut în evoluția societății din teritoriile carpato-dunărene extragerea și reducerea minereului de fier, prelucrarea lupelor și transformarea lor în obiecte indispensabile unei civilizații avansate, au determinat apariția, în 1979, a primei monografii dedicate civilizației fierului la daci[2] în sec. II î.e.n. - I e.n.

Cu acea ocazie era subliniat rolul bazinului Ciucului în extragerea minereului de fier și reducerea sa[3]. Erau trecute în revistă descoperiri făcute pe parcursul anilor de cercetători pasionați, buni cunoscători ai zonei, cu numeroase contribuții la cunoașterea ținutului, nu doar în epoca dacică ci și în vremuri mai vechi sau mai târzii. Este vorba în primul rând de Z. Székely[4], Paul János și Dionisie Kovács[5].

Nu a trecut nici un sfert de veac de atunci și iată, lista localităților cu descoperiri de zguri, resturi de cuptoare și ceramică dacică alături s-a lungit considerabil. Repertoriile arheologice ale județelor Harghita[6] și Covasna[7], pregătite și publicate de actuala generație de cercetători, abundă în semnalări de vestigii ivite pe o arie vastă, într-un mare număr de localități, adesea în multe puncte pe raza aceleiași așezări. Noile descoperiri de așezări dacice, din care aproape nu lipsesc vestigii de natură paleometalurgică, dovedesc câtă dreptate aveau Paul János și Dionisie Kovács atunci când numeau Bazinul Ciucului o *"zonă siderurgică"*[8] de epocă dacică.

Să parcurgem în fugă aceste descoperiri.

La Bezid[9], cu ocazia unor sondaje efectuate de muzeul din Sfîntu Gheorghe, Z. Székely a descoperit resturile unui atelier în care se reducea și prelucra fierul. Producția pare să fi fost importantă, judecând după cantitatea de zgură păstrată. Alături s-au descoperit fructiere dacice care-i asigură și datarea și atribuirea etnică[10].

La Tomești, într-un teren arabil aflat într-o pantă ușoară - *"Kurtakert"*, s-au descoperit împreună zguri de fier și ceramică dacică lucrată cu mâna și la roată. Nu departe de acest loc, în punctul numit *"Hátsó Szadakút"*, s-au găsit mulți bulgări de zgură de fier având forma unui cașcaval, atingând câteodată greutatea de 40-50 kg. Tot aici s-au descoperit tuburi pentru suflat aerul în cuptor și ceramică dacică. La vest de comună, în punctele *"Kútfenék"* și *"Kerekes"*, se află răspândiți mari bulgări de zgură și ceramică dacică. Același gen de descoperiri este semnalat în punctele *"Köd"* iar în punctele *"Bábaszó"* și *"Délló"* sunt depistate două așezări dacice[11].

În satul Cozmeni, cu ocazia arăturilor, plugul tractorului scoate frecvent la lumină, în punctul numit *"Lovaskert"*, bulgări de zgură și în alte trei puncte au fost descoperite mari cantități de limonit depozitat[12]. De asemenea, la Păuleni, în mai multe puncte de pe teritoriul satului, au fost descoperite mari calupuri de zgură datorate reducerii minereului de fier[13].

În localitatea Cârța, pe o suprafață de 15 ari, din jurul locului numit *"Fântâna lui Blasiu (Balaszkútja)"* se găsește ceramică dacică și multă zgură de fier[14].

La Cașinu Nou s-a adunat din hotarul numit *"Gura pârâului Szetye"* material tipic reducerii minereului de fier[15], la fel ca și în satul Mădăraș unde, pe o arie vastă, s-au descoperit resturi ceramice împreună cu zgură de fier și chirpic[16].

La Dănești, încă M. Roska atrage atenția asupra marilor cantități de limonită existente în hotarul localității și a probabilității de a fi fost utilizată la obținerea fierului în antichitate[17].

În cetatea Jigodin I, în apropierea zidului sud-vestic, sunt semnalate ateliere de prelucrare a bronzului (creuzete și stropi) și a fierului (s-a descoperit multă zgură în așa-zisa *"casă a fierarului"*)[18].

La Miercurea Ciuc, în *"Grădina Fodor"* (*"Fodorkert"*) este semnalată o mare cantitate de zgură de fier în asociere cu ceramică tipic dacică[19].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

La Mihăileni, în punctul *"Kerekparlag"*, s-au descoperit fragmente ceramice dacice, râșnițe și zgură de fier, iar la *"Pământul Popii" ("Papiföld")* au fost descoperite o mulțime de vase dacice lucrate cu mâna și la roată, dar și bucăți mari de zgură de fier[20].

În satul Delnița, în locul *"Pășune - Csordajáró"* sunt semnalate mari cantități de zgură provenind de la reducerea minereului de fier. Tot aici se pare că s-a redus și cuprul în epoca dacică, lucru dovedit și de zgurile de bronz, ceramică și unelte de fier dacice[21].

La Misentea, între punctele *"Templomtizes"* și *"Nagytizes"*, sunt culese fragmente ceramice dacice databile în sec. I î.e.n. - I e.n., împreună cu zgură de fier[22].

La Sâncrăieni, în punctul *"Fabrica de cărămidă"*, împreună cu ceramica dacică tipică apare și zgură de fier[23].

La Sântimbru, pe *"Dealul Mic" - "Kishegy"*, împreună cu ceramică dacică apar și mari cantități de zgură și un fragment de disc de la un cuptor de redus. În aceeași localitate, din punctul *"Pomii Veri - Zöldfák"*, a fost recoltată întreaga gamă de ceramică dacică, râșnițe, o oglindă și multă zgură de fier[24].

În satul Cetățuia, la *"Cariera de lut"*, pe lângă ceramică dacică și unelte din fier (un topor, un ciocan, un celt) s-au descoperit resturile unui cuptor de redus minereul de fier și multă zgură[25].

La Sânsimion, în *"Köházkert"*, sunt semnalate resturi metalurgice între care zgură și o *"bucată de fier brut"*; de asemenea ceramică, râșnițe, un fier de plug, etc.

În aceeași localitate, în *"Grădina caselor de piatră"*, au fost descoperite cantități importante de zgură și resturile unui cuptor de redus minereul, cu discul de formă semiovală și orificiu la mijloc, asemănător celui binecunoscut de la Doboșeni. Resturile unui alt cuptor de redus minereul de fier au fost descoperite în *"zona grajdurilor"*[26].

La Racu, pe *"Dealul Bogat"*, este răspândită ceramică dacică, zgură și lipitură arsă cu amprente de nuiele[27].

În județul Covasna, la Biborțeni, încă în 1938, când publica lucrarea *"Bogățiile naturale ale Țării Secuilor"*, I. Bányai menționa descoperirea unor cuptoare de redus minereul de fier[28].

În satul Herculian au fost descoperite, pe partea stângă a pârâului Tölgyes, în 1980, mai multe cuptoare de redus minereul de fier. Împreună cu pereții dărâmati ai cuptoarelor erau bucăți de zgură, minereu, mangal, țevi de lut cu depuneri de zgură, o râșniță dacică.

Două cuptoare rămase *in situ* aveau diametrele de 1,60 m, respectiv 0,60 m. Foarte probabil, cel de dimensiuni mari servea la prepararea minereului, la îmbogățirea lui si, odată prăjit, era introdus în cel de dimensiuni mai mici[29].

Alte cuptoare de redus minereul de fier s-au descoperit la Doboșeni, în panta unui deal. Cele două cuptoare aveau diametrul de bază de 80-90 cm, iar înălțimea nu depășea 1 m. Erau prevăzute cu discuri de lut, specifice celor de tip plurișarjă iar în preajmă erau împrăștiate cantități de minereu, calcar (utilizat ca fondant), mangal, ceramică dacică[30].

Resturile unui *"atelier siderurgic"* de epocă dacică sunt semnalate la Pădureni, pe înălțimea Teleacul Mic[31].

Încheiem aici înșiruirea descoperirilor de urme de paleosiderurgie din răsăritul Transilvaniei, făcute în 36 de puncte de pe raza a 22 localități. Cele mai multe se datoresc unor cercetări de suprafață și unor sondaje minore, prea puține fiind săpate sistematic. Reamintim că majoritatea datelor au fost scoase din cele două excelente lucrări nu de mult apărute, repertoriile arheologice ale județelor Harghita și Covasna. Sperăm ca lista noastră să nu fi omis unele descoperiri de acest fel. În orice caz, judecând după stadiul încă insuficient de dezvoltare a cercetării zonei, suntem siguri că odată cu derularea cercetării sistematice a teritoriului, alte numeroase vestigii vor fi aduse la lumină. Am numărat în cele două repertorii amintite 172 de puncte cu descoperiri dacice, plus alte 10 din cea de-a doua vârstă a fierului (fără precizarea: dacic sau celtic) iar în județul Covasna 116 dacice și încă 68 din cea de a II-a epocă a fierului.

Dacă mai ținem seama că și în județele limitrofe (Mureș, Brașov, Bistrița) există semnalări de așezări și fortificații dacice, unele chiar cercetate sistematic, ajungem la fireasca concluzie că la începutul sec. I al erei noastre zona era temeinic ocupată de populația băștinașă, dacică, care a beneficiat de excelente condiții naturale de dezvoltare economică și de apărare.

Bogățiile naturale ale zonei (între care cele constând din minereuri feroase și neferoase, precum și sarea ocupă un loc important) au favorizat apariția și dezvoltarea unor așezări înfloritoare[32]. Trecătorile din munți, păzite de fortificații, asigurau căi de comunicații pe care se practica un comerț atât cu Moldova cât și cu restul Transilvaniei. Foarte probabil că activi-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

tatea metalurgică din zonă, după cum s-a văzut și intensă și extinsă într-un larg teritoriu, asigura cu prisosință nevoile locale, rămânând suficient fier și pentru a aproviziona regiuni mai apropiate sau mai îndepărtate din pământul stăpânit de daci.

Judecând după resturile metalurgice găsite dar și după locul în care ele se aflau, presupunem că dacii din această zonă foloseau mai mult cuptoare săpate parțial în panta dealului, de tip plurișarjă, cu un semidisc prin care se insufla aerul și se scotea lupa. Nu lipseau însă nici acelea cuptorite, complet ridicate din pământ. Bulgării de zgură de forma unui cașcaval cântărind 40-50 kg descoperiți la Tomești, presupun existența și a unor lupe de dimensiuni mari și produc dovada că acolo au fost obținute unele dintre cele mai mari lupe din mediul dacic, nemaiîntâlnite decât la Tâmpu, în preajma Sarmizegetusei.

Prin însăși specificul ei, dezvoltarea metalurgiei fierului a fost condiționată de existența unor meșteri cu solide cunoștințe tehnologice și a unor centre metalurgice. Numai în asemenea condiții erau posibile, pe de o parte, preluările din mediile înconjurătoare și, pe de altă parte, perfecționările și chiar inovațiile locale precum și continua sporire a producției în vederea satisfacerii necesităților mereu mai mari ale societății. Un astfel de centru metalurgic a fost Sarmizegetusa Regia[33], cu mulțimea sa de ateliere, iar un al doilea ca mărime se afla în răsăritul Transilvaniei, în zona în care ne găsim.

De aceea, credem că unul dintre obiectivele majore ale viitoarelor cercetări din zonă îl constituie depistarea și a altor puncte cu vestigii de paleometalurgie și cartarea mai exactă a tuturor acestora.

Avem pilda cercetătorilor polonezi, conduși de Kazimir Bielemin[34] de la Universitatea Jagellonă din Cracovia care, antrenând în activitatea de teren elevii tuturor școlilor dintr-un vast teritoriu, apelând la ajutorul populației prin intermediul preoților, a reușit depistarea și cartarea vestigiilor dintr-o celebră zonă metalurgică - Munții Swietokrzyskie[35], dintr-o perioadă identică celei despre care am vorbit.

Importanța excepțională a descoperirilor de această natură merită orice efort.

Eugen Iaroslavschi

Note / *Notes*

1. Vezi **Iaroslavschi 1997**
2. **Glodariu-Iaroslavschi 1979**
3. Idem, p. 24-25.
4. **Székely 1959**, p. 231-246; **Székely 1981**
5. **János-Kovács 1967**, p. 43-53
6. **RepHar**
7. **RepCov**
8. **János-Kovacs 1967**, p. 43-53
9. **Székely 1962**, p. 336-337
10. Z. Székely datează cuptorul în sec. IV, dar motivele ce-l determinau să propună o asemenea datare nu sunt expuse. În orice caz, H. Daicoviciu a sesizat repede neconcordanta dintre materialul descoperit în atelier, aparținând în totalitate dacilor și datarea propusă (vezi **Daicoviciu 1972**, p. 170)
11. **János-Kovács 1967**, p. 49-50; **Crișan 2000**, p. 77, nr. 152; **Orban 1869**, p. 73
12. **RepHar**, p. 201; **János-Kovacs 1967**, p. 45; **Crișan 2000**, p. 36
13. **RepHar**, p. 172; **János-Kovacs 1967**, p. 47
14. **RepHar**, p. 83; **János-Kovacs 1967**, p. 47; **Crișan 2000**, p. 32
15. **RepHar**, p. 177-178; **János-Kovacs 1967**, p. 47
16. **János-Kovács 1967**, p. 46; **Crișan 2000**, p. 52
17. **RepHar**, p. 121; **Roska 1942**, p. 59
18. **RepHar**, p. 145; **Crișan 2000**, p. 45-50
19. **Crișan 2000**, p. 57
20. **Crișan 2000**, p. 57; **RepHar**, p. 153
21. **RepHar**, p.172; **János-Kovács 1967**, p. 47; **Crișan 2000**, p. 39/60
22. **Crișan 2000**, p. 57/101
23. **Crișan 2000**, p. 68-69/134
24. **Crișan 2000**, p. 72-73/139
25. **Crișan 2000**, p 30-31/38
26. **RepHar**, p. 203-204; **Crișan 2000**, p. 72/138
27. **Crișan 2000**, p. 64/124; **RepHar**, p. 214
28. **Bányai 1938**, p. 11
29. **RepCov**, p. 43/IVD; **Székely 1981**, p. 31-34; **Iaroslavschi 1997**, p. 114
30. **RepCov**, p. 56/VIIIb; **Székely 1959**
31. **RepCov**, p. 104-106, **Crișan 2000**, p. 60-61/115
32. Vezi detalii și comentarii la **Crișan 2000**
33. Vezi **Glodariu-Iaroslavschi 1979**; **Iaroslavschi 1997**; **Iaroslavschi 2006**
34. **Bielemin 1969**
35. **Bielemin 1968**

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Bibliografie / *Bibliography*

Bányai 1938
I. BÁNYAI, *Bogăţiile naturale ale Ţării Secuieşti*, 1938
Bielemin 1968
K. BIELEMIN, *Komplexe technologische und archäologische Forschungen über die frühgeschichtliche Eisenverhüttund im Gebiet von Swietokrzskie - Gebirge*, în *ArchPol, X*, 1968
Bielemin 1969
K. BIELEMIN, *Starozytne hutnictwo Swietokrzyskie*, Warszawa, 1969
Crişan 2000
V. CRIŞAN, *Dacii din estul Transilvaniei*, Ed. Carpatii Răsăriteni, Sfîntu Ghgeorghe, 2000
Daicoviciu 1972
H. DAICOVICIU, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj-Napoca, 1972
Iaroslavschi 1997
E. IAROSLAVSCHI, *Tehnica la daci*, seria *Bibliotheca Musei Napocensis, XV*, Cluj-Napoca, 1997
Iaroslavschi 2006
EUGEN IAROSLAVSCHI, *Zona siderurgică din preajma capitalei statului dac*, în curs de apariţie (2006)
Glodariu-Iaroslavschi 1979
I. GLODARIU, E. IAROSLAVSCHI, *Civilizaţia fierului la daci*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979
Janos-Kovacs 1967
JÁNOS P., KOVÁCS, D., *Periegheză arheologică în bazinul Ciucului*, în *Studii şi Materiale, II*, Târgu Mureş, 1967, p. 43-53.
RepHar
A. BATÓ, M. BĂRBULESCU, V. CAVRUC, E. CHIRILĂ, I. H. CRIŞAN, V. CRIŞAN, V. VASILIEV, *Repertoriul arheologic al judeţului Harghita*, Sf. Gheorghe, 2000
RepCov
B. BOTOND, M. BĂRBULESCU, V. CAVRUC, E. CHIRILĂ, I. H. CRIŞAN, V. CRIŞAN, Z. SZÉKELY, ZS. SZÉKELY, V. VASILIEV, I. WINKLER, *Repertoriul arheologic al judeţului Covasna*, Sf. Gheorghe, 1998
Székely 1959
Z. SZÉKELY, *Raport preliminar asupra sondajelor efectuate de muzeul regional din Sfântul Gheorghe în anul 1956*, în *Materiale, V*, 1959
Székely 1962
Z. SZÉKELY, *Sondaje executate de Muzeul regional Sf. Gheorghe*, în *Materiale, VIII*, 1962, p.336-337.
Székely 1981
Z. SZÉKELY, *Contribuţii la studiul prelucrării fierului la dacii din sud-estul Transilvaniei*, în *Aluta*, 1981.
Orbán 1869
B. ORBÁN, *A Székelyföld leirása*, 3, Budapest, 1869
Roska 1942
M. ROSKA, *Erdély Régészeti Repertoriuma*, Cluj, 1942

Résumé

Sidérurgie dacique dans les Carpates Orientaux

Antour de l'importance du bassin de Ciuc dans l'extraction et l'usinage du fer pendant l'époque de la civilisation dacique on a écrit maintes fois. Deja en 1967, P. János et D. Kovács avaient constaté, en base de recherches de surface, que dans ces regions, s'était devéloppé une vaste "zone sidérurgique".

Des recherches ultérieures, entreprises sur plusieurs établissements daciques identifiés dans les départements de Harghita et de Covasna, viennent de confirmer l'essor de ces centres métalurgiques, pris pour témoin de la richesse en metaux des Carpates Orientaux.

Jusqu'a present le nombre des découvertes s'est multiplié d'une maniere spectaculaire. On peut maintenant prendre en compte environ 182 endroits a vestiges Latene dans le département de Harghita et 184 dans celui de Covasna (tous cités dans les repertoires archéologiques des deux départements, récemment publiés, ainsi que dans le livre de V. Crişan). Dans 36 tels endroits l'activité métalurgique est incontestable, on trouve des boules de scorie, des vestiges de fours, du minerai deposité etc.

Dans les départements avoisinants (Mureş, Braşov et Bistriţa-Năsăud) plusieurs établissements et fortifications daciques ont été signalés. Si on les prend en compte, on doit accepter que, vers le débout du I-er siecle ap. J.C., toute cette large zone était bien peuplée par les Daces, car elle disposait de conditions naturelles tres favorables pour le développement économique ainsi que pour la défense.

Tres probablement, l'activité métalurgique dans cette zone-ci, intense et diffusée sur un vaste territoire comblait sans problemes les bessoins locaux, en offrant des possibilités pour approvisioner des autres région habitées par les Daces également.

En conclusion, l'auteur exprime la nécessité d'accorder plus d'attention aux investigations entreprises sur les débris de la métalurgie antique. Il faut carter et repertorier tous ces vestiges, par un ample action qui reclamerait non seulement les scientifiques, mais aussi les écoles et le clergé de la zone, tout comme a agi deja K. Bielenin en Pologne, dans les montagnes de Swietokrzyskie.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Noi descoperiri arheologice de la Albiș, com. Cernat (jud. Covasna)

Satul Albiș (Kezdialbis) aparține de comuna Cernat, fiind situat la cca. 1 km V de drumul european E 577, între Brașov și Târgu Secuiesc, la poalele munților Bodoc, într-o vale laterală a Râului Negru.

Satul nu a figurat ca un punct important pe harta arheologică a județului Covasna până în a doua jumătate a anilor 1990, când un colectiv de arheologi (Székely Zsolt, Bordi Zsigmond Loránd și Bartok Botond) au început cercetări arheologice sistematice în localitate, scoțând la iveală mai multe așezări din diverse epoci, de la epoca neoliticului târziu la evul mediu dezvoltat. Pînă atunci, satul era cunoscut doar datorită unui topor de aramă cu tăișurile încrucișate din eneolitic[1], o lingură de lut[2], aparținând culturii Ariușd-Cucuteni, o ceașcă dacică[3], un denar roman republican de argint și un denar imperial de bronz[4], un vârf de lance de fier de la sfârșitul mileniului I e.n.[5].

Săpături arheologice sistematice s-au desfășurat la biserica reformată (biserică romanică, construită în secolele XIII-XIV, reconstituită în secolele XV-XVI în stil gotic, înconjurată de un zid de piatră construit la sfârșitul sec. XVI[6]. Pe dealul bisericii au fost adunate fragmente ceramice dintr-o epocă nedeterminată (Ha ?).

În anul 1998, cu ocazia efectuării unor lucrări de excavație, în locul denumit *"Grădina lui Csiszer"* au apărut mai multe fragmente ceramice și vase întregibile aparținând diferitelor culturi (în special epoca bronzului mijlociu - cultura Wietenberg)[7]. Cercetările ulterioare conduse de dr. Székely Zsolt au adus la descoperirea unei așezări cu mai multe nivele de locuire, datând din neolitic (cultura Criș-Starcevo, cultura ceramicii liniare și cultura Coțofeni), bronz (timpuriu, Wietenberg), Hallstatt, Latene, roman, secolele IV-V p. Chr., evul mediu timpuriu (secolele XII-XIII)[8].

În cursul săpăturilor arheologice din 2003 din grădina locuitorului Bajka Ferenc, condusă de dr. Székely Zsolt, la care a participat și subsemnatul, s-a luat cunoștiință de un material arheologic aflat în posesia unor tineri din localitate, care au recoltat-o cu un an în urmă de pe locul denumit *"Felszegi kert - vila lui Slătineanu"*.

Situl arheologic *"Felszegi kert"* (*Casa Slătineanu*) se află la marginea nord-vestică a localității, pe malul stâng al unui mic pârâiaș - care a secat de-a lungul timpului - pe o terasă ridicată, la o altitudine medie de 637 m deasupra nivelului mării. Această terasă are o întindere de cca. 250 m lungime, în direcția est-vest și constituie o prelungire a terenului unde se află complexul cultural sistematic cercetat din *"Grădina Csiszer"*.

În anul 2002 au fost efectutate cercetări arheologice conduse de dr. Székely Zsolt, în urma cărora au fost secționate mai multe șanțuri pentru fundația casei de vacanță, care au intersectat un strat de cultură din epoca La Tene-ului dacic.

Stratigrafia arată următorul lucru: între 0-0,20 strat de humus, între 0,20-1,20 m strat de umplutură de culoare brună, fără resturi arheologice, între 1,20-1,45 m strat de cultură de culoare neagră și cărămizie, cu urme de arsură și mult cărbune, precum și cu un material ceramic destul de fragmentar, între 1,45-2 m strat alunecat de culoare deschisă, după care urmează stratul de lut galben, nederanjat[9].

Dat fiind faptul că în localitatea Albiș a fost găsită doar o descoperire fortuită din epoca dacilor[10], credem binevenită publicarea acestui material.

Materialul găsit este compus din fragmente ceramice și unelte din lut și piatră. Ceramica se împarte în două grupuri: ceramica lucrată cu mâna are, în general, pasta grosieră, cu multe pietricele și nisip. Arderea este neuniformă, având o mare varietate de culori (brun, brun-negricioasă, brun-cărămizie, cărămizie). Forma lor este destul de variată: borcane (pl. II/2, III/3), cești-opaițe (pl. I/2, III/8)[11], străchini (pl. II/1). Una dintre borcane reprezintă un caz aparte din cauza fundului cu *"umbo"* foarte pronunțat (pl. III/3), pentru care analogii găsim la Sânsimion, jud. Harghita[12]. Ornamentarea vaselor lucrate cu mâna constă din brâuri alveolare și crestate (pl. III/1, 2), ornamente incizate, formate din linii ondulate și drepte (pl. III/7).

Ceramica lucrată cu roata: pasta este de bună calitate, iar arderea este uniformă. Culoarea care predomină este cenușiul, cu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

nuanțe mai deschise sau închise. Ca formă, putem deosebi fructiera (pl. I/3), oala cu gura strâmtă, buza ușor evazată, gâtul scurt și corpul bombat (pl. 1/1, II/3).

O parte însemnată a materialului este compus din unelte de lut și de piatră: trei fusaiole întregi și fragmentare, de formă bitronconică (pl. III/4-6) și o cute de piatră din gresie (pl. III/9). Se remarcă prezența a opt greutăți pentru războiul de țesut, întregi (pl. IV/1,2, V/1, 2, VI/1-3) și fragmentare (pl. IV/3, V/3), de formă tronconică, prevăzute cu un orificiu în partea mai îngustă pentru legarea firelor de urzeală ale războiului vertical[13].

Pe baza materialului colectat, putem afirma că pe locul *"Felszegi kert - Casa Slătineanu"* a existat o așezare dacică din secolele I î.Ch. - I. D. Ch., bine dezvoltată, unde, între altele, se practica și meșteșugul țesutului. Ea făcea parte din șirul așezărilor dacice învecinate de la Cernatu[14] și Dalnic[15], dovedind intensa locuire a acestei zone în perioada locuirii dacice.

Jánovits István

Note / *Notes*

1. **ReparhCv**, XII a/1 (161), p. 69
2. **ReparhCv**, XII/a/3/a (163), p. 69
3. **ReparhCv**, XII/a/3/b (164), p. 69
4. **ReparhCv**, XII/a/2 (162), p. 69
5. **ReparhCv**, XII/a/3/c (165), p. 69
6. **Botond-Bordi 1998**, p. 253-262; **Bordi 1999**, p. 291-296
7. **Székely-Botond-Bordi 1998**; **CAR 2002**, Albiș; **Bordi 2003**, p. 64-71
8. **CAR 2000**, Albiș
9. Mulțumim și pe această cale dl. Dr. Szekely Zsolt pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispozitie datele provenite de la săpătura din anul 2002
10. O ceașcă dacică, aflat la muzeul din Aiud, 4689, cf. **ReparhCv**, XIIa/3/b (164), p. 69; Crișan 2000, pl. 2, 3/B
11. Analogii la **Crișan 2000**, pl. 41, 43, 44, 45, 46, 47
12. **Crișan 2000**, pl. 29/3
13. Alte asemenea descoperiri vezi în **Crișan 2000**, pl. 94/1, 95/1-3, 96/1, 2
14. **ReparhCv**, XII/b, p. 70-74.
15. **ReparhCv**, XXIV/a, p. 100-101.

Bibliografie / *Bibliography*

Bartók-Bordi 1998
BARTÓK BOTOND, BORDI ZSIGMOND LORAND, *Régészeti kutatások a kézdialbisi református templomban*, în *ACTA*, 1998

Bordi 1999
BORDI ZSIGMOND LORAND, *A kézdialbisi református templom 1999 évi régészeti kutatása*, 1999

Bordi 2003
BORDI ZSIGMOND LÓRÁND, *A kézdialbisi "Csiszér-kert" őskori települése*, in: *Új régészeti leletek Dél-Kelet Erdélyben*, Kiállításkatalógus, Sepsiszentgyörgy, 2003

CAR 2000
Cercetările arheologice din România. Campania 1999, Albiș. București 2000

CAR 2002
Cercetările arheologice din România. Campania 2001, Albiș, București, 2002

Crișan 2000
VIORICA CRIȘAN, *Dacii din estul Transilvaniei*, Editura Carpații Răsăriteni, Sfîntu Gheorghe, 2000

ReparhCv
Coord. VALERIU CAVRUC, *Repertoriul Arheologic al judetului Covasna*, Ed. Carpații Răsăriteni, Sfîntu Gheorghe, 1998

Székely-Bartók-Bordi 1998
SZÉKELY ZSOLT, BARTÓK BOTOND, BORDI ZSIGMOND LÓRÁND, *Așezarea culturii Wietenberg de la Albiș, com. Cernat*, în *ACTA*, 1998

Lista planșelor / *List of plates*

Planșa I / Plate I. Albiș
Ceramică dacică lucrată la roată (1,3) și cu mâna (2)
Dacian pottery made by the potter's wheel (1, 3) and by hand (2)

Planșa II / Plate II. Albiș
Ceramică dacică lucrată cu mâna (1,2) și la roată (3)
Handmade Dacian pottery (1, 2) and by the potter's wheel (3)

Planșa III / Plate III. Albiș
Ceramică lucrată cu mâna (1-3, 7, 8), fusaiole(4-6) și cute de piatră (9)
Handmade pottery (1-3, 7, 8), spindles (4-6) and whetstones (9)

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa IV / Plate IV. Albiș
Greutăți de războ din lut
Clay weights for the weaving loom

Planșa V / Plate V. Albiș
Greutăți de război din lut
Clay weights for the weaving loom

Planșa VI / Plate VI. Albiș
Greutăți de război din lut
Clay weights for the weaving loom

Abstract

New Archaeological Discoveries from Albiș, Cernat Parrish (Covasna County)

Until the end of the 20th century a number of archaeological evidence dating from the Neolithic up to the Middle Age was discovered on the territory the Albis village (Cernat parish, Covasna county). In 2002, at the place called "Felszegi kert - vila lui Slătineanu", *the examination of the ditches dug for the foundation of a house revealed a new archaeological site dating from the Dacian La Tene. The uncovered records included fragments of ceramic pottery, clay and stone tools. On the base of the pottery the site is dated in the 1st century BC - 1st century AD.*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

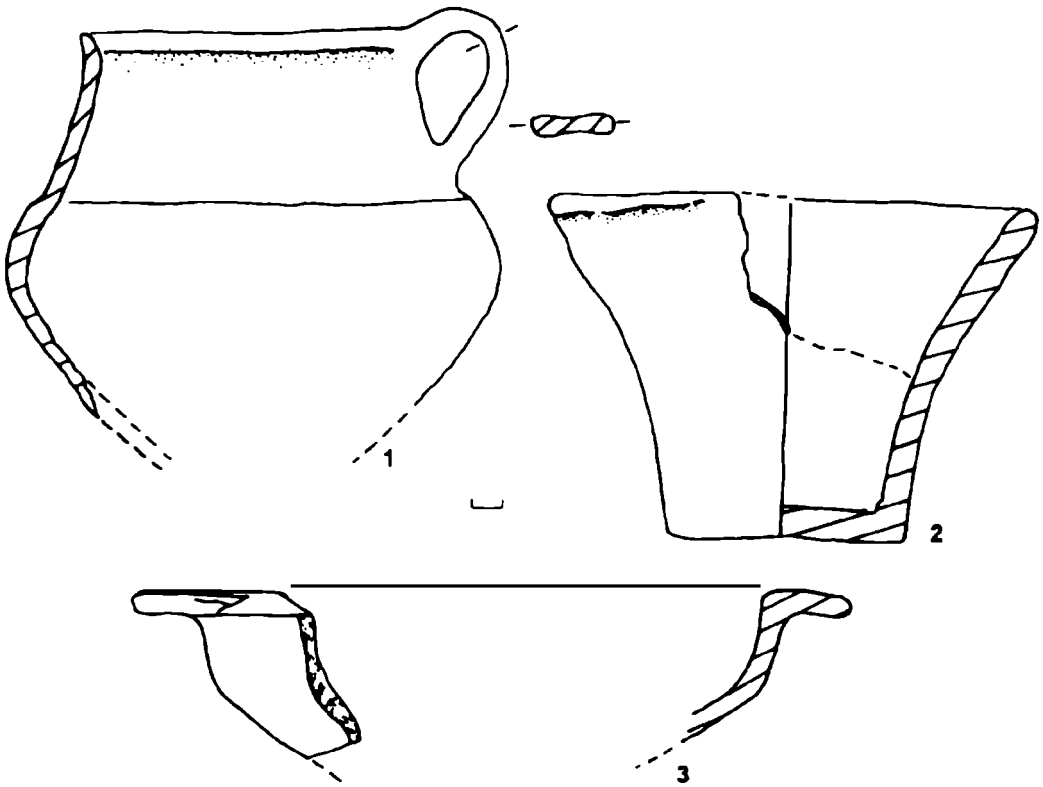

Pl. 1.

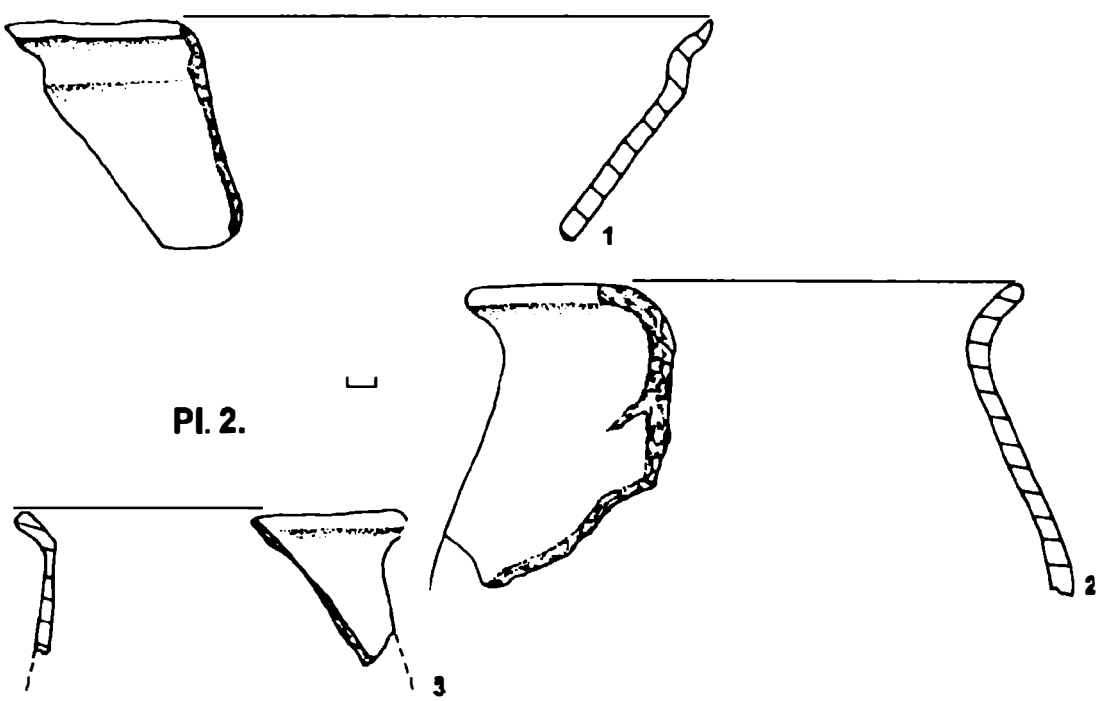

Pl. 2.

Planşa 1+2 / *Plate 1+2*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

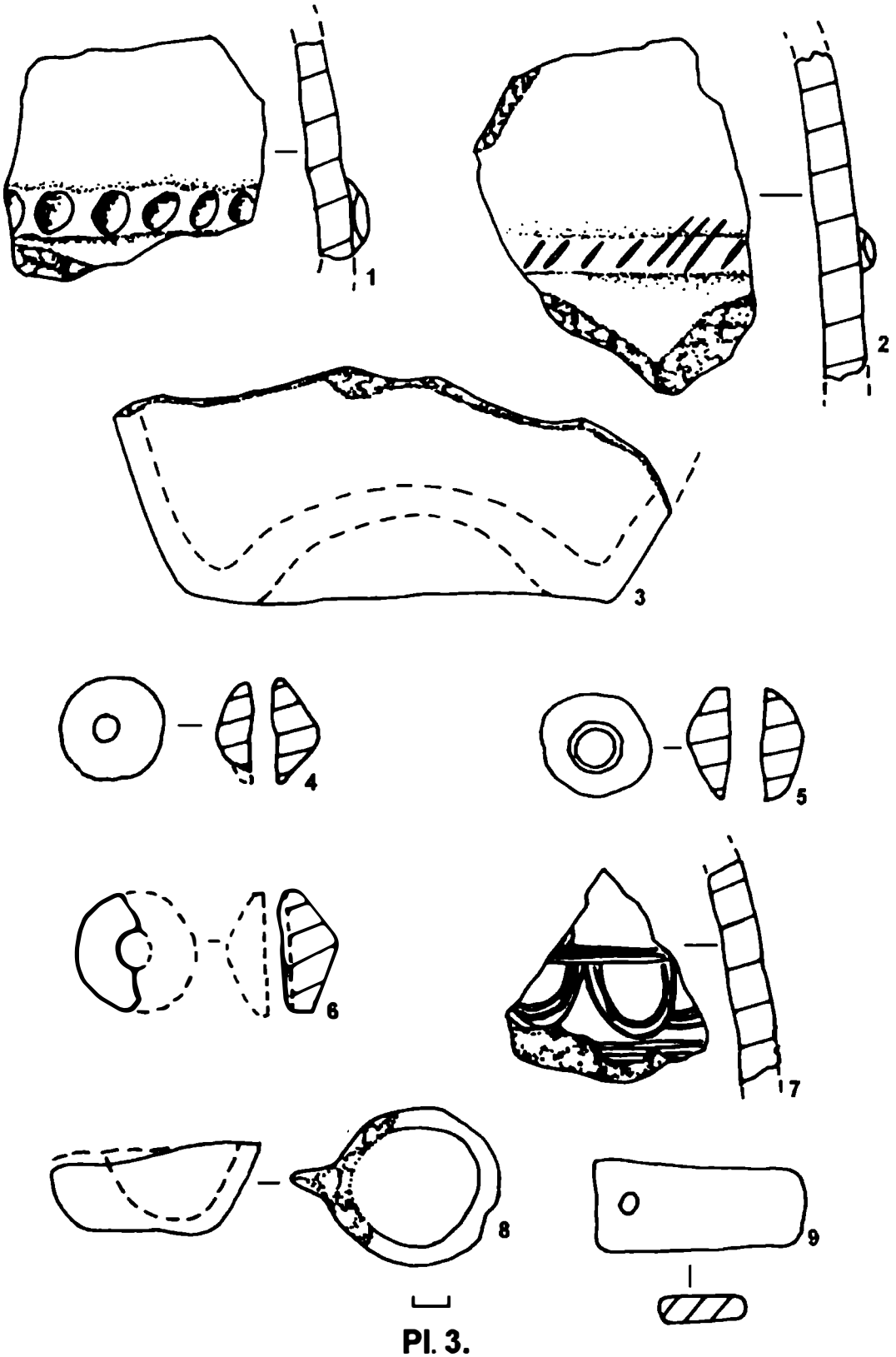

Planșa 3 / *Plate 3*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

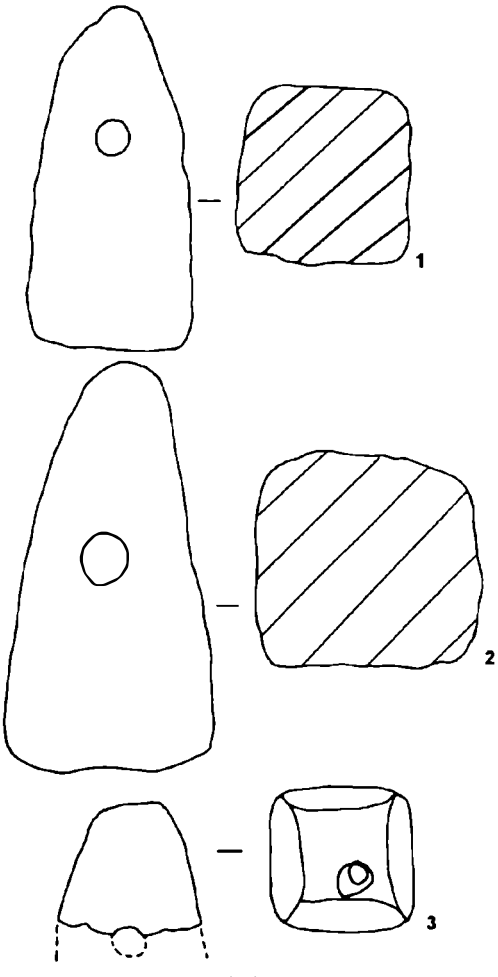

Pl. 4.

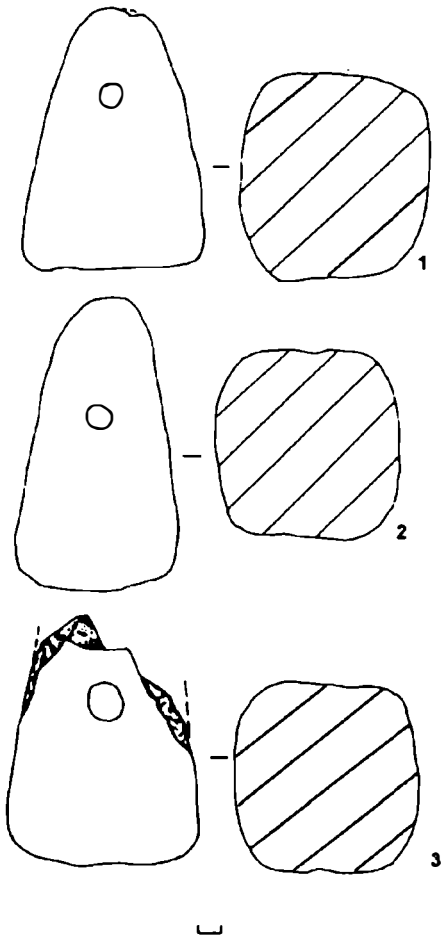

Pl. 5.

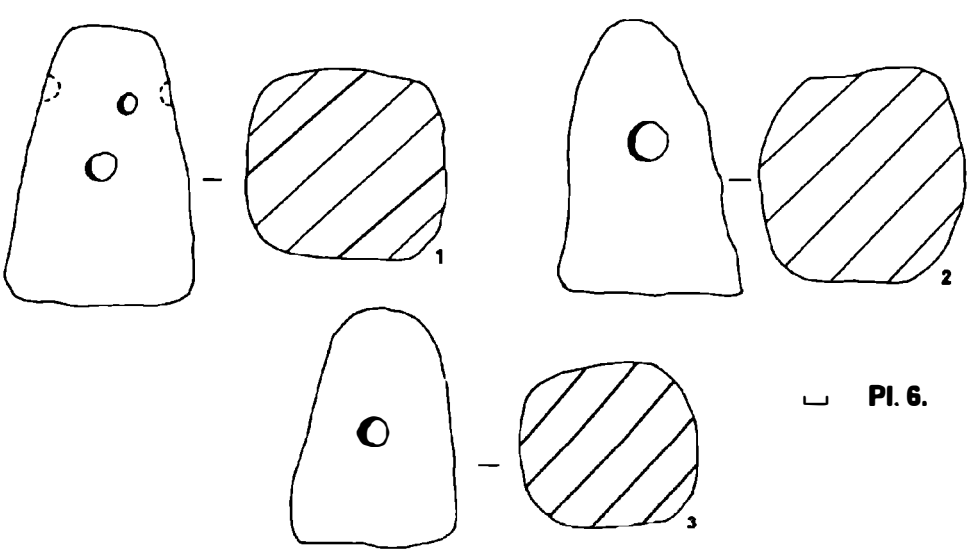

Pl. 6.

Planşa 4-6 / *Plate 4-6*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Un *modiolus* descoperit în cetatea dacică de la Costești-Cetățuie (jud. Hunedoara)

Mașinile de aruncat erau necunoscute în Grecia epocii războiului peloponesiac. Ele au fost inventate în jurul anului 400 a.Ch. în orașul grecesc Syracusa de către *"inginerii"* adunați din toată lumea greacă de către Dionysios cel Bătrân, ce se pregătea să atace Cartagina[1]. Prima lor întrebuințare consemnată de istorie este legată de asediul de la Motya (Sicilia) din anul 397 a.Ch., când mașinile de război și-au dovedit din plin eficacitatea[2].

Plinius atribuia invenția când fenicienilor, când cretanilor, când sirienilor fără să fixeze o anume dată pentru descoperire[3].

În prezent este unanim recunoscută *"paternitatea"* grecilor asupra mașinilor de război[4], știut fiind faptul că romanii au împrumutat de la ei toată artileria[5].

Mașinile de război activate cu arcuri de torsiune (resorturi) - tormenta - au fost inventate încă din epoca elenistică și vor fi folosite până în epoca lui Augustus, când Vitruvius își scria opera și chiar după aceea[6]. Către anul 100 p. Ch. romanii vor reproiecta sistemul de propulsare torsionată, construind așa numita catapultă de campanie, folosită pentru prima dată în războaiele lui Traian contra dacilor. Ușor de demontat, noul sistem permitea înlocuirea, chiar și în timpul luptei, a resortului stricat cu unul de rezervă[7].

Mașinile de război cu arcuri de torsiune (tormenta), în funcție de ce se arunca cu ele, săgeți sau *"mingi"* (sfere) de piatră, au fost împărțite în două categorii: catapulte și scorpioni și respectiv baliste și onageri[8].

x

Cercetările arheologice efectuate de-a lungul anilor în cetatea de la Costești-Cetățuie (fig. 1) au dus la descoperirea, pe lângă materialul obișnuit, și a unor piese deosebite. Printre acestea se numără și cea care va face obiectul articolului de față.

Piesa pe care o vom prezenta în rândurile ce urmează face parte din colecția Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei și poartă numărul de inventar VD. 2656.

Confecționată din bonz masiv, piesa (fig. 2 și fig. 3) nu mai are în totalitate forma inițială, ea fiind deformată parțial de arderea secundară, foarte probabil într-un incendiu puternic. Dimensiunile ei sunt următoarele: diametrul total este de 15,2 cm, diametrul gurii este de 8,4 cm, iar înălțimea de 3,9 cm. Mai este vizibil unul din cele două lăcașuri pentru fixarea pe mijloc a scoabelor (lamelor) de fier, denumite de greci *ἐπιζυγίδες (ἐπιζυγίς, ίδος).*

Ea reprezintă unul din cei patru modioli de bronz cu care era prevăzută o catapultă.

Cum este și firesc, din structura lemnoasă a unei catapulte, în marea majoritate a cazurilor nu se mai păstrează nimic, în schimb componentele metalice se conservă deseori foarte bine. Cel mai comun dintre ele este acest *modiolus*. În 1964, la traducerea în limba română a lucrării lui Vitruvius[9] s-a folosit termenul de *bucea*[10]. E. W. Mardsen a introdus în literatura de specialitate (*Greek and Roman Artillery I. Historical Development*, Oxford 1969; *Greek and Roman Artillery II. Technical Treatises*, Oxford 1971) termenul de *"washer"* pentru acest tip de piesă[11]. La fiecare capăt al arcului de torsiune (resort) se afla câte un astfel de modiolus (fig. 4b) pentru a asigura elasticitatea legăturii de corzi bine răsucite (erau confecționate din păr de cal sau tendoane). De aceea pentru cele două brațe ale catapultei se aflau întotdeauna patru modioli, câte doi pentru fiecare arc (fig. 4a). În foarte multe cazuri s-au descoperit grupuri de câte patru modioli identici. Din cei aproximativ 60 de modioli antici cunoscuți până acum, cu excepția celor de la Lyon care au fost făcuți din fier, restul au fost confecționați din bronz[12].

Urme ale catapultelor antice[13] au fost descoperite la Gornea și Orșova - România, Sunion și Ephyra (fig. 5b) - Grecia, Cremona - Italia, Auerberg - Germania, Ampurias (fig. 5a), Azaila, La Caridad - Spania, Bath și Elginhaugh - Marea Britanie, Lyon - Franța, Pergamon - Turcia, Hatra - Irak, Pityus - Georgia, Mahdia - Tunisia, Sala și Volubilis - Maroc.

Prezența unei astfel de mașini de război într-o cetate dacică, mai ales că este vorba despre una situată în imediata apropiere a capitalei regatului dac, nu trebuie să ne surprindă. Este adevărat că ea poate fi pusă pe

www.cimec.ro / www.mncr.ro

seama acțiunilor binecunoscute ale armatelor romane în această zonă de la începutul sec. II p. Chr., dar vom vedea că există suficiente argumente care să pledeze în favoarea opiniei că ea a putut fi utilizată de către oștenii lui Decebal.

Ne referim în primul rând la locul de descoperire. În această cetate (fig. 1), între bastioanele I și II, pe un pat orizontal, anume amenajat în stânca masivului, s-a construit un zid care formează un unghi obtuz. De pe paramentul lui pornesc alte ziduri scurte care se înfig în stânca din spate. Rostul acestor contraforturi era probabil de a susține planșeul de lemn al unor platforme de luptă, iar *"încăperile"* pe care le formau erau folosite pentru depozitarea proviziilor[14].

După cum relatează Cassius Dio[15], în conformitate cu stipulațiile păcii din 89 p. Chr. încheiate între Decebal și Domitian, regele dac devenea rege clientelar Romei și era obligat să renunțe la politica externă proprie, dar primea subsidii în bani și *"meșteșugari de tot felul, și pentru timp de pace și pentru timp de război..."*. Descoperirile arheologice ne-au demonstrat clar că Decebal a profitat din plin atât de subsidii, cât și de meșterii primiți realizând cu ajutorul lor mai ales importante lucrări de fortificare a regatului său și cu precădere a zonei capitalei, conștient fiind de faptul că războaiele cu romanii sunt doar la început.

Aceste lucrări de fortificare au presupus și amenajarea de platforme de luptă la unele dintre fortificațiile dacice. În afară de cea de la Costești-Cetățuie, pe care am amintit-o anterior și care se sprijină doar parțial pe zidurile ce sunt perpendiculare pe cele de incintă, astfel de platforme au fost amenajate la Costești - Blidaru[16], Grădiștea de Munte - Dealul Grădiștei[17] (în aceste două cazuri ele sunt sprijinite în întregime pe ziduri ce sunt perpendiculare pe cele de incintă), iar la Cioclovina[18] grosimea foarte mare a zidurilor oblice și perpendiculare putea permite folosirea mașinilor de război. În cetatea de la Bănița[19] platforma de luptă a fost amenajată direct în stânca masivului și era mărginită în partea inferioară de către un zid. Amenajarea de platforme de luptă la unele din fortificațiile dacice din zona Sarmizegetusei Regia, presupune automat folosirea mașinilor de război.

Și în sfârșit, dar nu în ultimul rând folosirea mașinilor de război de către daci ne este confirmată și de una din scenele de pe Columna lui Traian[20]: este vorba de scena LXVI = 52-54, cunoscută sub denumirea de contraofensiva dacă. În prima jumătate a acestei scene (fig. 6) sunt prezentate catapulte folosite de către soldații romani, inclusiv astfel de mașini amplasate pe zidurile unei fortificații romane. În cea de a doua jumătate a acestei scene (fig. 7) unde este figurată lupta care a început printre copacii desi ai unei înălțimi împădurite, sunt redați oșteni daci venind dinspre o cetate de lemn cu palisade, deasupra cărora doi comati mânuiesc o catapultă de același tip cu a romanilor. Faptul că mașinile de război folosite de daci sunt identice cu cele folosite de romani nu trebuie să ne surprindă; unele dintre ele au fost capturate de la armata lui Cornelius Fuscus și găsite apoi de împăratul roman la sfârșitul războiului din 101-102 p. Chr. așa cum relatează Cassius Dio[21]: *"Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite, precum și steagul luat de la Fuscus"*, iar altele, foarte probabil, au fost făcute de către meșterii primiți de către regele dac de la împăratul Domitian.

Toate acestea ne determină să considerăm piesa de față parte componentă a unei mașini de război, respectiv catapultă, folosită de către oștenii daci pentru apărarea cetății de la Costești - Cetățuie.

Gabriela Gheorghiu

Note / *Noten*

1. **DAGR 1907**, *s.v. tormenta*; **Chamoux 1985**, p. 126
2. **DAGR 1907**, *s.v. tormenta*
3. Ibidem.
4. Ibidem.
5. **Cagnat-Chapot 1920**, p. 352
6. **Feugere 1993**, p. 215
7. Ibidem.
8. **Cagnat-Chapot 1920**, p. 352
9. **Vitruvius**, X,12.
10. Cf. **DEX 1998**, *bucea* = manșon de metal montat între două piese, bucșă
11. vezi adresa internet: http://homc.t-online.de/homc/d.baatz/ catfind.htm - 10.10. 2003
12. Ibidem
13. Ibidem
14. **Glodariu 1983**, p. 89; **Daicoviciu-Ferenczi-Glodariu 1989**, p. 179
15. **Cassius Dio**, LXVII, 7

www.cimec.ro / www.mncr.ro

16. **Glodariu 1983**, p. 92
17. **Glodariu 1983**, p. 98
18. **Glodariu 1983**, p. 87; **Glodariu 2001**, p. 735
19. Octavian Floca, în **Macrea-Floca-Lupu-Berciu 1966**, p. 30
20. **Cichorius 1900**
21. **Cassius Dio**, LXVIII, 9,1.

Bibliografie / *Literatur*

Cagnat-Chapot 1920
R. CAGNAT, V. CHAPOT, *Manuel d'archéologie romaine*, Paris, 1920, T II
Cassius Dio
CASSIUS DIO, *Istoria Romană*
Chamoux 1985
FR. CHAMOUX, *Civilizația greacă*, București, 1985, vol. I
Cichorius 1900
C. CICHORIUS, *Die Reliefs der Trajanssäule*, Berlin-Leipzig, 1896-1900
DAGR 1907
Dictionaire des antiquités greque et romaine, tome V/1, 1907, s.v. tormenta;
Daicoviciu-Ferenczi-Glodariu 1989
H. DAICOVICIU, ȘT. FERENCZI, I. GLODARIU, *Cetăți și așezări dacice în sud-vestul Transilvaniei*, București, 1989
DEX 1998
Dicționarului explicativ al limbii române, București, 1998,
Fuegere 1993
M. FEUGERE, *Les armes des romains de la République a l'Antiquité tardive*, Paris, 1993
Glodariu 1983
I. GLODARIU, *Arhitectura dacilor - civilă si militară*, Cluj-Napoca, 1983
Glodariu 2001
I. GLODARIU, în *Istoria Românilor - I*, București, 2001
Macrea-Floca-Lupu-Berciu 1966
M. MACREA, OCT. FLOCA, N. LUPU, I. BERCIU, *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966
Vitruvius
VITRUVIUS, *Despre arhitectură*

Lista ilustrațiilor

Fig. 1 - Cetatea dacică de la Costești - Cetățuie, plan: 1 - val și palisadă, 2 - zid, 3 - scară, 4 - turn de veghe, 5 - bastion, 6 - sanctuare, 7 - palisadă, 8 - cisternă, 9 - turn locuință (după I. Glodariu).
Fig. 2 - Modiolus, Costești - Cetățuie
Fig. 3 - Modiolus, Costești - Cetățuie
Fig. 4 - a. Reconstituirea catapultei de la Lyon (după M. Feugere, 1993, apud D. Baatz, M. Feugere 1981); b. Principiul de funcționare al unei mașini de luptă cu torsiune (tormentum) după M. Feugere, 1993, apud D. Baatz, 1985)
Fig. 5 - a. Modioli descoperiți la Ampurias - Spania (după http://home.t-online.de/home/d.baatz/catfind.htm - 10.10. 2003.) b. Modioli descoperiți la Ephyra - Grecia (după http://home.t-online.de/home/d.baatz/catfind.htm - 10.10. 2003.).
Fig. 6 - Columna lui Traian - scena LXVI (după C. Cichorius).
Fig. 7 - Columna lui Traian - scena LXVI și scena LXVII (după C. Cichorius).

Abbildungsliste:

Abb. 1 - Die dakische Festung von Costești - Cetățuie, Grundriss: 1 - Wall und Palissade, 2 - Mauer, 3 - Treppe, 4 - Wachturm, 5 - Bastei, 6 - Heiligtümer, 7 - Palissade, 8 - Zisterne, 9 - Wohnturm (nach I. Glodariu).
Abb. 2 - Modiolus, Costești -Cetățuie.
Abb. 3 - Modiolus, Costești -Cetățuie.
Abb. 4 - a. Die Rekonstruktion des Katapultes von Lyon (nach M. Feugere,1993, apud D. Baatz, M. Feugere 1981); b. Das Funktionierungsprinzip einer Kriegsmaschine mit Torsion -tormentum (nach M. Feugere,1993, apud D. Baatz, 1985).
Abb. 5 - a. Modioli aus Ampurias - Spanien (nach http://home.t-online.de/home/d.baatz/catfind.htm - 10.10. 2003.) b. Modioli aus Ephyra - Griechenland (nach http://home.t-online.de/home/d.baatz/catfind.htm - 10.10. 2003.).
Abb. 6 - Trajanssäule- Szene LXVI (nach C. Cichorius).
Abb. 7 - Trajanssäule- Szene LXVI und Szene LXVII (nach C. Cichorius).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Zusammenfassung

Ein in der Dakischen Befestigung von Costeşti-Cetăţuie (Kr. Hunedoara) Entdeckter *Modiolus*

In der Befestigung von Costeşti-Cetăţuie wurde einer der 4 modioli die in einem Katapult eingebaut waren gefunden. Das bronzene Stück ist teilweise durch sekundären Brand, wahrscheinlich infolge eines heftigen Feuers, verformt.

Die Verwendung seitens der Daker von Kriegsmaschinen ist durch das Vorhandensein der Kampfplattformen in einigen Festungen (Bănita, Costeşti-Cetăţuie, Costesti-Blidaru, Grădiştea de Munte - Dealul Grădiştei) und auch durch die Trajanssäule in der Szene LXVI belegt.

Das Vorhandensein einer Kriegsmaschine in einer dakischen Festung kann entweder mit den dem Dekebal infolge des Friedensvertrags des Jahres 89 n. Chr. angebotenen Handwerkern aus dem Römischen Reich in Verbindung gebracht werden, oder als eine von den Dakern während der Kämpfe vom Ende des I. Jh. n. Chr. erbeutete Kriegsmaschine angesehen werden.

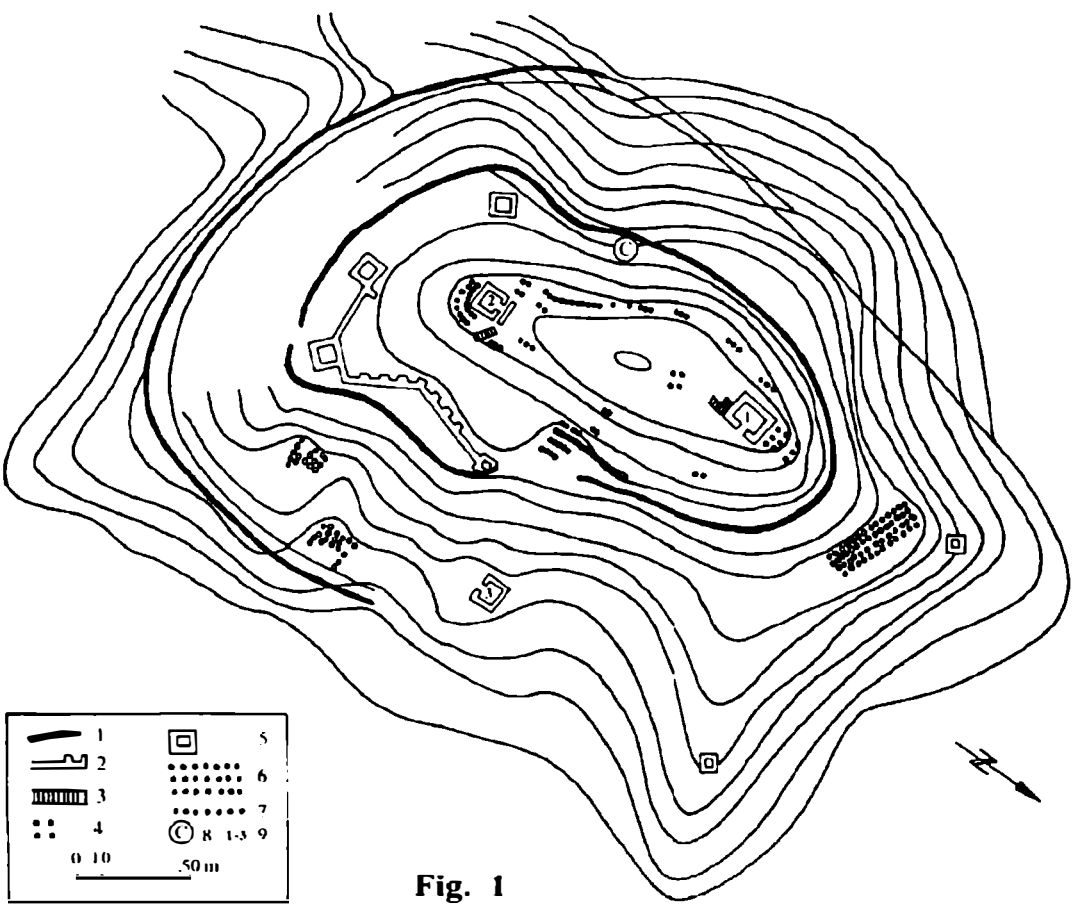

Fig. 1

www.cimec.ro / www.mncr.ro

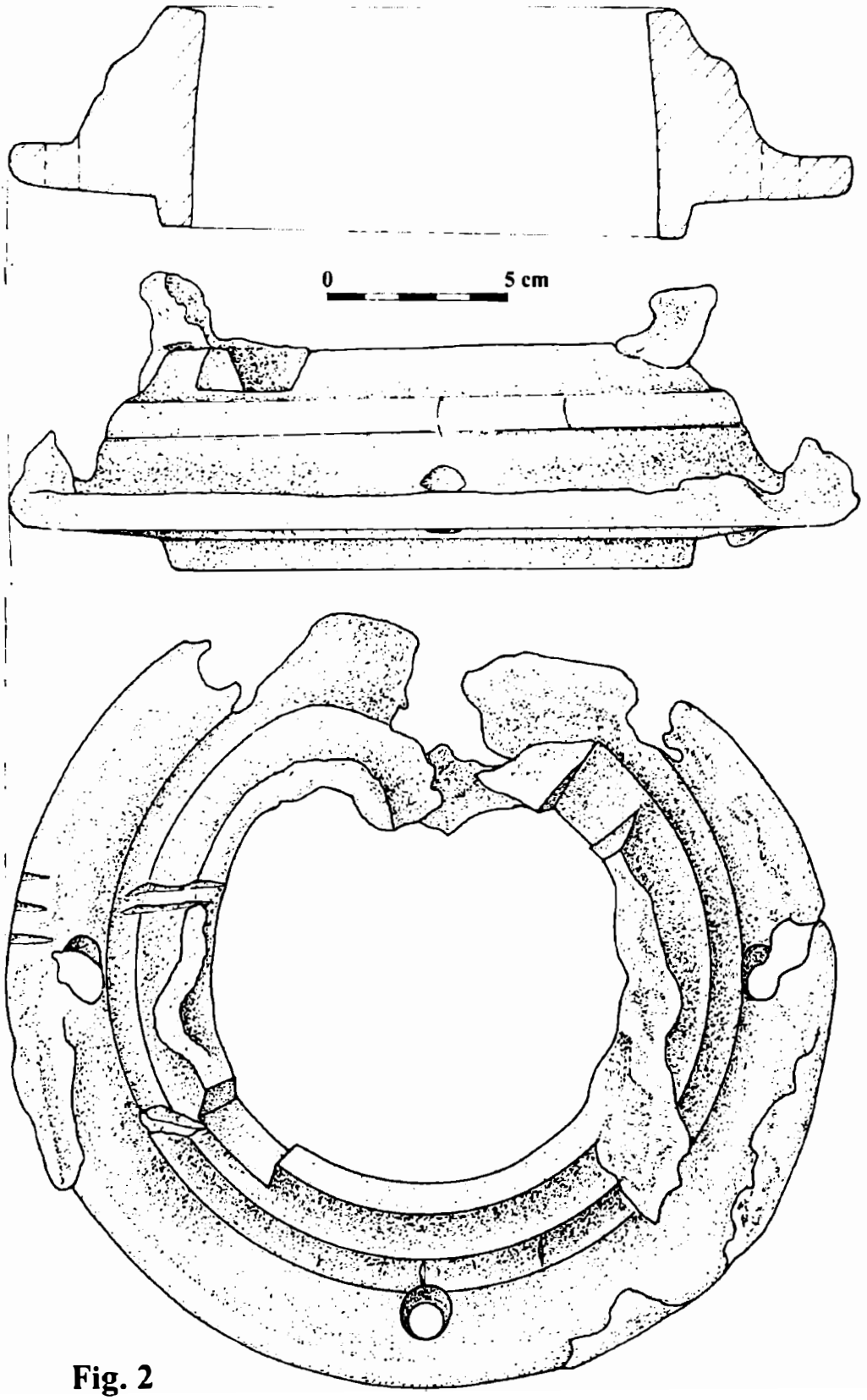

Fig. 2

www.cimec.ro / www.mncr.ro

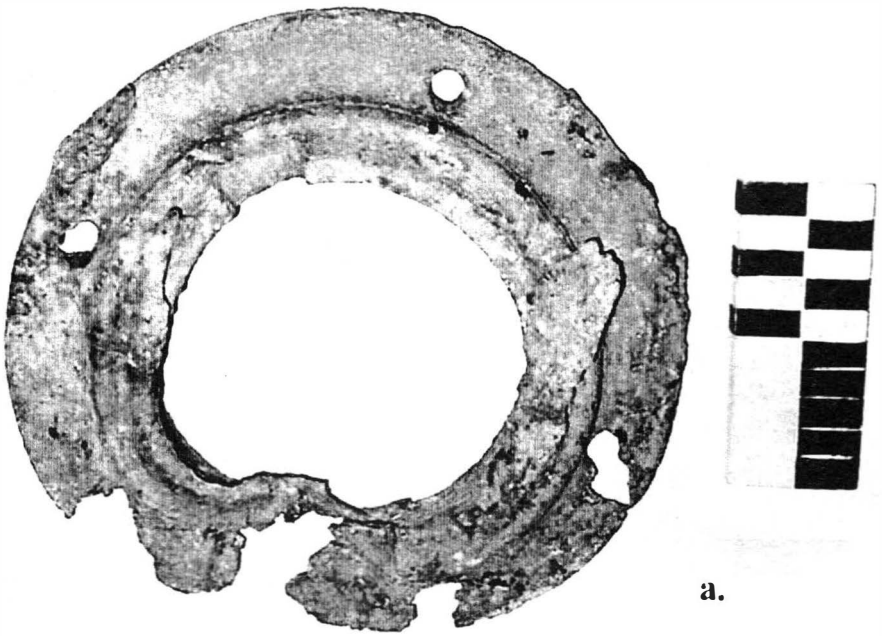

a.

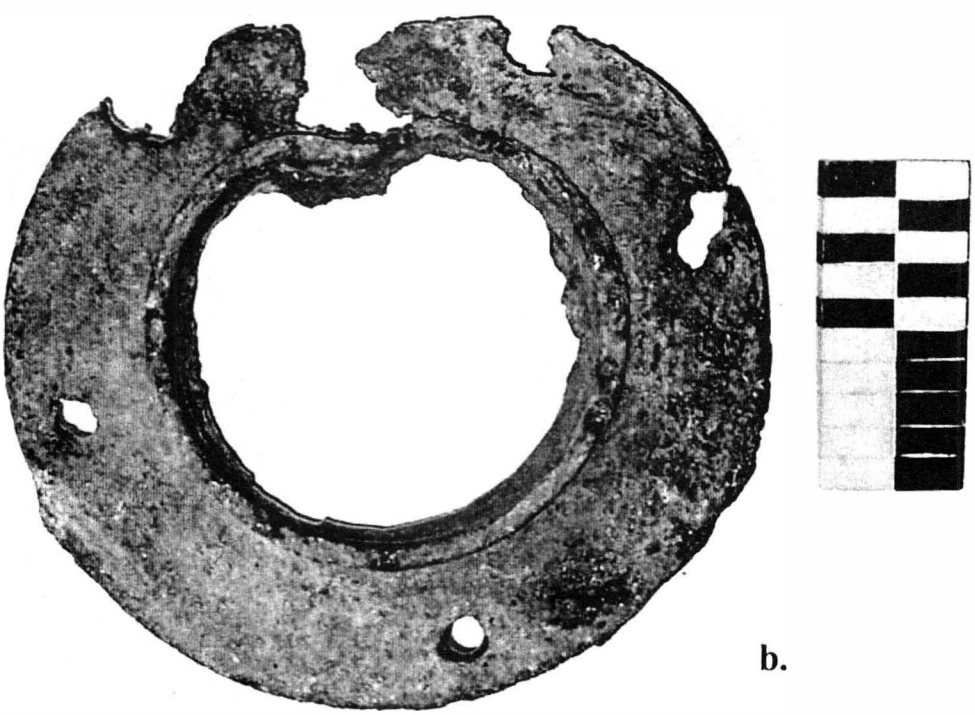

b.

Fig. 3

www.cimec.ro / www.mncr.ro

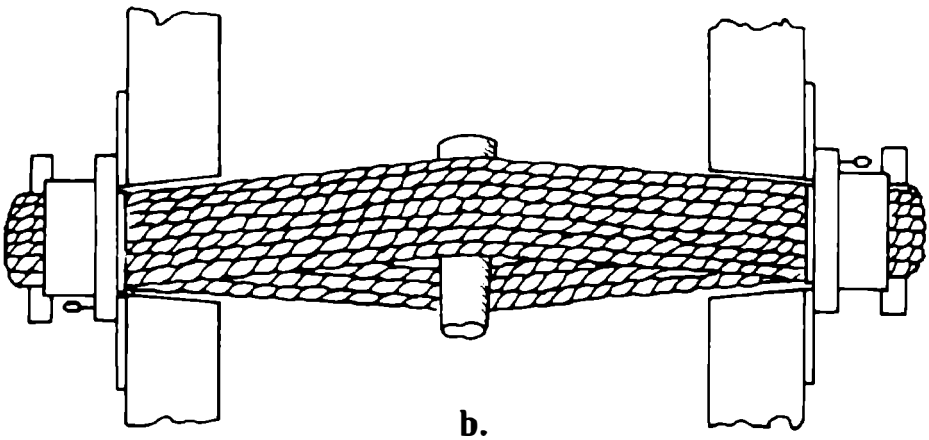

b.

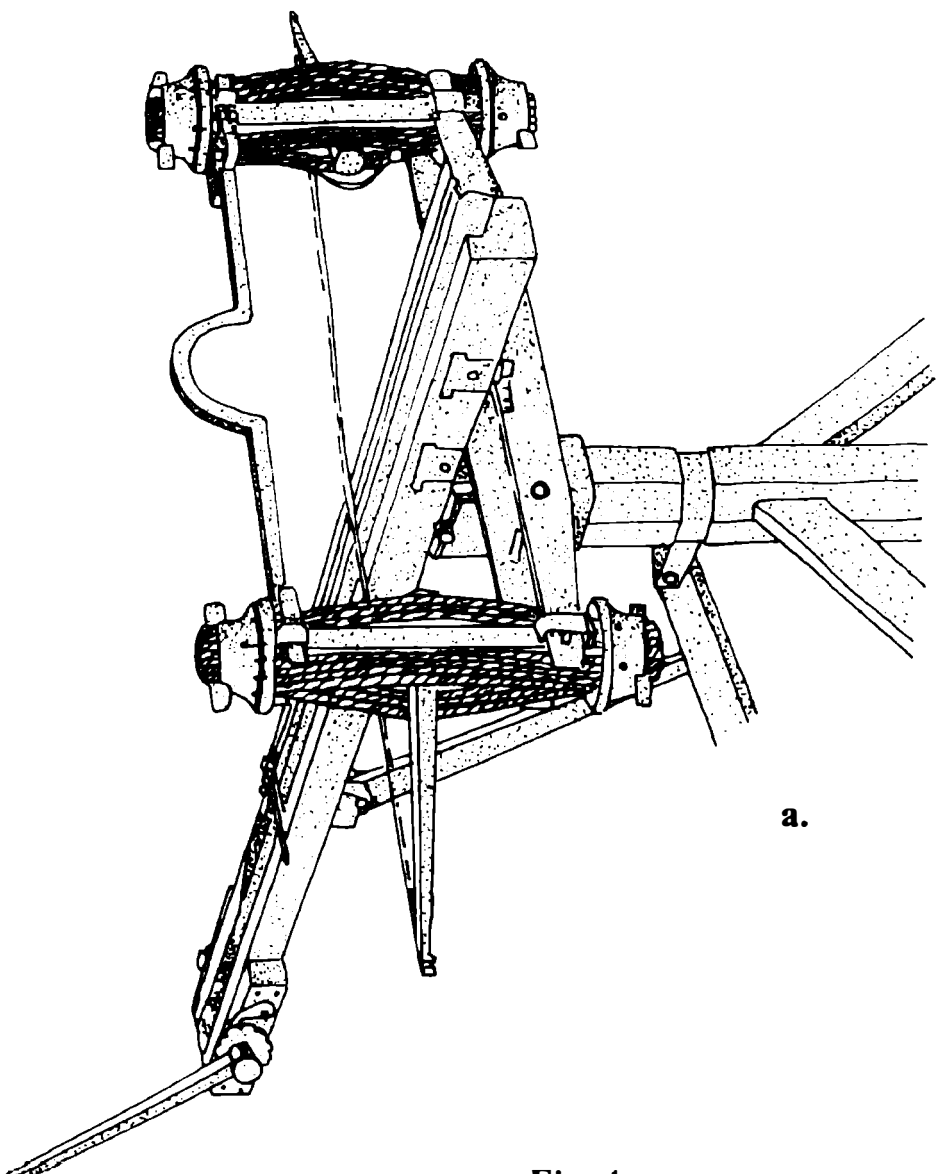

a.

Fig. 4

www.cimec.ro / www.mncr.ro

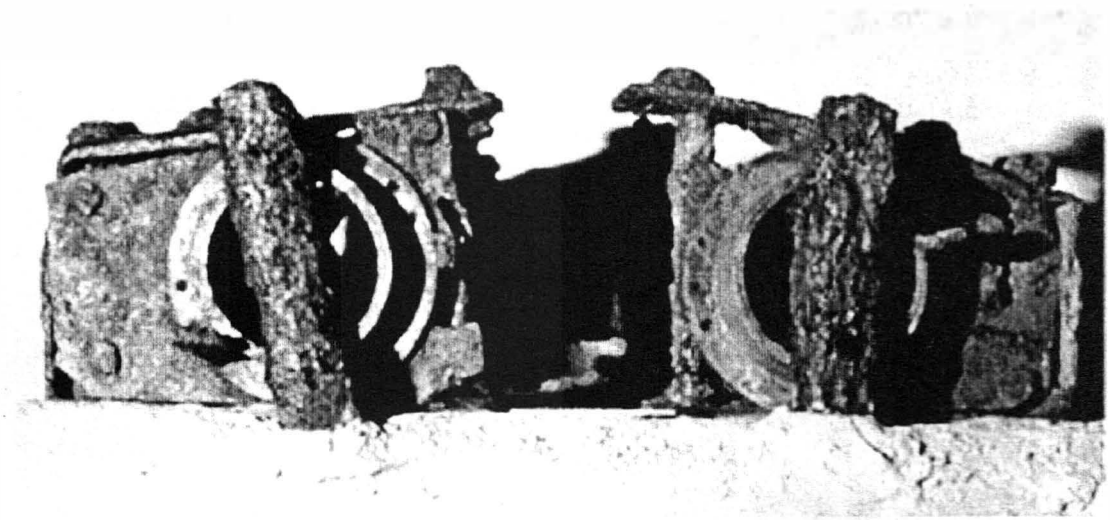

a.

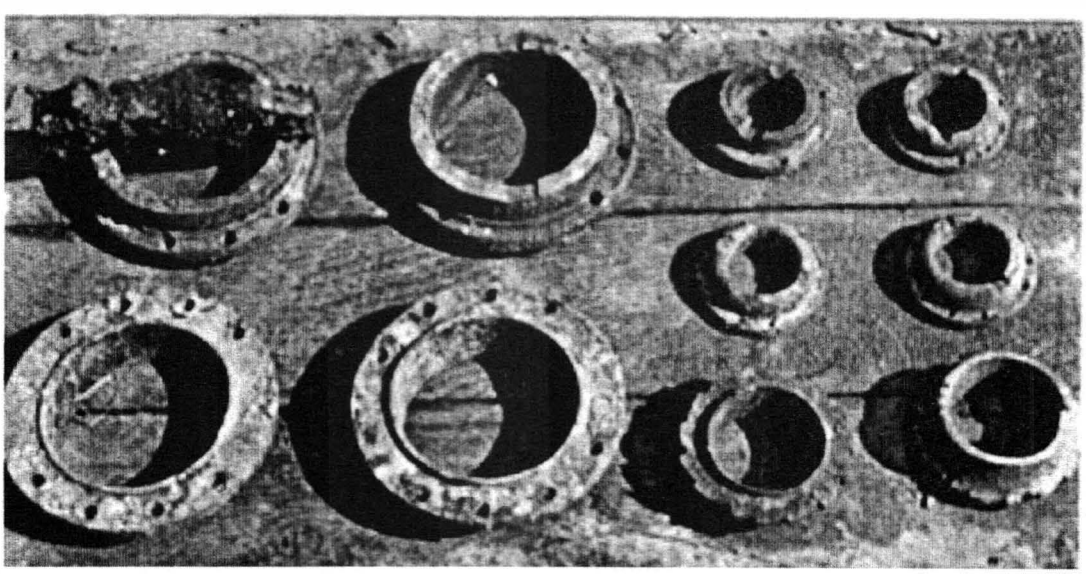

b.

Fig. 5

www.cimec.ro / www.mncr.ro

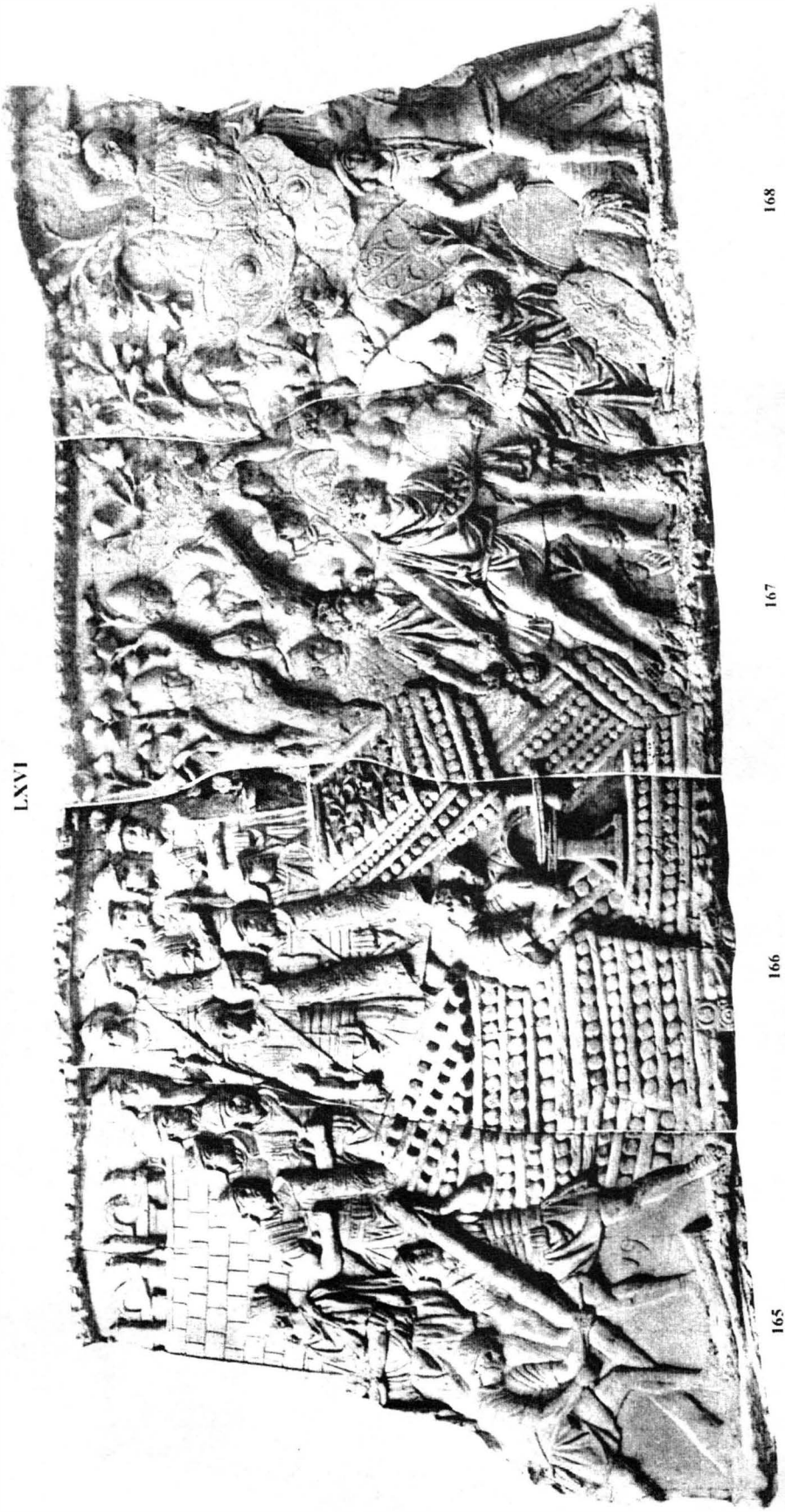

Fig. 6

www.cimec.ro / www.mncr.ro

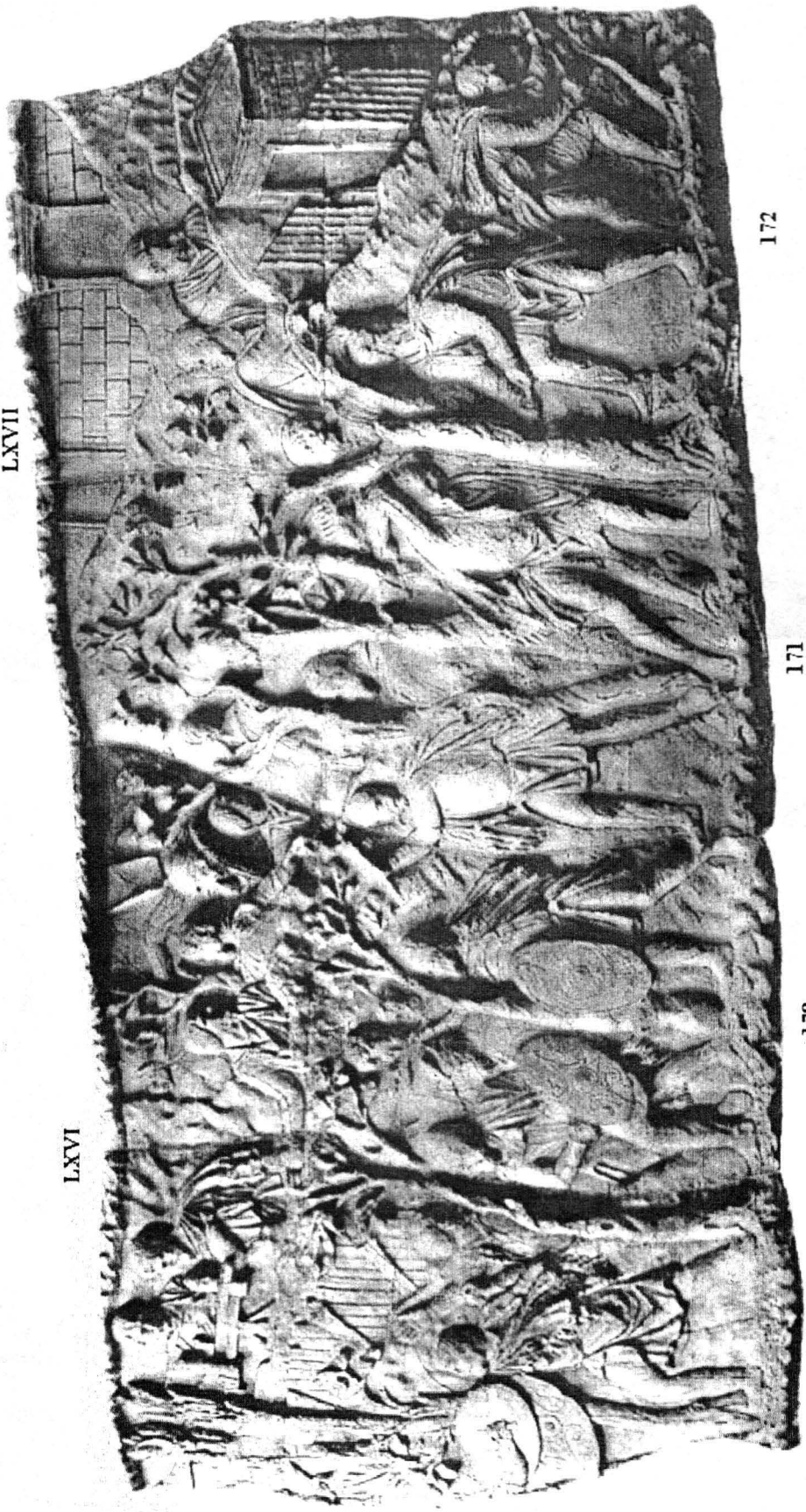

Fig. 7

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Așezarea dacică de la Covasna
Studiu arheozoologic preliminar

Cetatea dacică este situată în Depresiunea Târgu-Secuiesc, la estul orasului Covasna, între Pârâul Cetății și Pârâul Miska, pe un promontoriu numit "Cetatea Zânelor"" sau "Muntele Cetății". Mai mulți arheologi au efectuat săpături în acest punct, încă începând din 1942. O parte a materialului analizat de noi provine din săpătura efectuată de Al. Ferenczi în anul 1943 (160 resturi osoase), iar restul materialului a fost descoperit în cadrul săpăturilor desfășurate de Viorica Crișan și Valeriu Sîrbu* în cursul campaniilor din 1999, 2001 și 2002. Locuirea din epoca dacică a cetății se întinde din sec. I î.Hr. pînă în sec. I d.Hr., probabil până la cucerirea Daciei de către romani. Cetatea, fortificată, era amenajată în trei terase și un platou[1].

Materialul faunistic însumează 879 resturi osoase menajere, dintre care 178 sunt fragmente costale. Cu excepția a 3 oase ce provin de la păsări, toate celelalte aparțin mamiferelor. Distribuția materialului pe specii (tab. 1, fig. 1) relevă ponderea foarte mare a mamiferelor domestice (94,99%). Resturile provin de la specii ce au fost identificate și în alte așezări dacice. Spectrul faunistic (în mod special al mamiferelor domestice) este foarte asemănător cu cel din așezarea contemporană de la Mereşti (fig. 2), situri plasate în zone cu condiții de mediu asemănătoare. Acestea prezintă aproape aceleași procentaje de bovine (38-39 %) și suine (29-30 %) domestice, mici diferențe în ceea ce privește ovicaprinele. Deosebirile constau în primul rând în prezența căprioruluí la Covasna, care probabil în mod întâmplător lipsește la Mereşti, și o frecvență mai mare a cerbului[2].

Pe terasa a II-a, care este cea mai mare (cu o lățime de peste 15 m), au fost descoperite marea majoritate a resturilor osoase (626 fragmente). Cu excepția câinelui, toate celelalte specii determinate în așezare se regăsesc pe această terasă. De pe terasa a III-a provin 159 fragmente, iar de pe platou și terasa I, 52, respectiv, 41 resturi. Pe acestea din urmă și diversitatea speciilor este scăzută; pe terasa I, de pildă, aproape că nu există resturi de animale sălbatice (1 singur fragment de cerb).

Bovinele domestice (*Bos taurus*) dețin ponderea numerică în așezare, cu un procent de 38,53 %. Numărul minim de indivizi (NMI) este 18. Acesta este mai mic decât cel al suinelor (21), dar, din mai multe motive, cum ar fi: diferența destul de mare între resturile celor două specii și mică între numărul de indivizi, resturile maxilare mai numeroase ale porcinelor pe baza cărora a fost posibilă o determinare mai riguroasă a vârstei de sacrificare (penuria lor în cazul bovinelor ar putea avea drept consecință o subapreciere a numărului de indivizi), talia specifică mai mare a bovinelor, plasăm pe primul loc în cadrul economiei animaliere a locuitorilor de la Covasna cornutele mari.

Repartiția pe regiuni anatomice indică o pondere de 22-26 % a resturilor provenite din regiunile cu musculatură dezvoltată în terasele I, II și III, în timp ce doar 5,88 % din fragmentele descoperite pe platou provin din regiuni carnate.

Bovinele erau crescute atât pentru carne cât și pentru produsele secundare, pentru munca agricolă, asigurându-se totodată și un stoc reproductiv. Distribuția indivizilor pe categorii de vârstă este foarte echilibrată: 35,3 % erau animale sacrificate sub 2 ani, 29,4 % între 2 și 3,5 ani, iar 35,3 % peste 3,5 ani.

Datele metrice ale bovinelor pot fi urmărite în tabelul 2. Două metacarpiene întregi (tab.3) au oferit posibilitatea aprecierii taliei. Un metacarp, ușor deteriorat proximal, provine cu mare probabilitate de la un castrat[3]. Talia acestuia a fost estimată la 117,23 cm. Al doilea metacarp provine de la un mascul cu o înălțime la greabăn de 105,78 cm. Aceste valori indică bovine de talie mică (dacă ținem cont și de faptul că ele nu corespund unor femele, ci unui castrat și unui mascul), mai mici comparativ cu cele de la Mereşti[4], Sighișoara[5] sau Lunca Ciurei[6]. Față de așezări din Moldova și Muntenia, cum ar fi: Cârlomănești[7], Piscu Crăsani, Popești, Radovanu, Vlădicească[8], Mărgărițești, Bâtca-Doamnei, Florești, Brad[9], Grădiștea[10] sau situri din zona Căscioarele-Greaca-Prundu[11], talia indivizilor de la Covasna se plasează sub medie sau la limita inferioară a intervalului de variabilitate. Se pot sesiza asemănări cu bovinele de la Piatra

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Șoimului[12], unde pentru un mascul (la fel ca și în cazul nostru) a fost estimată o înălțime la greabăn de 105,4 cm sau la Butuceni[13], unde talia medie este de 109,8 cm.

Suinele domestice (*Sus scrofa domesticus*) cumulează 208 resturi ce provin de la minimum 20 de indivizi. Procentajul cel mai mare îl au pe terasa I (36,11 %), iar cel mai redus pe terasa a III-a (15,03 %). Sub raportul NMI, suinele se plasează pe primul loc în ceea ce privește exploatarea mamiferelor domestice.

Pe platou, unde resturile din regiunile carnate ale bovinelor nu depășau 6 %, cele ale suinelor înregistrează o frecvență ridicată, de 57 %. Pe celelalte terase, acest procent este, în medie, de 29,18 %, mai ridicat decât cel al bovinelor. Fragmentele maxilare ce au permis o mai bună estimare a vârstelor de sacrificiu reprezintă 18,66 % din totalul resturilor de suine.

Clasificarea pe categorii de vârstă indică o pondere ridicată a indivizilor sub 2,5 ani, doar 10 % au depășit această vârstă. Până la 1 an au fost sacrificați 40 % din indivizi, iar între 1 și 2,5 ani 50 %, acesta fiind probabil intervalul de vârstă când atingeau optimul de greutate, porcul fiind crescut exclusiv pentru carne și grăsime. Un fragment mandibular provenit de la un exemplar femel matur, prezintă o retracție gingivală destul de puternică la nivelul molarului 3, pe fața internă. Pe ramul stâng sunt păstrați în maxilar premolarii 3, 4 și molarul 3; alveola molarului 1 este închisă. Această măsea a fost pierdută la un moment dat, în timpul vieții animalului, prin urmare, pe lângă închiderea alveolei, a avut loc și o deplasare a dinților ce a dus la apropierea ultimului premolar de cel de-al doilea molar (fig.7). Ramul drept păstrează in situ premolarii 3 și 4. Măsurătorile executate pe acest fragment (nu au fost incluse în tab. 4) sunt următoarele: pentru ramul drept - lg. P2-P4 = 30,6; lg. canin = 11,5; pentru ramul stâng - lg. P2-P4 = 30,4; lg. M3 = 32; lg. P2-M3 = 86; lg. M1-M3 = 55,5, ultimele două sunt semnificativ reduse deoarece cuprind spațiul îngustat corespunzător molarului 1. Pe fața internă a mandibulei, în dreptul molarului 3 se observă o zonă de regenerare osoasă ca urmare a rarefacției determinată de un proces inflamator la nivelul apical al rădăcinilor. Imaginea radiografică ilustrează diferențierea țesutului osos în dreptul celui de-al treilea molar și afectarea capătului apical al rădăcinii proximale (fig.8).

Câteva resturi maxilare si mandibulare ne-au permis sii stabilim prezența a cel puțin patru femele în lotul analizat; una de aproximativ 9 luni, una de aproximativ 2 ani, o femelă ajunsă la maturitate și o femelă bătrână. Toate aceste resturi provin de pe terasa a II-a. Prezența masculilor este certificată doar de canini izolați, superiori și inferiori, descoperiți pe toate cele trei terase, astfel că estimăm prezența a cel puțin unui mascul pe fiecare terasă, fără a putea face precizări asupra vârstei de sacrificiu a acestora.

Pe baza unor oase întregi (5 astragale, 3 metacarpiene și un metatarsian) a fost posibilă estimarea taliei suinelor, care variază între 64,44 și 77,10 cm, cu o medie de 70,48 cm (tab. 5). Aceste valori se corelează cu cele obținute pentru alte așezări dacice, cum ar fi: Șimleul-Silvaniei[14], Divici-Grad[15], Bordușani-Popină[16], unde atât intervalul de variabilitate, cât și media (70,3; 70,5; respectiv 71 cm) sunt foarte apropiate de valoarea medie obținută de noi. Porcinele de la Covasna erau, în medie, mai mari ca cele de la Mereşti[17], nivelul II (contemporan) de la Stenca-Liubcovei[18], Zimnicea[19] și mai gracile comparativ cu cele de la Sighișoara[20], Brad[21] și Gruiul Dării[22]. Valorile metrice ale oaselor (tab.4) completează imaginea asupra mărimii suinelor din așezare.

Ovicaprinele (*Ovis aries* + *Capra hircus*) însumează 133 resturi osoase, ceea ce reprezintă 19,05 % din totalul materialului. Acest procent le plasează pe locul trei, după bovine și suine. Fragmentarea puternică a materialului a îngreunat diagnoza diferențială oaie - capră. Sunt prezente ambele genuri; din cele 133 fragmente, majoritatea provenite de pe terasa a II-a, genului Ovis îi revin 39, iar genului Capra 3 fragmente, restul (91) fiind incluse în categoria ovicaprine.

Repartiția pe regiuni anatomice este destul de echilibrată, 38,34 % reprezintă fragmente de oase lungi (exclusiv metapodii) provenite din regiuni cu musculatură bine dezvoltată. Resturile maxilare sunt foarte reduse numeric (doar 5 fragmente mandibulare), astfel că, în aprecierea vârstei, au fost întâmpinate dificultăți. Din cei 14 indivizi estimați, cel puțin 4 sunt ovine și unul este caprin. Printre ovine se evidențiază cel puțin o femelă. Aprecierea sexului în acest caz a fost făcută pe baza a trei fragmente: corn, scapulă și astragal[23]. Gruparea indivizilor pe vârste relevă sacrificarea în proporție de 50 % a exemplarelor sub 2 ani, 40 % între 2 și 3,5 ani (au fost excluși din acest calcul 2 indivizi pentru care aprecierea vârstei nu a fost posibilă și alți 2 a căror vârstă de sacrificare a fost *"peste 2 ani"*.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Datele metrice ale ovicaprinelor sunt redate în tabelul 6. Dimensiunile cornului de oaie (femelă) sunt foarte apropiate de cele ale unui corn similar descoperit la Lunca Ciurei, a cărui lungime pe curbura mare = 65 mm și circumferința bazei = 78 mm[24]. Calculul înălțimii la greabăn a fost posibil pe baza a 7 oase provenite de la ovine (tab. 7). Rezultatele indică o variabilitate cuprinsă între 55,10 și 63,15 cm, cu o medie de 60,31 cm. Această valoare este mai scăzută față de cele obținute în alte așezări dacice din Transilvania: Mereşti[25], Sighișoara[26], Simleu-Silvaniei[27] sau din alte regiuni ale țării - Stenca-Liubcovei[28], Gruiul-Dării[29], Bordușani-Popină[30], Căscioarele-Greaca-Prundu[31], Lunca Ciurei[32], Răcătău[33]. Valori foarte apropiate de cele de la Covasna se înregistrează la Grădiștea[34], Brad[35], Cârlomănești și Piscu Crăsani[36]. Comparativ cu oile de la Divici-Grad[37], Zimnicea[38], Vlădiceasca[39], Radovanu și Popești[40], cele de la Covasna sunt mai mari.

Calul (*Equus caballus*) este reprezentat prin 49 resturi osoase provenite de la minimum 6 indivizi. Majoritatea fragmentelor provin de pe terasa a II-a și a III-a. Este absent pe terasa I, iar pe platou au fost găsiți doar 2 molari maxilari izolați. Dentiția izolată reprezintă jumătate din resturile calului descoperite pe terasa a II-a, cealaltă jumătate provenind în cea mai mare parte din regiunea autopodului. Pe terasa a III-a repartiția pe regiuni anatomice este mai echilibrată, fiind prezente majoritatea pieselor scheletului. Fragmentarea materialului, sub formă de resturi menajere, indică consumul acestui mamifer, practică obișnuită în așezările dacice.

Din cei 6 indivizi estimați, pentru unul a fost apreciată vârsta (după Levin) de 0-2 luni, pe baza unui fragment mandibular cu I1 neuzat, I2 în erupție și I3 neerupt[41]. Un individ a fost sacrificat sub 3 ani, 3 peste 3,5 ani, iar pentru 1 individ nu a fost posibilă estimarea vârstei. Din cei 3 indivizi de peste 3,5 ani, pe baza unei serii dentare (P1-M3) maxilare stângi s-a apreciat (după Levin) moartea individului între 5 și 11 ani[42].

Estimarea taliei după un metacarp drept, cu lungimea maximă de 224 mm și lungimea laterală de 213,5 mm (tab.8), este de 136,5 (după Kiesewalter) și cuprinsă în intervalul 136 - 144 cm (după scara lui Witt). Această valoare indică o talie medie, la fel și indicele de gracilitate, de 15,6, indică o masivitate medie, după scările lui Brauner și Cerski[43]. Valoarea înălțimii la greabăn apropie calul de la Covasna de cei descoperiți la Mărgăritești, Cătunu, Popești[44] și Vlădiceasca[45]; față de calul de la Mereşti[46], cel de la Covasna este semnificativ mai mare.

Câinele (*Canis familiaris*) este slab reprezentat în lotul faunistic analizat, prin 4 fragmente provenite de la 3 indivizi, câte un individ pe platou, terasa I și a III-a. Pe terasa a II-a este absent, deși aici materialul faunistic este cel mai abundent. Pe platou au fost identificate două piese (humerus distal și femur întreg) de la un individ de aproximativ 1,5 ani. De pe terasa I provine un fragment de humerus, iar de pe terasa a III-a un humerus întreg de la un individ de peste 15 luni.

Talia (după Koudelka) calculată pe baza humerusului este de 60,08 cm, iar cea după femur este de 57,25 cm. Aceste valori sunt mari, apropiate de cele din unele așezări contemporane: Stenca-Liubcovei[47], Bordușani-Popină[48] sau chiar Divici-Grad[49]. Indicii diafizari calculați pe baza datelor metrice (tab. 9) sunt de 8,41 pentru humerus și 7,62 pentru femur. Aceste valori include câinele descoperit pe platoul de la Covasna (femur) în clasa câinilor de talie supramedie cu o robustețe mijlocie, iar câinele descoperit pe terasa a III-a (humerus) este, de asemenea, de robustețe mijlocie, dar valoarea înălțimii la greabăn îl include în clasa câinilor de talie mare[50].

Speciile sălbatice au o pondere redusă în așezare. Cele 35 de resturi identificate, ce reprezintă 5,01 % din totalul de mamifere, provin de la minimum 15 indivizi.

Cerbul (*Cervus elaphus*), cel mai frecvent mamifer sălbatic, însumează 16 resturi scheletice, majoritatea de pe terasa a II-a. Sporadic apare pe platou și terasa I (câte 1 fragment). Cei 6 indivizi estimați sunt repartizați astfel: unul sub 3 ani pe platou, unul peste 4 ani pe terasa I și câte 2 indivizi pe terasa a II-a și a III-a (unul sub 3,5 ani și unul peste 4 ani pe fiecare terasă). De pe terasa a II-a provin 2 piese cu urme de intervenție antropică: un fragment de corn secționat transversal cu tăieturi deasupra secțiunii și un fragment de femur neepifizat distal cu urme de tăieturi pe cei doi condili și o tăietură la nivelul șantului median dintre buzele trohleei. Nu putem preciza dacă cornul a fost "cules" sau provine de la un animal vânat, dar cu siguranță coarnele acestui animal constituiau o materie primă pentru confecționarea uneltelor.

Datele metrice (tab. 10) indică o populație de dimensiuni relativ mari, mai ridicate decât

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ale celor din Banat[51] și asemănătoare cu cele de la Șimleu-Silvaniei[52] și Mereşti[53].

Căpriorul (*Capreolus capreolus*) ocupă locul secund în cadrul speciilor sălbatice, fiind mai numeros pe platou decît pe terasa a II-a. Lipsește pe celelalte terase. Din cei 3 indivizi estimați, 2 aveau vârste de peste 3 ani, iar unul sub 3 ani.

Bourul (*Bos primigenius*) și mistrețul (*Sus scrofa ferus*) sunt specii reprezentate prin câte 4 fragmente fiecare și se regăsesc doar pe terasele II și III. Un calcaneu de bour cu tuberozitatea neosificată (terasa a II-a) are o lungime de 159,5 mm (fără tuberozitate), deci o valoare ridicată ce indică provenienta cu o mare probabilitate de la un exemplar mascul, ce nu atinsese vârsta de 3 ani în momentul sacrificării. Pentru celălalt individ de bour (de pe terasa a-III-a) se poate aprecia doar că depășise 18 luni.

De la mistreț provin două resturi de canin, unul superior și altul inferior, de la un exemplar mascul (terasa a II-a). Pe terasa a III-a a fost identificat un calcaneu întreg ce a permis calculul înălțimii la greabăn, dar și un fragment dintr-un canin inferior provenit de la un mascul. Dacă cele două resturi provin de la același individ, atunci acesta este un mascul de peste 2,5 ani cu o înălțime la greabăn de 99,93 cm (Teichert), valoare apropiată de cea a mistrețului de la Mereşti[54] și de valoarea medie a taliei mistrețului de la Șimleu-Silvaniei[55].

De la urs (*Ursus arctos*) provin 3 fragmente: un metacarp II descoperit pe platou, un humerus și un metatars I de pe terasa a II-a. Toate aceste oase au capetele osificate. Este posibil ca metapodiile să fi ajuns întâmplător în perimetrul așezării, rămânând prinse în blana animalului.

Alături de fragmentele aparținând mamiferelor au fost identificate 3 resturi scheletice de păsări**. De pe platou provine un humerus stâng de găină domestică (*Gallus gallus domestica*) de la un individ adult de talie medie, iar de pe terasa a II-a provin 2 fragmente: un coracoid drept de găină de talie relativ mică și un fragment proximal de tibiotars drept de corb (*Corvus corax*).

Spectrul faunistic din așezarea de la Covasna este asemănător cu cel al altor așezări dacice. Cea mai importantă sursă a hrancei de origine animală a locuitorilor de la Covasna era cu siguranță carnea furnizată de animalele domestice, vânătoarea juca un rol aproape neglijabil, fiind practicată probabil și în scopul apărării sau înlăturării efectelor negative ale animalelor sălbatice. Comparația rea-lizată cu situri dacice studiate de pe teritoriul Transilvaniei: Mereşti[56], Porolissum[57], Șimleu-Silvaniei[58] și Sighișoara[59], relevă o pondere mai mare a mamiferelor domestice la Covasna (94,99 / 5,01 %) față de celelalte așezări (fig. 3). În cadrul mamiferelor domestice (fig. 4), procentajele bovinelor și suinelor domestice sunt foarte apropiate în așezările de la Covasna și Mereşti. Frecvența bovinelor este mai ridicată la Porolissum decât la Covasna și mult mai redusă la Șimleu-Silvaniei și Sighișoara, în timp ce frecvența suinelor este mult mai redusă la Porolissum și mai ridicată la Șimleu-Silvaniei față de Covasna. Ovicaprinele au ponderea cea mai ridicată la Covasna, fiind de trei ori mai numeroase decât cele de la Porolissum. Calul are o frecvență ridicată la Covasna, procentajul său fiind depășit doar de cel al calului de la Porolissum. Frecvența foarte redusă a câinelui este comună pentru așezările dacice; uneori acesta este absent.

Specia sălbatică (fig. 4) cea mai importantă, cerbul, are o frecvență neobișnuit de redusă la Covasna, în timp ce căpriorul și bourul au ponderi relativ normale. Mistrețul este mai slab reprezentat la Covasna decât în alte situri (excepție: Porolissum, unde este absent), iar ursul este apropiat ca procentaj cu cel de la Mereşti. Castorul și iepurele lipsesc la Covasna.

O particularitate extrem de importantă a materialului osos provenit din săpăturile de la Covasna o reprezintă existența unui număr foarte mare de resturi cu o pigmentație deschisă, diferită de cea specifică epocii. În timpul analizei materialului osos au fost notate informațiile referitoare la pigmentația atât a fragmentelor determinate cât și a celor nedeterminate, până la cele mai mărunte aschii osoase. Dintr-un număr total de 1510 resturi, 531, deci un procent de 35,16 %, prezentau această pigmentație deschisă, gălbui-albicioasă și greutate redusă. Aceste resturi provin de pe toată suprafața așezării. Datele arheologice arată existența, în săpătură, a unui strat de arsură gros de aproximativ 80 cm (în unele locuri) ca urmare a unui incendiu care a cuprins toată așezarea. Este foarte posibil ca această depigmentare și scăderea greutății să fie consecința contactului cu focul al acestor resturi. Nu putem preciza de ce oasele nu au fost afectate în totalitate; pe de altă parte sunt afectate și resturi care nu au fost descoperite exact în stratul de arsură. Posibil ca urmele

www.cimec.ro / www.mncr.ro

incendiului să fie vizibile doar pe oasele animalelor care erau în viață în acel moment, pe oasele existente sub formă de produse alimentare (carne tranșată) sau sub formă de resturi menajere din gropile de gunoi sau îngropate în stratul superficial al solului, în timp ce fragmentele îngropate mai adânc în sol au rămas neatinse de foc.

Pe alte 45 de resturi se pot observa urme de ardere, ce se pot datora și modului de preparare, prin prăjire, al cărnii. Unele au pete negre sau roșcate, altele sunt arse la negru în întregime sau sunt calcinate. Distribuția oaselor arse pe specii în cadrul teraselor poate fi urmărită în figura 6. Cele 10 fragmente arse de bovine provin din aproape toate regiunile anatomice (dentiție - 2 fragmente, omoplat - 1, radius - 1, metacarp - 1, tibia - 1, astragal - 1, metatars - 1, falanga 1 - 1, falanga 3 - 1). Resturile de porc arse sunt fragmente de radius și tibie, de la ovicaprine sunt arse un fragment de tibie și unul vertebral, de la cal, doi molari maxilari, iar de la căprior, un fragment de tibie.

Unele resturi prezintă urme de intervenție umană. Pe lângă cele 2 fragmente ce aparțin cerbului și care au fost deja amintite, 6 fragmente din terasa a II-a și 2 din terasa a III-a, ce provin de la bovine prezintă astfel de urme:

- *humerus* - fragment cap articular cu orificiu circular pe suprafața convexă, cu diametru de 6,5 mm și adâncimea orificiului de aproximativ 15 mm (fig. 9);
- *humerus drept* - deasupra epicondilului medial, pe fața medială a diafizei, la nivelul spărturii - urme de cioplire;
- *coxal* - fragment de paletă iliacă cu 4 tăieturi oblice;
- *tibia dreaptă* - la nivelul diafizei, 10 tăieturi transversale;
- *tibia* - pe fața medială a diafizei un orificiu aproximativ dreptunghiular, în jurul acestuia peretele osului este cioplit (fig. 10);
- *metatars drept* - la nivelul diafizei, între 2 tăieturi transversale, stratul superficial al peretelui osos decupat;
- *metatars drept* - pe fața medială a diafizei, o porțiune din peretele osos decupat, "dăltuit";
- *metatars drept* - jumătatea distală, urme de tăiere în regiunea spongiasă a condilului.

O tibie dreaptă de ovicaprin prezintă, la nivel diafizar distal, pe fața cranială, un orificiu circular transversal, cu diametrul de 4 mm (fig. 11). Pe un radius de porc se observă urme de dinți la nivelul epifizei proximale.

În concluzie, comunitățile de la Covasna - "Cetatea Zânelor" aveau o economie bazată pe exploatarea animalelor domestice, în principal al bovinelor și suinelor, dar și a ovicaprinelor. Deși condițiile de mediu erau prielnice speciilor sălbatice, vânătoarea nu a jucat un rol semnificativ în suplimentarea necesarului de hrană. Dar, săpăturile arheologice continuă, iar rezultatele analizei viitoarelor loturi faunistice vor putea completa imaginea asupra economiei animaliere al populațiilor dacice de la Covasna.

Diana Bindea

Note / *Notes*

*. cărora le mulțumim pentru amabilitatea de a ne pune la dispoziție materialul faunistic

**. Mulțumim, pe această cale, d-lui dr. Eugen Kessler pentru determinările făcute pe oasele de păsări

1. **Crișan 2000**, p. 34-35
2. **Bindea 1999**, p. 83
3. intervalele de variabilitate pentru departajarea sexelor după **Udrescu-Bejenaru-Hrișcu 1999**, p. 79
4. **Bindea 1999**, p. 85
5. **El Susi 1996**, p. 515
6. **Haimovici 1986**, p. 135
7. **Udrescu 1977**, p. 367
8. **Udrescu 1985**, p. 130
9. **Haimovici 1987**, p. 146-147
10. **Udrescu 1992**, p. 47
11. **Hrișcu-Bejenaru-Udrescu 1996**, p. 134
12. **Haimovici 1993**, p. 170
13. **Tarcan 1995**, p. 244
14. **El Susi 2000**, p. 302
15. **El Susi 1996**, p. 77
16. **Bălășescu 1997**, p. 51
17. **Bindea 1999**, p. 91
18. **El Susi 1985**, p. 127
19. **Haimovici 1987**, p. 148
20. **El Susi 1985**, p. 514
21. **Haimovici 1987**, p. 148
22. **Bălășescu 2001**, p. 52
23. **Boessneck-Müller-Teichert 1964**, p. 23, 59, 102
24. **Haimovici 1986**, p. 136
25. **Bindea 1999**, p. 88
26. **El Susi 1996**, p. 516
27. **El Susi 2000**, p. 302
28. **El Susi 1985**, p. 135
29. **Bălășescu 1997**, p. 50
30. **Bălășescu 2001**, p. 52
31. **Hrișcu-Bejenaru-Udrescu 1996**, p. 134
32. **Haimovici 1987**, p. 146
33. **Haimovici 1985**, p. 311
34. **Udrescu 1992**, p. 47
35. **Haimovici 1987**, p. 146

www.cimec.ro / www.mncr.ro

36. **Haimovici 1987**, p. 146-147; **Udrescu 1985**, p. 130
37. **El Susi 1996**, p. 135
38. **Haimovici 1972**, p. 200
39. **Udrescu 1985**, p. 130
40. **Haimovici 1987**, p. 146-147; **Udrescu 1985**, p. 130
41. **Udrescu-Bejenaru-Hrişcu 1999**, p. 161
42. **Udrescu-Bejenaru-Hrişcu 1999**, p. 163
43. **Udrescu-Bejenaru-Hrişcu 1999**, p. 105
44. **Haimovici 1987**, p. 147
45. **Udrescu 1985**, p. 130
46. **Bindea 1999**, p. 88
47. **El Susi 1985**, p. 135
48. **Bălăşescu 1997**, p. 51
49. **El Susi 1996**, p. 326
50. au fost utilizate scările de mărime după **Udrescu-Bejenaru-Hrişcu 1999**, p. 108
51. **El Susi 1996**, p. 332-333
52. **El Susi 2000**, p. 314.
53. **Bindea 1999**, p. 94-95
54. **Bindea 1999**, p. 98
55. **El Susi 2000**, p. 302
56. **Bindea 1999**, p. 83
57. **El Susi 1999**, p. 391
58. **El Susi 2000**, p. 305
59. **El Susi 1996**, p. 512

Bibliografie / *Bibliography*

Bălăşescu 1997

A. BĂLĂŞESCU, *Archaeological researches at Bordușani-Popină (Ialomița county) preliminary report 1993-1994. Archaeozoology*, în *Cercetări arheologice*, X, 1997, p. 48-63

Bălăşescu 2001

A. BĂLĂŞESCU, *Materialul paleofaunistic. Fauna din complexul 1 (C1D1) de la Gruiul Dării.*

Bindea 1999

DIANA BINDEA, *Studiu arheozoologic asupra aşezării dacice de la Mereşti (jud. Harghita)*, în *Angustia*, 4

Boessneck-Müller-Teichert 1964

J. BOESSNECK, H. MÜLLER, M. TEICHERT, *Osteologische Unterscheinungsmerkmale zwischen Schaf (Ovis aries) und Ziege (Capra hircus)*, în *Kuhn. Archiv.*, 78

Crişan 2000

VIORICA CRIŞAN, *Dacii din estul Transilvaniei*, Editura "Carpații Răsăriteni", Sfîntu-Gheorghe, 2000

Dupoi-Sîrbu 2001

V. DUPOI, V. SÂRBU, *Pietroasele-Gruiul Dării. Incinta dacică fortificată*, I, Buzău, 2001

El Susi 1985

GEORGETA EL SUSI, *Considerații privind materialul faunistic provenit din aşezarea dacică de la Stenca-Liubcovei (jud. Caraş-Severin)*, în *Banatica*, VIII, 1985. p. 123-128

El Susi 1996a

GEORGETA EL SUSI, *Vânători, pescari şi crescători de animale în Banatul mileniilor VI î.Ch.-Id.Ch.*, Editura Mirton, Timişoara, 1996

El Susi 1996b

GEORGETA EL SUSI, *Fauna din aşezarea dacică de la Sighişoara "Wietenberg" (judeţul Mureş)*, în *Acta MN*, 33, I, 1996, p. 511-524

El Susi 1999

GEORGETA EL SUSI, *Archaeozoological report on the animal bones at Porolissum - "Măgura" Moigradului. A Dacian settlement in NW of Transilvania*, în *Thraco-Dacica*, XX, 1-2, 1999, p. 387-396

El Susi 2000

GEORGETA EL SUSI, *Studiu preliminar asupra resturilor de faună din aşezarea dacică de la Şimleu-Silvaniei - "Cetate" (jud. Sălaj)*, în *Acta MP*, XXIII, I, 2000, p. 299-315

Haimovici 1972

S. HAIMOVICI, *Date privind resturile descoperite în aşezarea getică de la Zimnicea*, în *Ari.şt.Univ.Iaşi*, II, a, 18, 1, 1972, p. 191-203

Haimovici 1986

S. HAIMOVICI, *Studiu resturilor de faună descoperite în asezarea dacică (sec. III-II î.e.n.) de la Lunca-Ciurei*, în *Thraco-Dacica*, VII, 1-2, 1986, p. 134-139

Haimovici 1987

S. HAIMOVICI, *Creşterea animalelor la geto-daci (sec. IV î.e.n. - sec. I e.n.) din Moldova si Muntenia*, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1-2, 1987, p. 144-153

Haimovici 1989

S. HAIMOVICI, *Materialul dacic de la Răcătău*, în *Carpica*, XX, 1989, p. 309-314

Haimovici 1993

S. HAIMOVICI, *Materialul provenit din dava de la Piatra Şoimului. Studiu arheozoologic*, în *Thraco-Dacica*, XIV, 1-2, 1993, p. 169-177

Hrişcu-Bejenaru-Udrescu 1996

CARMEN HRIŞCU, LUMINITA BEJENARU, M. ŞT. UDRESCU, *Materialul osteologic din aşezările geto-dacice de la (sec. IV-I î.Hr.) din zona Căscioarele - Greaca - Prundu. Date zooarheologice*, 1996

Sîrbu 1996

V. SÂRBU, *Aşezări din zona Căscioarele - Greaca - Prundu - mileniile I î.Hr.-I d.Hr.*, Editura Istros, Brăila, 1996

Tarcan 1995

CARMEN TARCAN, *Vertebrate fauna from the thraco-getic fortress on Butuceni (Orhei County, Republic of Moldova)*, în *Thraco-Dacica*, XVI, 1-2, 1995, p. 243-248

Udrescu 1977

M. ŞT. UDRESCU, *Fauna descoperită în aşezarea geto-dacă de la Cîrlomăneşti*, în *S.C.I.V.A.*, 28, 3, 1997, p. 365-374

Udrescu 1985

M. ŞT. UDRESCU, *Quelques problemes de zooarchaeologie concernant la période géto-dace dans la Plaine Roumaine*, în *Dacia N.S.*, XXIX, 1-2, 1985, p. 129-132

Udrescu 1992

M. ŞT. UDRESCU, *Aşezarea geto-dacă de la Grădiştea (jud. Brăila); date zooarheologice*, în *Istros*, VI, 1992, p. 47-50

Udrescu-Bejenaru-Hrişcu 1999

M. ŞT. UDRESCU, LUMINITA BEJENARU, CARMEN HRIŞCU, *Introducere în arheozoologie*, Editura Corson, Iaşi, 1999.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Abstract

The Dacian Settlement from Covasna. The Archaeo-zoological Preliminary Study

The Dacian fortress from Covasna was investigated during several years, starting in 1942. The excavations revealed many animal bones. In the present article, there are analysed 889 of the animal remains. Except 3 bird bones, all the other bones come from mammals.

*Most of the bones (94,99%) come from domestic mammals. Domestic bovines (*Bos taurus*) are represented by 38,53% of the determined remains, which come from 18 individuals. Domestic swine (*Sus scrofa domesticus*) totalise a number of 208 animal remains, which come from at least 20 individuals. Ewe and goat (*Ovis aries + Capra hircus*) totalise a number of 133 bone remains (19,05% of the entire remains). The horse (*Equus caballus*) is represented by 49 bone remains, which come from at least 6 individuals. The dog (*Canis familiaris*) is represented by 4 bone remains, which come from 3 separate individuals.*

*Remains belonging to wild mammals are represented by: the buck (*Cervus elaphus*) - 16 remains belonging to 6 individuals; the roebuck (*Capreolus capreolus*) - 3 individuals; the European bison (*Bos primigenius*) - 4 fragments; the wild boar (*Sus scrofa ferus*) - 4 fragments; the bear (*Ursus arctos*) - 3 fragments.*

*There have been revealed 3 bird bone remains, of which 2 belong to the domestic hen (*Gallus gallus domestica*) and 1 belongs to a raven (*Corvus corax*).*

The animal bone remains revealed at the Dacian fortress from Covasna are similar to those revealed in other Dacian settlements dated in the same period. The economy of the Dacian communities from Covasna was based on the exploitation of domestic animals, mostly of bovine and swine, but as well of ewe and goat. Though the environment was favourable for wild species, hunting did not have such a great significance.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

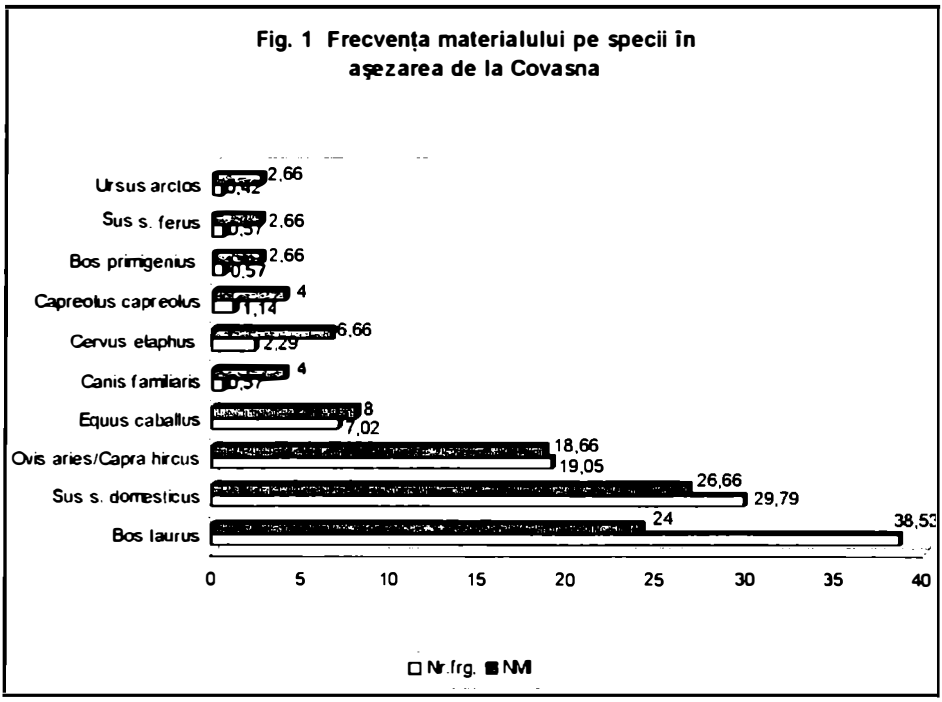

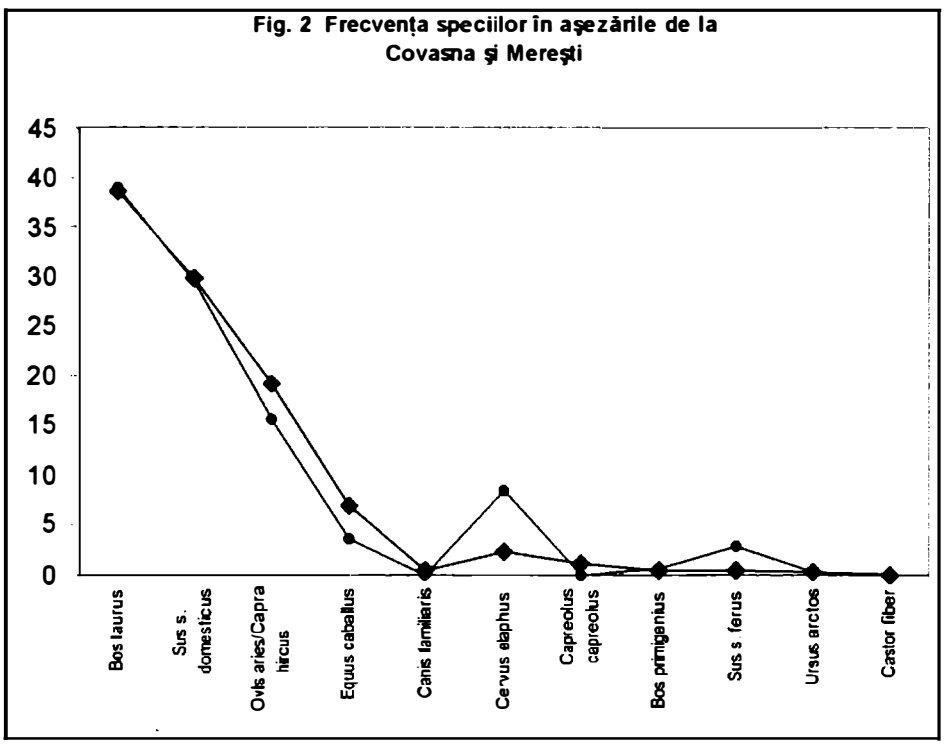

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Fig. 3 Frecvența speciilor domestice în așezări dacice din Transilvania

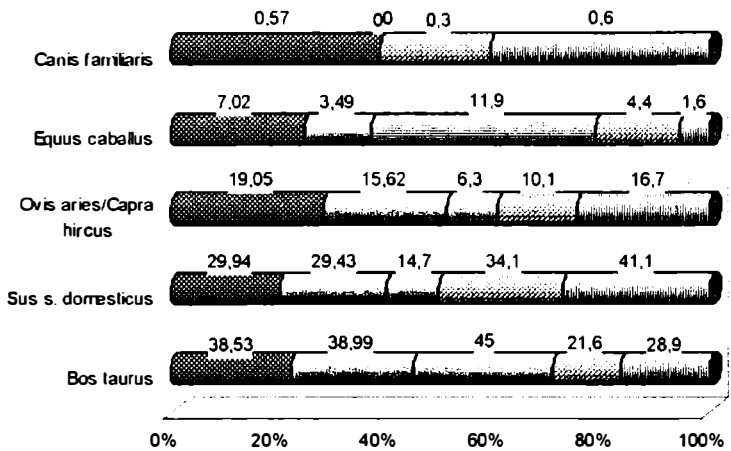

Fig. 4 Frecvența speciilor sălbatice în așezări dacice din Transilvania

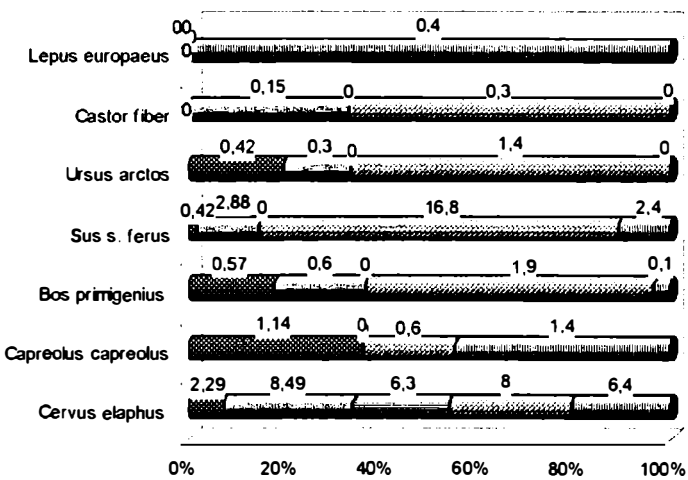

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Fig. 5 Raportul mamifere domestice / sălbatice în aşezări dacice din Transilvania

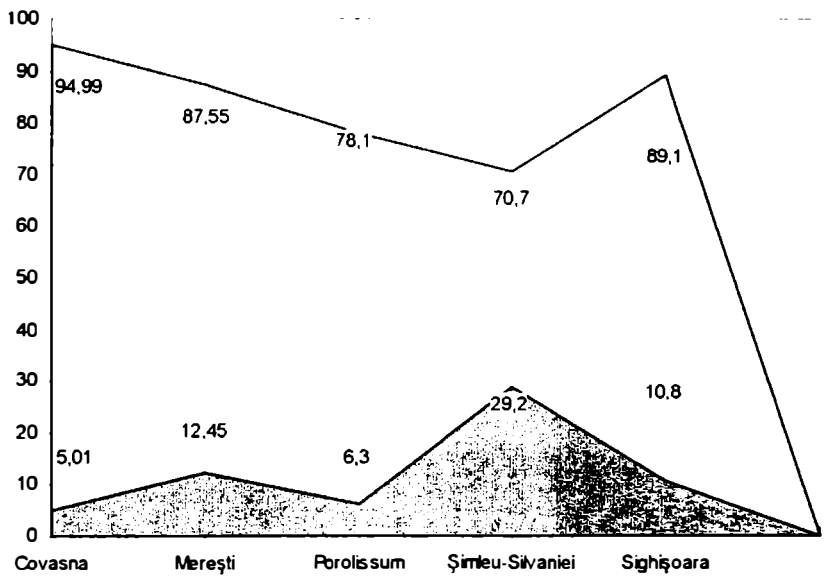

Fig. 6 Distribuţia oaselor arse pe specii în cadrul teraselor

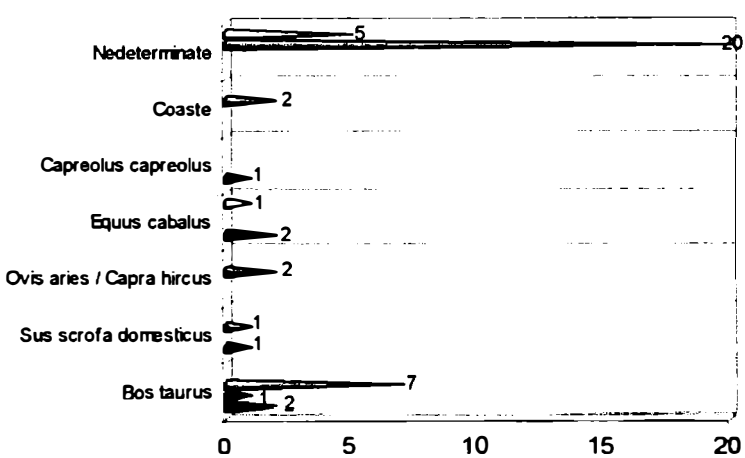

www.cimec.ro / www.mncr.ro

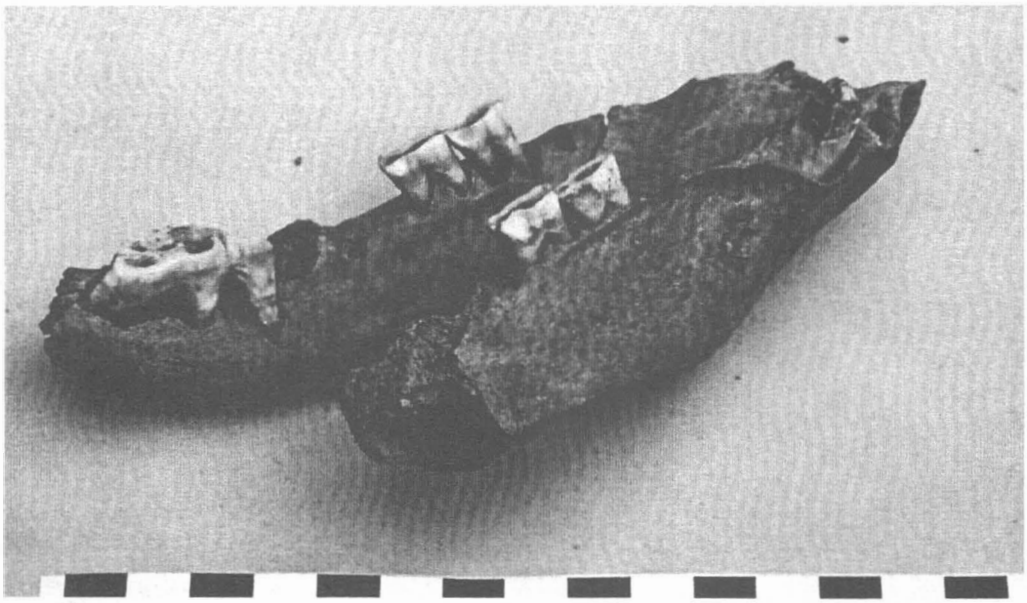

Fig. 7 Mandibulã de porc cu modificãri patologice.

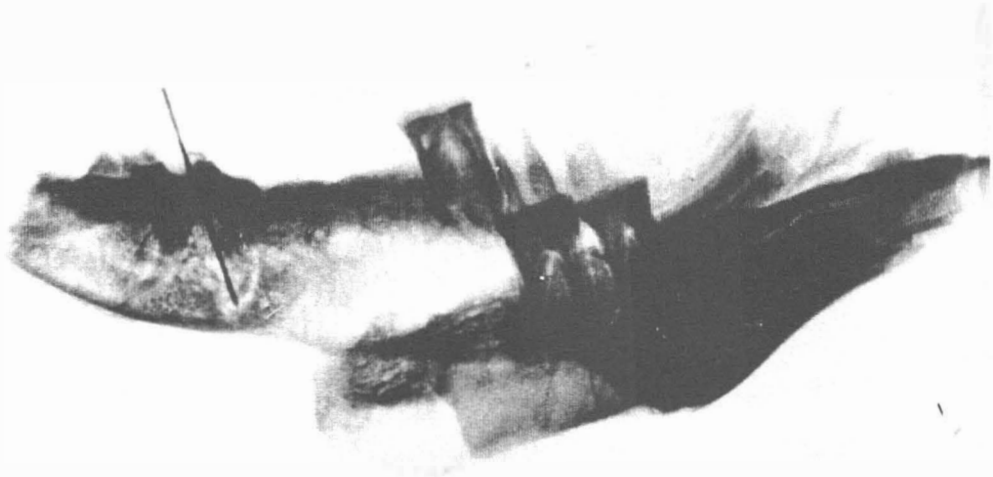

Fig. 8 Imaginea radiologicã a mandibulei de porc cu modificãri patologice

www.cimec.ro / www.mncr.ro

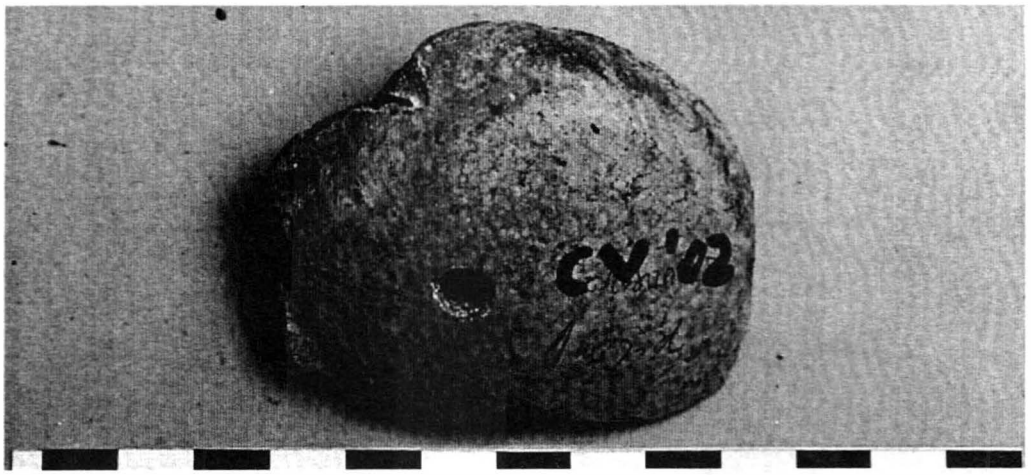

Fig. 9 *Bos taurus* - cap humeral cu urme de prelucrare

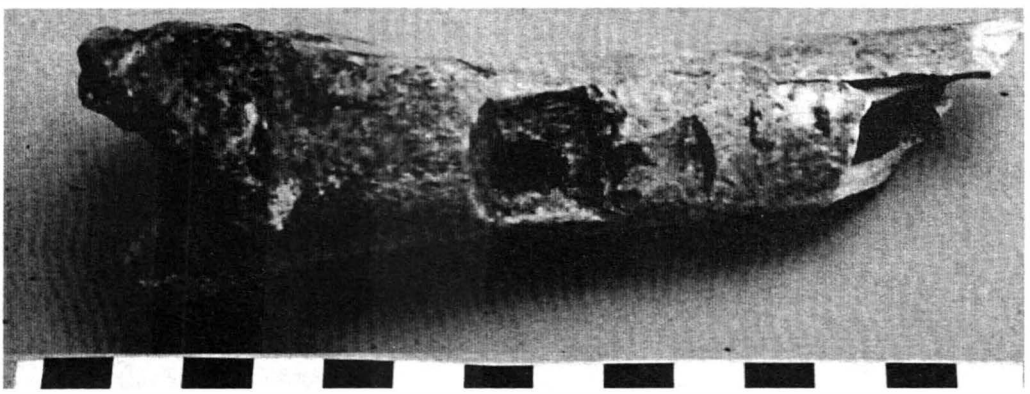

Fig. 10 *Bos taurus* - tibie cu urme de prelucrare

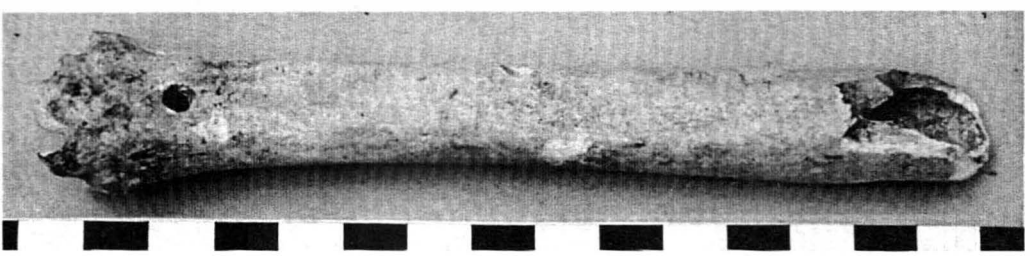

Fig. 11 *Ovicaprin* - tibie cu urme de prelucrare

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabel 1: **Distribuţia materialului pe specii în cadrul teraselor**

	PLATOU				TERASA I				TERASA II				TERASA III				TOTAL			
	Nr. fragmente	%	NMI	%	Nr. fragmente	%	NMI	%	Nr. fragmente	%	NMI	%	Nr. frg.	%	NMI	%	Nr. frg.	%	NMI	%
Bos taurus	17	36,95	2	15,38	18	50	1	12,5	167	34,57	10	28,57	67	50,37	5	26,31	269	38,53	18	24
Sus scrofa domesticus	14	30,43	3	23,07	13	36,11	4	50	161	33,33	10	28,57	21	15,03	3	15,78	208	29,79	20	26,66
Ovis aries / Capra hircus	4	8,69	2	15,38	3	8,33	1	12,5	108	22,36	7	20	18	13,53	4	21,05	133	19,05	14	18,66
Equus caballus	2	4,34	1	7,69	-	-	-	-	28	5,79	3	8,57	19	14,28	2	10,52	49	7,02	6	8
Canis familiaris	2	4,34	1	7,69	1	2,77	1	12,5	-	-	-	-	1	0,75	1	5,26	4	0,57	3	4
Total mamifere domestice	39	84,79	9	69,23	35	97,22	7	87,5	464	96,07	30	85,71	125	93,98	15	78,95	663	94,99	61	81,33
Cervus elaphus	1	2,17	1	7,69	1	2,78	1	12,5	9	1,86	1	2,85	5	3,75	2	10,52	16	2,29	5	6,66
Capreolus capreolus	5	10,86	2	15,38	-	-	-	-	3	0,62	1	2,85	-	-	-	-	8	1,14	3	4
Bos primigenius	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0,62	1	2,85	1	0,75	1	5,26	4	0,57	2	2,66
Sus scrofa ferus	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,41	1	2,85	2	1,50	1	5,26	4	0,57	2	2,66
Ursus arctos	1	2,17	1	7,69	-	-	-	-	2	0,41	1	2,85	-	-	-	-	3	0,42	2	2,66
Total mamifere sălbatice	7	15,21	4	30,77	1	2,78	1	12,5	19	3,93	5	14,29	8	6,02	4	21,05	35	5,01	14	18,67
Total mamifere	46	100	13	100	36	100	8	100	483	100	35	100	133	100	19	100	698	100	75	100
Aves sp.	1		1		-		-		2		2		-		-		3		3	
Total resturi determinate	47		14		36		8		485		37		133		19		701		77	
Coaste - talie mare - talie medie	5 -				2 3				83 59				17 9				107 71			
TOTAL	52				41				627				159				879			

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabel 2: Date metrice ***Bos taurus*** (mm)

Mandibula															
L.g.,M3	34	36,5	37												
Scapula															
L.g.proc.glenoid	56,5	59,7													
L.g.cav.glenoidă	48,7	49,3													
L.j.cav.glenoidă		42,6	40,4	40,8	45,8	48									
L.j.min.col			36	42,7											
Humerus															
L.j.ep.dist.	77														
L.j.trohlee	72,2	72,7													
DAP dist.	68,6														
Radius															
L.j.ep.prox.	78,3	70	72												
L.j.suprart.prox.	70,2	64	70,5												
DAP prox.			38,6												
L.j.epif.dist.				74,3	71	74,3	56								
L.j.suprart.dist.				53	55,5	67,4	43								
DAP dist.				48	45,3	44,5	40,8								
Cubitus															
L.j.suprart.	41,8	33	35,3	42											
Adânc.peste proc.anconeu	51,8														
L.j.min.olecranon	44				50,3										
Metacarp															
L.j.ep.prox.	50,4	51,2	53												
DAP prox.	32,7	31,2	32,5	34,4											
L.j.min.diaf.	31,2			32											
DAP diaf.	23,3			22											
L.j.ep.dist.					45,6										
DAP dist.					25,2										
Coxal															
L.g.cav.acetab.	71,4	51	62,6	63		57									
L.j.cav.acetab.		49,3	59		62,2	54,2									
Femur															
Diam.cap art.	36,5	37													
Patela															
L.g.max.	61,7														
L.j.max.	53														
DAP	35														
Tibia															
L.j.epif.dist.	58	57,2	55,4	59											
L.j.suprart.dist.	45,3	41,4	42	39											
DAP dist.	42,5	38,4	39	38,7	44										
Calcaneu															
L.g.max.	135,4	142,6													
L.j.max.	54	54	44	41,5	49	53									
L.j.tuber.	35,7	43													
Astragal															
L.g.jumăt.lat.	58,8	60	58	61	56,5	57,8									
L.g.jumăt.med.	54,3	53,3	51,3	56,2	53,4	53,3	55,6	63,4							
Adânc.lat.	34,9	36,5	32,2	34	33	30,5									
Adânc.med.	30	30	29	33	30,4	28,2	31,6	32,3							
L.j.dist.	37,7	41,8	40	38,5	33,1	35,1									
Metatars															
L.j.epif.prox.	37,7	44,4	40,3												
DAP prox.	34	43,8	39,5												
L.j.min.diaf.	21,7	27,5	24												
DAP diaf.	20,8		25,9												
L.j.epif.dist.				51,6	49,5	48,5									
DAP dist.				28,3	28,6		28,7	29,4	29,2						
Falanga I															
L.g.max.	61,1	60,6	58	62,5	57	63	57,6	52	60	63,5	64				
L.j.prox.	30,4	29,3	24,7	29,5	25	28,8	28,4	24,3	34,8	26,4	29	29	28,3		
L.j.min.	25,6	24,7	20,3	25,4	21,8	26,8	24,5	20	29,4	25	25,3	22,2		25,7	
L.j.dist	27,1	29,2	23,2	26,5	23,7	32,1	29,2	24	33,8	25	28,2	24		27,8	
Falanga II															
L.g.max.	41	37	42	57											
L.j.prox.	29,8	24,4	30,4	38,2											
L.j.min.	21,4	20,3	24	29,1											
L.j.dist	24,8	21,1		30,8											
Falanga III															
L.g.supr. plantare	81,1	70,6	57,2												
L.j.supr.plantare	24	24,2	17,8	21											
L.g.dorsală	62,8	54,7	46,2												
L.j.suprart.	33,6	30,7	25,2	29,2	30										
L.j.suprart.	21,5	19,6	16,7	20,2	19,7										

Tabel 3: Talia la ***Bos taurus*** (mm)

Metacarp	I	II
1. L.g.max	175,5	166
2. L.j.epif.prox.	-	55,3
3. DAP prox.	32	33
4. L.j.min.diaf.	29,2	31,7
5. DAP diaf.	19,8	21,7
6. L.j.epif.dist.	57,3	59,8
7. DAP dist.	29	30,8
I_1 2 x 100 / 1	-	33,31
I_2 4 x 100 / 1	16,63	19,09
I_3 6 x 100 / 1	32,64	36,02
Sexul estimat	castrat	masculi
Talia	1172,34	1050,78

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabel 4: Date metrice *Sus scrofa domesticus* (mm)

Maxilare	Superior							Inferior					
L.g.P1-M3	108,6							111,3					
L.g.P2-M3								101					
L.g.P1-P4	44							46,7			51		
L.g.P2-P4		32,5						35,5	31,5		34		
L.g.M1-M3	64,5		62					64	62,6	69,8			
L.g.M3	32,2		30					32,3	31	34,5			
L.g.C		15,4		12,5				13	12				
L.g.dp4												17	
Lg.diastemă									27				
Scapula													
L.g.proc.glenoid	31,4	27,7	33	31									
Lg.cav.glenoidă	28,6	22	27	24									
Lţ.cav.glenoidă	22,2	18,4	22,7	18	19,2								
Lţ.min.col	20,2	17,2	25	22,3	20,1	20,6							
Humerus													
Lţ.min.diaf.	15,6												
DAP diaf.	22,2												
Lţ.ep.dist.		34,8	35,7	36,2	37,4	37	36,6	35,2	34,4	37,6			
Lţ.trohlee		26,5	29,4	31	36,6	31,4	29,8	28	30,4	30,2			
DAP dist.			33,5	35,5	30,5	35,3			35,2	34,3	36,5		
Radius													
Lţ.ep.prox.	26,2	26,5	25,2	24,7			24,3						
DAP prox.	19,8	18,7	18,3	17,2	19								
Lţ.min.diaf.	16,1	15,5	15		16	13,4							
DAP diaf.	11	10,4	9,4		9,8	8,6							
Cubitus													
Lţ.supr.art.	26	18	18	17	18,6	15,1	20	17,6	19,5	19,7			
Adânc.peste proc.anconeu	48	33,6	30	33,1	29	25,5	32	27,2	34,2	30			
Lţ.min.olecranon		27,2	22,6					21,6	27,8	22,7			
Metacarp		III							IV				
Lg.max.	74,6				72,8	74							
Lţ.ep.prox.	20	21			17	15,2	13,7	21		15,5	15,8		
Lţ.min.diaf.	14,8	13,5			13,2	12,7	11,6	13,5	12				
Lţ.ep.dist.	17				19	15,8							
Coxal													
Lg.cav.acetab.	31,6	25	31,7										
Lţ.cav.acetab.	28,5	26	31,4	30,3									
Înălţ.min.ilium	21												
Lţ.min.ilium	13												
Femur													
Lţ.min.diaf.	16												
DAP diaf.	17,4												
Lţ.ep.dist.		44,3	41,6	37,5									
DAP dist.		53,7	50,6	48									
Tibia													
Lţ.min.diaf.	17	20,7											
DAP diaf.	12,6	15,2											
Lţ.epif.dist.	26,7	30	28,2	27,4									
Lţ.supr.art.dist.	20,3	22	20,5	19,7									
DAP dist.	24,3	28,7	24,3	22,6									
Metatars				III								IV	
Lg.max.											76,7		
Lţ.ep.prox.	14,2	14,4	14,8	15,2	14,6						14,2		
Lţ.min.diaf.		11,7		12,3							12,4		
Lţ.ep.dist.											16		
Calcaneu.													
Lţ.max.	18	20,5	16,5	24									
Astragal													
Lg.jumăt.lat.	37,8	36,4	38,8	36	41,6								
Lg.jumăt.med.	35,4		37,2	35,2	38,4								
Adânc.lat.	20	19,7	20,4	19	22								
Adânc.med.	21,6	17,3	21,8	20,7	23								
Lţ.dist.	22,5	21,6	23,4	22,2	25,2								
Falanga			I								II		
Lg.max.								20,7					
Lţ.prox.	17,6							13	21,2				
Lţ.min.	14,4								16,3	11,7			
Lţ.dist										12,2			

Tabel 5: Talia la *Sus scrofa domesticus* (mm)

Denumire os	Lg.max.	Talia (Teichert)
Astragal	36	644,40
	36,4	651,56
	37,8	676,62
	38,8	694,52
	41,6	744,64
Metacarp III	74,6	771,01
Metacarp IV	72,8	737,18
	74	749,82
Metatars IV	76,7	674,22
Limite		644,40 – 771,01
Media		704,8

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabel 6: Date metrice ***Ovis aries / Capra hircus***[***] (mm)

| | | |

Tabel 8: Date metrice
Equus caballus (mm)

Humerus			
L.ţ.trohlee	70,7		
Radius			
L.ţ.ep.dist.	76,8		
L.ţ.supr.art.dist.	66,2		
DAP dist.	44,3		
Cubitus			
Lg.olecranon	68,4		
Metacarp			
Lg.max.	224		
L.ţ.ep.prox.	50	44,8	
DAP prox.	35,7	31	
L.ţ.min.diaf.	35		
DAP diaf.	26,2		
L.ţ.ep.dist.	50,7		
DAP dist.	37		
Femur			
Diam.cap art.	51,8		
Calcaneu			
Lg.max..	107,3		
L.ţ.max.	51,4	46,2	
Astragal			
Înălţ.max.	57	51,7	52
L.ţ.max.	58,8	50,6	51,2
L.ş.supr.art.dist.	52,6	44,8	46,3
Lg.med.trohlee	57,5	47	53,6
Metatars			
L.ţ.ep.prox.	47,7	49	52
DAP prox.	39,4	43	42,7
L.ţ.min.diaf.			33
DAP diaf.			30,7
Falanga I			
Lg.max.	80	79,4	87
L.ţ.prox.	52,4		54,5
L.ţ.min.	33,2	34	33,4
L.ţ.dist	45	44,7	47
Falanga II			
Lg.max.	42,4		
L.ţ.prox.	42	53	

Tabel 9: Date metrice
Canis familiaris (mm)

Humerus			
L.g.max.	178,3		
L.ţ.ep.prox.	30,7	30	
DAP prox.	42,2	42,7	
L.ţ.min.diaf.	15		
DAP diaf.	16,1		
L.ţ.ep.dist.	33,1		33,2
L.ţ.trohlee	26		27,2
DAP dist.	25		25,8
Femur			
L.g.max.	190,2		
L.ţ.ep.prox.	41,5		
Diam.cap art.	20		
DAP prox.	20,7		
L.ţ.min.diaf.	14,5		
DAP diaf.	15		
L.ţ.ep.dist.	32,6		
DAP dist.	33,5		

Tabel 10: Date metrice
cervidae (mm)

	Cervus elaphus	*Capreolus capreolus*	
Mandibula			
L.g.P2-P4			29,3
Lg.M1-M3		49,6	
L.g.M3		25	15,2
Înălţ.mand.după M3		36	
Humerus			
L.ţ.ep.dist.	62,7	38,2	
L.ţ.trohlee	60,8	36	
DAP dist.	59,2	30,5	
Radius			
L.ţ.ep.prox.	69,5		
L.ţ.supr.art.prox.	66		
DAP prox.	35,6		
Metacarp			
L.ţ.min.diaf.		15,2	
DAP diaf.		10,5	
L.ţ.ep.dist.		26,4	
DAP dist.		16,5	
Coxal			
L.g.cav.acetab.	60,5		
L.ţ.cav.acetab.	52,2		
Femur			
L.ş.ep.dist.	75	70,5	
DAP dist.	101,4		
Tibia			
L.ţ.epif.prox.	45		
DAP prox.	44,3		
L.ţ.min.diaf.			15,7
DAP diaf.			12
L.ţ.epif.dist.			28,8
L.ţ.supr.art.dist.			20,5
DAP dist.		37	20,8
Calcaneu			
L.ţ.max.	34		
Astragal			
L.g.jumăt.lat.	58,7		
L.g.jumăt.med.	55,2		
Adânc.lat.	29,5		
Adânc.med.	31		
L.ţ.dist.	35,8		
Falanga I			
L.g.max.	63,8		40,2
L.ţ.prox.	24,2		13,2
L.ţ.min.	18,6		11
L.ţ.dist			12

Tabel 11: Date metrice
Bos primigenius (mm)

Radius	
L.ţ.ep.prox.	111,2
L.ţ.supr.art.prox.	99,5
DAP prox.	58,6
Calcaneu	
L.ţ.max.	54

Tabel 12: Date metrice
Sus scrofa ferrus (mm)

Calcaneu	
L.g.max.	107
L.ţ.max.	29,5

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabel 13: Date metrice ***Ursus arctos*** (mm)

Humerus		
L.ş.min.diaf.	34.4	
L.ţ.ep.dist.	107	
L.ţ.trohlee	77.7	
DAP dist.	62	
Metapodii	**Metacarp II**	**Metatars I**
L.g.max.	73.3	66.7
L.ţ.epif.prox.	14	20.8
L.ţ.min.diaf.	12.3	9.1
L.ţ.epif.dist	17.8	15

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Castelul Mikó din Olteni, jud. Covasna (cercetări arheologice)

În luna aprilie a anului 2002, au fost efectuate sondaje arheologice la Castelul Mikó din Olteni, jud. Covasna, cu scopul de a fundamenta proiectul de restaurare a monumentului. Amplasarea sondajelor a fost stabilită de proiectantul general (arhitectul împreună cu inginerul de rezistență) în funcție de necesitățile proiectului de restaurare. Cota Wagriss a fost stabilită la partea de sus a soclului coloanelor de pe fațada principală.

Principalele obiective urmărite au fost:

- caracteristicile tehnice ale fundațiilor castelului: structura zidăriilor, materiale de construcție, adâncimea fundațiilor.
- evoluția nivelului de călcare în imediata apropiere a castelului.

Materialele recuperate în timpul săpăturilor au fost predate Muzeului Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe.

Ansamblul de cercetat consta în două clădiri adosate, cu planuri diferite, care au fost numite în mod convențional vila 1 și vila 2. Vila 1 dispune de pivnițe pe două niveluri în timp ce vila 2 are doar un demisol puțin adâncit în pământ. (pl. 1).

Pivnița nivel I este situată în lungul laturii de E a vilei nr. 1 ocupând doar jumătatea estică a suprafeței clădirii. Pe toată lungimea ei este acoperită cu o boltă în mâner de coș, dublată din loc în loc cu arce de același tip. În zona mediană este despărțită de un zid prevăzut central cu o ușă de mari dimensiuni. Prima încăpere de la intrare este pardosită cu plăci de piatră.

Cele două încăperi ale pivniței au fost cercetate în 3 puncte: S1 în colțul de sud-est al clădirii, S2 lângă peretele median pe latura sudică și S3 în stânga intrării lângă ușa principală. Săpătura la toate cele trei sondaje a fost făcută în sol viu (sol nisipos curat de culoare gălbuie).

S-a stabilit astfel că zidurile pivniței[1] au fost construite în aceeași etapă, fiind țesute și având aproximativ aceeași adâncime de fundare. În zona pragului dintre cele două încăperi fundația este sensibil mai adâncă (-556 cm W), pragul fiind acoperit cu un strat subțire de pământ. În zona pragului de la intrare fundația este însă întreruptă.

Zidul pivniței are o tencuială grosieră văruită, iar pardoseala este din plăci de piatră finisate pe o față. Sunt vizibile urmele înlocuirii tocului ușii, sub pragul de lemn fiind așezate drept postament un rând de cărămizi ornamentale refolosite (cu smalț maro) din perioada modernă.

În pivnița de la nivelul II a fost executat un sondaj cu scopul verificării adâncimii de fundare a peretelui de V al clădirii[2] - S 8. În partea de sud a sondajului a fost surprinsă marginea unei gropi de ardere nivelată, peste care a fost mai apoi montată pardoseala actuală din piatră.

Pe fațada de vest a clădirii principale au fost executate două sondaje, pentru a identifica adâncimea de fundare și structura zidăriilor: S 9 și S 4. În S 9 săpătura a coborât până la - 244 cm, unde s-a oprit datorită descoperirii unui ansamblu de ziduri anterioare castelului, aparținând, după toate indiciile, castrului roman care a funcționat pe același amplasament (pl. 6, 7).

Zid vechi II: la o distanță de cca. 15-20 cm față de zidul castelului și paralel cu acesta a apărut ruina unui zid din piatră legată cu mortar de var amestecat cu cărămidă sfărâmată. În partea de S a săpăturii, puțin mai jos decât nivelul de demolare, a fost descoperită *in situ* o piatră fasonată rectangular, foarte probabil cu rol de treaptă.

Zid vechi I: este situat perpendicular pe zidul II și se întâlnește cu acesta în marginea de N a treptei, cele două fiind foarte probabil contemporane; a servit ca zid lateral de N al unei intrări. Zidul I a fost demolat neregulat: limita superioară se află la - 92 cm, și coboară accentuat până la - 230 cm. Ruina este acoperită cu umplutură de pământ amestecat cu moloz.

În S4 a fost întâlnită o situație asemănătoare, fiind descoperit la - 50 cm un zid aproximativ paralel cu castelul, cu ramificații pe direcția E-V (vezi pl.1). Ansamblul face parte de asemenea din construcțiile castrului roman (pl. 2).

Fundația de V a castelului a fost observată în ambele sondaje, având caracteristici tehnice unitare[3]. Datorită zidului paralel aflat la mică distanță, pe această latură nu au putut fi sur-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

prinse adâncimi de fundare pentru structura medievală.

Fațada de Est S 5, situată la colțul de SE al clădirii actuale[4], a fost în măsură să stabilească următoarele: paralel cu zidul de E, la distanță de cca. 1 m, există ruina unui zid orientat N-S considerat ca aparținând fazei romane a sitului. (pl. 3)

S 6 a fost plasată la îmbinarea dintre zidurile vilei 1 cu vila 2, aici putându-se preciza:

- cele două construcții nu au fost construite în aceeași etapă.

- fundația vilei II este posibil să aibă două faze, dacă ținem cont de tehnicile diferite de construire a părții de jos a fundației în comparație cu partea de sus; din păcate însă datorită unei intervenții ulterioare pentru trecerea unei conducte de apă s-a produs o spărtură care nu ne permite să asociem cele două tronsoane.

- la cca. 40 cm de la fundație a fost practicată o groapă rectangulară umplută apoi cu pământ amestecat. (pl. 4)

Fundația vilei 1 este clădită cu mult mortar din pietre de dimensiuni variate potrivite între ele. Fundația este mai lată în partea de jos, iar spre nivelul de călcare se retrage treptat; talpa se află la -202 cm. Nivelul de călcare actual corespunde cu limita unei tencuieli recente, care s-a realizat peste o tencuială mai veche, cu fragmente de țiglă, a cărei limită este situată cu 18 cm mai jos.

Fundația vilei 2: partea de jos are talpa fundației la -210 cm, este construită înecată în șanț cu foarte mult mortar care dă un aspect compact. Mortarul este de bună calitate cu mult var. Distanța față de fundația vilei 1 este în medie de 16 cm. Deasupra apare o spărtură, umplută cu pământ, înaltă de 40 cm, care are în partea de jos o țeavă pentru apă. Partea de sus a fundației este zidită relativ neglijent, din bolovani legați cu puțin mortar, și prezintă un început de decroș (-42 cm). Distanța față de fundația vilei 1 este în medie de 6 cm iar traiectul oblic, care urmărește fundația alăturată, ne conduce la concluzia că tronsonul de sus este posterior vilei 1. S7 a fost plasată în dreptul unor fisuri apărute în zidărie, la 2 m de la colțul NE al vilei 2. (pl. 5) Felul de construire sugerează existența a două etape suprapuse:

1. partea de jos dintr-o zidărie mai compactă cu bolovani așezați potrivit și egalizați cu pietre mai mici și fragmente de cărămidă. Talpa fundației coboară la -172 cm.

2. partea de sus a fundației este construită neglijent din bolovani mari de piatră aruncați fără a fi potriviți, rezultând un zid foarte neregulat cu goluri mari. La bază apare un gol în zidărie înalt de cca. 56 cm umplut cu pământ. În jurul adâncimii de -12 cm zidul are un decroș foarte neregulat de lățime variabilă (3 - 8 cm).

Din punct de vedere stratigrafic pe latura de vest se constată două mari etape:

1. Straturi legate de funcționarea clădirilor castrului în perioada romană si postromană.

2. Intervenții făcute în perioada construcției castelului.

În S9 demontarea zidului roman a fost făcută într-un șanț larg, care a rămas foarte probabil deschis pe durata construirii fundației pivniței, fiind apoi umplut cu pământ amestecat cu moloz. Peste această umplutură masivă se distinge un nivel de construcție a castelului, a cărui compoziție e dominată de sfărâmături de cărămidă; partea superioară a acestui strat se află la - 1,90 m W. (vezi stratul 10)

În S4 au fost identificate mai multe straturi aparținând epocii romane: 2-6 și 14-15; stratul 13 a fost deranjat parțial odată cu operațiunile de scoatere a pietrei din zidul roman. Acest strat este un nivel de călcare, ce poate fi atribuit fazei inițiale de construcție a castelului mai precis fazei de scoatere parțială a zidului roman și construcție a pivnițelor. Urmează o nivelare peste ruina romană după care apar depunerile din perioada construcției castelului, între - 192 cm și - 2,22 cm (9 și 10).

Pe latura de Est este prezentă aceeași situație cu două mari etape.

În S5 se remarcă o situație cu zidării romane care au fost de asemenea folosite ca sursă de materiale de construcție. Nivelurile romane, mai puțin consistente în această parte, au fost deranjate doar în zona de scoatere, deasupra urmând o nivelare.

În S6 se poate observa o ușoară înclinare a straturilor spre E datorată tasărilor naturale ale marginii platoului pe care se află construcția, precum și o groapă contemporană realizată paralel cu zidul.

În S7 stratigrafia este relevantă doar pe o distanță de 70-100 cm de la zid, din acest punct straturile fiind distruse de un șanț paralel cu zidul. Se constată o cădere a straturilor, fapt care sugerează limita taluzului de la malul Oltului, a cărui margine înaintează spre platou prin tasare naturală.

Nivelul de călcare în perioada construirii castelului s-a aflat în limitele stratului 2, între -2,04 și -2,20 m.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Materialele descoperite în săpătură ilustrează două epoci diferite: 1) epoca romană și postromană, și 2) evul mediu târziu (începând cu sec. al XV-lea).

În straturile aparținând perioadei antice au fost descoperite exclusiv fragmente ceramice aparținând atât categoriei de lux[5] cât și ceramicii de uz comun[6]. Atât în prima cât și în a II- a categorie domină ceramica arsă oxidant de culoare roșie din pastă fină cu un finisaj de calitate.

Categoria ceramicii de lux este ilustrată de forme simple precum *terra nigra* (fig.7, 8, 9) dar și vas de tip *tibullum* cu marginea decorată (fig. 27). Ceramica de uz comun este dominată numeric de tipurile de vase folosite pentru gătit (castroane, oale, străchini) pe majoritatea păstrându-se urme de folosire. Nu lipsesc nici vase pentru transportul și depozitarea lichidelor cum ar fi urcioarele, amforele sau amforetele (fig. 1, 15, 16).

Materialele medievale sunt mult mai variate și trădează o intensitate de locuire crescută în secolele XVII-XVIII. Ceramica de uz comun reprezintă cu precădere vase pentru preparat și servit masa, fapt sugerat de prezența urmelor de folosire de pe majoritatea fragmentelor.

Tipurile de vase sunt dintre cele mai variate[7] care în general se caracterizează prin modele simple lucrate din pastă fină cu foarte puțin degresant, smălțuite sau angobate. O mică parte din materialul descoperit poate fi încadrat în sec al XVI-lea, cum ar fi de exemplu o oală cu gât scurt angobată cu décor exterior din linii și valuri realizate cu vopsea de culoare roșie (fig. 40). Ceramica încadrabilă în sec XVII-XVIII este una de bună calitate cu pereții foarte fini, cu vase de forme foarte variate, în majoritatea cazurilor smălțuite (fig 37-39, 41).

Cu excepția unor fragmente de cahle oale care pot fi mai vechi, din secolele XV-XVI, toate fragmentele de teracote descoperite în săpăturile de la Olteni aparțin unor cahle plăci databile în sec. al XVII-lea. Sunt astfel reprezentate câteva din tipurile cele mai populare în epocă: cahle plăci decorate cu mască feminină în medalion octogonal (fig. 31, 33b), cahle din categoria tapet decorate cu figuri geometrice și diverse combinații de motive vegetale (fig. 35) sau geometrice (fig. 34), sau cahle ornamentate cu variate motive florale (fig. 32). Dintre piesele cu un caracter mai special remarcăm o placă decupată pe contur în forme arcuite, folosită fără îndoială la coronamentul unei sobe din sec. al XVIII-lea.

Angel Istrate

Note / *Notes*

1. Zidul este construit din bolovani de piatră brută legați cu mortar, relativ puțin amestecat cu bucăți de cărămidă folosită pentru egalizare; adâncimea de fundare este la -5/-15cm de la nivelul actual de călcare (-534 cm W).

2. Se pot preciza următoarele: adâncimea de fundare a peretelui de V este la cca. -40 cm de la nivelul de călcare actual (-448 cm W). Zidul este de bună calitate cu lespezi potrivite cu mult mortar; tehnica de construcție fiind *"înecat"* în șanț.

3. Zidul a fost clădit în șanț din pietre de dimensiuni variabile bine potrivite între ele, rar apărând fragmente de cărămidă. Mortarul este de bună calitate fiind realizat cu nisip și var. Zidul prezintă un decroș în jurul adâncimii de -44 cm.

4. talpa fundației castelului se află la -178 cm.

5. **Bolindeț 1995**, p 147-154.

6. **Castella-Krause 1994**

7. **Szőcs 2003**; pentru zona secuimii bune analogii se găsesc la: **Elek 1992** și **Elek-Demeter-Székely 1997**.

Bibliografie / *Bibliography*

Bolindeț 1995

VIORICA BOLINDEȚ, *Ceramiques romaines a glaçure plombifere des fouilles de la Colonia Aurelia Apulensis et Ulpia Traiana Sarmisegetusa*, în *RCRF Acta 34*, 1995,

Castella-Krause 1994

D. CASTELLA, M. -F. MEYLAN KRAUSE, *La ceramique gallo-romaine d' Avenches et de sa region. Esquisse d' une typologie*, în *Bulletin de l' Asociation Pro Aventico 36*, 1994.

Szocs 2003

P. L. SZŐCS, *Vase ceramice de uz comun descoperite cu tezaure monetare din Transilvania (secXVI-XVII)*, în *"In Memoriam" Radu Popa*, Bistrița, 2003.

Elek 1992

BENKŐ, ELEK, *A középkori Keresztúri-szék régészeti topográfiája*, Budapest, 1992.

Elek-Demeter-Szekely 1997

BENKŐ ELEK, DEMETER ISTVÁN, SZÉKELY ATTILA, *Középkori mezőváros a Székelyföldön*, 1997.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Legenda straturilor / *Legend of the layers*

Fațada vestică

1. Strat cu mult mortar, piatră și sfărâmături de cărămidă.
2. Conglomerat din cărămidă spartă și piatră, legate împreună cu mortar de var.
3. Strat cu cărămidă sfărâmată și mortar.
4. Nisip de granulație medie deschis la culoare.
5. Pământ bătut amestecat cu sfărâmături de cărămidă.
6. Pământ negru amestecat cu fragmente de cărămidă.
7. Umplutură recentă - pământ amestecat.
8. Pământ amestecat cu fragmente de cărămidă și pietre.
9. Strat cu multă cărămidă sfărâmată - aspect roșu.
10. Mortar curat cu fragmente de piatră.
11. Umplutură de nisip amestecat cu pietriș.
12. Mortar cu cărămidă sfărâmată și pietre.
13. Pământ brun cu pigment de cărbune, cărămidă și mortar cu o peliculă de pământ foarte tasată la partea superioară.
14. Pământ negru cu bulgări de mortar și pietre.
15. Pământ negru cu pigment de lut ars și pietre.

Fațada estică

1. Sol vegetal.
2. Prundiș curat (nivel de călcare).
3. Pământ negru tasat cu pigment de mortar și pietre.
4. Pământ gri-cenușiu sfărâmicios cu piatră, cărămidă, bulgări mari de mortar.
   4a. 4 cu mai multe pietre.
   4b. 4 mai afânat.
5. Sol viu (nisip lutos de culoare gălbuie).
6. Groapă modernă.
7. Lut purtat cu pigment de mortar și lut ars.
8. Pământ brun pigmentat cu cărămidă, cărbune și var.
9. Pământ negru afânat, cu piatră și cărămidă.
10. Lentilă de arsură.
11. Pământ brun nisipos slab pigmentat (nivelare).
12. Pământ negru tasat (strat de nivelare).
13. Pământ gălbui nisipos slab pigmentat.
14. Moloz cu pământ din demolare

Catalogul selectiv al materialelor descoperite

Abrevieri:
P: pastă; **AOI**: ardere oxidantă incompletă; **AOC**: ardere oxidantă completă; **D**: diametrul gurii

Ceramică romană

1. Cupă de mari dimensiuni, D =18 cm, P - semifină, cu impurități lipite după prelucrare, AOI, aspect galben-roșcat. S9, c3,-0,50 m.
2. Farfurie, D =16cm, P- foarte fină, compactă, AOI, aspect roșu - gălbui. S4, c2, -0,50 m.
3. Oală, D =14cm, P-foarte fină, AOI, aspect gălbui-cenușiu foarte bine finisat. S4, c 3, -1,30 m.
4. Oală cu buza aplatizată, D =16cm, P-semifină cu nisip și calcit, AOI, aspect galben-roșcat. S4, c 3, -1,30 m.
5. Oală, D =15,8 cm, P- fină cu puțin nisip, AOI, cu firnis la exterior. S9, c1, -1,60m.
6. Vas ceramic, P-semigrosieră, AOI, aspect cenușiu. S4, c 2, -1,10.
7. Vas foarte fin, D =14cm, pasta conține nisip fin și calcit, aspect cenușiu, foarte bine finisat. S9, c 1, -1,60 m.
8 Vas foarte fin, D =14cm, pasta conține nisip fin, aspect roșu - gălbui, glazurat la interior. S9, c 1, -1,60 m.
9. Bol cu margini înalte, D =15 cm, P- fină cu vagi urme de mică, AOC, cu décor canelat la exterior. S9, c2, -1,80 m.
10. Oală , D =12cm, P- semigrosieră cu nisip și calcit în compoziție, AOI. S9, c2, - 1,80 cm.
11. Vas semifin, D =19cm, AOI, aspect cenușiu. S4, c 2, -1,30m.
12. Vas de mari dimensiuni, D = 14cm, P-semifină cu mică fină, AOI, aspect roșu - cenușiu, iar la exterior cenușiu-gălbui, prezintă urme de folosire intensă. S4, c 2, -1,30m.
13. Buză de oală de mici dimensiuni, D =12

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cm, P- semifină, AOI, cenușiu. S4, c3, -1,00m.

14. Vas de mari dimensiuni, P- semigrosieră cu nisip și calcit, AOI, cenușiu. S4, c3, -1,00m.

15. Gât de urcior, D =6cm, P- semigrosieră cu urme de mică și impurități lipite în masa peretelui. S4, c2,-0,90m.

16. Gât de flacon din ceramică, D =5cm, P- foarte fină, AOC, roșu. S4, c2, -1,30m.

17. Buză de vas profilată, D =15 cm, P- semigrosieră, AOI. S4, c2, -1,30m.

18. Vas fin, D =9cm, P- fină, AOI.

19. Vas cu inel de susținere, P- fină cu urme de mică, S9, c 1,-1,80m.

20. Vas ceramic, D =26 cm, P-semigrosieră, AOI, cu buza profilată pe partea superioară.

21. Fund de vas mic, P- fină, AOC, roșu. S4, c2, -1,30m.

22. Buză de vas de mari dimensiuni, P-fină, AOI, aspect cenușiu. S4, c2, -1,10m.

23. Buză de vas, P-semigrosireră cu aspect cenușiu, roman.

24. Fragment de vas, P- fină, AOI, aspect cenușiu. S4, c2, -1,10m.

25. Vas ceramic, D =24cm, P- foarte fină, AOI, aspect cenușiu. S4, c 2, -1,10.

26. Fund de vas, P-fină, AOC aspect roșiatic. S9, c1-2, -1,80-2,00m.

27. Vas cu buza foarte elaborată realizată din 3 brâie crestate, P-semigrosireră în compoziție cu calcit si nisip, AOI, aspect cenușiu. S4, c3, -1,30m.

28. Fund de vas, P- semifină, AOI, aspect cenușiu. S4, c3, -0,90m.

Cahle

29. Fund de cahlă oală decorată cu alveole mari făcute dinspre exterior spre interior, iar la interior cu un brâu puternic reliefat crestat oblic, secXVI-XVII. S4, c3,-1,30m.

30. Cahlă oală cu brâu decorativ interior realizat din linii scurte oblice incizate, forma rotundă fiind modificată prin impresiuni adânci apăsate cu degetul dinspre exterior, P- semifină, AOI cu aspect gălbui-cenușiu, sec XVI-XVII. S4, c 3, -0,80m.

31a,b. Cahlă placă, P- fină cu mică fină în compoziție, AOC, smalț verde oliv peste angobă albă, sec XVII. S4, c 3, -1,30m.

32,35a,b. Fragmente de cahlă cu décor policrom, cu motive florale plasate în cadrul unei rețele de tip infinit cu arce, P-fină arsă oxidant la roșu, piesa a fost acoperită cu angobă, peste care s-a aplicat smalțul policrom, sec. XVII. S9, c 1-2, -1,10m.

33a,b. Cahlă traforată de coronament cu motive florale, P-fină, AOC, smalț verde peste angobă albă, sec. XVII.

34. Cahlă placă cu décor cu arce, P- fină cu mică, AOC, sec XVII-XVIII. S4, c2, -0,80m.

36. Cahlă cu décor vegetal, P-fină, AOC, piesă smălțuită verde peste angobă albă, sec. XVII. S9, c 2, -1,80m

Ceramică medievală

37. Farfurie de mici dimensiuni, D =16,6cm, AOI, aspect cenușiu, sec XVII-XVIII.

38. Oală, D =12cm, P-fină cu rar nisip, AOC, cu smalț verde precar la interior peste angobă albă care se extinde și la exterior, sec XVII-XVIII. S4, c 3, -1,30m.

39. Vas ceramic, P- fină cu mică în compoziție, AOI cu aspect gălbui-cenușiu, la interior este smălțuit cu verde, sec XVI-XVII. S4, c 3, -0,80m.

40. Vas ceramic, D =12,2cm, P-fină, AOI, cu smalț verde la interior iar la exterior decorat cu linii și valuri de culoare roșie aplicate peste angobă albă, sec XVIII-XIX. S9, -1,00m.

41. Bol cu buza profilată, D =10cm, P- fină, AOI, aspect cenușiu-gălbui, prelucrare îngrijită cu smalț verde la interior, sec. XVI- XVII. S4, c3, -0,80m.

52. Farfurie de mari dimensiuni, D = 33cm, P-fină, AOC, exteriorul este acoperit de angobă albă, sec XVII-XVIII. S9, c2, -1,80m.

Sticlărie

42. Vas de sticlă albă transparentă, cu exfoliații iridiscente la suprafață, roman. S9, c2, -1,60m.

43. Buză de vas lobat din sticlă transparent-gălbuie, cu multe bule de aer fine, sec XVIII-XIX. S9, c1, -1,60m.

44. Flacon (probabil hexagonal) de sticlă maro opacă, fără exfoliații, cu miezul peretelui transparent-verzui. S9, c 2, -1,60m.

45. Sticlă albă transparentă cu irizații fine la exterior, sec XVIII. S9, c 2,-1,60.

46. Vas de sticlă de mari dimensiuni; sticla transparent- gălbuie cu multe impurități și bule de aer, cu strat puternic irizant la exterior, sec XVIII-XIX. S9, c2, -1,60m.

47. Fund de vas de sticlă gălbuie cu impurități și bule de aer, cu un strat irizant la exterior, sec XVII-XIX. S9, c1, -1,60m.

48. Sticlă transparentă clar-verzuie cu exfoliații iridiscente la suprafață, sec XVII- XVIII.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

S9, c 1, -1,80m.

49. Sticlă albă transparentă cu exfoliații la suprafață, sec XVII- XVIII. S9, c 1, -1,80m.

50. Fund de vas din sticlă transparent-gălbuie, cu bule de aer și un strat oxidat la exterior, sec XVII-XIX. S9, c1, -1,60.

51. Fund de vas din sticlă gălbuie translucidă, cu suprafețe mate și cu un strat de oxizi de culoare albă care se exfoliază, roman. S9, c1, -1,60m.

Lista planșelor / *List of the plates*

Plansa 1 / *Plate 1.*
Planșa pivniței - nivelul 1. Planul general al săpăturii.
The plate of the cellar - 1st level. The general plane of the diggings

Planșa 2 / *Plate 2.*
1 - S4 profil N; 2 - S4 profil S.
1 - S4 northern profile; 2 - S4 southern profile

Planșa 3 / *Plate 3.*
1 - S5 profil S; 2. S5 profil N.
1 - S5 southern profile; 2 - S5 northern profile

Planșa 4 / *Plate 4.*
1 - S6 profil S; 2. S6 profil V.
1 - S6 southern profile; 2 - S6 vestern profile

Planșa 5 / *Plate 5.*
1 - S7 profil N; 2. S7 profil V.
1 - S7 northern profile; 2 - S7 vestern profile

Planșa 6 / *Plate 6.*
1 - S9 profil N; 2. S9 profil V.
1 - S9 northern profile; 2 - S9 vestern profile

Planșa 7 / *Plate 7.*
S9 profil S. Materiale din săpătură.
S9 southern profile. Material from the diggings

Planșa 8 / *Plate 8.*
Creamică romană.
Roman pottery

Planșa 9 / *Plate 9.*
Ceramică romană.
Roman pottery

Planșa 10 / *Plate 10.*
Ceramică romană.
Roman pottery

Planșa 11 / *Plate 11.*
Ceramică romană.
Roman pottery

Planșa 12 / *Plate 12.*
Cahle oale sec. XV-XVI. Cahle plăci sec. XVII
Pot tiles XVth - XVIth centuries. Plate tiles XVIIth century

Planșa 13 / *Plate 13.*
Cahle plăci sec. XVII
Plate tiles XVIIth century

Planșa 14 / *Plate 14.*
Ceramică medievală sec. XVI-XVII
Medieval ceramics. XVIth - XVIIth centuries

Planșa 15 / *Plate 15.*
Sticlărie romană și medievală
Roman and Medieval glassware

Abstract

Mikó Manor House from Olteni, district Covasna

Evaluation diggings which took place in April 2002 had discovered new co-ordinates about actual constructions and a parts of roman fortress appendages.

In chronological order, the oldest parts identified in the polls are foundations of an ancient fortress. The central part of this complex was destroyed when the basement of the actual house was dug.

The ancient building had a basement or a semibasement; a partially demolished staircase has been discovered in situ, in the western part of the construction, onlz a lower step being preserved.

The actual building was raised in three phases: 1) beginning with the XVth century a construction functioned on the place of "villa 2" *2).* "villa 1" *was built in the XVII/ XVIIIth century, according to its actual size and shape. 3)* "villa 2" *is reconstructed on the old foundations.*

The evolution of the site is also well illustrated by the archaeological materials.

There were found many fragments of pottery, "tegulae" *and a few fragments of glass dating from the roman period. Medieval and pre-modern period is represented by a big quantity of pottery, stove tiles and glass. This group is dated in the XV-XIXth century, with a high density of materials belonging to the XVIIIth century.*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

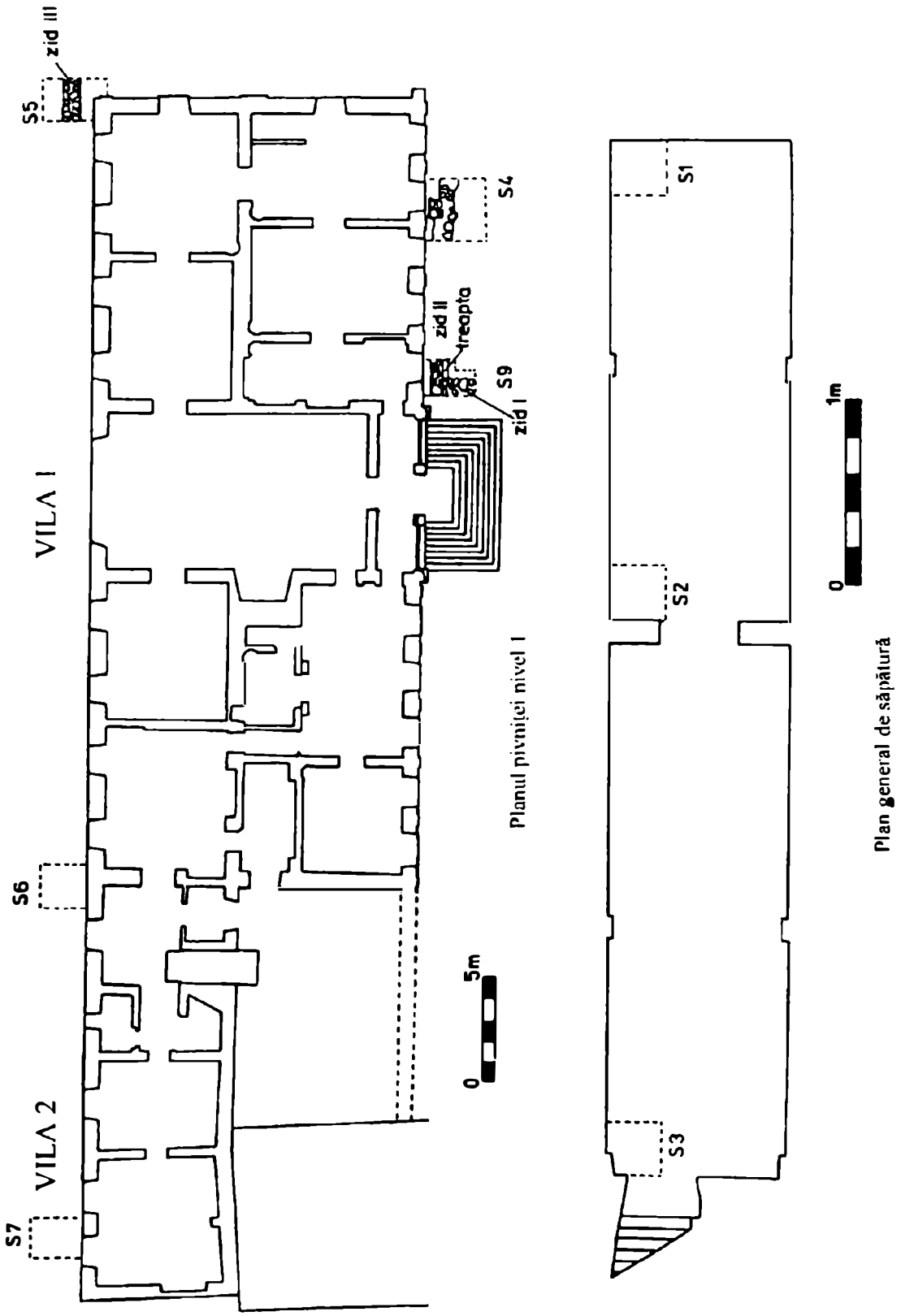

Planșa 1 / *Plate 1*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

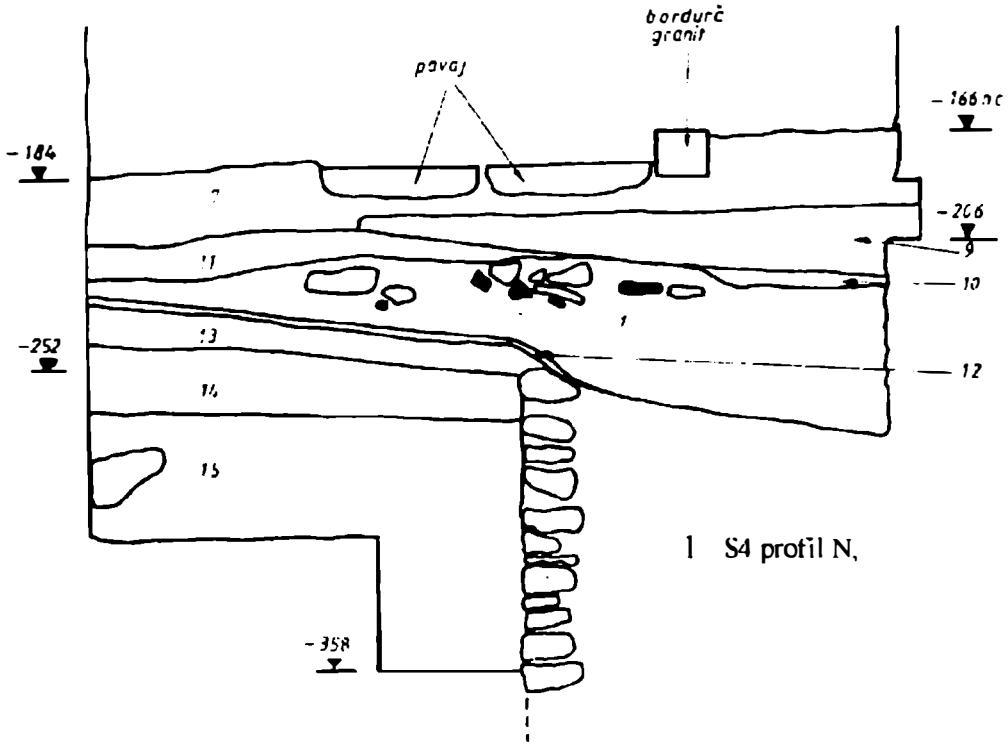

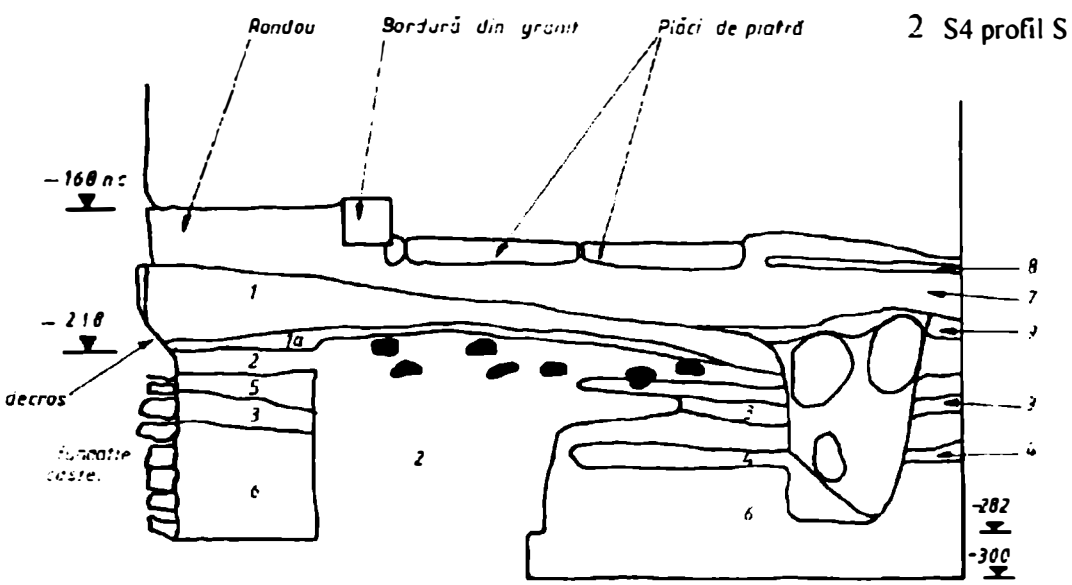

Planșa 2 / *Plate 2*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

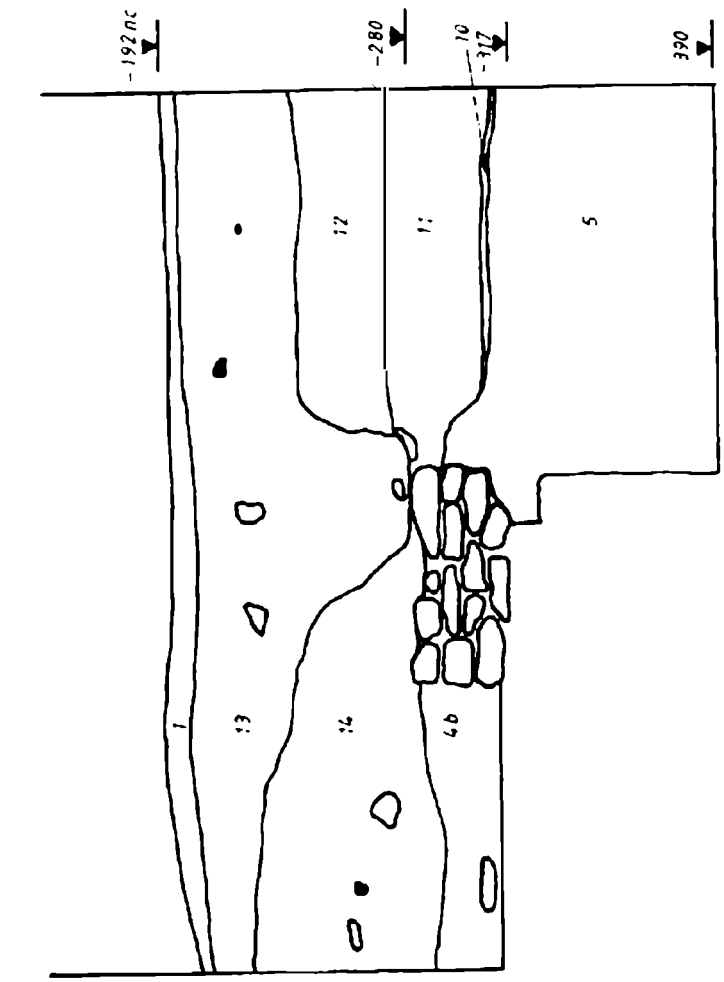

2 S5 profil N

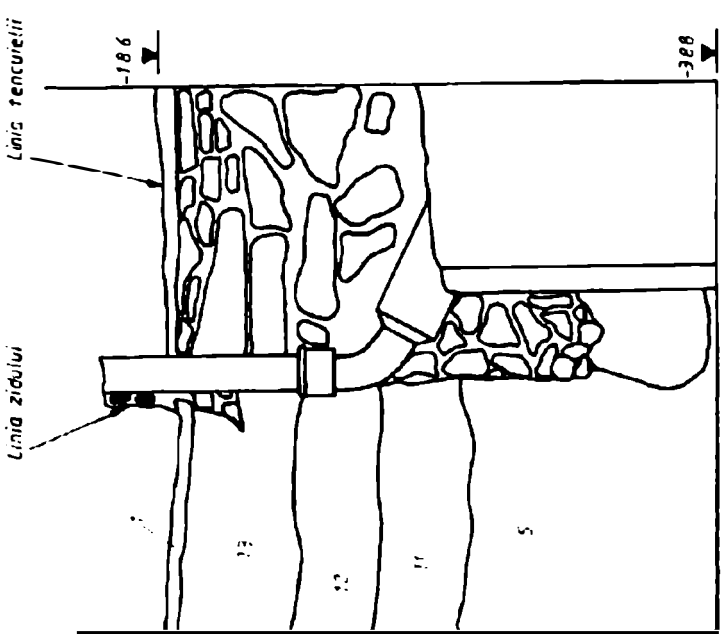

1 S5 profil S.

Planşa 3 / *Plate 3*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

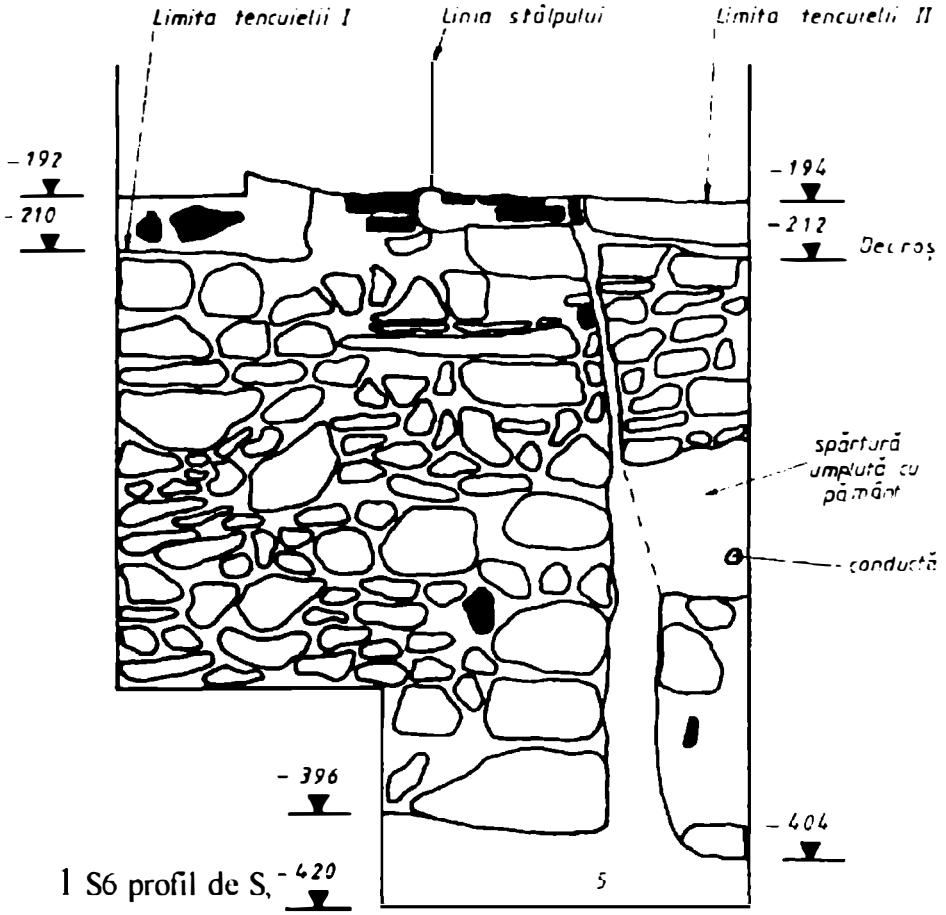

1 S6 profil de S,

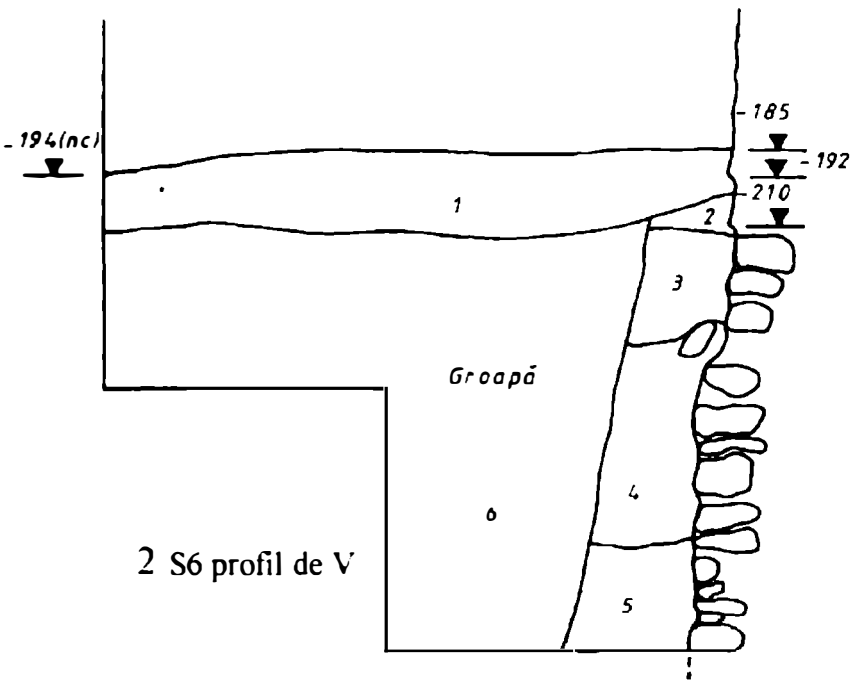

2 S6 profil de V

Planșa 4 / *Plate 4*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

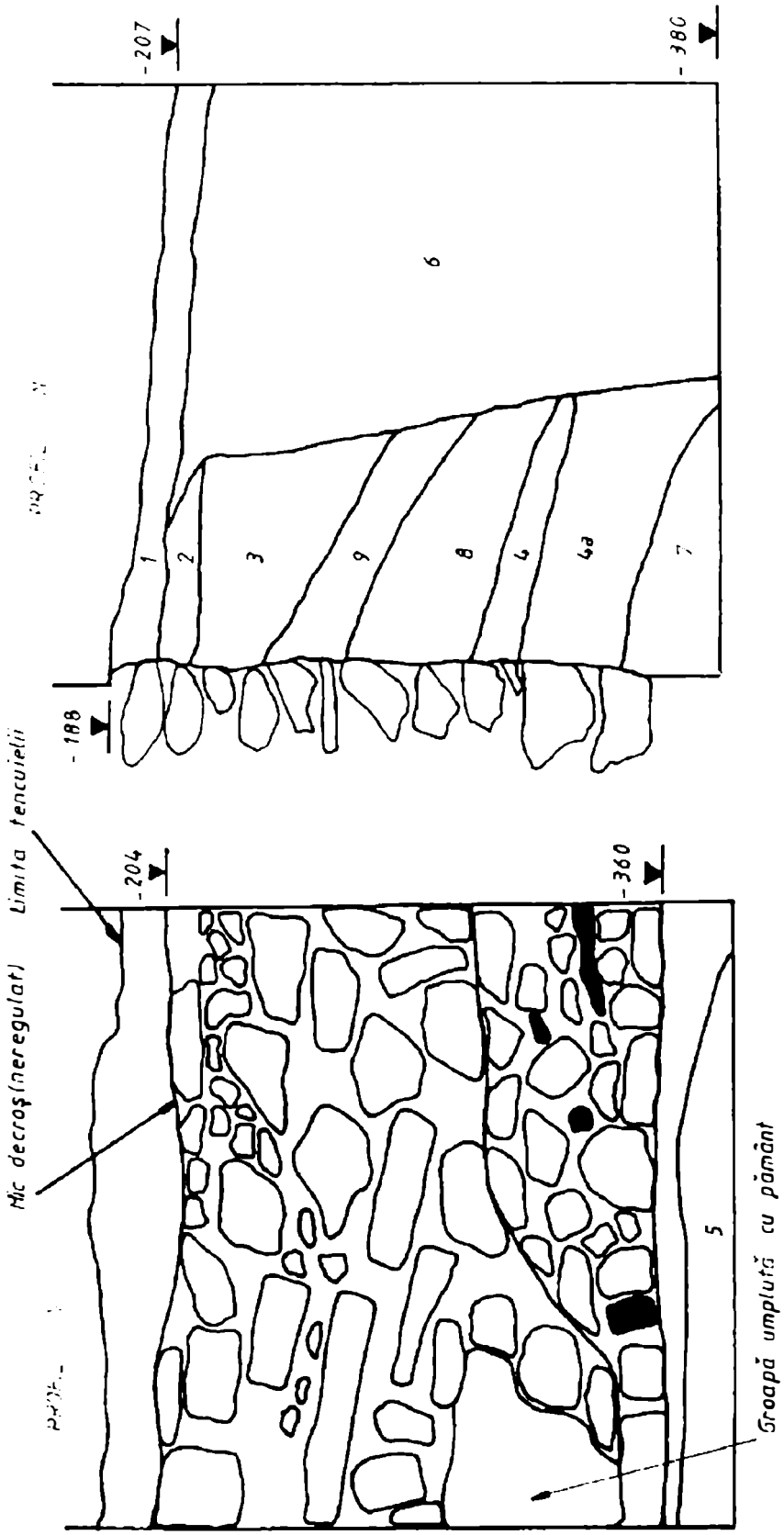

2 S7 profil de V

1 S7 profil N,

Plansa 5 / *Plate 5*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

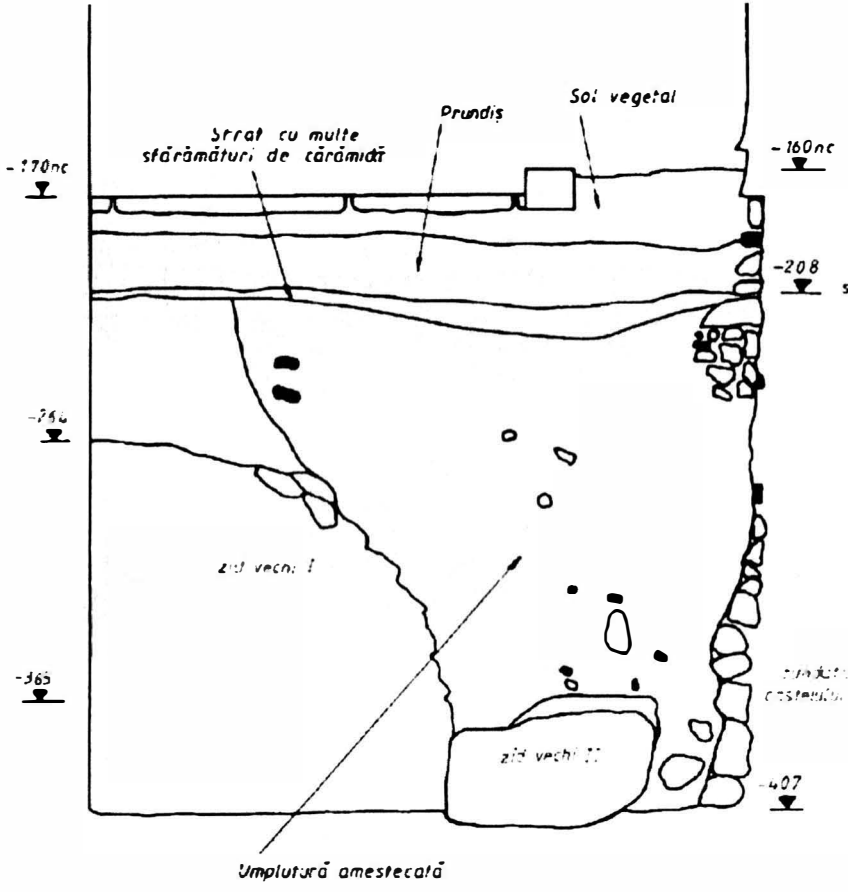

1 S9 profil N.

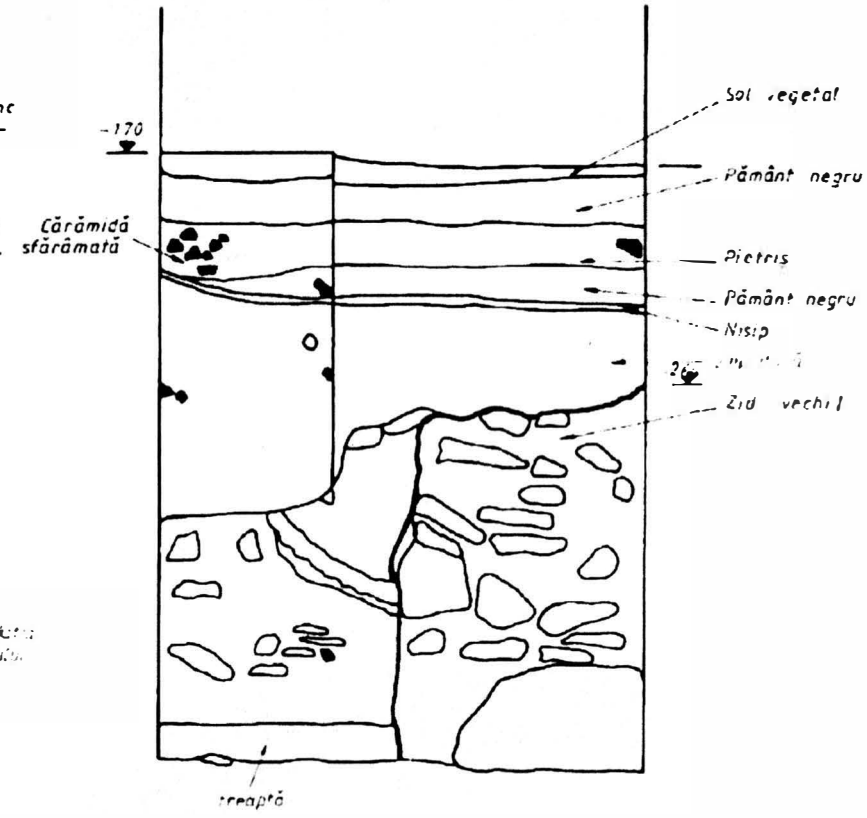

2 S9profil V

www.cimec.ro / www.mncr.ro

S9 profil de S,

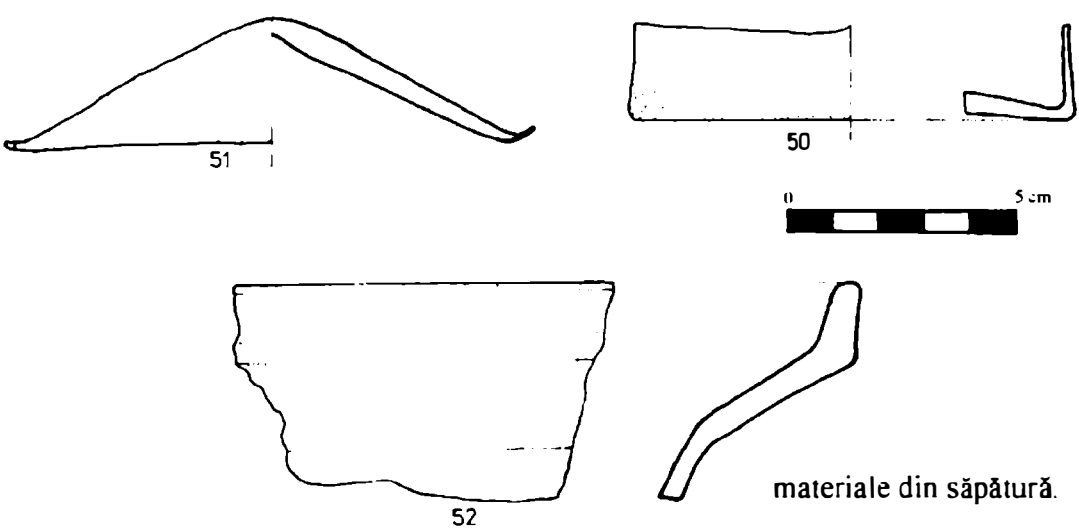

materiale din săpătură.

Plansa 7 / *Plate 7*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

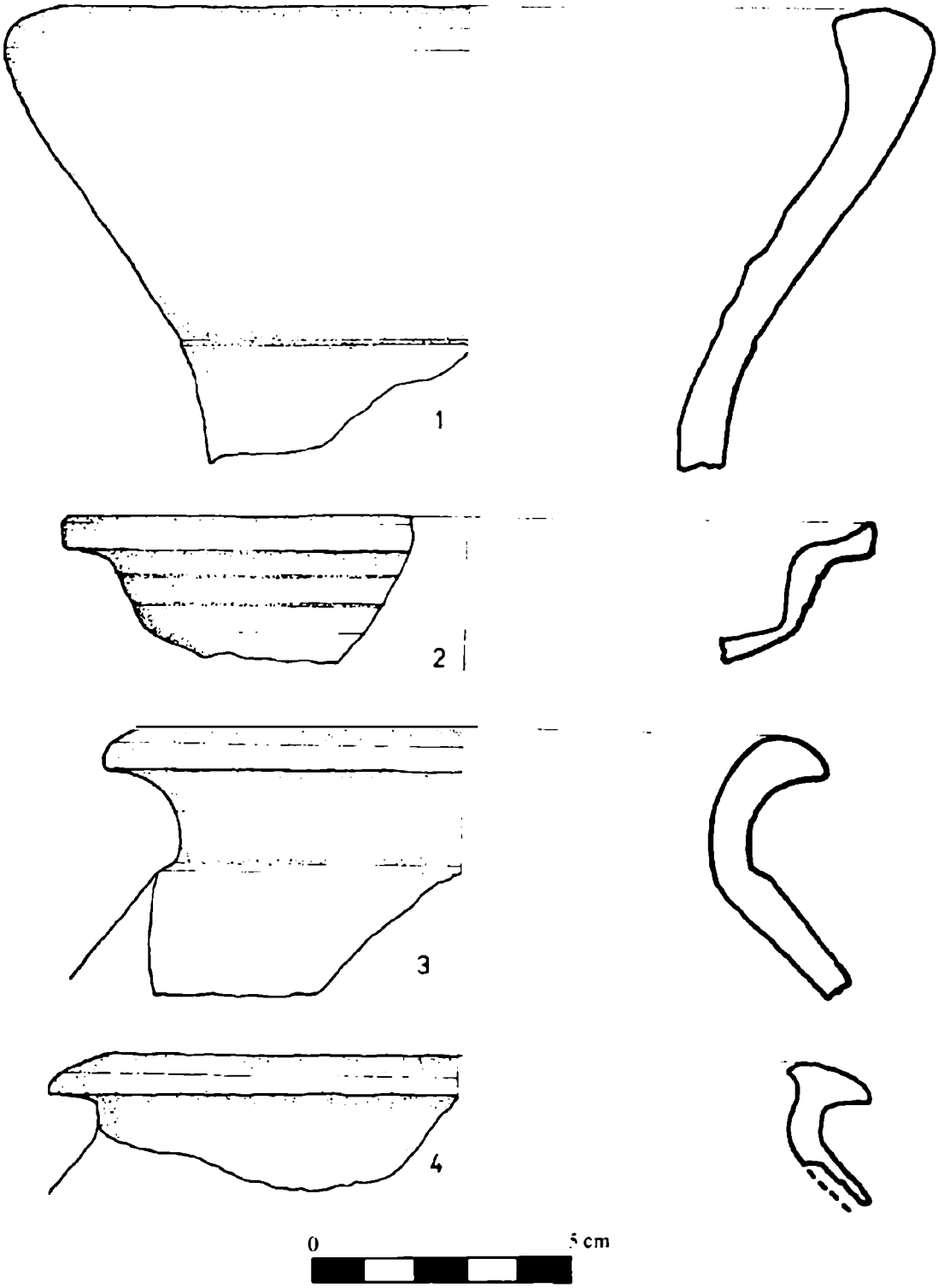

Planșa 8 / *Plate 8*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

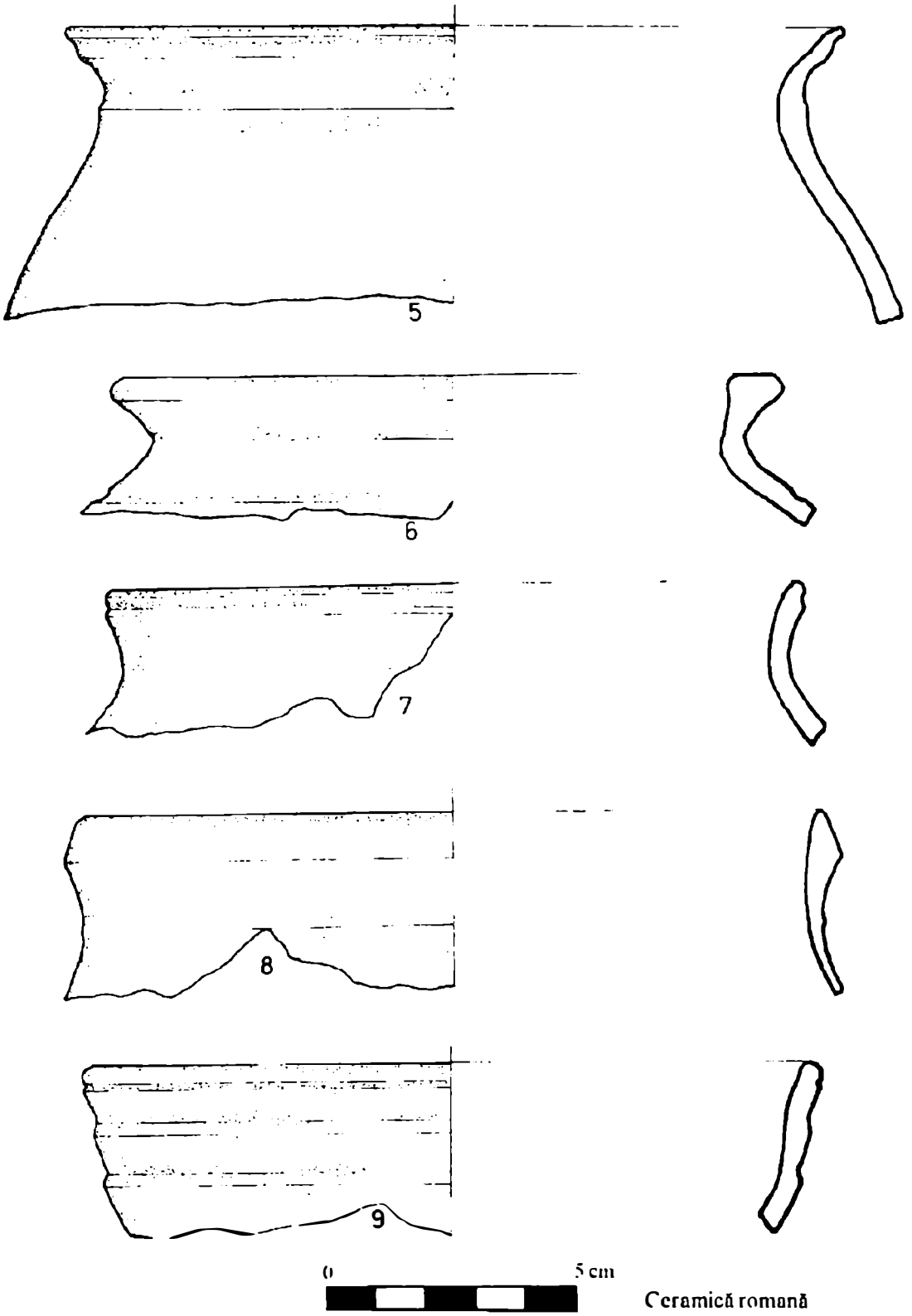

Planșa 9 / *Plate 9*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

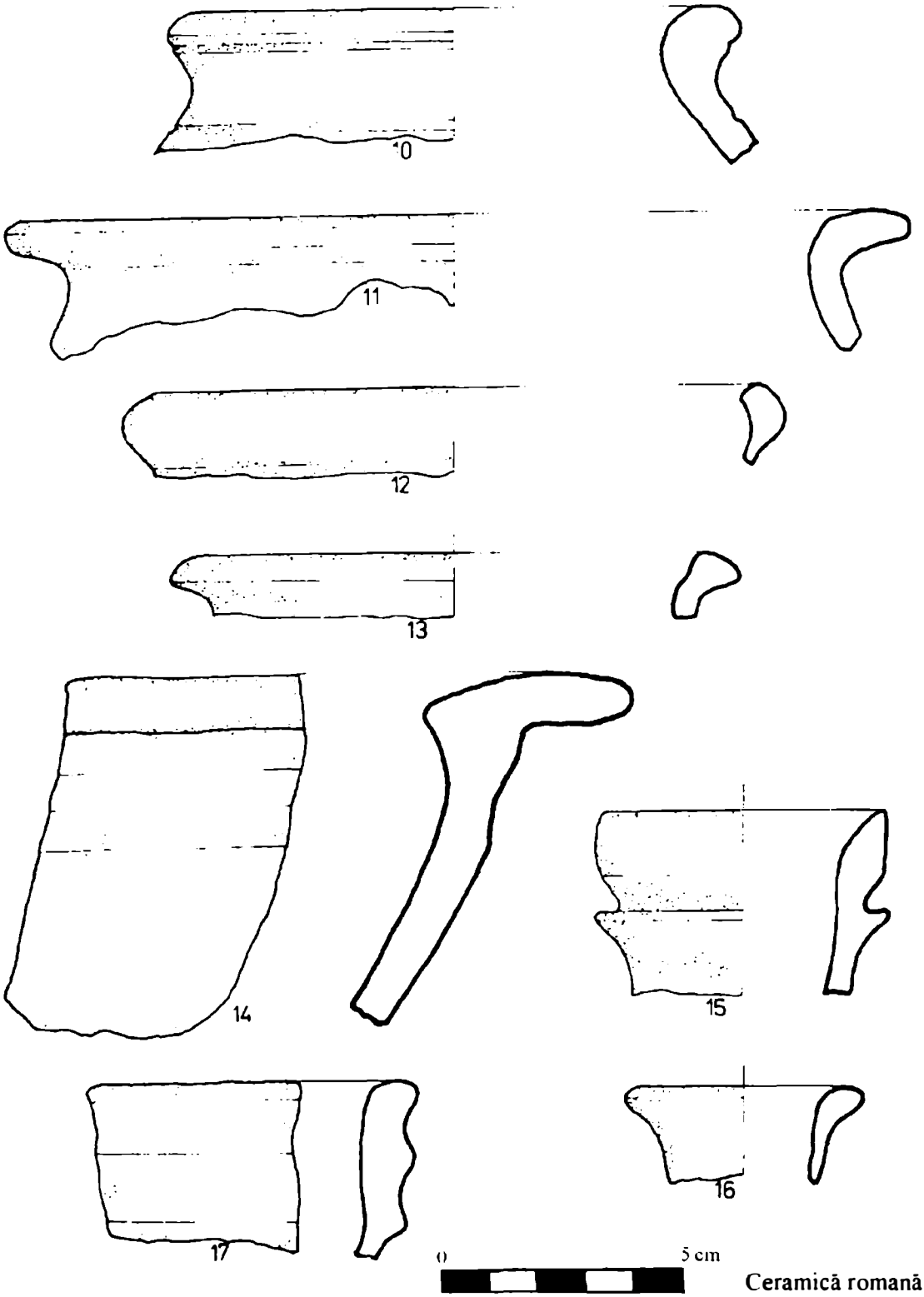

Ceramică romană

Planşa 10 / *Plate 10*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

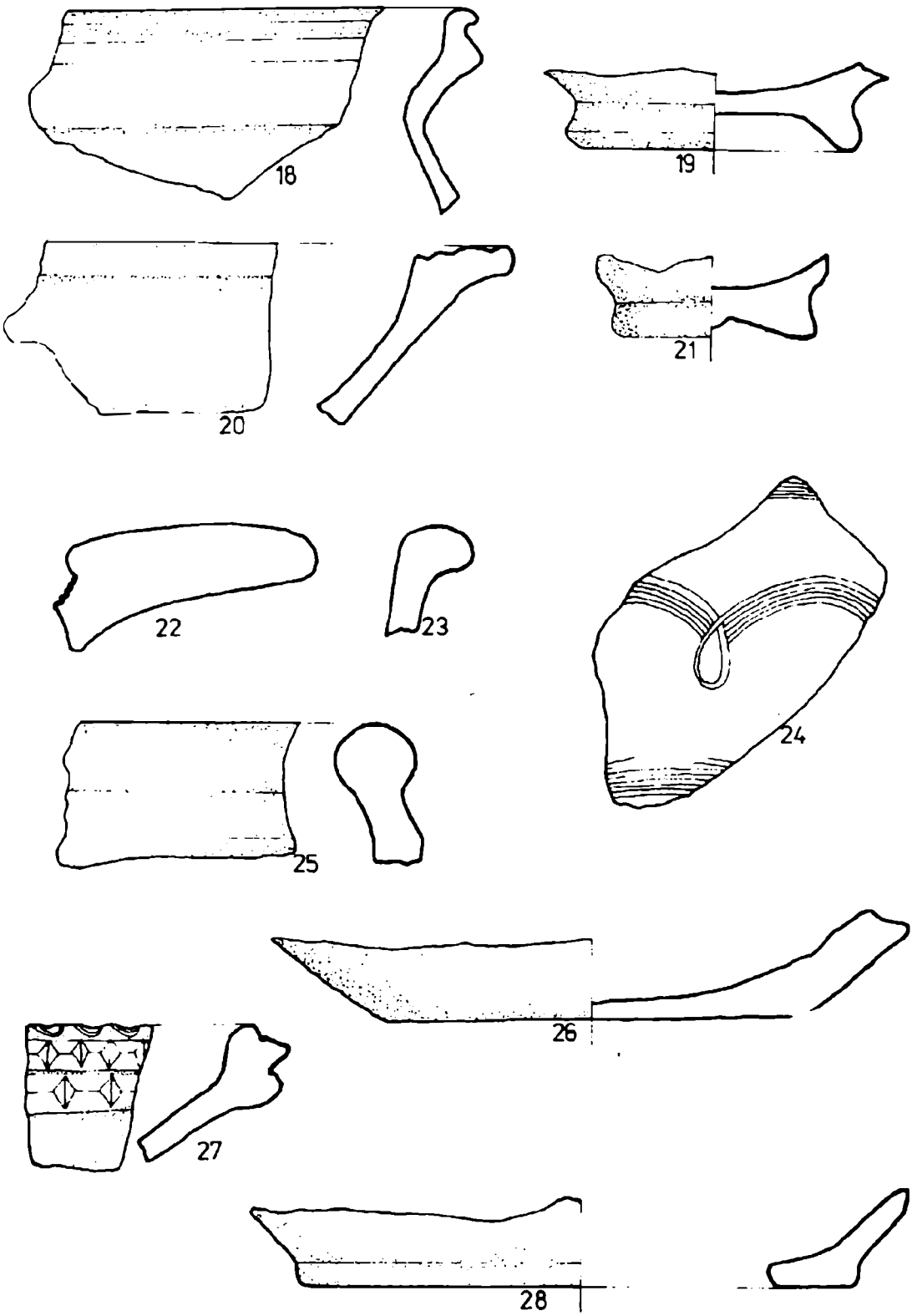

Ceramică romană

Planșa 11 / *Plate 11*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

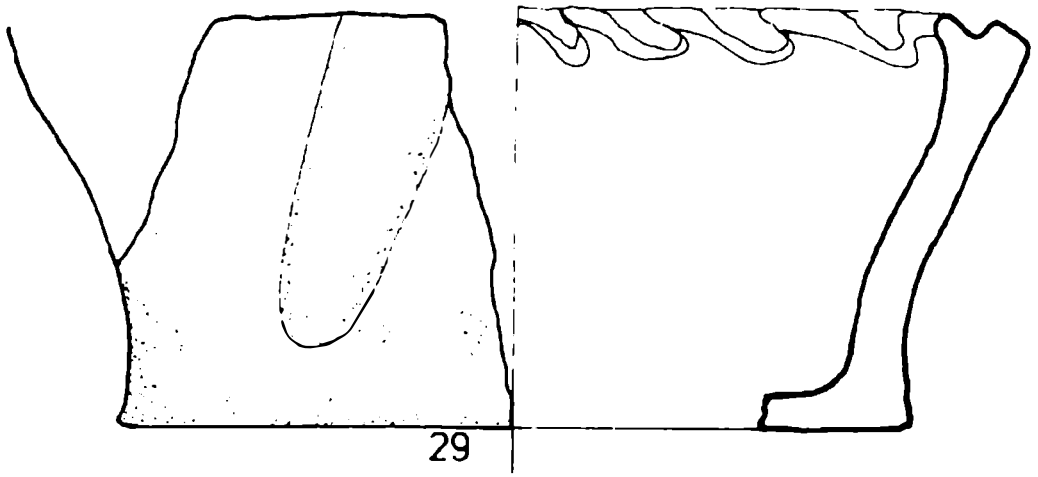

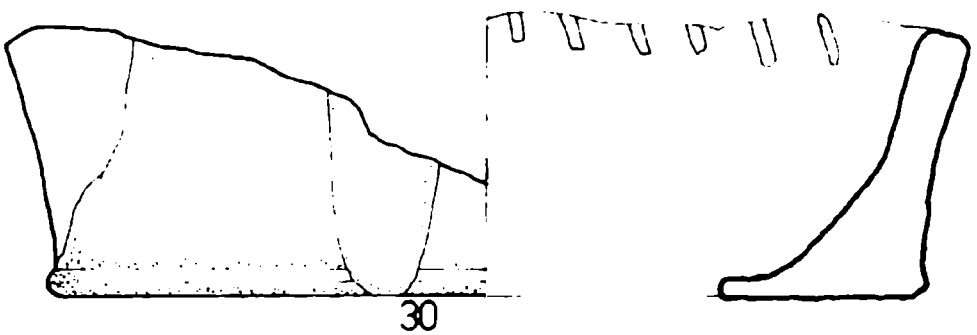

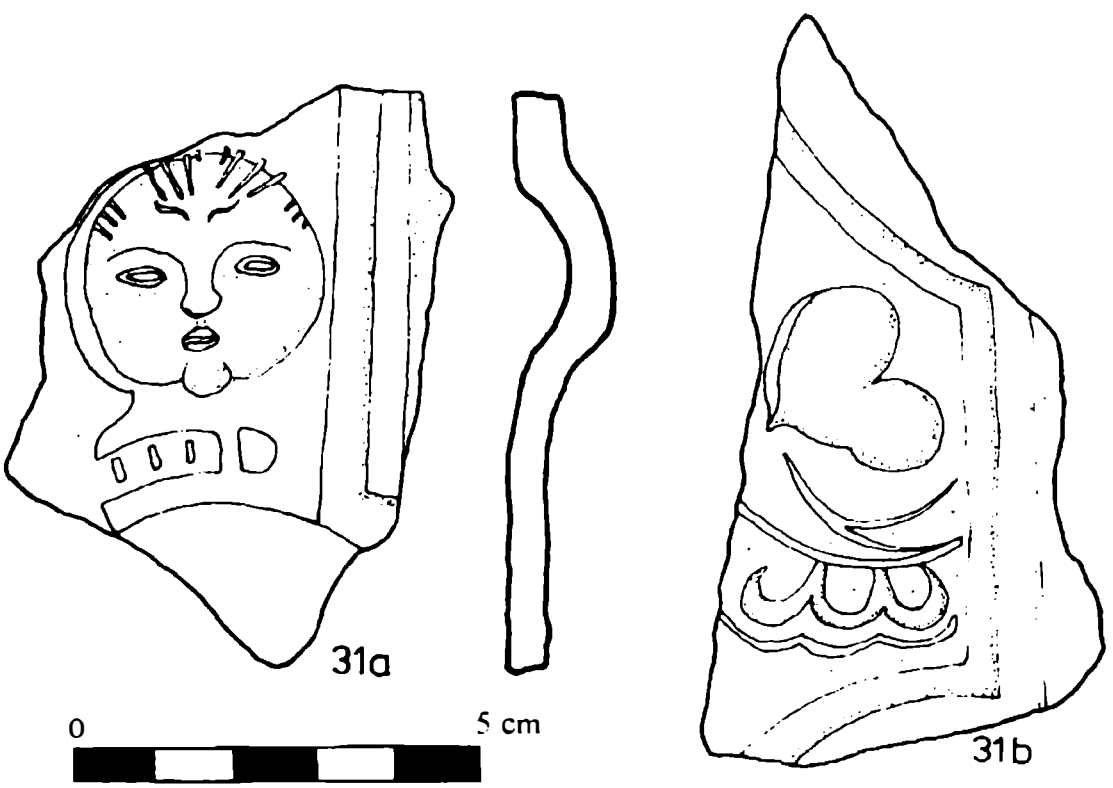

Cahle oale sec XV-XVI, cale plăci sec XVII

Planșa 12 / *Plate 12*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

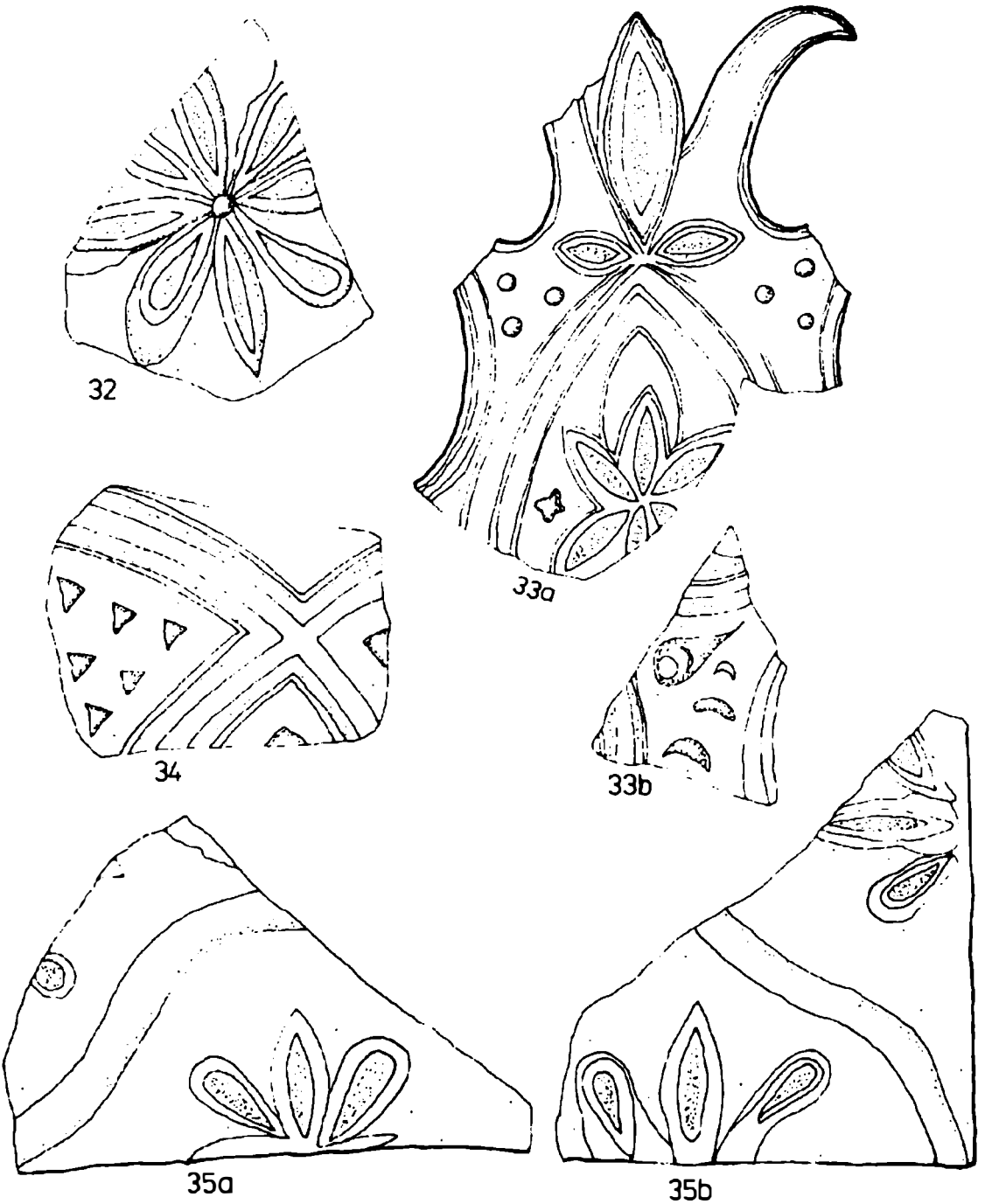

. Cahle plăci secX VII

Planşa 13 / *Plate 13*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

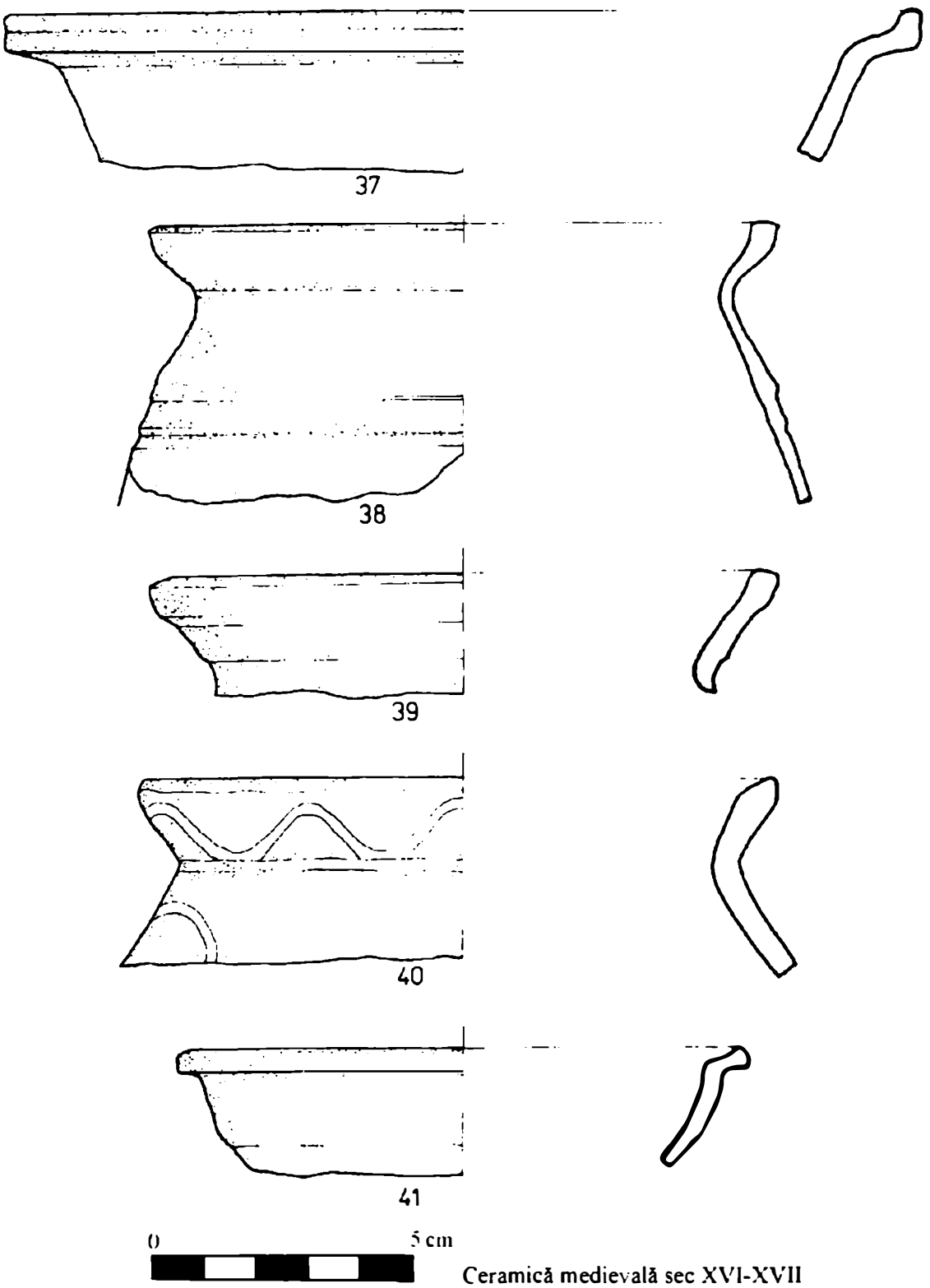

Ceramică medievală sec XVI-XVII

Planșa 14 / *Plate 14*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

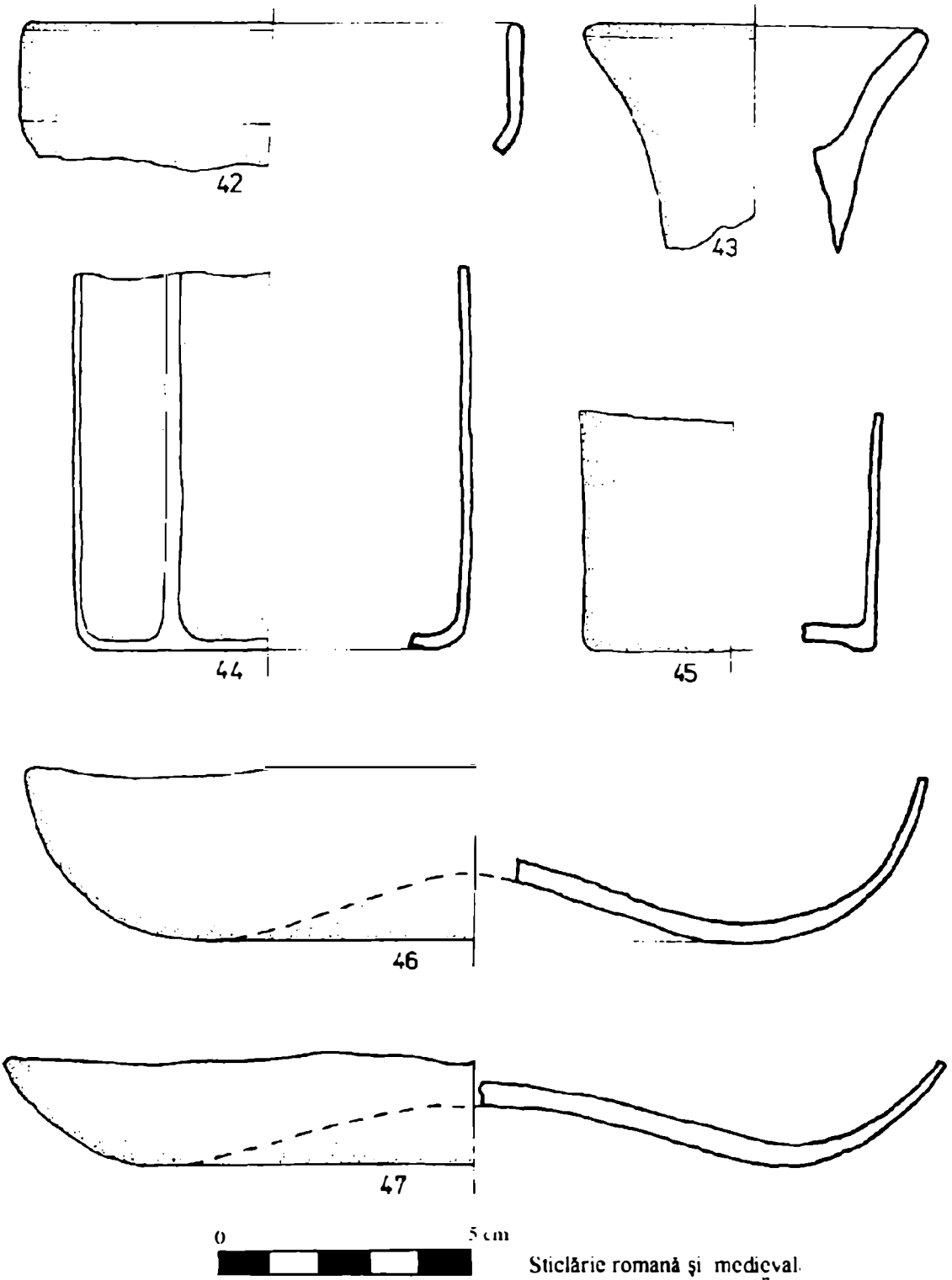

Sticlărie romană şi medieval.

Planşa 15 / *Plate 15*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Repertoriul fântânilor de apă sărată și al descoperirilor arheologice de pe Valea Homoroadelor

Poziționarea geografică a Văii Homoroadelor în cadrul zonei salifere din România

România este una din țările al cărei subsol are cele mai mari cantități de sare din Europa, fiind identificate peste trei sute de masive de sare, acestea apărând atât în interiorul cât și în exteriorul arcului carpatic. Unii specialiști consideră că datorită calității deosebite a zăcământului din aceste masive, cât și datorită condițiilor relativ ușoare de exploatare, țara noastră este favorizată pe globul pământesc, sarea gemă apărând nu de puține ori la suprafață[1], fiind astfel posibilă și o exploatare de suprafață, care nu necesită procedurile complicate care apar în cazul minelor de adâncime.

Masivele de sare se înșiră ca mărgelele de-a lungul lanțului subcarpatic, pe versantul sudic și de est, și în Podișul Transilvaniei. În Transilvania zăcămintele de sare apar în linie dreaptă, de la nord la sud: Ocna Șugatag, Ocna Dej, Turda, Ocna Mureș și Ocna Sibiului, în timp ce în partea estică se întind salinele de la Praid[2], masivul acesta întinzându-se și pe Valea Homoroadelor.

Depresiunea Homoroadelor face parte din districtul geografic al dealurilor înalte ale Odorheiului Secuiesc. Această zonă geografică se găsește la poalele Munților vulcanici ai Harghitei și, parțial, ai Gurghiului, respectiv ai aripei nordice a Munților Perșani și se întinde pe văile dinspre izvoare ale Târnavei Mari și ale afluenților Oltului - Homoroadele. Zona este caracterizată de dealuri înalte, cu o înălțime medie de 700 de metri, local atingând însă chiar 900 - 1000 de metri. Aceste dealuri s-au format pe o veche fântână piemontană, motiv pentru care zona este denumită și Piemontul Odorheiului Secuiesc.

Apele curgătoare au sculptat numeroase depresiuni în zona de contact dintre piemont și munții vulcanici, la acest fenomen contribuind în mare măsură și masivele de sare din subteran, care se găsesc în zona prelungă de diapir, și care din loc în loc ies și astăzi la suprafață. Deși prezența resurselor de sare destul de numeroase și diversificate ar fi trebuit să ducă, în mod logic, la stabilirea pe aceste meleaguri, încă din antichitate, a unor comunități mai mari sau mai mici, zona nu a fost îndestul cercetată din punct de vedere arheologic[3]. Este cunoscut faptul că sarea a reprezentat dintotdeauna o necesitate de prim rang atât pentru oameni, cât și pentru animale, în special din punctul de vedere al alimentației. Atât organismul uman cât și cel animal au nevoie de sare pentru a funcționa sănătos, acesta fiind primul motiv pentru care sarea este considerată a fi vitală în viața acestora.

Din această perspectivă, Muzeul Carpaților Răsăriteni a demarat un proiect de cercetare etno-arheologică a sud-estului Transilvaniei, privind exploatarea preindustrială a resurselor de sare, una din zonele intens cercetate fiind zona Văii Homoroadelor. În demersurile făcute s-a căutat a fi evidențiate, din punct de vedere arheologic, acele așezări arhaice care se găsesc în apropierea surselor de sare, și demonstrarea, pe cât posibil, că locuitorii acestora au exploatat resursele naturale de sare, iar din punct de vedere etnografic, acele localități în care sursele de sare au fost și sunt încă exploatate. În paralel au fost cercetate și alte zone, fiind astăzi posibilă chiar o comparație între diferitele manifestări saline din țară, dar și între modalitățile de exploatare și valorificare a acestora.

La aceste cercetări etno-arheologice au participat, pe parcursul anilor 2003-2005, următorii: dr. Valeriu Cavruc, Dan Buzea, Mariana Cristina Popescu, Bartha Istvan, Bota Adriana, Mirela Cotruță, Suciu Ivan, Marius Domboși, Marius Dănilă, Kinga Ugron, Dorel Marc, Livia Marc, Dorinel Ichim, Andrea Chiricescu.

Surse de sare în Valea Homoroadelor

Se presupune că vâna de sare gemă care străbate această zonă este o ramificație a celei de la Praid - Sovata, și se întinde pe teritoriul străbătut de cele două Homoroade[4]. Această credință este întâlnită și în cele relatate de localnici, care cred cu adevărat în legătura care există la nivelul subteranului, dar care consideră că sarea din această zonă este mai bună calitativ decât cea exploatată la Praid. Și nu greșesc foarte mult, deoarece s-a demonstrat științific că există mici diferențe de compoziție între masivele de sare din țara noastră, în funcție de originea lor și erele geologice în care

www.cimec.ro / www.mncr.ro

s-au format[5], ceea ce duce și la diferențe calitative. Pe parcursul cercetărilor de teren existenta sării geme în subsol a fost confirmată atât de localnici, cât și de dovezi clare ale existenței unor vechi mine de exploatare a acesteia și a unor dovezi scrise, datând din cele mai vechi timpuri.

Izvoarele de apă sărată și fântânile de apă sărată sunt și ele dovezi clare ale existenței sării geme în subteran. În majoritatea cazurilor aceste izvoare iau naștere în urma salinizării naturale a apei, izvoare de apă dulce trecând prin depozitul de sare, țâșnind apoi la suprafață cu o putere deseori de neoprit. În locurile unde izvorul de apă sărată iese puternic la suprafață, oamenii, din cele mai vechi timpuri, au amenajat fântâni, captând apa pentru a o putea folosi în gospodării, în special în alimentație.

Uneori aceste izvoare de apă sărată se colmatează, adică se închid, fiind acoperite de o crustă de sare, se usucă, devenind astfel inutilizabile, sau pur și simplu dispar, semn că apa din subteran și-a schimbat cursul.

Fântânile de apă sărată sunt cel mai des afectate de diverse procese care duc la desalinizarea apei. Cea mai des întâlnită cauză este cea a pătrunderii în fântână a apelor pluviale, care îndulcesc apa. Astfel apa fântânii nu mai servește în aceeași măsură necesităților localnicilor, dar nu poate fi utilizată nici în alte scopuri, nefiind potabilă, ea menținând o oarecare salinitate, cât de scăzută. De regulă apele pluviale pătrund în fântână din cauza neglijenței oamenilor, care nu le îngrijesc cum se cuvine, în special datorită modernizării, a scăderii în importanță a apei sărate la generațiile actuale.

Un alt proces care duce la desalinizarea apei din fântânile sărate este scăderea puterii izvorului sărat care alimentează fântâna. Izvorul nefiind destul de puternic în apa fântânii nu mai pătrunde destulă apă sărată, apa dulce rezultată în urma ploilor sau din alte firicele de apă care alimentează fântâna luând locul celei sărate.

O altă cauză a desalinizării apei fântânilor o reprezintă schimbarea cursului izvorului sărat subteran care alimentează fântâna. Dar de cele mai multe ori, dacă cursul izvorului se schimbă, mai mult ca sigur că acesta va pătrunde la suprafață la o distanță de câțiva metri de locul său inițial.

Sursele de sare gemă, izvoarele, fântânile și chiar bălțile și lacurile de apă sărată, cât și alte manifestări saline se pot cu ușurință identifica de către oricine, dacă se ține seama de anumite indicii oferite de natura însăși. Astfel, în general în locurile salifere cresc anumite plante, numite plante halofile, care, pe lângă faptul că au un conținut ridicat de sare, nu cresc în alte locuri. Ele poartă diverse denumiri populare, cea mai cunoscută fiind cea de *"floarea sării"*, magh. *"sóvirág"*, folosită adeseori pentru a denumi mai multe plante diferite, dar care au această particularitate, și anume cresc și se hrănesc cu sare.

Un alt indiciu, probabil cel mai evident, sunt depunerile de cristale de sare, rezultate în urma evaporării apei. Acestea se pot observa și astăzi în jurul fântânilor, în interiorul acestora, și chiar pe construcțiile ce adăpostesc fântânile, dar și în jurul izvoarelor și bălților de apă sărată.

De asemenea, este cunoscut printre țărani și ciobani faptul că animalele *"trag la sare"*, din instinct, în special vitele și oile, datorită nevoii lor constante de a avea sare în organism. Și aceasta constituie o modalitate de a depista zonele bogate în sare sau izvoarele de apă sărată, dar de obicei se evită apropierea animalelor de aceste zone, prea multă sare dăunând sănătății acestora.

REPERTORIUL FÂNTÂNILOR DE APĂ SĂRATĂ

Criteriul de repertoriere al fântânilor de apă sărată de pe Valea Homoroadelor (Depresiunea Homoroadelor) este cel al situării lor de-a lungul celor două Homoroade, Homorodul Mic și respectiv Homorodul Mare, cât și pe afluenții acestora. Prezentarea fântânilor se face de la Nord la Sud, urmărind direcția cursului apei, mai întâi prezentându-se fântânile de apă sărată de pe Valea Homorodului Mic, apoi cele de pe Valea Homorodului Mare, și apoi cele din zona de confluență a celor două Homoroade, de pe valea râului Homorod. Ultima fântână repertoriată, cea de la Racoș, județul Brașov, nu este situată pe nici unul dintre cele două pâraie, și nici pe una din văile afluenților acestora, dar este considerată a fi unul din punctele de graniță a zonei salifere din această regiune, astfel încât a fost cuprinsă în acest repertoriu (Pl. I).

Astfel, pe valea Homorodului Mic întâlnim 4 din cele 10 fântâni repertoriate. Prima fântână de apă sărată identificată pe acest traseu este fântâna de la Lueta, ea fiind urmată, la o distanță de doar câțiva kilometri, de fântâna de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

apă sărată de la Mereşti, ambele localităţi situându-se în judeţul Harghita. Între Mereşti şi Jimbor, jud. Braşov, localitatea în care se găseşte cea de-a treia fântână, avem alte două localităţi, Crăciunel şi Ocland, unde au fost identificate mici izvoare de apă sărată. Ultima localitate de pe acest traseu în care se găseşte o fântână de apă sărată este Mercheaşa, jud. Braşov.

Pe valea Homorodului Mare întâlnim alte 4 fântâni de apă sărată, prima dintre ele fiind cea din localitatea Comăneşti, jud. Harghita. Această fântână de apă sărată este folosită şi de localnicii din satul Aldea, aflat la sud de Comăneşti, localitate în care au fost identificate urme ale unor izvoare sărate. Următoarea localitate de pe acest traseu unde a fost identificată o altă fântână de apă sărată este Mărtiniş, jud. Harghita. Aceasta este o zonă în care zăcământul de sare din subteran este relativ aproape de suprafaţă, fiind exploatat pe vremuri. La Sânpaul, jud. Harghita, au fost identificate alte 2 fântâni de apă sărată, ambele fiind folosite de localnicii satelor din jur. Şi aici s-au găsit urme importante ale exploatării de sare gemă, în special în timpul romanilor.

Dacă pe Valea Homorodului Mic fântânile de apă sărată sunt poziţionate aproape pe întreaga sa întindere, localitatea Mercheaşa fiind relativ aproape de punctul de formare a Homorodului, pe Valea Homorodului Mare, de la Sânpaul şi până la Homorod nu au fost identificate nici fântâni, nici izvoare de apă sărată.

În ceea ce priveşte ultimele două fântâni de apă sărată identificate în această zonă, acestea închid la sud-est, localitatea Rupea, jud. Braşov, şi la sud-vest, localitatea Racoş, jud. Braşov, zona Văii Homoroadelor, legătura dintre cele două localităţi fiind asigurată prin identificarea unor izvoare sărate la Băile Homorod, izvoare care au însă în compoziţie mai multe substanţe chimice, pe lângă sare.

În funcţie de situarea fântânilor de apă sărată identificate, pe hartă se pot observa două aglomerări de acest tip.

Fiecare fântână de apă sărată a fost poziţionată cu ajutorul unui aparat GPS, indicatorii fiind următorii: A = altitudine; Er = eroare în măsurare; N = latitudine - nord; E = longitudine - est

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE

Depresiunea Homoroadelor este o zonă relativ puţin cercetată, deci puţin cunoscută din punct de vedere arheologic, deşi prezenţa sării (în formă de izvoare sau masive sărate, ca de ex. la Mărtiniş, Lueta, Crăciunel, masivul de sare de la Sânpaul, acesta fiind exploatat cu siguranţă în antichitate) este un fapt care ducea, în mod logic, la stabilirea unor comunităţi mai vechi sau mai recente în această depresiune atrăgătoare din punct de vedere peisagistic. Pe lângă toate acestea mai putem aminti şi prezenţa unor minereuri de fier, relativ uşor de prelucrat chiar şi cu metode primitive, în preajma localităţilor actuale Vlăhiţa şi Lueta, minereuri (în speţă oxizi de fier) exploatate şi prelucrate şi astăzi chiar la faţa locului[6].

Sunt tratate pe scurt obiectivele arheologice semnalate şi cercetate în secolul trecut, dar şi descoperirile recente realizate în cadrul proiectului Exploatarea pre-industrială a sării în Carpaţii Răsăriteni (Pl. I).

Prezentarea descoperirilor arheologice s-a realizat în funcţie de: coordonatele G.P.S; tipul de proprietate; starea de conservare; istoricul cercetărilor; localizarea; caracterul descoperirii; încadrarea cultural cronologică şi acolo unde a fost cazul date despre locul de păstrare a materialelor arheologice.

BĂDENI, sat, comuna Mărtiniş, jud. Harghita

1. Cetatea dacică - *"Dealul Cetăţii" (Várhegy-Bágyvár)*, (Pl.V/3).

Poziţionare GPS: A= 964; N= 46° 13' 32"; E =25° 20' 28.24"

Cetatea dacică se află la nord-vest de sat, pe un loc dominant. Aceasta a fost cercetată printr-un sondaj în anul 1983 de către I. Ferenczi. Pe partea sud-estică are o terasă (antropogenă?), iar pe vârf un platou de formă ovală (80 x 45 m), înconjurat de un val şi un şanţ de pământ. În cele trei secţiuni practicate de I. Ferenczi s-a descoperit material arheologic de factură dacică şi câteva fragmente din epoca bronzului (Cultura Wietenberg). Elementele de fortificaţie de la marginea platoului nu au fost verificate[7].

Starea de conservare. La suprafaţa terenului se observă urme ale vechilor săpături arheologice. Întreaga zonă este acoperită de păşune, iar cu ocazia cercetărilor de teren nu a fost descoperit material arheologic.

Dealul unde se află cetatea este utilizat ca păşune şi aparţine din punct de vedere administrativ satului Bădeni.

2. Bădeni Est. Aşezare preistorică.

Poziţionare GPS: A= 776; N= 46° 13' 18.25"; E= 25° 21' 12.04".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

La intrarea în sat, pe direcția Mărtiniș-Bădeni, pe partea dreaptă a drumului de țară, se află un deal ce prezintă o pantă domoală. La suprafața terenului proaspăt arat au fost depistate materiale arheologice răspândite pe 200 x 100 m. Au fost descoperite materiale ceramice ce datează din mai multe perioade: Epoca bronzului târziu - cultura Noua, s-a remarcat un fragment de toartă supraânălțată cu buton, lucrată din lut în amestec cu nisip și pietricele, netezită, arsă reductant (Pl.VI/3); Prima vârstă a epoci fierului (material ceramic fragmentar, bine lustruit, culoarea neagră pe exterior și roșie pe interior); Perioada medievală și modernă (?) - fragmente ceramice lucrate la roată.

Acest punct reprezintă o descoperire inedită.

Terenul pe care se află așezarea este împărțit în mai multe parcele agricole private.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

* Locuitorii din Bădeni, folosesc în gospodării apa sărată adusă din fântâna de la Mărtiniș.

CRĂCIUNEL, sat, comuna Ocland, jud. Harghita

1. Crăciunel Nord . Așezare.

Poziționare GPS: A= 646; N= 46° 11' 39.26"; E= 25° 26' 14.05".

Pe partea dreaptă a DJ 132 pe direcția Ocland - Mereşti, la ieșirea din Crăciunel, la circa 800 m nord, se află un teren deluros. Solul este de culoare brună cu multe pietre la suprafața terenului. Așezarea este situată la cca. 100 m est de valea Homorodului Mic și se prezintă sub forma unei pete de pământ negru de formă circulară cu diametrul de circa 50 m. Aici au fost descoperite fragmente ceramice preistorice (?).

La cca. 100 - 150 m nord de primul punct, se află o altă pată de pământ de culoare neagră de formă circulară cu diametru asemănător, în care s-au descoperit materiale arheologice. S-au remarcat câteva fragmente ceramice lucrate din lut în amestec cu nisip și pietricele, modelate cu mâna, netezite, ornamentate cu brâu alveolar și arse oxidant (Pl.VI/1,2). Nu putem preciza cu exactitate dacă cele două puncte reprezintă resturile unei singure așezări, sau sunt două puncte distincte(?).

Acest punct reprezintă o descoperire inedită.

Terenul pe care se află așezarea aparține Consiliului Local Ocland.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

2. Crăciunel Est. Așezare (?)

Poziționare GPS: A= 651m; N= 46° 10' 16.47"; E= 25° 26' 32.40".

La intrarea în sat, pe direcția Ocland - Crăciunel, pe partea dreaptă este un drum forestier ce duce la izvorul cu apă sărată ce se află la circa 400 - 500 m. De pe deal, la vest de izvor au fost descoperite puține fragmente ceramice, unul poate fi atribuit epocii bronzului (lucrat din lut în amestec cu nisip, modelat cu mâna, netezit, ars reductant), iar în număr redus fragmente ceramice sunt lucrate la roată și datează din perioada modernă.

Terenul pe care se află așezarea este împărțit în mai multe proprietăți private.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

LUETA, comună, jud. Harghita

Localitatea Lueta este situată pe Valea Homorodului Mic, fiind atestată documentar prima oară în anul 1332[8]. Conform celor consemnate de cercetătorul Orbán Balázs în anul 1868, Lueta este formată din mai multe cătune, printre care și cătunul *Sófalva [Satul Sării]*, care era grupat în jurul fântânii de apă sărată, ceea ce atestă vechimea acesteia[9]. Denumirea vechiului cătun se păstrează astăzi prin denumirea străzii pe care este situată fântâna, *strada Sării*, la circa 500 de m depărtare de centrul comunei, pe malul stâng al Homorodului Mic. Tot din aceeași sursă aflăm că fântâna este așezată într-un loc unde, la o adâncime de doar câteva picioare, se găsește un strat gros de sare gemă, care se întinde pe o distanță de mai mulți km2, până la localitatea Sânpaul[10]. Din cele relatate de localnici aflăm că de-a lungul istoriei s-au produs repetate alunecări de teren, cauzate de zăcămintele de sare și de apa sărată din subteran, care au dus la strămutarea caselor din cătunele afectate. De asemenea, se pare că aici a existat și o veche mină de sare, exploatată tradițional, dar care a fost închisă. Astăzi nu se mai văd urmele sale, fiind acoperite de vegetație, dar localnicii încă pot indica locul unde au fost minele, undeva la jumătatea drumului dintre Lueta și Mereşti.

Poziționare GPS: A = 636 m; Er = 10 m; N = 46°16,644'; E = 25°29,335'

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Forma de administrare. Fântâna este în proprietatea comunei, de aici alimentându-se cu apă sărată atât localnicii din Lueta și cartierele sale, cât și alte sate aparținătoare de comună și localitățile învecinate. Fântâna are un administrator, dar care nu este plătit de consiliul local. Funcționează după un anumit program, fiind deschisă trei zile pe săptămână: miercuri de la 14:00-17:00, luni și vineri de la 06:00-10:00. Iarna se deschide după ora 07:00, când se luminează de ziuă, și se închide înainte de lăsarea întunericului, pentru a se evita eventualele accidentări. Dar familia György, care stă câteva case mai jos, și care administrează fântâna, o deschide și la cerere specială.

Descriere. Fântâna propriu-zisă este protejată de o construcție din lemn, în plan pătrat, de forma unei case monocelulare. Planul casei fântânii este un pătrat perfect, având laturile de 440 cm fiecare, și înălțimea de 200 cm. Acoperișul este piramidal, în 4 ape, cu olane în solzi de pește. Casa fântânii are 2 uși de acces, una principală, situată pe latura vestică, înspre drum, și una secundară, așezată pe latura sudică a fântânii. Fântâna propriu-zisă este poziționată în colțul nord-estic al încăperii. Corpul fântânii este scobit dintr-un trunchi de stejar, având o adâncime de cca. 3,50 - 4,00 metri. Ea este de formă rotundă, înscrisă într-un pătrat de lemn, cu latura de 138 cm. Pe fundul fântânii au fost puse niște țigle, pe care pot observa depuneri de sare amestecate cu un nămol albăstrui atunci când aceasta se golește. Fântâna este alimentată printr-un izvor subteran. Inventarul fântânii cuprinde și două găleți din lemn de stejar, prevăzute cu cozi lungi de 3,00 - 3,50 metri, tot din lemn (Pl. II/1-2).

Datare. Cea mai veche inscripție este cea din jurul ușii principale. Aceasta atestă faptul că fântâna a existat încă dinainte de anul 1866. Prima parte a inscripției ce stabilește o datare oarecum exactă se regăsește deasupra ușii principale: *"AZ 1866 DIK ÉVBEN TÜZÁLTAL ELPOZTULT"* - *"A FOST DISTRUSĂ ÎN INCENDIUL DIN 1866"*. Această inscripție se continuă pe amnarul din dreapta ușii principale: *"JULIUS 3DIKÁN"* adică *"PE 3 IULIE"*. Din informațiile oferite de localnici aflăm că ea a fost reconstruită în același an.

Stare de conservare. Starea de conservare a casei fântânii, dar și a fântânii propriu-zise, este foarte bună. Ea este îngrijită foarte atent și în mod regulat, apa sărată fiind considerată în această zonă aliment, ea luând locul sării fine în gospodăriile oamenilor, și uneori chiar locul sării geme.

Descoperiri arheologice:

Cu ocazia cercetărilor arheologice de teren din apropierea fântânii cu apă sărată, dar și din jurul localității Lueta, nu au fost depistate vestigii arheologice.

MEREȘTI, comună, jud. Harghita

Localitatea Merești este situată pe Valea Homorodului Mic, fiind atestată documentar prima oară în anul 1333[11]. Ca și în cazul localității Lueta, și aici sunt dovezi care atestă existența sării geme în subteran, în special din cele relatate de localnici. Fântâna de apă sărată se află cam în centrul localității, pe *strada Sóskút* [magh.], adică *strada "Fântâna de apă sărată"*, la numărul 450. Ea este poziționată chiar pe malul stâng al Homorodului Mic, care traversează localitatea.

Poziționare GPS: A = 561 m; Er = 5 m; N = 46°14,311'; E = 25°27,574'

Forma de administrare. Fântâna este în proprietatea comunei, de aici alimentându-se cu apă sărată atât localnicii din Merești cât și alte sate aparținătoare de comună, dar și localitățile învecinate. Fântâna are un administrator, dar care nu este plătit de consiliul local. Ea nu funcționează după un anumit program, fiind încuiată tot timpul, deschizându-se la cerere. Aici se poate veni oricând după apă, cu condiția de a fi găsit administratorul care păstrează cheia. Localnicii nu plătesc apa sărată pe care o iau, în schimb taxa pentru străini este de 500 lei/litru de murătoare. Programul și taxele sunt afișate pe poarta administratorului, Szabo Tibor, pe la care se trece pentru a se ajunge la fântână.

Descriere. Fântâna propriu-zisă este, și în acest caz, protejată de o construcție din lemn, în plan pătrat, de forma unei case monocelulare, având laturile de 400 cm fiecare, și înălțimea de circa 200 cm. Acoperișul este în 2 ape, având blăneala din scândură și învelitoarea din carton gudronat de culoare neagră-gri. Podeaua încăperii este realizată din dulapi groși de scândură. Fântâna are o singură ușă de acces, așezată pe latura sudică, înspre drum. Fântâna propriu-zisă este poziționată aproximativ în centrul încăperii. Corpul fântânii este scobit dintr-un trunchi de stejar, având o adâncime de cca. 4,00 metri. Ea este de formă rotundă, înălțându-se cu 10 - 15 cm deasupra podelei. În continuare a fost circumscrisă pe înălțime într-un cilindru din lemn, realizat din doage de conifer, probabil brad, strânse cu un cerc metalic, prins în două șuruburi. Acest cilindru are o înălțime de 70 de cm, având rol

www.cimec.ro / www.mncr.ro

de protecție, pentru a se evita eventualele accidente. Fântâna este alimentată printr-un izvor subteran. Inventarul fântânii cuprinde și o găleată din inox, prevăzută cu o coadă din lemn, lungă de 2,28 metri. (Pl. III/5-6)

Datare. Cea mai veche inscripție este cea de pe bârnele din jurul ușii. Aceasta atestă faptul că fântâna a existat la începutul secolului XIX, în anul 1801, iar din cele relatate de localnici acesta ar fi doar unul din anii în care a fost restaurată. Prima parte a inscripției ce stabilește o datare oarecum exactă se regăsește deasupra ușii, și este în limba latină: *"ANNO 1801"*. Cifra 1 este stilizată, în ambele cazuri, la urmă a vând incizată o floare, probabil o lalea. De o parte și de alta a ușii este o altă inscripție, care începe în partea stângă *"UJRAÉPÜLT"* - *"S-A RECONSTRUIT"*, și se continuă în partea dreaptă a ușii *"1860"*.

Stare de conservare. Starea de conservare a casei fântânii, dar și a fântânii propriu-zise, este bună, fiind încuiată permanent.

Descoperiri arheologice:

1. *"Dâmbul Pipașilor"*. Cetate dacică

Cetatea se află la extremitatea sud-estică a comunei Merești, la cca. 15 km de aceasta, la cota de 745 m. Zona este împădurită cu foioase și pajiști montane întinse.

"Dâmbul Pipașilor" (acropola așezării) este de formă conică și are de jur împrejur mai multe terase, toate de origine antropogenă și cu urme de locuire. Pantele sale de sud-est, sud, vest și nord-vest sunt deosebit de abrupte, coborând în Cheile Vârghișului.

Cetatea este cunoscută în literatura arheologică[12].

2. Peștera Mare (Nagy Barlang / Orbán Balázs Barlang) (Pl.V/7).

Peștera se află în Cheile Vârghișului, pe malul stâng al râului Vârghiș, la circa 10 - 20 m altitudine față de albia actuală a acestuia. Accesul se face pe scări metalice amenajate în perioada contemporană.

Peștera este uscată și are mai multe încăperi. Din păcate, este afectată de săpăturile braconierilor (căutători de comori și de paleofaună). Gura peșterii are formă relativ ovală, cu lățimea de 8 m și înălțimea de 5 m. Din pământul răvășit de braconieri în zona intrării și din prima încăpere au fost recoltate fragmente ceramice preistorice și moderne. Nu știm în ce măsură au fost locuite și celelalte încăperi ale peșterii, accesul fără echipament adecvat fiind foarte dificil.

Dintre piese s-a remarcat un vârf de săgeată, lucrat din silex și bine retușat pe o latură, care după formă poate fi atribuit unei locuiri preistorice (Pl.VI/12). Ceramica descoperită este fragmentară, după factură aparține neo-eneoliticului, epocii bronzului mijlociu (Pl.VI/10, 11) și perioadei medievale.

Acest punct este cunoscut în literatura arheologică[13].

Terenul unde se află peștera aparține consiliului local Vârghiș.

Materialul arheologic recoltat din peșteră se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

3. Peștera Cailor (Ló Barlang)

Peștera este ușor accesibilă, se află pe partea dreaptă a Vârghișului, la circa 100 m nord de Peștera Mare și la circa 200 m sud de Dâmbul Pipașilor.

Gura peșterii este de formă triunghiulară și are 10 m la bază, înălțimea de circa 4-5 m, și din câte s-a văzut are un culoar lung de circa 30 - 40 m. Este posibil să aibă mai multe încăperi. A fost puternic afectată de săpăturile braconierilor. Peștera este uscată, oferind condiții prielnice de locuire. La intrarea în prima încăpere se poate observa o săpătură pe mijlocul culoarului, de unde s-au recoltat fragmente ceramice preistorice, dintre care unul poate fi atribuit ce certitudine culturii Coțofeni.

Acest punct este cunoscut în literatura arheologică.

Terenul unde se află peștera aparține consiliului local - Vârghiș.

Materialul arheologic recoltat din peșteră se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

JIMBOR, sat, com. Homorod, jud. Brașov

Localitatea Jimbor este situată pe Valea Homorodului Mic, fiind atestată documentar prima oară în anul 1342[14]. Fântâna de apă sărată se află în afara localității. Din punctul de vedere al situării geografice ea este poziționată pe malul drept al Homorodului Mic, la circa 800 de metri vest de albia actuală a pârâului.

Poziționare GPS: A = 475 m; Er = 5 m; N = 46°05,806'; E = 25°20,991'

Forma de administrare. Fântâna este în proprietatea comunei, dar a fost părăsită, fiind acum în paragină. De aici se alimentau cu apă sărată atât localnicii din Jimbor cât și cei din împrejurimi. Astăzi nu mai este încuiată.

Descriere. Fântâna propriu-zisă este protejată de o construcție din lemn de forma unei case monocelulare. Planul casei fântânii este un dreptunghi, având laturile mari de 400 cm fiecare, și laturile mici de cca. 200 cm. Acoperișul este în 2 ape, fiind învelit cu țigle *"solzi-de-pește"*. Podeaua încăperii lipsește, în

www.cimec.ro / www.mncr.ro

jurul fântânii fiind doar pământ bătătorit. Fântâna a avut o singură ușă de acces care astăzi nu mai există. Fântâna propriu-zisă nu mai există. Ea a fost distrusă, ghizdurile de lemn fiind împrăștiate în interiorul construcției. Ea a avut formă pătrată, cu latura de 1,20 m, și nu se cunoaște la ora actuală adâncimea sa exactă. Din cele relatate de localnici aflăm că probabil a avut peste 5 metri adâncime, iar pe fund se ajunsese la sare gemă, strat ce era la rândul său destul de gros. Inventarul fântânii, din cele relatate de localnici, cuprindea pe vremuri un sul din lemn pe care era agățată găleata de lemn lucrată de meșterii din sat, cu care se scotea apa. Astăzi nu mai există nimic, în afară de o scară din lemn, care probabil era folosită la curățarea fântânii. (Pl. IV/1)

Datare. Deși bârnele care alcătuiesc construcția nu prezintă inscripții, aflăm de la localnici că fântâna are o vechime de cel puțin 150 de ani. Există diferite legende legate de ea, cât și povești privind folosirea apei sărate sau a sării geme, care se presupune că există în această zonă în subteran.

Stare de conservare. Starea de conservare a casei fântânii, dar și a fântânii propriu-zise, este precară. Fântâna nu mai este îngrijită, este descuiată, se prăbușește. Pereții casei sunt deteriorați, iar țiglele de pe acoperiș au început să cadă. Podeaua lipsește cu desăvârșire, pa vreme ploioasă fiind imposibil de pătruns în interior datorită noroiului. Apa și-a pierdut salinitatea inițială datorită stării avansate de degradare a construcției ce proteja fântâna.

Descoperiri arheologice:

De pe teritoriul satului Jimbor se cunosc: topoare de piatră, o seceră de cupru de tip Baniabic, precum și materiale Coțofeni; topoare de tip Dumbrăvița (cultura Glina III-Schneckenberg)[15].

1. *"Dealul Pietros-Sud"* (Koves Domb). Așezare (Pl.V/2).

Poziționare GPS: A = 496 m; N= 46° 06' 059"; E= 25° 22' 666".

Așezarea se află la intrarea în sat pe direcția Homorod - Ocland, pe partea dreaptă a DJ 132. Așezarea ocupă prima terasă înaltă pe malul stâng al Homorodului Mic, la 60 - 90 m est de albia actuală.

Așezarea este delimitată la nord de Pârâul Fântânii; la est de dealuri (altitudine de până la 700 m); la sud de o vale, iar la vest de drumul județean. În plan are forma relativ ovală, și se extinde pe lungimea de 200 (nord - sud) x 100 - 120 m (est - vest). La nord de așezare există o zonă în care sunt depozitate resturile menajere ale oamenilor din sat, ce sunt arse pe loc. Pe locul așezării sunt practicate lucrări agricole, pământul are culoarea brună în care apar multe pietre, și este - din punct de vedere administrativ - proprietate privată.

Materialul arheologic a fost descoperit la suprafața terenului, răspândit pe zona mai sus menționată. O parte din materialul ceramic descoperit aparține perioadei mijlocii a epocii bronzului (Pl.VIII/9). S-a remarcat un buton cilindric aplicat pe peretele vasului, lucrat din lut în amestec cu nisip fin, ornamentat cu șiruri de împunsături triunghiulare, ars reductant, culoarea cenușie (Pl.VIII/12).

Majoritatea fragmentelor ceramice descoperite pot fi atribuite primei vârste a epocii fierului. Acestea sunt lucrate din lut în amestec cu nisip și pietricele, modelate cu mâna, lustruite, arse reductant, culoarea neagră pe exterior și roșie pe interior, ornamentele fiind reprezentate de caneluri (Pl.VIII/10,11).

Acest punct reprezintă o descoperire inedită.

Terenul pe care se află așezarea este împărțit în mai multe proprietăți private.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

2. *"Dealul Pietros-Nord"* (Koves Domb). Așezare (Pl.V/1).

Poziționare GPS: A= 505 m; N= 46° 07' 003"; E= 25° 23' 885".

Așezarea se află la ieșirea din sat, înspre nord, pe partea dreaptă a DJ 132, pe direcția Homorod - Ocland. Așezarea este delimitată la nord, de o zonă joasă, posibil șanț de apărare (?), la sud de Cimitirul Unitarian, la est de un drum forestier, iar la vest de drumul județean. În plan are forma ovală, cu dimensiunile de 150 (nord-sud) x 90 - 100 m (est - vest). Poziția este dominantă, fiind înălțată cu circa 10 - 15 m față de lunca inundabilă a Homorodului Mic. Albia actuală a acestuia curge la 200 - 300 m vest.

În urma lucrărilor agricole de primăvară s-a observat faptul că pământul din așezare are culoare brună, iar cel din jurul ei - culoare gălbuie. Pe toată suprafața apar mulți bolovani de piatră, de unde și numele locului. Materialul arheologic recoltat în urma cercetărilor de teren este reprezentat de unelte din: obsidian (Pl.VII/2), silex (Pl.VII/1, 3-7), corneean (Pl. VII/8,10) și fragmente de râșniță din tuf vulcanic (Pl.VII/9) și de fragmente ceramice.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

În urma analizei materialului ceramic acesta poate fi atribuit mai multor perioade preistorice, începând din: neolitic - ceramică cu pleavă în compoziție; perioada de tranziție la epoca bronzului - Cultura Coțofeni - fragmente ornamentate cu împunsături realizate cu unghia (Pl.VIII/1,3) și cu incizii în formă de căprior (Pl.VIII/2); epoca bronzului - Cultura Wietenberg, ceramică semifină ornamentată cu bandă incizată umplută cu linii incizate, împunsături circulare și caneluri oblice (Pl.VIII/6) și brâuri ornamentate cu "x"-uri incizate (Pl.VIII/5, 7); și din prima vârstă a epocii fierului, s-a remarcat un fragment ornamentat cu caneluri late pe exterior, bine lustruit (Pl.VIII/8).

Această așezare cu mai multe locuiri suprapuse ce datează din neolitic și până în perioada primei vârste a epocii firului, este una dintre cele mai importante descoperi efectuate cu ocazia cercetărilor de teren în zona Bazinului Homoroadelor.

Acest punct reprezintă o descoperire inedită.

Terenul pe care se află așezarea este împărțit în mai multe proprietăți private.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

MERCHEAȘA, sat, com. Homorod, jud. Brașov

Mercheașa este situat pe valea Homorodului Mic, pe malul stâng al acestuia. Prima sa atestare documentară datează din anul 1448[16]. Fântâna de apă sărată se află în afara satului, pe drumul ce duce spre Ocland, în locul numit de localnici *"Slatină"*. Și aici, ca și în cazurile anterioare, se găsește sare gemă în subsol, fapt atestat de încercările de a se găsi gaz metan, când muncitorii care forau au pătruns cu sonda într-un strat de sare gemă.

Poziționare GPS: A = 471 m; Er = 6 m; N = 46°04,19'; E = 25°20,650'

Forma de administrare. Fântâna este în proprietatea comunei, dar a fost părăsită, fiind acum în paragină. Ea a avut un administrator, care ținea cheia și care păstra curățenia. De aici se alimentau cu apă sărată atât localnicii din Mercheașa cât și cei din împrejurimi. Astăzi nu mai este încuiată, încuietoarea fiind permanent ruptă.

Descriere. Spre deosebire de alte fântâni de apă sărată aceasta este diferită din punctul de vedere al materialelor din care este construită casa fântânii. Locul casei vechi, din lemn, a fost luat de o construcție realizată din bolțari de ciment, pe o temelie din beton. Planul construcției este un pătrat cu latura de 3,20 m și înălțimea de 2,00 m. Acoperișul piramidal este construit în patru ape, fiind învelit cu țigle *"solz de pește"*. Fântâna are o singură ușă de acces. Fântâna propriu-zisă este poziționată în centrul încăperii. Gura fântânii a fost prelungită în înălțime cu o construcție în plan pătrat, din lemn de stejar, cu latura de 1 m. Aceasta are înălțimea de 0,70 m, adâncimea fântânii până la nivelul apei, de la gura superioară, fiind de 2,50 m. Pereții fântânii sunt căptușiți cu scândură de stejar, rezistentă la apa sărată.

Datare. Dat fiind faptul că această construcție a fost relativ recent ridicată ea nu prezintă urmele unei datări precise. Nu se cunoaște cu exactitate vechimea fântânii originale din localitate.

Stare de conservare. Starea de conservare a clădirii ce adăpostește fântâna este bună, mai puțin cea a acoperișului, care prezintă urme de deteriorare. Țiglele de pe acoperiș au căzut, ceea ce face ca apele pluviale să pătrundă în fântână, ceea ce ar putea duce la pierderea salinității apei, cum s-a întâmplat și în alte cazuri. Fântâna propriu-zisă este într-o continuă stare de deteriorare, și dacă nu va fi curățată, restaurată și îngrijită se va distruge complet. (Pl. IV/3)

Descoperiri arheologice:

Cu ocazia cercetărilor arheologice de teren din apropierea fântânii cu apă sărată, dar și din jurul localității Mercheașa, nu au fost depistate vestigii arheologice.

COMĂNEȘTI, sat, com. Martiniș, jud. Harghita

Comăneștiul a fost atestat documentar pentru întâia oară în anul 1566[17], fiind situat pe valea Homorodului Mare. Fântâna cu apă sărată este situată în afara localității, la aproximativ 2 km NV de Biserica Unitariană, iar lângă ea, la 20 m, se află cariera de sare (astupată) pe care o foloseau cei din satul Aldea și un izvor cu apă sărată. În zonă curge un pârâu cu apă sărată [magh. *Sósviz*], ce se varsă în Homorodul Mare.

Poziționare GPS: A = 570 m; Er = 5 m; N = 46°16,223'; E = 25°25,682'

Forma de administrare. Fântâna a aparținut satului, dar acum este părăsită. Ca și alte fântâni de apă sărată, ca a fost pe vremuri încuiată și păzită.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Descriere. Fântâna propriu-zisă este protejată de o construcție monocelulară din lemn, în plan pătrat, cu latura de 3,50 m. Înălțimea pereților depășește 2 metri. Acoperișul construcției este construit în două ape, fiind învelit cu scândură. Ușa lipsește, păstrându-se doar ancadramentul acesteia. În interior fântâna este podită. Fântâna propriu-zisă are formă patrulateră, fiind pătrată în plan, cu latura de 1,1 m. Ceea ce o deosebește de alte fântâni cu apă sărată întâlnite până în acest moment este faptul că pereții săi, în adâncime, sunt căptușiți cu piatră de râu, după modelul fântânilor de apă dulce. De la nivelul podelei gura fântânii este înălțată cu ajutorul unui cofraj din ghizduri din lemn, având înălțimea de 0,40 m(Pl. II/5-6).

Datare. Nu putem aprecia cu exactitate vechimea fântânii. Aspectul actual al fântânii este cunoscut de mai bine de 50 ani, vechimea reală fiind de câteva sute de ani (informația exactă s-a pierdut de-a lungul timpului).

Stare de conservare. Atât construcția cât și fântâna propriu-zisă sunt într-o stare precară de conservare. Deși apa fântânii mai este sărată, nu se știe cât timp va rămâne așa. Datorită deteriorării construcției, apele pluviale pătrund în fântână, îndulcindu-i apa. Fântâna este expusă și altor factori care duc la deteriorarea sa continuă. Ea este astăzi folosită doar de câțiva localnici, și față de anul 2003, când era încă folosită de majoritatea sătenilor, starea ei de conservare s-a degradat considerabil. Ea a fost părăsită datorită distanței la care se află, localnicii satului folosind acum fântâna din Mărtiniș, despre care spun că este mai bună calitativ.

Descoperiri arheologice:

1. *"Biserica Unitariană"*. Așezare.

Poziționare GPS: A= 537 m; N= 46° 15' 918"; E= 25° 26' 142".

Așezarea se află la sud de Biserica Unitariană, pe partea dreaptă a drumului ce duce la fântâna cu apă sărată. Pe suprafața de circa 20 x 40 m, în terenul proaspăt arat au fost descoperite materiale arheologice, constând din fragmente ceramice. O mică parte dintre acestea sunt lucrate cu mâna și pot fi atribuite epocii bronzului. Cea mai mare parte a materialelor ceramice sunt lucrate la roată și datează din perioada modernă.

Acest punct reprezintă o descoperire inedită.

Terenul pe care se află aşezarea este împărțit în mai multe parcele agricole private.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

MĂRTINIȘ, comună, jud. Harghita

Comuna Mărtiniș a fost atestată documentar pentru prima oară în anul 1333[18], și este situată pe valea Homorodului Mare. Se pare că și în acest caz localitatea este așezată pe un zăcământ de sare. Chiar lângă fântână, la nici 10 metri, se văd urmele unui foraj, care, din cele relatate de localnici, a fost făcut pentru a se găsi gaz metan. Dar și aici sonda a lovit zăcământul de sare, și se estimează că grosimea acestuia depășește 700 de metri. Din însemnările lui Orbán Balázs din anul 1868 aflăm că *"ținutul Mărtinișului ... este atât de bogat în sare încât pivnițele caselor sunt săpate în sare gemă, dar [n.n. localnicii] nu au voie să folosească această binecuvântare a Domnului, ci aduc sarea de departe (Praid)"*[19]. Se cunosc însă și date legate de existența unei mine de sare în această localitate, despre care aflăm tot de la cercetătorul maghiar: *"despre exploatarea sării de către romani și de către urmașii acestora stau dovadă gurile de mină părăsite și un fragment dintr-o inscripție de pe un altar, găsit în hotarul satului ... această inscripție și alte dovezi găsite la Sânpaul arată că romanii au fost interesați și au exploatat aceste zone bogate în resurse naturale..."*[20]. Fântâna cu apă sărată este situată în centrul localității, pe malul drept al Pârâului Ghipeș [magh. Gyepes], care se varsă în Homorodul Mare, și la circa 200 de metri de casa administratorului fântânii.

Poziționare GPS: A = 506 m; Er = 4 m; N = 46°14,007'; E = 25°23,196'

Forma de administrare. Fântâna de apă sărată aparține comunei fiind în grija unui administrator numit de consiliul local. El este plătit cu o căruță de lemne de foc și percepe o taxă pentru fiecare găleată de apă sărată. De asemenea, fântâna funcționează după un anumit program, astfel: luni este deschisă pentru localnicii din Lopodeni, marți pentru localnicii din Aldea iar vineri pentru localnicii din Mărtiniș. Pentru străini fântâna se deschide și în afara programului stabilit.

Descriere. Fântâna propriu-zisă este protejată de o construcție monocelulară din lemn. Planul construcției este dreptunghiular, având laturile de 4,00 și respectiv 3,50 metri. Pereții au o înălțime de circa 2,00 metri. Pe latura din față a clădirii este poziționată, exact în centrul ei, ușa de acces. Acoperișul construcției a fost construit în două ape, cu frontoane din scân-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

dură, și este învelit cu țiglă. În interior, construcția este podită cu piatră de râu, pe care s-a depus sarea din apa care s-a vărsat pe jos, dându-i un aspect mat, de beton. Fântâna propriu-zisă este oarecum modernizată, fiind mai complexă decât alte fântâni întâlnite până acum. Principiul prin care funcționează este cel al scoaterii apei cu ajutorul unui sul cu manivelă, de care se leagă funia de care este agățată găleata. Fântâna este alcătuită dintr-un trunchi de stejar scobit, care coboară până la o adâncime de circa 5 metri. Deasupra podelei a fost amenajat un cofraj de plan pătrat, cu latura de 1 metru, și cu o înălțime ce nu depășește nici ea 1 metru. Acest cofraj este construit din scânduri. De el sunt prinși și cei doi suporți, tot din lemn, pe care este montat sulul cu manivelă. Tot acest sistem este alcătuit din lemn. Pentru a ușura și a fluidiza circulația, administratorul fântânii a poziționat în fața acesteia, pe un scaun, un butoi prevăzut cu un furtun. Acesta se umple cu ajutorul găleții, care acum este din plastic, luând locul celei vechi din lemn, iar din acest butoi de umplu astăzi sticlele de plastic cu care vin oamenii să ia apă sărată. Inventarul fântânii mai cuprinde pe lângă această instalație complexă, și un jgheab din lemn, poziționat pe peretele din spate al construcției. Acesta are rolul de a direcționa apa către halouri, acele orificii tăiate în pereți, pentru a face posibilă umplerea recipientelor mai mari. Jgheabul se monta pe loc, când era nevoie, în restul timpului stând acoperit, lipit de unul din pereții construcției. (Pl. II/3-4)

Datare. Nu se cunoaște vechimea exactă a fântânii, dar din cele relatate de localnici presupunem că ea există de cel puțin 800 de ani pe aceste meleaguri. Și această construcție de lemn poartă inscripțiile localnicilor și vizitatorilor, scrijelite de-a lungul existenței sale pe pereții exteriori și interiori.

Starea de conservare. Atât casa fântânii cât și fântâna de apă sărată se află într-o stare bună de conservare, fiind atent îngrijite și administrate. Și aici apa sărată este considerată aliment, fiind încă folosită de localnici atât la gătit cât și la hrana animalelor. Din acest motiv, ei o consideră o bogăție a satului, îngrijind-o cum se cuvine.

Descoperiri arheologice:

1. *"Bögözi"*. Așezare (Pl.V/5).

Poziționare GPS: A= 613 m; N= 46° 14' 02"; E= 25° 23' 49".

La ieșirea din sat, pe partea dreaptă a DJ 131 A, pe direcția Mărtiniș - Comănești se află o terasă neinundabilă, la distanța de circa 300 m vest de malul drept al Homorodului Mare. În plan, așezarea are o formă ovală și se întinde pe o suprafață de 300 m (Nord - Sud) x 150 m (Est - Vest). La suprafața terenului solul are culoarea neagră.

În zonă se practicată lucrări agricole iar materialul ceramic apare la suprafața terenului. S-au recoltat fragmente ceramice ce pot fi atribuite perioadei de tranziție la epoca bronzului (cultura Coțofeni) și perioadei mijlocii a epocii bronzului (cultura Wietenberg). Majoritatea fragmentelor ceramice descoperite aparțin perioadei de început a epocii fierului, sunt lucrate din lut în amestec cu nisip și pietricele, modelate cu mâna, bine lustruite, au culoarea neagră pe exterior și roșie pe interior. Ceramica este decorată prin caneluri late (Pl.VI/4,5) și cu un buton aplicat (Pl.VI/6). S-au descoperit și aschii din cornean și un fragment de zgură de fier.

Acest punct reprezintă o descoperire inedită.

Terenul pe care se află așezarea este împărțit în mai multe proprietăți private.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

2. *"Biserica Unitariană"*. Așezare (Pl.V/4).

Poziționare GPS: A= 609 m; N= 46° 13' 49.98"; E= 25° 23' 17.39".

La intrarea în comună, pe partea dreaptă a DJ 131A, pe direcția Mărtiniș - Feliceni, pe un teren dominant, se află o biserică cu zid de fortificație, construită în sec. XIII (se păstrează urmele zidului de fortificație), actualmente Biserica Unitariană din Mărtiniș.

La sud și vest de aceasta, pe un teren arat, s-au descoperit fragmente ceramice lucrate cu mâna. Nu știm în această fază a cercetărilor dacă aceste fragmente se află în stare secundară, ele fiind scoase în momentul construirii bisericii și al extinderii cimitirului.

Fragmentele ceramice sunt răspândite pe o suprafață de circa 50 x 40 m. Așezarea este delimitată la vest de drumul județean; la nord și est de biserică iar la sud de o casă particulară. Ceramica descoperită este lucrată din lut în amestec cu nisip și pietricele, modelată cu mâna, iar ca ornament s-a remarcat o buză de vas cu buton alungit pe gât. După factura ceramicii aceasta poate fi atribuită epocii bronzului (Pl.VI/7-9) dar și din perioada de început a epocii fierului.

Punctul reprezintă o descoperire inedită.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Terenul pe care se află așezarea este împărțit în mai multe proprietăți private.

Materialul arheologic recoltat de la suprafața terenului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni.

SÂNPAUL, sat, com. Mărtiniș, jud. Harghita

Satul Sânpaul, din punctul de vedere al criteriului de repertoriere se situează pe valea Homorodului Mare. Prima sa atestare documentară datează din anul 1334[21]. Spre deosebire de alte localități repertoriate până acum, pe hotarul satului au fost identificate două fântâni cu apă sărată. Una dintre ele este folosită de localnicii din Sânpaul, cealaltă fiind folosită mai mult de localnicii satului vecin, Petreni. Ca și în cazurile întâlnite până acum, și în această localitate se cunoaște cu siguranță existența sării geme în subteran, care a fost găsită în timpul unor săpături de amenajare a unor heleștee de la marginea localității. De asemenea, se cercetează în prezent eventualitatea existenței pe vremuri a unei exploatări controlate de sare gemă, fiind identificate posibile urme ale unei mine vechi de sare. Sarea gemă, bogăția naturală a zonei, este menționată și de Orbán Balázs: *"... lângă Sânpaul sunt ținuturi foarte bogate în sare. Valea lățită a Homorodului din această zonă se întinde pe roci de sare, acoperite de pământ de doar câteva picioare grosime, sub care se găsește deja roca de sare. Chiar și fântâna de la Sânpaul este săpată în sare* [nn. Nu se știe exact la care din cele două fântâni face aici referire autorul] ... *Există dovezi clare că romanii au exploatat sarea gemă aici. Acum această comoară stă aici neexploatată, chiar dacă este la îndemâna Ținutului Secuiesc și al celui Săsesc"*[22].

Fântâna 1 de apă sărată. Se află la intrarea în satul Sânpaul, la circa 2 km de centrul său, pe drumul ce vine dinspre localitatea Ocland. Aceasta este situată chiar pe marginea drumului, foarte aproape de heleșteele săpate de curând.

Poziționare GPS: A = 472 m; Er = 6 m; N = 46?11,001'; E = 25?23,467'

Forma de administrare. Fântâna de apă sărată este în proprietatea obștii, având pe vremuri un administrator. Astăzi ea nu mai este încuiată, nu este păzită și nici nu se percepe vreo taxă pentru folosirea apei de aici. Din cele relatate de localnici aflăm că nimeni nu mai folosește această apă, deoarece, din cauza revărsării heleșteelor de apă dulce din apropiere fântâna a fost inundată de mai multe ori, apa nemaifiind sărată și având gust de mâl.

Descriere. Casa care adăpostește fântâna de apă sărată are forma unei case arhaice, monocelulare, în plan pătrat, cu latura de circa 3,50 m. Înălțimea pereților nu depășește 2,50 m. Casa are un acoperiș în patru ape, învelit cu țigle. Podeaua construcției s-a păstrat doar parțial. Fântâna propriu-zisă este poziționată în mijlocul încăperii, față în față cu ușa. Coșul fântânii a fost desprins și mutat. Acesta are laturile din câte două scânduri, îmbinate la colțuri în aceeași tehnică folosită la construcțiile din lemn, în *"dinte de lup"*. Are planul pătrat, cu latura de 1 metru, acestea fiind și dimensiunile fântânii. Apa era scoasă din fântână cu ajutorul unei găleți, legate cu o sfoară pe un sul din lemn. Sulul de lemn, fixat pe un ax metalic, care are o prelungire care servește drept manivelă, s-a păstrat. El este fixat pe un suport din lemn, pe partea cu manivela, și pe peretele construcției. Pe acesta era rulată sfoara cu care era prinsă găleata de lemn. După distrugerea acestui sistem și înlăturarea cofrajului de lemn apa se scotea din fântână cu ajutorul unui cârlig din lemn, care la un capăt avea o sârmă de care se lega găleata, sistem întâlnit și în alte zone. (Pl. III/3-4)

Datare. Nu se cunoaște vechimea exactă a construcției, dar ea poartă urmele vizitatorilor și a meșterilor care au reparat-o din când în când, care sunt vechi de cel puțin 100 de ani. Luând în considerare și zăcământul de sare din subsolul putem însă spune că, probabil, această fântână există de sute de ani.

Stare de conservare. Fiind deschisă permanent, atât construcția cât și fântâna se deteriorează văzând cu ochii, fiind și părăsită de localnici, nimeni nemaiavând grijă de ea. De asemenea, faptul că este amplasată lângă drum o face greu de întreținut din punctul de vedere al igienei. Apoi, un alt factor care este în dezavantajul fântânii, este apariția heleșteelor, care se revarsă pe timp ploios, și care inundă zona. Astfel, fântâna se umple cu nămol și apă dulce. Localnicii au renunțat să o mai folosească, ei se deplasează până în comuna Mărtiniș și aduc apă sărată de acolo, deoarece, spun ei, apa e mai bună și mai curată.

Fântâna 2 de apă sărată. Se află la o distanță de circa 1 km de fântâna 1, peste deal, urmând firul unui drum de țară. Este mai recentă decât fântâna 1, deci probabil fântâna de care ne vorbește Orbán Balázs este prima din cele repertoriate.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Poziționare GPS: A = 481 m; Er = 7 m; N = 46?10,643'; E = 25?23,341'

Forma de administrare. Fântâna este în proprietatea comunei, dar este folosită mai mult de satele vecine, ai căror locuitori ajung mai ușor la ea, trecând dealurile ce despart localitățile. Ea nu mai are un administrator, și, deși mai are încuietoarea, ea nu se mai încuie.

Descriere. Construcția monocelulară care adăpostește fântâna de apă sărată este dreptunghiulară în plan, având laturile de 3,00 m și respectiv 2,50 m. Înălțimea sa depășește cu puțin 2,00 m. Acoperișul casei fântânii este în două ape, și este învelit cu tablă. Fântâna are o singură ușă de acces, amplasată pe latura sudică a construcției, care nu mai este încuiată. În interior construcția nu este podită, se pot observa doar aglomerări de pietre mari de râu în fața fântânii. Fântâna propriu-zisă este situată în colțul nord-estic al construcției. Aceasta este prevăzută cu un cofraj din scânduri late, prinse la colțuri cu cuie metalice. Planul fântânii este pătrat, având latura de circa 1 metru. Fântâna are pereții căptușiți cu lemn. Nu se știe adâncimea exactă a sa. De asemenea, această fântână are un capac, din scânduri de lemn, pentru a o proteja de poluare. Apa din fântână se scoate cu ajutorul unor cârlige de lemn, confecționate de regulă din crengi naturale, cojite sau nu, de care se agață găleata. (Pl. III/1-2)

Datare. Nu se cunoaște vechimea exactă a fântânii, dar construcția care o adăpostește pare mai nouă decât cea a fântânii 1.

Stare de conservare. Atât construcția cât și fântâna sunt într-o stare de continuă deteriorare, deoarece nu mai sunt îngrijite. Datorită distanțelor și a amplasamentului localnicii au renunțat să o mai folosească.

Descoperiri arheologice:

1. Castrul Roman.

Poziționare GPS: A= 601 m; N= 46° 11' 40"; E= 25° 22' 58".

Castrul roman se află în partea de nord a satului, pe malul drept al Homorodului Mare, albia actuală fiind la circa 200 - 300 m est. Urmele castrului se păstrează în zona Școlii Primare și a Bisericii Unitariane (construită în sec. XIX), până la *"Pârâul Cetății"* și sub clădirile actuale. S-au remarcat fragmente ceramice lucrate la roată, bine arse de factură romană. Este bine cunoscut în literatura de specialitate[23].

Acest punct este bine cunoscut în literatura de specialitate.

Terenul unde se află castrul aparține mai multor proprietăți private.

Materialul arheologic recoltat din zona castrului se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni

2. Sânpaul-Est. Așezare civilă (Pl.V/6).

Poziționare GPS: A= 591 m; N= 46° 11' 44"; E= 25° 23' 06".

La circa 100-150 m est de Castrul Roman și pe partea dreaptă a DJ 131, pe direcția Sânpaul - Mărtiniș, pe prima terasă a Homorodului Mare, se află o așezare civilă contemporană cu castrul roman resturile de cultură materială sunt răspândite pe suprafața de circa 400x50 m.

La suprafața terenului solul are culoarea neagră iar în zonă se practică lucrări agricole intense. Materialul arheologic a fost descoperit la suprafața terenului și este reprezentat în special de ceramică lucrat manual dar și la roata olarului.

Au fost descoperite puține fragmente ceramice modelate cu mâna ce pot fi atribuite epocii bronzului și câteva unelte din piatră (silex și gresie).

Materialul ceramic preponderent aparține locuirii din perioada romană (este modelat la roată, din lut în amestec cu nisip fin, ars oxidant).

Așezarea este cunoscută în literatura de specialitate.

Terenul unde se află așezarea aparține mai multor proprietăți private.

Materialul arheologic recoltat din așezare se află depozitat la Muzeul Carpaților Răsăriteni

3. Sânpaul. Minele romane (Pl.V/8)

Poziționare GPS: A= 468 m; N= 46° 10' 46"; E= 25° 23' 37.81"

La 1,5 km sud-est de sat, pe partea dreapta a drumului spre Ocland, în locul numit de localnici "Fântâna sarata" sau „în locul unde romanii exploatau sarea" se afla salinele exploatate în perioada romana. Aici s-au descoperit monede, ceramica si un altar votiv care aminteste de un conducator salinarium. Altarul se afla la Muzeul National Secuiesc din Sfântu Gheorghe.

La suprafata terenului se observa piloni din lemn ce sunt înfipti în pamânt. Pilonii au înaltimea de circa 0,5 – 0,8 m si grosimea cuprinsa între 0,2 – 0,4 m. Acestia sunt dispusi în forma unui culoar si pot reprezenta locul pe unde se facea probabil accesul în mina.

RUPEA, oraș, jud. Barșov

Localitatea Rupea este situată pe Pârâul Valea Mare, afluent al Homorodului Mare. Prima oară a fost atestată documentar ca

www.cimec.ro / www.mncr.ro

așezare rurală în anul 1433, iar începând din anul 1951 a devenit oraș, în județul Brașov[24]. În zona orașului Rupea s-au făcut numeroase sondaje, pentru a se găsi apă potabilă, în special în anii 1993-1995. La adâncimea la care s-a forat, la circa 120 metri, s-au găsit atât straturi de apă dulce, dar sălcie, cât și straturi de apă sărată. Apa dulce nefiind potabilă, forajele au fost închise. La nord de actuala fântână, cam la 2.500 m, s-a forat în anul 1995 la aproximativ 25 - 30 m adâncime și s-a dat peste aceeași apă sărată. Probabil că o pânză de apă sărată domină zona la această adâncime. În același an s-a forat și în zona cartierului Cozubran din orașul Rupea într-un triunghi cu laturile de 10 m și s-a dat, în două forări, peste apă dulce - sălcie și într-o forare de apă sărată. Rezultă că în Rupea și în împrejurimi ar fi o pânză de apă sărată de mari dimensiuni. Dacă aici apa sărată se află din belșug, pentru aprovizionarea cu apă dulce s-a recurs la alimentarea populației orașului Rupea cu apă potabilă din barajul Dolca, situat la o distanță de 18 km[25]. Fântâna de apă sărată este poziționată pe malul stâng al Pârâului Cozd, în locul numit de localnici *"La Slatini"*.

Poziționare GPS: A = 455 m; Er = 5 m; N = 46°02,230'; E = 25°14,510'

Forma de administrare. Fântâna este în proprietatea obștii, având doi administratori, care au cheia. Pe ușa fântânii stă următoarea inscripție: *"Slatină! Cheia se găsește la primărie! Cam. 14. D-l Roșu Petru. Program sv. 8.00 - 16.00"*. Fântâna este încuiată permanent, iar cine dorește să ia apă sărată, numită slatină în această zonă, ia cheia, ia apă, și apoi duce cheia înapoi la administrator.

Descriere. Fântâna de slatină este protejată de o construcție din beton armat, prima de acest tip întâlnită pe parcursul cercetărilor. Aceasta are plan dreptunghiular, cu laturile de 3,50 m și respectiv 3,00 m, înălțimea pereților fiind de circa 2,00 m. Acoperișul, o planșă de beton, este înclinat într-o apă, spre pârâu, peretele din față fiind puțin mai înalt decât peretele din spate. Construcția are o singură ușă de acces, metalică, cu două încuietori. Fântâna propriu zisă a fost amenajată de dl. Petru Roșu. Puțul vechii fântâni a fost spălat cu apă dulce și a fost căptușit cu dulapi de stejar. Apa sărată a umplut apoi puțul, izvorul fiind foarte puternic, el curgând chiar și după distrugerea vechii fântâni. Adâncimea fântânii actuale este de 8 - 8,30 m, din care apa ajunge până la 4 m. Surplusul apei care izvorăște se scurge permanent în pârâul Cozd. Planul ghizdurilor la nivelul solului este dreptunghiular, cu laturile de 1,19 m și respectiv 1,10 m. Înălțimea ghizdurilor de la nivelul solului este de 0,90 m. Pe două laturi paralele ale fântânii au fost montați doi suporți din lemn, uniți transversal în partea superioară cu un lemn. Pe suporții din lemn a fost prins un ax metalic, pe care este montat un sul din lemn. Unul din capetele acestui ax se continuă printr-o prelungire, care servește drept manivelă, fiind acționată manual. Pe sul se înfășoară sfoara de care este prinsă găleata de aluminiu, cu care se scoate astăzi slatina. (Pl. IV/1-2)

Datare. Fântâna de slatină a fost amenajată în anul 1994. Ea a fost reconstruită deoarece se simțea nevoia de apă sărată, atât localnicii cât și ciobanii de la stânele din jur resimțindu-se de pe urma lipsei acesteia. Fântâna cea veche, care a fost distrusă în jurul anilor '60, data cel puțin din secolul al XIX-lea, fiind construită în întregime din lemn de stejar, care pare a fi cel mai rezistent la apa sărată.

Stare de conservare. Construcția care adăpostește fântâna este într-o stare bună de conservare. Și fântâna propriu-zisă se păstrează bine, cu excepția părților sale metalice, care au ruginit deja. Vorbim aici în special de axul metalic pe care este poziționat sulul instalației și despre găleata din aluminiu, care este și ea atacată de rugină.

Descoperiri arheologice:

Echipa noastră nu a fost efectuat cercetări arheologice de teren în jurul localității Rupea.

RACOȘUL DE JOS, comună, jud. Barșov

Deși localitatea Racoș este situată pe Valea Oltului, ea a fost inclusă în acest repertoriu deoarece închide, din punct de vedere geografic și geologic, granița sud - vestică a teritoriului repertoriat, dominat de surse de sare. Localitatea Racoș, reședința comunei cu același nume, a fost menționată documentar pentru întâia oară în anul 1421, purtând denumirea de Racoșul de Jos până în anul 1968[26]. Fântâna de apă sărată este situată la circa 1,5 km de centrul localității, pe un drum forestier, pe malul pârâului Cold.

Poziționare GPS: A = 478 m; Er = 8 m; N = 46°02,363'; E = 25°24,641'

Forma de administrare. Fântâna aparține comunei. Pe vremuri era încuiată, având și un program de deschidere, dar astăzi nu mai are ușă, deoarece aceasta a fost furată. Înainte se percepea o taxă pentru apa sărată, excepție

www.cimec.ro / www.mncr.ro

făcând localnicii din Racoș și Mateiaș, administrator fiind un localnic care avea casa la capătul satului, aproape de fântână. Astăzi accesul la apa sărată este liber, dar, din acest motiv, nici fântâna nu mai este îngrijită de primărie.

Descriere. Fântâna de apă sărată este adăpostită de o construcție monocelulară din lemn, în plan aproape pătrat, cu latura medie de 2,70 m, pereții săi având o înălțime de circa 2,00 m. Acoperișul este piramidal, în patru ape, și este învelit cu scânduri. Construcția are o singură ușă de acces, din care s-a păstrat doar ancadramentul, deoarece ușa propriu-zisă a fost furată. Fântâna propriu-zisă este situată în mijlocul încăperii podite. Ea are o adâncime de 4,00 m, din care 2,00 m apă. În interior puțul fântânii a fost căptușit cu dulapi de stejar. Apa se scoate din fântână cu ajutorul unei găleți din plastic, legate de o funie.

Datare. Nu se cunoaște vechimea exactă a fântânii, dar se spune că ea se află în acest loc cel puțin din anul 1900. Se mai vorbește de asemenea de existența unei alte fântâni de apă sărată, care se afla la circa 4 km depărtare de aceasta, dar care a fost distrusă de localnici, deoarece era prădată în mod constant de străini și de ciobani, și era prea departe pentru a putea fi păzită.

Stare de conservare. Starea de conservare a construcției nu este foarte bună, ea fiind instabilă, fiind înclinată într-o parte. Ar trebui consolidată și stabilizată. De asemenea îi lipsește ușa, motiv pentru care nu se poate menține curată, dovadă numeroasele crengi de pe fundul acesteia. Nici acoperișul ei nu este de mare ajutor, printre scândurile poziționate orizontal apa ploilor pătrunzând foarte ușor, fapt ce va duce la un moment dat la desalinizarea apei. Fântâna propriu-zisă este în stare bună de conservare, dar necesită îmbunătățiri, poate chiar un sistem de scoatere a apei care să protejeze și mai mult pereții ei.

Descoperiri arheologice:

Cu ocazia cercetărilor arheologice de teren din apropierea fântânii cu apă sărată din jurul localității Racoșul de Jos, nu au fost depistate vestigii arheologice.

În Defileul Oltului de la Racoș sunt cunoscute vestigii arheologice ce datează din epocile preistorice și din perioada dacilor. Din a doua vârstă a epocii fierului, în mod deosebit perioada Burebista-Decebal, se cunosc pe partea dreaptă a Oltului, o cetate cu zid de piatră (Tipia Racoșului) și două așezări civile (Câmpul Caprei, Podul Mare), iar pe partea stangă două cetăți cu zid (Tipia Ormenișului și Piatra Detunată) și o fortificație hallstattiană refolosită parțial de daci (Dealul Vărăriei)[27].

Dan Lucian Buzea
Andrea Chiricescu

Note / *Notes*

1. **Ciobanu 2003,** 17 - 18
2. Idem, 18
3. **Ferenczi-Ferenczi 1979,** 411-430
4. **Orbán 1868,** 135
5. **Ciobanu 2003,** 18
6. **Ferenczi-Ferenczi 1979,** 411-412
7. **Cavruc 2000,** 133; **Crișan 2000**
8. **Ghinea-Ghinea 2000,** 310
9. **Orbán 1868,** 84
10. Idem
11. **Ghinea-Ghinea 2000,** 337
12. **Crișan 2000,** 54-56; **Crișan 2003,** 119 - 128; **Crișan 2003a,** 40 - 42
13. **Emődi 1980,** 429-431; **Marcu 1976,** 73-95
14. **Ghinea-Ghinea 2000,** 293
15. **Costea 1995,** 34 - 57
16. **Ghinea-Ghinea 2000,** 337
17. **Ghinea-Ghinea 2000,** 148
18. **Ghinea-Ghinea 2000,** 333
19. **Orbán 1868,** 164
20. Idem
21. **Ghinea-Ghinea 2000,** 480
22. **Orbán 1868,** 168
23. **Cavruc 2000,** 137
24. **Ghinea-Ghinea 2000,** 461
25. Cecetare de teren - 2005. Interviu cu primarul orașului Rupea, dl. Flaviu Dumitrescu
26. **Ghinea-Ghinea 2000,** 439
27. **Costea-Ștefănescu 2003,** 11-30

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Bibliografie / *Bibliography*

Butură 1978
BUTURĂ, Valer. *Etnografia poporului român. Cultura meterială*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1978. 465 p.

Cavruc 2000
CAVRUC, Valeriu. *Repertoriul arheologic al județului Harghita*, Sfântu Gheorghe, 2000

Ciobanu 2003
CIOBANU, Doina. *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I - XIII e.n.) în spațiul Carpato - Dunărean*. Buzău: Edit. Alpha MDN, 2003. 242 p.

Costea 1995
COSTEA, Florea. *Repertoriul arheologic al județului Brasov (I)*. În: *Cumidava, XV-XIX*, Brașov

Costea - Ștefănescu 2003
COSTEA, Florea, ȘTEFĂNESCU, Radu. *Descoperiri arheologice recente în Defileul Oltului de la Racoș*. În. Catalogul Expoziției: *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 2003, p. 11 - 30.

Crișan 2000
CRIȘAN, Viorica. *Dacii din estul Transilvaniei*, Sfântu Gheorghe, Ed. Carpații Răsăriteni, 2000

Crișan 2003
CRIȘAN, Viorica. *Așezarea dacică fortificată de la Merești. Județul Harghita*. În. Catalogul Expoziției *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 2003, p. 119 - 128.

Crișan 2003a
CRIȘAN, Viorica. *The Fortified Settlement from Merești, Harghita County*. În. *New Archaeological Discoveries in South-Eastern Transylvania*. Exhibition Catalogue, Sfântu Gheorghe, 2003, p. 40 - 42

Emődi 1980
EMÖDI, János, *Descoperiri arheologice din peșterile din Cheile Vârghișului*. În: *Aluta*, XII-XIII, Sfântu Gheorghe, 429 - 431.

Ferenczi - Ferenczi 1979
FERENCZI, Geza; FERENCZI, Istvan. *Observații de topografie arheologică în partea superioară a Depresiunii Homoroadelor (Jud. Harghita) între anii 1957 - 1978*. În: *AMN XVI*, Cluj-Napoca, 1979. p. 411-430

Ghinea - Ghinea 2000
GHINEA, Dan; GHINEA, Eliza. *Localitățile din România. Dicționar*. București: Edit. Enciclopedică, 2000. 500 p.

Orbán 1868
ORBÁN BALÁZS. *A székelyföld leirása. Történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból. [Descrierea Ținutului Secuiesc. Din punct de vedere istoric, arheologic, geografic si etnografic]*. Vol. I. Pesta: Editura Rath Mor, 1868. 239 p.

Praoveanu 2001
PRAOVEANU, Ioan. *Etnografia poporului român*. Brașov: Edit. Paralela 45, 2001. 300 p.

Marcu 1976
MARCU, Mariana. *Vechi cercetări în peșterile de la Merești, jud. Harghita*. În: *Muzeul National, III*, p. 73 - 95.

Explicațiile planșelor / *Explanations of the plates*

Planșa I. Depresiunea Homoroadelor. Descoperirile arheologice și fântânile de apă sărată
Plate I. The Homoroade Valley. The archaeological discoveries and the brine wells
Legend: 1. rock salt; 2. brine springs; 3. brine wells; 4. salty muds; 5. salt water lakes; 6. Neo-Eneolithic; 7. Transition Period; 8. Bronze Age; 9. First Iron Age; 10. La Tene; 11. Roman Period; 12. Post-roman Period; 13. Fortifications; 14. Graves; 15. Ritual Deposits

Planșa II. Fântâni de apă sărată din Depresiunea Homoroadelor
1. Lueta - casa fântânii; 2. Lueta - fântâna de apă sărată ; 3. Mărtiniș - casa fântânii
4. Mărtiniș - fântâna de apă sărată ; 5. Comănești - casa fântânii ; 6. Comănești - fântâna de apă sărată
Plate II. Brine wells on the Homoroade Valley
1. Lueta - the house of the well ; 2. Lueta - the brine well ; 3. Mărtiniș - the house of the well
4. Mărtiniș - the brine well ; 5. Comănești - the house of the well; 6. Comănești - the brine well

Planșa III. Fântâni de apă sărată din Depresiunea Homoroadelor
1. Sânpaul 2 - casa fântânii ; 2. Sânpaul 2 - fântâna de apă sărată ; 3. Sânpaul 1 - casa fântânii
4. Sânpaul 1 - fântâna de apă sărată ; 5. Mereşti - casa fântânii ; 6. Mereşti - fântâna de apă sărată
Plate III. Brine wells on the Homoroade Valley
1. Sânpaul 2 - the house of the well ; 2. Sânpaul 2 - the brine well; 3. Sânpaul 1 - the house of the well
4. Sânpaul 1 - the brine well; 5. Mereşti - the house of the well ; 6. Mereşti - the brine well

Planșa IV. Fântâni de apă sărată din Depresiunea Homoroadelor
1. Rupea - casa fântânii ; 2. Rupea - fântâna de apă sărată ; 3. Mercheașa - casa fântânii
4. Jimbor - fântâna de apă sărată ; 5. Racoș - casa fântânii
Plate IV. Brine wells on the Homoroade Valley
1. Rupea - the house of the well ; 2. Rupea - the brine well; 3. Mercheașa - the house of the well
4. Jimbor - the brine well ; 5. Racoș - the house of the well

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa V. Situri arheologice din zona Depresiunii Homoroadelor

1. Jimbor Nord, vedere generală dinspre nord-vest ; 2. Jimbor Sud, vedere asupra așezării de pe Cetatea Jimborului ; 3. Bădeni, vedere generală a Dealului Cetății Dacice ; 4. Mărtiniș, Biserica Unitariană, vedere dinspre sud-vest asupra sitului arheologic; 5. Mărtiniș, Bogozi, vedere dinspre nord. Aspect din timpul cercetărilor de teren; 6. Sânpaul - Așezarea civilă, vedere dinspre nord 7. Mereșri - Peștera Mare, vedere generală ; 8. Sânpaul - Minele romane.

Plate V. Archaeological sites from the Homoroade Valley

1. North Jimbor, general view from north-vest ; 2. South Jimbor, view upon the settlement caught from the Jimbor Fortress; 3. Bădeni, general view upon the Hill of the Dacian Fortress ; 4. Mărtiniș, the Unitarian Church, view upon the archaeological site taken from south-vest; 5. Mărtiniș, Bogozi, view from north. Aspects of the field study ; 6. Sânpaul - Roman civilian settlement, view from north 7. Mereşti - the Big Cave, general view ; 8. Sânpaul - Roman salt mines.

Planșa VI. Materiale arheologice descoperite în Depresiunea Homoroadelor

(1-11 ceramică; 12 - silex); 1-3, 7-11 - epoca bronzului; 4 -6 - Prima vârstă a epocii fierului; 12 - vârf de săgeată din silex.
1,2 - Crăciunel ; 3 - Bădeni; 4-6, Mărtinis, Bogozi; 7 -9, Mărtiniș, Biserica Unitariană
10 - 12, Mereşti - Peștera Mare

Plate VI. Archaeological material discovered in the Homoroade Valley

(1-11 pottery; 12 - silex); 1-3, 7-11 - Bronze Age; 4-6 - First Iron Age, 12 - Arrowhead made of silex. 1, 2 - Crăciunel ; 3 - Bădeni ; 4-6 - Mărtiniș, Bogozi ; 7-9 - Mărtiniș, Unitarian Church ; 10-12 - Mereşti, The big Cave

Planșa VII. Materiale arheologice descoperite în Depresiunea Homoroadelor - Jimbor Nord,

1 - 10 unelte din piatră: 1 - gratoar pe lamă de silex; 2 - lamă din obsidian; 3 - 5, lame silex; 6, aschie silex; 7 - nucleu silex; 8, 10 - lame din corneean; 9 - râșniță din andezit.

Plate VII. Archaeological material discovered in the Homoroade Valley - North Jimbor,

1-10 stone tools: 1 - scraper; 2 - blade made of obsidian; 3 - 5 silex blades; 6 - silex chip; 7 - raw silex; 8, 10 - corneean blades; 9 - andesite grinder

Planșa VIII . Materiale arheologice descoperite în Depresiunea Homoroadelor

1-3, cultura Coțofeni; 4-7, 9, 12 - cultura Wietenberg,
8, 10, 11 - Prima vârstă a epocii fierului: Ceramică. Jimbor Nord, 1 - 7: Jimbor Sud, 9 - 12.

Plate VIII. Archaeological material discovered in the Homoroade Valley

1-3, Coțofeni Culture; 4-7, 9, 12 - Wietenberg Culture, 8, 10, 11 - First Iron Age Pottery: 1 - 8 North Jimbor. 9 - 12 South Jimbor

Abstract

The brine wells and archaeological discoveries repertory on the Homoroade Valley

The article is a preliminary result of the ethno-archaeological surveys which took place on the Homoroade Valley, during 2003 - 2005, as part of a larger project, called The Pre-industrial Exploitation of Salt. Both the archaeological and the ethnographical researches try to prove that the exploitation of salt begun somewhere in a far past, and it is still done traditionally by people today. The article shows evidence of 10 brine wells found in this area, all of them being carefully built and cared for in the past. This shows the importance they had in the life of the inhabitants, and 8 of them are still in use today. The archaeological evidence shows that the most important settlements of this area were situated close to these points where one could find salt, in all its forms: brine springs, brine wells, salty lakes, salty mud and rock salt. It needs to be mentioned that in most of the places where there is a brine well, evidence shows that there is also rock salt beneath the earth and in some places it has been exploited in the past. Thus, without drawing any final conclusions, we felt the need to mention these results, to draw the attention of specialists upon their existence and closeness, and to highlight the need of a deeper research in the future.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

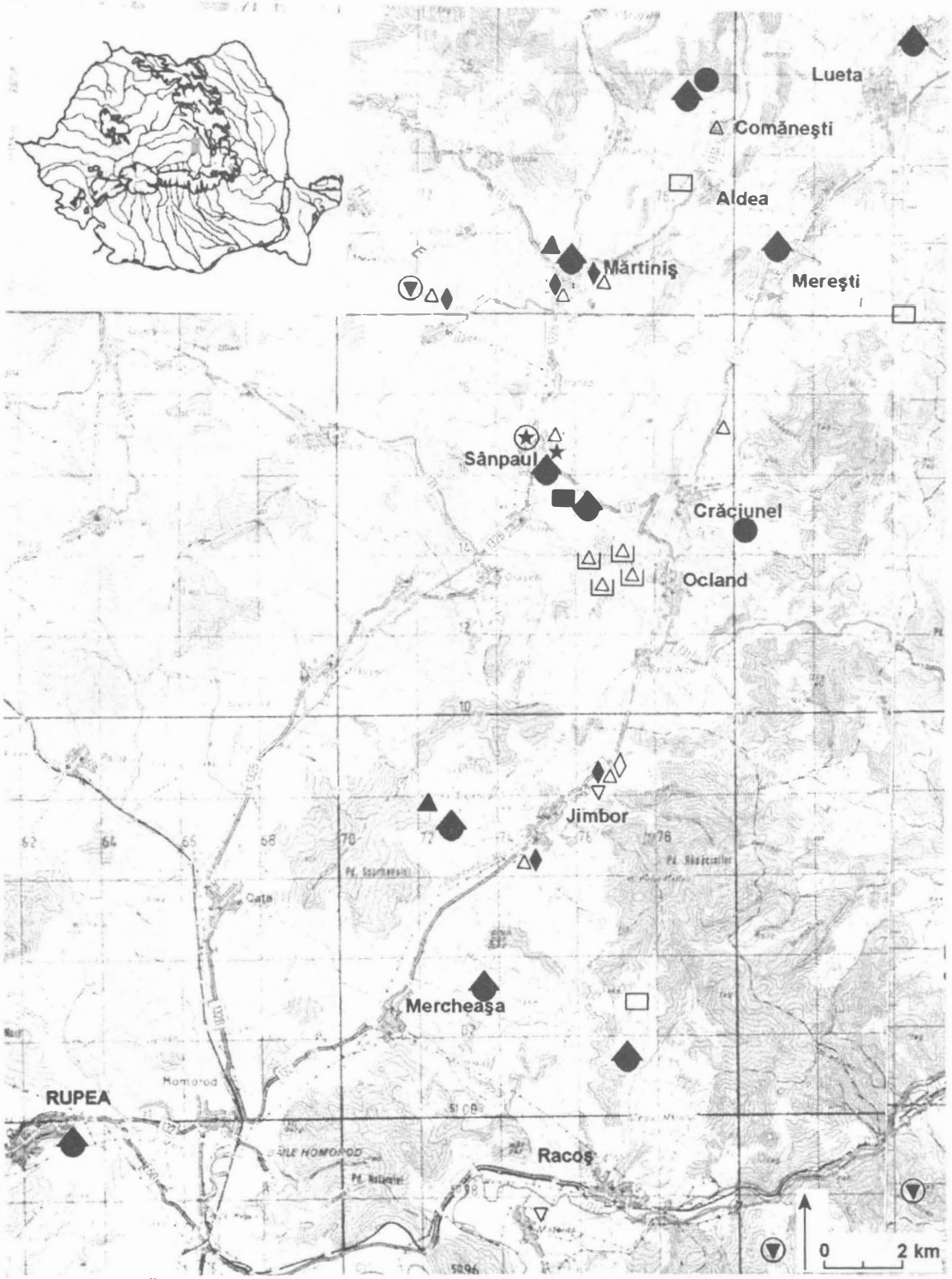

LEGENDĂ

1 - Sare gemă
2 - Izvoare de apă sărată
3 - Izvoare de apă sărată amenajate (fântâni)
4 - Nămoluri sărate
5 - Lacuri cu apă sărată
6 - Neo-eneolitic
7 - Perioada de tranziție
8 - Epoca bronzului
9 - Prima vârstă a epocii fierului
10 - La Tene
11 - Roman
12 - Postroman
13 - Fortificații
14 - Funerar
15 - Depuneri rituale

Planșa I / *Plate I*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

3

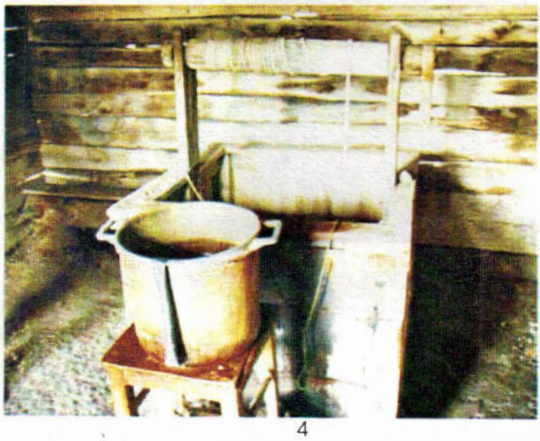

4

5

6

Planșa II / *Plate II*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

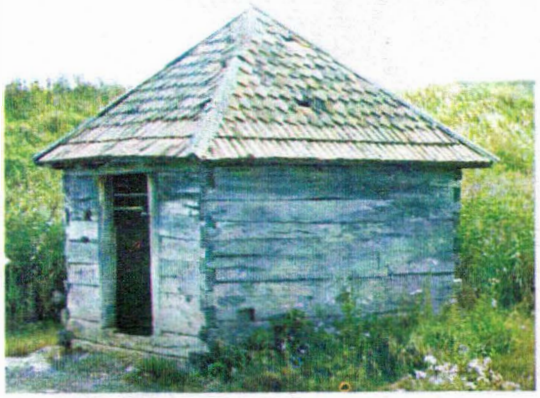

3

5

5

6

Planșa III / *Plate III*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

2

3

4

Planşa IV / ***Plate IV***

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1

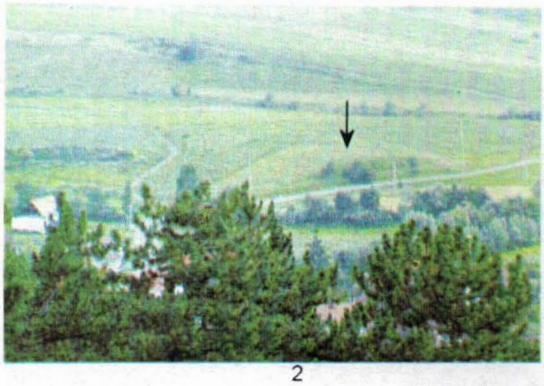
2

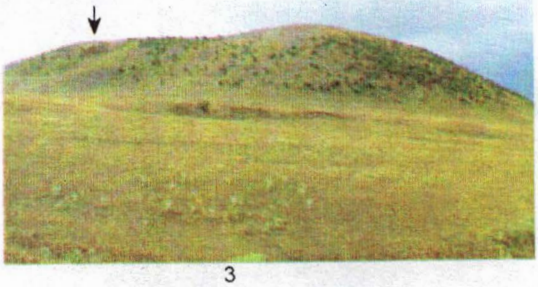
3

4

5

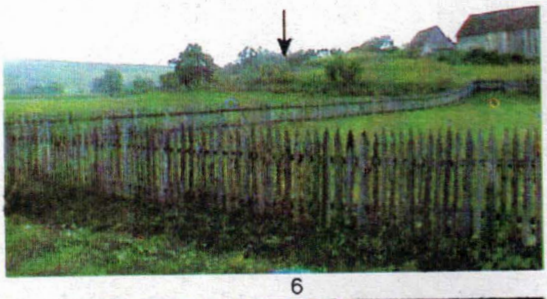
6

7

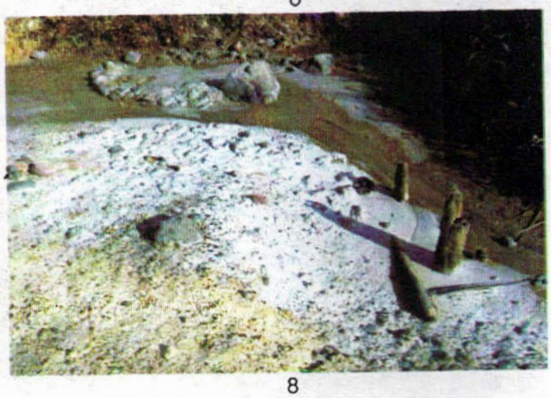
8

Planșa V / *Plate V*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa VI / *Plate VI*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

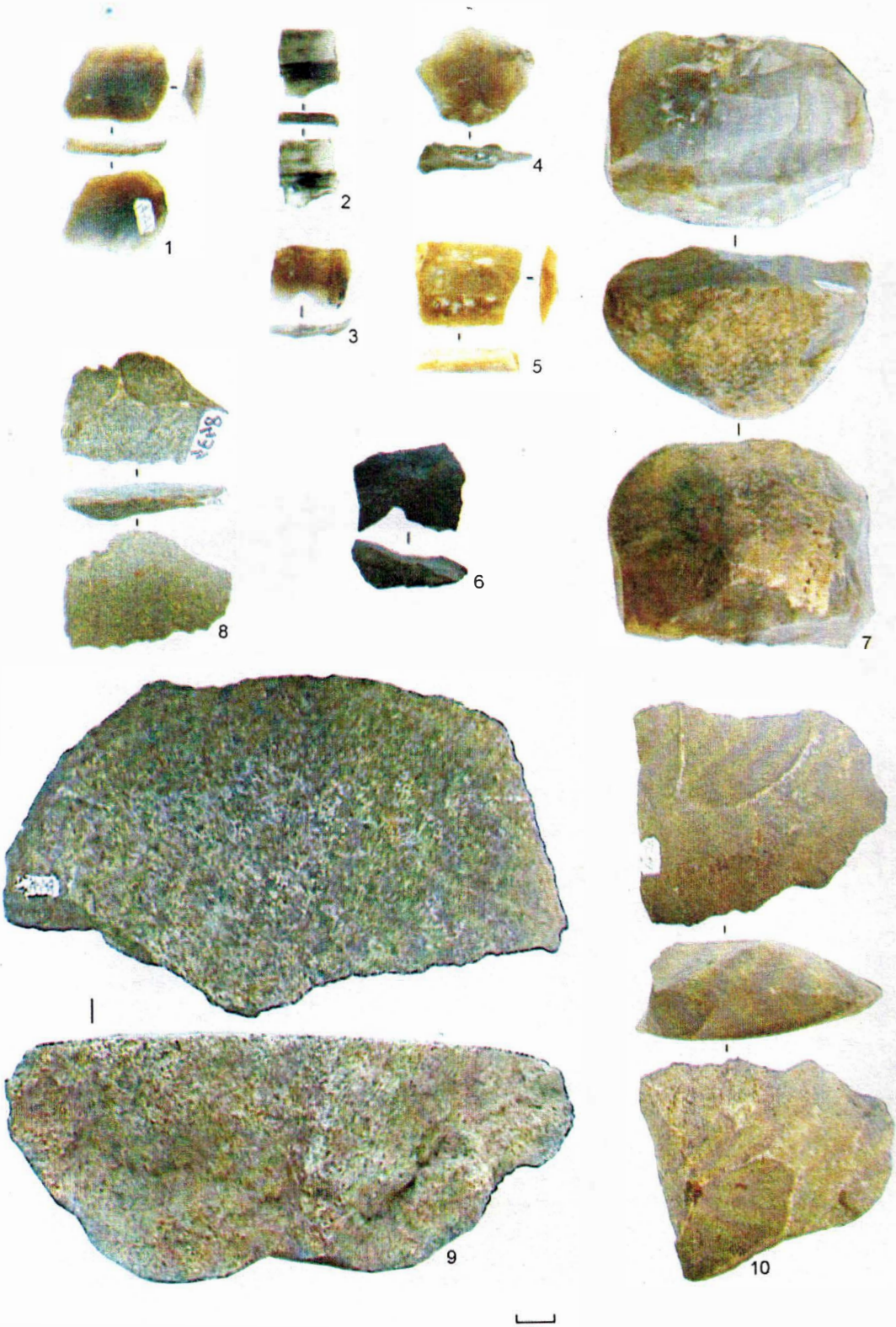

Planșa VII / *Plate VII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

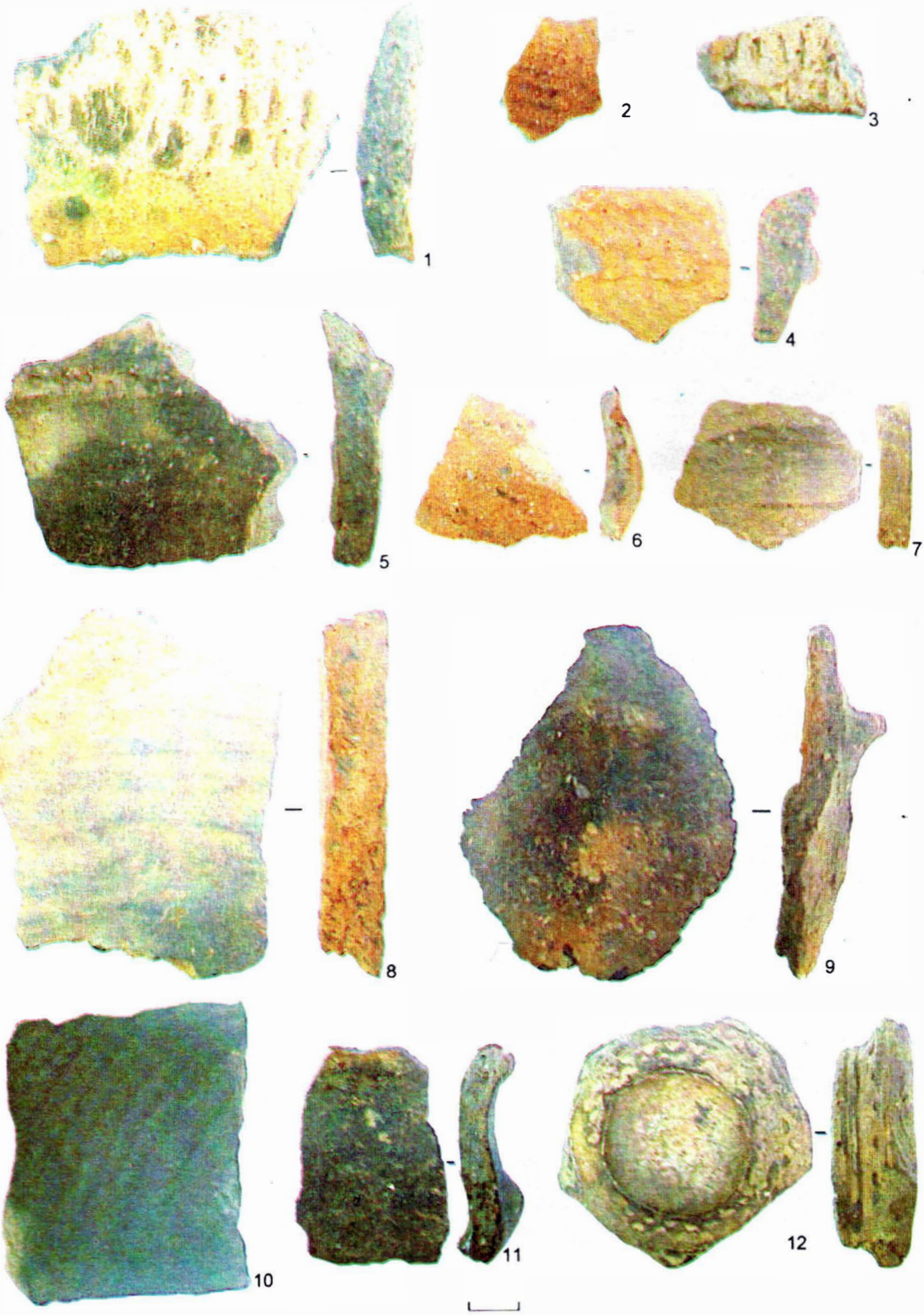

Planșa VIII / *Plate VIII*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ETNOGRAFIE
Etnography

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Sarea - tradiție, simbol și ritual

Importanța sării pentru comunitățile umane este binecunoscută, atât sub raport economic, cât și spiritual. Nevoia de sare, atât pentru oameni cât și pentru animale, a făcut ca așezările din apropierea izvoarelor sărate, a lacurilor sau depozitelor de sare să fie mai căutate încă din preistorie, în special de populațiile de agricultori. Hrana animală, spre deosebire de cea vegetală, are în componența ei și sare, fiind suficientă pentru consum. Odată cu diversificarea alimentației a apărut și nevoia de suplimentare a cantității de sare din organism. Izvoarele sărate, depunerile de sare din jurul lacurilor sărate, vor fi fost primele surse folosite de populațiile străvechi. Cu timpul, sarea a fost obținută fie prin evaporarea apei sărate prin expunerea ei la soare, fie prin fierberea apei de mare. Și astăzi întâlnim asemenea procedee de extragere a sării marine.

Exploatarea și valorificarea sării la noi în țară a fost analizată printre alții de cercetători precum V. Cristescu[1], pentru perioada romană, Al. Doboși[2], pentru evul mediu transilvănean, I. Șuta și A. Ilea pentru Maramureș și Bihor în sec. al XVIII-lea[3] sau Mara N. Popp[4] pentru Țările Române. Pentru perioada modernă și contemporană lucrările sunt numeroase. Drumurile sării și comerțul cu sare au constituit o preocupare și pentru etnologi, lucrările lui Romulus Vulcănescu[5], Maria Bocșe[6] și alții, fiind binecunoscute. Extragerea sării, litigii privind dreptul asupra comercializării sării, sarea ca monedă de schimb, sarea în toponimie, terminologia sării, sarea în alimentație, sarea în medicina populară, sarea în folclor, sarea în farmece, descântece și desfaceri, sarea în legende și basme, sunt doar o parte din subiectele posibile, dată fiind importanța sării și diversitatea aspectelor care pot fi analizate.

Sarea are însă și o valoare simbolică importantă la majoritatea populațiilor. Folosită ca element purificator în șintoism, ca simbol al hranei spirituale în liturghia botezului - *"sare a înțelepciunii"*, ca ofrandă împreună cu pâinea în creștinism, sarea este și un element important în ritualuri, de la cel ebraic de sfințire a victimelor, de purificare a gospodăriei la diverse populații, până la cel de purificare a spațiului de către luptătorii de sumo. La greci, la evrei, la arabi, ca și la români, sarea este și un simbol al ospitalității și al prieteniei, pentru care este împărțită, având valoarea unei legături de frăție[7]. Sarea este considerată și element primordial, deoarece lichidul în care se scaldă embrionul este sărat ca și marea din care a apărut viața pe planetă[8].

În spațiul românesc sarea este folosită pentru acțiunea sa benefică sau malefică în diferite ritualuri.

Astfel, sarea este folosită în ritualuri de aflare a viitorului. Exemplul cel mai cunoscut, care s-a păstrat până astăzi, de meteorologie populară, este cel în care în noaptea de Sfântul Vasile se pun cele 12 coji de ceapă umplute cu sare, care se menesc celor 12 luni, a doua zi cantitatea de apă aflată în coji corespunzând lunilor ploioase sau secetoase[9]. În anumite zone ale țării se crede că *"dacă arunci o mână de sare în foc stă ploaia"*[10], iar dacă *"se umezește sarea fără motiv în vasul în care este păstrată, înseamnă că se apropie ploaia"*[11].

Sarea se folosește și în ritualuri de aflare a ursitei. Astfel, turta de Andrei este o pâiniță nedospită, foarte sărată, preparată de fetele nemăritate în ajunul de Sântandrei, pentru aducerea ursitului, care să stingă setea[12]. În alte zone, turta era dată la câine sau pisică pentru a vedea direcția din care va veni ursitorul[13].

Aflarea sexului copilului nenăscut cu ajutorul sării este consemnată de mai mulți cercetători, astfel, *"dacă pui sare pe capul unei femei îngreunate, fără știința ei, și dacă ea în urmă pune mâna pe nas, atunci are să nască băiat; iar dacă pune mâna la gură, are să nască fată"*[14].

Sarea are și valențe apotropaice, putând proteja și purifica atât oameni și animale cât și spațiul de locuit. La construcția unei case, se pune aghiasmă, tămâie, sare, capete de câine ori de vită, sub talpa casei, la fiecare colț, *"Să ferească Dumnezeu casa de fulgere, de foame și de boli. Pâine și sare să fie în casă"*[15].

Pragurile casei se presară cu sare sfințită pentru a proteja casa împotriva farmecelor, cu același scop punându-se sare în încălțări, sau pe capul copilului, când este descântat cineva bolnav din casă, pentru a-l proteja împotriva bolii[16]. Vitele sunt protejate împotriva farme-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

celor tot cu ajutorul sării, care este pusă în hrană sau descântată și îngropată sub pragul ușii de la grajd[17].

Sarea, pelinul și usturoiul în jurul cărora a jucat ceata de călușari sunt folosite mai apoi la diferite leacuri[18].

Sarea poate fi însă folosită și în magia neagră pentru a provoca răul, prin farmece și descântece, de la luarea manei la vite, (se pune un drob de sare în calea vitelor să treacă peste el, pierzându-și astfel mana), până la provocarea morții unei persoane, pentru aceasta folosindu-se sare ținută sub limba mortului și apoi pusă în mâncarea celui a cărui moarte este dorită[19]. Ca ofrandă, sarea este folosită de vrăjitoare, într-un ritual complex, care o depune împreună cu pâinea în locul de unde a smuls mătrăguna sau bozul, pentru a îndupleca spiritul plantei să o ajute și pentru a putea să o ia acasă[20]. Aceeași ofrandă de sare este dată apei pentru a obține puterea lecuitoare: *"Apă curgătoare/Eu te sorocesc/ Din cap /Până-n picioare/ Tot cu pâine și cu sare /Să lecuiești pe (cutare)/ Cu leac,/ Sănătate și veac"*[21].

În ciclul vieții, sarea este folosită atât la nașterea unui copil, în scaldă, sau pentru îmbunarea ursitoarelor[22], (punându-se pe prag, pe fereastră sau pe o masă la capul lăuzei sare, pâine și o serie de obiecte simbolice, pentru a i se prezice o viață cât mai prosperă noului născut), cât și la ceremonialul de nuntă, pentru prosperitatea mirilor[23] (tânăra pereche fiind îndemnată de mama mirelui să lingă sare de pe pâine).

Caracterul sacral al sării se manifestă și prin respectarea anumitor tabu-uri legate de întrebuințarea ei: să nu verși sarea că va fi ceartă în casă, dacă ți se fură sarea de la vite ele vor muri, să nu dai sare din casă lunea pentru că îți mor vitele, și multe altele, considerate superstiții, dar care au rămas în practică până în zilele noastre[24].

Întâmpinarea oaspeților de seamă cu pâine și sare, semn de ospitalitate dar și de onorare a lor, este întâlnită pe tot cuprinsul țării, fiind păstrată ca o tradiție și nu ca un ritual în care participanții sunt pătrunși si convinși de semnificația gestului.

Desigur ritualurile nu au rămas neschimbate de-a lungul timpului, ele fiind mereu îmbogățite cu noi elemente, pentru a le sublinia importanța sau pentru a impresiona. Semnificația unora dintre ele s-a pierdut în decursul timpului, altele au primit noi interpretări, în funcție de cunoștințele celor ce le practică. Modernizarea satelor a făcut ca multe din ele să dispară, rămânând doar în amintirea, uneori lacunară, a celor în vârstă. Ritualul complex folosit în farmece și descântece având ca loc de desfășurare o pădure sau un curs de apă, a făcut loc celui cu o formă mai simplă, efectuată în interiorul locuinței, spre a nu se supune privirii străine. Credința în eficacitatea unora dintre aceste ritualuri a dispărut aproape în întregime, iar biserica a avut un cuvânt greu de spus în abandonarea lor, în special a celor legate de magie. Credințele individuale au o viață mai lungă decât ritualurile păgâne colective, care au rămas doar în lucrările etnografilor și poate, în sate izolate. Renașterea unora dintre ele, efectuate de vindecătoare sau vrăjitoare moderne, cu reclame pe internet sau în presă, la care mai apelează din disperare unele persoane, au foarte puțin sau chiar deloc de-a face cu tradiția străveche românească.

Sultana Avram

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Note / *Notes*

1. **Cristescu 1929**, p. 50-52
2. **Doboşi 1951**, p. 125-166
3. **Şuta-Ilea 1968**
4. **Popp 1938**
5. **Vulcănescu 1963**
6. **Bocşe 1968**
7. **Chevalier-Gheerbrant 1995**, p. 191-192
8. **Pont 1996**, p. 279
9. **Florea 1994**, p. 71
10. **Manoliu 1999**, p. 127
11. **Manoliu 1999**, p. 123
12. **Ghinoiu 1997**, p. 206; **Niculiță 1903**, p. 187
13. **Budiş 1998**, p.134
14. **Olteanu 1999**, p.359
15. **Manoliu 1999**, p. 83
16. **Olteanu 1999**, p. 357
17. **Olteanu 1999**, p. 358-359
18. **Olteanu 1997**, p. 187
19. **Olteanu 1999**, p. 357
20. **Olteanu 1997**, p. 196
21. **Olteanu 1997**, p. 218
22. **Budiş 1998**, p. 130
23. **Evseev 1998**, p. 408
24. **Gorovei 1995**, p. 211-212

Bibliografie / *Bibliography*

Atudorei-Bocănete-Miclea 1971

ATUDOREI, C., BOCĂNETE E., MICLEA P., *Cercetarea, exploatarea și valorificarea sării*, Bucureşti, 1971

Bocşe 1968

BOCŞE MARIA, *Sisteme de transport şi comunicaţie în Munţii Trascăului (Valea Mogosului)*, 1968

Budiş 1998

BUDIS MONICA, *Microcosmosul gospodăresc. Practici magice şi religioase de apărare*, Bucureşti, 1998

Butură 1989

BUTURĂ VALER, *Străvechi mărturii de civilizaţie românească. Transilvania - Studiu etnografic*. Bucureşti, 1989

Chevalier-Gheerbrant 1995

CHEVALIER JEAN, GHEERBRANT ALAIN, *Dicţionar de simboluri*, Bucureşti, 1995

Constantinescu 1981

CONSTANTINESCU, ANTON, *Din Istoria Industriei Româneşti. Sarea*, Bucureşti, 1981

Cristescu 1929

CRISTESCU, V., *Viaţa economică a Daciei romane,* Piteşti, 1929

Doboşi 1951

DOBOSI AL., *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în Evul Mediu (secolele XIV-XVI). Situaţia tăietorilor de sare şi răzvrătirile lor contra nedreptăţii cămăraşilor*, în *SCEVL*, anul II, nr.l, Bucureşti, 1951

Evseev 1998

EVSEEV IVAN, *Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească*, Timişoara, 1998

Florea 1994

MARIAN SIMION FLOREA, *Sărbătorile la români*, Bucureşti, 1994

Ghinoiu 1997

GHINOIU ION, *Obiceiuri populare de peste an*, Bucureşti, 1997

Gorovei 1995

GOROVEI ARTUR, *Credinţi şi superstiţii ale poporului român*, Bucureşti, 1995

Lupan 1964

LUPAN, ŞTEFAN, *Ce se face din sare*, Bucureşti, 1964

Manoliu 1999

MANOLIU VLAD, *Mic dictionar de astronomie şi meteorologie ţărănească*, Bucureşti, 1999

Niculiţă 1903

NICULITĂ VORONCA, ELENA, *Datinile şi credinţele poporului român, adunate şi aşezate în ordine mitologică*, Cernăuţi, 1903

Olteanu 1998

OLTEANU ANTOANETA, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Bucureşti, 1998

Olteanu 1999

OLTEANU ANTOANETA, *Şcoala de solomonie. Divinatie şi vrăjitorie în context comparat*, Bucuresti, 1999

Pîrşcoveanu 1963

PIRSCOVEANU,-APOSTOLIDE, ANA, *Sarea. Noua strălucire a unei bogăţii străvechi*, Bucureşti, 1963

Popp 1938

POPP N. MARA, *Drumuri şi ocupaţiuni vechi în Ţările Româneşti*, în *Buletinul societăţii Regale Române de Geografie*, tomul LVII, Bucureşti, 193 8

Pont 1996

PONT-HUMBERT CATHERINE, *Dicţionar universal de rituri, credinţe şi simboluri*, Bucureşti, 1996

Şuta-Ilea 1968

ŞUTA I., ILEA A., *Aspecte privind exploatarea şi valorificarea sării în Maramureş şi Bihor în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, Oradea, 1968

Vulcănescu 1963

VULCĂNESCU ROMULUS, *Călăreţii sărari*, în *Revista de Folclor*, anul VIII, Bucureşti, 1963

Vulcănescu 1974

VULCĂNESCU ROMULUS, SIMIONESCU PAUL, *Drumuri şi popasuri străvechi*, Bucureşti, 1974

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Abstract

The Salt - Tradition, Symbol and Ritual

The importance of the salt for the human communities is well known, both under its economical and spiritual aspects. The need of salt, both for humans and animals, made the prehistoric man, especially the one specialised on agriculture, to look for such settlements close to the brine springs, salt-water lakes and salt deposits.

The brine springs and the salt sediments found around the salt-water lakes must have been the first salt sources used by the ancient populations. Little by little the salt was obtained by evaporating the salty water, through its exposal in the sun, or by boiling the seawater. Today we still find such procedures of extracting marine salt.

The article deals with the exploitation of salt and its values, with its symbolic values in the Romanian tradition, compared to other cultures, with an accent on its use, within time, in different laic or religious rituals.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 9, 2005, Etnografie, pag. 245-262

Noi cercetări etnografice privind exploatarea preindustrială a sării în estul Transilvaniei, zona Reghin, județul Mureș

În urma cercetărilor etnografice s-a constatat că zona Reghin este o zonă relativ bogată în zăcăminte de sare și surse de sare, cu o adevărată tradiție în ceea ce privește exploatarea tradițională a acestora. Apele sărate au avut întotdeauna un rol important în această zonă, ele fiind utilizate atât în alimentația oamenilor și animalelor, cât și în tratarea diverselor boli. Cele două ștranduri amenajate și în prezent, în localitățile Jabenița și Ideciu de Jos, au o tradiție recunoscută, ele existând încă din anii 1800, aici venind oameni din întreaga țară la tratament cu apă sărată și nămol. Aceste tratamente se practică și astăzi, chiar și în locurile neamenajate, localnicii cunoscând cele mai bune lacuri și nămoluri. În ceea ce privește fântânile cu apă sărată, acestea sunt și astăzi îngrijite și folosite, chiar dacă acum există sare de masă. Oamenii nu au pierdut tradiția folosirii acestei ape la gătit și la alimentația animalelor. Dacă înainte din această apă se obținea sare fină, care se dădea pe diverse alte alimente care nu existau în zonă, în funcție de necesități, astăzi ea este folosită în continuare, dar nu mai reprezintă o sursă de venit.

Sarea gemă apare și ea în această zonă, și este exploatată la nivel local. Înainte vreme și cu sarea gemă se făcea troc, chiar dacă acest lucru era interzis prin lege, astăzi însă mulți preferând sarea din comerț celei exploatate local.

Izvoarele și pâraiele de apă sărată oferă o priveliște nemaipomenită celor care au șansa de a le vedea în toată splendoarea lor pe timp de vară, în perioadele uscate, secetoase, când sarea cristalizează pe marginile acestora. Vegetația halofilă, întâlnită în special în preajma acestora, este la fel de spectaculoasă, datorită cromaticii și modului de răspândire.

Cercetarea bazată pe chestionare are la bază scoaterea în evidență a importanței acestor surse de sare, care reprezentau înainte vreme o adevărată bogăție naturală și o sursă de venit, pentru unii fiind și astăzi la fel de importante, ceea ce semnifică faptul că tradiția își spune încă o dată cuvântul, fiind bine întipărită în conștiința oamenilor locului.

Comuna Ideciu de Jos

Locuitorii acestei așezări s-au ocupat și se ocupă cu agricultura și creșterea animalelor. Un rol important în viața de zi cu zi a acestora a avut-o și o are prezența pe teritoriul comunei a izvoarelor sărate, fântânilor și nămolurilor sărate. Pe teritoriul comunei au existat 3 fântâni sărate, din care 2 se află și în prezent în funcțiune la băi, iar cea de-a treia, situată pe Pârâul Sărat, de unde luau murătoare locuitorii din satul Deleni, astăzi nu mai există.

Identificarea izvoarelor cu apă sărată era făcută de către localnici, prin prezența pe sol a cristalelor de sare și a plantelor halofile. Dintre acestea au fost întâlnite următoarele: *Salicornia Herbaceea* - numită în popor **rânsă**, *Statice Gmelini* - numită **floare de sare, floare sărată, sică, ridichioară**, *Astera Tripolium* - numită **sarea mâții** (albă sau mov)(vezi foto 1).

După cum ne-a mărturisit interlocutorul Thomas Kasper (n. 1934 Ideciu de Jos), *"apă sărată se găsea în mai multe locuri, dar izvorul nu avea putere destulă ca să se facă o fântână"*. Tot el ne-a mărturisit că izvoarele sărate din comună datează din anul 1700, iar băile au fost făcute înainte de 1812. După această dată băile au fost stăpânite jumătate de către sat și jumătate de proprietarul Schobel, din Reghin.

Spre deosebire de fântânile de apă dulce, fântâna de murătoare este mai ușor de făcut. Se sapă la o adâncime de 2.5-3 metri, până se întâlnește izvorul, se căptușește cu blăni de brad, încheiate în *"coadă de rândunică"* sau în *"coadă de vulpe"*. Pe fundul fântânii 1 de la Băile Ideciu s-a găsit *"piatră de sare"* (drob) și s-a oprit săpatul. La această fântână s-a constatat că este podită ca o casă, având o deschizătură în mijloc, pe unde se scoate apa sărată. Fântâna este acoperită de o construcție din lemn, de formă pătrată în plan, având latura de 4 metri. Construcția monocelulară se sprijină pe 4 stâlpi, având o înălțime de 4 metri până la acoperișul în două ape. Acesta are învelitoare din țiglă și fundurile din scândură traforată (foto 2).

Fântâna era protejată de o construcție și încuiată pentru ca accesul la murătoare să se facă numai două zile pe săptămână, marțea și vineria, de la 9.00 la 13.00. Pentru murătoare nu se plătea, paznicul fântânii fiind remunerat de primărie. Construcția avea și rolul de a pro-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

teja fântâna de accesul păsărilor și animalelor.

Apa de scotea din fântână cu găleata de lemn, și se umpleau butoaiele care se transportau cu căruța. Acestea aveau o capacitate de 50 de litri și erau prevăzute în partea superioară cu o deschizătură și un capac prin care se scotea murătoarea. În gospodărie butoiul se depozita pe un suport de lemn, și ajungea pentru consum timp de una-două săptămâni. Cei care aveau oameni la lucru consumau mai repede murătoarea, deoarece pregăteau o cantitate mai mare de mâncare.

Ce-a de-a doua fântână, aflată în imediata apropiere, este relativ nouă, cu un cofraj din scândură, supraînălțat la o mică distanță de sol, acoperit într-o singură apă, înclinată. Este protejată de un oblon de scândură (foto 3).

Fântâna are un debit apreciabil de murătoare, fiind solicitată de diferite mici întreprinderi de prelucrare a laptelui, care o folosesc pentru telemea. În timpul cercetării am întâlnit mașini - cisterne care încărcau murătoare pentru a o transporta la Budești-Fânațe, jud. Bistrița Năsăud. În schimbul cantității de apă primăria din Ideciu de Jos primește o anumită cantitate de produse lactate. Există o anumită programare pe zile ale micilor întreprinderi care iau murătoare de la această fântână, pentru a asigura o bună repartiție. Deoarece apa de la suprafață conține o cantitate mai mică de sare, cisternele pompează apa de la fundul fântânii, unde salinitatea acesteia este ridicată. Când fântâna se golește se poate observa pe fundul acesteia zăcământul de sare.

Murătoarea se folosea la orice fel de mâncare. După gust, se adăuga la felurile de mâncare o cantitate de murătoare, care se punea cu lingura. În acest mod se sărau supele de roșii, de varză și de găină.

La tăiatul porcului, atât slănina cât și carnea, se țin într-un ciubăr cu murătoare, timp de 2 - 3 zile, după care se bagă în afumătoare. O asemenea afumătoare a fost întâlnită în gospodăria lui Thomas Kasper, amenajată sub forma unei construcții anexe, lângă bucătărie și cămară. Ea este construită din bolțari, are formă paralelipipedică, de dimensiuni 1,80 x 1,80 metri la bază și 2 metri înălțime. Focul se face într-o găleată, pentru a se obține fumul necesar afumării cărnii și slăninii de porc. Pentru afumare se folosește lemnul de *"salcă"*, deoarece este mai dulciu. În partea superioară se regăsesc lețurile pe care se așează cărnurile și slana la afumat. Afumarea se face între 1-2 săptămâni, perioadă în care carnea și șunca își iau fumul necesar. Tot în alimentație, murătoarea se folosea pentru conservarea pe timp de iarnă a legumelor: varză, gogonele, castraveți.

Pe teritoriul comunei Ideciu de Jos există și zăcăminte de sare gemă, dar care nu au fost exploatate. Din cauza inundațiilor care au avut loc în anul 1970, sarea gemă din sol s-a topit și în locul ei s-au format gropi. Thomas Kasper ne-a relatat că există o vână de sare gemă, care vine de la Sovata, prin Jabenița, pe Pârâul Sărat. Sarea gemă se aducea în zonă de către locuitorii din Praid, fiind comercializată pe cartofi, grâu sau porumb. Drobii de sare erau dați la animale, deoarece acestea nu consumau murătoarea, fiindcă *"se stricau la burtă"*.

Prin fierberea murătoarei se obținea *"sarea de folosință"*. Din 10 kilograme de murătoare se obțineau prin fierbere în ceaun 1-1,5 kilograme de sare fină.

Nu se cunosc date legate de folosirea murătoarei și a sării la obiceiurile legate de naștere, nuntă și înmormântare, și nici la alte obiceiuri de peste an.

În apropierea ștrandului de astăzi se aflau altădată băile vechi, unde veneau să se trateze de dureri reumatice bolnavii din Târgu Mureș, Reghin etc. Medicii recomandau cel puțin 12 băi, după care un repaus de cca. o săptămână (foto 4). Din bazinul vechi curge un mic pârâu sărat, care a luat naștere prin golirea acestuia.

În localitate există astăzi un ștrand cu apă sărată rece, unde se fac și băi de nămol, și care se află în administrația primăriei. Acum zece ani au fost solicitări pentru modernizarea ștrandului din partea investitorilor austrieci, dar conducerea de atunci a comunei nu a fost de acord cu acestea (foto 5).

În spatele Căminului Pensionarilor din localitate se află trei lacuri sărate, care comunică între ele prin canale de legătură. Lacul numărul 1, cu apă sărată, este situat în partea de sus a platoului. Acesta are formă dreptunghiulară și a fost săpat artificial (foto 6).

Lacul numărul 2, cu apă sărată, este situat în partea de mijloc a platoului având formă neregulată și vizibile depuneri de sare și vegetație halofilă pe maluri (foto 7).

În cele două lacuri, respectiv lacurile 1 și 2, pensionarii de la cămin fac băi sărate, reci. Acestea sunt unite printr-un canal de legătură, care prezintă urme de nămol negru pe margini și urme de sare cristalizată pe pietre, cât și vegetație halofilă caracteristică (Foto 7).

Lacul numărul 3, cu apă sărată, este situat în partea de jos a platoului, având amenajat un

www.cimec.ro / www.mncr.ro

sistem de captare și pompare a apei sărate, necesară pentru băile calde din căminul pensionarilor (foto 8).

Deasupra celor 2 fântâni, spre Nord-Est, se mai găsește un lac, aflat în proprietatea primăriei. Acesta a fost săpat cu scopul de a alimenta cu apă sărată ștrandul, dar nu s-a dispus de fondurile necesare pentru ca lucrarea să fie terminată.

În prima Duminică din luna august are loc Târgul Băilor de la Ideciu. Cu această ocazie se întorc în localitate sașii plecați din satele comunei. În cinstea celor reîntorși, foști fii ai satului, localnicii pregătesc spectacole folclorice specifice sașilor din zonă.

Satul Jabenița, comuna Solovăstru

Pe valea râului Gurghiu, la 6 km est de Reghin, se află satul Jabenița, component al comunei Solovăstru. Satul este înconjurat de dealurile Piculeu și Sânioară la nord, iar spre est se profilează piemontul Gurghiului.

Locuitorii satului s-au ocupat și se ocupă cu agricultura și creșterea animalelor. O bogăție naturală a acestui sat o constituie izvoarele sărate, nămolul și sarea gemă. Prin exploatarea acestora se obțin efecte benefice pentru sănătatea localnicilor și nu numai, cât și creșterea veniturilor la o parte din locuitori.

În vatra satului se află două fântâni de murătoare, din care se alimentează întreg satul, precum și satele învecinate: Adrian, Beica, Idicel etc.

Cea mai veche fântână sărată a satului se presupune a fi cea din centrul acestuia, care astăzi nu mai este activă deoarece a apărut un izvor dulce peste ea, nemaifiind bună de murătoare. După cum ne-a declarat Olteanu Maria (n. 1933, satul Jabenița), *"...de când îi lumea, de când știu eu, asta a fost"*. Fântâna a fost dintotdeauna proprietatea satului, marțea fiind ziua de murătoare. Din informațiile date de Tătar Ion (n. 1933, satul Jabenița) aflăm că era un om special numit la murătoare, pe care îl plăteau oamenii satului cu 5 lei (nn. 1940). Acesta venea în fiecare marți și deschidea fântâna, care *"...era încuiată și era fântână igienică"*, dând la fiecare câte 1-2 găleți de murătoare.

Fântâna veche a satului, situată peste drum de gospodăria lui Oltean Chirilă (nr. 30), ne apare ca o construcție sub forma unei case monocelulare. Aceasta are planul pătrat, este din scândură, cu acoperis în două ape. În preajma fântânii se văd cristale de sare, atât pe sol cât și pe exteriorul pereților din scândură (foto 9). Fântâna propriu-zisă are planul pătrat, cu 4 ștampei la colțuri, uniți 2 câte 2 cu cu 4 rigle (șpraițuri) atât la suprafață cât și la bază. Pe verticală pereții fântânii sunt *"berluiți"* (căptușiți) cu scândură de brad (foto 10).

Cea de-a doua fântână cu murătoare s-a reamenajat la marginea satului, după cum ne-a relatat Oltean Chirilă (n. 1927, satul Jabenița): *"... acum s-a schimbat izvorul și avem alta în capul satului"*. În această parte a satului, cunoscută sub numele de *"Gurețe"*, a existat o fântână de murătoare de unde luau apă sărată locuitorii satelor Adrian și Beica. Construcția care adăpostea această fântână a fost demolată și materialul lemnos a fost dus în satul Adrian, fiind folosit la amenajarea unei gherete pentru paznicul de noapte.

Săteanul Cristea Toader (n. 1946, satul Jabenița) ne relatează că fântâna a rămas părăsită, ca o groapă, și a trebuit să fie curățată și refăcută. Acesta, împreună cu vecinii săi, a construit fântâna nouă de murătoare în anul 1987. El a săpat la o adâncime de 2,5-3 metri și a pus pe fundul fântânii 0,5 m^3 de prundiș pentru a filtra murătoarea. De la fundul fântânii spre suprafață a făcut pereții din scândură. Între săpătură și pereți a pus tot prund ca să filtreze apa. Scândurile au fost fixate la colțuri cu *"pociungi"* sau *"șoși"* de stejar, deoarece nu se pot folosi cuie de fier, care ruginesc. Atât șpraițurile cât și scândura sunt din lemn de brad, acesta fiind rezistent la murătoare.

La suprafață fântâna are forma unui parapet, un fel de cofraj, cu rolul de a o proteja de animale și păsări. Acoperișul acesteia este din scândură, în două ape. Pe apa din față se află asamblat un capac prins în 2 locuri cu 2 benzi cauciucate în loc de balamale. Apa se scotea cu ajutorul unei prăjini, cu un cârlig la capăt, căreia i se spune și *"rudă"*, de care se agăța găleata (foto 11).

În preajma fântânii se văd cristale de sare și un mic canal prin care se scurge plinul de apă din fântână. Acesta comunică într-o baltă, de unde se scurge printr-un mic pârâu de-a lungul drumului care duce spre vatra satului.

În ceea ce privește calitatea murătoarei din această fântână, Oltean Chirilă ne-a spus că *"...acolo apa este cum îi spirul"*, adică foarte sărată. Fiind foarte sărată, de aici iau murătoare atât localnicii cât și cei din Adrian, Beica, Idicel, Reghin etc. *"Când se ia apă din murătoare, aceasta trebuie agitată, deoarece apa ușoară este deasupra iar apa grea este la fund ...*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

murătoarea este mai grea decât apa ... care nu știu duc apă, care știu duc murătoare" - ne-a relatat Cristea Toader. O modalitate de verificare a concentrației de sare din murătoare este proba cu oul de găină; în vasul cu murătoare se pune oul, și dacă acesta stă deasupra, atunci apa este destul de sărată, iar dacă oul se cufundă, atunci murătoarea este slabă.

Apa sărată se folosea la pregătirea hranei, în loc de sare, la murături și la tăiatul porcului. Carnea grasă de porc se ținea timp de 3 ore în murătoare, după care era scoasă și se punea la fum în afumătoare. Focul se face cu rumegus sau cu coceni și *"...când îi așa roșiată o luăm"* ne-a relatat Oltean Chirilă. Tot el ne-a spus că după aceea carnea se rade și se pregătește pentru a fi pusă în borcane sau într-o ladă cu sare.

Înainte vreme, bătrânii fierbeau murătoarea și făceau *"mălai de sare așa cum îi cașul"*. Această sare era *"albă ca zăpada"* și *"o făcea caș, o punea în desagi și mergea peste deal la Idicel, pe unde nu era sare, și o dădea pe brânză, pe bani, pe ce nu avea"* ne-a declarat Oltean Chirilă. Sarea obținută astfel se numea *"sare de murătoare"*, *"mălai de sare"* sau *"caș de sare"*.

Pentru a o obține, se fierbea murătoare într-un ceaun de aluminiu (deoarece cel de fier rugineşte) până ce se evapora apa, apoi se punea într-o plasă și se strângea, dându-i forma de caș. Oamenii mergeau cu câte un mălai, două, trei de sare la Potoc (Deleni), Idicel ș.a. aducând în schimb bani, brânză și caș.

Tătar Ion ne-a relatat că atunci când Ardealul a fost ocupat era criză de sare; atunci se aducea murătoare acasă, se fierbea pe sobă și se făcea ca o *"răcitură"*, *"ca un fel de mălai"*, și se mergea la Idicel, unde o schimba iarna pe mere. Schimbul se făcea la înțelegere, în funcție de câte mălaie de sare se ofereau. La Jabenița se aduceau mere deoarece pe atunci nu era dezvoltată pomicultura.

Pe teritoriul satului Jabenița există sare gemă, sub forma unui zăcământ, care vine de la Praid și trece pe la Jabenița. Drobii de sare se scot din malul Gurghiului folosind ca unelte barosul, icul (zăvorul). Când venea apa Gurghiului mare, surpa pământul de sub vâna de sare, o cotlonea, ceea ce ușura spargerea bolovanilor. Înainte vreme se punea pază pe malul Gurghiului deoarece nu era voie să sapi sare pe răzor. Oltean Chirilă își aduce aminte că după al doilea Război Mondial s-a dus la Gurghiu și a rupt un drob de sare cam de 900 de kg. Folosindu-se de zăvor și de baros l-a făcut bucăți, l-a scos pe răzor și l-a încărcat în căruță pentru a-l transporta la ciobanii din Adrian. În capătul satului a fost ajuns din urmă de miliția călare. Întrebat de aceștia unde merge cu căruța, el a răspuns că mută stâna în altă parte, astfel scăpând de control.

Ciobanii de la Idicel și de la Potoc se aprovizionau cu sarea scoasă din malul râului Gurghiu, zona Jabenița (foto 12). Pe o marjă de sare (100 kg) aceștia dădeau 5 kg de brânză.

Drobii de sare scoși din malul râului Gurghiu erau folosiți pentru animale. Pentru a le crește pofta de mâncare aceștia se puneau în iesle (foto 13).

Sarea gemă, pisată mărunt, se folosea pentru tăbăcirea pieilor de către cojocarii din sat.

Din cauza abundenței apei pluviale, sarea din sol s-a topit, în unele locuri rămânând găuri în pământ. Unele case ale localnicilor *"s-au lăsat"* tot din această cauză, ca în cazul casei lui Toader a lui Pescăruș. Și anexele gospodărești au de suferit de pe urma acțiunii apei sărate la fundațiile acestora. La mai multe case din sat, precum și la construcțiile anexe, tencuiala este corodată, din cauza prezenței apei sărate din sol.

În albia râului Gurghiu se află mai multe izvoare de apă sărată, parte din ele active iar altele secate, marcate de sărături (foto 14). Aceste izvoare de apă sărată pot fi recunoscute după sărăturile din preajmă și vegetația halofilă care crește în jur.

La baza malului drept al râului Gurghiu se află un izvor de apă sărată care curge în albia acestuia (foto 15). Lângă izvor se văd depuneri de sare și plante halofile.

La marginea satului Jabenița, pe locul numit Gurețe, se află un lac sărat, având nămol pe margine. Fiind o suprafață mică de apă lacul este heliotermic. Cei care cunosc proprietățile apei și nămolului din acest lac vin și practică ungerea cu nămol (foto 16).

Lacul de la Băile Jabenița are o adâncime de cca. 17 metri, și provine din mai multe izvoare. În zona lacului, unde se află în prezent strandul, au existat amenajate băi publice. Oltean Chirilă își aduce aminte că atunci când era copil băile erau ale unui boier și că aici *"... era un lux, numai marmură și băi calde"*. Tot el ne-a relatat că atunci când a fost la băile de la Techirghiol, un doctor din Tg. Mureș i-a spus că nămolul de la Jabenița este mai bun decât cel de acolo. În timpul celui de al doilea Război Mondial băile au fost distruse. Cei care vin la strandul de curând reamenajat se tratează de boli reumatice ungându-se cu nămol și făcând baie în lac. Ei se ung cu nămol subțire, îl lasă să

www.cimec.ro / www.mncr.ro

se usuce până transpiră, se spală, fac baie în ştrand, stau puţin la soare şi apoi repetă procedura. După cum spun localnicii se pot face până la trei ture de nămol pe zi, şi după 15-20 de astfel de băi se cunoaşte efectul. În primele 2-3 zile, aplicând acest tratament, se simte o moleşeală în corp, semn că *"se răsculeşte boala"* (foto 17).

În privinţa folosirii sării şi a murătoarei, în satul Jabenița nu am întâlnit practici legate de obiceiurile din ciclul vieţii. Doar la pregătirea bucatelor se folosea murătoarea iar pe masă sarea extrasă din aceasta. În seara de Ajun spre Anul Nou se folosea calendarul cu ceapă, după cum ne-a spus Oltean Chirilă: *"se puneau 12 coşcovete dinălea de ceapă* (nn. găoace), *apoi le punea sare şi le aseza pe lunile anului; care se udă sarea mai tare înseamnă că-i ploioasă luna; care-i uscată, însemnă că-i săcetoasă"*. Nici sarea şi nici murătoarea nu se foloseau la descântece. Exista credinţa că dacă sarea se vărsa, însemna că va fi ceartă în casă. În sat era cunoscută expresia *"Îmi eşti drag ca sarea-n bucate"*. Se spune că celui căruia i s-a spus această expresie s-ar fi supărat întâi, dar când nu i-au fost sărate bucatele, a înţeles tâlcul.

Comuna Gurghiu, Dealul Slatini

La ieşirea din localitatea Gurghiu spre satul Comori se pot observa, la o distanţă de aproximativ 2 km, pe Dealul Slatini, pe un torent, depuneri masive de sare cristalizată. (foto 18) Din această cauză, în vechime, localitatea a purtat numele de *"Sós Rét"* (Râtul Sărat) adică Păşunea Sărată.

Mergând pe firul Pârâului Sărat (Pârâul Slatinii) ne-am deplasat spre izvoarele acestuia. De-a lungul său, de la marginea localităţii Gurghiu şi până la izvoare, sarea cristalizează pe ambele maluri, de parcă ar fi un fir de gheaţă ce traversează întreaga zonă. Pe alocuri se văd urme de berze în sarea cristalizată, care contrastează puternic cu apa de culoare gri închis, dată de nămolul izvorului neamenajat (foto 19).

Pârâul Sărat traversează o vale bogată în vegetaţie obişnuită (stuf, rogoz etc.). Acolo unde această vegetaţie nu creşte apare o întindere de sare cristalizată, cu o vegetaţie halofilă abundentă. Dintre plantele halofile au fost întâlnite următoarele: *Salicornia Herbaceea* - numită în popor **rânsă** şi *Statice Gmelini* - numită **floare de sare, floare sărată, sică sau ridichioară** (foto 20). Apariţia acestor suprafeţe mari de sare cristalizată se explică prin faptul că aici apa sărată a băltit mai mult timp, după care a avut loc un proces intens de evaporare a acesteia. Acest fenomen a avut loc ca urmare a lipsei de precipitaţii în zonă.

Pârâul Slatinii îşi adună apele din mai multe izvoare, situate de-a lungul a două mici ramificaţii. Însoţiţi de Matei Leonuţ (n. 1965) şi Matei Mihaela (n. 1973) am identificat izvorul principal al pârâului. Din observatiile efectuate pe teren am constatat că izvorul iniţial a secat şi a reapărut la 30 de metri în aval (foto 21 şi foto 22). Pe locul unde curgea izvorul secat se văd depuneri masive de sare cristalizată, colorată de săruri feruginoase. Izvorul a reapărut într-un mal cu pământ răvăşit, având o concentraţie mare de nămol cenuşiu de natură argiloasă. Acest nămol se regăseşte în aval pe tot cursul pârâului. Pe marginile acestuia se observă, de asemenea, depuneri de sare cristalizată (foto 23).

În zona izvoarelor s-au aflat cele 3 fântâni de unde se aprovizionau cu murătoare locuitorii din Gurghiu, Ibăneşti, Hodac şi chiar Adrian.

Fântâna 1, amplasată pe partea dreaptă a izvorului activ, a fost părăsită deoarece s-a colmatat din cauza depozitării masive de sare. Nefiind curăţată la timp sarea cristalizată a cuprins în totalitate suprafaţa fântânii, unde abia se mai văd două mici ochiuri de murătoare. Pe suprafaţa depunerilor de sare se văd urme de săruri feruginoase (foto 24).

Cea de a doua fântână a Gurghiului se află în imediata apropiere a celei dintâi. În prezent aceasta are aspectul unei mici bălţi, cu depuneri masive de sare cristalizată pe fund şi pe margini. Sunt prezente sărurile feruginoase, iar în preajmă vegetaţia halofilă (foto 25).

Pe un izvor secundar al Pârâului Sărat se află cea de-a treia fântână de murătoare, care, după aspectul actual, pare să fi fost amenajată. Fântâna este alimentată cu apă sărată prin intermediul unui uluc de lemn, care captează apa unui izvor subteran. Fântâna este înconjurată de depuneri de sare cristalizată şi de plante halofile. Se remarcă prezenţa nămolului de culoare gri, ceea ce îi conferă apei o anumită culoare, fapt pentru care nu poate fi folosită ca murătoare.

Cei doi însoţitori, marcaţi de nemulţumirea cauzată de felul cum se prezintă cele trei fântâni, au sugerat că ele ar putea fi curăţate pentru a deveni din nou active.

Satul Orşova, comuna Gurghiu

Condiţiile de climă şi relief au făcut posibilă

www.cimec.ro / www.mncr.ro

dezvoltarea agriculturii și a creșterii animalelor. Agricultura practicată era nerentabilă, datorită solului, nefiind posibilă colectivizarea acesteia. Oamenii au și astăzi necazuri, întrucât recoltele le sunt distruse de mistreți. O parte din locuitorii satului au lucrat în exploatarea forestieră, fapt care le-a rotunjit veniturile.

În afara localității Orșova, cam la 2 km distantă, se află Dealul Slatini, presărat de izvoare sărate, fântâni și bălți de murătoare. Toponimicul de *"Slatini"* ne indică faptul că aici se află și sare gemă, a cărei extracție se face la suprafață. Săteanul Dumitru Zaharia (n. 1940, Orșova) ne-a vorbit despre vâna de sare, care vine de la Praid și trece pe la Orșova, Jabenița, Ideci. Același interlocutor ne-a relatat faptul că pe platforma Dealului Slatini au existat lacuri cu nămol, pe care îl numește *"tină neagră"*.

În locul numit Pășunea Slatini au existat mai multe fântâni de murătoare, nominalizate ca fiind ale orșovenilor, urisenilor și comorenilor (*"chinceșeni"* de la ung. *Kincses=Comori*). Toate aceste fântâni erau amenajate și protejate de construcții din lemn, fiind asigurate prin încuietori. Ele erau păzite în vechime de către un *"mâglaș"* (de la mâglele, grămezile de sare), care era plătit de săteni.

După cum ne-a relatat Bloj Floarea (n. 1937, Orșova) *"...de când mă știu acolo au fost fântâni de murătoare; era un om, Manoil, la fântâna noastră ... era o fântână închisă, o căsulie, cu paznic; era om pus acolo, și mergeai și-ți umplea putina"*. Murătoarea se dădea o dată pe săptămână, miercuri (foto 27).

Pentru amenajarea unei fântâni de murătoare la Slatini se sapă o groapă în plan pătrat, până apare zăcământul de sare. Pereții se berluiesc cu poște de stejar, îmbinate la capete în *"căței nemțești"*. La acest tip de fântâni nu era nevoie de stâlpi verticali la colțuri. Fântâna era protejată cu un acoperiș și închisă cu lacăt. Pentru scoaterea apei se folosea roata cu funie.

Cea mai mare concentrație de sare o avea fântâna comorenilor, fiind preferată și de ceilalți săteni din satele învecinate. Aceasta este dovedită de marea concentrație de sare cristalizată, atât pe marginile cât și pe fundul ei. În preajmă se întâlnește o bogată vegetație halofilă, reprezentată de: *Salicornia Herbaceea* - numită în popor **rânsă**, *Statice Gmelini* - numită **floare de sare, floare sărată, sică, ridichioară**, *Astera Tripolium* - numită *sarea mâții* (albă sau mov). În prezent, aceasta este alimentată cu ajutorul unui jgheab din lemn, apa fiind adusă din izvorul sărat.

În apropierea fântânilor localnicii au săpat mai multe mici gropi, pentru a capta izvoarele, de unde se aprovizionează cu murătoare. În lipsa fântânilor amenajate ei preferă să facă aceste bălți de murătoare (foto 29 și foto 30).

Ușor adâncite, bălțile au depuneri masive de sare pe pereți, pe fund și pe jgheabul de aducțiune. Folosirea lor rezultă din faptul că pe locul unde s-a scurs murătoarea în momentul umplerii vaselor se află o crustă groasă de sare.

În imediata apropiere a bălților de murătoare curge un mic izvor de apă sărată, de culoare feruginie, având pe toată lungimea depuneri masive de sare cristalizată, pe pietre, pe mâl, pe lemnele din jur (foto 31).

Cea de-a treia fântână se află amplasată pe rigola învecinată, spre răsărit. Urmând firul celui de al doilea izvor sărat ajungem pe rigola de unde se extrage sarea gemă (foto 32).

Fântâna 3, singura din zonă amenajată, este înconjurată de cristale de sare și vegetație halofilă. Planul fântânii este pătrat, cu laturile de 1x1 metri, și bârnele groase de 0,05 metri. Adâncimea este de 0,90 metri din care cu apă 0,30 metri.

Pe versantul rigolei unde se află fântâna cu murătoare nr. 3 apar pete masive de sare cristalizată, fapt ce indică prezența minereului de sare la mică adâncime. Localnicii practică și astăzi un minerit empiric, primitiv, extrăgând de la suprafața solului, prin săpare de gropi, sarea gemă (foto 34 și foto 35). În momentul efectuării cercetării l-am întâlnit pe Dumbravă Zaharia, care tocmai se întorcea de la locul de unde se extrage sarea. Uneltele folosite de el sunt târnăcopul, *"zovorul"*, șpituri și barosul. El ne-a relatat că o căruță de sare se scoate cam în timp de o zi, *"...depinde după cât nimerești"*. Pentru a ajunge la zăcământul de sare se sapă cu târnăcopul o groapă de dimensiuni nu prea mari, până apare *"piatra de sare"*. Folosind uneltele mai sus menționate el desface drobi de sare nu prea mari, pentru a îi putea manevra mai ușor.

O particularitate a comerțului cu sare gemă scoasă din Dealul Slatini este aceea că localnicii nu o transportau în satele învecinate, ci veneau aici cu căruțele ciobanii și locuitorii din Toaca, Glăjărie, Hodac, Ibănești, Cașva, Comori, Sânmihai, Urisceni etc.

Relații despre felul cum se obținea sarea din murătoare ne-au fost date de Bloj Floarea, care ne spune: *"...se tot fierbea lichidul acela și* [nn. sarea] *se prindea de marginea ceaunului, apoi o rădea și se punea la soare și se usca"*. Pe timpul

www.cimec.ro / www.mncr.ro

foametei (1946-1947) se aducea murătoarea, se fierbea și se făcea sare fină, cam 2-5 kilograme. Cu ea se mergea la Ibănești, Hodac etc. unde se dădea pe mâncare. Se vindea cu cupa, din lemn sau din tablă.

Murătoarea se folosea în alimentație, la pregătirea și la conservarea alimentelor. Când se tăiau porcii, oasele, slănina și carnea se puneau la murătoare, apoi se scoteau și se puneau la fum. În afumătoare se ținea o zi, două, până la o săptămână, și se folosea pentru fum lemnul de fag. După ce se scoate din afumătoare se frige carnea și se bagă în borcane, unde se turna untură, astfel fiind conservată pentru vară.

Castraveții și gogonelele se puneau în murătoare ca să se săreze, după care *"îi clădea în borcane"*, punând apă dulce peste ele. Murătoarea se verifica cât este de sărată cu ajutorul oului, care plutea la suprafață dacă concentrația de sare era mare.

Din cercetarea efectuată pe teren a rezultat că pentru animale nu se folosea murătoarea. Totuși, la Orșova, aceasta se folosea, în cantități mici, punându-se o căniță de murătoare peste mâncarea pentru porci. La oi și la vite se punea drobul de sare în iesle.

Localnicii făceau băi de nămol pe platoul de pe Dealul Slatini, unde era un lac cu nămol, la care venea foarte multă lume. De pe marginea lacului se lua nămol, cu care se ungea corpul, și după uscare se spăla cu murătoarea din lac. Astfel se tratau bolile reumatice, fără indicațiile medicului. Se făceau cel mult trei băi cu nămol pe zi, dar nimeni nu le spunea oamenilor cum să aplice acest tratament. Ei își dădeau seama după moleșeala simțită în timpul ungerilor cu nămol.

Localnicii din Orșova folosesc un anume tratament cu murătoare pentru gripă și căile respiratorii, numit *"abureală"*. Pentru aceasta se folosește o piatră albă, numită *"gicaș"*, care se înfierbântă în foc și apoi se pune în vasul cu murătoare. În timp ce piatra sfârâie și scoate abur, bolnavul stă cu capul acoperit deasupra vasului și inhalează astfel aburul sărat. Acest tratament avea efecte benefice și pentru cei bolnavi de astmă, fiind comparabil cu tratamentele din salină.

Sarea din murătoare, fină și albă, se folosea numai pe masă, la petreceri și praznice. Din cele aflate în sat, rezultă că vărsarea sării era prilej de *"scârbă"*.

Din cele prezentate mai sus, s-a putut constata importanța pe care o au apa sărată, nămolurile și sarea gemă în viața locuitorilor zonei. Chiar dacă în zilele noastre sarea fină de masă se găsește foarte ușor, ei preferă să folosească murătoarea atât la gătitul mâncărurilor cât și la conservarea alimentelor, fie din obișnuință, fie datorită convingerii că este mult mai sănătoasă decât cea din comerț, fiind naturală. E drept că astăzi nu se mai practică obținerea sării prin fierberea apei sărate, și din această cauză pe masă se folosește sarea din comerț.

Lacurile și nămolurile sărate sunt căutate tot mai des de cei ce suferă de reumatism, dar și de cei care nu au nevoie de tratament. În ceea ce privește exploatarea tradițională a sării geme, aceasta se mai practică și în zilele noastre, ce e drept, mult mai puțin și mai izolat decât înainte. Comerțul cu drobi de sare nu mai are amploarea dinainte, dar oamenii au nevoie în continuare de sare pentru creșterea animalelor, iar drobul de sare extras în aceste zone este la fel de bun calitativ ca cel de la Praid.

Din punct de vedere etnografic, zona cercetată și prezentată mai sus, are anumite particularități care o fac deosebită de alte zone, lipsite de sare. Prezența zăcământului de sare în sol influențează viața localnicilor din toate punctele de vedere: solul este instabil, astfel încât unele zone nu pot fi populate, este puțin fertil din punctul de vedere al agriculturii, apa din fântânile oamenilor este sărată (de exemplu în localitatea Gurghiu, unde apa din fântânile gospodăriilor așezate pe malul Pârâului Sărat nu este potabilă).

Dar pe lângă toate acestea prezența sării și a apelor sărate este considerată a fi o bogăție a zonei, avantajele pe care le oferă fiind însemnate, localnicii fiind conștienți de faptul că pe vremuri ele erau o adevărată binecuvântare, chiar dacă astăzi importanța lor a fost diminuată.

Dorinel Ichim
Andrea Chiricescu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Lista fotografiilor / *List of images*

Foto 1 / *Photo 1*. Ideciu de Jos.
Sărătură cu vegetație halofilă / *Salt manifestations and halo file vegetation*
Foto 2 / *Photo 2*. Ideciu de Jos.
Fântâna 1 / *The house of the first identified brine well*
Foto 3 / *Photo 3*. Ideciu de Jos.
Fântâna 2 / *The second identified brine well*
Foto 4 / *Photo 4*. Ideciu de Jos.
Bazinul vechi / *The old swimming pool*
Foto 5 / *Photo 5*. Ideciu de Jos.
Strandul / *The new swimming pool*
Foto 6 / *Photo 6*. Ideciu de Jos.
Lacul 1 / *The first salt lake*
Foto 7 / *Photo 7*. Ideciu de Jos.
Lacul 2 și canalul de legătură cu lacul 1 / *The second salt lake and the drain that connects it to the first salt lake*
Foto 8 / *Photo 8*. Ideciu de Jos.
Lacul 3 / *The third salt lake*
Foto 9 / *Photo 9*. Jabenița.
Fântâna veche / *The old brine well*
Foto 10 / *Photo 10*. Jabenița.
Fântâna veche - interior / *The old brine well - view of the inside*
Foto 11 / *Photo 11*. Jabenița.
Fântâna nouă / *The new brine well*
Foto 12 / *Photo 12*. Jabenița.
Filon de sare în malul râului Gurghiu / *Rock salt vein in the bank of the Gurghiu River*
Foto 13 / *Photo 13*. Jabenița.
Oltean - drob de sare / *Salt block*
Foto 14 / *Photo 14*. Jabenița.
Sărături în albia râului Gurghiu / *Salt manifestations in the Gurghiu River channel*
Foto 15 / *Photo 15*. Jabenița.
Izvor sărat în malul râului Gurghiu / *Brine spring in the bank of Gurghiu River*
Foto 16 / *Photo 16*. Jabenița.
Lacul cu nămol de la Gureț / *The salt lake from Gureț*
Foto 17 / *Photo 17*. Jabenița.
Strandul / *The swimming pool*
Foto 18 / *Photo 18*. Gurghiu.
Sărătură la unul din izvoarele Pârâului Sărat / *Salt manifestation at one of the springs of the Salty Brook*
Foto 19 / *Photo 19*. Gurghiu.
Pârâul Sărat / *The Salty Brook*
Foto 20 / *Photo 20*. Gurghiu.
Pârâul Sărat, sare cristalizată și vegetație halofilă / *The Salty Brook, salt manifestations and halo file vegetation*
Foto 21 / *Photo 21*. Gurghiu.
Izvorul secat / *A drained brine spring*
Foto 22 / *Photo 22*. Gurghiu.
Izvorul activ / *An active brine spring*
Foto 23 / *Photo 23*. Gurghiu.
Depuneri de sare la izvorul activ / *Salt sediments at the active brine spring*
Foto 24 / *Photo 24*. Gurghiu.
Fântâna 1 / *First brine well*
Foto 25 / *Photo 25*. Gurghiu.
Fântâna 2 / *Second brine well*
Foto 26 / *Photo 26*. Gurghiu.
Fântâna 3 / *Third brine well*
Foto 27 / *Photo 27*. Orșova.
Fântâna 1 - a orșovenilor / *First brine well - of the people from Orșova*
Foto 28 / *Photo 28*. Orșova.
Fântâna 2 - a comorenilor / *Second brine well - of the people from Comori*
Foto 29 / *Photo 29*. Orșova.
Balta 2 tip crater / *Second brine pool - crater type*
Foto 30 / *Photo 30*. Orșova.
Balta 3 cu jgheab / *Third brine pool - with a sewer*
Foto 31 / *Photo 31*. Orșova.
Izvor sărat 1 / *First brine spring*
Foto 32 / *Photo 32*. Orșova.
Izvor sărat 2 / *Second brine spring*
Foto 33 / *Photo 33*. Orșova.
Fântâna 3 / *Third brine well*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 34 / *Photo 34.* Orșova.
Aspect general / *General view*
Foto 35 / *Photo 35.* Orșova.
Groapă de sare gemă / *Rock salt pit*
Foto 36 / *Photo 36.* Orșova.
Vegetație halofilă lângă jgheabul vechii fântâni /
Halofile vegetation beside the chamfer of the old brine well

Abstract

New Ethnographical Researchs Regarding the Pre-industrial Exploitation of Salt in Eastern Transilvania, in the Reghin Area, Mureș County

The study is based on the results of the ethnographical research which took place in the Reghin area, Mureș county, in 2005. The purpose of this research was to discover and centralize all sources of salt accesible to pre-industrial exploitation in this area. These sources are salt water sources, more precisely springs, brooks, puddles, fountains and lakes (which also contain salt mass used for treatment), but also sources of rock salt, which could be exploited traditionally. One of the main results of the field research was to find that the salt sources from this area are grouped arround three main places: Ideciu de Jos, Jabenita, Gurghiu - Orșova.

The main aim of the study was to catch the ethnographic aspects of the traditional exploitation of salt sources by the natives of the area, but as well the use of salt thus obtained: in nourishment of people and animals, treatments etc. The research was based on a questionnaire, and its results are presented in this study, by using the responses of different collocutors to illustrate different aspects of the studied issues.

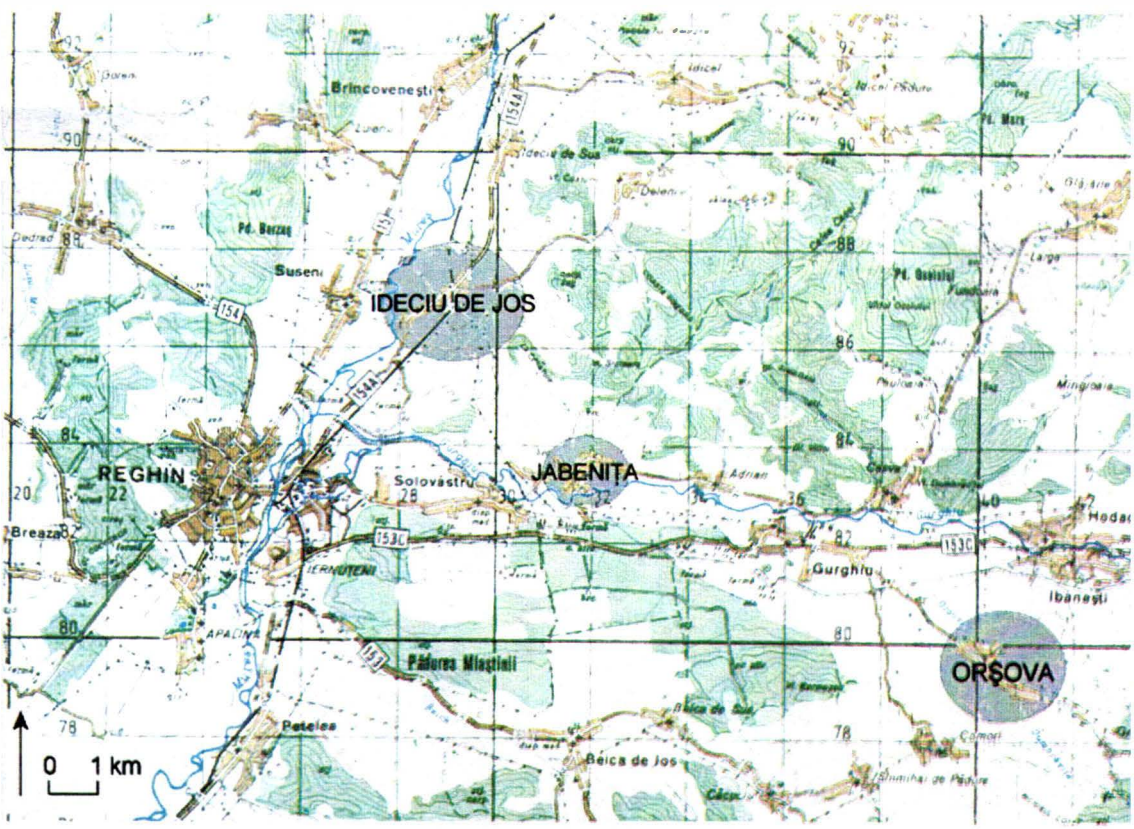

Harta / *Map*
Reghin. Zona cercetată / *Reghin. The Researched area*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 1 / *Photo 1*

Foto 2 / *Photo 2*

Foto 3 / *Photo 3*

Foto 4 / *Photo 4*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

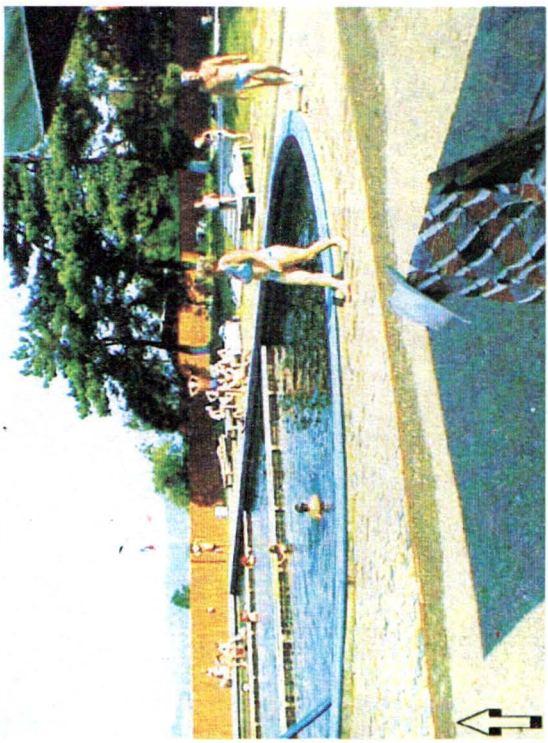

Foto 5 / *Photo 5*

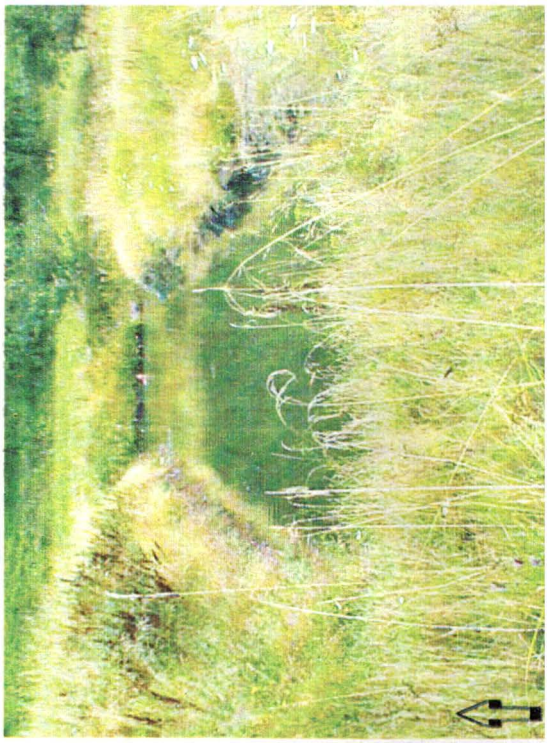

Foto 6 / *Photo 6*

Foto 7 / *Photo 7*

Foto 8 / *Photo 8*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 9 / *Photo 9*

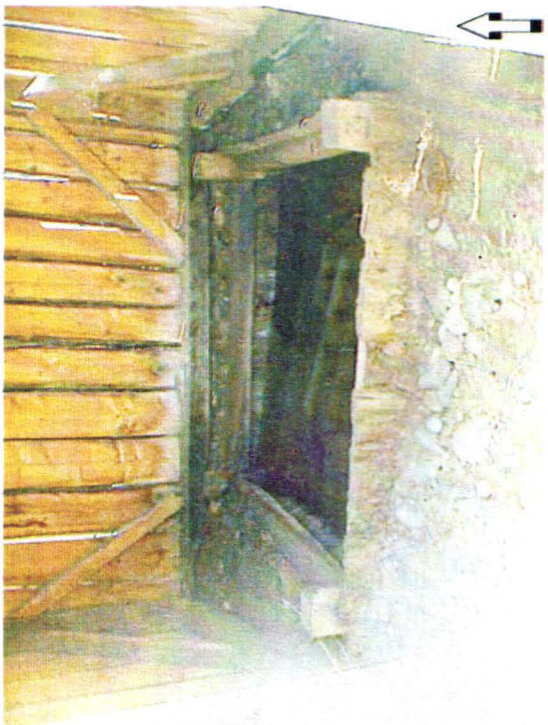

Foto 10 / *Photo 10*

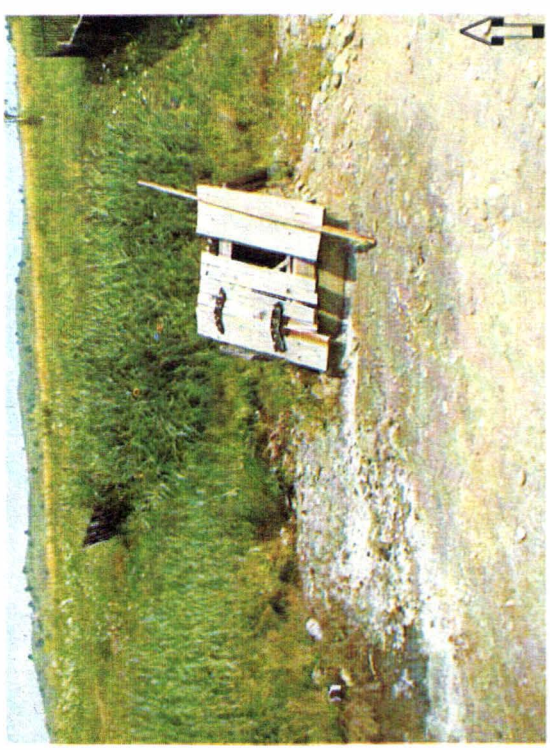

Foto 11 / *Photo 11*

Foto 12 / *Photo 12*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 13 / *Photo 13*

Foto 14 / *Photo 14*

Foto 15 / *Photo 15*

Foto 16 / *Photo 16*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 17 / *Photo 17*

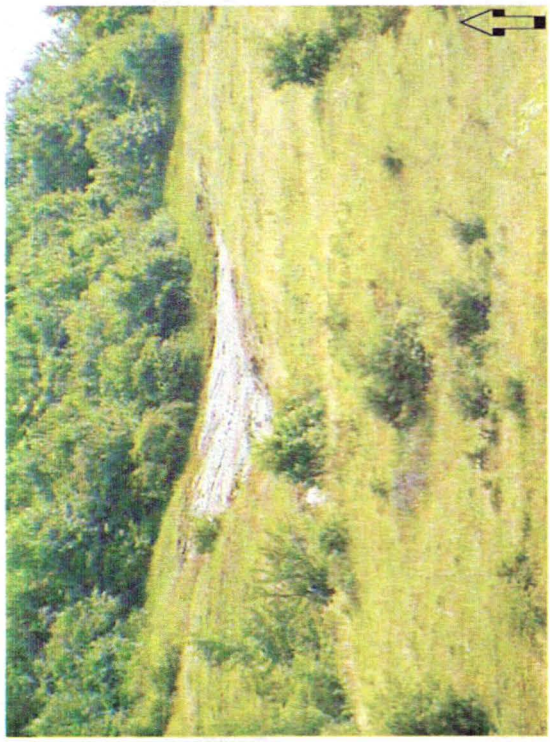

Foto 18 / *Photo 18*

Foto 19 / *Photo 19*

Foto 20 / *Photo 20*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 21 / *Photo 21*

Foto 22 / *Photo 22*

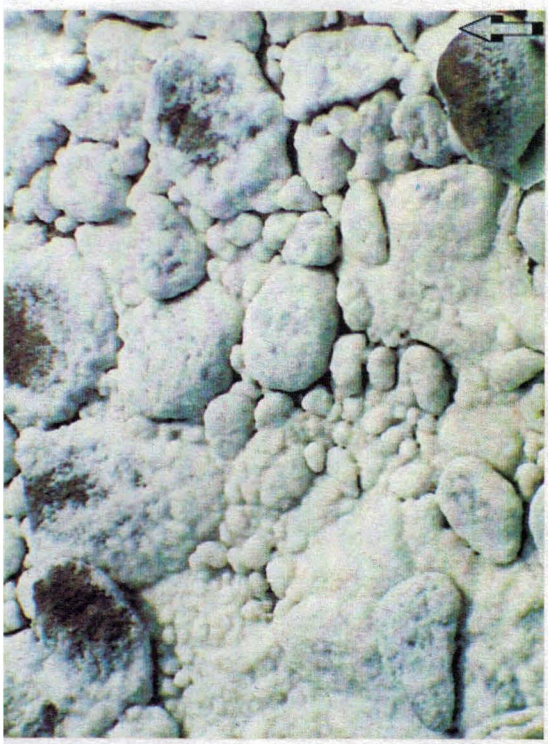

Foto 23 / *Photo 23*

Foto 24 / *Photo 24*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

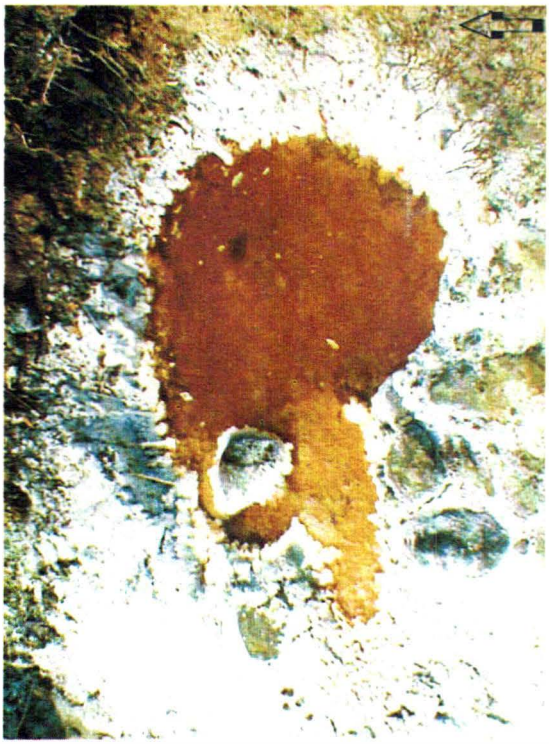

Foto 25 / *Photo 25*

Foto 26 / *Photo 26*

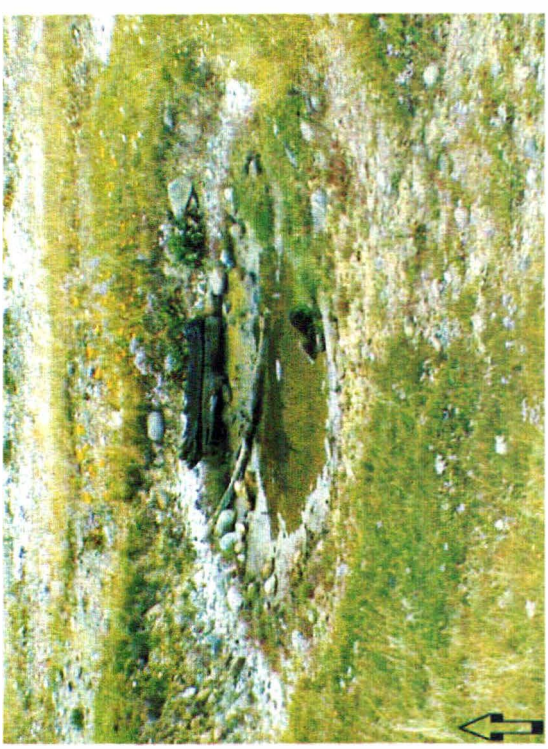

Foto 27 / *Photo 27*

Foto 28 / *Photo 28*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

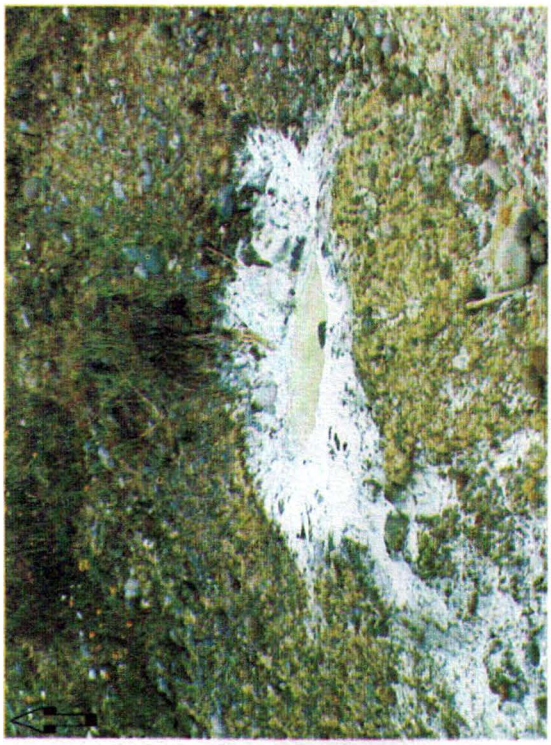

Foto 29 / *Photo 29*

Foto 30 / *Photo 30*

Foto 31 / *Photo 31*

Foto 32 / *Photo 32*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

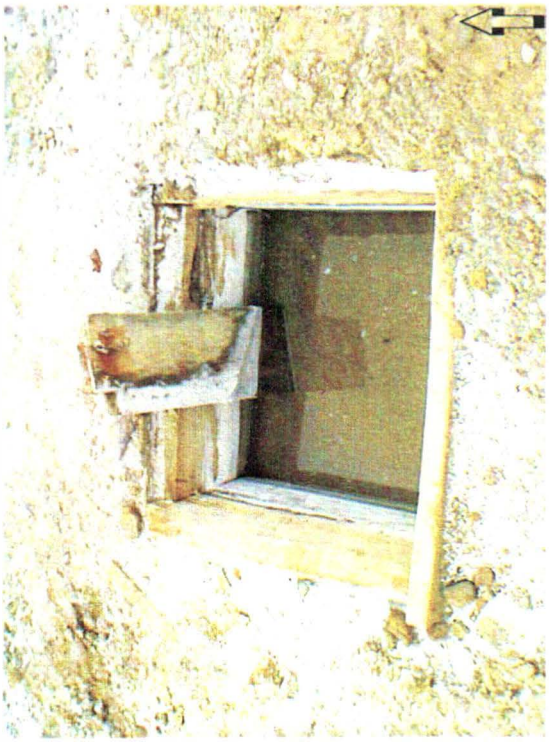

Foto 33 / *Photo 33*

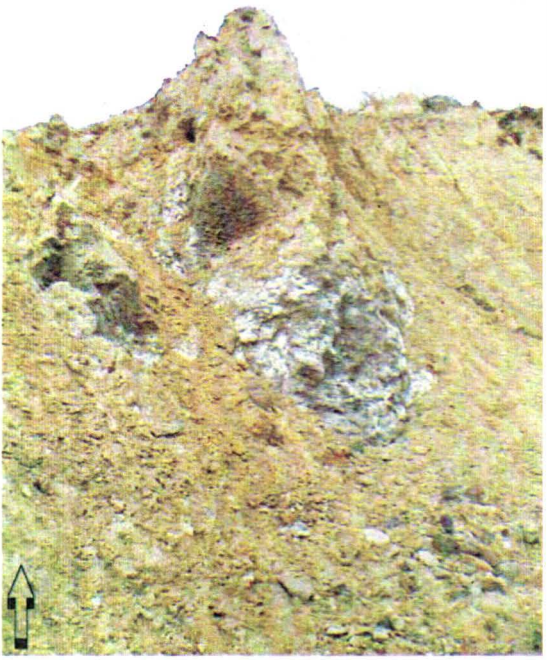

Foto 34 / *Photo 34*

Foto 35 / *Photo 35*

Foto 36/ *Photo 36*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cercetare etnografică privind exploatarea, comerțul tradițional și utilizarea sării în zona Mureșului Superior și valea Gurghiului

Extinderea cercetărilor noastre etnografice în arealul Mureșului Superior a determinat continuarea investigațiilor dincolo de defileul Toplița- Deda, care reprezintă un punct de confluență etnoculturală în zona de contact cu Câmpia Transilvaniei, zona Bistriței precum și cu cea a Gurghiului.

Interesul pentru cercetarea acestei zone cu vecinătățile sale a făcut posibilă includerea unor investigații în cadrul proiectului etnoarheologic *"Civilizația preindustrială a sării"*, demarat de Muzeul Carpaților Răsăriteni. Descinderea în teren însă și evaluarea primară a fenomenelor etno-culturale legate de manifestările saline, ne-a determinat să abordăm includerea acestei tematici într-un complex mai larg al problematicii, pentru a sugera mai bine contextul și legăturile interdependente dintre elementele sructurii ocupaționale - pe de o parte - care sunt complementare, precum și relațiile cu obiceiurile, viata spirituală, alte tradiții locale, pe de altă parte.

Referiri la exploatarea și comercializarea sării au apărut în unele lucrări, dar raporturile salinei Praid din județul actual Harghita cu vecinătățile, inclusiv arealul Mureșului Superior, sub aspectele etno - culturale enunțate, sunt sporadice[1].

În acest stadiu s-au impus pentru început identificarea și repertorierea cât mai multor aspecte interdependente, dat fiind ritmul accelerat de perimare și dispariție a unor fenomene tradiționale, etnografii antrenați în cercetarea de teren încercând să surprindă cu această ocazie elemente care la o altă descindere amânată, ar putea fi în pericol de a nu mai fi întâlnite.

Metoda de cercetare de bază aplicată a fost interviul cu persoane care se mai află într-o relație directă cu unele manifestări salifere sau care au fost în măsură să relateze, să reconstruiască din experiența trăită, din memoria colectivă a comunității sătești, alte elemente necesare formării unei imagini cât mai adecvate cu perspectiva istorică; astfel au fost surprinse aspecte evolutive și involutive (regresive) asupra fenomenelor cercetate.

Socotind târgul ca loc de confluență economico-socială și un prilej de comunicare între participanții la târg provenind din diferite zone învecinate, o primă investigare s-a desfășurat la Târgul tradițional de Duminică în comuna Deda, jud. Mureș (târg de animale, astăzi limitat în primul rând la vânzarea-cumpărarea porcilor).

Astfel, aflăm de la o participantă la acest târg[2] că sarea în drob sătenii o procurau de la secuii din Praid, care o aduceau în trecut cu căruțele cu coviltir, recent cu camioane sau mașini de teren, fiind ușor identificabili comercianții la strigarea prin sat *"Hai la sare!"*. Ne-a mai relatat că a cumpărat și de la Solovăstru sare la drob, pentru oi, dar aceea este neagră și nu se prea caută: *"omul meu m-o sfădit, că-i cam spoioasă"*. Își amintește din copilărie că în loc de sare foloseau saramură adusă de la Săcalu de Pădure, sat aparținător comunei Brâncovenești, pe care o transportau în fedeleșe și cu care stropeau fânul pentru animale, o foloseau în alimentație pentru prepararea mămăligii, la murături, și altele. Dacă aveau nevoie de *"praf de sare"*, acesta era obținut prin punerea saramurii la fiert în vase, până scădea apa și rămânea sarea pe pereții vasului în care a fiert, după evaporarea apei.

Am purtat un dialog și cu gospodarii localnici din Deda[3], care ne-au relatat, tot în legătură cu problematica studiată, că sarea de mai bună calitate se aducea de către secuii de la Praid, sub formă de drob, iar saramura se transporta cu vase din doage de la un izvor din hotarul satului Rușii Munți cu satul Filea.

Aflăm la fel că saramura era folosită în alimentație în special în mămăligă, la pregătitul cărnii de porc, iar în alimentația animalelor la stropitul fânului; toamna, când se depozitează fânul în șopron, se uda cu saramură, *"în mestecătură"* și nu se mai punea drob de sare. Saramura se aducea în vase de lemn, făcute din doage sau scobite în scorbura unui stejar, la care se lipea un fund de lemn cu pământ *"ajilos"* (argilos). Informatorii susțin că se mai păstrează și astăzi un butoi scobit într-o scorbură de stejar, dar la un izvor de apă dulce, în hotar cu Pietrișul, la locul numit Cuiejdel.

Continuând cercetările în satul Pietriș, aparținător comunei Deda, aflăm de la o localnică[4] faptul că saramura se aducea de lângă Brânco-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

venești, de la Pădurea Săcalului, în butoaie, pentru muratul verzei și pentru prepararea cărnii porcului tăiat de Crăciun. Confirmă faptul că sarea în drob se aducea de la Praid și adaugă faptul că la Ideci existau bazine de tratament cu băi de sare contra reumatismului (care funcționează și astăzi).

În același sat, Pietriș, un alt localnic[5], ne relatează că sătenii cumpărau, în trecut, sarea de la prăvăliile familiei evreului Mozes, dar nu își mai amintește de unde se aprovizionau; mai târziu sarea o cumpărau de la *"Coperativă"*; ne semnalează de asemenea existența unui loc, la marginea satului, înspre Mureș, numit Propostă, unde există o mlaștină cu *"iarbă sărată"*, foarte agreată de animalele satului. Ne confirmă și faptul că saramura se aducea de la Săcalu de Pădure, în butoaie din doage, făcute de dogarul Eugen Sorlea, de pe Valea Pietrișului.

La Rușii Munți ni se relatează de către o familie[6], că în hotar cu cătunul Săbgiș (Sebeș), a funcționat până la cooperativizare o saramură amenajată numită *"La Slatină"*; amenajarea consta într-o construcție de forma unei căsuțe acoperite, din bârne cioplite de dimensiune 4x4 m, adăpostind două fântâni cu apă sărată, zăgăzuite cu bârne de stejar; căsuța se ținea încuiată cu lacăt și accesul în zona terenului cu saramură se făcea printr-o barieră, după un program strict stabilit, de două ori pe săptămână. În jurul locului amenajat se săpau gropi în care se amesteca saramură și pământ, nămolul rezultat folosindu-se pentru efectuarea unor tratamente contra reumatismului. Pe lângă fânul stropit cu saramură, la hrănirea animalelor se foloseau și tuleii de porumb (tulpini tăiate) stropiți cu saramură. Odată cu cooperativizarea, secretarul comunei Filea, Bândilă Aurel a demontat construcția de la Slatini, care a fost lăsată în paragină. Astăzi, pe locul vechii sărături este amenajat un loc de joacă pentru copii, o parte din bârnele din stejar ale ghizdurilor vechii fântâni sărate fiind îngropate. Deoarece pe o rază de 300 de m, pânza freatică a apelor din fântâni are o concentrație mare de sare, permite folosirea acesteia în diferite scopuri în gospodărie, iar animalele preferă iarba care crește în jurul fostei saramuri, interlocutorul afirmând că la întoarcerea vacilor de la ciurdă *"fug toate direct la brânca de la Slatină"* (brânca fiind planta care crește în jurul mlaștinii sărate) .

La Săcalu de Pădure, sat aparținător com. Brâncovenești, aflăm de la un localnic[7] faptul că la murătoarea din Pădurea Săcalului, la locul *"Comorile"*, erau amenajate căsuțe din bârne de 4x4 m pentru fiecare dintre satele din vecinătate: Dumbrava, Râpa de Sus, Porcești, Văleni, Lueriu; fiecare sat avea câte două zile pe săptămână, program pentru aprovizionare cu saramură. Căsutele se țineau încuiate și erau deschise de câte un responsabil al fiecărui sat; în interior căsuțele aveau câte două fântâni zăgăzuite cu grinzi de stejar și erau prevăzute cu câte un scoc (jgheab), prin care se scurgea în vasele din doage, saramura. Se foloseau exclusiv materiale din lemn pentru necorodarea vaselor, a jgheabului sau a pereților fântânii și pentru păstrarea gustului. Saramura se mai utiliza, pe lângă alimentație și conservarea legumelor, a zarzavaturilor și a cărnii, și în alimentația animalelor, prin stropirea lucernei și a trifoiului. În jurul căsuțelor mai exista o *"baltă mare"* cu nămol sărat - ne relatează interlocutorul - unde se duceau sătenii pentru a se trata de reumatism. Dumbrăvean Ioan ne mărturisește că, atunci când lucra ca brigadier în cadrul CAP-ului, a avut și sarcina de a aproviziona grajdurile, saivanele, cu droburi de sare aduse de la Praid. Totodată, ne relatează că responsabilii cu vânătoarea, și în trecut și astăzi, în anumite perioade din cursul anului, plasează în zonele de adăpost droburi de sare pentru animalele sălbatice.

În același sat, un alt gospodar[8] fost cioban, ne amintește că sătenii deseori foloseau saramura și ca mijloc de tratament la picioare pentru înlăturarea răcelilor și altor dureri.

Deasemea, o localnică[9] ne lămurește că de fapt, murătoarea o fierbeau în vase, pentru a se obține sarea, rezultată prin evaporarea apei, pentru că *"au fost perioade în care nu se găsea sare în comerț"*. În afară de folosința obișnuită în alimentația familiei și a animalelor din gospodărie, mai utilizau saramura în tratamentul răcelilor: *"Copiii dacă se bitejău, n-avem doctor în sat ca amu, și-i lecuiem noi cu poame, da nu din grădină, ci de-alea acre din pădure, bătute cu bătălău, le aruncam în butoi și le amestecam cu murătoare, apoi sara îi frecam bine și dimineața nu mai aveu nimic"*.

Informatoarea își mai amintește că Săcalu de Pădure era rânduit la murătoare în ziua de marți a săptămânii, și că nu se mergea niciodată de unul singur, slatina de la locul Comorile era la trei kilometri distanță de sat, drum ce trecea *"prin pădurea plină de sălbăticiuni"*.

Investigația în sat am încheiat-o în gospodăria unei bătrâne[10] (având încă prispa casei lipită cu lut). Aici am surprins o rășniță manu-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ală, din piatră, la care proprietara macină și astăzi păsatul pentru săteni, aceștia zicând că: *"ies mai bune găluștile cu păsat de la piatra de mână decât cu cel de la moară"*. Din discuții, a reieșit că pe vremuri râșnița și sarea care era mai grunjoasă. Aici am avut și o surpriză, descoperind că mama interlocutoarei noastre, pe nume Pop Măriuca, a fost surprinsă într-o fotografie măcinând păsat la aceeași râșniță, de către regretatul etnograf Anton Badea, fotografie ce se găsește și astăzi în expoziția de bază a Muzeului Etnografic Reghin.

În reconstituirea drumului sării am descins și pe Valea Gurghiului, în localitățile Ibănești Sat, Ibănești Pădure, Dulcea, Orșova.

Pe drumul de la Gurghiu la Ibănești Pădure, sat aparținător comunei Ibănești, am stat de vorbă cu un cioban[11] care a păstorit peste 40 de veri în munții din preajmă (acesta tocmai fusese să-și procure un fluier, pentru a cânta de Sf. Dumitru, când urmau să se aleagă oile și să organizeze o petrecere cu horă). Cunoscută fiind necesitatea aprovizionării turmelor cu sare în drob, ne-a relatat că aceasta se aducea de la Praid de către secui, pe drumul de la Remetea prin Lăpușna, pentru că aceasta *"e mai bună ca cea de la Orșâua (Orșova), din apropiere, care e mai spoioasă"*. De asemenea, există informații că uneori secuii din zona Remetei, cunoscuți pentru priceperea lor deosebită în construirea de case și proprietari de cai puternici, transportau bârne gata cioplite pentru construcții în zona Praidului și Sovatei, și la întoarcerea lor aduceau sare pe care apoi o comercializau.

La Ibănești, o localnică[12] ne-a informat că sătenii mai săraci nu cumpărau, ci săpau sarea drob *"pe gratis"* la Orșova, sat al comunei Gurghiu, fiind repartizate aici, pentru *"exploatare"* și la murătoare, o parte din satele de pe Valea Gurghiului. *"Cândva sarea drob se aducea de secui pe Valea Gâtii dinspre Lăpușna* - ne confirmă interlocutoarea. *Astăzi însă, se aduce de la Orșova, dar mai greu, pentru că un deal s-a surpat și e mai dificil de săpat droburi din munte; droburile de sare se săpau atunci când vremea era moale, iar murătoarea se aducea, dimpotrivă când era secetă, fiind mai limpede și mai concentrată"*. Murătoarea mai era folosită, pe lângă conservarea zarzavaturilor, și pentru *"tratarea reumatismului în butoaie mari din doage, în care se făceau scufundări"*. Astăzi mai aduc droburi de sare și murătoare de la Orșova doar cei care au căruțe sau mașină precum și unelte de săpat, ceilalți săteni cumpărând-o de la magazin. O altă utilizare a murătorii era la stropirea fânului: *"dacă fânu-i aspru, se pune un sfert de kg de murătoare peste mestecătură, dacă fânu-i moale se pune un kg, nu mai mult, altfel le merge burta la animale"*.

La Dulcea, Ion Gliga *"a' lui Ștefan"*, ne-a informat că înainte, sarea în drob se săpa gratis și se aducea de la Orșova. Azi însă, localitatea se aprovizionează prin secuii care o aduc de la Praid (pentru că pe la Remetea se urcă greu). Pentru a aduce sarea de la Orșova se întovărășeau mai mulți săteni, pentru că era nevoie de unelte de săpat în munte. Interlocutorul ne-a relatat că toamna veneau și secuii cu sarea de vânzare pentru că atunci se conservau zarzavaturile și se adăpostea fânul în șuri.

În satul Orșova, aparținător comunei Gurghiu, jud. Mureș, am copletat informațiile în legătură cu manifestările saline[13], referitoare la exploatarea și utilizarea sării de la locul numit Dealul Slatinii, cu *"munte de sare"* și izvoare de apă sărată. Localitățile Ibănești, Hodac, Gurghiu, Comori, Cașva și Orșova aveau aici fiecare parcela de exploatare gratuită a drobului de sare și murătoare. La Orșova doar o fântână mai este folosită și este amenajată cu ghizduri din scândură; o parte din fântânile dispărute erau alimentate prin cădere liberă, prin șanțuri tăiate special în acest scop. Uneltele de bază folosite la exploatarea drobului de sare erau: șpițul, barosul și ceacla. Fiecare sat avea un administrator, numit ocnaș sau măglaș; cunoscut în satul Orșova era Victoru Măglașului. Murătoarea se transporta în trecut, în butoaie (căzi) din doage, confecționate de un dogar al satului așa cum a fost Pavel Târnăvean. Sătenii utilizau murătoarea la conservarea cărnii, în alimentația vitelor presărându-se în scafă peste cartofi, sfeclă și făină; în mâncarea porcilor se turna câte o cană. De la soția informatorului, Valerica Man (n.1960), am consemnat că slănina ținută în murătoare se păstrează la fel de fragedă pe tot timpul anului, spre deosebire de cea conservată în saramură preparată din apă amestecată cu sare procurată din comerț. Ne-a mai prezentat un mijloc de tratament, știut de la o bătrână din Ibănești, prin comprese calde cu murătoare, *"aplicate pe sub burtă, pentru alinarea durerilor"*.

Droburile de sare se puneau în troci special cioplite cu tesla în acest scop. Asemenea troci am identificat și apoi achiziționat din gospodăria Eudochici Stan, din com. Gălăuțaș, satul Pârâu nr. 326, lângă Toplița Mureșului

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Superior. Acest tip de troacă are o pereche de picioare mai scunde, pentru a asigura o înclinare, și e prevăzută cu o gaură pentru evacuarea apei de ploaie.

Aspectele prezentate mai sus reprezintă consemnările unei prime investigații referitoare la exloatarea, comerțul și utilizarea sării în zona Mureșului Superior și a Văii Gurghiului, urmând ca în cadrul generosului proiect etno-arheologic *"Civilizația preindustrială a sării"*, demarat de Muzeul Carpaților Răsăriteni în parteneriat cu alte muzee din acest areal, să continuăm cercetarea pentru a se putea elabora un studiu comparativ cu alte zone în care mai sunt prezente asemenea manifestări saline, însoțite de fenomene etnoculturale interesante, inclusiv cele legate de obiceiuri și viața spirituală[14], care credem că merită să intre în circuitul științific, contribuind astfel la o mai bună cunoaștere a zonei.

Dorel Marc
Livia Marc

Note / *Notes*

1. Vezi: HORVÁTH IMRE, *Istoricul mineritului de la salina Praid*, Praid,1998
2. Inf. Victoria Tecanu (n. 1946), localitatea Râpa de Jos, jud. Mureș
3. Inf. Ilie Pașcan (n. 1929), com. Deda, casa nr. 142 și Ioan Ghidiu (n.1935), com. Deda, casa nr. 143, jud. Mureș
4. Inf. Silvia Mircea (n. 1932), com. Deda, satul Pietriș, casa nr. 28, jud. Mureș
5. Inf. Nechifor Demian (n. 1924), com. Deda, satul Pietriș, casa nr.26, jud. Mureș
6. Inf. Savu Vasile (n. 1936) si soția Firuța, localitatea Rușii Munți, jud. Mureș
7. Inf. Dumbrăveanu Ioan (n. 1938), com. Brâncovenești, satul Săcalu de Pădure, casa nr. 2, jud. Mureș
8. Inf. Cengher Dumitru (n. 1930), com.Brâncovenești, satul Săcalu de Pădure, casa nr.287, jud. Mures
9. Inf. Răcean Crucița (n. 1930), com.Brâncovenești, satul Săcalu de Pădure, casa nr. 94 , jud. Mureș
10. Inf. Fironica Șandru (n. 1924), com.Brâncovenești, satul Săcalu de Pădure, casa cu nr. 24, jud. Mureș
11. Inf. Dumitru Tudoran (n. 1928), com. Ibănești, satul Ibănești Pădure, jud. Mureș
12. Inf. Gliga Maria (n. 1949), com. Ibănești, casa nr. 692, jud. Mureș
13. Inf. Cozma Man (n. 1958), com. Ibănești, satul Orșova, jud. Mureș
14. Vezi: MIHAELA MUREȘAN, *Credințe și obiceiuri legate de utilizarea unei străvechi bogății: sarea pământului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2003, p. 367-381

Lista fotografiilor / *Explanation of the photos*

Foto 1 / Photo 1. Săcalu de Pădure. Șandru Filonica cu o râșniță de sare din piatră / *Șandru Filonica nearby a salt grinder made of stone*

Foto 2 / Photo 2. Săcalu de Pădure. Pop Măriuca, mama Filonicăi Șandru, cu aceeași râșniță de sare (fotografie din Arhiva Muzeului Județean Reghin) / *Pop Măriuca , Filonica Șandru's mother, with the same grinder (photograph found in the Archive of the Reghin County Museum)*

Foto 3 / Photo 3. Orșova. Vedere generală asupra zonei / *General view upon the area*

Foto 4 / Photo 4. Orșova. Izvor de murătoare / *Brine spring*

Foto 5 / Photo 5. Călăreții și plutașii sărari (sec. XVIII-XIX), apud. Romulus Vulcănescu, Paul Simionescu, *Drumuri și popasuri străvechi*, Bucuresti: Editura Albatros, 1974, 150 p, Harta III.

Abstract

Ethnographical Investigation Regarding the Exploitation, Tade and Use of Salt in the Upper Course of the Mureș Area and in the Gurghiu Valley

The study's aim was to answer some questions related to the exploitation, trade and use of salt in an area poorly investigated before, in the complexity of ethno-cultural fenomena which still manifest themselves in this compartment of material and spiritual life.

The investigated villages, situated in the Upper Course of the Mureș Valley and in the Gurghiu Valley, offered very inte- resting aspects, which were detected through the interviews taken by the authors with hoseholders from this area, whom still traditionaly develop the salt civilization.

The information, the observations aquired untill now, will be completed by the results of future investigations, which we wish to perpetuate and then to include in the national scientific circuit, thus responding to our own desires, that the area we are concerned with to be better known and to be interdisciplinary investigated.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 1 / Photo 1

Foto 1 / Photo 1

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto 3 / Photo 3

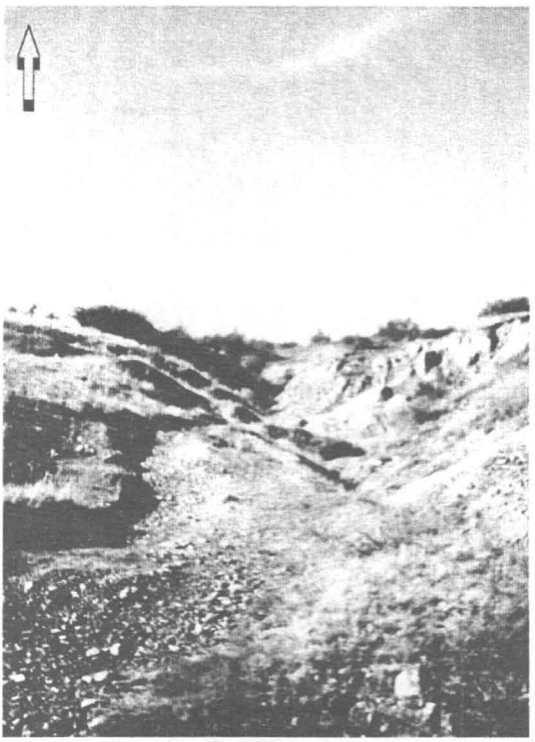

Foto 4 / Photo 4

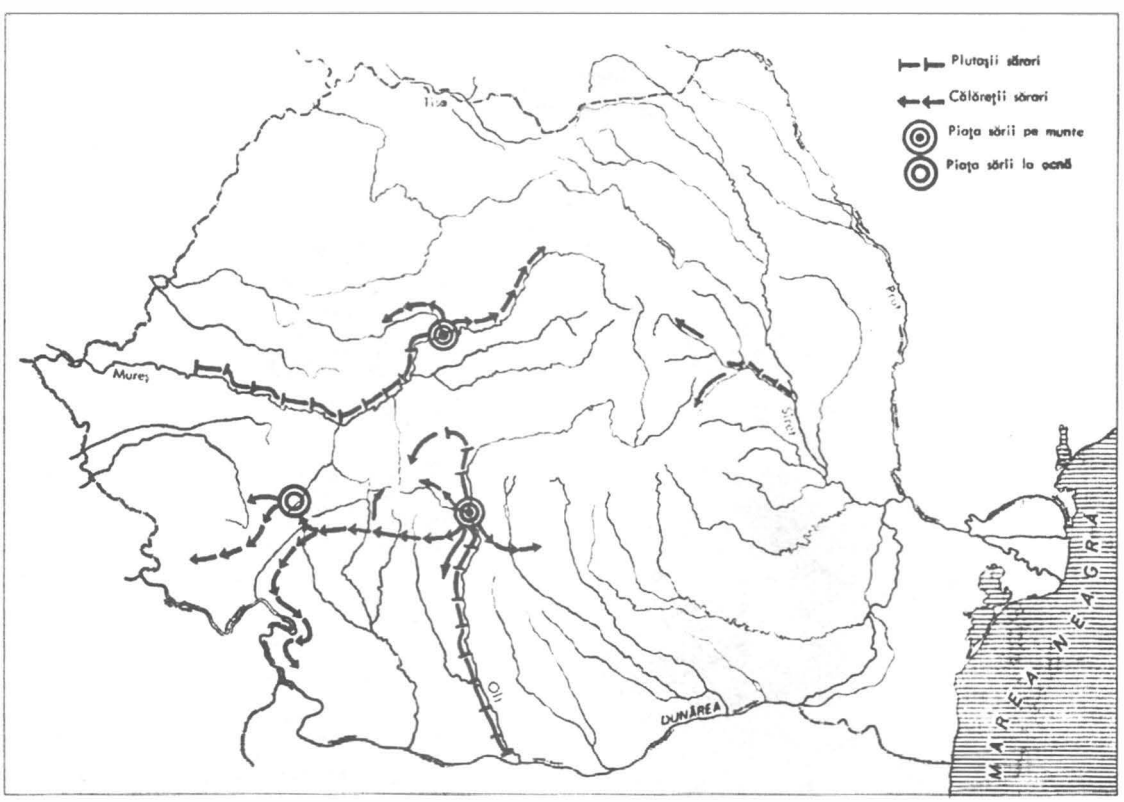

Foto 5 / Photo 5

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 9, 2005, Etnografie, pag. 269-284

Sisteme de transport și comerț tradițional în zona Mureșului Superior: plutăritul

Printre căile mai avantajoase de transport și comerț tradițional se numără și râurile care urmăresc trasee intra și extracarpatice; pe cursurile lor au fost transportate de-a lungul secolelor produse deficitare în unele zone și mai greu de cărat cu căruțe, care sau alte mijloace de transport, cum au fost sarea sau lemnul.

Originea plutăritului în Transilvania este incertă, dar este sigur că acesta a servit din vremuri îndepărtate comerțului și transportului local mai întâi, apoi s-a extins pe trasee mai îndepărtate.

Navigația pe râurile principale ca Mureșul, Oltul ș.a., a fost atestată mai ales în legătură cu exploatarea și valorificarea numeroaselor zăcăminte de sare, care constituiau o adevărată bogăție, un al doilea *"aur"* al Bazinului Transilvaniei. Spre Panonia, de exemplu, se duceau mari cantități de sare, regele Andrei al II-lea acordând cavalerilor teutoni în 1222 dreptul de a avea șase *"năvi"* pentru sare pe Mureș și alte șase pe Olt, care să transporte sare în tot regatul, iar la întors alte produse[1]. De asemenea, Bella al IV-lea acordă cavalerilor ioaniți, în 1247, dreptul de a duce sare spre folosința țării și a părților dinspre Bulgaria, Grecia și Cumania, din orice ocnă a Transilvaniei, iar Ladislau al IV-lea a întărit capitlului din Alba Iulia dreptul de a lua două treimi din vama de sare de la Vințu de Jos, sare purtată pe apă, când coboară pe Mureș cu luntrea[2].

Importante căi de transport au devenit râurile și pentru materialul lemnos, tot mai solicitat pe piețele interne și externe, pentru construcții, pentru foc, ca materie primă și combustibil pentru unele meșteșuguri, apoi pentru manufacturi și fabrici. Astfel, apare plutăritul ca ocupație distinctă pentru mulți locuitori din diferite zone, în satele de-a lungul Mureșului, Oltului, Someșului, Arieșului, Bistriței ș.a. cu afluenții lor. Apele mai mici erau folosite la plutăritul liber, mai ales pentru lemnele de foc necesare orașelor și topitoriilor de metale, până la înlocuirea lor cu cărbuni de pământ. Deasemenea liber s-au plutărit în diferite zone și buștenii de conifere pentru construcții și lemnărit până în vadurile cu ape mai mari, unde se legau în plute și se transportau mai departe[3]. Etnograful I. Vlăduțiu afirma că pe Bistrița moldovenească cu plute coborau adesea și locuitorii din amonte, iar uneori se transportau vite, mai ales boi și cai, piatră pentru construcție și piatră de var, diferite gresii, lână, brânzeturi ș.a.[4]. Alteori, de pe plutele vândute se obțineau banii pentru cumpărarea din marile târguri a altor produse și animale necesare.

Pe apa Mureșului, caracteristic plutăritului era, pe lângă buștenii, și transportul caselor de bârne, care ajungeau la destinație trebuind doar a fi încheiate. În special secuii din Remetea, zona Gheorgheniului, ciopleau bârnele necesare întregii locuințe, la comandă, apoi le încărcau pe plute și le transportau pe Mureș, până la Luduș. Aici le descărcau și apoi le vindeau în satele de câmpie care duceau lipsă de lemn de construcție, ridicând uneori și casele clienților, apoi întorcându-se în satele lor[5].

Preocupat de istoricul cotidianului, Imreh István arăta că plutăritul reprezenta o îndeletnicire veche de sute de ani pe Mureș, *"cale de apă folosită de secuii* (și românii - n.n) *din Scaunul Gheorgheni, muntenii din partea superioară a comitatului Turda* (zona Topliței - n.n.), *locuitori pe ambele țărmuri ale Mureșului...".* Istoricul maghiar mai preciza că plutăritul *"este legat și de alte ramuri ale industriei lemnului. În 1799, locuitorii din Ciumani se ocupă și de dulgherie, pe lângă plutărit. În 1820, se afirmă despre locuitorii din Valea Strâmbă că din doi, unul este dulgher care transportă la locul cerut materialul pentru case și execută și construcția, vânzând deci case «de gata» sau dacă nu atunci este rotar"*[6].

Dacă pe Mureș și Someș plutăritul s-a practicat până în primele decenii din secolul XX, când iau avânt transporturile feroviare și apoi cu camioane, el s-a mai practicat pe Neagra Bistriței și, parțial, pe Bistrița moldovenească până în anii 1970. La Toplița, de exemplu, în 1924 plutăritul era încă practicat (v. foto 7), iar la confluența pârâului Valea Topliței cu Mureșul era amenajat un port pentru legarea plutelor ce coborau de pe Valea Lomașului și Hurdugașului (v. foto 6).

Multă vreme, plutăritul într-adevăr făcea parte din peisajul etnografic caracteristic vieții

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cotidiene, a zonelor cu ape mari din țara noastră, fenomenul nefiind unic în această parte a Europei, cunoscut fiind și în Cehoslovacia, Polonia, ș.a., generând forme proprii în cultura populară din țările respective[7].

Marele savant istoric N. Iorga, în binecunoscuta sa călătorie prin Ardeal, relata în acest sens că *"la Toplița - locul apelor calde, e centrul acestei harnice, necurmate exploatări a lemnului, care a lăsat pe alocurea numai goliciunea pământului pietros ce se dumică și rădăcinile cenușii, cu totul spălate de ploi și uscate de soarele verilor. Și mai departe însă, bradul se strânge în oaste, și Murășul duce lina călătorie a plutelor"*(s.n.)[8].

Plutăritul era o ocupație arhaică, sezonieră, care se practica în special primăvara, începând odată cu topirea zăpezilor, dar și toamna; se efectua în câteva etape, pe trasee succesive, bine stabilite, de la doborârea lemnului din pădure, coborârea acestuia și formarea plutelor propriu-zise.

Plutăritul local era practicat de obicei pe distanțe limitate, fiind condiționat de cunoașterea în amănunțime doar a unei porțiuni a pâraielor.

Tehnica de legare a plutelor se deosebea după categoriile de plute, formate din una, două sau mai multe căpătâie (v. foto 1, 2, 3, 4). Ca și în alte zone[9], plutele se clasificau în funție de forma lemnului, în două mari grupe: din lemne rotunde și din lemne fasonate; o altă clasificare se realiza după dimensiune, întrebuințare sau calitatea materialului. Cele formate din lemne rotunde, transportau bârne groase rotunde, manele (lemne de diametru mai mic, dar de lungimi mari) sau căpriori (lemne folosite la construirea acoperișului); cele formate din lemn fasonat erau alcătuite din grinzi (cioplite sau tăiate pe două laturi), prisme (cioplite sau tăiate pe patru laturi), cherestea (scândură de grosime mai mică), dulapi (scândură de grosime mai mare), leațuri (șipci) ș.a. Plutele alcătuite din material fasonat erau de obicei provenite de la fireze, fierăstraie, gatere.

Locul de alcătuire a plutelor avea amenajate diferite schele, cele cu iesire la apă fiind asemănătoare docurilor din porturi.

Strict legat de plutărit era pădurăritul. În ceea ce privește mijloacele tradiționale pentru exploatarea și transportarea bușteni[10] de către locuitorii zonei care practicau (sau mai practică) pădurăritul în Toplița și localitățile din jur, ca Gălăuțaș, Sărmaș, Subcetate, Stânceni, Bilbor, Corbu, Tulgheș, amintim că se foloseau următoarele unelte: *săcurea* sau toporul pentru retezarea copacului; *țapina* și *horogul* pentru ușurarea mânuirii buștenilor; *cioflângul* sau *cârceaua* alcătuită din două sau trei limbi de metal, ce se fixează la capătul retezat al bușteanului, continuate de câte un lanț scurt, unite într-un ochi mare de fier și o *tânjală* care se fixa la jugul boilor sau la *amfăul hamului* calului, pentru tracțiune. Pentru transportul la rampele de încărcare, locuitorii zonei foloseau după *corhănit* (rostogolirea dirijată a lemnelor) sau trasul cu animale, *jilipul sec* (*"șilipul"* - denumire locală), format dintr-o succesiune de câte trei butuci dispuși în formă de jgheab sau *jilipul cu apă*; la *firez, joagăr* sau *gater*, pentru transport se foloseau carele sau săniile (numite local *sancee*). Jilipul de apă era construit orizontal în legătură cu câteva ape curgătoare situate de-a lungul acestuia[11] (de exemplu pe pâraiele Zăpodea, Măgheruș, Călimănel sau Lomaș, afluenți ai Mureșului în zona Topliței[12]) și era utilizat de primăvara până la sfârșitul toamnei, când înghețau pâraiele (vezi foto 8). Aceste sisteme tradiționale vor fi înlocuite însă cu trenurile forestiere pe linie îngustă, numite *"mocănițe"*. Jilipul sec era construit de regulă de-a lungul coastei dealului până jos, asemenea unui plan înclinat, și era folosit mai ales în timpul când, după ce era udat cu apă, înghețа, permițând alunecarea bușteni lor prin jgheab; uneori pentru a aluneca mai ușor, mai ales când nu era suficient de frig pentru a înghețа, acesta se ungea cu parafină.

După cum am arătat, de pădurărit a fost legat plutăritul, care devenise dintr-o altă modalitate pentru transportat bușteni, o adevărată ocupație distinctă, cu o vechime considerabilă în zona Toplița.

Uneltele de bază folosite în activitatea de plutărit erau aceleași ca și-n alte zone unde se practica această ocupație complementară pădurăritului: *securea, țapina* (introdusă de italieni, era folosită ca și *horogul* pentru manevrarea lemnului), compasul sau metrul numit local *țenghel*, *clupa* (pentru măsurat diametrul lemnului și la cubarea lui), *sflederul* sau *coarba* (folosite pentru găurirea lemnului prin care trecea funia de legat pluta), funia (înlocuită mai târziu cu sârmă), lant de plute (recent, cablu de oțel) ș.a. (v. foto 4 și 5).

Plutăritul, așa cum arăta Nicolae Dunăre, era practicat atât de români, cât și de maghiari sau secui, pornind de pe Valea Mureșului Superior și afluenții săi. Existau două feluri de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

plutărit: liber și sistematic.

Plutăritul liber se caracteriza prin procedeul forestier arhaic, practicat la începutul primăverii, când buștenii erau introduși în apă, imediat după topirea zăpezii și gheții de pe malul apei, care prin topire asigurau debitul necesar transportării prin plutire a buștenilor respectivi. În trecut, acest plutărit a fost îmbunătățit cu ajutorul altui procedeu, stăvilarele de apă, care permiteau acumularea apei pentru o perioadă mai mare de timp, în afara sezonului plutăritului liber, asigurând în acest fel o oarecare continuitate în transportarea materialului lemnos, indiferent dacă era destinat ca lemn de foc, de construcții sau pentru obținerea cherestelei.

Plutăritul sistematic se efectua cu plute *închingate* (buștenii alcătuind o plută prin fixarea lor cu frânghii sau scoabe) care, pe lângă buștenii propriu-ziși mai transportau lemne de foc, șindrilă sau alte produse meșteșugărești, sare, alimente de proveniență agro-pastorală și călători. Plutele se închingau pe Mureș din vechime, dar atestarea plutăritului sistematic în această zonă o avem din anul 1714, cunoscând după revoluția de la 1848 un avânt, iar cea mai mare dezvoltare înregistrându-se între 1870-1880 și apoi în anul 1922. În acest an, 1922, pe porțiunea Mureșului dintre Toplița și Reghin, s-au transportat 155.440 m.c. de lemne pe plute. În afara Mureșului, plutăritul se mai practica pe Valea Lomașului, Topliței, Călimănelului, Sălardului, Bistrei și Bistricioarei. Plutăritul pe arterele secundare însă va dispărea treptat odată cu construirea șoselelor și liniilor ferate industriale, de întreprinderile forestiere *"Ofa", "Lomaș", "Foresta"* sau *"Valea Mureșului"*[13].

Intensificarea exploatărilor pădurilor între 1871-1880 determinase chiar scăderea debitului de apă a Mureșului. După unii cercetători, plutăritul în zona Georghenilor este atestat documentar de la 1638[14]. Țăranii din Valea Mureșului Superior care practicau și pădurăritul în afara agriculturii montane, duceau plutele până lângă Târgu Mureș, chiar și mai departe, până la Zam și Seghedin[15], iar cu prețul luat pe lemn își plăteau înainte de toate, servituțiile anuale, așa cum arăta și istoricul David Prodan[16].

Emeritul istoric clujean, atașat de zona Mureșului Superior, demonstra că posibilitățile de valorificare a bradului prin transportul cu plutele pe Mureș a permis ca plutăritul să devină izvorul principal de venit al satului Toplița, la 1785 și mai apoi. În drumul său până la Arad, materialul lemnos era valorificat pe traseu, la câmpie sau la Tisa. Astfel, plutăritul devine aici o specialitate reprezentând, pe lângă un mijloc mai rapid de a plăti sarcinile iobăgești ale celor 255 de familii de familii existente imediat după înfrângerea răscoalei condusă de Horea - cu ecouri importante în zonă, și o sursă principală de venit pentru aceștia și pentru cei 22 de proprietari unguri sau secui mai importanți. După cum afirma D. Prodan, prin plute se transportau diferite categorii de lemn: trunchi (buștenii), grinzi, scânduri, leațuri, pari. Iobagii toplițeni mărturiseau la 1785 că *"avem apa Mureșului în sat pe care umblăm cu plute, ducem plute și pe sama noastră și pe sama altora și căpătăm bani. De n-ar fi apa Mureșului n-am putea trăi. Dară cine îi harnic a face plute și a purta plutele, capătă bani de trăit"*[17].

Iobagii mai declarau că doar câștigul pe care îl mai obțin lucrând la *"Ferăstrăul împărătesc"* le mai rotunjește veniturile[18]. Comerțul se desfășura cu dificultate în târgurile mai apropiate, la Gheorgheni sau Reghin, datorită drumurilor proaste; dacă la Reghin se putea ajunge pe plute în perioadele optime, la Gheorgheni însă, care era în amonte, locuitorii se deplasau cu carul sau numai cu calul.

Pentru a avea o imagine mai clară asupra plutăritului și obligațiilor iobăgești, reproducem mai jos, din studiul realizat de D. Prodan după Conscripția Urbarială de la 1785, câteva aspecte, care oferă un tablou relevant în acest sens[19]. Astfel, se constată o serie de deosebiri în stabilirea obligațiilor, de fapt, câți proprietari erau, atâtea feluri de obligații, învoieli sau contracte încheiate individual sau colectiv se înregistrau.

Informațiile oferite de această Conscripție Urbarială (v. copia documentului anexat la sfârșitul studiului) sunt deosebit de relevante, scoțând în evidență o serie de aspecte istorice, economico-sociale, politice din această parte a Transilvaniei, unde iobagii români aveau un statut aparte. Acestea ne determină să credem că ar merita analizate într-un studiu dedicat special în acest scop, continuând efortul istoricului David Prodan.

Evolutiv, practicarea plutăritului în epoca modernă a cunoscut mutații importante după ce Austria și, din 1867, Austro-Ungaria, a încurajat comerțul printr-o politică fiscală favorabilă. Avântul comerțului cu plute s-a petrecut în secolul XIX, fiind mai redus doar în perioa-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

da revoluției de la 1848-1849, când locuitorii din zona Mureșului Superior erau preocupați cu refacerea caselor arse după evenimentele în care au fost implicați și în această parte a Transilvaniei.

În binecunoscuta sa lucrare monografică[20], Orbán Balázs arăta, în legătură cu Toplița, pe care a cercetat-o în călătoria sa, că avea puțin pământ arabil, dar foarte multă pădure de brad (75.000 ha), care constituia materia primă pentru comerțul cu lemne, ce reprezenta anual 16 mii *"sferturi"* de plută cu două milioane de scânduri, câteva milioane de șindrilă și multe lemne pentru construcții, ce luau calea Mureșului. Lemnele aduse de peste munți și transportate mai departe pe apă, creau atâtea locuri de muncă încât majoritatea locuitorilor din zona Gheorgheni lucrau aici ca zilieri. Autorul precizează însă că în ultima vreme se aduseseră meseriași și din Italia, din Tirolul de Sud, cunoscuți fiind ca pricepuți în astfel de activități legate de pădurărit, în general, și plutărit în mod special; sașii din Reghin și armenii din Gheorgheni dețineau principalele companii comerciale de plutărit care concurau cu Societatea *"Vermes"*. În acest fel, micii proprietari de plute nu au mai putut ține pasul cu concurența și, în cele din urmă, au vândut la subpreț totul Societății *"Vermes"*. Istoricul O. Balázs sublinia necesitatea amenajării râului Mureș pentru plutărit, deoarece existau multe stânci care făceau practicarea plutăritului deosebit de periculoasă. Din această cauză, doar primăvara când se topea zăpada și toamna, bogată în precipitații, se putea circula pe Mureș cu plutele în oarecare siguranță; el consemnează și alte aspecte sociale legate de această ocupație, precum și anumite credințe, ritualuri, obiceiuri ce se practicau de către participanții la acest sistem de transport și comerț tradițional. De exemplu, amintește că înainte de a porni pluta, plutașii rosteau o rugăciune anume, luându-și rămas bun de la familia lor, precum odinioară marinarii care, plecați la drum, nu știau dacă se vor mai întoarce teferi înapoi; cu toate că aici nu erau uragane, ca pe mare, care să distrugă vasele - spune autorul - , totuși, adevărul era că riscul mare exista la modul iminent și întreaga familie participa emotiv la această pornire a plutelor, îngenunchiind și plângând în momentul în care începeau plutașii să vâslească. Conducerea plutelor se realiza cu prudență, deoarece din loc în loc erau stânci sub apă, greu vizibile, care agățau plutele, existând pericolul ruperii legăturilor dintre bârne și accidentării plutașilor, înregistrându-se, nu odată, victime ale plutăritului. Pe Valea Topliței, călătorul descrie că erau multe plute ce puteau fi luate pe neașteptate, dacă venea o ploaie torențială și dacă se ridica nivelul apei, fiind apoi recuperate din Mureș de proprietarii plutelor, recunoscute după ștampila personală care se aplica prin marcarea cu ciocanul forestier.

Orbán Balázs mai precizează că pe Valea Topliței exista un gater al satului care tăia scânduri pentru *"vasele de sare"* lungi de 12 brațe. Confirmă că, la confluența Lomașului și Hurdugașului cu Valea Topliței, era un bazin care colecta bușteni, direct din pădure, printr-un jgheab, prin cădere liberă, pentru formarea plutelor.

În lucrarea *Viața plutașilor din Remetea în secolul al XIX-lea*[21], Garda Dezsö evidențiază diviziunea socială a muncii în cadrul plutăritului, care a dus la schimbări importante în structura socială a satului. Ca urmare a dezvoltării considerabile a plutăritului, autorul face o împărțire a categoriilor sociale: constructori de plute, plutași, intermediari între plutași și negustori, negustori. Această categorizare era în raport cu situația lor economică din sat. Cei mai săraci erau considerați plutașii (dar recunoscuți mai curajoși), iar cei mijlocași construiau plutele; intermediarii erau văzuți ca mică burghezie în formare; negustorii din sat erau cei mai înstăriți, dar cele mai puternice poziții le dețineau negustorii din Reghin, Arad, Lipova, care erau constituiți în monopoluri.

Autorul susține că la Remetea fenomenul era cel mai viguros, fiind centrul plutăritului din zonă, ales ca punct de referință. Noi suntem de părere însă că și Toplița a reprezentat un centru cel puțin la fel de important pentru plutărit în secolele XVIII-XIX, așa cum rezultă din izvoarele documentare precum Conscripția Urbarială din 1785. Oricum, după scăderea debitului Mureșului la sfârșitul secolului XIX, constatată și de geologul Halbrich, centrul plutăritului se mută de la Remetea la Toplița, așa cum consemnează și Orbán Balázs, atestând prezența secuilor stabiliți aici la muncile sezoniere legate de pădurărit și plutărit.

Important este faptul că acest sistem ocupațional cuprinde în elementele sale și o serie de aspecte de etnocultură care au interferat, ținând seama că unele întovărășiri la pădurărit și plutărit în zona Mureșului Superior s-au realizat între români și secui; specificul muncii, caracterizat printr-un grad mare de risc și difi-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cultăți, pericole comune de înfruntat, viața cotidiană cu încercările ei - au determinat evoluția unor raporturi psiho-sociale care au dezvoltat spiritul de solidaritate, de sacrificiu, a întărit coeziunea grupurilor, realizându-se o comunicare și o înțelegere care depășea barierele de limbă, tradiții, obiceiuri și chiar unele sensibilități de moștenire istorică.

Pe lângă importanța economică, plutăritul integrându-se în activitatea comerțului, avea, după cum afirma și istoricul N. Iorga, sensuri mult mai largi, *"constituind schimburi de produse, dar și un schimb de cunoștinte, un fel de a uni între ele diferite națiuni"*[22].

Dezvoltarea plutăritului și comerțului a fost favorizată după 1867, în sistemul dualist austro-ungar, de încheierea mai multor tratate comerciale de reformare a sistemului vamal și al comerțului interior, de reorganizarea camerelor de comerț și industrie.

În prima jumătate a secolului XIX, statul austriac permitea și plutăritul, încurajând înființarea unor asociații, transportul fiind concesionat în majoritatea cazurilor particularilor dornici de câștig într-o așa afacere destul de riscantă. Sporesc pe apa Mureșului numărul plutelor care coborau înspre Reghin, cu lemn provenit din Munții Giurgeu, Călimani sau Gurghiu.

Pădurile cu suprafețe mai întinse de unde se obțineau plutele, din partea stângă a Mureșului erau ale comunității secuiești, iar cele din dreapta aparțineau composesoratelor nobiliare[23].

Începând cu anul 1853, mai mulți negustori cu plute din Reghinul Săsesc au format o asociație, de scurtă durată, însă în 1859 au constituit alta, care a durat șase ani, numită *"Wermescher Fliß-Compagnie"* (*"Compania de plute Wermescher"*). Membrii acestei companii erau câțiva din Reghin, unul din Gurghiu, doi din Toplița și șase lipoveni. Această societate a falimentat însă la 1865. Un alt grup, format din 19 bărbați de încredere deplină, în care intrau membri din Reghinul Săsesc, unul din Gurghiu și unul din Toplița, vor forma o societate importantă. Comerțul se extindea astfel, an de an, și va câștiga noi clienți din Mureșul Superior, Inferior al Tisei și de la Dunărea de Jos[24].

"Prima Societate de plutărit din Reginul Săsesc" va ajunge să domine în zonă, deținând aproximativ 400.000-600.000 fl., iar la sfârșitul secolului XIX, controla jumătate din comerțul cu lemn pe Mureș.

După cum arăta N. Gociman, plutăritul pe Mureșul Superior pornea de la Suseni, lângă Gheorgheni, iar de la începutul secolului XX, de la Toplița, deoarece debitul apei a tot scăzut.

În ceea ce privește mijloacele tehnice de realizare și transportul plutelor, acestea au fost, în linii mari, aceleași ca și în alte spații unde se practica plutăritul. Lemnul pentru plute era coborât din munte, pe pâraiele afluenților Mureșului și se stivuia lângă râu, cu partea mai groasă în jos, la o distanță de 12 m de mal; pluta se lansa la apă când starea vremii și debitul apei permitea acest lucru.

Un grup de 10-12 buștenii forma o *"povară"* (*"pohoară"*-denumire locală) de plute în perioada 1780-1800, iar la mijlocul secolului XIX, era alcătuită din 8-10 buștenii. Durata deplasărilor era diferită, în functie de o serie de factori în primul rând climaterici, dar și în funcție de obstacolele întâlnite în cale, datorită neregularizării albiilor. Astfel, un drum de la Toplița până la Reghin dura între 5 și 8 zile, în perioada de navigație de până la anul 1800, ajungându-se apoi ca la 1873, același drum să fie parcurs într-o singură zi. Prima plută care sosea de la Lăpușna la Reghin, străbătuse 42 km într-o zi (la 6 aprilie 1873). De remarcat faptul că albiile râurilor navigabile din diferite zone au fost regularizate de meșteri italieni, ajutați de sași, slovaci și polonezi.

Plutele erau conduse de trei serii de plutași. Ca și conducător, pe o singură plută se aflau, de obicei, un cârmaci în față și un hăitaș în spate. Pentru munca prestată, cârmaciul primea două treimi din prețul plutăritului și hăitașul o treime.

Terminologia folosită în plutăritul de pe Mureșul Superior era, în general, aceiași ca în alte zone etnografice ale țării, multe cuvinte care semnificau metode, tehnici, unelte, comenzi se regăseau în vocabularul general al plutașilor; astfel o legătură se numea *"sfert"* sau *"viertel"*, *"tablă"* (ca și pe Bistrița moldovenească), sau *"căpătâi"* (v. foto 1, 2 și 3). Pe unele etape ale traseului, plutele se transportau în sferturi; se întregeau ulterior (uneori abia la Sânpaul), când se uneau cele patru sferturi într-o plută întreagă[25].

Până la începerea activității de regularizare a Mureșului, plutăritul era periclitat de existența stâncilor, sălciilor sau a morilor de apă (uneori erau bărci ancorate la țărm de care se loveau plutele) . Pentru evitarea accidentelor și siguranța transportului, s-a constituit *"Societatea autorizată pentru regularizarea albiei Mureșului de la Toplița la Deda"* care s-a contopit cu *"Societatea pentru promovarea plutăritului pe Mureș"*, înființată la Tg. Mureș, având ca obiectiv de activitate, regularizarea albiei

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Mureșului de la Gheorgheni la Zam[26].

În ultimul deceniu al secolului XIX, au fost construite case ale societății la Toplița și Sălard, pentru refugiul plutașilor.

La 1890, societatea avea 32 mii jugăre de pădure, însemnând peste 18 mii ha, între Toplita și Deda, și transporta pe apa Muresului, aproximativ 65-70 mii m³ pe an[27].

Începutul secolului XX a însemnat o perioadă de regres al acestui sistem de transport și comert traditional care a reprezentat plutăritul. După construirea căii ferate și a șoselei naționale, dacă transportul buștenilor la distanță mare se realiza cu mai puține plute, totuși a sporit plutăritul local pentru aprovizionarea cu lemne a fabricilor de cherestea de la Gălăuțaș, Toplița, Lunca Bradului, Răstolița, Deda-Bistra, Deda și Reghin, iar mai târziu Hodoșa.

Spre exemplificare amintim că, în 1903, la Toplița funcționau 64 de joagăre, iar în anii '30 ai secolului XX au rămas doar 29, totalul acestora în defileul Mureșului fiind de 51, producând anual aproximativ 413.338 m.c. material de scânduri.

După construirea căii ferate industriale de la Toplița în 1909, lemnele mari se vor transporta însă în continuare cu plutele pe Mureș, deoarece costul uneori era mai ieftin. Defileul Mureșului era *"un emporiu* (târg mare) *al comerțului cu lemne"* (v. foto 6 și 7). La sfârșitul secolului al XIX-lea, numai fosta *"Societate săsească de plutărit"*, vânduse păduri în valoare de aproximativ 19 milioane coroane[28].

În cadrul unui proiect de cercetare etnoarheologică cu tema *"Exploatarea preindustrială a sării"*, inițiat de Muzeul Carpaților Răsăriteni în parteneriat cu alte muzee din țară și din străinătate, derulat și în anul 2005, am efectuat o cercetare concretă în valea Mureșului Superior și Valea Gurghiului, afluentul său, înregistrând unele aspecte legate de transportul și comerțul sării și lemnului în această zonă. Astfel, în comuna Deda, județul Mureș, intervievând doi gospodari[29], am aflat în legătură cu plutăritul pe Mureș că acesta se practica încă în anii deceniului șapte al sec. XX, pentru transportul lemnului cioplit necesar construirii caselor.

Gospodarul Ioan Gliga ne-a relatat cum a transportat lemnul de lângă Toplița, de la Stânceni-Meștera (*Mesterháza*- meșteri de case - în maghiară) până în comuna sa, Deda:

"În 1960, de la Stânceni mi-am adus lemne cioplite pentru casă pe Mureș, cu pluta, de la Cadar Niculită, unde le-am adunat cu boii. Desi riscant, era transportul cel mai usor si mai ieftin. Timpul cel mai potrivit pentru plutărit erau lunile de primăvară, după topirea zăpezii. Lemnele se legau cu funie, câte 10-12 bucăti, peste care se bătea o scândură, iar printr-o gaură dată cu sflederul, se petrecea funia care le tinea". Ni s-a prezentat si modul în care se realiza cârma plutei: se punea peste lemne un jug, nu chiar din capăt, ci dintr-al doilea lemn sau al treilea, din margine, până în partea cealaltă, se băteau doi țărusi, iar la mijloc se punea un corn de brad lung de 4-5 m; în vârful cornului se punea o scândură de brad, de 2-3 m, cioplită ca o vâslă de barcă, cu care se dirija pluta; o astfel de cârmă se monta și în spatele plutei. Conducătorii plutei se numeau cârmaci, ca și în alte zone, unul în fată, altul în spate, cel mai important fiind primul, din față, care și comanda pluta prin diferite formule de strigare: *"Fă-i în dreapta!"* sau *"Fă-i în stânga!"*, sau avertiza când apăreau obstacole pe traseu, tot el dirijând de fapt și *"căpătâile"* din spate. Pentru prinderea plutei foloseau cuie din lemn *"tare"* de stejar, fag, frasin, carpen și *"gânjurile"* răsucite din nuiele de alun, răchită, mesteacăn, pârjolite în foc pentru a le spori rezistența; cuiele nu dădea voie ca lemnele din margini să se desfacă, ele având rolul de a ține pluta strânsă laolaltă. La fixare, lemnele se tăiau drept în capătul din față, și erau aliniate la *"front"*. Lucrurile personale și unele mărfuri transportate pe plute erau fixate la o oarecare înălțime, pentru a se evita udarea lor atunci când vârful plutei se scufunda în față și apoi ridicându-se, uda întreaga suprafață. Ni se confirmă și în Deda faptul că plutăritul era o îndeletnicire grea, dar *"necazul i-o învățat pe oameni să învingă greutățile"* și încercările aspre ale existenței ; *"plutașii umblau cu opinci de gumă, tot timpul erau uzi. Mulți oameni și-au pierdut viața striviți și înnecați de plutele lor, lăsând în urmă multe văduve și orfani"* ne relata Pașcan Ilie. Celălalt informator, Ghidiu Ioan, ne-a convins că știa tehnici de plutărit practicate pe alte râuri: *"Pe Someș, pe Bistrița și astăzi se plutește; ei au baraje de oprire a apei; opresc apa o săptămână - două, timp în care pregătesc câte plute au, după care dau drumul la apă și atunci se duc cu plutele. La noi pe Mureș nu a fost așa niciodată. Eu acum 10-11 ani am lucrat acolo la Gura Lacului si am văzut"*[30].

În satul Pietris, aparținător comunei Deda, Nichifor Damian ne pomenea de *"căule"* pe marginea apei și de punctul de oprire și popas al plutașilor, numit *"Balta Nutului"*, unde anco-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

rau plutele aflate în trecere spre Reghin și de unde se aprovizionau cu *"premândă"* (alimente pentru drum) .

Aspectele legate de plutărit în strânsă legătură cu pădurăritul și alte îndeletniciri, necesită în viitor o abordare interdisciplinară, care va fi în măsură să aducă un spor de cunoaștere a fenomenului ocupațional văzut sistemic și evolutiv; acesta reprezintă un fapt de etnocultură cu implicații istorice, economice, sociale și chiar politice în zona de care ne ocupăm.

Deasemenea, o abordare mai amplă a demersului științific, valorificând izvoare documentare, arhivistice, statistici, memorialistică, culegeri de folclor ș.a., precum și înregistrarea mărturiilor altor participanți cuprinși în acest sistem arhaic de transport și comerț, ar putea întregi imaginea în legătură cu aspectele de cultură materială și civilizație manifestate în zona Mureșului Superior.

Dorel Marc

Note / *Notes*

1. Documente *C. Transilvania (sec.XI, XII, XIII)*, I, p. 183-184.

2. *Ibidem*, I, p. 390; II, p. 309

3. V. BUTURĂ, *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania - studiu etnografic*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 385; Idem, *Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj, 1978, p.437-438

4. I. VLĂDUTIU, *Etnografie românească*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 302; Idem, *Plutăritul*, în *Etnografia Văii Bistritei (zona Bicaz)*, Piatra Neamt, 1973, p. 266, apud VICTOR ȚĂRANU, *Plutăritul pe Bistrita*, în *Anuarul Liceului «Petru Rares» din Piatra Neamt pe anii 1936-1940*, Piatra Neamt, 1942, p. 48.

5. *Ibidem*.

6. IMREH ISTVÁN, *Viata cotidiană la secui 1750-1850*, Ed. Kriterion, București , 1982, p. 289.

7. I. VLĂDUTIU, *Etnografie românească*, Ed. Stiințifică, București, 1973, loc. cit.

8. N. IORGA, *România cum era până la 1918, vol. I.*, Ed. Minerva, București, 1972, cap. XI, *Dincolo de munte, în Secuime*, p. 249.

9. v. I. VLĂDUTIU, *Plutăritul*, în *Etnografia Văii Bistriței (zona Bicaz)*, Piatra Neamt, 1973, p. 266-281.

10. D. MARC, *Evoluția structurii ocupaționale în zona etnografică Toplița. Considerații privind interferențele și interdependențele ocupaționale*, în anuarul *ANGVSTIA*, nr. 4, Sf. Gheorghe, 1999, p. 377.

11. *N. Dunăre, Semnificații etnologice ale pădurăritului traditional în Munții Giurgeu și Harghita*, în *Acta Hargitensia*, Miercurea-Ciuc, 1980, p. 184-185; v. TEODOR CHINDEA, *Contribuții la istoria românilor din Giurgeul-Ciucului*, Ed. Brăduț, Tg. Mureș, 1995.

12. Informator: **Morar Ioan** (n. 1958) com. Gălăutaș, sat Pârâu, nr. casă 262.

13. LAURIAN SOMEȘAN, *Viața umană în regiunea Munților Călimani*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității Cluj*, vol. VI, Tip. "Cartea Românească", Cluj, 1936, p. 35.

14. cf. TARISZNYÁS MÁRTON, *Despre plutărit în zona Gheorgheni*, în anuarul *MARISIA*, Tg. Mureș, vol. IX, 1979, p. 581.

15. N. DUNĂRE, luc. cit., apud S. MOLDOVAN, *Tara noastră Ardealul - II, Ținuturile de pe Mureș*, Brașov, 1913, p. 11, 16, 20, 79.

16. D. PRODAN, *Toplița la 1785*, Cluj, 1947, p. 10-11; vezi și D. PRODAN, *Răscoala lui Horea în Comitatele Cluj și Turda*, București, 1938, p. 18.

17. *Ibidem*; D. PRODAN, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

18. v. E. WACHNER, *Județul Ciuc, Toplița și defileul Mureșului*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj , III, (1926-1927)*, p. 283-292.

19. *Conscriptio Urbarialis, Possessionis Toplicza, Anno 1785 die 20-a Novrembis*, originalul în col. Bibliotecii Academici Române, Filiala Cluj, xero-copie la Muzeul Etnografic Toplița.

20. ORBÁN BALÁZS, *Descrierea Ținutului Secuiesc*, Budapesta, 1869, XXVIII; v. IMREH ISTVÁN, *op. cit.*

21. GARDA DEZSŐ, *Viata plutașilor din Remetea în secolul XIX -lea*, în *Acta Hargitensia*, Miercurea-Ciuc, 1980, p. 94-95; idem, *Gyergyóremetei erdőmunkások tegnap es ma* (*Lucrători forestieri de la Remetea*), în vol. *Változo válósag* (*Realitatea în transformare*), București, 1978, p. 133-138.

22. N. IORGA, *Istoria comertului cu Orientul*, București, 1937, p. 5.

23. N. GOCIMAN, *Industria și comerțul lemnului în bazinul Mureșului superior*, Cluj, 1929, p.34-35.

24. vezi D. I. RUS, *Din activitatea Societății de plutărit din Reghinul Săsesc (1853-1908)*, în *REVISTA BISTRIȚEI*, XIV, Bistrița, 2000, p. 91-96; apud E. PHILIPPI, W. WIGANT, *SÄCHSISCH-REGEN: DIE STADT AM BERGE: Lebensbilder au der Verganggenheit einer kleinen Stadt im Siebenbürgen*, Bochum, 1991, p. 200 .

25. D.I. RUS, *lucr. cit.*, p. 94.

26. N. GOCIMAN, *op.cit.*, p. 283-284.

27. *Ibidem*, p. 58.

28. N. DUNĂRE, *luc. cit.*, p. 190.

29. Informatori: **Ioan Ghidiu** (n. 1935), com. Deda, jud. Mureș, casa nr. 125; **Ilie Pășcan** (n.1929), com. Deda, jud. Mureș, casa nr 124

30. Informator : **Ioan Ghidiu**; interviu luat în data de 16.10.2005

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Lista planșelor / *List of the plates*

Planșa 1 / Plate 1. Tipuri de plute și legături (după I. Vlădutiu) /
Types of rafts and bindings (According to I. Vlădutiu)
Planșa 2 / Plate 2. Plute cu trei căpătâie (după M. Anania) /
Raft with three heads (According to M. Anania)
Planșa 3 / Plate 3. Plută cu dulapi (după M. Anania) /
Raft with boards (According to M. Anania)
Planșa 4 / Plate 4. Unelte folosite la plutărit: metru, sfleder, funic, clupă, topor (după M. Anania) /
Tools used in building rafts: meter, gimlet, rope, screw stock, axe (According to M. Anania)
Planșa 5 / Plate 5. Folosirea uneltei de bază - țapina - la pădurărit și plutărit (foto I. Vlădutiu) /
Using the basic tool - the raftsman's pick - in rafting and at the forest (Photo I. Vlădutiu)
Planșa 6 / Plate 6. Toplița - port amenajat pentru primirea plutelor (foto colectia K. Cziryak) /
Toplița - port arranged to receive rafts (Photo belonging to the K. Cziryak collection)
Planșa 7 / Plate 7. Toplița - plutărit la confluența Văii Toplița cu Mureșul (anul 1924) (ilustrată colectia K. Cziryak) /
Toplița - rafting at the confluence of Toplița Valley and the Mureș River (year 1924) (K. Cziryak collection)
Planșa 8 / Plate 8. Jgheab cu apă pt. transport bușteni pe Măgheruș - Toplița (1932) (foto colectia K. Cziryak) /
Sewer with water for transportation of logs on the Măgheruș - Toplița route (1932) (K. Cziryak collection)
Planșa 9a,b,c / Plate 9a,b,c. Fragmente din Conscripția Urbarială Toplița - 1785, fila 1,2 și 3, care prezintă obligatiile iobagilor români în plute (copie din colectia Muzeului Etnografic Toplita, obtinută de D. Marc prin bunăvointa d-nei Sidonia Puiu, Filiala Cluj a Bibliotecii Academiei Române) /
Fragments from the Toplița "Urbarial" Conscription - 1785, pages 1, 2 and 3, which present the obligations of the Romanian serfs in rafts (copy of the document found in the Collection of the Toplița Ethnographic Museum, obtained by D. Marc through the benevolence of Mrs. Sidonia Puiu, from the Cluj branch of the Romanian Academy Library)
Planșa 10 / Plate 10. Plutăritul (sec. XVIII-XIX), apud. Romulus Vulcănescu, Paul Simionescu, *Drumuri si popasuri străvechi*. București: Editura Albatros, 1974, 150 p, Harta IV. / *Rafting (XVIIIth-XIXth century)*

Abstract

Traditional Transportation and Trade Systems in the Upper Mureș area: the Rafting

The study presents progressive and regressive aspects, connected to traditional transportation and trade systems, in and from the Upper Mureș area, which are part of the archaic occupation - the rafting. The main rafting techniques, tools, categories of rafts, navigation routes on the main channels of the influents of the Mures and other rivers are presented.

The work is concentrated upon the epicenter, Toplita, the most important starting point in the formation of the rafts, for their marketing through Reghin, Târgu Mureș, up to Arad, and then on the Tisa and at Dunărea de Jos.

Beside the strictly occupational, economical aspects connected to the rafting, which is complementary with wood exploitation and wood processing, the author points out some psycho - social elements of relations between humans and inter-ethnic relations, considering the fact that the researched area is a mixed one, from a demographic point of view, being a Romanian-Szeckler-Hungarian one. The author also insists upon the historical aspects of the Romanian-Szeckler cohabitation, which developed normally along the centuries, regarding this archaic occupational, transportation and trade system.

The author intends to continue the research, making use of other documentary sources, including the taping of the inter-views given by those who were part of this phenomenon, or of those who are their successors. This phenomenon, of mate- rial culture and traditional civilization in the Upper Mures area, gradually disappeared.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

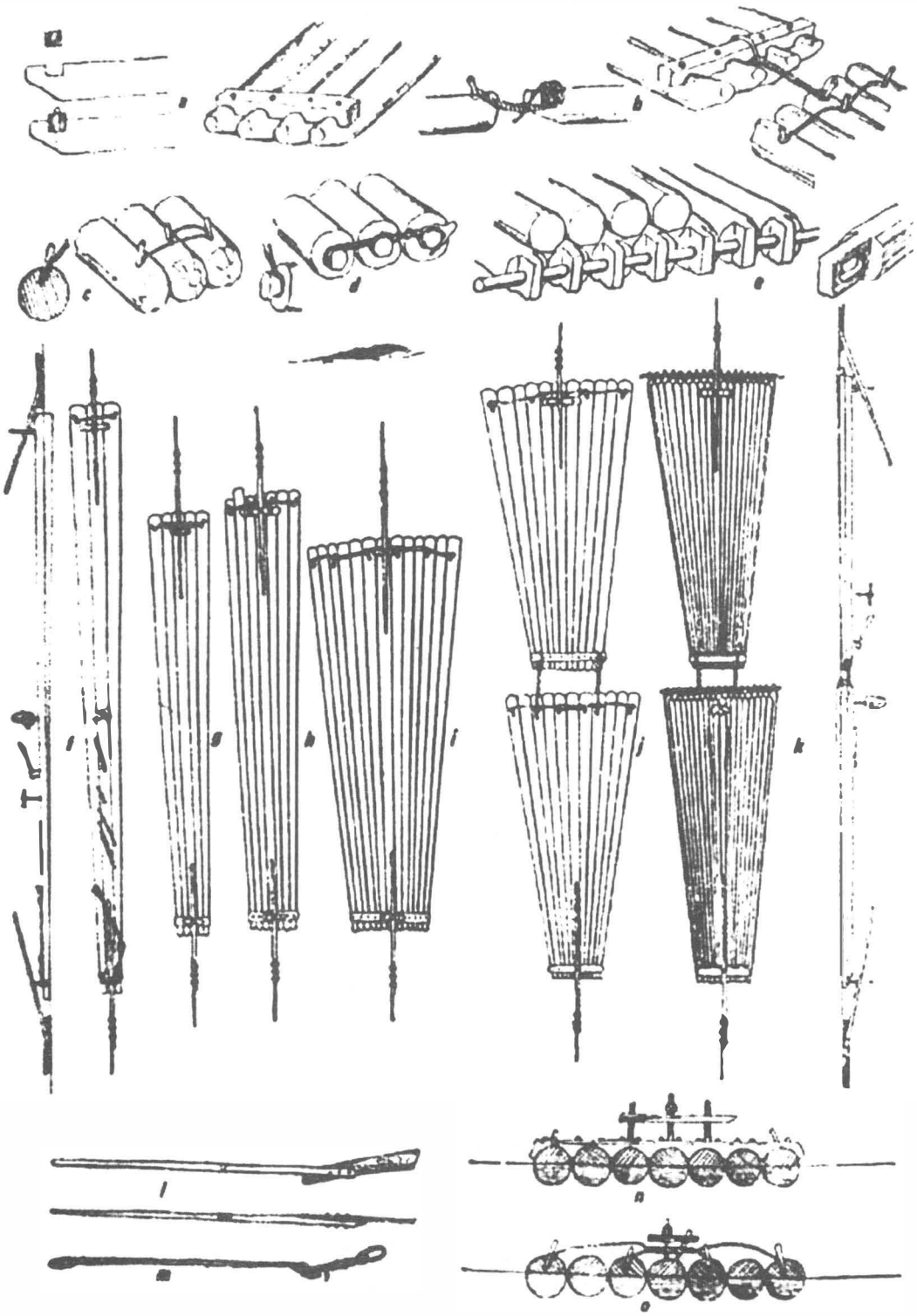

Planșa 1 / *Plate 1*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

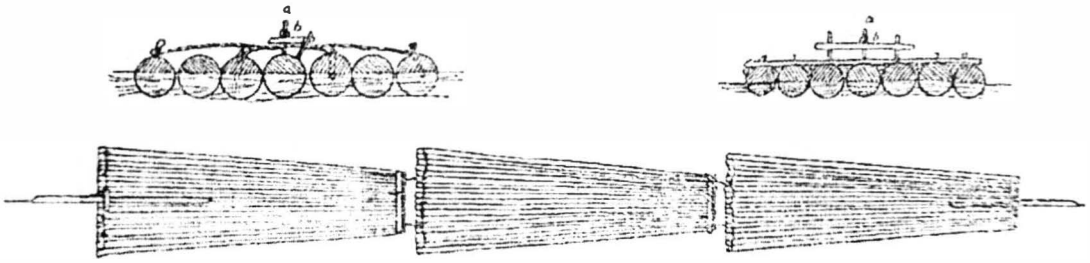

Planșa 2 / *Plate 2*

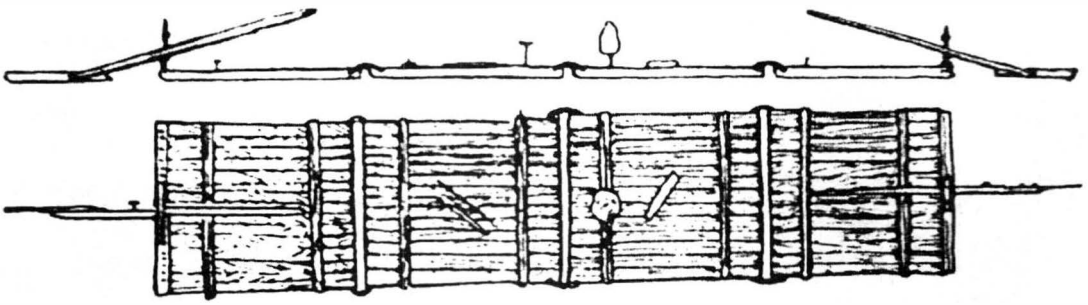

Planșa 3 / *Plate 3*

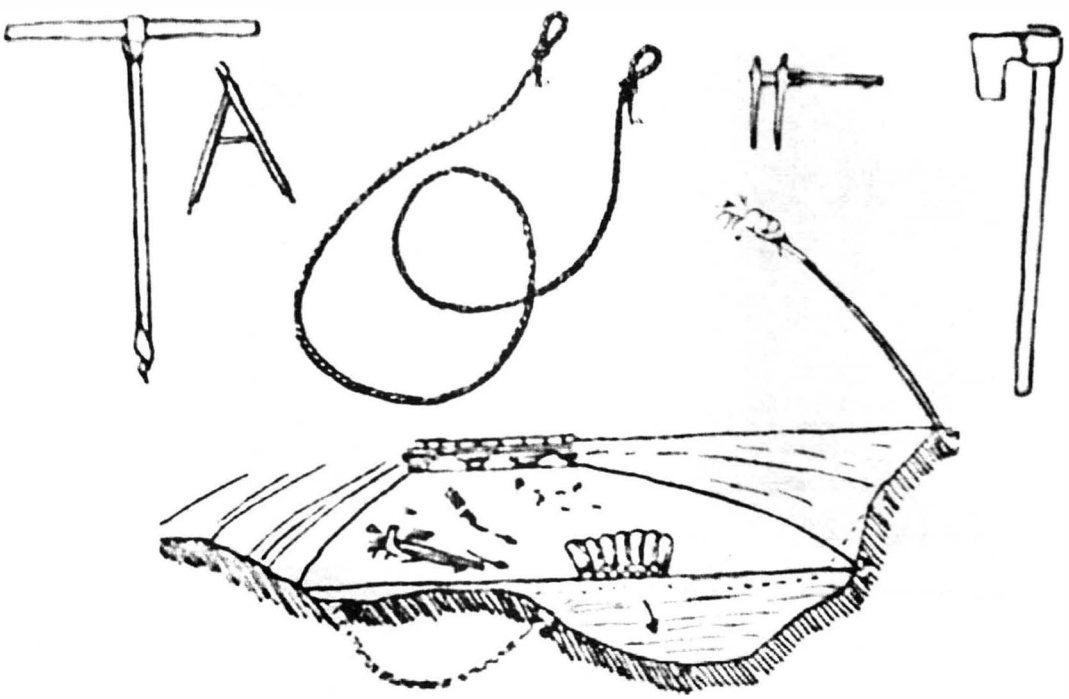

Planșa 4 / *Plate 4*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa 5 / *Plate 5*

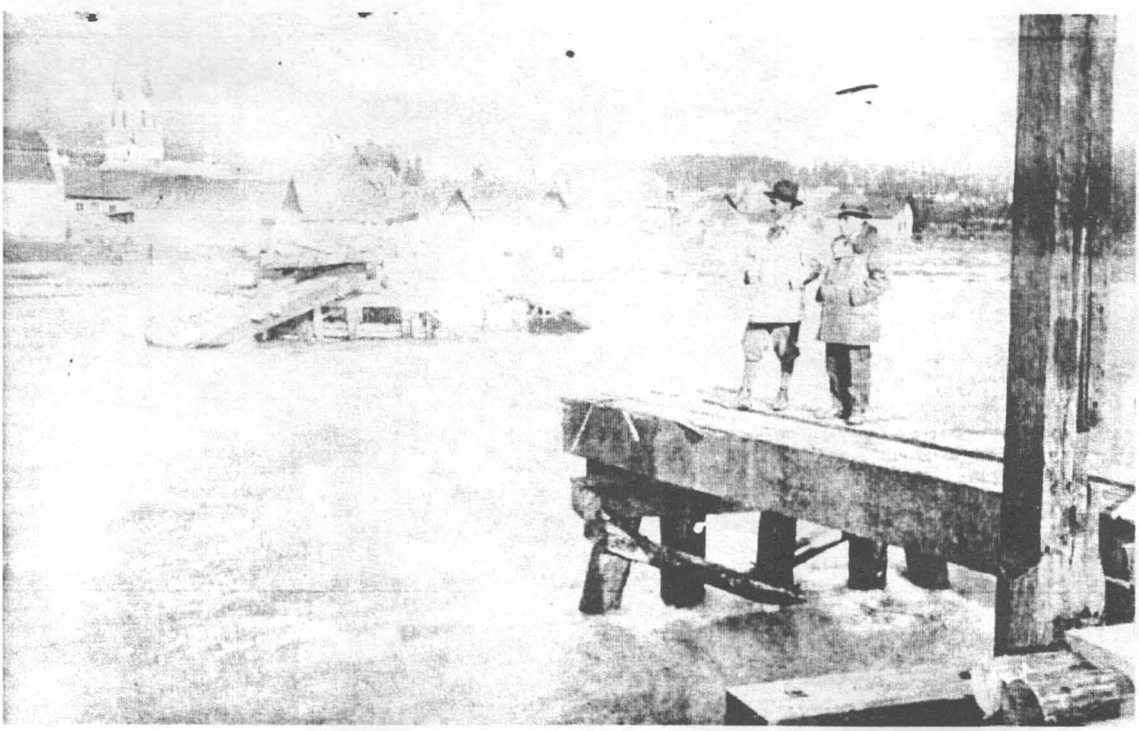

Planșa 6 / *Plate 6*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Planșa 7 / *Plate 7*

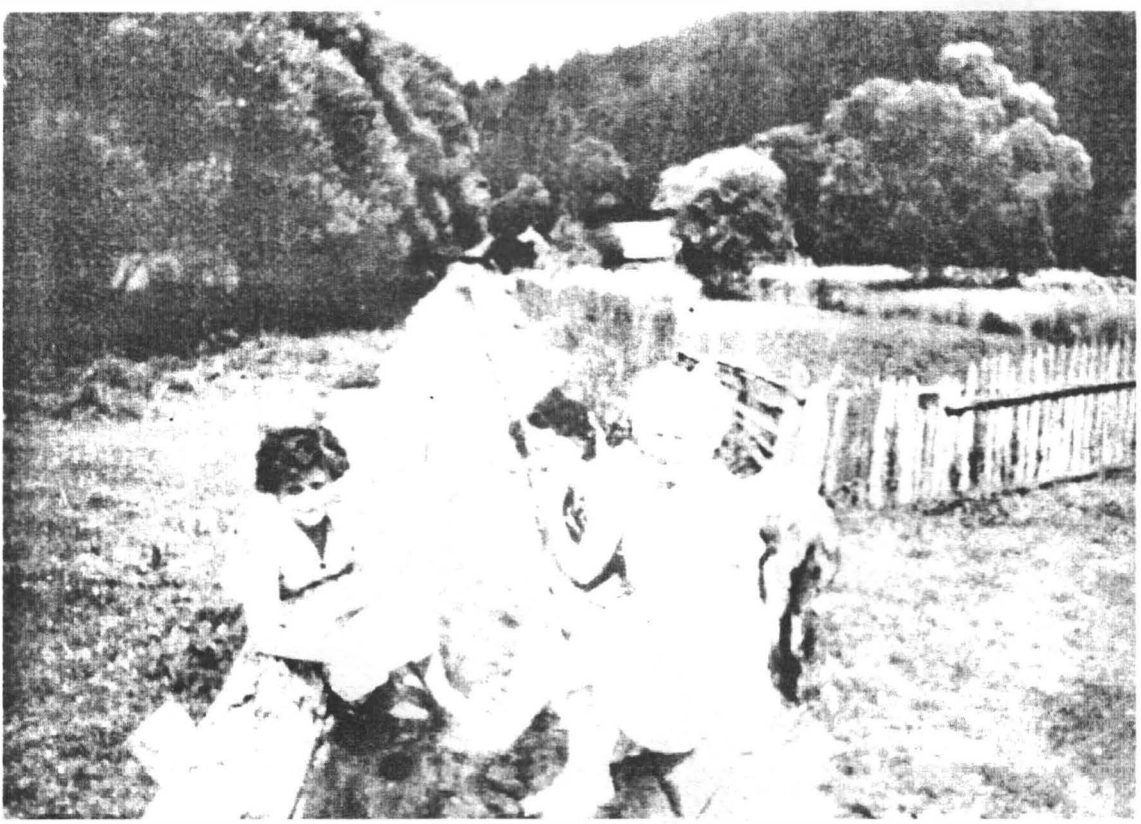

Planșa 8 / *Plate 8*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

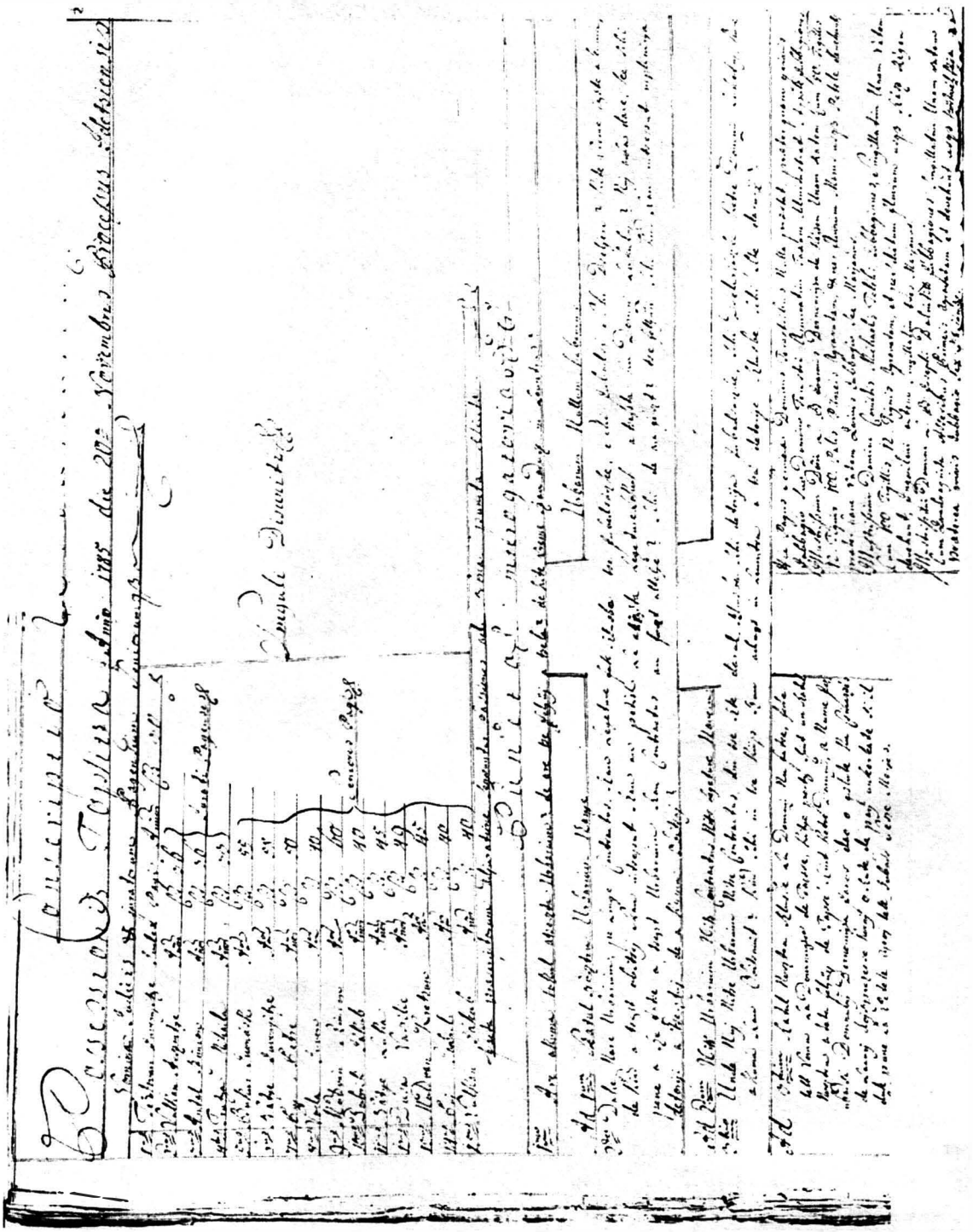

Planșa 9a / ***Plate 9a***

www.cimec.ro / www.mncr.ro

La Domnu Kovács György doj Jobaos O[g]plute ku o Kute de Lazuri doj
Aprezette Koroj si patru Kutze de pariu Unkerkate si il duk pune La Jets.
Dáinu Sepetze florinz. doj Jobaos O kupse de Unt si Un Jobaos un funt de
Peptze.
La Domnu Banffi István tett Jobaols pe un An Sesse florinz de, O Kloje pe
fin O Sumetatze Kupse de unt, a poj Vara aitse Un Kutár Luere o Septemure
La Domnu Kemény Simion O[g]plute ku o Kute de Almaduri Unkerkate si il
duk pune La Jets, Dáinu patru florinz, Un Sajér si o pátreje Dsel
Mari O[g]plute ku o Kute de Lazuri si doj trij Koroj pe Kupra Unkerka
te si il duk pune La Jets.
La Domnu Tululagi Ferenz O[g]plute ku Sase Kutze de pariu doj Spore
Detse Keperiuri si dave rupse Luns unkerkate duk pune La Vásárhely, Dáinu
tett Jobaolu Voyst Marjas si Voyst Kojpáry, si Septze Marjas, de Spies,
Dsellori Kutze trij Marjas.
La Domnu Bethlen Lajsline Jobaolsu trase afare Lemnyile Karelettje
Jobaolsi pin Laic Kitze Legmestze Kinge Mures, Dsellorje inkes, A
plute atrase Lemnge de Kitze Sejetje.
La Domnu Mara Lőrinez tett Jobaolsu Voyst florinz apoj Jobaolsi Un
preune ku Letzi fali O[g]plute ku O Kute de Lazuri si doj Aprezette
Koroni Unkerkate si il duk pune La Kont Grám.
+La Domnu Lázár Péter tett Jobaolsu doave Voj ku mnyéj.
La Domnu Kemény Farkas tett Jobaolsu O[g]plute ku Omyije pe pariu Un
kerkate si il duk La Jets.
+La Domnu Lázár Grecz tett Jobaolsu doave Voj ku Mnyéj.
La Domnu Bánffi Sámuel ett Jobaolsu O[g]plute ku O Kute de Lazuri doj
Aprezette Koroni si Omits Kutze de pariu unkerkate si il duk La Régen.
Dáinu tett Jobaolsu patru florinz.
La Collegium pin Vásárhely tett Jobaolsu Dáinu Detse florinz si o kupse de
Unt apoj doj Jobaols fáik O[g]plute ku O Kute de Almaduri Unkerkate
si il duk La Vasarhely Dsellori Kitze o Kute de pesztris.
La Domna Bethlen Juliana tett Jobaolsu O[g]plute ku O Kute de Lazuri Un
kerkate si il duk pune La Vasarhely.
+La Domna Lázár Ardemije tett Jobaolsu doave Voj ku mnyéj Letzij Sustatse Dáinu
La Domnu Dormanizsa Jozef tett Jobaolsu O[g]plute ku O Kute de Lazuri si
duverdets de Koroni Unkerkate si il dutrém pune La Apafeja, Apoj tett Jo
baolsu taje Kilin Kilin Omije de pariu si Domnu dutse de aitse, Apoj tett
Jobaolsu taje si dutse Kitze Detse trunts La Sirdetu pe Kama Domnului
Dáinu tett Jobaolsu Septze Marjas si duove Sejmus, Aker patru Sustatse
Dsellori Kilin Kilin Kitze Un Dluth.
La Domnu Lázár Antal tett Jobaolsu doave Voj ku mnyéj si trij Sustatse.
La Domnu Heppesi Lajsto tett Jobaolsu O[g]plute ku O Kute de Lazuri Unkerka
te si doj Aprezette Koroni si il duk La Kaise Régen.
La Domnu Jakovszki Mihak tett Jobaolsu O[g]plute ku O mnyije de pariu Unker
kate si il duk La Magyaros
La Supsonu Poskies Jakob. Mnyije de Kitze trij Marjas.

Planșa 9b / *Plate 9b*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

5)

4te Ce felyüri de Vénitura Schi Dabint Are Lokul Schi Tatarul a tserta? Ka
ad 4tum Lokul, Schi Tatarul a tserta.?

Ad 4tum

B e n e f

1mo Be hotaru Nostru Bemunturile Celye Atatorje Nyiß Klabe, Prin Nu
fetse gye Toamne fere Numij de Pimovare Si lu Prev Ke Are, Ker petra
ke Pamunturile, Schi tett gyin galus Ale, printuatse Plugu tett in gu
tjerje trebije Cimute Schi Valkate, Ke Nul Klapse, fere borse bij Kul gu
gem Ará.

2do Funaszilye Nostre Celye gyin Vitely Schi Celye gyin Gregjing Nyiß Bunje
Si Luvem kajne Bune, Si Celye gyin Gregjing putjém Korji de duoie Noj
de ingresat Silye iß Bunje; jeres Funaszilye Celye din galuij iß Bunje
dare de doaor Nulye putjém Korji, Ke atave gye Ce trabe Nulye fatse,
Schi gyin Lok unjye Kau putje Komina dere geletje de Prin pe a tete
Luk Ke fatse fun de trij Mase, ajschelye in Gregjing, Schi in Vituri-
Linje Muros. dare airlye gye galuij Numij gye O Mase Ke fatse.

3tio Orasur Avem dere Unij La Kij Kejen, de Voyt. milur gye Lolo, ält
Voras Avem La Kent Miklos. de trij milurij de Lok, Ke Kern Nits La
Unu Nu poatem merje pintru Muntjilye, fere Numij Nu Kij putem
Umbla, mike Si Nu Kij Kam a Nyenje.

4te Lokurij de pesskut Silye, ie Avem desztulye, Si Bunje, Schi de Ungesat
jere Bunje Kit mij Bun Lok Nu trebije Schi mij Láig.

5to Apse Avem desztule Si Bune Si la Mures Si la Muntjile.

6to Lemnye de tett felyüri Avem desztule Schi Klubosse Nunje Opsestje Nune

7mo Noj Sije Navem gye Tatarul Nostru Nitse Apraque La Vétrinj Unje am
putje Umbla La Lukrin.

8vo Beturje Ke fatse gyinle Navem.

9no De Kind Kintjém Nám Auzit, Ké, Ke, dije Disme a Nerie.

10mo Nitse gominyale Nij gye hotaru Nostru de Kinéj, Kurely Putjingel
Unpes s. Uje Ke fatse.

11mo Be Lokurilye Nosztye Treisztjie Nu Ke fatse, Nitse Nu Nje trebije.

12mo Navem a praque Lokurij gye Aarje gyin karje Ngám gustje dubingji Bám.

13tio alt Mesterszurij gye Tatarul Nosztru Nu jeste, Nitse apraque La Vétrinj, fere
Aise gye hotaru Nosztru jeste Sirasko Gnyperetjersk. Cinje merge a
Lukra a Kolo in tele Zilye Kapsele Bám.

14te Avem Apá Muresulij Un Kát gye Kaje Apse umblem Ku plutje, dasan
plutje Schi gye Kémá Nosztre Schi gye Kémá Altije, Schi Kepatem Bám
de Nesi Apá Muresulij Nam putje trejn, dare Cinje ij Kanjik a fase
plutje Schi a purta plutjile Kapsele Bám gye trejit.

15to Sije Apraque Navem.

16to [illegible]

Planșa 9c / *Plate 9c*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

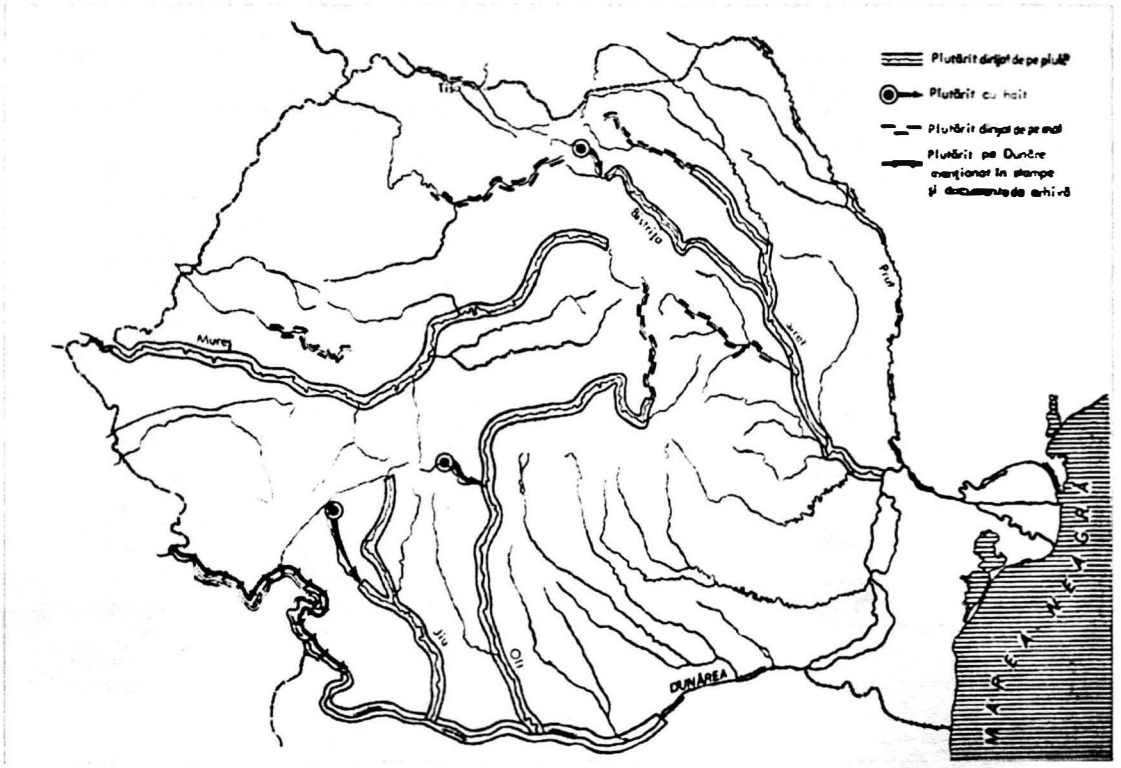

Planșa 10 / *Plate 10*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Elemente specifice ale graiului românesc din Subcetate

Comuna Subcetate este situată în partea nordică a Depresiunii Giurgeului, străjuită de Munții Gurghiului la Apus și de Munții Giurgeului la Răsărit și este parte integrantă a așa-numitei Zone a Toplitei, din punct de vedere lingvistic, folcloric, etnografic și istoric.

A vorbi despre vechimea și viața, în timp, a unei așezări înseamnă a recurge la izvoare diferite: arheologice și numismatice, istorice și culturale.

Trăind într-o localitate cu oarecare tradiții culturale, cu însemne ale istoriei românilor din această zonă, ne-am simțit datori - eu și fratele meu, Vasile Dobrean - să le scoatem la lumină cu prețuire și cu dragoste pentru valoarea lor intrinsecă, dar mai ales pentru rolul lor educativ-patriotic. Noi înșine dascăli în satul natal, considerăm că este necesar ca cei care vin în urma noastră să cunoască cine suntem și să-și asume obligația de a se înscrie, în devenirea lor, pe traiectoria unei tradiții, respectând și protejând patrimoniul local și național. Valorile patrimoniului local, element component al patrimoniului național, în care s-a încorporat sufletul, mintea și strădania înaintașilor noștri, generații după generații, sunt graiul, datinile, obiceiurile, cântecele și jocurile populare, portul, valorile materiale, patrimoniul cultural bisericesc legat de biserica în care sufletul și mintea se îmbunează și purcede spre înălțimi.

Poate structura emoțională, poate destinul, poate conjunctura istorică, dacă nu toate împreună, au determinat să rămânem legați de familie și de plaiurile natale. Am încercat să refacem climatul spiritual, social și economic al localității noastre de la 1700 până în prezent, cu referiri la ecoul evenimentelor istorice marcante în conștiința strămoșilor noștri, la organizarea învățământului și a vieții creștine, la obiceiuri, tradiții folclorice și grai, la personalități de seamă ale localității, preoți și învățători, adevărați apostoli ai neamului. Am intitulat această lucrare simplu, *File de monografie*, în ideea de a fi completată pe parcurs cu alte informații și documente, cu evocări și amintiri. Lucrarea a fost publicată în anul 1999, dar, din cauza posibilităților financiare modeste, doar într-un tiraj redus și fără a cuprinde toate materialele anexe: glosar, liste cu numele, prenumele și numele topice, textele înregistrate pe bandă magnetică în transcriere fonetică, materiale minuțios culese și interpretate în lucrare, de altfel foarte interesante.

Se cunoaște că în Zona Topliței a existat la începutul mileniului I cetatea dacică Sangidava, ale cărei urme n-au fost încă identificate. Este posibil ca numele localității Subcetate să fie un indiciu al vechimii acestei așezări, dacă o raportăm la această cetate dacică. Tradiția, devenită acum legendară, amintește de existența unei cetăți pe dealul din preajma localității Subcetate, pe Coasta Rusului. Probabil, viitoarele cercetări arheologice în această zonă vor aduce suficiente mărturii privind cele mai vechi urme de viață și civilizație pe aceste meleaguri.

Toponimul Subcetate poate avea și o componentă simbolică, dacă ținem seama de aspectul geografic al așezării. Vatra satului se află pe locul întins, numit Podirei. De jur-împrejur, se înalță dealuri ca niște ziduri de cetate: Coasta Rusului, Plămâna (700 m), Duda (750m.), Bâtca, Dealul Văcăriei (743m.), Dealul Crucii, Dealul Saștiului (950 m), Runcul. Urmează alte șiruri de coline, tot mai îndepărtate de centrul comunei, ramificații ce coboară din lanțul Munților Gurghiului, situate în partea de vest a comunei: Dealul Andricanilor, Tăulet, Forcălaie, Piciorul Buțărcii, Piciorul cel Lung, Piciorul lui Nichită, Făgiteii Negri, Poiana Butucilor, Făget, Pripor (1050 m), Poiana lui Filip, Poiana Ulmului, Preluca Mitrului, Făgițel (850 m), Iniște, Picioraș, Fundoaia, Grădina Dobrenilor (800 m), Coasta Savinocilor, Dealul Țiganilor, Preluca, Padina.

Toponimia comunei Subcetate și a localităților românești dimprejur este românească, elementele topice românești fiind de origine latină: cruce, coastă, dos, față, făget, pădure, picior, șes, runc și de origine slavă: vârf, ierugă, deal, poiană, prelucă. De remarcat este faptul că unele cuvinte s-au păstrat doar ca toponime (substantive proprii), deși inițial au fost substantive comune, cu un sens bine precizat: *bâtca* - (Reg.) *măgură*, înălțime pe coasta unui

www.cimec.ro / www.mncr.ro

munte; *padină* - loc plan la poalele muntelui; - bg. *padina*; *prelucă* - (Reg.) poiană mică; - ucr. *pryluca*; *pripor* - (Reg.) adăpost de iarnă pentru oi; - ucr. *prypor*; *podirei* - cuvânt format prin derivare, la fel ca podiș, cu același sens, dar nemenționat în dicționar; *șeștină* - (Reg.) loc neted pe vârful unui munte; derivat din șest, < lat. *sessitum*.

Sunt exemple de elemente topice ale unor apelative care nu mai sunt întrebuințate în vorbire, ceea ce dovedește, așa cum remarca Iorgu Iordan (*Toponimia românească*, 1963, p. 496), că toponimia are un rol important în păstrarea tezaurului lexical al limbii.

Totodată, toponimia românească este un argument incontestabil în favoarea părerii că aceste meleaguri, situate în preajma trecătorilor celor mai vechi între Transilvania și Moldova peste piscurile Bătrâna, Buneasa, Măgura, Cristici, au fost locuite din timpuri străvechi.

Comuna Subcetate, cu numele vechi *Varviz*, este amintită în *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, al lui Coriolan Suciu, la 1750, pentru prima oară. Aceeași localitate apare la 1808 cu numele *Varhegy (Ditro) Csetatye*.

Cel dintâi istoriograf al localității Subcetate a fost Elie Câmpeanu, învățător (1882-1884), apoi preot la Subcetate (1884-1898).

Dintre cele mai vechi documente cunoscute, care fac mențiuni referitoare la locuitorii din Varviz, sunt *Inventarul Familiei Contelui Lazar*, unul datat la 26 noiembrie 1742 altul din 17 februarie 1773 și *Conscrierea Confesională din anul 1748*, cunoscută sub numele de *Conscriptio Valachorum*; cele 87 de persoane menționate în conscriere, care trăiau pe *Allodium Varhegy* reprezentau poate cea mai mică așezare din Giurgeu (IOAN RANCA, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții, 1567-1851, vol.II, Scaunul Ciuc, Giurgeu, Cașin*, 1997, p.244).

Cele mai multe din numele mentionate în conscrierea de la 1748, pentru localitatea Subcetate, s-au păstrat în onomastica localității până astăzi: Dobrean, Cotfas, Urzică, Muscă, Hurubă, Rus, Văscan, Gafton. Românești sunt și prenumele persoanelor înscrise în acel inventar: Vasile, Ana, Iftimia, Ioana, Safta, Dochița, Angelina, Nastasia, Sanda, Paraschiva, Simion, Nicolae, Iacob, Chirilă, Mihai, Stefan, Ion, Todor. În sistemul de dominație personală al satului Subcetate de la 1748, cele mai frecvente erau numele hagiografice; reținem prezența mitologicului Dochia, în varianta hipocoristică Dochița.

Observațiile care se pot face studiind particularitățile lexicale ale graiului din Subcetate, respectiv din Zona Topliței - relevante prin comparația fiecărui element al graiului cu elementul corespunzător din limba literară - oferă sugestii privind viața socială și culturală a vorbitorilor acestui grai, gradul de civilizatie al comunității în diferite ipostaze ale dezvoltării sale istorice. Conservarea unor particularități lingvistice arhaice în graiul unei comunități este un reper în descrierea culturii și civilizației unei vechi așezări umane. Limba, ca mijloc de comunicare între oameni, participă la viața și evoluția societății. Faptele de limbă se dezvoltă simultan cu cele de civilizație. Starea limbii depinde de condițiile etnografice, politice, culturale în care se dezvoltă limba.

Urmărind etimologia fondului lexical al graiului în raport cu tendințele înnoirii acestuia de-a lungul vremii se poate remarca, în deceniile imediat următoare celui de-al doilea Război Mondial, frecvența în vorbire a unui mare număr de cuvinte împrumutate din limba maghiară, ca urmare a influenței pe care a avut-o de-a lungul istoriei convieţuirea românilor și a secuilor în această zonă. Tendința ultimelor decenii este evidenta înlocuire a acestor regionalisme cu echivalentele lor literare, ca urmare a influenței radioului, televiziunii, presei și școlii, majoritatea tinerilor din comună având posibilitatea, în ultimii 40 de ani, să urmeze cursul liceal chiar la Subcetate. Cuvinte ca: *ticlăzău* - *"fier de călcat încălzit cu cărbuni"*; *fiteu* - *"sobă"*- magh. fütö; *neaclău* "fular"- magh. nyaklo; *firang* - *"perdea"*; *diufă* - *"chibrit"*- magh. dyufa; *boltă* - *"magazin"*- magh. bolt; *borzoș* - *"nepieptănat, ciufulit"*- magh. borzas; *canapeu* - *"laviță"*- magh. kanape; *călbas* - *"caltaboș"*- magh. kolbasz; *chedve* - *"bună dispoziție"*; *cheneș* - *"sensibil, delicat"*- magh. kényes; *coaptă* - *"calapod"*- magh. kapta; *corșău* - *"damigeană"*- magh. korso; *culduș* - *"om sărac"*- magh. koldus; *dărab* - *"bucată"*- magh. darab; *draniță* - *"șindrilă"*- magh. dranyica; *drod* - *"sârmă"*; *dohot* - *"păcură"*- magh. dohot; *ferches* - *"fudul, mândru, gătit"*- magh. feherke; *fideu* - *"capac pentru oală"*- magh. fedő; *fidileș* - *"vas din lemn pentru lapte bătut"*- magh. fedeles; *fioc* - *"sertar"* - magh. fiok; *firchiteu* - *"vârtej la car"* - magh. fergettyi; *giolgi* - *"pânză"*- magh. gyolcs; *hagău* - *"pas, trecătoare, loc prăpăstios"* - magh. hágo

www.cimec.ro / www.mncr.ro

etc. țin deja de amintire; se aud tot mai rar și sunt folosite doar de vorbitorii vârstnici.

Aceeași tendință se poate observa și în privința cuvintelor de origine germană: *coastăn* - *"ladă mare de zestre"*; *laibăr* - *"veston, sacou"* - sas. Leibel; *strinfăn* - *"ciorap"* - germ. Strumpfe; *cufăr* - *"valiză din lemn pentru militărie"*; *jâlț* - *"jeț, scaun cu spătarul înalt"*- germ. Sitz; *prici* - *"pat improvizat din scânduri"*; *șlaier* - *"voalul miresei"*; *cobăr* - *"coviltir"* etc.

Voi menționa câteva arhaisme, elemente lexicale ale graiului moștenite din latină, apoi câteva cuvinte împrumutate din slava veche, elemente care, pe de o parte conferă savoare limbii vorbite în această zonă prin tenta arhaică; pe de altă parte, reprezintă o dovadă a perenității acestui neam de-a lungul vremii, a stabilității sale, a păstrării identității de sine a unei comunități românești, în ciuda influenței maghiare pasagere din limbă.

Arhaisme și regionalisme moștenite din limba latină: *ai* - *"usturoi"*- din lat. allium; *cetoare* - *"cheotoare, butonieră"* - (Reg.) *"loc unde se împreună bârnele la colțurile caselor"* - din lat. clautoria; *corastă* - *"coraslă"* (o formă arhaică a acestui cuvânt menținută în graiul actual) - din lat. colastra; *gurzar* - *"gurgui, încrețitura de la vârful opincii"* - din lat. gurgeus (*gurzar*, nemenționat în dicționar, este un dublet lexical regional al termenului *gurgui*, format prin derivare de la verbul *a îngurzi*); *pănură* - *"stofă din lână, produs al industriei casnice"*- din lat. pinnula; *stupcit* - *"scuipat"*, *a stupci* - *"a scuipa"*- din lat. stupire.

Aceste puține elemente arhaice de limbă ne sugerează imaginea românului de la munte, îmbrăcat în haine confecționate din pănura țesută din lână de oaie de harnicele femei în stative, încălțați cu opinci îngurzite de ei înșiși, din piele de porc sau bovină, construindu-și case din bârne prinse în cetori, crescând oi și vite, cu a căror corastă își mențineau sănătatea și își revigorau trupul.

Arhaisme și regionalisme care își au originea în slava veche, păstrate în graiul din Subcetate: *blagovestenie* - *"Buna-Vestire"*- v.sl. blagovestit; *disăgit* - *"dosădit, mâhnit, întristat"*- v.sl.dosadit; *găvozd* - *"ic, pană"*, din *a găvozdi* - v.sl. gvozditi *"a bate cuie"*; *izvod* - *"model"* - v.sl. izvodu; *a izvodi* - *"a face o țesătură, o broderie după un model"* - v.sl. izvoditi; *jâmbat* (despre gură) - *"cu buzele rânjite din cauza unui defect de conformație"*- v. sl. zobu; *a se lozi* - *"a se potrivi, a se asemăna"* - v.sl. loviti; *panacidă* - *"prescură pentru parastas"* - în DLRM cuvântul este menționat ca sinonim pentru parastas - v. sl. Panahida (este vorba de un transfer de sens); *produh* - *"copcă"* - v.sl. produhu; *prohod* - *"slujbă de înmormântare la creștini"*- v.sl. provodu; *zmârd* - *"murdar"* - v. sl. smurudu; *staniște* - *"loc de odihnă pentru vite în timpul verii"* - v.sl. staniste; *a țâvli* - *"a țipa, a zbiera"*- v.sl. cviliti; *vâlvă* - *"alai, pompă"*- v.sl. vluhvu.

Se poate menționa o altă serie de regionalisme de origine slavă, comparabile cu cuvinte din sârbă, ucraineană, rusă, bulgară (înscrise în *Dicționarul limbii române moderne*): *sir* - *"zeamă scoasă din mămăligă în timp ce încă fierbe"* - ucr. cyr; *culeșă* - *"mămăligă"* - sb. kulijes; *huci* - *"huceag"*- ucr. husca *"desiș"*; *stative* - *"război de țesut"*- sb. stative; *țâdulă* - *"chitanță"* - ucr. cidula; *zăcneată* - *"foc de surcele uscate"*- rus. zagneta.

Aceste vechi cuvinte românești, majoritatea având corespondent în slava veche, ne vorbesc despre obiceiuri și practici legate de viața spirituală a înaintașilor noștri: blagovestenie, prohod, panacidă; de viața socială și practică: stative, produf, zăcneată, găvozd, izvod, culeșă, sir, staniște, huci. Iată câteva cuvinte care ne sugerează alte imagini de viață arhaică: femei țesând la stative după vechi izvoade de nividituri, clătindu-și rufele în produful făcut în gheața ce acoperă râul, scurgând cirul din culeșa care tocmai dă în clocot, aprinzând zăcneata în gura cuptorului în care se coace pâinea; ciobanii adunându-și vitele în staniște spre a le proteja de arșița verii, în apropiere de pădure sau de huci.

Pot fi menționate și alte cuvinte specifice acestui grai, neînregistrate în *Dicționarul limbii române moderne*, unele foarte vechi, altele cu circulație regională: *băzarcă* - *blizgău* - *"lapoviță"* - a blizgui; *bruj* (de pământ) - *"bulgăre, grunj"*; *bulihoi* - *"uliu"*; *focsâie* - *"plantă ornamentală și cu virtuți medicinale"*; *folte* - *"gurmand"*; *hâlbe* - *"lături"*, *liurpă* - *"mâncare fiartă al cărei element de bază este apa, fără consistență și putere calorică"*; *a mighisi* - *"a migăli"*; *poznit* - *"care uimește, caraghios, obez"*; *a posăi* *"a respira greoi sforăitor"*,posăială; *pârciță* - *"buruiană"*; *specmă* - *"ață rezistentă* (de in), *obținută prin răsucirea a mai multor fire"*; *stirigie* - *"funingine"*; *a țâli* - *"a ochi"*; *virincă* - *"cearșaf din pânză de cânepă"*. Distingem între regionalisme cuvintele care exprimă sugestiv trăsături fizice sau ale caracterului și compotamentului omenesc: folte, poznit, posăit, mighisit, disăgit, jâmbat, zmârd.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Elemente lexicale ale graiului, cu totul particulare, sunt unele cuvinte formate prin derivare: *buretiță - "paste făinoase realizate manual, rulând pe spată pătrățelele din aluatul subtiat, cu ajutorul vârfului de fus"*- lat boletis *"burete"*; *buriciușcă, buriciuște - "paste făinoase pentru ciorbe realizate manual, din pătrățele* (cu latura de 20 mm), *tăiate din aluatul subțiat cu sucitorul "vergeaua", împreunând două din vârfurile opuse, prin răsucire;* derivat din buric (al degetului); *sfârâială - "ceapă prăjită și boia, cu care se dreg diferite mâncăruri"*; derivat din vb. onomatopeic a sfârâi; *prigitoare - "catrință specifică portului popular din zonă, înfășurată împrejurul trupului"*. Se poate menționa că și în prezent - e drept, tot mai rar -, deși există în comerț numeroase sortimente de paste făinoase, se pregătesc în casă pastele pentru zama de buriciuște, specifică la praznicul de înmormântare. Pregătirea buriciuștelor de către femei face parte parcă din ritual.

Putem avea în atenție și unele cuvinte aparținând limbii literare care au în graiul din zona Topliței, pe lângă sensul de bază, și sensuri particulare: *călcâi - "felie* (de pâine)"; *cucoș - "cucui"*, *găluscă - "bobină formată din firul de in sau cânepă înfășurat pe fus"*; *geață - "grindină"*; *laiță - "catafalc"*; *streșină - "borul pălăriei"*; *vreme - "furtună"*; *țară - "câmpie, antonim pentru munte"*; *țăran - "om de la câmpie"*. A devenit anecdotică o întâmplare autentică, petrecută în urmă cu cincizeci de ani, când un tânăr plecat din Subcetate la o școală bucureșteană, întrebat dacă este de la țară, a negat, provocând ilaritate în jur - fiind și îmbrăcat în portul specific zonei -, precizând că este de la munte.

Bogăția și varietatea supranumelor din antroponimia localității Subcetate oferă o imagine în plus a particularităților structurale ale elementelor lexicale și a particularităților fonetice caracteristice acestui grai. Supranumele, având o mare încărcătură afectivă, oferă interesante sugestii privind îndeletniciri umane, unele dispărute o dată cu trecerea timpului: Budău, Budnaru, Îmblătitoru; altele denumesc trăsături fizice, de temperament, de caracter, de comportament: Bibălău, Bontea, Caș în Pungă, Chichirezu, Ciurcu, Cioncu, Ciont, Forna, Foc-în-tălpi, Mășcălan, Mățălău, Moșucu, Mozoc, Mucea, Părhaiță, Pcicuruș, Roitoșu, Știopu, Surduleț, Surdelu, Turlea, Zgărie-Brânză, Zgăriuță, Cioricău, Hobori. Unele au devenit generice, prin moștenire, fiind purtate de către toți membrii familiei, din generație în generație: Bonteni, Mățălăi, Mășcălani, Cionculeni, Bibălăi, Cioricăi, Bolocani, Burceni, Muceni.

Interesante sunt supranumele care provin din substantive comune - nume de plante, păsări, animale, alimente specifice universului în care trăiesc -, sugerând, prin analogie, trăsături fizice și morale: Coconeț, Călbaș, Plăcintă, Ceapa, Ceapău, Ciupăruța, Șoric, Chifli, Bâzu, Cocoșelu, Ciocârlan, Țărcuța, Furnicuța, Vulpea, Purcelașu, Iepuța, Iambor, Piciocă, Corbu, Corbuleț, Vărzar, Oaia, Caii, Bujor, Bujorel.

Concluzii:

Privați de argumentele arheologice și de documente anterioare anului 1742, toponimia românească a comunei Subcetate, care păstrează elemente topice vechi, provenite din apelative din tezaurul lexical arhaic al limbii române, este deocamdată o dovadă importantă a vechimii acestei așezări, o dovadă care merită atenția cuvenită.

De asemenea, elementele particulare ale codului lexical transmise până în zilele noastre, expresie a culturii și a unei civilizații arhaice, demonstrează, fără îndoială, perenitatea acestora pe meleagurile noastre.

Interesantă ar fi și analiza etnologică a textelor folclorice culese la Subcetate, ca fenomen cultural, observând experiența de viață evocată, legătura între texte și contextele proprii acestei colectivități: rituale, ceremoniale, artistice.

Doina Dobrean

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Bibliografie / *Bibliografie*

* DOBREANU, DOINA şi DOBREANU, VASILE, *Subcetate-Mureş. File de monografie*, Editura Motiv, 1999.

* Institutul de Lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R., *Dicţionarul limbii române moderne*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1958

* *Inventarul sau conscripţia din teritoriul satului Lăzarea şi anume de pe locul numit îndeobste Subcetate a jelerilor care trăiesc şi locuiesc şi plătesc acolo taxe, întocmită în ziua de 26 a lunii noiembrie, anul 1742*, Fond Mss., nr. 153, p. 373-376, la Arhivele statului din Târgu-Mureş.

* IORDAN, IORGU, *Toponimia românească*, Editura Academici, Bucuresti, 1963.

* RANCA, IOAN, *Românii din scaunele secuieşti în antroponimele din conscripţii, 1567-1851, vol. II, Scaunul Ciuc, Giurgeu, Caşin*, Editura Pax historica, Târgu-Mureş, 1997.

* SUCIU, CORIOLAN, *Dicţionarul istoric al localităţilor din transilvania, vol.II*, Bucureşti, 1968.

Résumé

Particularités de la langage roumain de village Subcetate

Le village Subcetate, situé au nord du département Harghita, fait partie, au point de vue historique, ethnographique, folklorique et linquistique, de la zone de Toplita . Le nom de ce village, Varviz autrefois, est précisé pour la premiere fois en 1750 dans le Dictionnaire hystorique des localités de Transylvanie, de Coriolan Suciu, mais il y a des documents hystoriques qui attestent auparavant l'existence de cet habitat rural roumain.

Privés des arguments archéologiques et de documents antérieurs au XVIII-e siecle, pour le moment, la toponimie roumaine de ce village , en mentenant de vieux noms, est un argument incontestable en faveur de l'ancienneté, de la raison que ces lieux, situés tout pres de vieux passages entre la Transylvanie et la Moldavie, ont été habités des les temps lointains.

La préservation des particularités linguistiques archaiques dans le langage d'une communauté est un repere pour la description de la culture et de la civilisation d'un vieux habitat rural, comme celui de Subcetate. Les mots archaiques d'origine latine et ancienne slave, aussi comme les régionalismes provénants de l'allemand et du hongrois conferent du saveur au language parlé dans ce village et ses allentours. La présence des archaismes représentent une prouve de la pérénité, de la stabilité et de la maintien de l'identité d'une communauté roumaine au long du temps sur ces terres.

La richesse et la variété des surnoms, partie composante de l'anthroponimie du village Subcetate offrent un image, en plus, des particularités structureaux, des éléments lexicaux et des particularités phonétiques qui caractérisent ce language.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Universul satului românesc de munte oglindit în creația populară. Subcetate-Mureș, județul Harghita

Zona etnografică, din care face parte comuna Subcetate, păstrează de veacuri frumuseți ale artei populare și un fond etnografic arhaic, al cărui specific trebuie observat în arhitectura tradițională a casei, în tehnica meșteșugului, în port, în obiceiuri și folclor.

M-am născut în localitatea Subcetate și am trăit în mijlocul acestei colectivități sătești, în viața căreia m-am integrat și m-am implicat, observându-i metamorfoza timp de aproape 50 de ani.

Satul pare neschimbat, dar cei care *"s-au mutat dincolo"* au luat cu ei, pe rând, aproape fără să ne dăm seama, fărâme din universul lor spiritual și de viață.

În familia și în gospodăria țărănească de odinioară, viața și munca erau orânduite cu grijă și cu chibzuință, după obiceiuri statornicite de trecerea timpului, de experiența de viață si de tradiție, după calendarul naturii și după sărbătorile creștine din timpul anului. Totul decurgea ritualic parcă, pe îndelete. Fiecare membru al familiei își asuma anumite obligații, în afara contribuției directe la toate aspectele muncii pământului. Bărbatul se îngrijea de rosturile gospodăriei, de asigurarea uneltelor pentru agricultură, de întreținerea construcțiilor din gospodărie, de aprovizionarea cu lemne pentru foc, de morărit, de munca la pădure (plutărit, din care se câștigau banii), în timp ce femeia îndeplinea cu iscusință toate îndeletnicirile implicate de confecționarea îmbrăcămintei și a obiectelor textile necesare în casă (o adevărată industrie casnică a prelucrării inului, cânepei și a lânii), asigura pregătirea hranei, creșterea și educarea copiilor.

1. Legătura omului cu natura relevată în datini și credințe străvechi

Natura înconjurătoare era pentru omul de la țară microcosmosul său, atribuindu-i calitatea de templu. Elementele naturii aveau pentru omul societății tradiționale forțe mitice pe care le cinstea prin fapte și gesturi statornicite în obiceiuri - adesea secvențe esențiale în desfășurarea unor ritualuri de o frumusețe incontestabilă.

Credintele despre funcția magică a unor elemente ale naturii (apa, focul, fierul, copacul) sunt moștenite dintr-un fond străvechi.

Secerătorii care se întorceau de la câmp în sat cu cununa de grâu erau întâmpinați în cale și stropiți cu apă, simbol al belșugului și fertilității: *"De-ar avea atâta apă/ Să ne ude cununa,/ Să ne-mplinească voia... Ține-i Dumnezeu mâna/ Cui ne-o udat cununa,/ Să mai ude deaestea,/ Și la anu care vine / Să ude cununi de pâne... De ne-o udat o nevastă,/ Crească-i florile-n fereastă!/ De ne-o udat o fătuță,/ Crească-i flori în grădinuță!/ De ne-o udat fecioras,/ Crească-i flori în colopaș!"*

Ceva din cultul focului care purifică se păstra până nu demult în obiceiul de a se aprinde un foc în curte în Joia Mare, în zori, așezându-se în preajmă pâine, apă, sare și un cuțit, pentru a primi spiritele celor morți care se întorc acasă. Când se ieșea la arat, în prima zi se afumau (cu tămâie pusă pe jar) boii, plugul, carul și sămânța.

Se credea și în puterea miraculoasă a fierului în a speria și alunga necuratul. În dimineața zilei de Paște fiecare lua anafura după ce rostea de trei ori *"Cristos a înviat!"* și tot de trei ori făcea semnul crucii, așezat cu fața spre Răsărit și cu piciorul drept pe topor. În ligheanul cu apă, cu care se spăla fața în dimineața zilei de Paște, se puneau un ou roșu și o monedă de argint.

Alături de lumânarea de ceară, care se pune în mâna mortului, se așează o seceră. Un topor se înfigea în pământ în fața casei în caz de furtună. Când animalele erau duse primăvara la stână, înainte de a ieși din curte, treceau peste un lanț pentru a fi ferite de boli și pentru a se întoarce sănătoase în gospodărie.

Apa, focul și fierul sunt prezente și în practicile magice, potențând magia cuvântului din descântece. Pentru descântece se folosea apa *"neîncepută"*, adică apa luată în zorii zilei, în care se puneau nouă (multiplu al cifrei trei) cărbuni aprinși. După ce se bea din această apă de trei ori, se turna o parte la țâțâna ușii, iar ce rămânea se arunca pe acoperiș. Se considera că o potcoavă încălzită în foc era indispensabilă în practica descântecului făcut pentru ca vitelor să le revină laptele pierdut.

Din *Balada lui Vălean*, cunoscută cândva în folclorul din această zonă, aflăm despre

www.cimec.ro / www.mncr.ro

moartea prematură a unui tânăr cauzată de o băutură fermecată cu care-l ademenise *"o mândră de nevastă"*: *"Când în casă o intrat,/ Vălinas jos o picat,/ Maică-sa i-o cuvântat:/*

-Ce-i, Vălene, tu ești beat?/ - Ba, eu, maica, nu sunt beat;/ Mândrele m-au fermecat/ Cu aștiuță din portiță,/ Cu păr galben din cosiță,/ Cu pana de liliac,/ Ca sa nu-mi mai dai de leac".

Cifra trei, cu putere magică, este prezentă în multe obiceiuri sau practici. Pentru omul societății tradiționale cunoașterea se baza pe explicația mitico-magică și nu pe cea științifică, deoarece orice explicație era valabilă dacă venea prin tradiție.

Descântecele se rostesc de trei ori, iar din apa descântată se bea tot de trei ori. Secerătorii care aduc cununa de grâu înconjoară masa de trei ori, apoi fixează cununa în grindă pentru un an de zile, simbol al perenității: *"De trei ori pe lângă masă / Să iasă răul din casă"*.

Elocvente sunt strigăturile ce însoțesc jocul popular *"rața"*: *"Și cu dreptul trei bătăi:/ Una, două, trei; /Și cu stângul alte trei:/ Una, două, trei..."*

La *"cina mortului"* din preziua înmormântării, mortul este chemat la mâncare, de trei ori, de o persoană care îi fusese apropiată: *"Hai la cină cu noi /C-asta-i cina cea de-apoi/ Mai mult nu-i cina cu noi!"*. *"Pomenele"* (colacii) *"se menesc"* preotului tot de trei ori astfel: *"Pe lumea asta să fie a dumitale, pe cealaltă a* (numele celui mort)..." și se răspunde tot de trei ori: *"Dumnezeu să-i facă parte"*.

Copacul - simbol al legăturii dintre pământ și cer, al proiecției spre cosmic și sacru - este reprezentat în tradiția locală mai ales de brad, Coloană a Cerului (*axis mundi*). Bradul, copacul sacru, este prezent la poarta mirilor, dar nu lipsește nici din ritualul înmormântării tinerilor. La *Armindeni*, străveche sărbătoare a primăverii, legată de ziua de 1 Mai, bradul sau o creangă verde se punea la porțile gospodărilor. Și la *Sfântul Gheorghe* se așeza pe stâlpul de la poartă o glie de pământ cu o ramură verde înfiptă în ea.

În ziua de *Sânziene* (24 iunie) se împleteau cununițe din flori de sânziene și se *"puneau"* dorințe când cununițele erau aruncate pe un acoperiș sau în apă curgătoare.

Se cunosc încă reminiscențe ale unor vechi practici legate de mitul creației: când se începe o construcție nouă se jertfește o găină din care se face în ziua respectivă mâncare pentru lucrători, iar când construcția este gata se pune drept ofrandă o cunună de flori la căpriori. S-ar părea ca momentul ceremonialului de nuntă în care se aduce nașilor o găină friptă, frumos rumenită și împodobită cu flori, să aibă o anumită semnificație simbolică: ar putea fi receptat ca un gest de jertfă prilejuit de întemeierea noii familii, pe care nuntasii o doresc trainică, asemenea unei case de piatră.

Bobul de grâu este sacru; pe fiecare bob țăranul vede gravată în miniatură efigia lui Hristos. Bobul de grâu este *"sământa mirabilă"* (Blaga) care, simbolic, reprezintă embrionul vieții, dar și simbolul comuniunii omului cu Dumnezeu, cu universul. Gestul soacrei mari, care îi întâmpină pe mirii abia întorși de la cununie și pe nuntași este simbolic: este un gest de sfințire, de purificare: *"Io nu țâp grâul pe jos,/ Că-l țâp pe oameni frumoși./ Io nu țâp grâul pe iarbă,/ Că-l țâp pe oameni de treabă"*. Copiii sorcovesc în casele gospodarilor, în prima zi a anului nou, rostind urarea: *"Sorcova, vesela,/ Să trăiți,/ Să-nfloriți,/ Ca merii, ca perii,/ În mijlocul verii..."* și aruncă boabe de grâu - simbol al vieții și prosperității.

Trăind în mijlocul naturii, oamenii au învățat să-i înțeleagă semnele și să le interpreteze. Astăzi se cunosc doar elemente ale unor obiceiuri vechi, care nu se mai practică și a căror semnificație s-a pierdut, dar care, desigur, erau expresia unor credințe, a unor anumite concepții asupra vieții și naturii.

2. Elemente ale universului țărănesc, ale cadrului natural montan prezente în folclorul literar al localității

Pe fundalul unor tradiții ancestrale, trecerea timpului și harul iscusiților creatori populari au cizelat cu migală și în această așezare românească - comuna Subcetate din județul Harghita - creații ale folclorului literar, muzical și coreografic, care coexistă cu obiceiuri și tradiții statornicite, legate de viața de familie, de muncă, de sărbătorile de peste an.

Folclorul oglindește în forme multiple și variate sentimentele, gândurile și năzuințele unei comunități în diferite momente ale evoluției sale.

Cele mai vechi creații ale literaturii populare românești s-au păstrat în folclorul obiceiurilor și mai cu seamă în cel al obiceiurilor legate de muncile din timpul anului, de ceremonialul nunții și de ritualul înmormântării. Asemenea creații - colindele, plugușorul, poezia rugăciunii, poezia descântecelor, balada, cântecul de înstrăinare, cântecul satiric și strigăturile - sunt

www.cimec.ro / www.mncr.ro

relevante și în folclorul din localitatea Subcetate, păstrate fragmentar în *"arhiva memoriei"*. Într-o mică antologie de creație lirică, componentă interesantă în ansamblul de valori ale culturii naționale, le găsim în lucrarea Doinei și a lui Vasile Dobreanu, *Subcetate-Mureș. File de monografie*, Editura Motiv, 1999, p. 61-68.

În folclorul literar cules la Subcetate sunt prezente numeroase elemente lexicale care creează o imagine a universului satului românesc de la munte:

- elemente lexicale referitoare la gospodăria țărănească: ciotori, uliță, ruji (bujori); casele țărănești sunt construite la munte din bârne, îmbinate la colțuri în cheutori. Rânduite de-a lungul uliței, au în preajmă grădinițe cu flori specifice: ruji, saștiu, poarta raiului, lemn domnesc, papucii Doamnei, călăpăr, busuioc, cercei, măghiran.

"Hu-iu-iu, nănașă mare,/ Cât îi ulița de mare /Nu-i casă c-a dumitale,/ Pe la uși cu flori de ruj,/ La ferești cu flori domnesti..."; *"Săraca gazdoaia noastră,/ Cum se uită prin ciotori, /Cum îi vin secerători"*.

- elemente lexicale referitoare la obiecte de uz casnic: ciubăr, covată, vatră, lipideie, țol, perinuțe; *"Ieși afară, soacră mare,/ Că-ți aducem noră tare,/ Să-ți ajute la ciubăr,/ Să te zgâlție de păr;/ Să-ți ajute la covată,/ Să te trântească de vatră/ În toată ziua câte-o dată"*.

- elemente referitoare la îmbrăcăminte: cămeșă, cănaci, poale, catrință, opinci, obiele, cioareci. *"Vai de mine, n-am opinci / Și drăguțe câte cinci./ Vai de mine, n-am obiele/ Și drăguțe câte stele.../ Ce folos că nu-s a mele!"* sau *"Nu te uita, lele, hăi,/ La cioarecii mei cam răi,/ C-am acasă două oi/ Și mi-oi face alții noi"*. (Strigături la straier)

- elemente lexicale referitoare la îndeletniciri: miriște, clăițe, otavă, secerători, cunună de grâu: *"Bine-mi pare c-am gătat,/ C-am gătat de secerat,/ Că de luni dimineața/ Până sâmbătă sara/ Mare-o rămas miriștea. (...) Păsărică de pe munte,/ Du-te la bădița-n curte/ S-aducă boii din munte,/ Să s-apuce de cărat/ C-am gătat de secerat;/ Să s-apuce de adus,/ Că noi și clăiți l-am pus. (...) Cărărușă pin otavă, Ajungem la om de treabă..."*.

- elemente lexicale referitoare la spațiul natural înconjurător: iarbă deasă, otavă, nimaș, cuc, turturea, păsărică de la munte: *"Când eram la maica mea; / Eram pui de turturea / Și dragă cui mă vedea"*, *"Cărărușă prin nimaș/ Eu cu mândra duce-m-aș"*, *"Frunză verde de saștiu/ Faceți-mi loc ca să viu..."*, *"Frunzuliță iarbă deasă/ La voi sunt fete frumoasă"*;

- elemente lexicale referitoare la animalele cele mai apropiate munteanului: oile și în special boii. Boul este element de referință în aprecierea valorilor materiale, mai important ca banii, și chiar în aprecierea valorilor umane. Starea materială a familiei era apreciată în funcție de numărul boilor din gospodărie. *"Ce mireasă avem noi,/ N-am da-o pe șapte boi,/ Nici pe șapte s-încă patru,/ Nici pe jumătate satu,/ Fie cât de frumușei/ Nici nu ne-om uita la ei"*.

3. Folclorul din Subcetate - expresie a comuniunii țăranului cu natura, a atitudinii față de muncă, de viață și de moarte

Trăind în mijlocul naturii, țăranul o simte apropiată, umanizată. Ară cu osârdie pământul și împrăștie în brazda reavănă semințele cu dragoste și cu speranță, el însuși demiurg și martor al unui ritual al nuntirii bobului cu glia. Se adresează firului de grâu asemeni unei ființe iubite, atribuindu-i calitățile *"mândruței"* sale:

"Alăturea cu drumul/ Ară badea cu plugul./ Tot ara și semăna/ Și din gură cuvânta:/ - Să te faci, grâule, faci/ Ca iarba pe sub copaci;/ Să stai bine la plivit/ Ca mândruța la iubit;/ Să stai bine la secerat/ Ca mândra la sărutat".

Întorcându-se de la câmp cu cununa de spice - momentul semnificând încheierea secerișului - clăcanii roagă o păsărică să-l anunțe pe *"badea"* că snopii, adunați în clăițe, pot fi transportați acasă:

"- Păsărică de pe munte,/ Du-te la bădița-n curte/ S-aducă boii din munte,/ Să s-apuce de cărat/ C-am gătat de secerat;/ Să s-apuce de adus,/ Că noi și clăiți l-am pus".

Locuitorii satului tradițional, patriarhal, a căror existență era asigurată de exploatarea tuturor resurselor pământului, își exprimau mulțumirea și bucuria pentru reușita muncii lor asidue în cântec sau în strigături. *"Bine-mi pare c-am gătat,/ C-am gătat de secerat,/ Că de luni dimineața/ Până sâmbătă sara/ Mare-o rămas miriștea.(...)"* sunt versuri strigate de fetele care aduc acasă cununa de spice la isprăvirea seceratului.

Dragostea de viață, bucuria de a petrece împreună momentele de răgaz, de a se veseli cu ocazia unei nunți este exprimată tot simplu, prin strigătură, rostită în versuri cu aceeași măsură a ritmului popular; fie de jucători; fie de femeia căreia îi revine nobila misiune de a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

aduce nașilor găina friptă: *"Dragu-mi-i la vesălie/ Cu oameni de omenie./ Hop, găină, hop"* sau *"Să trăiești, nunule mare,/ Să porți pană de păuni,/ Să botezi și să cununi;/ Să porți pană de flori verzi,/ Să cununi și să botezi,/ Și la anul care vine,/ Să mă cununi și pe mine./ Hop, găină, hop..."*.

Atitudinea în fața morții ce amenință fără crutare toate vietățile, în special omul care conștientizează tragismul existenței sale, nu este de acceptare, ci de revoltă, așa cum o evidențiază puținele bocete culese la Subcetate: *"Mâncate-ar pustia, moarte,/ Tu aicea ce-ai cătat/ Căci nimenea nu te-a chemat./ Tu aici de ce-ai venit/ Că nimeni nu te-a dorit;/ De-ai pus punte peste prag/ Și ne-ai luat ce-a fost mai drag"*.

4. Atributele omului de la munte exprimate în folclorul literar cules la Subcetate

În vremuri nu foarte îndepărtate, obiceiurile legate de sărbătorile de peste an, de muncile agricole, de ceremonialul înmormântării, de jocul din fiecare duminică a perioadei de câșlegi aveau și o pregnantă componentă educativă, moralizatoare, cultivându-se tinerilor virtuți care asigurau perenitate și temeinicie comunității, neamului în general: hărnicia, cumpătarea în vorbă și manifestare, statornicia, respectarea jurământului făcut la căsătorie, cunoașterea îndeletnicirilor specifice gospodăriei țărănești, respectul între oameni, al copiilor față de părinți, bucuria de a gusta plăcerea jocului popular.

Într-o variantă de *Plugușor*, culeasă la Subcetate, se ironizează lenea unor fete, prețiozitatea și atitudinea lor de disprețuire a tradiției. Cu tot respectul față de valorile materiale, tânărul, care dorește să-și împlinească rostul prin căsătorie, preferă o fată harnică celei cu zestre: *"La crâșmulița din sat/ O venit și m-o chemat/ Tata lor m-o îmbiat:/ - Hai,/ băiete, hai și bea/ Că ți-oi da pe fata mea,/ Ți-oi da șase boi cu car(...)/ - Să-mi dai șăsă peste șăsă/ Fata ta nu știe țăsă..."*.

Unele dintre strigăturile rostite cu ocazia ceremonialului de nuntă exprimă, ca un avertisment, ideea că drumul căsătoriei este fără întoarcere, că jurământul făcut în fața altarului trebuie respectat cu loialitate până la moarte: *"Nime-n lume nu se-nșală/ Ca feciorul' când se-nsoară./ Pune patru boi la car/ Și mere după amar./ Nu se mână până joi, / Duce-ar amarunapoi,/ Da' l-ar duce și nu ști'/ C-o jurat pân-a trăi; Da' l-ar duce și nu poate,/ C-a jurat până la moarte"*. Sau *"Ține, mire, seama bine/ Pe cine-ai luat lângă tine,/ Să nu zici mâine, poimâine/ Că ți-ai luat o rea de câine;/ Cu ochii să fi ochit,/ Cu gura să fi grăit;/ Să nu zici mâine, poimâine:/ - Frunză verde săcălinte,/ Descununămă, părinte./- Nu te pot descununa/ Până ce nu-i număra/ Iarba de pe patru lunci,/ Părul de pe sase junci/ Dac-atunci și nici atunci"*.

Ca o replică la precedentele strigături, nuntașii miresei simt că este de datoria lor să etaleze câteva dintre virtuțile viitoarei neveste: *"Ce mireasă avem noi,/ N-am da-o pe șapte boi,/ Nici pe șapte ș-încă patru,/ Nici pe jumătate satu,/ Fie cât de frumușei/ Nici nu ne-om uita la ei./ Știe țese, știe coase,/ Știe purta haine frumoase;/ Meșteră la cusătură/ Și la vorbele din gură;/ Știe pâinea s-o frământe,/ Pe bărbat ca să-l încânte"*.

Învârtita și straierul sunt cele mai dinamice și mai antrenante jocuri românești din această zonă folclorică, oferind posibilitatea unei manifestări sinergice. Se realizează nu doar o sincronizare în mișcare în ritmul melodiei, ci și o comunicare între participanții la joc prin intermediul strigăturilor rostite de flăcăi, elogiindu-se anumite virtuți sau luându-se în derâdere unele tare ale spiritului sau ale caracterului: *"Mândra mea, de mândră mare,/ Poale la cămeșă n-are;/ A avut, dar nu le-a pus/ Că-s la maică-sa pe fus./ Fata care joacă bine,/ Ad-o, doamne, lângă mine,/ Fata care joacă rău,/ Du-o, doamne, la pârău/ Și pe cap îi pune-o glie/ Ca la joc să nu mai vie,/ Să-mi facă rușine mie. Hop"*.

Ceremonialul nunții, până odinioară un adevărat spectacol la care era antrenată o bună parte din colectivitatea satului, era bine reprezentat în folclorul local. Strigăturile de la nuntă, prin caracterul lor umoristic, întrețin buna dispoziție a nuntașilor mai ales în momentele de vârf ale ceremonialului: despărțirea miresei de familia sa, întâlnirea ei cu soacra, deplasarea alaiului de nuntă de la biserică spre casă, jocul. Strigăturile au adesea un mesaj moral, exprimând succint, direct sau aluziv, cu seriozitate sau sub formă de glumă, îndemnuri la înțelegere, armonie, toleranță, atât de necesare în relația dintre viitorii soți, dintre soacră și noră.

Realitatea este că aceste obiceiuri și datini, autentice odinioară, s-au retras timid în amintiri nostalgice...

Mi-e dor de bucuria prilejuită de *"veselie"*, cum era numită nunta, de jocul de duminică, de sărbătoarea câmpenească din a doua zi de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Paști, de Vergel - întâmpinarea Noului An -, de clăci - prilej de întrajutorare și deconectare; mi-e dor de *"parada"* portului popular din fiecare zi de sărbătoare; mi-e dor, în același timp, de zgomotele specifice ale unei civilizații rurale, astăzi rarisime: melițatul inului și al cânepei, de bătaia ritmică a vătalelor la țesutul pânzei, de sfârâitul fusului în serile lungi de iarnă, de mirosul de pâine proaspătă care învăluia satul în fiecare sâmbătă!... Se derulau, toate, firesc în vremea copilăriei mele. Sunt elemente ale unei civilizații ce aparține unui alt timp și unui alt spațiu, satului românesc tradițional, patriarhal, elemente pe care civilizația modernă nu le mai acceptă, le ignoră.

Trăind în mijlocul unei colectivități rurale vreme de o jumătate de veac, simt o datorie de suflet să evoc, cu modesta mea pricepere, reminiscențele încă perceptibile ale civilizației arhaice proprii și satului meu natal.

Doina Dobrean

Bibliografie / *Bibliografie*

* DOBREANU, DOINA ȘI DOBREANU, VASILE, *Subcetate-Mureș. File de monografie*, Editura Motiv, 1999.

* Institutul de Lingvistică din București al Academiei R.P.R., *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei R.P.R., București, 1958

Résumé

L'univers de village roumain envisage dans la folklore. Subcetate-Mureș, département Harghita

Le village Subcetate - Mures du département Harghita fait partie d'une région qui conserve des trésors de l'art populaire roumaine et un fond ethnographique ancien dont la spécificité doit etre observée dans l'architecture traditionnelle de l'habitat paysan, dans la technique de l'artisanat, en vetements, en folklore.

Pour l'individu de la société traditionnelle, la nature avait des forces mithiques. Il y a encore des croyances sur la force magique des éléments de la nature : l'eau -symbole de la fertilité et de l'abondance ; le feu qui purifie ; le fer qui , par sa force miraculeuse peut écarter le malin. L'eau. le feu et le fer sont présents aussi dans les pratiques magiques, amplifiant la magie du mot au contexte des incantations. A présent on connaît seulement des éléments de quelques coutumes anciennes dont la signification est perdue, mais lesquelles, cetainement, étaient l'expression des croyances, des conceptions sur la vie et sur la nature.

Le folklore envisage les sentiments. les pensées et les aspirations d'une communauté dans les divers moments de son évolution. En s'appuyant sur le folklore littéraire collectionné dans le village Subcetate et inséré dans une petite anthologie de création lyrique, partie composante du livre de Doina et Vasile Dobreanu, Subcetate-Mures. Feuilles de monographie, 1999, p. 61 - 68, on a trouvé des éléments léxicaux sur l'habitat paysan, sur les vetements, les occupations, l'ambiance environante, les animaux les plus familiers du paysan montagnard.

Le folklore littéraire de ce village exprime, en meme temps, la communion du paysage avec la nature, son attitude face au travail, a la vie et a la mort. Toutes les coutumes traditionnelles avaient une finalité éducative. Le folklore réleve l'intention de cultiver, aux jeunes, des vertues comme l'application, la modération en expression et attitude, la constance, l'apprentissage des occupations spécifiques au ménage paysan, le respect des jeunes pour leurs parents, la joie du danse populaire etc.

A mon avis, c'est comme un devoir d'âme a évoquer les rémiscences encore perceptibles d'une civilisation archaique propres a mon village natal!

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Toponimia și graiul din comuna Zăbala, județul Covasna

Cercetările asupra ramificațiilor teritoriale ale limbii române au o tradiție îndelungată, caracterizându-se prin înregistrarea și explicarea unui material bogat de pe întreg teritoriul țării.

Din păcate, zona Covasnei, deși furnizează un material bogat de studiu pentru dialectologie și toponimie, a fost neglijată din acest punct de vedere.

Localitatea Zăbala este situată în marea țară intracarpatică a Bârsei, mai exact în compartimentul nord-estic al Depresiunii Bârsei, numit Depresiunea Târgului Secuiesc sau Depresiunea Brețcului.

Depresiunea Brețcului este traversată de Râul Negru și afluenții săi, fiind înconjurată din trei părți de munți. Este o depresiune înaltă, având la nord chiar 600 metri, iar înspre sud aproximativ 550 metri, întinzându-se de la nord spre sud pe o lungime de până la 35 kilometri, iar de la est spre vest între 15-20 kilometri. În partea sa nordică este mai strâmtă, lărgindu-se pe măsură ce coboară spre sud-vest[1].

Satul Zăbala se află de-a lungul văilor pâraielor Zăbala, Orbai și Pava, afluente ale Râului Negru. De-a lungul luncii acestui râu se află terenurile arabile ale comunei, constituită din cinci sate: Zăbala, Pava, Peteni, Tamașfalău și Surcea[2]. Mai ales în zona fostului județ Trei Scaune, rețeaua hidrografică a avut un rol însemnat la repartiția populației în așezări aglomerate cu o puternică tendință de concentrare. Aglomerările omenești de-a lungul pâraielor care șiroiesc din toate părțile și se scurg în Valea Neagră fac impresia unei crengi pe ramurile căreia s-au îngrămădit satele asemenea unui roi numeros de albine: Covasna, Ghelința, Zagon, Păpăuți, Zăbala[3].

Zăbala este una dintre cele treizeci și trei de comune ce aparțin județului Covasna, aflându-se pe șoseaua ce unește orașele Covasna și Târgu Secuiesc, la o distanță de 6 kilometri de orașul Covasna și 15 kilometri de municipiul Târgu Secuiesc.

Localitatea Zăbala de azi se compune din satul cu același nume și satul Pava, aflându-se la o altitudine de 555-585 metri.

Prima atestare a localității datează din anul 1466, găsindu-se sub denumirea de Zabola. În acea perioadă, secuii liberi se răsculaseră împotriva abuzurilor comise de pătura conducătoare (*primores*) care, în dauna libertăților colective, a încercat să impună articularea și extinderea feudalismului.

Pentru a aplana conflictul, regele Matei Corvin a convocat o consfătuire la Zăbala în anul 1466, condusă de groful Szentgyörgyi Bazini János, la care au participat trimiși ai tuturor scaunelor secuiești. În urma adunării au fost reîntărite drepturile și libertățile secuilor liberi, raporturile dintre aceștia și conducători au fost reglementate, dar în ciuda acestui decret iobăgirea secuilor liberi s-a accentuat[4].

De-a lungul anilor, numele localității Zăbala și al satului Pava (ce aparține de Zăbala din anul 1970), au apărut în documente sub forme diferite, în funcție de limba folosită și de apartenența administrativă, care s-au schimbat de mai multe ori.

Toponimia din interiorul curburii Carpaților stă mărturie a prezenței româno-slave în aceste vetre de locuire. Numeroase nume de localități nu au origine maghiară, semn că erau locuite în continuare de români și după venirea secuilor. În multitudinea acestor denumiri le regăsim și pe cele ale localităților: Covasna, Ghelința, Zăbala, Pava, Ojdula, Baraolt, Cernat[5].

Locuitorii satului au încercat să-și explice din cele mai vechi timpuri originea acestor denumiri ale localităților, vehiculându-se prin sat felurite legende.

O primă legendă transmisă din generație în generație pe cale orală amintește de înrobirea românilor de către maghiari. Pentru a fi stăpâniți și obligați să muncească, spune legenda, românilor li se punea zăbală în gură.

O altă ipoteză presupune proveniența maghiară a denumirii localității, *zab* însemnând ovăz, iar *ola*, în limbajul familiar al ungurilor, valah, român, de unde presupunerea că românii plăteau tribut în ovăz maghiarilor.

De asemenea se presupune că localitatea și-a primit denumirea după râul cu același nume pe a cărui vale se întinde. Numele râului și implicit al localității pot avea rezonanțe ucrainiene: *zabalákati* însemnând a flecări, a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

pălăvrăgi, iar *bala* vorbărie, flecăreală[6].

De asemenea, se spune că satului Pava îi provine denumirea de la numeroasele exemplare de păun (în maghiară *páva*) sălbatic ce trăiau cândva în această zonă[7].

În actele oficiale, cele două localităti apar sub următoarele denumiri: *Zabola* (1466), *Zebola / Zăbola* (1750), *Zobola /Zăbola* (1787) și *Zabola* (1854)[8]. Satul Pava a apărut de-a lungul timpului sub numele de: *Pawa* (1567), *Pava* (1750) si *Pava* (1854)[9].

Este cunoscut faptul că în județele Covasna și Harghita populația maghiară este majoritară.

Ca și pe întreg teritoriul județului Covasna, unde populația maghiară are o pondere de 75,2%, însumând 175.502 locuitori, și în localitatea Zăbala populația maghiară domină, 68,27% din totalul locuitorilor localității declarându-se maghiari în urma recensământului din 1992[10].

În urma ultimului recensământ realizat pe întreg teritoriul țării în anul 2002, în localitatea Zăbala s-au declarat 874 de români ortodocși si 2498 de maghiari, divizați în două confesiuni: 1130 romano-catolici și 1368 reformați[11].

De-a lungul vremii, convietuirea româno-maghiară a lăsat, și continuă să lase și în timpurile noastre, vizibile amprente asupra vieții celor două etnii la diferite niveluri: social, politic, cultural, economic, dar mai ales la nivelul limbii, aflată în strânsă legătură cu evoluția societății și a gândirii umane.

Dacă simbioza durează vreme îndelungată se poate ajunge la bilingvism: locuitorii regiunii respective vorbind adesea, afară de graiul lor matern, și acela sau acelea ale popoarelor cu care trăiesc la un loc. Acesta a fost cazul românilor și slavilor pe cea mai mare parte a teritoriului lingvistic actual, apoi al românilor și maghiarilor în multe din ținuturile de peste Carpați[12].

În cazul comunei Zăbala, convietuirea româno-maghiară a lăsat, și continuă să lase și în timpurile noastre, vizibile amprente asupra vieții celor două etnii în toate aspectele sale. Această continuă interferență a avut ca rezultat influențarea, chiar preluarea și uneori substituirea valorilor autohtone, românești, în favoarea celor maghiare.

Graiul moldovean a contribuit în egală măsură la evoluția celui zăbălean, comuna Zăbala situându-se la hotarul cu ținutul Vrancea si astfel fiind posibilă influența reciprocă a celor două variante regionale ale limbii.

Efectele acestor influențe sunt vizibile atât la nivelul graiului zăbălean, în general, precum și la nivelul toponimiei.

Astfel, graiul localității Zăbala poartă deopotrivă amprenta graiurilor și limbilor cu care s-a aflat într-un permanent contact, evoluția sa fiind conditionată și de mediul social și cultural înconjurător, dar și de gradul de cultură al vorbitorilor.

Ca și celelalte elemente ale limbii, sunetele se află într-un permanent proces de schimbare modificându-și parțial caracterul sau transformându-se în alte sunete.

La nivel fonetic, sunt vizibile o serie de modificări, printre care se numără și *palatalizarea*, fenomenul prin care o consoană dură primește, sub influența unei vocale palatale sau a unui **"i"**, un timbru palatal, moale. În limba română este binecunoscut fenomenul de palatalizare a labialelor, consoanele palatale pierzându-și calitatea lor originală și transformându-se în alte sunete.

Astfel și la nivelul graiului comunei Zăbala întâlnim acest fenomen, bilabialele: **p, b, m**, precum și labiodentalele **v** și **f** palatalizându-se:

piele <**pcele**	miezuină <**n'iezuină**
pită <**pcerd**	miel <**n'iel**
bine <**g'ine**	vierme <**yerme**
a birui <**g'irui**	fir <**h'ir**

Un alt tip de modificare fonetică este *anaptixa*, ce constă în apariția unei vocale eufonice în interiorul unui cuvânt pentru a-i ușura pronunțarea: **hirean, perină**.

Epiteza, care constă în apariția unui sunet, a unei vocale la sfârșitul cuvântului, este de asemenea prezentă în cadrul vorbirii locuitorilor zăbăleni: **acuma, aicia**.

Și dispariițiile de sunete din componența unor cuvinte sunt caracteristice graiului zăbălean, printre ele numărându-se *haplologia* sau *disimilarea silabică*, fenomen ce se manifestă prin dispariția unei silabe identice sau asemănătoare cu silaba învecinată dintr-un cuvânt: jumătate<**jumate**, mamă-ta<**mă-ta**.

Printre particularitățile fonetice se mai numără și:

- transformarea diftongului **ea** <**a**, după **s, z** și **ț**: seară<**sară**, zeamă<**zamă**, țeavă<**țavă**;
- păstrarea lui **î** etimologic în: **câne, pâne, mâne**;
- transformarea lui **a** protonic în **ă**, în cadrul unor cuvinte: pahar<**păhar**, cazan<**căzan**;
- păstrarea lui **ă** neasimilat în cuvinte precum: **părete, blastămă**;
- transformarea grupării **ău** <**ă**: căuta <**căta**;

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Printre particularitățile graiului zăbălean se numără și utilizarea frecventă a vocalelor lungi: **alior, bundă, clacă**.

Dintre particularitățile morfologice care se întâlnesc, amintim:

- numele proprii au vocativul în **o**: **Ano, Mario**;

- formarea cazului genitiv cu ajutorul prepoziției de la (**dă la**): O țiglă de la casă este spartă.

- formarea indicativului prezent în cazul verbelor de conjugarea I-a și a IV-a fără sufixe: **eu lucru** (lucrez), **tu lucri** (lucrezi), **el/ea lucră** (lucrează); verbele a mânca și a usca au forme specific transilvănene: **mânc, mânci, mâncă**; **usc, uști, uscă**;

- iotacizarea unor verbe la indicativ prezent, persoana I, numărul singular: **văz** (văd), **spui** (spun), **vânz** (vând), dar și la conjunctiv prezent, persoana a III-a, singular: **să spuie** (să spună), **să deie** (să dea), **să steie** (să stea), **să beie** (să bea);

- auxiliarul **a avea** este postpus în cazul perfectului compus: **fost-am** (am fost), **umblat-am** (am umblat);

- mai mult ca perfectul nu cunoaște formă sintetică, utilizându-se forme perifrastice precum: **am fost plecat** (plecasem), **am fost văzut-o** (o văzusem);

- folosirea participiilor: **văst** (văzut), **găst** (găsit), **vint** (venit).

Pe baza cuvintelor înregistrate în cadrul Glosarului, putem observa frecvența elementelelor de origine maghiară (circa 40 de cuvinte identificate, în afară de derivatele lor, din totalul celor 360). Aceste cuvinte, precum și celelalte de origini diferite, sunt caracteristice zonei și îndeseobi ocupației locuitorilor. Dintre acestea amintim:

- elemente de origine slavă veche: **blană** (scândură), **mașteră** (mamă vitregă);

- elemente de origine latină pe care alte graiuri le-au pierdut: **bute** <lat. *buttis*;

- elemente de origine neogreacă: **țucal** <ngr. *tsukáli*, **agheasmă** <ngr. *agiasma*, **arvună** <ngr. *arravanos*, **argăsi** <ngr. *argazo*;

- elemente specifice graiului moldovean: **hulub** (fiecare din cele două rude de la căruță sau trăsură între care se înhamă caii).

Majoritatea cuvintelor din Glosar denumesc termeni specifici fiecărui domeniu de activitate în parte:

- oierit: **aplecá, báci, bulz, cârlán, cioaie, comórnic, coșár, cotrúnă, crintă, iernát, păcăneață, primăvărát, tăujúr, vărú, zăvodár**;

- agricultură: **bóconță, borceag, copilí, ghepléie/ ghipléie, goază, hambár, opritoare, perghetéu, rud, saiván, săpălígă, șleaf, țarc**;

- pădurit: **cioaclă, cioflíngă, ciotlău, telígă, țapínă**;

Predomină și cuvintele ce denumesc diverse piese de îmbrăcăminte, precum și obiecte din cadrul gospodăriei:

- îmbrăcăminte: **andróc, béte, boarfe, boeréș, brăcinár, búndă, chimír, cioareci, ciubótă, flanéa, gimbír, láibăr, leibăríică, nădragi, șubă, zăbún**;

- gospodărie: **aláș, blid, bótă, brișcă, cărpătór, căúș, chetreț, chicătór, chită, cotlón, dârg, fioc, gârligi, hădărău, láiță, lójniță, lugzău, rășchitór, vailing**.

Cercetarea de față a înregistrat un număr de 105 toponime de pe teritoriul localității Zăbala, incluzând denumiri de munți, vârfuri, dealuri, culmi, poieni, văi, lunci, ape, terenuri extravilane precum și alte toposuri cu semnificații profunde în toate aspectele legate de viața zăbălenilor.

Conviețuirea românilor zăbăleni cu alte neamuri a avut ca urmare, din punct de vedere toponimic, amestecul numelor de origine diferită, cu predominarea unora sau a altora, în funcție de raportul de forță numerică sau politică dintre populațiile conviețuitoare.

Elementele topice studiate au origini diferite, dominând vizibil cele de origine latină (aproximativ 44%). De asemenea, există un procent important de elemente topice de origine maghiară (22%), dintre care unele au fost adaptate la sistemul fonologic al limbii române.

Elementele de origine slavă reprezintă aproximativ 12% din multitudinea elementelor topice studiate, influențele bulgare 4% din totalul acestora, iar cuvintele autohtone create pe același fond trac comun cu limba albaneză 5%.

De asemenea am înregistrat un procent scăzut de elemente ca având origine franceză (2%) sau neogreacă (2%).

Procentul numelor topice necunoscute conform D.E.X. este relativ scăzut (4%). Jumătate dintre acestea au fost însă identificate (**Butuc, Pisc**) apelând la lucrări de referință în domeniu. Un procent semnificativ de elemente topice, însumând 5%, au origine obscură (**Bocora, Lăcăuți, Mieito, Murdan, Siloș**). Aproape fiecărui nume topic i-a fost identificată atât etimologia cât și faptul real, legenda sau caracte-risticiile care îi stau la baza numelui.

Toponimele sunt prezentate atât cu varianta

www.cimec.ro / www.mncr.ro

lor literară, cât și cu cea regională, iar celor mai cunoscute le sunt atribuite și echivalentele lor maghiare extrase din lucrarea profesorului Miklós Fejér, *Zabola Helynevei* (*Toponimia Zăbalei*).

Se poate observa marea frecvență a toponimelor create pe baza numelui topic de origine latină *Culmea*, întâlnit de 27 de ori. Frecvența acestui nume topic se poate explica și prin faptul că zăbălenii numesc astfel atât dealurile cât și munții (vezi **Culmea Malnașului**), atribuind denumirea de deal unor forme de relief ce depășesc altitudinea de 800 de metri (vezi **Dealul Stejerișului** cu o altitudine de 1169 metri) și care ar trebui să poarte denumirea de munte (cf. D.E.X., p. 661). Din acest motiv, denumirile de *Deal* și *Munte* sunt puține la număr (1 munte și 4 dealuri).

Un alt element topic frecvent utilizat, având origine autohtonă este *Pârâul*, întâlnit de 12 ori.

Alte nume topice mai puțin utilizate sunt: *Vârful* (de 4 ori), *Poiana* (de 5 ori) și *Lunca* (de 2 ori), toate având origine slavă.

În ceea ce privește elementele de origine maghiară, am putea adera la părerea lui Iorgu Iordan, care susține că fenomenul cel mai obișnuit la nivelul toponimelor (în cazul convietuirii mai multor neamuri) este traducerea numirilor dintr-un idiom în altul, traducere adevărată ori simplă adaptare semantică, eventual numai fonetică, a numelui străin la sistemul limbii materne proprii[13].

Într-adevăr, în cazul de față o parte dintre elementele topice de origine maghiară au fost adaptate la sistemul fonologic al limbii române (vezi: **Dirleu, Pârâul Borvizului, Poiana Ghiarului, Pârâul Ghepiu, Culmea Malnașului**).

De obicei, fiecare toponim în parte își deapănă propria poveste, prin denumirea sa evocând fie fapte reale (istorice, geografice, sociale) sau mitologice.

Numeroase toponime evocă natura terenului, a vegetației sau a faunei din acele locuri sau din apropiere: **Culmea Bradului, Culmea Fagilor, Culmea Frăgăriei, Culmea Malnașului, Culmea Merelor, Culmea Nisipului, Culmea Stejerișului, Culmea Țipirigului, Culmea Urzicăriei, Grădina cu Pruni, La Chimăn, Pârâul Borvizului, Pârâul Ghepiu, Poiana Lupului, Saloș, Zârna**.

Alte toponime arată însușirea locului: **Biserica Nouă, Biserica Veche, Culmea Tare, Culmea Nouă, Cotitura Mare**.

O altă serie de toponime ne indică poziția locului respectiv față de punctele cardinale, altitudinea solului sau față de localitățile învecinate: **Crucea Pavei, Culmea Harale, Dealul Pavei, Felseg, Olseg**.

Am înregistrat și denumiri derivate de la nume de persoane: **Culmea Furtuneștilor, Culmea lui Ilie, Culmea lui Mihai, Culmea lui Munteanu, Culmea lui Ștefan, Iacobeni, Pârâul lui Constantin, Tomașfuze**.

Pe teritoriul comunei Zăbala există și nume de locuri ce amintesc de existenta unor instituții (**Casa Orfanilor, Preventoriu**), evenimente istorice sau alte evenimente din viața satului (**Movila Tătarului, Culmea Orbai, Crucea Primăriței**), sau de raporturile cu autoritățile vremii (**Tized**).

Particularitățile graiului zăbălean sunt vizibile și la nivelul toponimiei. Cea mai frecventă modificare fonetică întâlnită la nivelul toponimelor este palatalizarea labialelor: Fierar <**H'ierar**, Mihai <**N'ihai**, Piscul <**K'iscu'**, Plopi <**Plopk'i**.

Specifică zonei este și *apocopa* vocalei **i**: Culmea lui Ilie <**Culmea lu' Ilie**, Culmea lui Munteanu <**Culmea lu' Munteanu**, Culmea lui Ștefan <**Culmea lu' Ștefan**, precum și căderea consoanei finale **l**: Dealul Coama <**Dealu' Coama**, Capul Satului <**Capu' Satului**, Pârâul <**Pârâu'**.

Astfel, Toponimia și graiul comunei Zăbala, județul Covasna, surprinde pe parcursul întregii lucrări specificul acestei comune covăsnene, debutând cu trasarea coordonatelor geografice, istorice, culturale, proces urmat de inventarierea toponimelor din localitate și a cuvintelor specifice.

Dana Botoroagă-Bercu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Note / *Notes*

1. **Cov 1969**, p. 6
2. **Pozsony-Anghel 1999**, p. 7
3. **Opreanu 1928**, p. 127
4. **Pozsony-Anghel 1999**, p. 8
5. **Opreanu 1928**, p. 91
6. **Iordan 1963**, p. 58
7. **Pozsony 2002**, p. 47
8. **Suciu 1968**, p. 271
9. **Lăcătușu-Lechințan-Pătrunjel 2003**, p. 440
10. **RecCov 1992**, p. 4
11. **Pozsony 2002**, p.119
12. **Iordan 1963**, p. 3
13. **Iordan 1963**, p. 4.

Bibliografie / *Bibliography*

Cov 1969
Judetul Covasna, Ghid, Sfântu Gheorghe, 1969
Iordan 1963
IORDAN, IORGU, *Toponimia românească*, Editura Academiei, 1963, p.58
Lăcătușu-Lechințan-Pătrunjel 2003
LĂCĂTUȘU, IOAN, LECHINȚAN, VASILE, PĂTRUNJEL, VIOLETA, *Românii din Covasna și Harghita*, Miercurea-Ciuc, Grai Românesc, 2003, p.440
Opreanu 1928
OPREANU, SABIN, *Ținutul Săcuilor*, Cluj-Napoca, 1928
Pozsony-Anghel 1999
POZSONY, FERENC, ANGHEL, REMUS GABRIEL, *Modele de convietuire în Ardeal: Zăbala*, Cluj, Kriza Janos, 1999
Pozsony 2002
POZSONY, FERENC, *Zabola*, Budapesta, Westel Mobil Tavkozlesi, 2002
RecCov 2002
Monitorul Oficial cu recensământul populatiei si locuințelor din 7 ianuarie 1992 în județul Covasna, Covasna, 1994
Suciu 1968
SUCIU, CORIOLAN, *Dictionar istoric al localităților din Transilvania, vol. 2*, Editura Academiei, 1968

Abstract

Toponimy and Language in Zăbala village, Covasna county

Zăbala is an old settlement situated in the large intracarpathian country, in its north-eastern compartment, called Târgu Secuiesc Region or Bretcu Region.

This village was first mentioned in an official document in 1466, when King Matei Corvin called a meeting in Zăbala, in order to clarify the dispute between the free Szeklers and their leaders.

The origin of the name of the village is, according to different theories, either Saxon (Ținutul Săcuilor, Sabin Opreanu), Ukrainian (Toponomia Românească, Iorgu Iordan) or Hungarian (legends from the village).

According to the last census from 2002, 2498 of Zăbala's population, almost 70 per cent, are Hungarians and Szeklers and only 874 are Romanians.

Living together of many nations had as a consequence the reciprocal influence, which is visible in many fields, but especially in that of language.

Out of 105 toponyms gathered in the Toponimycal Dictionary, 44 per cent have Latin etimology, 22 per cent Hungarian, 12 per cent Saxon, 4 per cent Bulgarian, 5 per cent aboriginal, 2 per cent Neo - Greek and 5 per cent have unknown etimo-logy.

We also collected specific words from Zăbala, words used in different domains of activity: farming, sheepbreeding, or words naming objects from the household, or different traditional clothes. Analyzing these words we noticed that 10 per cent of them are of Hungarian origin (almost 40 words from a total of 360 words from the Glossary).

The Moldavian influence is as well visible in the language of this area, Zăbala being near the border of Vrancea county.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Însemnări pe marginea unor culegeri de folclor muzical din zona Toplița - județul Harghita

Cunoașterea patrimoniului tradiției populare autohtone a constituit, de-a lungul secolului al XX-lea, o preocupare deosebit de importantă în dezvoltarea științifică și culturală din România. Prin tradiția cercetărilor etnomuzicologice românești (București, Cluj) suntem convinși că *"merită a se investi, moral și material, pentru fiecare program al echipei complexe de cercetare și de publicare a unor volume și studii cu conținut etnomuzicologic"*[1].

Din ceea ce oferă colectiile muzicale publicate până acum, reiese că pe teritoriul geografic cuprins de lantul Carpaților și de Munții Apuseni, zonele folclorice cu caracteristici evident conturate sunt: Maramureș, Năsăud, Bihor, Hunedoara, Banat și Sudul Transilvaniei.

Viitoarele studii aprofundate vor putea stabili dacă mai există și alte asemenea zone și zonele de interferență, adică acele zone, care geografic fiind situate în vecinătatea unei zone centrale tradiționale, păstrează parțial componentele acesteia, la care se adaugă și infiltrări din altă zonă (zone), respectiv au fost afectate mai puternic de acțiunea factorilor externi (urbanizare, interferențe etnice).

Zona Toplița (Subcetate, Hodoșa, Sărmaș, Gălăuțaș, Toplița, Stânceni, Lunca Bradului, Bilbor, Corbu, Tulgheș) se află situată la confluența și interferența cu zonele secuimii, Neamțului, Gurghiului și Bistriței.

O abordare interdisciplinară și comparativă se impune cu atât mai mult cu cât descoperim numeroase elemente care dovedesc identitatea, continuitatea și permanența populației românești în acest spațiu.

Un studiu amănunțit asupra elementelor de port[2], de arhitectură populară sau obiceiuri, datini ș.a. pune în evidență faptul că, de regulă, schimburile culturale au fost cu Moldova, dar și cu Transilvania.

Complexitatea aspectelor sub care se prezintă folclorul muzical privit din unghiul practicii tradiționale, în demersul distingerii trăsăturilor zonale implică aplicarea metodei comparate, pe baza mai multor criterii[3]: componența repertoriului, diferențele trăsăturilor structurale (structuri sonore și ritmice), stilul de ornamentare și emisia vocală.

1. Componența repertoriului

În ceea ce priveste repertoriul activ și cel pasiv în zona abordată, în faza actuală a cercetării, suntem în măsură să notăm următoarele:

1.1. Repertoriul vieții de familie

a) Folclorul copiilor cuprinde cântece - formule și numărători. Acestea se practică și astăzi (ex. *Numărătoare*-Toplița, *Gușa*-Toplița etc.).

b) Repertoriul nupțial[4] cuprinde: orații, cântecul miresii, jocul miresii, bătuta vornicilor etc. Azi întâlnim doar strigăturile la găină, la primirea norei de către soacră și cântecul miresii (ex. *Ia-ți mireasă ziua bună* - Bilbor, *Ciuituri* - Gălăuțaș; *Cân' pleacă cu mireasa* - Gălăuțaș).

c) Repertoriul funebru[5] cuprinde: versul, bocetul, obiceiuri la priveghi (ex. *Vânzarea peștelui, Vânzarea calului în târg, Jocul maimuțelor, Moartea*). În prezent se practică versul și bocetul. Melodia versului este asemănătoare cu cea publicată de Constantin Brăiloiu[6] (ex. *Bocet* - Gălăuțaș, *Versul morților* - Subcetate).

1.2. Repertoriul obiceiurilor de Crăciun și Anul Nou[7]

a) Colinda este prezentă sub două aspecte: laică și religioasă. Dintre cele religioase, unele sunt variante cunoscute în Transilvania, de pildă, *Ce vedere minunată*. Altele, menționează evenimente istorice: *Colinda Anului 1915, Colinda Anului 1916, Colinda Anului 1917.* Repertoriul activ este constituit din colinde religioase, urăturile de Anul Nou, *Jocul Capra* (*Țurca*), jocurile cu măști (probabil împrumutate din Moldova): *Bujorul, Ursul* (ex. *Așa cântă cerbu-n codru* - Gălăuțaș, *Jocul caprei I* - Poiana Veche, *Țurca* - Gălăuțaș).

b) Cântecul vergelului se recită. Acum constituie fond pasiv.

1.3. Repertoriul păstoresc

Cuprinde melodii din fluier, dar nu se mai practică (ex. poemul *Ciobanul care și-a pierdut oile* - Bilbor, *A oilor* - Lunca Bradului, Toplița).

1.4. Cântecul cununii

Este mai vechi cel cu melodie și mai nou, cel

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cu strigături, ambele fac parte din repertoriul pasiv. Caracteristicile genului sunt păstrate în sudul Transilvaniei (Mărginimea Sibiului, Țara Oltului, Târnave) și în zonele de nord-est (zona Năsăud-Bistrița, Toplița, Reghin)[8] (ex. *Cân' venim cu cununa* - Gălăuțaș, *De unde vine cununa* - Lunca Bradului, Toplița, *De unde cununa vine* - Lunca Bradului, Toplița).

1.5. Repertoriul vocal neocazional

Cântecele propriu-zise reprezintă un repertoriu activ foarte bogat. Textele epice în zonă sunt atașate de melodii de cântec; temele întâlnite aparțin la baladele nuvelistice: *Vălean și Logodnicii nefericiți* (ex. *Doina lui Vălenaș* - Platonești, *Logodnicii nefericiți* - Gălăuțaș); exemple cu texte lirice: *Munte, munte, brad frumos* - Gălăuțaș, Tulgheș, *Cresti pădure și tendeasă* - Toplița, *Cine n-are noroc n-are* - Gălăuțaș, *Tare rău măicuță-mi pare* - Gălăuțaș).

1.6. Melodii de joc

Sunt prezente într-un număr foarte mare și astăzi. Repertoriul activ este format, în principal, din cele 24 de ștraiere și învârtite. După suita de ștraiere urmează învârtitele, apoi sârbele (ex. *Floricica din Gălăuțaș*, *Floricica din Bilbor, Ardeleanca* - Tulgheș, *Cimpoiește* - Tulgheș, *Varvigeanca* - Bilbor, *Joc* - Bilbor, *Corăbeasca* - Bilbor, *Țărănește* - Gălăuțaș, *Straierul nr. 3* - Platonești).

2. Trăsături structurale

2.1. Scări specifice

Folclorul muzical românesc este bogat și variat din punct de vedere modal. Melodiile populare se bazează pe sisteme muzicale arhaice.

În zona Toplița, până acum, am putut identifica numai structuri sonore ce se încadrează între cele mai generale.

a) în folclorul copiilor: scări prepentatonice (bitonii: sol-mi) și prepentatonice (monocordie: sol, tricordie: sol-fa pien-mi);

b) în repertoriul obiceiurilor vieții de familie, în bocet: tetracordii sau tetracordii cu substrat tritonic: mi-fa# pien-sol-la, pentacordii cu extindere la sextă (*Tare rău măicuță-mi pare*), iar în verș, structură pentacordică minoră (și cu cvartă subfinală: "si" din octava mică mi-fa# - sol-la- si) (*Versul morților* - Gălăuțaș);

c) în cântecul propriu-zis: pentacordii, modul eolian, inflexiuni ale modului dorian sau/și structuri cu substrat pentatonic: sol-la pien-si-do2-re2-mib2-fa2 (sol2 etc.) (*Munte, munte, brad frumos* - Corbu);

d) în melodiile de joc predomină scările hexacordice, modurile majore (și cu treapta a IV-a mobilă; în urcare, mai ales), pentacordii cromatice (*Cimpoiește*) sau modul eolic; moduri minore de factură cromatică (*Varvigeanca*).

Surpriza repertoriului de melodii de joc o constituie suita de 24 de ștraiere.

Majoritatea melodiilor de joc din satele ce formează zona Toplița poartă amprenta locului (*Floricica de la Gălăuțaș*; *Floricica de la Bilbor*), sau provin din partea Moldovei, precum ne-o arată și jocul *Corăbgeasca*.

2.2. Structuri ritmice legate de ritmul jocurilor zonale

Repertoriul de jocuri populare aparține mai multor straturi stilistice, ceea ce explică marea bogăție, atât de la o zonă la alta, cât și în cadrul unei regiuni etnofolclorice.

În folclorul românesc există un număr foarte mare de tipuri de dans, care se deosebesc din punct de vedere coregrafic, melodic și ritmic.

Melodiile de dans, în comparație cu celelalte categorii folclorice, prezintă trăsături specifice, ritmul fiind elementul preponderent de expresie.

Din punct de vedere muzical, repertoriul de jocuri populare poate fi ordonat după: formă, material sonor și ritm.

Strigătura (de comandă, de emulație și antren) este considerată de specialiști ca un *"aspect caracteristic folclorului românesc"*[9]; suprapusă coregrafiei și melodiei și acoperind durata totală a seriei, strigătura vine cu accente pe timp, sincopă sau contratimp, în concordanță cu ritmul general al dansului.

În jocurile în zona Toplița întâlnim următoarele formule ritmice: vezi foto 1.

Este caracteristică folclorului românesc executarea, în diferite regiuni, a aceluiași joc în ritmuri variate, aparținând uneori chiar unor sisteme diferite. De exemplu *Învârtita* se cântă în unele regiuni (zona Toplița) în măsuri binare, în altele în aksak.

În ultimul secol, unele jocuri din sudul și nordul Carpaților (sârba, hora, învârtita) tind să se răspândească în toate provinciile, prin intermediul lăutarilor, al mijloacelor mass-media etc. Studiul sistematic al structurilor ritmice, îmbinat cu al celorlalte mijloace de expresie, contribuie la cunoașterea trăsăturilor de gen, a caracteristicilor stilurilor regionale și

www.cimec.ro / www.mncr.ro

a specificului național[10].

3. Trăsăturile modului de execuție

3.1. Ornamentica

În literatura de specialitate, mai recent, a apărut o lucrare[11] amplă care sistematizează problemele ornamenticii din folclorul românesc. Din punct de vedere muzical, ornamentica a fost și este strâns legată de două dintre caracteristicile specifice muzicii populare: improvizația și variația. Béla Bartók a comentat în studiile sale, după o formulare a școlii germane, despre un *"instinct de variație"* (*variationstrieb*), iar Constantin Brăiloiu, după ce a subliniat ideea că *"uneori variațiile depind de starea sufletească a interpretului"* a mai spus că în vederea studierii tehnicii vocale atât de particulare, cu alunecările acelea ale vocii cu ornamentica ei curioasă este nevoie de sprijinul unor științe anexe: filologia, estetica; de aceea *"este necesar a se întocmi - odată cu cercetările de teren - un scurt tratat de estetică muzicală"*[12].

În zona Toplița am identificat următoarele ornamente: apogiatura anterioară simplă, apogiatura posterioară simplă, apogiatura posterioară dublă și triplă, apogiatura posterioară multiplă.

În încheierea demersului nostru se desprind câteva concluzii:

1. Dintre obiceiurile calendaristice, s-a păstrat, mai ales, colindatul. Melodiile de colind reprezintă variante ale unor tipuri transilvănene cu largă răspândire, în special în nordul zonei abordate, versificația tetrapodică și structurile sonore sunt tradiționale.

2. Obiceiul nupțial abundă în chiuituri ce marchează momentele ceremoniale sau rituale, ca și în alte ținuturi, mai ales din jumătatea de nord a Transilvaniei.

3. La obiceiul funebru apare, cântat de către femei, bocetul, în forme dintre cele mai arhaice. Versul este creație mult mai recentă și de origine semicultă, a intrat în repertoriul funebru din zona Toplița la fel ca și în Transilvania și Banat.

4. Pe lângă stilul vechi al cântecului propriuzis, în *parlando-rubato*, formă fixă și structuri tradiționale, repertoriul neocazional este reprezentat și de cântecul epic; balada lui Vălean, cu o largă răspândire în Transilvania, circulă aici în variante pe melodii diverse.

5. Majoritatea melodiilor de joc poartă amprenta locului, nu numai prin formulele ritmico - melodice, ci chiar și prin denumiri: *De-a lungul* se desfășoară pe ritm ternar, *Învârtita*, în mare parte a Transilvaniei în ritm *aksak*, aici este în ritm binar, iar apropierea de Moldova își pune pecetea prin jocuri caracteristice dincolo de munți (*Corăbeasca*).

Studiile și culegerile de folclor pe care le-am întreprins în zona Toplița demonstrează o mare varietate în cadrul repertoriului muzical ce însoțește jocul tradițional ca și legătura celorlalte genuri cu infinitatea trăirilor omenești.

Elaborat în absența oricărei lucrări sistematice referitoare la folclorul muzical din zona amintită, studiul nu epuizează în nici un caz aspectele problematicii abordate, acesta reprezintă doar începutul unei cercetări sistematice, în echipă, care în viitor ar putea căpăta o mai mare extensie și un caracter mai laborios.

Florina Matei Truță

Note / *Notes*

1. **Catrina 1994**, p. 23-25
2. **Matei 1999a**; Matei 1999b
3. **Szenik 2001**
4. **Matei 1998**, p. 289 - 300
5. **Matei 1999c**, p. 381 - 384
6. **Brăiloiu 1981**, p. 186
7. **Matei 1999d**,
8. **Mirza-Szenik 1969**, p. 170
9. **Bucșan 1971**, p. 47
10. **Dejeu 1994**, p. 160-169
11. **Rădulescu 1998**
12. **Rădulescu 1998**, p. 14

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Bibliografie / *Bibliography*

Brăiloiu 1981
CONSTANTIN BRĂILOIU, *Despre bocetul de la Drăgus*, în *Opere V*, Bucuresti, Editura Muzicală, 1981
Bucșan 1971
ANDREI BUCȘAN, *Specificul dansului popular românesc*, Bucuresti, Editura Academiei Române, 1971
Catrina 1994
CONSTANTIN CATRINA, *Un punct de referintă pentru memoria timpului: Arhiva de folclor* în *Sinteze I*, Bucuresti, Ministerul Culturii, 1994
Dejeu 1994
ZAMFIR DEJEU, *Structura metro - ritmică a acompaniamentului în muzica de joc. Rolul tempoului privind evolutia sau involuția structurilor metroritmice*, în *Centenar "Constantin Brăiloiu"*, București, 1994
Matei 1998
FLORINA MATEI, *Vechea nuntă țărănească din Toplița*, în *Angvstia, 3* (1998), Sfântu Gheorghe, Ministerul Culturii, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", 1998
Matei 1999a
FLORINA MATEI, *Portul popular femeiesc în zona Toplita*, în *Școala Noastră*, anul VI, nr. 2/aprilie, Miercurea Ciuc, 1999
Matei 1999b
FLORINA MATEI, *Portul popular bărbătesc în zona Toplița*, în *Școala Noastră*, anul VI, nr. 3/septembrie, Miercurea Ciuc, 1999
Matei 1999c
FLORINA MATEI, *Semnificatii ale ceremonialului funerar la românii din zona Toplița*, în *Angvstia, 4* (1999), Sfântu Gheorghe, Ministerul Culturii, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", 1999
Matei 1999d
FLORINA MATEI, *Obiceiuri legate de sărbătorile de iarnă*, în *Scoala Noastră*, anul VI, nr.1/ianuarie, Miercurea Ciuc, 1999
Mîrza-Szenik 1969
TRAIAN MÎRZA, SZENIK ILONA, *Curs de folclor muzical. Partea a II-a. Genuri si repertorii, vol. I*, Cluj-Napoca, Conservatorul de Muzică "Gh. Dima", 1969
Rădulescu 1998
CRISTINA RĂDULESCU-PAȘCU, *Ornamentica melodicii vocale în folclorul românesc*, Bucuresti, Editura Muzicală, 1998
Szenik 2001
SZENIK ILONA, *Folclor. Suport de curs*, Cluj Napoca, Academia de Muzică "Gh. Dima", 2001 (multiplicat)

Lista Exemplelor / *List od examples*

Exemplele 1-19 / Examples 1-19
Exemple din repertoriul muzical al zonei Toplița / *Examples from the musical repertory from the Toplita area*
Exemplele 20-23 / Examples 20-23
Exemple de melodii de joc din zona Toplița / *Examples of dance melodies from the Toplita area*
Foto / Photo
Formule ritmice la melodiile de joc din zona Topliței / *Rhythmical formula of dance melodies from the Toplița area*
Exemplele 24-26 / Examples 24-26
Exemplificări la formulele ritmice ale jocurilor din zona Toplitei / *Rhythmical formula of dance melodies from the Toplița area*
Exemplele 27-28 / Examples 27-28
Sisteme diferite de executie a melodiilor, în funcție de zonă / *Different execution systems of melodies, depending on the area they are from*

Abstract

Notes on some Musical Folklore Collections from the area of Toplița

On the geographical territory comprised by the Carpathian Chain and by the Apuseni Mountains, there are the following clearly outlined folkloric areas: Maramureș, Năsăud, Bihor, Banat and the South of Transylvania.

The Toplita area is placed at the border and interference with the hungarian areas and with Neamt, Gurghiu and Bistrita. Toplița is a border line folkloric area, in which one can find many proofs regarding the continuity and the permanence of the Romanian population in this area.

A detailed study on the popular costumes, on the popular achitecture or habits and customs reveals that, regularly, the cultural changes were made with Moldovia, but also with Transylvania.

From the periodic traditions, the best preserved one is that of carol-singing; the nuptial tradition is full of yellings; the funeral tradition is represented by women's lament; along with the old fashioned song, the unocasional repertoir is also represented by the epical song; most of the dancing melodies are place representatives, not only by rythm and melody formulas, but also by the title: Little Flower from Bilbor.

Romanian folklore is rich and compresses a variety of displays. The popular melodies are based on archaic musical systems from the area of Toplita, being identified with sound structures, rythmical systems and architectonic forms, specific to the Romanian folklore.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Șade rața pe butoi

(numărătoare)

C 60 B nr. 1
Culeg. și tr. Florina Matei, 1987

Marin Andreea, 9 ani
Toplița, HR

♩=140

Șa - de ra - ța pe bu - toi.

Nu - mă - rând din doi în doi

Doi, pa - tru, șa - se, opt, ze - ce.

Ieși a - fa - ra măi ber - be - ce!

Șade rața pe butoi
Numărând din doi în doi
Doi, patru, șase, opt, zece,
Ieși afară măi berbece!

Ie-ț', mireasă, zâua bună

(când pleacă cu mireasa)

A"C'B"B. Mg.3274 II s
Culeg. Iosif Herțea, 1967

Pop Valeria, 35 ani
și grup de femei
Gălăuțaș, HR

♩=168

Ie_ț'. mi - rea - să. zâ - ua bu - nă. hop. hop. hop!

Ie-ț', mireasă, zâua bună, hop, hop, hop,/ bis,
Di la soră, di la lună,
Di la maică-ta ce' bună,
Di la frați', di la surori,
Di la grădina cu flori,
Hop, hop, hop!
Di la fir de lăuriță,
Di la fete din uliță,
Di la fir de bosâioc,
Di la feșiorii din joc

Jocul caprei I

A."C B."B. Mg.3182 I j (a)
Culeg. Iosif Herțea, 1966

Pop Ilie, 44 ani
Poiana Veche-Tulgheș, HR

fluier ♪=184

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Jocul caprei II

A."C.B."B. Mg.3182 I (fb)
Culeg. Iosif Herțea, 1966
fluier ♩ =152

Pop Ilie, 14 ani
Poiana Veche-Tulghieș, HR

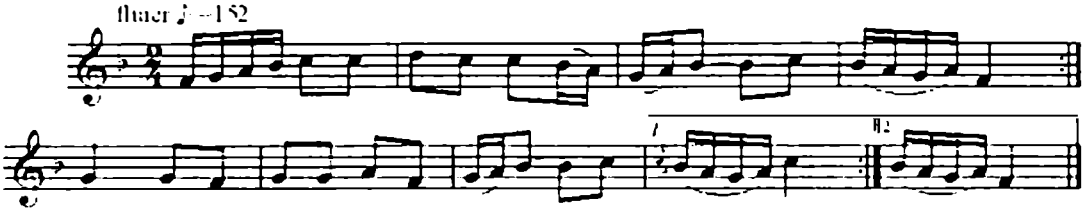

Strigă moartea-ntâia oară

(vers)

C. 20 A nr. 2
Culeg. și tr. Florina Matei, 2000
Parlando rubato (♩ =144)

Cuibucă Ana, 62 ani
Subcetate, HR

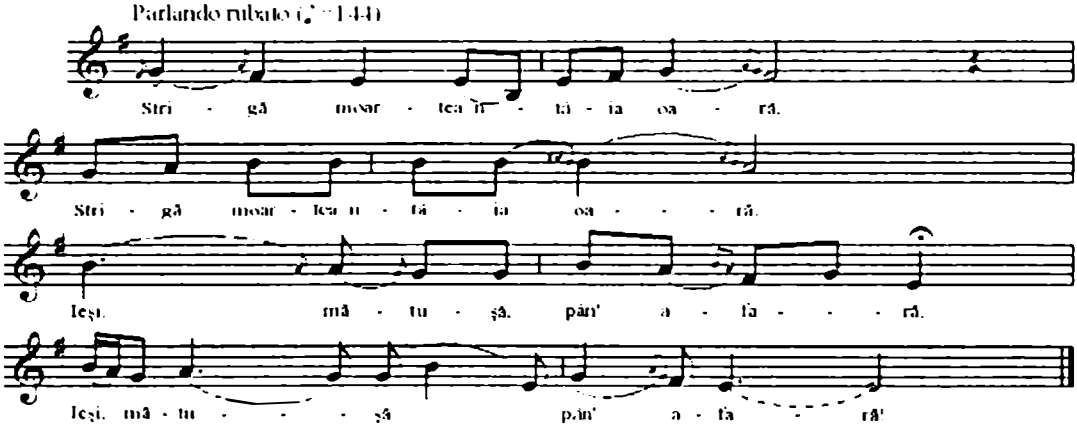

Strigă moartea-ntâia oară:
-Ieși, mătușă, pân' afară!
Cu mare drag aș ieși,
Dar nu mă pot despărți
De drag soțorul meu,
C'am trăit bine cu el
Strigă moartea-a doua oară:
-Ieși, mătușă, pân' afară!
-Cu mare drag aș ieși,
Dar nu mă pot despărți
De dragi copilașii mei,
C'am trăit bine cu ei

Strigă moartea-a treia oară:
-Ieși, mătușă, pân' afară!
-Cu mare drag aș ieși,
Dar nu mă pot despărți
De dragi surorile mele,
C'am trăit bine cu ele
Strigă moartea-a patra oară:
-Ieși, mătușă, pân' afară!
-Cu mare drag aș ieși,
Dar nu mă pot despărți
De dulci vecinele mele,
C'am trăit bine cu ele

Joc

(Ciobanu' care și-a pierdut oile -B)

A."C.B."B. Mg.31821 o
Culeg. Iosif Herțea, 1966
fluier moldovenesc ♩ =152

Stan Vasile (zis Cocienuț)
60 ani
Bilbor, HR

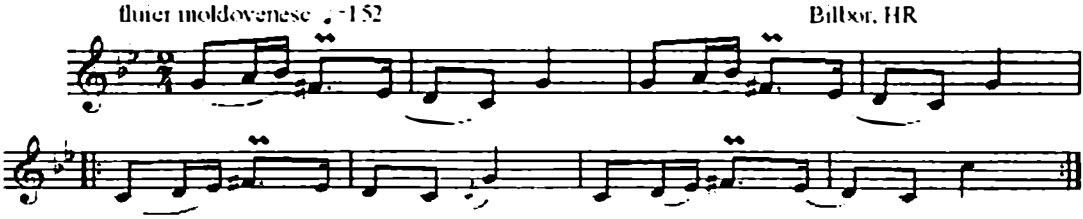

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Asta-i sara de Crăciun

(colindă)

C 21 A nr 3
Culeg. și tr. Florina Mater, 1993

Truța Floarea, 53 ani
Gălăuțaș, HR

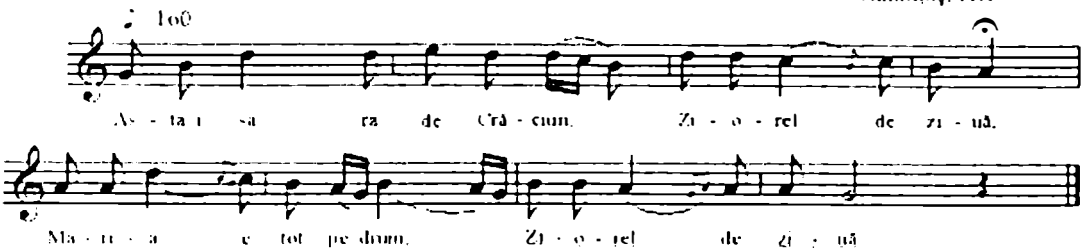

Asta-i sara de Crăciun,
Ziorel de ziuă.
Maria e tot pe drum.
Ziorel de ziuă,
Ea umblă din casă-n casă,
Dar nimenea nu o lasă.
Umblă-n sus și umblă-n jos,
Suflă vânt vijelios
Și, umblând așa pe drum,
Să-ntâlni cu Moș Crăciun:
-Moșule, io, te-aș ruga
Să mă lași în casa ta,
Ca să nasc pe Mesia.
-Eu, Maria, te-aș lăsa,
Dar n-am nici io unde sta

Du-te-n grajdu' vitelor
Și te-așează-n ieslea lor,
Vitele neavând ce-ți face,
Tu vei naște Fiu-n pace.
Îngerii din cer coboară,
Staulul îl înconjoară,
Îngerii, cu flori în mână,
Împletesc mândră cunună
Pe cunună-i scris frumos
"Astăzi s-a născut Hristos
Care, cu puterea Sa,
Va împărăți lumea!"

Munte, munte, brad frumos

(cântec)

A "C B " B Mg 3274 II
Culeg Iosif Herțea, 1967

Truța Valeria, 54 ani
Gălăuțaș, HR

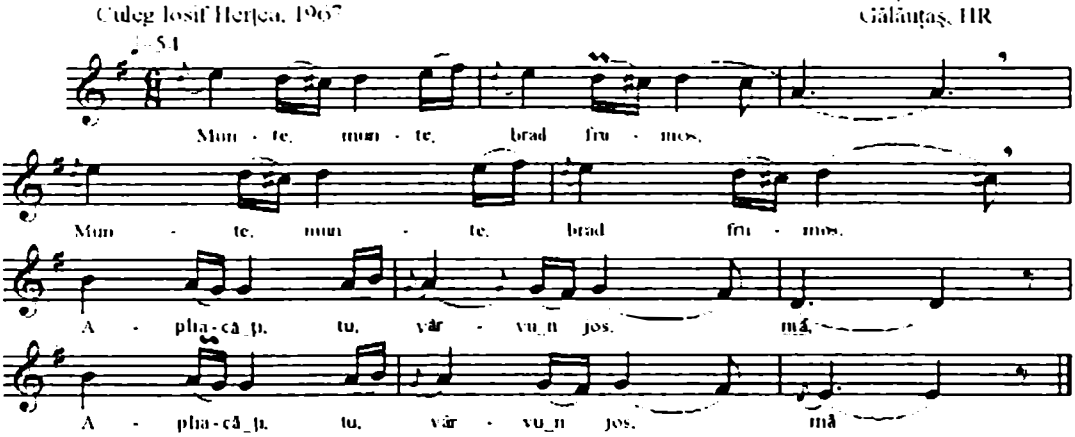

Munte, munte, brad frumos, bis,
Aphacă-ți, tu, vârvu-n jos, mă, bis,
Să mă sui în vârvu' tău,
Să mă uit în satu' mnieu.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Munte, munte, brad frumos

(cântec)

C 43 B nr. 9
Culeg. și tr. Florina Matei, 2003
Parlando rubato (♩ 144)

Matei Florina, 34 ani
Toplița, HR

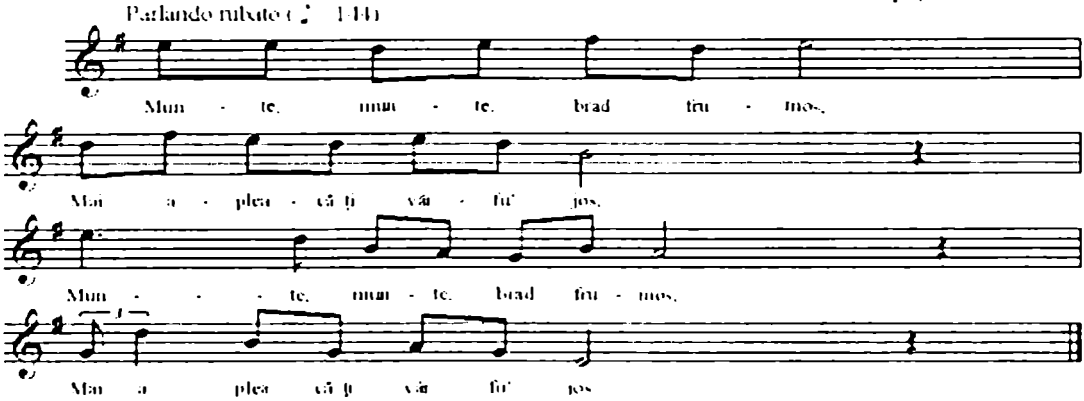

Munte, munte, brad frumos,
Mai apleacă-ți vârfu' jos,
Munte, munte, brad frumos,
Mai apleacă-ți vârfu' jos
Să mă urc în vârfu' tău,
Să mă uit în satu' meu

Corobeasca

A "C.B."B. Mg 327 I II c
Culeg. E. Balaci, A. Bucșan, I. Herțea, 1967
vioară ♩=142

Cotfas Vasile, 51 ani
Gălănțaș, HR

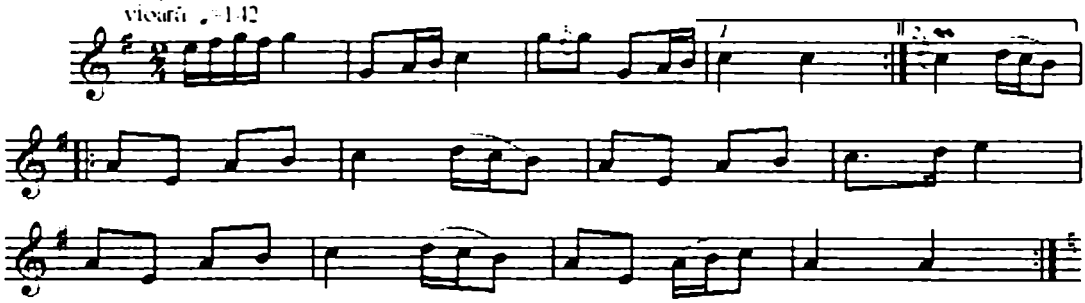

Acompaniament de "contră" Acompaniament de "dobă"

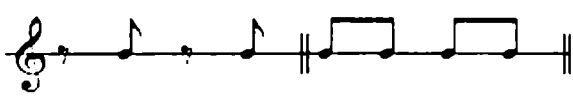

Corobeasca

A "C.B."B. Mg 3182 II a
Culeg. Iosif Herțea, 1966
fluier ♩ 123

Vîlcan Emil, 55 ani
Bilbor, HR

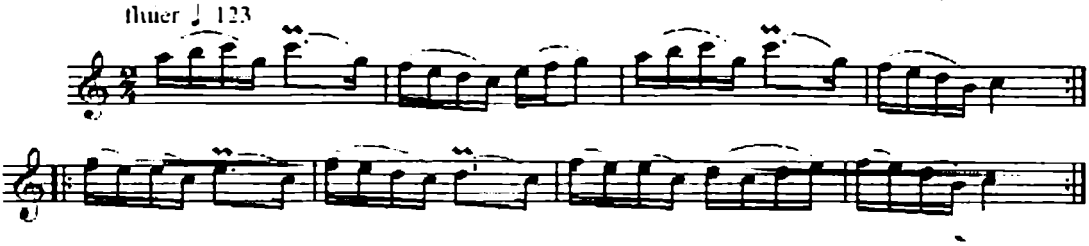

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cine n-are noroc, n-are
(cântec)

Culeg. Gh. Oprea, ex. 7 p. 123

Truţa Floarea, 53 ani
Gălăuţaş, HR

♪ =140

Ci - ne n-a re no - roc, n-a re

Ci - ne n-a - re no - roc, n-a - re

De cum naş - te pă - nă moa - - - re.

De cum naş - - - te pă - nă moa - re.

Cine n-are noroc, n-are,
De cum naşte pân' moare,
Că, eu, noroc n-am avut
De cân' mama m-o făcut,
Eu de bine n-am ştiut
De ştiam că n-am noroc,
M-aruncam de mică-n foc,
M-aruncam în foc să ard,
De necazul care-l trag.
Mănes-te focul necaz,
Eu de mică-n fine-am tras'
Să te tragă oriştene
De micuţ copil ca mine!
N-am avut noroc de fată,
Iacă, n-am nici măritată

Patru boi leagănă caru'
(cântec)

C. 20 A m. 8
Culeg. şi tr. Florina Matei, 2000
Parlando rubato (♪ = 128)

Cubucă Ana, 62 ani
Subcetate, HR

Pa - tru boi lea gă - nă ca - ru',

Pa - tru boi lea gă - nă ca - - - ru',

Io cu mân - dra mi duc a - ma - ru'

Patru boi leagănă caru', /bis
Io cu mândra-mi duc amaru';
Patru boi, în codru' verde,
Rag de foame, rag de sete,
Că n-are cin' să-i adepe,
Că cine i-o adăpat,
Pe front, la rişi, o plecat,
Pe graniţa rusului,
Departe de casa lui

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ştraieru' "nr.4"

C 5 A nr 4
Culeg. şi tr. Florina Matei, 1999
vioară ♩ 130

Bălaj Ion, 71 ani
Platoneşti-Sărmaş, HR

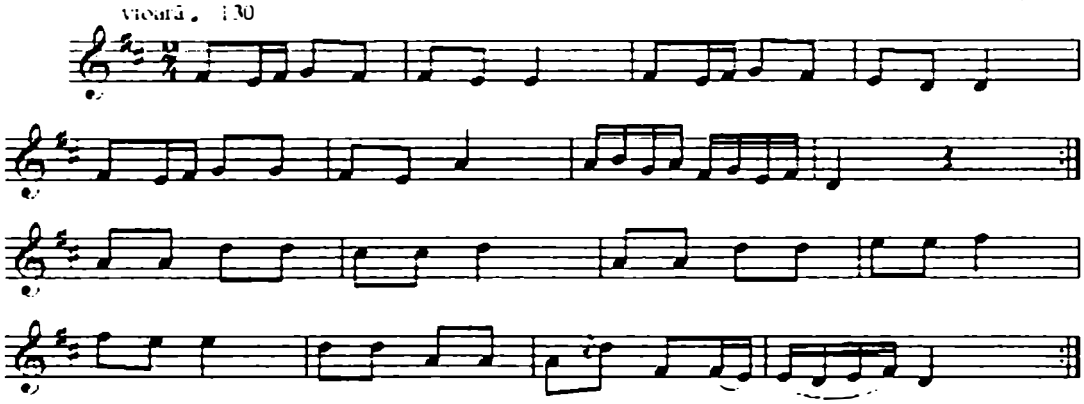

De-unde vine cununa

(cântec de seceriş)

AAC Curs de F M II, p 179
Culeg. Szenik Ilona şi gr. de st.
Solemn ♩ 76-80

Lunca Bradului, MŞ

Doam - ne, D un-de vi - ne cu - nu - na,
Doam - ne, De la lo - cu cu hol - da

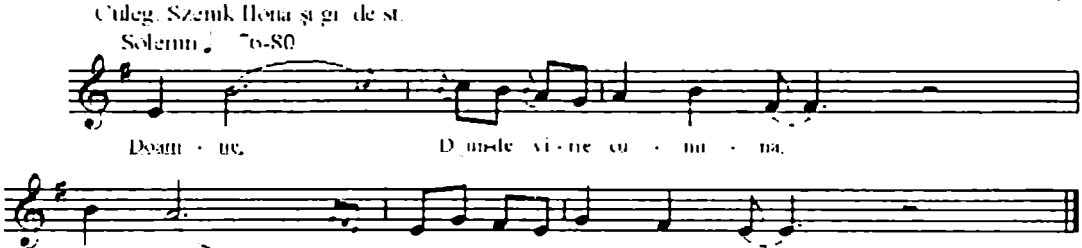

Doamne, De-unde vine cununa,
Doamne, De la locu cu holda.
Cununa de unde vine,
Di la locu' cu holdile

Di unde cununa vine

(cântec de seceriş)

AAC Mg 801/37
Culeg. Ileana Szenik, 1964
Tr. Florina Matei
Quasi giusto (♩=184)

Porumb Susana, 55 ani
Lunca Bradului, MŞ

Di un - de cu - nu - na vi - ne,
Ră - - - mă - ne ţa - ri - na bi - ne,
Ră - - - mă - ne ţa - ri - na bi - ne, şi
Var 1 2

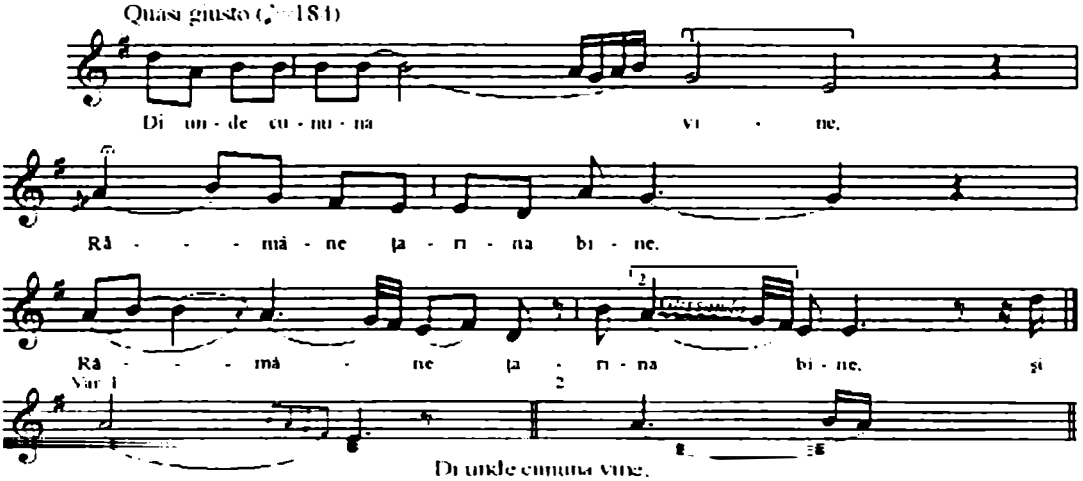

Di unde cununa vine,
Rămâne ţarina bine, bis
şi Di unde cununa pleacă,
Rămâne ţarina-ntreagă

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ie-ţ', mireasă, zâua bună

(când pleacă cu mireasa)

A"CB"B. Mg.3274 II s
Culeg. Iosif Herţea, 1967
♪=168

Pop Valeria, 35 ani
şi grup de femei
Gălăuţaş, HR

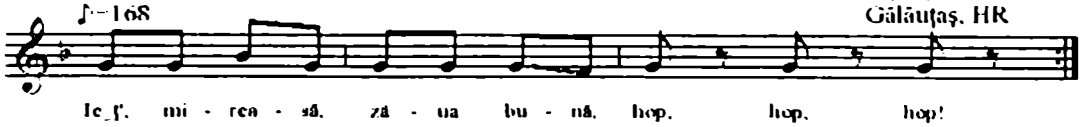

Ie-ţ', mireasă, zâua bună, hop, hop, hop,/ bis,
Di la sorî, di la lună,
Di la maică-ta ce' bună,
Di la frať, di la surori,
Di la grădina cu flori,
Hop, hop, hop !
Di la fir de lăuriţă,
Di la fete din uliţă,
Di la fir de bosâioc,
Di la feşiorii din joc

Ia-ţi, mireasă, ziua bună

(cântecul miresei)

AFC. Mg. 2194 II g nr. 17
Culeg. Ileana Szenik,
Traian Mirza, 1965
Tr. Lucia Iştoc

Bilbor, HR

Parlando rubato (♪ = 180)

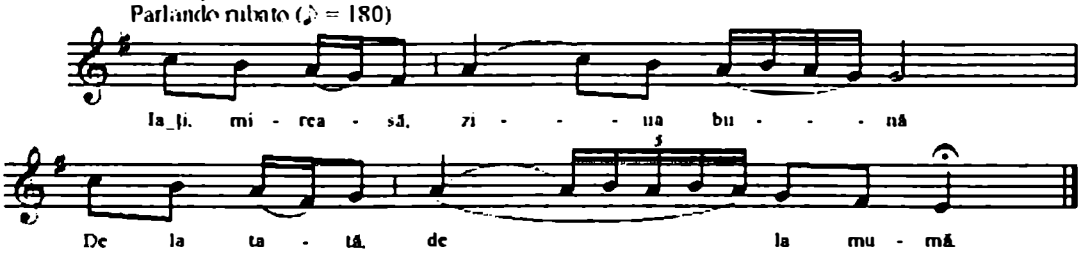

Ia-ţi, mireasă, ziua bună
De la tată, de la mumă.

Vinim di la săşerat

(ciuituri la cununi)

A."C.B "B Mg 3274 II r
Culeg. Iosif Herţea, 1967
♪=140

Pop Maria, 63 ani
Pop Valeria, 35 ani
Gălăuţaş, HR

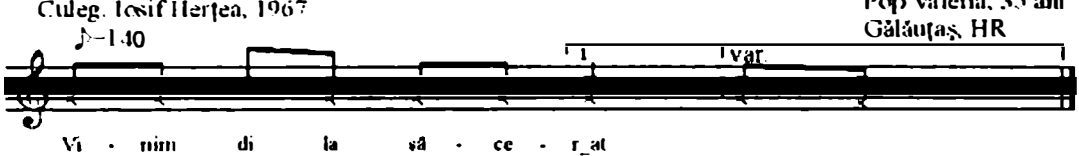

Vinim di la săşerat,
Di la grâu din dealu-lalt,
Mândru că i-am încărcat,
La şură le-am adunat.
Crească stogu' cât casa !
Păsărică di pe punte
Spune-i lu' Ionel din curte
S-aducă boii din munte
Şi să-i puie la cărat,
C-am gătat de săşerat,
U, iu, iu, iu, iu !

Şi să-i puie la adus,
Că clăiţe multe-am pus.
Vinim di la săşerat,
Di la grâu din Dealu-Lat,
Multe flori mi-am înşirat,
Pe cară le-am încărcat,
La şură le-am adunat,
Cununa mândr-am gătat,
Pi de lături cu lăicuţe,
La mijloc cu bosâioc,
Să şii, gazdă, cu năroc,
U, iu, iu, iu, iu !

Exemplele 1-19 / Examples 1-19

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ştraieru' "nr.8"

C.5 A nr.8
Culeg. şi tr. Florina Matei, 1999
vioară ♩ =115

Bălaj Ion, 71 ani
Platoneşti-Sărmaş, HR

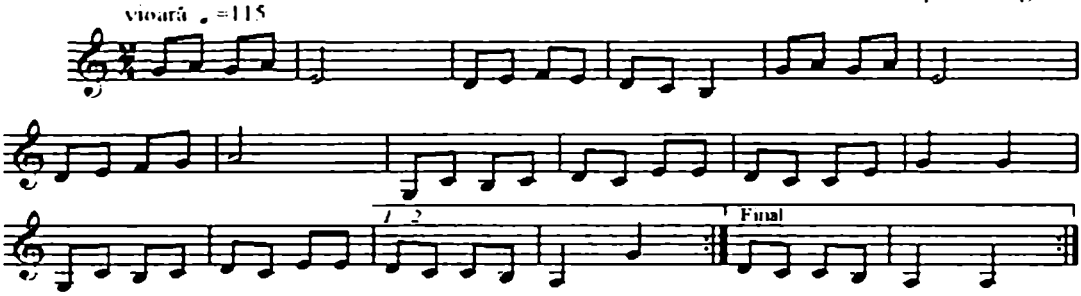

Floricica din Gălăuţaş

C.31 nr.13
Culeg. şi tr. Florina Matei, 2000
vioară ♩ = 163

Cotfas Mihai, 71 ani
Gălăuţaş, HR

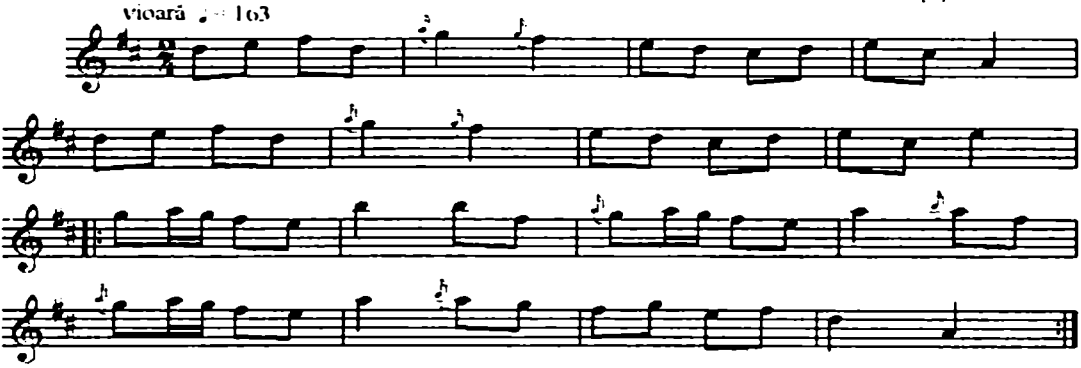

Floricica din Bilbor

C.31 nr.14
Culeg. şi tr. Florina Matei, 2000
vioară ♩ = 163

Cotfas Mihai, 71 ani
Gălăuţaş, HR

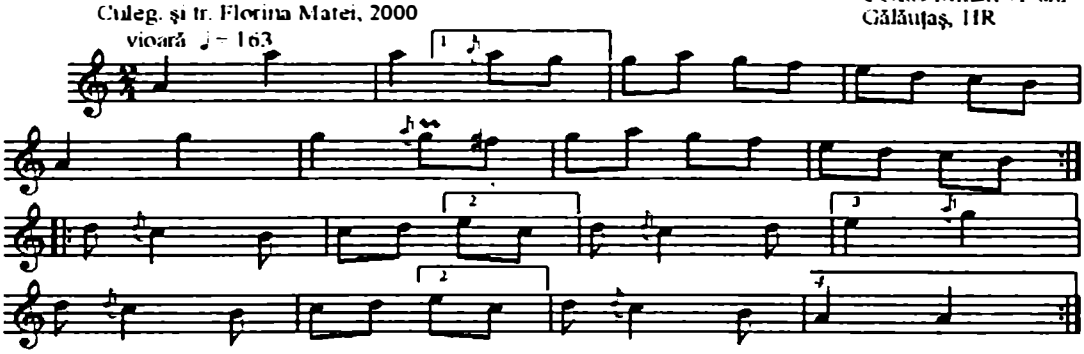

www.cimec.ro / www.mncr.ro

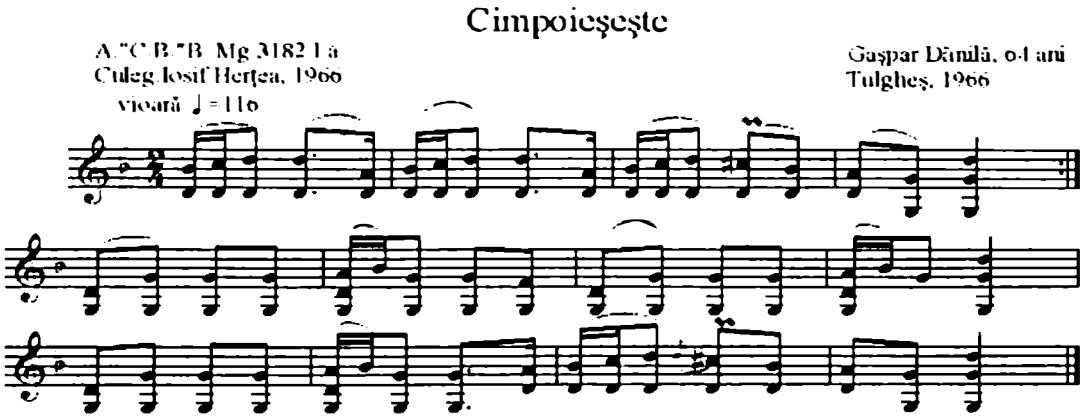

Exemplele 20-23 / Examples 20-23

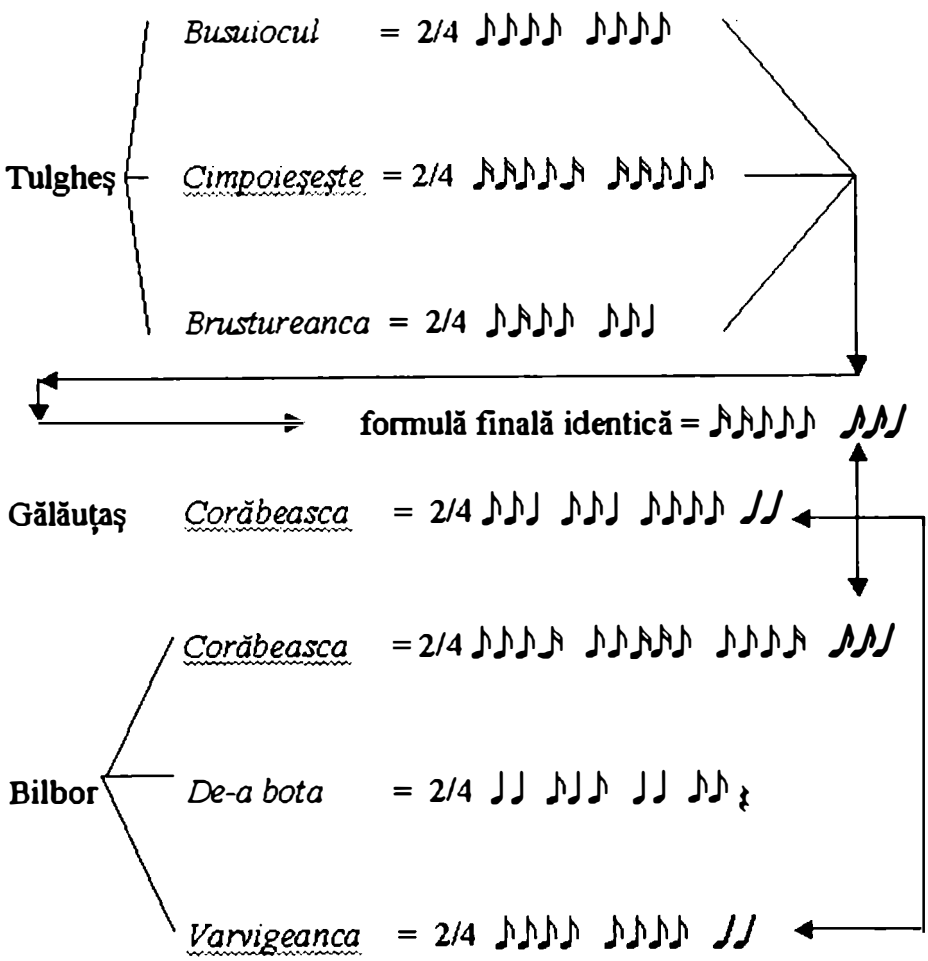

Foto 1 / Photo 1

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Busuiocul

A."C.B."B. Mg.3182 I b
Culeg.Iosif Herţea, 1966
vioară ♩=176

Gaşpar Dănilă, 64 ani
Tulgheş, HR

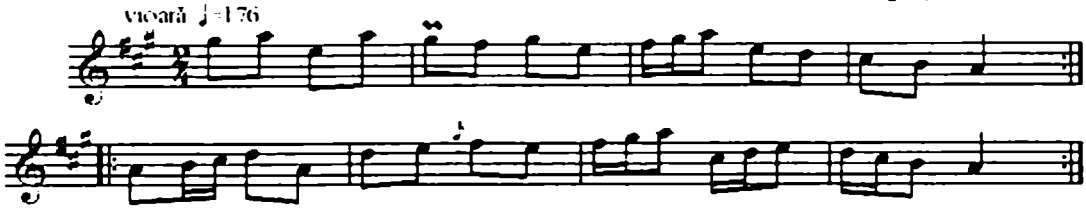

Brustureanca

A."C.B." B. Mg.3182 I j
Culeg. Iosif Herţea, 1966
fluier ♩=160

Lomură Iosif, 55 ani
Pintec-Tulgheş, HR

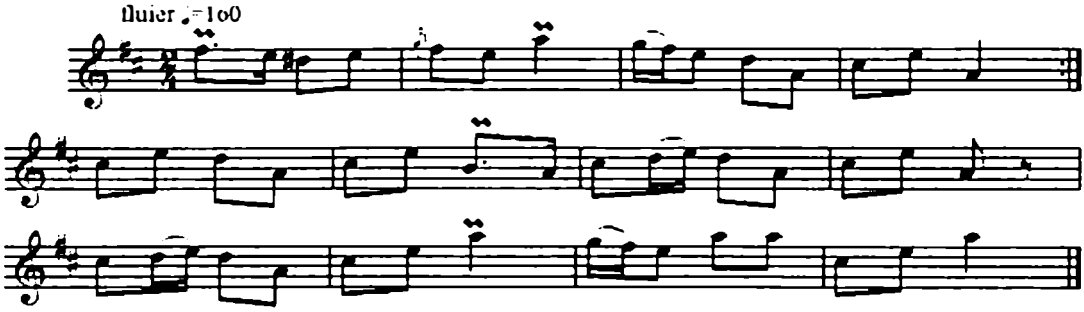

Varvigeanca

A."C.B."B. Mg. 3182 I s
Culeg. Iosif Herţea, 1966
vioară ♩=160

Stan Vasile, 69 ani
(zis Citeraş)
Bilbor, HR

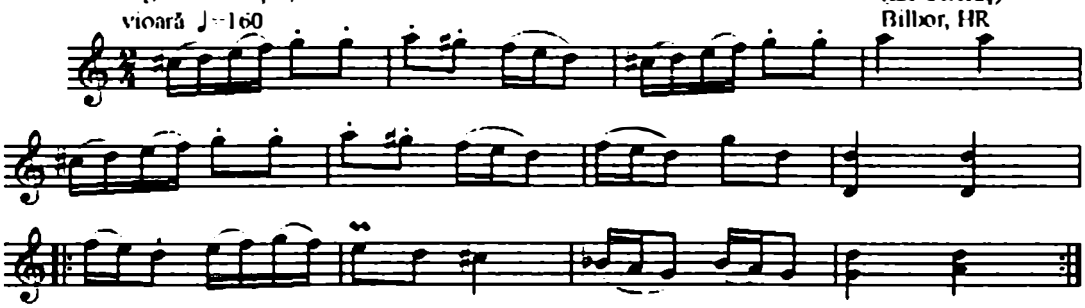

Exemplele 24-26 / Examples 24-26

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Învârtită bătrânească

C 33 B nr 6
Culeg. și tr. Florina Matei, 1998
vioară ♩ = 216

Cotfas Dumitru, 55 ani
Gălăuțaș, HR

Învârtită

C 2 A nr 19
Culeg. și tr. Florina Matei, 1998
vioară ♪ = 116

Marc Doru, 47 ani
Toplița, HR

Exemplele 27-28 / Examples 27-28

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Folclor muzical din zona etnoculturală Toplița
Considerații privind muzica de joc

Zona etnoculturală Toplița cuprinde localitățile: Toplița, Stânceni, Lunca Bradului, Bilbor, Corbu, Tulgheș, Gălăuțaș, Sărmaș, Subcetate; se include la vest în zona Transilvania câmpie-est iar la est în zona Moldova centru-vest.

I. Muzica de joc, în ansamblul ei, își datorează particularitățile structurale și funcționale complexului sincretic *"joc popular"*. Deci, melodiile instrumentale de joc nu pot fi tratate individual ci în corelație cu corespondentul lor, dansul. O clasificare cu caracter tipologic a melodiilor trebuie să ia în considerare o grupare asemănătoare a lor ținând cont de structura ritmică, arhitectonică și melodică. O grupare cu caracter tipologic a dansurilor însă implică probleme cu mult mai complexe. În primul rând, se impune o analiză morfologică: funcție, frecvență, formă de ansamblu, mișcarea generală, compoziția, structura cinetică, structura metro-ritmică, relația cu melodia, textul strigăturilor, acompaniamentul și alte elemente adiacente. În al doilea rând se impune și o analiză stilistică (în funcție de analiza morfologică).

Remarcăm în continuare două aspecte importante pentru analiza noastră muzicală și coregrafică. Primul se referă la faptul că dacă dansul propriu-zis nu este de conceput fără muzica de dans, muzica respectivă a câștigat acea relativă independență față de joc care să justifice și să facă necesară chiar, considerarea ei analitică separată. Al doilea aspect se referă la faptul că, după ce unele dansuri au trecut în fondul pasiv, muzica lor a continuat să persiste în memoria instrumentiștilor sub forma unei muzici de ascultat. Melodiile instrumentale de joc cunosc o anumită "personalizare" a aproape fiecărei piese printr-un titlu precizat. Dar pentru că aceste titluri sunt de multe ori improprii (există deci o relativitate a cuplării titlu/melodie de joc, de multe ori un titlu poate duce în eroare ca urmare a aplicării lui la melodii cu totul distincte), analiza lor s-a făcut ținând cont de categoriile și tipurile coregrafice, unde există o "zonă de stabilitate" în atribuirea titlului. Și pentru că această zonă folclorică este una de interferență, în acest fel vor ieși în evidență care dintre melodii se încadrează în fondul tipologic moldovenesc, carpatic sau ardelenesc.

Categoria A
Melodii ce însoțesc dansurile de grup

Tipul **1a. Hora mare dreaptă**

Titlurile acestor melodii sunt: *Busuiocul, Ca la ușa cortului, Cernita, Cernuta, Cernuta-n două părți, De doi, Leșeasca, Macedoneasca, În două părți, Șchioapa.*

Structură ritmică: izometrie, tact simetric și asimetric, ritm binar și *aksak*, măsura de 2/4 și 7/16, tempo moderato-allegro.

Structură arhitectonică fixă, frazală: AB, ABC, ABCA5B5C.

Structură melodică: nemodulantă și modulantă; scări sonore: ionic, eolic, eolic armonic, melodic, mixolidic, cromatic.

Tipul **1b. Horă în două părți**

Titlurile acestor melodii sunt: *Țărăncuța, Țărănească cu bărbați, Țărănește cu bărbați, Țărănească cu femei, Țărănește cu femei.*

Structură ritmică: izometrie, tact simetric și asimetric, ritm binar și *aksak*, măsura de 2/4 și 10/16, tempo moderat.

Structură arhitectonică fixă, frazală: AB, ABC, ABCD, ABCDE.

Structură melodică: nemodulantă și modulantă; scări sonore: doric, eolic, eolic melodic, ionic, cromatic.

Observații: dansul *Țărănească cu bărbați* se joacă numai de bărbați, după cum îi spune și numele.

Tipul **1c. Horă pe bătaie**

Titlurile acestor melodii sunt: *Bătrânească, Brustureanca, Boierească, Țigănească, Țărănească, Zâcală bătrânească.*

Structură ritmică: izometrie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo moderat.

Structură arhitectonică fixă, frazală: AAv, AB, ABC.

Structură melodică: nemodulantă și modulantă; scări sonore: doric, eolic melodic, mixolidic, ionic, cromatic, acustic.

Observații: ca dansuri se joacă frecvent în zonă.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tipul **2a. Sârba**

Titlurile acestor melodii sunt: *Floricica din Gălăuțaș, Floricica din Bilbor, Floricica, Lăzasca, Rața, Sărita, Sârba, Sârba ofițerilor, Sârba studenților.*

Structură ritmică: izometrie, tact simetric, ritm binar cu subdiviziuni ternare și sincopat, măsura de 2/4, tempo presto.

Structură arhitectonică fixă, frazală și motivică: AB, ABC, ABBv, ABCBv, Intr. ABCD.

Structură melodică: nemodulantă; scări sonore: ionic, doric, eolic, mixolidic cromatic.

Observații: ca dansuri se joacă frecvent în zonă.

Tipul **3a. Brâu**

Titlurile acestor melodii sunt: *Alunelul, Bătută, Bătuta bătrânească, Bătuta ciobănească, Bătuta vornicilor, Prundu', Varvidgeanca, Varvigeanca, Joc.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo andante - moderat - allegro.

Structura arhitectonică fixă, frazală (fraze de 4, 6, și 8 măsuri): AB, ABC, ABCD, ABCDE.

Structură melodică: nemodulantă și modulantă, transpuneri la cvinta inferioară; scări sonore: ionic, doric, eolic, eolic armonic, cromatic, pendulare major-minor.

Observații: ca dansuri se mai joacă *Bătuta în două părți* și *Ardeleanca.*

Tipul **3b. Brâu moldovenesc**

Titlurile acestor melodii sunt: *Corăbeasca, Corăbgeasca, Corobeasca, Corăgeasca, Corăbdește, Rusca.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo allegro.

Structura arhitectonică fixă, frazală și motivică: AB, ABA5B5, ABC.

Structura melodică: nemodulantă și modulantă, transpuneri cvintă inferioară; scări sonore: ionic, doric, cromatic.

Observații: ca dans se joacă frecvent *Rusca.*

Tipul **3c. Brâu ardelenesc**

Titlul acestor melodii este *Mocăneasca.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo presto.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AB.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: ionic.

Categoria B

Melodii ce însoțesc dansurile feciorești

Tipul **1. De sărit peste botă**

Titlul acestor melodii este *Peste botă.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar și sincopat, măsura de 2/4, tempo moderat - presto.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AA, Aav, Aavc, AB.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: mixolidic, eolic, eolic armonic, cromatic.

Observații: ca dans se joacă frecvent.

Tipul **2. Fecioresc**

Titlul acestei melodii este *Bărbunc.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo allegro.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AB.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: ionic.

Observații: aceste melodii sunt cunoscute ca variante clasice a *Bărbuncului* din zona Bistrița.

Tipul **3. Călușer**

Titlurile acestor melodii sunt *Banu' Mărăcine, Banu' mărăcinii.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo moderat.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AB.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: ionic.

Observații: aceste melodii sunt variante ale melodiei clasice răspândită general în Transilvania.

Categoria C. I

Melodii ce însoțesc dansurile de perechi în coloană cu desfășurare pe orizontală

Tipul **1. De-a lungu**

Titlurile acestor melodii sunt: *De-a lungu, De-a-nvârtit.*

Structura ritmică: izometrie, tact asimetric, ritm asimetric, măsura 11/16 și 10/16, tempo andante.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AB, ABCD.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: ionic, doric, eolic, cromatic.

Observații: aceste melodii ca și corespondentul lor dansul sunt în ritm ternar asimetric (*aksak*).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Categoria C.II

Melodii ce însoțesc dansurile de perechi în coloană cu desfășurare în cerc

Tipul 1. **Roata**

Titlul acestor melodii este *Roata stelelor*.

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo andante-moderato.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AA5, Aavc, AB, ABC.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: doric, eolic, paralelism major-minor.

Observații: ca dans este practicat în centrul Transilvaniei la șezătoare.

Categoria C. III.

Melodii ce însoțesc dansurile de perechi în rotire

Tipul **1. Învârtită dreaptă rară**

Titlurile acestor melodii sunt: *Învârtită bătrânească, Învârtită, De-a-nvârtit, Învârtita lui Laia, Învârtită bătută.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo moderat.

Structura arhitectonică fixă, frazală (fraze de 4, 5, 6, 7, 8 măsuri): AB, ABBv.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: ionic, doric, eolic, cromatic, paralelism major-minor.

Tipul **2. Învârtită dreaptă deasă**

Titlurile acestor melodii sunt: *Învârtită, Joc, Învârtită bătută, Învârtită bătrânească, De-a mâna, De-nvârtit, Țigănească.*

Structura ritmică: izometrie, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo moderat și allegro.

Structura arhitectonică fixă, frazală (fraze de 4, 5, 6, 8, 9, 12): AB, ABC, ABCD; ABAvC, ABCDA, ABCDE, ABCDEFGHI.

Structura melodică: nemodulantă și modulantă; scări sonore: ionic, doric, frigic, mixolidic, eolic, eolic melodic, cromatic, acustic, game omonime, paralelism major-minor.

Observații: Prin construcția lor frazală și frecvența pasajelor arpegiate, unele melodii de învârtită, cântate la vioară au primit caracter de concert cu funcție *"de ascultat"*.

Tipul **3. Învârtită dreaptă în grup mic**

Titlurile acestor melodii sunt: *Învârtită, Învârtită bătrânească.*

Structura ritmică: izoritmic, tact simetric, ritm binar, măsura de 2/4, tempo moderato-allegro.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AB, ABC.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: ionic și eolic melodic.

Observații: ca dans se joacă în perechi și în grup de câte 4, 8 interpreți.

Tipul **4. Învârtită șchioapă**

Titlul acestor melodii este *Ardeleanca*.

Structura ritmică: izoritmie, tact asimetric, ritm *aksak*, măsura de 10/16, tempo moderat.

Structura arhitectonică fixă, frazală: AB.

Structura melodică: nemodulantă; scări sonore: eolic melodic.

Tipul **5. Polca**

Titlurile acestor melodii sunt: *Polca roată, Șraier, Șraierul "De bătut la paie ude", Șraier iute, Șraier de schimbat, Șraieru' bătut.*

Structura ritmică: izoritmie, tact simetric, ritm binar și ternar (accidental: *Primu' șraier*), măsura de 2/4 și 3/4, tempo moderato-allegro.

Structura arhitectonică fixă, frazală (fraze de 4, 5, 6, 7, 8 măsuri) și motivică: AB, ABC, ABAC, ABCA.

Structura melodică: nemodulantă (transpunere la cvinta inferioară) și modulantă; scări sonore: ionic, ionic cu treapta IV ridicată, eolic, eolic melodic, cromatic.

Observații: prin construcția lor frazală, frecvența ionicului ca scară sonoră, pasajele arpegiate și cadențele de contur boltit și ascendent, majoritatea acestor melodii au primit un caracter apropiat de cel al muzicii culte.

II. Suite de dans

Bătrânești (bărbătești):

1. *Lăzasca*
2. *Țărănește cu bărbați*
3. *Corăbeasca bătrânească*
4. *În două părți* sau *Varvigeanca*
5. *De-a bota*
6. *Rața*
7. *Banu' mărăcinii*
8. *Boierească*
9. *Sârba*

(Țăran Emil, 82 ani, Gălăuțaș, HR, 12.09.2004)

La clăci și hore țărănești (dans de perechi):

1. *Șraieru' în două părți*
2. *Șraier normal*
3. *Alte șraiere* (unul lent, unul iute)
4. *Șraieru' bătut*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

5. *Șraieru' de schimbat*
6. *Șraier normal*
7. *Ardeleanca* sau *De-a lungu*
8. *Țărănește cu femei*
9. *Floricica*
10. *De-nvârtit*

(Țăran Emil, 82 ani, Gălăuțaș, HR, 12.09.2004)

III. Acompaniamentul

Ritmul de acompaniament este *"un liant al tuturor elementelor ritmice și în special al melodiei și al pașilor de dans"*[1]. Formule ritmice fixe de acompaniament nu există în mod special decât într-o oarecare măsură, așa cum nu există un sistem unitar de armonizare a melodiilor tradiționale de către instrumentiști. Există astfel, mai multe sisteme pe plan regional, în funcție de categoria folclorică, de interpreți și de structura tarafului.

În formula ritmică, un rol deosebit îl posedă accentul care se află pe note principale. Formula de acompaniament ia naștere acolo unde accentul ritmic coincide cu cel metric și coregrafic.

1) Autoacompaniamentul

Cele mai simple forme de acompaniament le găsim la unele instrumente muzicale, prin însăși construcția lor: fluierul simplu, vioara. În cântatul la fluier există tehnica execuției melodiei cu vrană sau gâjâit (sunet gutural gemut). Când ceterașul cântă singur (dar și în formație) se autoacompaniază prin bătaia cu talpa piciorului. Formulele ritmice sunt identice sau apropiate de ritmul pașilor de dans (exemplul 1 - Sărmaș).

2) Acompaniamentul ritmic și melodic

Ne vom referi aici la acompaniamentul cu doba țărănească. Instrumentistul acompaniază melodiile ciupind cu degetul coarda liberă și bătând celelalte trei corzi cu un băț. Corzile dădeau un sunet plăcut: prima coardă suna mai gros, celelalte trei, din ce în ce mai subțire, dar fără să scoată în evidență tonuri distincte. În cazul acompaniamentului executat la dobă țărănească, rezultă un joc de accente ce se naște din alternanța bătăilor cu bățul și a ciupitului.

În continuare dăm un exemplu de combinație ritmic, la dobă țărănească, cu frecvență mare în dansurile din zona Toplița (exemplul 2 - Sărmaș).

3) Acompaniamentul complex (melodic, ritmic și armonic)

Acompaniamentul complex este realizat de mai multe instrumente: vioara a II-a și doba țărănească. La Gălăuțaș, acompaniamentul melodic și armonic urmărește melodia viorii I și este făcut de vioara a II-a, trecând de la un sunet tonal la altul. Ritmic, melodia este susținută de doba țărănească.

În ceea ce privește formulele metro-ritmice de acompaniament la vioara a II-a, braci și contră (vezi exemplele date din localitatea Gălăuțaș).

IV. Alte elemente adiacente dansului: bătăile din palme, pocnetele din degete, șuieratul din gură (pe contratimp - *Lăzasca, Floricica de la Tulgheș, Ardeleanca, Rusca*), simplu sau cu ajutorul degetelor și steagul de nuntă. Aceste elemente au funcții ritmice, iar prin modul de realizare și proporție conferă dansului particularități stilistice zonale. Intervenția lor pe anumite porțiuni ale dansului se concretizează în formule ritmice, care se îmbină armonios, în special cu ritmul coregrafic, ținând cont că executantul este același, și anume, dansatorul (vezi exemplele din Sărmaș și Tulgheș).

Unele accesorii cum sunt: steagul, în mersul pe drum cu mireasa, sau bota, la dansul *De botă*, produc ritmuri surprinzătoare. Deși la dansul cu botă rolul principal este cel de sprijin, uneori, sub efectul ritmului coregrafic, rezultă elemente deosebite, astfel, se bate în pământ, și pe timp, și pe contratimp.

Elementele adiacente impun virtuozitate dansului.

Fiind o zonă folclorică de interferență, în definirea tipurilor de dansuri s-a ținut cont nu numai de denumirea lor, ci și de stilul cărora le aparține. Există astfel dansuri ce aparțin *stilului carpatic*, dansuri de grup: hora, sârba, brâul, *stilului moldovenesc*: polca, șraierul, învârtită dreaptă în grup mic și *stilului ardelenesc*: feciorești, dansuri de perechi în rotire (învârtită dreaptă în grup mic).

În concluzie, atât din punct de vedere statistic cât și din analizele efectuate, reiese că stilul preponderent în zona Toplița este cel *carpatic*.

Florina Matei Truță

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Note / *Notes*

1. ZAMFIR DEJEU, *Dansuri tradiționale din Transilvania*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2000, p. 56.

Lista exemplelor / *List of examples*

Exemplul 1 / Example 1.
Formula de autoacompaniament (Sărmaș) / *Auto accompaniment formula (Sărmaș)*
Exemplul 2 / Example 2.
Formula de autoacompaniament ritmic si melodic (Sărmaș) / *Rhythmical and melodical auto accompaniment formula (Sărmaș)*
Exemplul 3 / Example 3.
Formule de acompaniament metro-ritmice la dansurile din Gălăuțaș / *Metro-rhythmical accompaniment formula for the dances from Gălăuțaș*
Exemplul 4 / Example 4.
Formule ritmice ale elementelor adiacente dansului / *Rhythmical formula of the adjacent elements of dancing*

Abstract

Musical folklore in the ethnocultural area of Toplița. Considerations upon the dancing music

The ethnocultural area of Toplița comprises the localities: Toplița, Stânceni, Lunca Bradului, Bilbor, Corbu, Tulgheș, Gălăuțaș, Sărmaș, Subcetate; it is included in the Western area of Eastern Transylvanian Plain and in the Eastern area of Central - Western Moldavia.

The dancing music dues its structural and functional particularities to the complex syncretic "folkloric dancing".

The instrumental dancing melodies cannot be regarded individually, only correlated with their correspondent, the dance.

In Toplița's area we meet:

A. The melodies which accompany the group dances: The Big Straght Hora, The Two Sided Hora, The Beating Hora, Sârba, The Chain (Brâu), The Moldavian Chain, The Transylvanian Chain.

B. Melodies which accompany the male dance: Jumping Over the Stick, Maly Dance *and* Căluşer.

C.I. Melodies which accompany the pair dances in column, having a horizontal development: All Along.

C.II. Melodies which accompany the pair dances in column, having a circular development: The Wheel.

C.III. Melodies which accompany the rounding pair dances: Rare Straight Turn, Thick Straight Turn, Small Group Straight Turn, Limped Turn *and* Polca.

As it is an interference folkloric area, in naming the dance much attention was paied also to their style, not only to their names.

There are such dances which belong to the Carpathian style, ant these are group dances: hora, sârba, brâul; in the Moldavian style: polca, ştraierul *and the* Small Group Straight Turn*; in the Transylvanian style: male dances and pair rounding dances (*Small Group Straight Turn*).*

As a conclusion, one may see that the overcohelming style is the Carpathian one.

Învârtită = 2/4

Exemplul 1 / Example 1

Floricica, Rusca, Brâu, Lăzasca = 2/4

Exemplul 2 / Example 2

Țărăneşte cu bărbați = 2/4

Țărăneşte cu femei = 2/4

Brustureanca, Peste botă, De-a bota, Ştraier = 2/4

Ştraier iute = 2/4

Bătuta, Corobeasca, Prundu' = 2/4

Bătuta vornicilor = 2/4

Exemplul 3 / Example 3

www.cimec.ro / www.mncr.ro

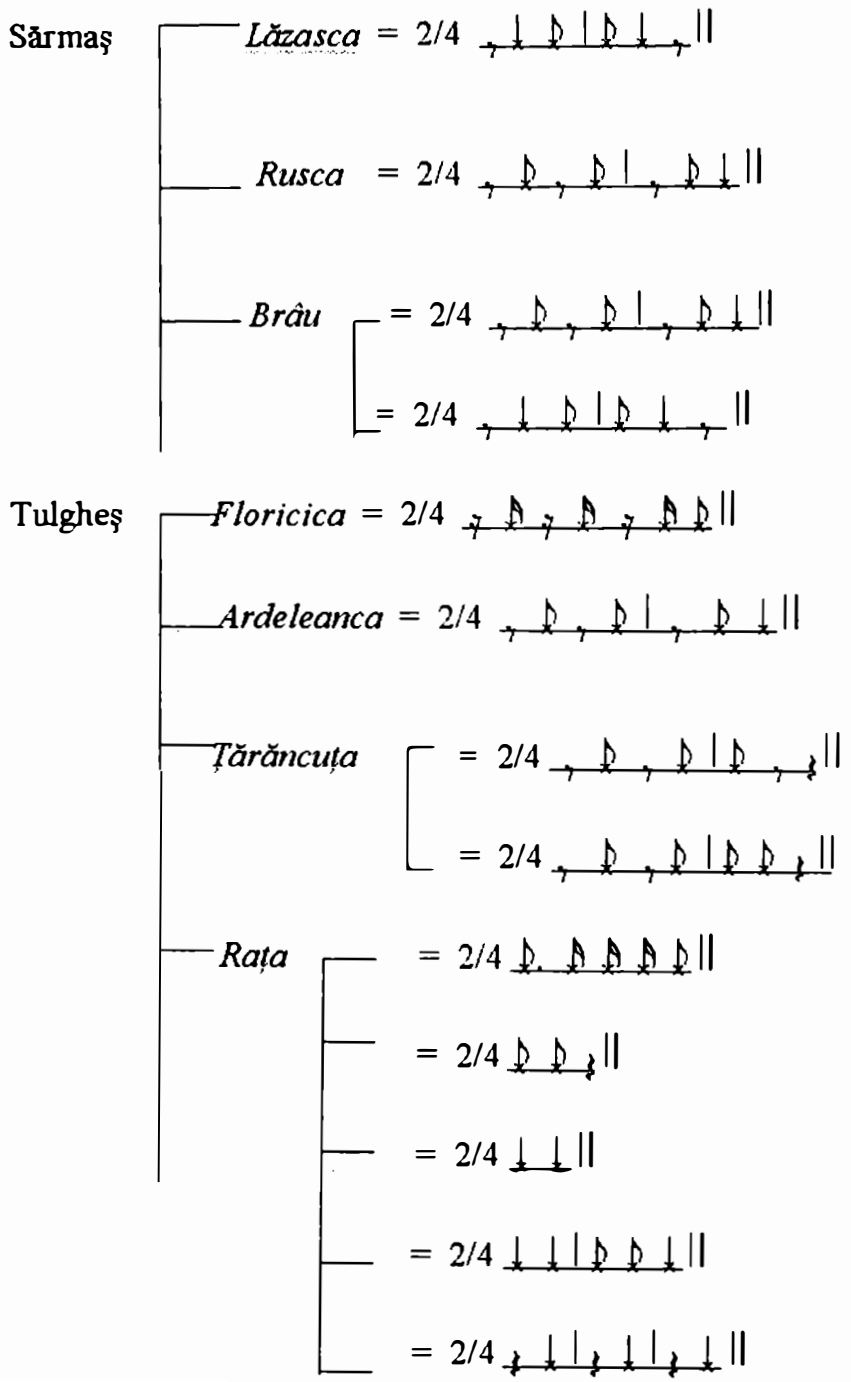

Exemplul 4 / Example 4

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Icoana, mărturie a credinței și trăirii ortodoxe a *țăranului-preot* din Ardeal

Icoana, obiect de cult în biserica răsăriteană și în casa creștinului ortodox, este considerată ca fiind indispensabilă vieții religioase, ea având un loc special în sufletele credincioșilor.

Atât în viața cotidiană, cât și în viața Bisericii, icoana are un rol deosebit de important, creștinul ortodox având conștiința că participă la marea familie a Sfinților. De cele mai multe ori este suficient să contemplăm icoanele din casele noastre sau din bisericile noastre pentru a nu ne simți singuri în fața greutăților pe care ni le oferă viața aceasta efemeră.

Icoana sfințește locul unde ea se află și ne sfințește și pe noi cei care ne rugăm și ne atingem de ea cu suflet sincer și curat.

Icoana crează în credincios sentimentul unei prezențe divine, calde, iubitoare, tangibile. Ea este întâlnirea cu Hristos, pentru că, a te ruga în fața icoanei lui Hristos, înseamnă a te ruga, de fapt, în fața Lui, care este prezent în mod real (este o prezență duhovnicească). După cum în Euharistie forma pâinii și a vinului nu este Hristos, ci locul prezenței reale, la fel icoana nu este Hristos, ci locul prezenței Sale duhovnicești. **Astfel, omul este modelat de ceea ce contemplă (icoana) în mod progresiv, ajungând să strălucească precum chipurile reprezentate în icoane.**

În Tradiția ortodoxă românească s-au găsit icoane în toate casele și, de cele mai multe ori, nu doar în casă, în general, ci chiar în fiecare cameră. Linia acestei tradiții au urmat-o cu fidelitate creștină, oamenii de la sate. În casa țăranului, icoanele erau fixate pe pereții dinspre răsărit. Nu departe de acest loc se găsea un colț unde era ținută aprinsă o candelă, o lumânare, unde se păstra Biblia, cărțile de rugăciune, tămâie, agheazmă și alte lucruri legate de viața spirituală. În fiecare dimineață și seară, sau la alte momente, potrivit rânduielii personale a fiecăruia, credinciosul vine în fața altarului dinspre răsărit și se roagă, aprinde o candelă, face metanii. Această practică nu este altceva decât o prelungire a Sfintei Liturghii în viața obișnuită a omului, acea liturghie după Liturghie de care vorbește Nicolae Cabasila. Mulți oameni au acasă, așa cum se află și în Biserică, un perete întreg de icoane. Acest lucru scoate în evidență rolul comunitar al icoanei și mai ales faptul că, în mica biserică de acasă, omul devine preot, un liturg de dimensiune universală, în mijlocul creației și în primul rând al comunității bisericești din care face parte.

Condițiile care au determinat apariția picturii pe sticlă

Apariția primelor icoane pe sticlă în Ardeal poate fi situată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cea mai veche icoană datată și menționată de bibliografia de specialitate, aflată în satul Ribicioara de Jos, regiunea Hunedoara, poartă anul 1778, deci nu după mult timp după primele icoane pe sticlă apărute în Silezia și Bavaria, în jurul anului 1740.

Faptul că la Brașov, după numai doi ani, deci în 1780 lucrează zugravul *Ioniță ot Brașov*, care semnează și datează în anul menționat o icoană pe sticlă a Maicii Domnului cu pruncul în brațe, cât și faptul că la Lancrăm, lângă Sebeș Alba, există o icoană reprezentând *"Adormirea Precistei"*, operă a zugravului Nicolae, datată 1787, dovedește că pictura pe sticlă era răspândită în mai toate părțile ardelene și, ca atare, presupune un început anterior anului 1778 cu cel puțin unul sau chiar două decenii. Ne apropiem deci de data apariției primelor icoane pe sticlă apusene. Se poate afirma astfel, că iconografia pe sticlă apare aproape simultan în toată aria ei de răspândire europeană și că ea a fost determinată în primul rând de apariția, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, a glăjăriilor care produc, pentru prima dată, suprafețe mari de sticlă și în același timp la prețuri accesibile[1].

Ștefan Meteș, plecând de la informația dată de *Șematismul* de la Blaj din 1900, amintește că în satul Joseni (la 8 Km de Gheorgheni), județul Harghita, se află patru icoane de tipul icoanelor care aparțin Transilvaniei de nord, prin concepția artistică, prezentarea monumentală a portretelor de sfinți, decorativismul coloritului, datate 1796, ca fiind lucrate de Popa Sandu. Ion Apostol Popescu îl localizează pe zugravul Popa Sandu la Iernuțeni, pe valea Mureșului, unde existența acestui iconar, în jurul anului 1800 este confirmată de tradiția locală[2].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Trebuie precizat că iconografia pe sticlă nu este un produs artistic exclusiv al românilor din Ardeal ci, ea apare mai întâi în unele regiuni germane ca apoi să se răspândească extrem de rapid în întreaga Europă.

Icoanele pe sticlă ardelene reprezintă un fenomen artistic original şi cu totul specific, complet diferit de iconografia pe sticlă apuseană, în ce priveşte aspectul artistic (coloritul folosit, compoziţia icoanei, expresivitatea personajelor) şi tematica folosită.

Dacă în Ţările Române, domnitorii şi boierii, mari ctitori, îşi înzestrau mânăstirile şi bisericile cu icoane, în Transilvania, aflată sub dominaţie străină până la începutul secolului al XX-lea, n-a existat în rândurile populaţiei româneşti o clasă înstărită, capabilă să finanţeze o viaţă artistică; biserica se sprijinea pe marile mase ţărăneşti pentru a ridica lăcaşuri de cult în sate şi oraşe, împodobindu-le cu icoane, străduindu-se astfel să susţină continuitatea tradiţiei româneşti. Condiţiile social-economice ale ţăranilor români din Transilvania au contribuit la apariţia picturii pe sticlă. Iconiţa pe sticlă, modestă şi nepretenţioasă, dar strălucitoare şi sensibilă prin cromatica sa vie *„o frântură din împărăţia cerească, oglindită într-un ciob de sticlă prins într-o umilă ramură de brad era la îndemâna chiar şi a celui mai sărac dintre plugarii români, aflaţi parţial, încă în secolul al XVIII-lea, în stare de iobăgie. Icoana pe sticlă era capabilă să satisfacă dorin-ţa masei ţărăneşti sărace de a avea în casă protectorii existenţei sale. Destinată ţăranilor şi lucrată de ei, icoana pe sticlă ardelenească s-a servit de limbajul vorbit de popor, de simbolurile şi «codurile» sale plastice, traducând mesajul credinţei ortodoxe în graiul acelora care de la ea aşteptau alinare şi ocrotire. Se înţelege de la sine că tematica acestei picturi religioase, adresată ţăranilor, a îmbrăţişat mai cu seamă soborul sfinţilor, al protectorilor muncii şi vieţii lor zilnice"*[3].

Românii din Transilvania au înlocuit icoana pictată pe lemn, destul de costisitoare, lucrată de meşterii formaţi în atelierele mânăstireşti din Moldova şi Muntenia, de la Muntele Athos, cu iconiţe pe sticlă, ieftine şi lucrate în ţara lor. Factorii care împiedicau procurarea icoanelor pe lemn erau sărăcia, izolarea comunităţilor rurale şi numărul foarte mic de centre religioase din Transilvania care nu puteau să acopere cererea mare de icoane.

Icoana - protector al ţăranului iconar şi document etnografic

Icoanele pe sticlă, lucrate de ţărani şi destinate ţăranilor, sunt singurul gen al artei populare în care pictura se manifestă ca factor independent, fără a fi subordonat unui scop ornamental. Sub raportul conţinutului, icoanele permit o pătrundere adâncă în spiritualitatea plugarilor ardeleni din veacurile XVIII şi XIX. Cu toate că icoanele pe sticlă transilvănene sunt creaţiile individuale ale unor meşteri populari, ele exprimă totuşi mentalitatea şi sensibilitatea colectivităţii satului românesc. Iconarii transilvăneni erau ţărani ca toţi consătenii lor, cu care împărţeau aceleaşi condiţii economice, sociale şi culturale. Ei au dat glas, au exteriorizat plastic, fondul comun al masei populare. Astfel, ţăranul român îşi dezvăluie în icoanele sale concepţiile de viaţă, concepţiile despre etică şi dreptate socială, imaginea pe care şi-o face despre lumea nevăzută a raiului şi a iadului, transpunând cu firească spontaneitate, povestirile biblice în peisajul şi veşmântul satului ardelenesc, singura realitate cunoscută lui[4].

Icoana pe sticlă constituia un preţios obiect de cult, singurul protector al ţăranului oropsit, în vremuri nu demult apuse, spre care îşi îndrepta nădejdea pentru o schimbare şi viaţă mai bună, de pace şi libertate. Biserica nu era numai centrul vieţii sociale şi culturale ci, supuşi cum erau presiunillor de asimilare din partea stăpânilor puternici fie, ei unguri sau habsburgi, ea era scut în spatele căruia ei îşi păstrau traditia şi limba, într-un cuvânt identitatea etnică naţională şi spirituală[5].

Nu întâmplător, icoanele pe sticlă au apărut în Transilvania în vremuri în care ţăranul român era nevoit să-şi apere mereu credinţa împotriva presiunii de catolicizare exercitată de imperiul habsburgic.

Credinţa ortodoxă strămoşească îi era cu atât mai scumpă ţăranului român din Ardeal cu cât ea era aproape singura lui mângâiere în viaţa sa de totală asuprire naţională, economică şi socială. Ţăranul român din Transilvania secolelor XVIII şi XIX trăia într-o izolare aproape totală de centrele urbane, conservându-şi intact şi integral propriul său univers spiritual şi material, oglindit şi în icoanele sale. Acestea *"sunt expresia unei arte încărcată de toate sensurile şi corelaţiile lumii reale şi lumii supranaturale, aşa cum ele se reflectă în conştiinţa ţăranilor români din acea epocă. Dacă prima deosebire dintre tablourile pe sticlă apusene şi icoanele româneşti vizează calităţile*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

artistice, marcând diferența dintre artizanatul meșteșugăresc produs în serie și arta țărănească-creație spontană și individuală, a doua deosebire se referă la conținutul tema-tic și iconografic, la sferele de cultură de care aparțin stilistic. Întreaga pictură pe sticlă din centrul Europei abordează și tematica laică în afara celei dominant religioase, de esență catolică, iconografia cât și factura lor fiind de tradiție barocă. În schimb, Transilvania este singurul teritoriu unde icoanele pe sticlă adoptă iconografia ortodoxă de provenienţă bizan-tină. Această poziție aparte a icoanelor românești, în marea familie a picturii pe sticlă central-europene, dovedește, mai mult, indes-tructibila unitate milenară pe care a format-o romanitatea din Transilvania cu aceea din Țările Române, acestea din urmă aparținând sferei de influență a lumii bizantine. Unitatea românilor de dincolo și de dincoace de Carpați s-a păstrat nealterată, deși Transilvania a aparținut artei de influență occidentală"[6].

Astăzi, pictura țărănească pe sticlă reprezintă cel mai important document etnografic, plastic, care reflectă lumea spirituală, trăirea sinceră și credința ortodoxă a țăranului român din Ardeal, asemeni unor doine sau colinde pictate. Pe lângă valoarea artistică incontestabilă, așa cum afirmam mai sus, icoanele aveau și o funcție de protector împotriva bolilor și calamităților naturale care amenințau viața și munca țăranului în trecut.

Simbolismul temelor specifice iconografiei pe sticlă din Transilvania

Nu trebuie uitat faptul că există o anumită simpatie pentru anumite personaje, simpatie care se bazează și pe evlavie, dar și pe anumite necesități legate de viața cotidiană specifică țăranului. Astfel, fiecare sfânt a căpătat o anumită semnificație: *Sfântul Nicolae* era considerat aducător de noroc și îngrijitorul fetelor sărace, *Sfântul Gheorghe* apărătorul vitelor și recoltelor, *Sfântul Haralambie* apărătorul de boli și în special de ciumă și holeră, *Sfântul Ilie* apărătorul recoltelor, apărătorul de trăznet, stăpânul norilor. Dintre icoanele reprezentând pe Iisus, cele mai răspândite sunt cele cu *Mântuitorul și vița de vie*; urmează apoi Prăznicarele: *Botezul, Iisus Împărat, Răstignirea, Cina, Punerea în mormânt, Învierea, Înălțarea la cer, Intrarea în Ierusalim, Nașterea, Iisus rugându-se în Ghetsimani, Iisus în trei chipuri.*

Icoanele reprezentând pe Maica Domnului au următoarele tematici: *Maria cu pruncul în brațe, Maica Domnului îndurerată* - în colț Iisus răstignit-, *Maica Domnului Împărătească, Încoronarea maicii Domnului.*

Alte teme des întâlnite sunt: *Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, Masa Raiului, Sfinții Trei Ierarhi, Sfinții Petru și Pavel, Judecata de Apoi, Sfânta Treime, Sărmanul Lazăr, Stejarul din Mamvri.*

Dacă celelate teme se regăsesc și în icoanele apusene, tema specifică iconografiei ardelene pe sticlă este *Mântuitorul și vița de vie*. Simbolul acestei icoane pare la prima vedere destul de transparent: ea transpune pictural *Taina Euharistiei*. Semnificația ei este însă foarte profundă. Ea reliefează legătura temei cu **tradiția dacă**. Tema *Mântuitorului și vița* nu apare numai odată cu iconografia pe sticlă. Deși ea se rezumă la aria Ardealului, ea apare deja anterior secolului al XVIII-lea în frescele bisericești, și anume în altarul bisericilor ardelene. Prezența viței de vie, a strugurilor și a vinului, pe care Iisus îl stoarce în potir, e dovada persistenței vechiului cult al viței, cultul lui Dionisos, și care, cu toată reforma religioasă a regelui dac Burebista și a mai marelui preoților Deceneu, s-a menținut vie în sufletul urmașilor[7].

Icoana *Mântuitorul și vița de vie* e cea mai răspândită și în același timp cea mai deosebită icoană pe sticlă. Se pune întrebarea, care e simbolul ei și totodată care e credința a cărei expresie simbolică este? Vița de vie, simbol vechi al eliberării de griji, al fericirii, e preluat din tezaurul de imagini păstrate de tradiția folclorică și pus în legătură cu Mântuitorul. Mântuirea simbolizată prin prin potirul euharistic, și fericirea, simbolizată prin vița de vie, nu se pot obține decât prin jertfă. Găsim îmbinat aici, într-un tot armonic, noțiunea de jertfă specific creștină și noțiunea folclorică de jertfă - realizarea unei opere mărețe pretinde neapărat o jertfă - atât de clar exprimată în tema Meșterului Manole.

Mântuitorul și vița de vie este deci un simbol al credinței în Hristos, Mântuitorul, prin jertfa Sa de pe Cruce, cât și un simbol al credinței după care numai smerenia și jertfa pot duce la realizarea fericirii spirituale. Jertfa, problematica ei, a preocupat mult gândirea poporului nostru. Literatura populară abundă în această privință. Jertfa e înțeleasă însă într-un mod activ și nu ca o predare în mâinile dușmanului, ca ceva pasiv, inertic. Jertfa e luptă, luptă neîncetată și grea dusă pe două planuri. E o luptă internă și neîntreruptă cu tine însuți, cu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

comoditatea, inerția și desfătarea proprie. Pe de altă parte, lupta e dusă cu răul extern din lumea înconjurătoare. Acest aspect al luptei e des reprezentat în iconografia pe sticlă. Sfinții Arhangheli Mihail sau Gavril, care țin într-o mână spada, simbolul aluptei active cu un dușman extern și în cealaltă mână potirul, simbolul mântuirii. Sfântul Gheorghe și Sfântul Dimitrie, cavaleri în zale care luptă cu lancea împotriva balaurului, simbol al aceluiași rău existent în lume. Trebuie relevat faptul că în spatele Sfântului Gheorghe apare un băiat care ține în mână același simbol al mântuirii: potirul. Mesajul este clar: lupta împotriva răului extern se face în scopul mântuirii.

Credința țăranului român nu e un fenomen vag bazat pe simple povești, ci ea e puternic ancorată în istoric. Astfel icoanele reprezintă tocmai momentele principale ale acestei istorii, într-un cadru cât mai real, mai apropiat lumii sale deci în cadrul rustic, în cadrul oprimat, sărac și umil al țăranului român al secolului al XVIII-lea și al XIX-lea, supus stăpânirilor străine și greutăților vieții de la țară.

Toate aceste exemplificări și analizări ale temelor folosite în icoanele pe sticlă, îl recomandă pe țăranul iconar ca pe un neobosit preot luptând pentru păstrarea credinței cu adevărat ortodoxe, pentru slujirea bisericii sale atinse de tunurile celor străini și dușmani ai identității etnice și spirituale românești.

Țăranul român-preot liturghisitor în "catacomba gospodăriei sale"

S-a afirmat că pictarea icoanelor era o îndeletnicire mai ales a călugărilor, care realizau o pregătire duhovnicească pentru această lucrare iconografică, dar constatăm că arta țăranilor iconari s-a conjugat cu cea a călugărilor, și unii și alții exprimându-și în felul acesta simțămintele lor artistice și credința lor ortodoxă, pe care le-au pus întotdeauna în slujba unității de cuget și simțire românească. Trebuie menționat faptul că a zugrăvi o icoană este liturghie, slujire. De aceea, iconarul, țăran sau monah, a fost un liturghisitor, un slujitor al întregii comunități bisericești. Mai mult, țăranii au făcut teologie și au slujit printre altele și prin icoane, dovedind o bună cunoaștere a învățăturilor și canoanelor ortodoxe ca și ierarhii, preoții și călugării. Prin icoanele zugrăvite, țăranii iconari s-au înscris în lucrarea de slujire permanentă a Bisericii, dovedindu-se continuatori ai misiunii Bisericii în fiecare casă ortodoxă românească, ***peretele dinspre răsărit devenind altar de unde s-au împărtășit de prezența spirituală și cuvântul lui Dumnezeu zugrăvit, tot credinciosul.***

Sfântul Teodor Studitul, un apărător al Sfintelor Icoane, compară icoana Mântuitorului cu Evanghelia - care este o icoană verbală: *„Hristos nu a poruncit nicăieri să scriem nici măcar cel mai neînsemnat cuvânt. Și totuși, chipul său a fost conturat de Apostolii săi și păstrat până astăzi. Ori, ceea ce este reprezentat pe de o parte cu cerneală și pe hârtie este reprezentat în icoană prin diverse culori sau printr-un alt material"*[8].

Casa țăranului-preot, prin lucrarea iconografică deosebită pe care o săvârșea, a devenit *"biserica de acasă"*. Pe aceasta dușmanii credinței lui nu i-au dărâmat-o cu tunurile. Ea exista și, odată cu ea, se continua și misiunea ei duhovnicească. Câtă durere i-au picurat dușmanii în suflet țăranului, când i-au furat și i-au zdrobit biserica. De aici și dorința și lupta lui aprigă de a apăra adevărurile de credință, de a-și intensifica legătura cu Dumnezeu prin rugăciune, icoane, cruce, obiceiuri, tradiții. Situația aceasta era cumva similară celei din primele veacuri, când primii creștinii s-au mutat în catacombe pentru a-și exercita cultul și legătura credinței lor cu Dumnezeu. În secolele XVIII-XIX, **țăranul preot luptă în *"catacomba gospodăriei sale"*** pentru a-și apăra credința și legea strămoșească, zugrăvind icoane, inspirându-se din realitățile istorice trăite. Nu întâmplător, sfinții au căpătat chipuri transilvănene, fiind îmbrăcați în costume locale și înconjurați de trandafiri din grădina țăranului sau de ornamente cu care își ornamentau poarta sau pridvoarele caselor. Iconarii aveau în față modele vii de martiri, cei care au luptat pentru apărarea Ortodoxiei, începând din anul 1744 de când autoritățile habsburgice au început să impună credincioșilor acceptarea uniației.

Chiar dacă tunurile generalului Bukow au atins bisericile și mânăstirile, fiind distruse până la temelii, credința țăranului n-a putut fi atinsă. **Iconarii au mutat atunci mânăstirile la țară, în taina odăilor luminate de candele și astfel, în loc de două sute de mânăstiri distruse au apărut zeci de mii de alte altare, în toate casele.**

Țăranul român - iconar și teolog prin imagine

Icoana este *"teologie în imagini"*, ea anunțând prin culori ceea ce Evanghelia

www.cimec.ro / www.mncr.ro

propovăduiește prin cuvânt. Pictura pe sticlă îl recomandă pe țăranul român ca pe un adevărat iconograf, și mai mult, ca pe un neobosit teolog prin imagine.

Părintele Dumitru Stăniloae face următoarea observație: *"Să ne dezobișnuim de a mai considera pe țărani niște copii care nu înțeleg și nu se preocupă de nimic din ceea ce formează conținutul credinței și prin urmare, îi putem purta cu vorbe goale spuse pe ton sentimental"*[9].

Înaltul Antonie Plămădeală, fost mitropolit al Ardealului, aprecia la țăranul transilvănean calitatea excepțională de înțelegător, mai presus decât s-ar putea bănui, al Teologiei și al iconografiei bizantine. *"Astfel a păstrat în arta iconografică pe care a cultivat-o caracteristicile acestei Teologii, dovedind o subtilitate cu mult superioară artei culte, academice, occidentale, deși geografic se afla pe jumătate în sfera de influență a Occidentului. Abstractizarea i-a fost ușor accesibilă, și linia sugerând carnația și dimensiunea spirituală și eternă a chipului pictat nu i-a făcut dificultăți. Dimpotrivă, reduce-rea la esențe l-a atras cu ușurință, înțelegând cum să exprime eternul față de efemer și cum să rețină din trup-sufletul unitar pe pământ, ceea ce e nepieritor și veșnic. Aceasta l-a ajutat pe iconar să exprime și divinitatea ca spirit, redându-ni-L de pildă pe Iisus printr-un simbol precum Iisus cel Euharistic, Om din coasta căruia iese vița de vie, din al cărei strugure e stors vinul în potir! «Sângele Domnului din Trupul Domnului și Omul Iisus !" Iată un țăran în a căror artă «naivă» putem citi o supremă capacitate de abstractizare și de înțelegere exactă a ceea ce este Dumnezeu și relația noastră cu El, înțelegere și redare cu nimic mai prejos de a teologilor și monahilor"*[10].

Cunoașterea țăranului este una practică, vie, rezultată în primul rând din viața liturgică, cu ritualurile și ceremoniile ei, care fixează mai bine decât orice școală acel minim de cunoștințe fundamentale, păstrându-le totodată nealterate. Uneori, țăranii sunt mai aproape de tainele lui Dumnezeu, pentru că trăiesc simplu, profund, sincer, decât unii teologi învățați, care prin sofisme și căi complicate vor să-l desopere pe Dumnezeu.

Primul lucru de neocolit, normal și normativ, pe care-l făcea țăranul la o sărbătoare era să se ducă la biserică, să se însoțească mai intens cu Dumnezeu. Se poate observa o foarte bună concordanță între învățătura dogmatică a Bisericii și credința țăranilor.

Se poate vorbi despre o teologie țărănească, dacă privim termenul teologie în sensul lui originar (a spune despre Dumnezeu și a trăi în El), iar nu în sens universitar sau academic (disciplină de studiat). Teologia țăranului este mai presus de toate trăită și exprimările ei vin dintr-o experiență directă a omului cu Dumnezeu, acumulată pe parcursul a mai multe generații și filtrată în timp. Cu un cuvânt, ea înseamnă tradiție. Teologia țărănească sesizează mai repede realitatea prezenței lui Dumnezeu în lume și își trăiește viața raportând-o la prezența lui Dumnzeu. Țăranii exprimă dogmele mai mult implicit decât explicit, dar totdeauna deosebit de plastic. Important de văzut în icoane este faptul cum a fost surprins chipul creștin țărănesc al lui Dumnezeu și felul în care acest chip este perceput și exprimat în mod specific de țăran, direct sau indirect; se poate vedea ușor concordanța dintre acest chip și cel evanghelic sau apostolic. Țăranul avea un mod specific al lui de a recepta adevărurile lumii în care trăim în baza unei fine teologii pe care și-o formase de-a lungul timpului, în urma unei gândiri, legături și vorbiri directe, simple, autentice cu Dumnezeu. Această teologie (în înțelesul de vorbire despre și cu Dumnezeu) era trăită și exprimată firesc, la nivelul vieții de fiecare zi sau de sărbătoare, în concordanță cu gândirea isericii. Credința țăranului și exprimările ei: -D*umnezeu știe! -Mare este Dumnezeu! -Dumnezeu Sfântul!* - toate arată cum viața țăranului era centrată, din punct de vedere spațial și temporal, pe învățătura Bisericii și pe cultul ei liturgic.

Prin simplitatea sufletului său și prin contactul mai puțin mediat cu Dumnezeu, țăranul poate ajunge uneori la un chip mai limpede al lui Dumnezeu și la exprimări, adesea, mai adecvate.

"Teologia țărănească este o teologie a simplității, iar activitatea religioasă era centrul vieții satului românesc"[11].

Viața spirituală și materială a țăranului-preot stă sub semnul icoanei și al crucii, așa cum grăiesc nenumărate exemple. În casă vedea copilul primele icoane, în fața cărora învăța să se închine; de la ele afla viețile sfinților, a Maicii Domnului și mai ales viața Mântuitorului, de la Naștere până la Înălțare. În general, gospodăria țăranului purta principalul însemn creștin, crucea, pe acoperiș, pe pereții caselor sau pe porți. Tot cu semnul crucii era însemnată pita înainte de a fi începută.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Trebuie amintită evlavia țăranului-preot, ce se remarcă în grija pentru a pregăti prescura. Pentru el este foarte important să-și facă semnul crucii când pune bobul de grâu în brazdă, pentru că știa că acela este începutul liturghiei sale. El avea o participare activă și conlucrare efectivă la Sfânta Jertfă, deopotrivă interesați și angajați la ea, ca și preotul. Cea dintâi formă de manifestare a acestei colaborări active a sa ca și a credincioșilor, în general, la acțiunea liturgică este cântarea din biserică. În al doilea rând, credincioșii participă la jertfa liturgică. Ei aduc, prin preot, materia de jertfă - prescura și vinul, și mai ales credincioșii jertfesc viața lor sufletească sub forma spirituală a virtuțiilor (pacea, mila, iubirea pentru semeni și întreaga creație a lui Dumnezeu) și a imnelor de slăvire pe care le înalță[12].

De altfel, țăranul român săvârșea zilnic o liturghie după modelul celei din biserică. Dumitru Stăniloae își amintește cum tatăl său, în zori, bocănind prin casă, rostea *Psalmul 50*, în timp ce se pregătea să iasă afară la treburile gospodăriei. La răsăritul soarelui rostea *Crezul*, iar seara la asfințit rostea *Tatăl nostru*, așezându-se la cină. Viața cotidiană a țăranului era încadrată în ritmurile liturgice ale bisericii. Clopotul bisericii dicta de asemeni, ritmurile vieții satului, absența dangătului de clopot producea un dezechilibru al vieții de zi cu zi al comunității satului, care constituia, în fapt, una cu comunitatea bisericii. Tot satul era un sat de creștini, un sat structurat în jurul bisericii. Fiecare membru al bisericii avea o mare grijă pentru păstrarea neștirbită a tradiției, care reprezenta un element foarte important al vieții țăranului.

Clopotul era un element indispensabil, cu o încărcătură spirituală deosebită, asemănat cu glasul îngerului ceresc care cheamă la o continuă și permanentă comuniune cu Dumnezeu și Sfinții. Așa înțelegem grija lor pentru clopot și gestul lor de a-l ascunde de ochii dușmanilor, care doreau să-l topească (în primul război mondial-pentru armata austro-ungară) pentru obținerea *"armelor morții"* îndreptate împotriva semenilor, zdrobind viața, libertatea și pacea. Sta ascuns sub brazda de pământ, lângă moșii și strămoșii lor și, chiar dacă sunetul clopotului nu mai străpungea văzduhul, ***bolta catedralei cerului***, el se afla lângă ei, lângă mare familie a satului românesc, care-i asculta ritmurile în liniștea sufletului credincios.

Vedem astfel că *„un merit important în păstrarea credinței drepte revine neîndoielnic țăranilor". Nae Ionescu merge până la a vorbi despre «Biserica țăranilor», care, cel puțin până la închegarea mitropoliilor celor trei provincii, a suplinit lipsa unei ierarhii bisericești, puternic închegate.*

Faptul că pentru poporul român Ortodoxia nu a fost o credință alipită, formală, ci una asumată, impregnată în ființa neamului, trăită intens, îl dovedesc atât comportamnetul cât și caracterul românilor, atât viziunea lor despre lume și viață, manifestată în ceea ce fac, cât și realizările lor culturale și artistice. Orice drum într-un sat păstrător al celor vechi ale sale, orice carte cu texte populare, cel mai modest muzeu etnografic, dau mărturie despre profunzimea spirituală și rafinamentul artistic al românului. Dacă trecem totuși adesea nepăsători sau neglijenți pe lângă aceste frumuseți este poate numai pentru că ne-am obișnuit cu existența lor în preajma noastră și ne-am blazat"[13].

Nu trebuie să uităm faptul că, icoana *"este mai mult decât o învățătură sau un suport pentru rugăciune: ea este obiect de venerare"*- spune Michel Quenot, convertit la Ortodoxie prin contemplarea icoanelor și convins că *"o icoană pe care nu o mai venerăm seamănă cu un diamant lipsit de lumină: el nu mai trăiește, fiind cu toate acestea totdeauna gata să strălucească din toate părțile la cea mai mică rază de soare...privirilor (...) Ea se descoperă în liniștea unei întâlniri față-n față. Trebuie s-o ascultăm ca să ne arate în ea cuvântul"*[14].

Trebuie să o ascultăm, ca să ne arate în ea trăirea sinceră, profundă și credința ortodoxă dintotdeauna a țăranului-preot român din Ardeal, iconar și teolog prin imagine.

Nicoleta Ploșnea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Note / *Notes*

1. **Bidian 1967**, p. 1230.
2. **Meteș 1964**, p. 753.
3. **Dancu 1975**, p. 26.
4. Ibidem, p. 7.
5. **Hitchins 1995**, p. 31.
6. **Dancu 1975**, p. 14-15.
7. **Bidian 1967**, p. 1238.
8. **Quenot 1993**, p.31
9. **Stăniloaie 2005**, p. 1
10. **Plămădeală 1987**
11. **Nicolescu 2005**, p.13
12. **Cabasila 1997**, p. 254-257,
13. **Nicolescu 2005**, p.10-11
14. **Quenot 1993**, p.116.

Bibliografie / *Bibliography*

Bidian 1967
AUGUSTIN BIDIAN, *Despre vechile icoane românești pe sticlă și tematicile lor* în *"B.O.R."*, 1967, nr. 11-12

Meteș 1964
ȘTEFAN METEȘ, *Zugravii și icoanele pe hârtie și sticlă din Transilvania*, în *"B.O.R"*, nr. 7-8, iulie-august 1964

Dancu 1975
IULIANA DANCU, DUMITRU DANCU, *Pictura țărănească pe sticlă*, Editura Meridiane, București, 1975

Hitchins 1995
KEITH HITCHINS, *Ortodoxie și naționalitate*, București, 1995

Quenot 1993
MICHEL QUENOT, *Icoana - fereastră spre absolut*, Editura Enciclopedică, București,1993

Stăniloaie 2005
DUMITRU STĂNILOAE, *Școala țărănească*, în COSTION NICOLESCU, *Elemente de teologie țărănească*, București, 2005.

Plămădeală 1987
ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Cuvânt înainte* la *Pictură pe sticlă* de arhimandrit TIMOTEI TOHĂNEANU, Sibiu, 1987

Nicolescu 2005
COSTION NICOLESCU, *Elemente de teologie țărănească*, Editura Vremea XXI, București, 2005

Cabasila 1997
NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieștii liturghii*, București, 1997

Résumé

L'icone, témolgnage de la croyance et de la vie orthodoxe du *paysan-prêtre* de Transilvanie

La peinture sur verre recommande generalement le paysan prêtre roumain de Transilvanie en tant que veritable ***iconographe et theologue par l'image****. Les th?mes uitilises dans les icones sur verre (le theme specifique a l'iconographie sur verre d'Ardeal est* **"Le Sauveur Christ et la vigne"***) le recommandent aussi comme un prêtre infatiguable luttant pour la conservation de la croyance vraiment orthodoxe, pour servir a son église atteintes par les canons des etrangers et ennemis de l'identite ethnique et spirituelle roumaine.*

L'icone sur verre est un objet de culte precieux, le seul protecteur du paysan opprime de Transylvanie dans des temps pas trop eloignes quand il etait oblige de proteger sa croyance contre la pression de catholicisation exercee par l'Empire Habsburge.

De nos jours, la peinture paysanne sur verre represente le document iconographique, plastique le plus important refletant le monde spirituel, le vecu sincere et la croyance orthodoxe du paysan roumain de Transylvanie. Qui plus est, les paysans ont fait de la theologie et ils ont servi parmi d'autres aussi par des icones en faisant preuve d'une bonne connaissance des enseignements et des canons orthodoxes comme les hierarques, les prêtres et les moines.

Par les icones peintes, les paysans iconnaires se sont inscrits dans le travail de service permanent de l'eglise, en demontrant qu'ils sont continuateurs de ce travail dans ***chaque maison orthodoxe roumaine, le mur de l'est devenant altaire d'ou chaque croyant a partage la presence spirituelle et du mot de Dieu peint****. Ainsi, la maison du paysan prêtre devient* **"l'eglise de chez soi"**.

Dans les siecles XVIII-XIX, la paysan prêtre lutte **"dans la catacombe de sa maison"** *(pareil aux cretiens des premiers siecles) pour defendre la croyance et la loi ancestrale, par la peinture des icones, en s'inspirant des realites historiques vecues.*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Folcloristul N. I. Dumitrașcu

Anii și deceniile ce au urmat Marii Uniri de la 1918 au dezlegat și înaripat multe idei și fapte marcate, evident, de istoria și tradiția noastră culturală. Se înregistrează, în aceste vremuri de propășire culturală liberă, dorința frățească a cărturarilor români de a se deplasa, în mod firesc, la frații de dincoace sau dincolo de munți; se pun la cale întruniri cultural-artistice, se editează cărți, reviste care circulă, fără oprelişte, în întreg spațiul românesc, iar Astra, prin despărțămintele ei[1], își mobilizează cu energie toate puterile umane pentru a îndeplini sfatul și îndemnul arhiereului transilvănean, Andrei Șaguna, și anume: Științele și artele sunt cele care dau popoarelor tăria și le asigură viitorul[2].

Un fiu credincios, un înfăptuitor, al acestor timpuri este și N.I. Dumitrașcu (n. 6 dec. 1888, Boureni, jud. Dolj - m. 5 febr. 1963, Craiova). Adesea tipărit, din eroare, cu numele de N.I. Dumitrescu, folcloristul oltean a fost în toți anii de activitate șef de stație CFR, înnobilându-și însă viața, prin orele ce îi mai prisoseau, cu pasiunea nedezmințită, aceea de culegere și publicare a folclorului literar: proză și poezie populară.

Iscodind printre călători în răgazul dintre două trenuri și mai cu seamă deplasându-se fără preget cu căruța, calul sau bicicleta, pe urma informațiilor dobândite în stație, folcloristul nostru a notat de pretutindeni cele auzite în zona gărilor pe care le-a slujit[3]. Astfel, culegerile și însemnările sale efectuate în sau în jurul localităților Brașov, Șercaia, Codlea, Copșa Mică, Praid, Mureni, Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Piatra Olt, Dâlga, Feteşti, Caracal etc, au găsit în persoana-i un dârz prețuitor al lor.

"Deși prin serviciul pe care-l ocup - reflecta folcloristul - *n-aș avea ce căuta să mă vâr printre alții, cari, au mai mult drept să răscolească această comoară a poporului nostru, totuși, fiindcă-mi place, și mi-e greu să mă despart de ea, după o muncă de peste douăzeci de ani, cat să mă recreez și acum scriind-o cum pot, producându-mi astfel cea mai plăcută liniște după atâta zbucium de peste zi... iar materialul cules alcătuiește cea mai prețioasă parte a bagajului meu"*[4].

Timp de mai mulți ani, culegerile folcloristului N.I. Dumitrașcu s-au materializat în peste 30 de volume și broșuri[5] precum și în alte două colecții de texte inedite: *Cântece și strigături din Maramureș* (în *Folclor din Transilvania*, vol.I) și *Folclor din Oltenia* (postum) - tipărite în 1962 și respectiv în 1968 de către Editura pentru Literatură, sub redacția lui Ioan Șerb și Iordan Datcu. Dintre titlurile mai vechi amintim: *Flori de câmp*, Bârlad, 1911; *Din Boureni până-n Cetate*, Făgăraș. 1923; *Strigoii. Din credințele, datinele și povestirile poporului român*, București, 1929; *De la frații noștri din Muntenia*, Sibiu, 1932; *Carte de stea și colinde* (1935), lucrare distinsă de Academia Română, în 1936, cu premiul "C. Rădulescu-Codin", pe baza referatului deosebit de favorabil semnat de Theodor Capidan (1879-1935); *Prin coclauri și văgăuni. Cântece oltenești (Poezii populare)*, București, 1937. La Craiova mai tipărește, în Editura "Ramuri", *George Vâlsan, în scrisori. O linie de folklor și etnografie*, (f.a.), iar la Sfântu Gheorghe (Covasna) articolul *Cucii din Jegălia* (în revista *Era Nouă*, 1938, condusă de I. Stoenac).

Dar activitatea lui N.I. Dumitrașcu s-a făcut cunoscută și prin alte materiale folcloristice publicate în presa vremii: *Neamul Românesc, Floarea Darurilor, Comoara Satelor, Izvorașul, Suflet Oltenesc, Gazeta Nouă, Curierul Ceferist, Viitorul Făgărașului, Foaia Poporului, Ion Creangă, Tudor Pamfile*; la Odorhei, în ziarele: *Glasul Românesc, Secuimea* etc.[6]. Desigur, cercetarea acestor publicații va putea aduce, în timp, lămuriri importante privind volumul și conținutul creațiilor artistice literare devenite nepieritoare prin interesul exemplar al acestui truditor pe ogorul culturii populare românești[7].

Folcloristul oltean nu culege însă folclor fără să-și fi formulat și anumite probleme ce țin de specificul zonal, de reverberațiile și unitatea acestuia în spațiul autohton. Citând versurile culese din satul natal (Boureni-Dolj) precum:

"Bate vântul, iarba culcă /
Dorul mândrii mă usucă; /
Bate vântul, iarba crește, /
Dorul mândrii mă topește"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

N.I. Dumitrașcu le caută apoi în culegerile confraților săi: la Teodor Bălășel - Oltenia; I. Buzdugan - Basarabia; I. Epure - Banat; Alex. Lupeanu - Melin și Gheorghe Cernea din Ardeal. Concluzia culegătorului este aceea că folclorul reflectă unitate de limbă, unitate de gândire și mai ales unitate de neam[8]. Desigur, înmulțindu-se culegerile de acest fel, o parte fiind chiar tipărite în deceniile ce au urmat, este posibil, astăzi, să-l menționăm și pe Dimitrie Cioflec (1828-1891) din Araci, cu o variantă poetică chiar mai bogată în comparații și număr de versiuni:

"Bate vântul, iarba crește,
Dorul mândrii mă topește;
Bate vântul iarba-n spică,
Dorul mândrii rău mă strică;
Bate vântul cam subțire,
Dorul mă scoate din fire;
Bate vântul din izvor,
De dor văd că-m cat să mor"[9].

La I.G. Bibicescu (1848-1924), în versurile culese din Vâlcele, dorul (dorul înstrăinării) este mult mai tensionat, mai puternic chiar. În locul *"mândrii"* sunt invocați părinții, frații și surorile:

"Bate, vânte, printre munți
Ș-ado-mi dor de la părinți;
Bate, vânte, printre brazi
Ș-ado-mi dor de la doi frați.
Bate, vânte, printre flori
Ș-ado-mi dor de la surori"[10].

N.I. Dumitrașcu s-a dovedit a fi preocupat și de elaborarea unor monografii locale. Este clar că și această activitate va fi hotărâtoare în alegerea sa, la 5 decembrie 1927, ca membru al Astrei de la Sibiu, secțiunea geografie-etnografie[11]. După exemplul Astrei, și la îndemnul direct al lui George Vâslan (1885-1935), funcționarul de la calea ferată colecționează, de pildă, și un bogat material pentru monografierea localității Codlea dar nevalorificat, pentru că:

"superiorii mei de atunci - se destăinuie folcloristul - *au găsit cu cale să mă mute, fără fiștigoiu, și din ambiții personale, la o gară fără nici-o însemnătate, la Mureni (lângă Sighișoara), ca după vreo patru luni să fiu iarăși transferat tocmai la Praid, în mijlocul secuimii"*[12], în județul Odorhei.

Numirea în acest punct de lucru a lui N.I. Dumitrașcu s-a petrecut la 20 octombrie 1928. A lucrat aici aproape 10 ani, timp în care a publicat: *Orații sau carte de vornicit* (București, 1937). A pus apoi bazele Despărțământului Astra - Praid (21 februarie 1935) și a elaborat lucrarea monografică *Praid. Sat într-un ținut secuizat* (1936)[13]. Din lectura acestor pagini, întreprinsă cu circa 30 de ani în urmă, am notat și următoarea informație: s-au scurs prin gara Praid, în 1929 și 1933, pentru satele de pe Târnava Mică, câte un vagon de oale de pământ[14] aparținând meșterilor olari din Corund - Odorhei.

Dintre multele aprecieri favorabile, de succes, unele menționate chiar în prefața culegerilor sale, altele publicate în presa vremii, evidențiem aici măcar două dintre ele:

"Eu îl cunosc pe d. N.I. Dumitrașcu. Nu odată revistele mele s-au împodobit cu literatura, pe care cu atâta firească dragoste a cules-o de pe buzele nevinovate ale poporului. Acuma, după cutare broșurică apărută la Sibiu[15]*, el vine cu un volumaș întreg, plin de frăgezime și mireasmă, în care cuprinde cântecele copiilor de Crăciun și Anul Nou. Ele sunt prețioase până la cel mai mărunt dintre ele"*

(Nicolae Iorga, 1923)[16]

sau:

N.I. Dumitrașcu *"e șef de gară, dar are frumoase calități de colecționar, în primul rând o mare dragoste pentru credințele poporale și un frumos stil de povestitor"*

(Ion Agârbiceanu, 1923)[17].

Se poate înțelege, desigur, că în cei peste 30 de ani de activitate profesională, și chiar mai mulți închinați folcloristicii, N.I. Dumitrașcu a cunoscut importante personalități ale culturii și artei românești; cu o parte dintre acestea a corespondat ani în șir solicitându-le, în primul rând, opinii de specialitate, de colaborare în editarea unor lucrări ce le avea mereu în atenție. Citând numele lui Nicolae Iorga, Ion Agârbiceanu, Teodor Bălășel, Horia Petra-Petrescu, Timotei Popovici, Gh.N.Dumitrescu-Bistrița și revista *Izvorașul*, C. Rădulescu-Codin, Ion N. Popescu, Gh. Fira din Ștefănești-Vâlcea, Tudor Pamfile și Mihai Lupescu, Alex. Bistriteanu și Mihai Pop, cât și pe cel al etnomuzicologului Constantin Brăiloiu[18] etc, ne putem da seama asupra cercului său de susținători și prieteni, în același timp. Fiindu-i favora-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

bile călătoriile cu trenul, pe unii dintre aceștia i-a căutat, în repetate rânduri, chiar în urbea lor natală sau adoptivă. Iată, în acest sens, cum N.I.Dumitrașcu va participa la mișcarea folcloristică din România interbelică, precum și felul în care își ducea la îndeplinire unele dintre pasiunile vremii sale. Este vorba aici, în principal, de corespondența pe care o va expedia pe adresa preotului folclorist, Gh.N. Dumitrescu-Bistrița (1895-1992)[19].

Două sunt, iată, direcțiile în care s-a afirmat cel mai harnic folclorist oltean:

1. *proza populară* (basme și legende, povestiri și snoave, glume, anecdote și ghicitori);

2. *poezia populară* (balade și doine, cântece lirice; colinde și cântece de stea; orații de nuntă).

Evident, aria de răspândire a producțiunilor artistice culese ne trimite în principal, la câteva din localitățile, județelor (sau foste județe): Dolj, Vâlcea, Făgăraș, Ialomița, Vaslui, Maramureș, Târnava Mică și Odorhei, Padea din Valea Jiului ș.a., desigur.

Deși culegerea de folclor literar *Cântece și strigături din Maramureș* (1932)[26] reprezintă, fără ocoliș, acest ținut etnofolcloric cu trăsăturile lui inconfundabile, o sumară analiză comparativă ne atrage atenția însă că unele producții poetice lirice - fie ele variante sau numai motive călăuzitoare - pot aparține și ținutului Târnavelor, de pildă. Avem în vedere, în acest sens, culegerile lui Jarnik-Bârseanu, Ilarion Cocișiu și Gheorghe Cernea, C. Catrina ș.a., cu deosebire pentru versurile:

"Mândră floare-i norocu;
Răsai, lună de cu seară;
Vină, bade, de-i vini"

sau *"Trandafir și viorele"*[27] etc.

În general, N.I. Dumitrașcu, folcloristul, a notat, deci, aproape toate creațiile artistice care i-au ieșit în cale, iar atunci când le-a încredințat tiparului precum *Vorbe de demult. Povestiri și legende*, a explicat:

"Cu multă bucurie publicăm legendele acestea din Vechiul Regat în biblioteca noastră din Ardeal. Așa, încet, pe-ncetul, cunoscându-ne tot mai bine ne vom iubi mai mult și mai mult"[28].

Sentimentul de bucurie, de izbândă, pentru Marea Unire de la 1918, este recunoscut și în aceste rânduri, evocate cu un anume fior de N.I. Dumitrașcu.

Deși în bună parte nu a respectat cele câteva norme tradiționale privind culegerea folclorului, adică a menționa numele și prenumele, vârsta și ocupația persoanei chestionate, data și localitatea din care s-a cules, apoi notarea directă și nu prin intermediari (caiete de cântece, poate și unele broșuri) sau chiar și unele *"intervenții creatoare"*[29] în materialul adunat, precum și lipsa totală a melodiilor de baladă, doină și cântece lirice tipărite, N.I. Dumitrașcu rămâne un model de hărnicie și perseverență în a duce la bun sfârșit tezaurizarea unei comori pe care a căutat-o mereu din Dolj până în Maramureș, din Mehedinți până în satele făgărășene, sau în cele de pe Târnave, în Covasna și Odorhei. Activitatea generală a acestui funcționar de ispravă, membru al *Tovărășiei folcloriștilor olteni* (1927)[30], s-a bazat, desigur, pe un efort susținut și o dragoste sinceră față de creația tradițională și perspectivele ei marcate de idealurile de unire și colaborare frățească între toți folcloriștii români.

N.I. Dumitrașcu a fost, din aceste puncte de vedere, un exemplu și un învingător!

Constantin Catrina

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Anexe / *Apendix*

A1. Gara Codlea în 13 ianuarie 1927.

Taică părinte!

Pentru că de la Ştefăneşti aţi plecat în pripă, fără a vă lua Legământul (sub.n.), *şi fără a-l semna, uite, acum, eu vi-l trimit pe al meu să-l semnaţi, ca să-l păstrez şi eu ca o amintire din data de 3-4 ianuarie 1927, iar aici aveti un plic cu de toate; şi să mi-l înapoiaţi.*

Cum ati ajuns acasă? Aţi avut vreo piedică? Cum vi s-au părut "dezbaterile" noastre? O să fie ceva?

Vă trimit şi ceva material pentru "Izvoraşul", pe care-l şi aştept.

Sănătate,
N.I.Dumitraşcu

A2. Gara Praid în 27 iulie 1934[20].

Taică părinte!

Uite, m-am hotărât la articolul ăsta pentru următorul număr al "Izvoraşului", foarte important din punct de vedere românesc aici, în secuime.

De altfel, te-aş ruga ca şi celălalt articol, trimis odată cu clişeul, să fie tipărit; îşi are şi el rosturile lui ca amintire. Chiar de s-ar tipări mai la urma revistei.

Şi eu am întârziat cu trimiterea, nefiind hotărât ce anume să trimit. Nu te supăra!

Sunt şi eu foarte ocupat cu serviciile noastre... Ce să faci? Din ele trăim!

Nu uita că, odată cu trimiterea tiparului, să-mi trimiti clişeul de care am absolută nevoie.

Aştept "Izvoraşul" şi clişeul.

Cu toată sănătatea,
N.I.Dumitraşcu

N.B. Dacă [sunt] numai doi kilometri de la Balota [până la Bistriţa-Mehedinţi, locul de aparitie al "Izvoraşului"], *poate că aş face în vara asta, un drum pe jos de la gară până acolo.*

A3. Gara Sfântul Gheorghe în 8 octombrie 1938[21].

Taică părinte!

Uite ce te rog: răspunde-mi, pe alăturata carte poştală, dacă sunt în viaţă A.Borsianu de la Cluj (muzicantul)[22], precum şi N. Mateescu[23] - fost în ultimul timp pe la Brăila (povestitorul nostru bătrân). Mă interesează pe mine.

De ai noştri a mai murit cineva?

N-am primit cam de mult "Izvoraşul". În 25 august l-am vizitat pe moş Gorovei[24] la Fălticeni şi, ce-i mai interesant, nu l-am lăsat până nu ne-am fotografiat împreună: doi bătrâni! Cică n-are decât 74 de ani! Păcat că afară vremea era urâtă: ploua mereu; dar totuşi m-a dus prin tot oraşul să-l văd. Alte noutăţi folcloristice! Cred că sunt cam slabe! Sănătate şi voie bună! Aştept răspuns.

N.I. Dumitraşcu, şeful gării
Sfântul Gheorghe[25].

Note / *Notes*

1. **Curticăpeanu 1968**, p. 59; **Matei 1986**
2. **Marinescu 1993**
3. **Amzulescu 1963**, p. 152-156
4. **Dumitraşcu 1929b**, în Prefaţă
5. **Datcu 1968**, p. 7
6. **Callzv 1932**, p. 44
7. **Bîrlea 1974**, p. 396-398
8. **Dumitraşcu 1937**, p. 23
9. **Cornea 1994**, p. 45 (ex. 101)
10. **Bibicescu 1970**, p. 113 (ex. 138)
11. **Amzulescu 1963**, p. 155
12. **Dumitraşcu 19xx**, p. 4
13. **Dumitraşcu 1936**
14. **Dumitraşcu 1936**
15. Cu trimitere la culegerea lui Dumitraşcu (**Dumitraşcu 1920**)
16. **Dumitraşcu 1923**
17. **Transilvania 1929**, p. 485-486
18. **Datcu 1988**, p. 353-355
19. **Catrina 199x**
20. **Chipurici 2002**, p. 109
21. **Chipurici 2002**, p. 110
22. **Aurelian Bonşianu (1906-1973)**, medic; în anii de studenţie a colaborat la revista *Izvoraşul* (Bistriţa-Mehedinţi) unde a publicat folclor muzical. Din aceeaşi perioadă datează şi culegerile sale: *Jocuri ardeleneşti* (Reghin, 1922); *Cântece şi jocuri poporale* (Cluj, 1924 - 1925) ş.a.
23. **C.N. Mateescu (1964-1939)**, profesor de religie şi folclorist. Colaborează la revistele: *Albina, Convorbiri literare, Ion Creangă, Izvoraşul*, ş.a.
24. **Artur Govorei (1864-1951)**, jurist (avocat, judecător, procuror ş.a.), conduce revista *Şezătoarea*, prima publicaţie de folclor din România (1892-1929) şi colaborează la numeroase reviste din ţară: *Anuarul Arhivei de Folclor* (Cluj), *Arhivele Olteniei* (Craiova), *Făt-Frumos* (Suceava), *Izvoraşul* (Bistriţa-Mehedinţi) etc, etc. *Cimiliturile românilor* (Bucureşti, 1898) este una din lucrările sale fundamentale.
25. **Chipurici 2002**, p.110; **Cerna 1971**, p. 77-78
26. **FolcTrans 1962**
27. **Catrina 1981**
28. **Dumitraşcu 1929a**, p. 41
29. **Datcu 1998**, p. 243-245
30. **Crişan 1998**, p. 105-108; **Florea 1988**, p. 12

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Bibliografie / *Bibliography*

Amzulescu 1963
Al.I. Amzulescu, N.I. Dumitrașcu, în: Revista de Folclor, București, nr.1-2, 1963
Bibicescu 1970
I.G. Bibicescu, Poezii populare din Transilvania, București, Edit. Minerva, 1970
Bîrlea 1974
Ovidiu, Bîrlea, Istoria folcloristicii românești, București, Edit. Enciclopedică Română, 1974
Calizv 1932
Calendarul revistei "Izvorașul", Bistrița-Mehedinți, 1932
Catrina 1981
Constantin, Catrina, Folclor din Transilvania (județul Brașov), ms., 1981
Catrina 199x
Constantin, Catrina, Gh.N. Dumitrescu-Bistrița (15 IX 1895 - 3 II 1992), folclorist și editor a celei dintâi reviste de folclor muzical din România, Izvorașul (1919-1940)
Cerna 1971
Pavel Cerna, Din corespondența "Izvorașul", în: Tradiții culturale mehedințene, Turnu Severin, Casa Creației Populare Mehedinți, 1971
Chipurici 2002
Tezaur epistolar "Izvorașul", Vol.2. Ediție alcătuită de Nicolae Chipurici, Drobeta Turnu Severin, 2002
Cornea 1994
Poezii populare culese de Dimitrie Cioflec. Ediție îngrijită și prefațată de Luminița Graure-Cornea. Prefață de Ioan Lăcătuș, Sfântu Gheorghe, Editor: Filiala Covasna a Societății de Științe Filologice din România, 1994.
Crișan 1998
Eugenia Crișan, Legământul tovărășiei folcloriștilor olteni, în: Studii și Comunicări de Etnologie, Sibiu, Tomul XII, Institutul de Cercetări Socio-Umane, 1998
Curticăpeanu 1968
V. Curticăpeanu, Mișcarea culturală românească pentru Unirea de la 1918, Edit. Minerva, 1968
Datcu 1968
Folclor din Oltenia și Muntenia. Texte alese din colecții inedite, Vol.3. Ediție îngrijită de Iordan Datcu, București, Edit. pentru Literatură, 1968
Datcu 1988
Iordan Datcu, Constantin Brăiloiu și N.I. Dumitrașcu, în: Revista de Etnografie și Folclor, București, nr.4, 1988
Datcu 1998
Iordan Datcu, Dicționarul etnologilor români, Vol.1, București, Edit. Saeculum I.O., 1998
Dumitrașcu 19xx
N.I. Dumitrașcu, George Vâlsan în scrisori. O linie de folklor și etnografie, Craiova, Edit. Ramuri /f.a./
Dumitrașcu 1920
N.I. Dumitrașcu: De sărbători. Colinde, Sibiu, Tipografia Foaia poporului, 1920
Dumitrașcu 1923
N.I. Dumitrașcu, Cântări de stea și Colinde, cu prefață de N.Iorga, Craiova, Inst. Ramuri, 1923
Dumitrașcu 1929a
N.I. Dumitrașcu, Vorbe de demult. Povestiri și legende, Sibiu, Edit. Astra, 1929
Dumitrașcu 1929b
N.I Dumitrașcu, Strigoii. Din credințele, datinile și povestirile poporului român, București, Edit. Cultura Națională, 1929 (în Prefață)
Dumitrașcu 1936
N.I.Dumitrașcu, Praid. Sat într-un ținut secuizat, Sibiu, Tip. Dacia Traiană, 1936
Dumitrașcu 1937
N.I. Dumitrașcu, Prin coclauri și văgăuni. Cântece oltenești, cu o prefață de T.Pisani, București, Edit. Cultura Românească, 1937
Florea 1988
Virgiliu Florea, N.I. Dumitrașcu - contribuții la o monografie, în: Ramuri, Craiova, nr.8, 1988
FolcTran 1962
Folclor din Transilvania. Texte alese din colecții inedite, Vol.1. Cuvânt înainte de Mihai Beniuc, București, Edit. pentru Literatură, 1962
Matei 1986
Pamfil Matei, Astra (1961-1951), Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1986
Marinescu 1993
C.Gh. Marinescu, Epoca Marii Uniri, Galați, Edit.Porto-Franco, 1993
Transilvania 1929
Revista Transilvania, Sibiu, nr. 6, 1929

Abstract

Folklorist N. I. Dumitrașcu

N. I. Dumitrașcu was a faithful son, an accomplisher, of the years and decades following the Great Union from 1918. During many years the collections of folklorist N. I. Dumitrașcu have materialized in over 30 volumes and booklets, as well as in other two collections of unpublished texts. But the activity of N. I. Dumitrașcu was made known as well through other folkloristic materials published in the press of the time. The oltenian folklorist didn't collect folklore without first having formulated some issues that belong to the regional specific, to its reverberation and unity in the aboriginal space. Besides collecting folklore, N. I. Dumitrașcu prooved to be preoccupied as well with elaborating local monographies. Thus, there are two directions in which the most diligent oltenian folklorist distinguishes: 1. folk prose (fairy-tales, legends, stories, anecdotes, jokes and riddles); 2. folk poetry (ballads, "doina's", *lyrical songs, carols and other Christmas songs, nuptial poems).*

The general activity of this successful functionary, member of the "Oltenian Folklorists Comradeship" *(1972), was based on a sustained effort and a sincere love for traditional creation and its perspectives, marked by the ideals of unity and brotherly collaboration among all Romanian folklorists.*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Recenzii
Reviews

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, "Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean",

Colecția *Bibliotheca Universitatis Apulensis XII*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2005

Reprezentant de seamă al tinerilor arheologi preistoricieni, cu nenumărate investigații de teren și publicații axate pe problematica începutului neoliticului transilvănean, Marius - Mihai Ciută este născut în municipiul Sfântu Gheorghe. S-a format profesional la Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu, sub îndrumarea domnului Prof. Univ. Dr. Sabin Adrian Luca. Preocupările în domeniul neoliticului timpuriu le-a continuat odată cu angajarea sa ca asistent al Universității "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, sub coordonarea domnului Prof. Univ. Dr. Iuliu Paul.

Lucrarea a fost concepută în scopul sistematizării și prezentării dintr-o perspectivă actualizată a informațiilor privitoare la etapele incipiente ale neoliticului timpuriu nord-dunărean, cu referire specială la spațiul transilvănean.

Este structurată echilibrat în opt capitole: I. Introducere. Premise epistemologice și repere metodologice; II. Stadiul actual al cercetărilor asupra neoliticului timpuriu; III. Specificul geo-morfologic și clima în perioada neoliticului timpuriu pe teritoriul României; IV. Cultura materială; V. Cronologia relativă și absolută; VI. Raporturi cu culturile contemporane și învecinate; VII. Concluzii; VIII. Anexe; Capitolele sunt împărțite în subcapitole, conform unor criterii ce țin de organizarea materialului.

Primul capitol, Introducere - prezintă aspecte generale referitoare la cercetarea și periodizarea neoliticului nord-dunărean și faptul că pentru acest spațiu s-a utilizat timp de aproape 40 de ani, termenul convențional de *"sistemul Milojcici-Lazarovici"*. Totuși autorul nu și-a propus impunerea unui termen anume și nici rezolvarea tranșantă a unor divergențe mai vechi din bibliografia de specialitate. Utilizarea termenului *"Precriș"*, susținut și în cadrul tezei de doctorat (2002), este păstrat și în lucrarea de față, cu specificația că el are o valoare convențională, a unei soluții de lucru.

Capitolul II este împărțit în două subcapitole: Evoluția cercetărilor și a terminologiei cu privire la neoliticul timpuriu nord-dunărean și Evoluția definirii conceptului de neolitic balcano-dunăreano-carpatic în literatura străină.

Primul subcapitol prezintă fenomenele culturale ce au avut loc la începutul Holocenului în vastul areal ce cuprinde Orientul Apropiat, Asia Mică și sud-estul Europei, rezultate firești ale schimbărilor climatice, a genezei și dezvoltării incipiente a vieții neolitice.

Publicarea timpurie a lucrărilor referitoare la neoliticul timpuriu nord-dunărean și crearea sistemelor cronologice propuse pentru spațiile vecine de Ida Kutzian 1944 (Ungaria); V. Milojcici 1949 și D. Garašanin 1954 (Yugoslavia) au făcut ca descoperirile asemănătoare de pe teritoriul României să fie raportate la aceste sisteme.

Prima sinteză asupra neoliticului timpuriu din Transilvania a fost realizată de N. Vlassa care a reușit o evaluare cultural-evolutivă a culturii Criș.

Au urmat apoi tendințele autohtoniste ale altor autori, manifestate în direcția demonstrării unui neolitic aceramic (protoceramic), dezvoltat pe baze autohtone, mezolitice - sau chiar epipaleolitice - similar cu cel din Tesalia.

În anii '60 prin cercetările de la Cluj - Gura Baciului, a fost descoperit de către N. Vlassa un *"facies foarte vechi al culturii Criș"*, ce avea toate caracteristicile pentru a fi considerat drept *"cel mai vechi nivel neolitic din România"*.

Pentru bibliografia de specialitate românească, anii '70 au însemnat consacrarea sistemului evolutiv cultural - cronologic propus de Vl. Milojcici (1949, 1950 și 1951), cu adăugirile, îmbunătățirile sau criticile care i-au fost aduse de diferiți autori, la care s-au adăugat contribuțiile decisive propuse de Gh. Lazarovici.

Pe parcursul ultimelor decenii ale secolului XX, apar noi analize asupra genezei și dezvoltării vieții neolitice timpurii, realizate de cercetărori precum Vl. Dumitrescu, I. Paul, S. A. Luca, N. Ursulescu, A. László și mulți alții.

Al doilea subcapitol tratează neolitizarea, cu principalele zone geografice care au oferit condiții geo-morfologice prielnice acestui fenomen. Sunt apoi prezentate principalele descoperiri și teorii legate de neoliticul tim-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

puriu, efectuate în secolul trecut de către Ch. Tsuntas (Dimini și Sesklo) ce realizează o vedere de ansamblu asupra neoliticului din Grecia.

Cercetările asupra neoliticului timpuriu sunt continuate de V. G. Childe, ce are la bază ideea genezei unice a începutului neoliticului în spațiul Semilunei Fertile, prin așa numita Revoluție Neolitică.

Sunt prezentați cercetătorii care au efectuat săpături arheologice și au publicat lucrări referitoare la procesul neolitizării: H. Frankfort (1927), G. Mylonas (1929), G. Clark (1964), S. Weinberg (1947), M. Gabriæ (1928, 1931-1932), Vl. Milojcici (1952-1953, 1956), M. Garašanin (1959), ce au făcut posibilă conceperea unei scări cultural-cronologice evolutive, a succesiunilor de locuire neolitice timpurii din spațiul central-grecesc, după cum urmează: Preceramic (Aceramic) - Monochrom (numit și Fruhkeramik) - Protosesklo - Sesklo - Dimini etc., acestea fiind la rândul lor subîmpărțite în mai multe etape.

Anii '60 sunt reprezentați de S. Dimitrievici, B. Jovanovici și D. Srejovici, care au contribuții definitorii asupra fenomenului de tip Starcevo. În această perioadă se intensifică cercetările arheologice și se înmulțesc exponențial informațiile și ideile referitoare la procesul neolitizării. Apar două curente teoretice principale: teoria difuzionistă (monogenistă) și teoria autohtonă (poligenistă).

Referindu-se la neoliticul timpuriu balcano-anatolian, cercetătoarea Marija Gimbutas, utiliza sintagma de Vechea Civilizație a Europei, aceasta desemnând o entitate istorico-arheologică ce comporta trăsături, tehnici și forme de organizare proprii și o dezvoltare autonomă paralelă cu o civilizațiile similare din Orientul Apropiat.

În anii '90 apar noi opinii asupra conceptului neolitizării (ca fenomen originar) și al neoliticului (ca perioadă distinctă). O contribuție esențială la dezvoltarea acestor idei au avut-o cercetările sistematice în areale noi dar și cercetările interdisciplinare.

Complexul cultural Starcevo-Criș este împărțit, după ultimele aprecieri, în cel puțin două faze distincte, după cum urmează: cultura Precriș, numită de unii cercetători Gura Baciului - Cîrcea, căreia îi corespunde la sud de Dunăre, cronologic și cultural, ceea ce numesc cercetătorii sârbi cultura Protosesklo sau orizontul grupelor culturale cu ceramică pictată cu alb; urmate de cultura Starèevo-Criș propriu-zisă.

Capitolul III are trei subcapitole: 1. Delimitarea și principalele caracteristici geomorfologice; 2. Ecosisteme și surse de materii prime; 3. Propuneri de reconstituire a paleomediunlui comunităților.

Arealul fizico-geografic numit convențional Transilvania intracarpatică, desemnează în linii mari teritoriul deosebit de complex din punct de vedere geo-morfologic, circumscris celor trei grupe majore ale Carpaților românești. Sunt evidențiate caracteristicile munților, dealurilor, podișurilor, câmpiilor, rețelei hidrografice, aspectele climatice și bogăția resurselor de materii prime (sarea, lemnul, cuarțul, gresiile etc.).

Reconstituirea paleomediului comunităților culturii Precriș a fost posibilă prin dezvoltarea cercetărilor inter -, trans- și pluridisciplinare. Trecerea de la Pleistocen la Holocen a constituit o perioadă de profunde transformări geoclimatice. Reconstituirea climatului din diferitele etape ale Holocenului a fost posibilă prin analizele paleofaunistice (clima și vegetația sunt factorii care au influențat tipul de animale crescute cu predilecție de purtătorii culturii Precriș) și paleoetnobotanice (sunt deosebit de puține date și vizează etapele finale ale culturii Starcevo-Criș).

Capitolul IV este împărțit în trei subcapitole: 1. Așezări și locuințe; 2. Ocupații și meșteșuguri (acesta este împărțit în 4 subcapitole: A. Cultivarea plantelor; B. Creșterea animalelor și vânătoarea; C. Olăritul și ceramica; D. Alte ocupații); 3. Considerații ale vieții spirituale.

Așezările au fost amplasate cu predilecție pe terasele relativ înalte și accidentate ale unor afluenți mici, de gradul III sau gradul IV, ai martorilor marilor râuri (Mureșul, Oltul și Someșul Rece). Locuințele în cadrul așezărilor erau dispuse în șiruri mai mult sau mai puțin ordonate (paralele) de regulă în funcție de configurația terenului. Materialul preponderent de construcție al lor (indiferent de tip) fiind lemnul, piatra și mai puțin argila. Sistemul de construcție al locuințelor din punct de vedere tehnic și tipologic, evoluează de la o fază la alta (sunt întâlnite bordeiele, locuințele de suprafață și locuințe cu platformă de piatră).

Diferitele obiecte din piatră, os și corn, descoperite în cadrul așezărilor culturii Precriș, arată clar faptul că purtătorii acestei culturi practicau agricultura. Rolul produselor vegetale în alimentația comunităților primitive a fost deosebit de important, aportul proteinelor vegetale fiind esențial.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Rezultatele analizelor paleofaunistice arată foarte clar rolul principal pe care îl ocupa creșterea animalelor (erau preferate ovi - caprinele, urmate de bovine). Vânătoarea a fost mult diminuată față de perioadele anterioare, totuși și-a menținut o oarecare importanță.

Cantitățile apreciabile de ceramică descoperite în toate așezările dovedesc practicarea cu predilecție a olăritului în cadrul meșteșugurilor. Sunt apoi tratate aspectele de ordin tehnologico-funcțional. Materialele ceramice sunt supuse unor analize, determinări și măsurători specifice, rezultatele lor furnizând informații care, traduse în termeni istorici, s-au dovedit a fi deosebit de importante în înțelegerea proceselor fabricării și în interpretarea acestor artefacte. Sunt tratate foarte detaliat principalele forme tipologice de vase ceramice ce privesc periodizarea culturii Precriș. În cadrul acestei culturi, principalele tipuri de ornamente în etapele timpurii, sunt cele realizate prin tehnica pictării cu buline, rotunde și/sau ușor alungite.

Alte ocupații ce privesc modul de viață al purtătorilor culturii Precriș sunt tratate separat (prelucrarea pietrei, osului, cornului, etc).

Analizele traseologice asupra uneltelor din os și corn au dus la concluzii extrem de importante legate de funcționalitatea pieselor. În cadrul culturii Precriș apar tipuri inedite de unelte față de cultura Starcevo-Criș.

Una din îndeletnicirile comunităților Precriș din Transilvania a fost exploatarea sării, așezările fiind amplasate chiar în apropierea acestor surse naturale de sare.

Viața spirituală este integrată într-un sistem religios riguros structurat în jurul a două entități: unul feminin, care nu mai este doar un *"simbol al fecundității și fertilității"* ci devine o apariție mitică, concepută ca *"Ființa Supremă"*; respectiv principiul masculin, evocat de *"Taur"*, care tinde să aibă o expresie tot mai antropomorfizată, de regulă subordonat (acolit) al entității feminine.

Sunt prezentate apoi principalele descoperiri și caracteristici ale plasticii zoomorfe, antropomorfe, plastica măruntă din piatră, a *"capetelor din piatră"* și altărașele de cult din ceramică din cadrul culturii Precriș.

Referitor la ritul și ritualul funerar, așezarea de la Gura Baciului este singura care a oferit date și informații asupra comunităților Precriș din Transilvania, prin cele 10 morminte descoperite până acum.

Capitolul V este împărțit în două subcapitole: 1. Repere de cronologie relativă și periodizarea internă; 2. Probleme de cronologie absolută.

Reperele cronologiei relative au fost fixate cu ajutorul metodei tipologico-comparative, căutându-se legăturile cu lumea anatoliană și egeeană, precum și cu arealul carpatic. Cultura Starcevo-Criș, ca fenomen cu spațiu de geneză în zonele nord-vest balcanice, se manifestă în spațiul intracarpatic transilvănean ca rezultat al unui proces mixt, de difuziune culturală, completat și de un probabil aport uman, la finele evoluției culturii Precriș, grefându-se (atât cultural cât și antropologic) tocmai pe acest fond. Elementele care deosebesc cele două culturi (Precriș și Starcevo-Criș) sunt mult mai multe decât cele care le apropie.

Dacă primele două faze din sistemul cultural-evolutiv, avansat de Gh. Lazarovici, corespund în linii mari, culturii în discuție (Precriș), următoarele (IIB - IIIA-IIIB-IVA-IVB) nu mai sunt acceptate ca atare. Fenomenului starcevizării îi rămâne o perioadă scurtă, datorită apariției aspectului Chalcolitic Balcano-Anatolian (policromia în Oltenia, sud-estul Transilvaniei și Moldova), iar faza IIIB în sistemul Lazarovici marchează momentul când neoliticul timpuriu se generalizează pe întreg teritoriul nord-dunărean.

Datele de cronologie absolută pentru spațiul intracarpatic lipsesc, iar cele mai timpurii orizonturi culturale neolitice sunt considerate a fi contemporane cu cele din spațiile aflate la sud de Dunăre. Autorul plasează momentul de început al culturii Precriș la jumătatea mil. VII - a. Chr, respectiv 7500 BP (5500 b.c, echivalent cu aproximativ calBC), iar durata de evoluție fiind de cel puțin 500 de ani.

Capitolul VI este împărțit în două subcapitole: 1. Raporturi cu fondul local, de tip mezolitic; 2. Raporturile cu zona tesalo-balcano-dunăreană și anatoliană.

În prima fază a culturii Precriș (I) contactele cu populațiile locale mezolitice au fost rare, iar influențele reciproce slabe, situația se va schimba în faza Precriș (II), când contactele devin mai frecvente, fiind posibile fenomene de aculturație, dar și de feed-back, ce dovedesc influențe venite din zonele periferice.

Existența unor relații-raporturi între orizontul cultural de tip Precriș și fenomenele culturale contemporane ale orizontului neolitic timpuriu egeo-balcano-dunărean, a fost surprins prin intermediul cercetărilor arheologice din

www.cimec.ro / www.mncr.ro

diferite situri, în următoarele situații: prezența unor obiecte și materiale; prezența unor tehnici străine de prelucrare a uneltelor, de confecționare a vaselor ceramice; existența unei economii agro-animaliere; existența unor așezări și locuințe similare cu cele din zonele originare și/sau învecinate.

Aspectul transilvănean al orizontului, având o poziție periferică în nordul extrem al complexului balcano-dunărean, se comportă ca atare, în sensul că aici se conservă (canonizează) elemente originare (mai bine decât în zonele originare, unde evoluția își urmează cursul firesc, modificările fiind inerente), evoluând ca un aspect regional, ușor izolat de impulsurile sudice.

Capitolul VII. Concluzii. Problema definirii conceptuale a celui mai vechi orizont neolitic timpuriu ce a evoluat la nord de Dunăre și - inerent, în spațiul intracarpatic transilvănean - este dificil de soluționat (după părerea autorului - este chiar imposibil), atâta vreme cât există opinii și argumente convingătoare pentru definirea termenului fenomenului Starcevo-Criș fie ca o cultură, fie ca un complex cultural.

Lucrarea cuprinde și câteva anexe:

1. Repertoriul descoperirilor aparținând culturii Precriș. Sunt tratate cele 24 de puncte și/sau așezări descoperite până în momentul de față, din care 16 sunt atribuite cu certitudine acestei culturi, în timp ce 8 sunt incerte. Prezentarea integrală a descoperirilor ce aparțin culturii Precriș din România s-a realizat în funcție de: a. Localitatea; b. Toponimicul; c. Localizarea; d. Caracterul descoperirii; e. Încadrarea cultural cronologică; f. Locul și felul de păstrare al materialelor arheologice; g. Trimiteri bibliografice.

Pentru a facilita accesul cercetătorilor străini la conținutul lucrării, cartea are un Rezumat realizat în limba engleză. Cartea beneficiază de o Bibliografie consistentă și de 10 hărți, 27 figuri, 94 planșe.

Secolul trecut a reprezentat o perioadă în care problemele legate de apariția și evoluția neoliticului timpuriu pe teritoriul României au fost clarificate prin crearea sistemelor privind periodizarea culturii Starcevo-Criș. Cercetările efectuate de către autor în ultimii 12 ani, oferă cititorilor o nouă abordare asupra acestui fenomen - cultura Precriș - ca fiind prima cultură neolitică de pe teritoriul României.

Cu siguranță această lucrare, ce privește dintr-o nouă perspectivă neolitizarea spațiului intracarpatic prin definirea culturii Precriș, va avea un ecou răsunător, mai ales din partea cercetătorilor din România ce sunt direct preocupați în această problemă. Volumul tratează obiectiv stadiul cercetărilor asupra neoliticului timpuriu de pe teritoriul menționat și reprezintă un punct de vedere asupra fenomenului din perspectiva cercetărilor la începutul sec. XXI.

Dan Lucian Buzea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

CRONICĂ
Chronicle

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cronica activității Muzeului Carpaților Răsăriteni, pe anii 2004 - 2005

Participări la acțiuni științifice

Anul 2004

* Simpozionul Internațional *"Cucuteni 120 ani de cercetări. Timpul bilanțului"*. Piatra Neamț, 24-26 noiembrie 2004.

- Dan Buzea, Lazarovici Gheorghe: *"The Pottery Characteristics from Păuleni"*.

* Colocviul științific internațional *"Arheologia pre- și protoistorică a sării"*, 24-26 noiembrie.

- V. Cavruc, A.F. Harding, D. Buzea: *"Exploatarea preindustrială a sării în estul Transilvaniei"*

* *"Permanență și continuitate în spațiul cultural Hunedorean"*, Hunedoara 16 Octombrie 2004.

- Dan Buzea: *"Așezarea preistorică de la Păuleni Ciuc - Ciomortan, jud. Harghita"*.

* Sesiunea de comunicări științifice: *"Preocupări recente în cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural național. Ediția a III-a. 70 de ani de la deschiderea primelor expoziții de bază de arheologie - istorie și etnografie"*. Târgu Mureș, 19-20 Noiembrie 2004.

- Chiricescu Andrea: *"Prima școală confesională ortodoxă din Sfântu Gheorghe"*.

* Sesiunea națională de comunicări științifice *"Românii în sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație"*. Ediția a X-a, Miercurea Ciuc - Muzeul Oltului și Mureșului Superior, 24-26 septembrie 2004, organizată de Muzeul Carpaților Răsăriteni, Centrul Ecleziastic de Documentare Mitropolit Nicolae Colan, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Arhivele Naționale, Direcția Județeană Covasna și Direcția Județeană Harghita.

Programul sesiunii

Lucrări în plen:

- Prof. Univ. Dr. Gheorghe Lazarovici, *"Rezultatele și prioritățile cercetării arheologice în Carpații Răsăriteni"*

- acad. Horia Colan, *"Problematica științifică în opera lui Lucian Blaga"*

- dr. Maria Cobianu-Băcanu, *"Statutul de autonomie al Ținutului Secuiesc. Caracteristici și consecințe posibile"*

- pr. prof. univ. Dr. Ilie Moldovan (Universitatea Lucian Blaga, Sibiu), *"Identitatea etnică a poporului român. Formare istorică și afirmare actuală"*

- dr. Ioan Lăcătușu, *"Restaurarea ființei naționale prin Biserică - 10 ani de la înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei"*

- Un crâmpei dramatic din cel de-al doilea război mondial. Episodul de la Aita Seacă (film documentar)

Arheologie

- prof. univ. dr. Sabin Adrian Luca (Univ. Lucian Blaga, Sibiu), *"Probleme ale culturii Starcevo-Criș reflectate în situl arheologic de la Miercurea Sibiului"*

- dr. Marius Ciută (Univ. 1 Decembrie. 1918, Alba Iulia), *"Noi descoperiri preistorice de la Șeușa, jud. Alba"*

- prof. univ. Dr. Gheorghe Lazarovici (Univ. Eftimie Murgu, Reșița), Drd. Dan Lucian Buzea (Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe), *"Locuirea eneolitică de la Păuleni Ciomortan"*

- dr. Valeriu Cavruc, drd. Dan Buzea, Asztalos Istvan (Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe), *"Vestigii preistorice la Olteni, jud. Covasna. Vestigii din perioada post-romană de la Olteni - Cariera de nisip"*

- dr. Viorica Crișan (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj Napoca), drd. Cristina Mariana Popescu (Univ. Babeș Bolyai, Cluj Napoca), *"Noile cercetări în Cetatea Dacică de la Covasna"*

- drd. Cristina Mariana Popescu (Univ. Babeș Bolyai, Cluj Napoca), *"Aspecte privind meșteșugul olăritului în Dacia Pre-Romană"*

- drd. Victor Sibianu (Colegiul Național Mihai Viteazul, Sfântu Gheorghe), *"Importurile monetare romane în estul Transilvaniei"*

- asist. Alexandru Sonoc (Univ. Lucian Blaga, Sibiu), *"Noi puncte de vedere asupra datării și atribuirii etnoculturale a mormintelor de la Cuci-Hotarul Orosiei, jud. Mureș"*

- dr. Valeriu Cavruc (Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe), *"Arheologia sării în spațiul Carpato-Dunărean. Stadiul cercetării și probleme metodologice"*.

Istorie laică

- Aurelian Armășelu, Bogdan Popovici (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Brașov), *"Concurența economică între arealul Brașov și târgurile din Secuime (în secolele XVI - XIX)"*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

- Vasile Lechințan (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Cluj), *"Date inedite despre românii din Scaunul Odorhei în sec. XVIII"*

- Liviu Boar (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Mureș), *"Contribuții la istoria formării elitelor românești din fostele Scaune Ciuc, Giurgiu și Cașin în sec. XIX"*

- Elisabeta Marin (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Brașov), *"Documente referitoare la zona actualului județ Hargita aflate în păstrare la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Brașov"*

- Ștefan Cervatiuc (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Botoșani), *"Procesul memorandiștilor relatat în gazeta proprie de un martor ocular - jurnalistul botoșenean Scipione Bădescu"*

- Gheorghe Popa (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Teleorman), *"Relațiile orașului Turnu-Măgurele cu Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, reflectate în documentele de stare civilă"*

- dr. Anton Coșa, Gherghe Bejan (Asociația romano-catolicilor "Dumitru Mărtinaș", Bacău), titlu rezervat

- dr. Traian Bosoancă (Muzeul Județean de Istorie Mureș, Târgu-Mureș), titlu rezervat

- Alexandru Porțeanu (Academia Română), *"Comemorarea lui Ștefan cel Mare în 1904 în Transilvania"*

- Valentin Istrate (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Harghita), *"Gimnaziul de fete Anastasia Șaguna din Odorhei"*

- Constantin I. Stan (Univ. Dunărea de Jos, Galați), *"Relațiile lui Vasile Stroescu cu Elie Miron Cristea"*

- Dan Baicu (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Covasna), *"Valoarea documentară a fondului «Legiunea de jandarmi Trei Scaune» pentru perioada interbelică"*

- Cristian Crișan, Adina Forfică (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Covasna), *"Chestionar cu valoare monografică din 1937, întocmit de preotul Valer Langa, referitor la localitățile din Plasa Buzăul Ardelean"*

- prof. Costel Cristian Lazăr (Liceul Teoretic "O. C. Tăslăuanu", Toplița), titlu rezervat

- prof. Ilie Șandru (Liceul Teoretic "O. C. Tăslăuanu", Toplița), *"Vasile Netea și Mureșul superior"*

- Radu Ștefănescu (Muzeul Județean de Istorie, Brașov) - titlu rezervat

- prof. drd. Luminița Cornea (Colegiul Național "Mihai Viteazul", Sfântu Gheorghe), *"Revista ECOU - istoric, realizări și perspective"*

Istorie bisericească

- Vilică Munteanu, *"Circulația cărții religioase în sec. XVIII - XIX - factor de afirmare a unității românilor din cele trei provincii"*

- Alexiu Tatu, *"Documente din sec. XV-XX referitoare la biserica ortodoxă din zona Sibiului, aflate în fondul documentar al arhivei sibiene"*

- Ioana Cristache Panait (Institutul de Isorie a Artei, București), *"Logofătul Matei Voilăeanu, copist și zugrav în estul Transilvaniei (sec. XVIII)"*

- Maria Băilă (Școala generală "Váradi Jozsef", Sf. Gheorghe), *"Biserică și societate în fostul județ Trei Scaune (1750-1850)"*

- Alexandru Gaiță, *"File din istoria Episcopiei - Buzău"*

- Florin Tălmăcian, *"Efectele uniației în sud-estul Transilvaniei"*

- pr. Florin Tohăneanu (Protopopiatul Ortodox Sf. Gheorghe), *"Preoții martiri Dionisie Șova de la Mânăstirea Făgețel și Aurel Negoescu (Neagovici) de la Întorsura Buzăului"*

- Elena Mihu, *"Procesul preotului Vasile Rotaru din Sângeorgiu de Pădure, în toamna anului 1848"*

- Olteanu Giani, *"Ajutorul oferit de bisericile brăilene (în special de Biserica Sf. Paraschiva) locașurilor de cult din Transilvania, Moldova și Muntenia"*

- Angela Pop, *"Locul și rolul bisericii în viața comunităților din Dobrogea de sud"*

- Ana Dobrean (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Harghita), *"Documente privind biserica românească (unită și neunită) în documentele privind Scaunul Secuiesc Ciuc"*

- Constantin Brătescu, *"Protopopul Andrei Ghidiu - luptător pentru apărarea drepturilor naționale ale românilor bănățeni"*

- Sebastian Pârvu, *"Elemente de istorie bisericească locală din județul Covasna în secolul al XIX-lea"*

Etnografie-sociologie

- drd. Mihail Gorgoi (Ministerul Culturii și Cultelor), titlu rezervat

- Morar Drăghici Dorina (Liceul "Octavian Goga", Miercurea Ciuc), *"Livezi, pagini de etnografie"*

- Mihai Camilar (Muzeul Gura Humorului, Botoșani), *"Considerații etnografice asupra huțulilor din Carpații Nordici"*

- dr. Valer Pop (Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș), *"Ioan Maloș - Cercetător al culturii populare din zona Reghinului"*

- drd. Victor Sibianu, *"Bisericile de lemn din Covasna și comunitățile lor"*- (film documentar, foto pe CD)

- prof. Mihai Camilar (Muzeul Etnografic

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Gura Humorului), *"Confluențe etno-culturale moldo-ardelenești"*

- prof. drd. Florina Vaipan (Odorheiu Secuiesc), *"Nunta la românii și maghiarii din zona Mureș-Harghita"*

- prof. Florina Matei-Truță (Colegiul Național Mihai Eminescu, Toplița), *"Însemnări despre folclorul românesc din zona Toplița: Muzica de joc"*

- prof. Doina Dobrean (Grupul Școlar "Miron Cristea", Subcetate), *"Valori expresive ale graiului din localitatea Subcetate"*

- drd. Dorel Marc (Muzeul Oltului și Mureșului Superior, Miercurea Ciuc), *"Sisteme pastorale în zona Munților Călimani și în zona Brețcu - Covasna"*

- Zorel Suciu (Muzeul Etnografic Toplița), *"Cimitirul de familie din Valea Mureșului Superior"*

- Doina Ciobanu (Muzeul Județean Buzău), *"Chihlimbarul - bijuterie și elixir"*

- prof. Nicolae Bucur (Liceul Economic, Miercurea Ciuc), titlu rezervat

- prof. Maria Bucur (Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș), titlu rezervat

- Lily Rain (Institutul de Sociologie al Academiei), titlu rezervat

- Constantin Mustață (Radio Cluj), *"Reflectarea problematicii românilor din Covasna și Harghita în mass-media"*

- dr. Ioan Lăcătușu (Arhivele Naționale), *"Proiectul autonomiei Ținutului Secuiesc în dezbaterea Parlamentului României"*

· *"Rotonda de la Araci"*, cu tema *"Memorialul de călătorie în literatura română"*, Casa Romulus Cioflec, Araci, 6-7.11.2004:

- Alexandru Săndulescu, *"Literatură și istorie"*

- Andrei Nestorescu, *"Două jurnale intime de la jumătatea secolului al XIX-lea"*

- Carmen Brăgaru, *"Un ardelean prin lume: Romulus Cioflec"*

- Ligia Ghinea, *"Călătoria - o constantă în activitatea lui Romulus Cioflec"*

- Mariane Iliescu, *"Prezentarea jurnalului de călătorie «Sub soarele polar» de Romulus Cioflec"*

- Luminița Cornea, *"Aspecte pragmatice în memorialele de călătorie ale lui Romulus Cioflec"*.

· Sesiunea științifică anuală a Muzeului Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, 17 - 18 decembrie 2004.

- dr. Valeriu Cavruc, *"Muzeul Carpaților Răsăriteni în anul 2004, la cinci ani de la înființare"*

- prof. Univ. Dr. Gh. Lazarovici (Universitatea Eftimie Murgu, Reșița), dr. Valeriu Cavruc, drd. D. Buzea (MCR), *"Contribuțiile cercetărilor de la Păuleni-Ciomortan la cunoașterea preistoriei din zona Carpații Răsăriteni"*

- dr. Viorica Crișan, MNIT, *"Cetatea dacică Covasna. Stadiul și perspectivele cercetării"*

- dr. V. Cavruc, drd. Dan Buzea, MCR, *"Noi cercetări în așezarea Olteni - Nisipărie"*

- dr. Valeriu Cavruc, drd. D. Buzea, MCR, *"Noi cercetări din estul Transilvaniei privind exploatarea preindustrială a sării"*

- drd. Dorel Marc, Andrea Chiricescu, MCR, *"Noi cercetări etnografice pe teritoriul județelor Harghita și Covasna"*

- dr. Ioan Lăcătușu, Arhivele Naționale, drd. Dorel Marc, Andrea Chiricescu, MCR, *"Prima școală românească din Sfântu Gheorghe. Stadiul cercetării și perspectivele valorificării muzeale"*

- Denisa Buzatu (S.C.Ildet Impex S.R.L), Mirela Cotruță (MCR), *"Restaurarea și conservarea patrimoniului Muzeului Carpaților Răsăriteni în anul 2004"*

- Liliana Lazea (MCR), *"Evidența și clasarea patrimoniului Muzeului Carpaților Răsăriteni în 2004"*

- drd. Marc Dorel (MCR), *"Valorificarea patrimoniului cultural al Muzeului Carpaților Răsăriteni în 2004"*

- dr. Valeriu Cavruc, *"Proiecte culturale pentru anul 2005"*

Anul 2005

* *"Cultura și civilizația românilor și minorităților naționale din județul Hunedoara"*. Cercetările istorico-arheologice. Hunedoara, jud. Hunedoara. Perioada: 13 octombrie 2005.

- Dan Buzea: *"Istoricul cercetărilor arheologice din zona localității Olteni, jud. Covasna"*.

* *"Permanență și continuitate în spațiul Hunedorean"*. Castelul Corvineștilor, jud. Hunedoara. 14-15 octombrie 2005.

- Dan Buzea: *"Cercetările preventive de la Olteni «Cariera de nisip», jud. Covasna 2001-2005"*

* *"Sesiunea științifică a muzeelor de etnografie și artă populară"*. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea. 10-13 noiembrie 2005.

- Dr. Dorinel Ichim: *"Noi cercetări etnografice privind exploatarea preindustrială a sării în estul Transilvaniei, zona Reghin, județul Mureș"*.

* *"Târgul anual de expoziții muzeale"*. Muzeul Județean de Istorie Brașov. 29 - 30 noiembrie 2005.

- Dr. Valeriu Cavruc: *"Proiect de expoziție tematică: Sarea și omul în Carpații Răsăriteni"*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

* *"Rotonda literară de la Araci"*. Întâlnire cu scriitori brașoveni; lansarea volumelor de poezie *Triptic spiritual* de Anthonia Amatti, *Poezii* de Radu Selejan, ediție îngrijită de Ana Selejan. Casa memorială "Romulus Cioflec" din Araci, Sâmbătă, 10 septembrie 2005;

* Sesiunea națională de comunicări științifice *"Românii în sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație"*. Ediția a XI-a, Miercurea Ciuc - Muzeul Oltului și Mureșului Superior, 23-24 septembrie 2005, organizată de Muzeul Carpaților Răsăriteni, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Arhivele Naționale, Direcția Județeană Covasna și Direcția Județeană Harghita.

Programul sesiunii:

Lucrări în plen

- Ioana Cristache-Panait, Institutul de Istoria Artei, București, *"Augustin Paul de la Letca - iubirea sa de neam și legăturile cu estul Transilvaniei"*

- prof. univ. dr. Dumitru Șandru, Iași, *"Administrația din nord-estul Transilvaniei de după 23 august 1944"*

- pr. prof. univ. dr. Ilie Moldovan, Facultatea de teologie ortodoxă "Andrei Șaguna", Sibiu, *"Regenerarea vieții satului românesc în contextul globalizării contemporane"*

- drd. Codrina Șandru, Universitatea "Transilvania", Brașov, *"Rețele sociale ale elitelor locale în Harghita și Covasna"*

- Angela Bârsan, Asociația Comunitară a Românilor din Miercurea-Ciuc, *"Puterea simbolică - o cale de revigorare a comunității românești din județele Covasna și Harghita"*

- dr. Maria Cobianu-Băcanu, Institutul de Sociologie al Academiei Române București, *"Aspecte ale contactului dintre culturi în Covasna și Harghita"*

- dr. Ioan Lăcătușu, Arhivele Naționale, Centrul Eclesiastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sf. Gheorghe, *"Mitropolitul Antonie Plămădeală și credincioșii români din Arcul Intracarpatic"*

- dr. Valeriu Cavruc, Muzeul Carpaților Răsăriteni Sf. Gheorghe, *"Muzeul Carpaților Răsăriteni în preajma unui deceniu de la înființare"*

- prof. Sorin Apan, Brașov, *"Recuperarea patrimoniului cultural național. Încondeierea ouălor în zona etnografică Bran"* (film documentar, regizor Mihai Anton).

Istorie

Secțiunea de Istorie I:

- Codruța Mihailovici, Arhivele Naționale, București, *"Jurnalul de călătorie al împăratului Josif al II-lea, în Transilvania (1773)"*

- Vasile Lechințan, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale -în continuare DJAN-Cluj, *"Români în procese judecătorești la Scaunul de judecată Odorhei, în seolul al XVIII-lea"*

- Raluca Tudoran, Sf. Gheorghe, *"Conscripția de la 1785 în Trei Scaune"*

- Szabo Arthur, Reghin, *"Aspecte privind prima școală românească din Reghinul săsesc - interferențe etno-culturale în perioada dualistă"*

- dr. Anton Coșa, Ing. Gheorghe Bejan, Asociația Romano-Catolicilor "Dumitru Mărtinaș", Bacău, *"Interferențe istorico-culturale între sud-estul Transilvaniei și Moldova: Romano-catolicii moldoveni"*

- Moldovan Peter, DJAN Mureș, *"Organizarea și funcționarea Gărzii Naționale din Târgu Mureș în anul revoluționar 1848"*

- Banyai Daniel, DJAN Harghita, *"Sigiliile austriece din prima jumătate a secolului al XIX-lea și istoria artei"*

- prof. Nicu Vrabie, Colegiul Național Octavian Goga, Miercurea-Ciuc, *"Viața culturală a comunei Voșlobeni, județul Harghita în perspectiva timpului"*

- prof. Ilie Șandru, Toplița, *"Considerații asupra originii nord mureșene a lui Grigore Ciubuc, clopotarul de la Mânăstirea Neamțului (sec XIX)"*

- prof. Valer Vodă, Toplița, *"Dimensiuni ale procesului de maghiarizare a românilor din sud-estul Transilvaniei"*

- Silviu Ionaș, DJAN Alba, *"Românii din fostele scaune secuiești în documentele fondului arhivistic «Mitropolia greco-catolică Blaj»"*.

Secțiunea de Istorie II:

- prof. Alexiu Tatu, DJAN Sibiu, *"Obiective ale ASTREI în perioada interbelică, în sud-estul Transilvaniei"*

- Valentin Istrate, DJAN Harghita, *"Banca Populară «Speranța» din Joseni în perioada interbelică"*

- prof. Vasile Stancu, Școala Generală "Nicolae Colan", Sf. Gheorghe, *"Activitatea organizației «Straja Țării» din județul Trei Scaune reflectată în Buletinul «Astra» al Despărțământului Central al Județului Trei Scaune"*

- drd. Alin Spânu, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București, *"Serviciul Special de Informații atenționează: Revizionism maghiar sub cupola Bisericii (1941)"*

- Comisar-șef Marian Nencescu, Ministerul Administrației și Internelor, București, *"Monumente commemorative din județele Harghita și*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Covasna - mărturii ale sacrificiului personalului Ministerului Administrației și Internelor"

- Cornel Scafes, Societatea "Cultul Eroilor", București, *"Un monument uitat: Cimitirul de onoare de la Mircea Vodă, Constanța"*

- Daniel Talambă, Arhivele Naționale, București, *"Relațiile dintre români și maghiari în contextul transformărilor politice, economice și sociale din România, în perioada 1944-1948"*

- dr. Dorin Ioan Rus, Muzeul Județean Mureș, *Preocupări istoriografice ale publicației Der Sihihnemwerk - 1956-1962*;

- mr. drd. Petre Opriș, Serviciul de Protecție și Pază, București, *"Armata Română și aplicațiile militare ale organizației Tratatului de la Varșovia desfășurate în Peninsula Balcanică"*

- Adina Fofircă, DJAN Covasna, *"Noile steme ale județului Covasna. Studiu de caz"*

Secțiunea de Istorie Bisericească:

- Elena Mihu, Muzeul Județean Mureș, *"Nicolae Ghiojda protopop ortodox al Sighișoarei la anul 1848-18949"*

- prof. dr. Liviu Boar, DJAN Mureș, *"Dascăli și preoți români din Secuime în sec. al XIX-lea"*

- prof. Milandolina-Beatrice Dobozi, DJAN Mureș, *"Contribuții istorico-demografice privind Parohia Ortodoxă Toplița - sec. al XIX-lea"*

- Ana Hâncu, Muzeul Județean Mureș, *"Aspecte privind situația economică a preoților români la jumătatea secolului al XIX-lea"*

- Ana Grama, Muzeul ASTRA, Sibiu, *"Societatea de lectură "Andrei Șaguna", un cenaclu literar politic al viitorilor «dascăli ai poporului». Episodul Elie Miron Cristea"*

- col. (r) Dumitru Stavarache, București, *"Preoți din Transilvania în Marea Unire de la 1918"*

- prof. univ. dr. Aurel Pentelescu, Conf. Univ. Dr. Gavril Preda, București, *"Justinian Teculescu - primul episcop al Armatei Române. Documente inedite"*

- pr. drd. Petru Pinca, Blaj, *"Episcopul Justinian Teculescu - din viața și activitatea sa"*

- prof. Costel Cristian Lazăr, Toplița, *"Contribuții la istoria vieții bisericești din Voșlobeni"*

- prof. drd. Luminița Cornea, Sf. Gheorghe, *"Începuturile poeziei culte românești sub semnul sfinței mitropolitului Dosoftei"*

- Adrian Nicolae Petcu, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București, *"Preotul martir Aurel Negoescu"*

Etnografie-sociologie

- prof. univ. dr. Constantin Catrina, Universitatea "Transilvania", Brașov, *"Folcloristul N.I. Dumitrașcu"*

- prof. Ioan Oancea, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, *"Despre necesitatea unei sporite preocupări pentru prezentarea valorilor spiritualității creștine românești din județele Harghita și Covasna"*

- pr. prof. univ. dr. Ilie Moldovan, Facultatea de Teologie Ortodoxă "Andrei Șaguna", Sibiu, *"Pământul românesc - biserică carpatică pe ape"*;

- prof. drd. Nicolae Boaru, Biblioteca Județeană Nicolae Iorga, Ploiești, *"Despre formula sufletească a românilor"*

- dr. Valeriu Cavruc, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, *"Câteva crâmpeie privind transhumanța românească în Crimeea"*

- Andrea Chiricescu, dr. Dorinel Ichim, drd. Dorel Marc, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, *"Noi cercetări etnografice în zona Brețcu: Poiana Sărată"*

- drd. Dorel Marc, Muzeul Mureșului și Oltului Superior, Miercurea-Ciuc, *"Tehnică și decor în arhitectura tradițională a Mureșului Superior. Studiu comparativ"*

- prof. Constantin Costea, Inspectoratul Școlar Județean Harghita, *"Obiceiul nunții la Vidacut"*

- prof. Florina Vaipan, Liceul Marin Preda, Odorheiu Secuiesc, titlu rezervat

- prof. Felicia Avram, Sibiu, *"Etnologul Vasile Avram - Restituiri"*

- Petru Istrate, Brașov, *"Puterea tradiției. Junii Brașovului"*

- dr. Ioan Lăcătușu, Arhivele Naționale, Centrul Eclesiastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sf. Gheorghe, *"Istoria românilor refelectată în mass-media de limbă maghiară din județele Covasna și Harghita"*

- prof. dr. Florina Truță, Toplița, *"Repere geografice, istorice și demografice ale zonei Toplița"*

- prof. Dan Tănasă, Sf. Gheorghe, *"Aspecte ale educației multiculturale în liceele din Sfântu Gheorghe"*

- pr. Ioan Tămaș, Parohia Ortodoxă Vâlcele, *"Sfânta Cruce în spiritualitatea românească; Cimitirul vesel de la Săpânța - o blasfemie adusă Sfintei Cruci"*

- prof. Doina Dobrean, Liceul Miron Cristea, Subcetate, jud. Harghita, *"Subcetate - Harghita. Etnografie în imagini"*

- prof. Zorel Suciu, Muzeul Etnografic Toplița, titlu rezervat

* Sesiunea științifică anuală a Muzeului Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, 26-27 noiembrie 2005.

Programul sesiunii:

Arheologie

- prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici, drd.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Dan Buzea, *"Cultura Ariușd în lumina cercetărilor de la Păuleni - Ciomortan, jud. Harghita"*

- dr. Valeriu Cavruc, drd. Dan Buzea, *"Cercetările arheologice preventive de la Olteni - Cariera de nisip, jud. Covasna"*

- drd. Dan Buzea, *"Metode de exploatare a silexului din zona Depresiunii Întorsura Buzăului, punctul Gâlma Roate, satul Ciumernec"*- Film

- dr. Lucian Vaida, *"Brățări celtice în descoperirile din nord-estul Transilvaniei, din secolele IV - II î.e.n."*

- dr. Viorica Crișan, dr. Valeriu Sârbu, drd. Cristina Popescu, *"Covasna - Cetatea Zânelor. Cercetările din anul 2005"*

- prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici, drd. Dorel Marc, *"Sanctuarele naturale de la Ditrău și altele"*

Muzeologie

- prof. univ. dr. Ioan Opriș, *"Muzee la început de Mileniu III"*

- dr. Bartók Botond, *"Protecția patrimoniului arheologic conform legilor actuale în vigoare - Obligativitate sau necesitate?"*

- dr. Ligia Fulga, *"Reprezentativitatea patrimoniului etnologic din România în muzeele de profil"*

- drd. Mihai Gorgoi, *"De ce Muzeul Carpaților Răsăriteni trebuie să fie un muzeu național?"*

- dr. Ioan Lăcătușu, *"Priorități privind valorificarea documentelor deținute de Arhivele Naționale prin proiectul de parteneriat cu Muzeul Carpaților Răsăriteni"*

- prof. dr. Dorinel Ichim, prof. drd. Dorel Marc, Andrea Chiricescu, *"Cercetări etnografice la Poiana Sărată și amenajarea muzeului"*

- prof. Luminița Cornea, *"Iustinian Teculescu - o temă de preocupare pentru Muzeul Carpaților Răsăriteni"*

* Colocviul *"Stadiul și metode de cercetare a exploatării preindustriale a sării în arealul Carpaților Răsăriteni"*

- dr. Ioan Chintăuan, *"Zonele salifere accesibile exploatării neindustriale din Vestul Carpaților Orientali"*

- dr. Valeriu Cavruc, drd. Dan Buzea, *"Mărturiile privind exploatarea sării în Estul Transilvaniei din Preistorie până în Perioada Romană"*

- dr. Ioan Chintăuan, *"Troaca folosită la obținerea sării din apă sărată de la Figa, jud. Bistrița - Năsăud"*

- prof. drd. Dorel Marc, Livia Marc, *"Cercetare etnografică privind comerțul popular cu sare în zona Mureșului Superior"*

- prof. dr. Dorinel Ichim, Andrea Chiricescu, *"Noi cercetări etnografice privind exploatarea preindustrială a sării în estul Transilvaniei, zona Reghin, județul Mureș"*

- dr. Gheorghe Dumitroaia, *"Exploatarea preistorică a sării în Moldova Subcarpatică"*

- dr. Doina Ciobanu, *"Exploatarea populară a sării în Carpații de Curbură"*

Editarea de lucrări și publicații

Anul 2004

* *Angustia 8/2004*, anuarul Muzeului Carpaților Răsăriteni și a al Centrului Eclesiastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan". Redactori responsabili: Dr. Ioan Lăcătușu, Violeta Pătrunjel; secretari de redacție: Liliana Lazea, Marius Dănilă.

Articole

apărute în diverse publicații științifice

Anul 2004

* Cavruc, Valeriu, *"Câteva precizări privind perioada timpurie a epocii bronzului din sud-estul Transilvaniei"*. În: *Memoria Antiquitatis*, XXIII, Piatra Neamț: 2004. p. 265-275.

* Cavruc, Valeriu, *"Despre reconstituirea proceselor etnice în arheologie"*. În: *Studii de istorie veche și medievală. Omagiu profesorului Gheorghe Postică*, Chișinău, 2004.

* Cavruc, Valeriu; Buzea, Dan, *"Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni «Cariera de nisip»"*, În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2003*

* Cavruc, Valeriu; Lazarovici, Gheorghe; Buzea, Dan. *"Săpăturile arheologice de la Păuleni. Campania 2003"*. În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2003*

* Buzea, Dan, *"Obiecte din metal descoperite în așezarea preistorică de la Păuleni Ciuc - Ciomortan, jud. Harghita"*, În: *Studii și Comunicări Științifice. Omagiu profesorului Sabin Adrian Luca*. Hunedoara: 2004. p. 113-123

* Lazarovici, Gheorghe; Buzea, Dan, *"The Pottery Characteristics from Păuleni"*, În: *Rezultatele comunicărilor colocviilor internaționale*, Piatra Neamț, 2004, p. 57-59.

* Cavruc, Valeriu; Harding, Anthony; Buzea, Dan, *"The Pre-industrial Exploitation of Salt in Eastern Transylvania"*, În: *Rezultatele comunicărilor colocviilor internaționale*, Piatra Neamț, 2004, p. 99-102.

* Cavruc, Valeriu; Lazarovici, Gheorghe;

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Buzea, Dan, *"Descoperirile eneolitice de la Păuleni Ciuc - Ciomortan, jud. Harghita. Campania 2004"*. În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2004*

* Cavruc, Valeriu; Buzea, Dan, *"Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni «Cariera de nisip»"*. În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2004.*

Anul 2005

* Cavruc, Valeriu, *"Some Eneolithic and Bronze Age Funeral Evidence on the Salt Exchange Routs in South-East Transylvania"*. În: *Mousaios* X. Buzău: 2005. p. 325 - 351

* Cavruc, Valeriu, *"The Ciomortan Group in the Light of new Researches"*. În: *Marmația* 8. Baia Mare: 2005. p. 81 - 123

Cercetări de teren - arheologie

Anul 2004

A. Cercetări de teren

* *Olteni Nord - "Vármegye"*, jud. Covasna - aprilie, iulie, septembrie. Colectiv: Dan Buzea. Periegheze în așezarea culturii Cucuteni-Ariușd. Cu această ocazie au fost descoperite materiale arheologice formate din fragmente ceramice pictate, piese din piatră, os și lut ars.

* *Olteni Nord - Bodoc "Cetatea Fetii - Leánykavár"*, jud. Covasna - iulie. Colectiv: Dan Buzea. Periegheză în așezarea culturii Cucuteni-Ariușd, situată pe malul stâng al Oltului. A fost recoltat material arheologic modest, compus din fragmente ceramice, ce au intrat în patrimoniul M.C.R.

* *Sfântu Gheorghe Nord*, jud. Covasna - mai. Colectiv: Valeriu Cavruc, Marian Bobei. Așezarea se află situată la cca. 500 m nord de orașul Sfântu Gheorghe, de ambele părți ale DN - 12, Brașov - Miercurea Ciuc, pe o terasă joasă de pe malul drept al Oltului. Au fost efectuate cercetări de teren în zona șanțului excavat în scopul înlocuirii cablului telefonic, ocazie cu care a fost recoltat material arheologic bogat, în special ceramică din perioada Hallstattiană și medievală târzie. Materialul arheologic se află în patrimoniul M.C.R.

* *Sfântu Gheorghe Nord "Câmpul Gării"*, jud. Covasna - iulie. Colectiv: Marian Bobei, Costel Cioancă. Așezarea se află pe o terasă înaltă neinundabilă, amplasată pe malul stâng al Otului, în spatele UM - Vânători de munte. Cu această ocazie a fost descoperit material arheologic datând din neolitic, eneolitic, perioada de tranziție, epoca bronzului și epoca fierului. Materialul arheologic se află în patrimoniul M.C.R.

* *Chilieni Sud*, jud. Covasna - septembrie. Colectiv: Dan Buzea. A fost efectuată o cercetare de teren în imediata apropiere a DN12, pe partea dreaptă a drumului, la intrarea în comuna Chilieni, la intersecția acestuia cu drumul județean Ozun - Sfântu Gheorghe. La suprafața terenului nu au fost descoperite materiale arheologice.

B. Șantiere arheologice preventive

* *Olteni Sud "Cariera de nisip"*, jud. Covasna. Responsabil: Valeriu Cavruc. Colectiv: Dan Buzea, Istvan Asztalos, Marian Bobei, Costel Cioancă, Mirela Cotruță, Andrea Chiricescu, Luca Răzvan. Perioada: februarie - noiembrie.

S-au efectuat săpături arheologice preventive, la sud de locul în care s-au desfășurat cercetările din anii 2001-2003. Cu această ocazie au fost cercetate 273 complexe arheologice, din care: 260 gropi menajere; 6 locuințe și 7 complexe reprezentând construcții de suprafață. Totodată au fost cercetate și 150 gropi de stâlp, ce aparțin diferitelor perioade de locuire a așezării. Au fost cercetate complexe arheologice datând din: eneolitic, 1 groapă menajeră; perioada finală a epocii bronzului, Cultura Noua, îi aparțin 117 gropi menajere; Latene dacic, 3 gropi menajere; complexe din Sec. IV. - Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov, sunt reprezentate de 6 locuințe semi-adâncite (unele cu vetre pietrar și cuptoare) și 45 gropi menajere precum și 1 complex de suprafață ce are trei cuptoare. Materialul arheologic descoperit a fost înregistrat în Registrul de Inventar al M.C.R, cu cca. 2500 numere, din care peste 300 piese speciale.

* *Coșeni Nord*, jud. Covasna - iunie, Colectiv: Dan Buzea. Au fost efectuate două sondaje arheologice, cu o suprafață totală de 20 mp, pe lunca inun-dabilă situată pe malul stâng al Oltului, la cca. 500 m vest de DN12 Brașov - Miercurea Ciuc și 1 km sud de comuna Chilieni. Pe acest teren urma să se amenajeze un lac de pescuit pentru amatori. În urma acestor sondaje arheologice, nu au fost descoperite materiale arheologice.

C. Șantiere arheologice sistematice

* *Păuleni Ciuc - Ciomortan "Dâmbul Cetății"* - jud. Harghita. Perioada: 29 iulie - 05 septembrie Responsabil: Valeriu Cavruc; Colectiv: Dan Buzea, Mirela Cotruță (MCR); Gheorghe Lazarovici (Universitatea Lucian Blaga, Sibiu)

Au fost cercetate complexe arheologice aparținând locuirii eneolitice, culturii Cucuteni

www.cimec.ro / www.mncr.ro

-Ariușd. În această campanie au fost definite 3 niveluri eneoltice de locuire definite după cum urmează: Nivelul eneolitic I corespunde fazei Cucuteni - Ariușd A1. El se caracterizează prin ceramica neagră bine lustruită. Acestui nivel îi apartine complexul (Cmp.) 17. A fost observat și un nivel intermediar denumit nivel eneolitic I / II, care însă nu este foarte clar definit. Acestui nivel îi aparțin Cmp. 18 și Cmp. 19, ambele în curs de cercetare. Nivelul eneolitic II corespunde fazei Cucuteni-Ariușd A2-3. Acest nivel se caracterizează prin ceramica uzuală decorată cu barbotină organizată, prin ceramica semifină și fină pictată, canelată sau incizată cu variate motive. Acestui nivel îi aparțin locuințele (Loc.) 5, 5A și 21. Locuința 5, este una de mari dimensiuni ce era prevăzută cu platformă și podină suspendată. Podina a fost construită din bârne despicate peste care s-a aplicat apoi lipitura formată din nisip în amestec cu resturi vegetale. Locuința 21, este de formă patrulateră cu colțurile ușor rotunjite, este semiadâncită și are podina din pietriș local. Inventarul acestei locuințe este sărac. Nivelul eneolitic III corespunde unei etape finale a fazei Cucuteni - Ariușd A. Ceramica pictată reprezintă aici o aparitie extrem de rară. Acestui nivel îi aparțin Loc. 4, 6, 11, 12, precum și Cmp. 16. Au fost descoperite, inventariate și introduse în Registrul de Inventar al M.C.R, cca. 500 numere. Patrimoniul muzeului s-a îmbunătățit cu materiale arheologice, în special vase ceramice întregi și întregibile, piese din lut, os, corn, piatră și cupru.

* *Șantierul Arheologic "Cetatea Zânelor"*- Covasna. Organizator: Muzeul Carpaților Răsăriteni; Muzeul Național de Istorie a Trasilvaniei, Muzeul Brăilei. Coordonatori: Dr. Valeriu Sârbu, Dr. Viorica Crișan. Perioada: 10 iunie - 20 iulie 2005.

Cetatea dacică, denumită de localnici Cetatea Zânelor sau Muntele Cetății (cota 960 m), situată între Pârâul Cetății și Pârâul Mișca, este înconjurată din trei părți de piscuri mai înalte care-i asigurau protecția, atât în fața inamicului, cât și a vicisitudinilor naturii. Pantele de V și de NV ale muntelui coboară în Valea Covasnei având o largă deschidere spre zona depresionară. Pe această parte, dar și spre S, se observă mai multe terase (patru fortificate și alte câteva, mai mici, fără urme de fortificare) tăiate în stâncă și amenajate din antichitate. Spre NE și E pantele muntelui sunt abrupte, pe alocuri sub forma unor pereți de stâncă, aproape imposibil de urcat.

Cercetările din anul 2004 s-au concentrat asupra turnului platformă, prin delimitarea înspre est a laturii dinspre pantă. Este cu totul remarcabil că măsura laturii dinspre pantă, 8,85 metri, este egală cu măsura laturii perpendiculare vestice (degajată în campaniile anterioare). Prin urmare, turnul platformă, în faza sa finală de existență, era ridicat pe plan pătrat.

Anul 2005

A. Cercetări de teren

* *Cercetări de teren în zona localității Sfântu Gheorghe - Coșeni*, jud. Covasna. Perioada: 02 apr.- 10 apr. ; 20 oct.- 30 oct. Colectiv: Dan Buzea. Cercetări de teren în zona unde urmează a fi deschisă o carieră de pietriș și nisip. Nu au fost identificate urme de cultură materială.

* *Cercetări de teren în zona localității Chichiș*, jud. Covasna. Perioada: 03 sept.- 05 sept.; 08 sept.- 15 sept. Colectiv: Dan Buzea. Cercetări de teren în zona unde urmează a fi deschis un parc pentru mașini agricole. Nu au fost identificate urme de cultură materială.

* *Cercetări arheologice de teren în zona localității Arcuș*, jud. Covasna. Perioada: 26 martie. Colectiv: Dan Buzea. Cu ocazia acestor cercetări au fost descoperite materiale arheologice ce datează din mai multe perioade: perioada de tranziție, epoca bronzului și prima vârstă a epocii fierului. Așezarea se află pe prima terasă a pârâului Arcuș, pe malul stâng, la cca. 500 m sud, sud-est de Centrul de cultură Arcuș. Materialul arheologic se află în patrimoniul M.C.R.

* *Cercetări arheologice de teren în zona localităților Bistrița și Năsăud*. Proiectul: *"Exploatarea preindustrială a sării în Bazinul Carpatic"*.

Perioada: 17 oct. - 23 oct. Colectiv: Valeriu Cavruc, Dan Buzea, Lucian Vaida, Cătălin Bojică. Cu această ocazie au fost cercetate mai multe zone bogate în surse de sare dar și cu ape sărate. Unele dintre acesea sunt cunoscute în literatura de specialitate și au fost luate date GPS. Cercetarea s-a desfășurat în jurul localităților: Săsarm, Chiuza, Beclean, Dumbrăvița, Ilișua, Nimigea, Florești, Mintiu, Tăure, Cepari și Liviu Rebreanu. Pentru fiecare localitate au fost luate mai multe puncte GPS și, acolo unde a fost cazul, s-au descris unele obiective etnografice. Din punct de vedere arheologic, cea mai importantă descoperire o reprezintă zona fântânii și izvoarelor sărate de la Săsarm - Chiuza, unde au fost descoperite 4 complexe arheologice (posibil bordeie, locuințe sau complexe rituale) în care a fost descoperit material arheologic bogat, reprezentat în primul rând de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ceramică, ce datează de la începutul epocii bronzului. Materialul arheologic descoperit se află în patrimoniul M.C.R.

* *Cercetări arheologice de teren în zona localității Ciumernec*, comuna Sita Buzăului *(Gâlmă Roate)* jud. Covasna. Perioada: 20 septembrie. Colectiv: Gheorghe Lazarovici, Magda Lazarovici, Dan Buzea. Cercetarea arheologică s-a desfășurat în zona surselor de silex din punctul Gâlmă Roate (satul a fost mutat jos, în lunca Buzăului, după 1950). Cu această ocazie au fost identificate mai multe surse cu silex ce se poate exploata la suprafața terenului. Aici s-au desfășurat în trecut cercetări arheologice și au fost descoperite așezări ce datează din paleoliticul superior, așa numitele așezări atelier. A fost recoltat mate-rial geologic (silex) ce se află în patrimoniul M.C.R.

* *Cercetări arheologice de teren pe traseul conductei de gaz metan Sândominic-Gheorghieni*, jud. Harghita. Perioada: noiembrie-decembrie. Colectiv: Valeriu Cavruc, Dan Buzea. Cercetările sunt în curs de desfășurare, au fost marcate mai multe zone în funcție de traseul conductei, după cum urmează: 1. Gheorghieni; 2. Valea Strâmbă; 3. Voșlobeni; 4. Izvorul Mureșului; 5. Sândominic. S-a mers pe traseul conductei și pe o distanță de cca. 500 - 1000 m, stânga și dreapta acesteia. Cu această ocazie a fost descoperită o singură piesă de silex (vârf de lamă cu retușe pe o latură), în zona localității Valea Strâmbă, punctul "Dealul Mic", punct necunoscut până acum în literatura arheologică. În restul punctelor menționate nu s-au făcut descoperiri arheologice.

B. Șantiere arheologice

* *Șantierul arheologic Olteni Sud - "Cariera de nisip"*, jud. Covasna. Perioada: 11 apr. - 03 iun. (Situl A); 04 iun. - 28 iul. (Situl B). Colectiv: Valeriu Cavruc, Dan Buzea. În zona Sitului A au fost descoperite 42 de complexe arheologice, în special gropi menajere, din care: 10 din perioada târzie a epocii bronzului - Cultura Noua; 8 din perioada postromană - cultura Sântana de Mureș; 24 - din perioadă nedeterminată. A fost descoperită și o locuință de formă patrulateră, ce datează din sec. IV-III a.Chr, perioada dacică.

În zona Sitului B a fost descoperită o așezare ce datează din neolitic, mil. V a.Chr, aparținând culturilor Boian-Precucuteni(?), Ceramicii liniare cu note muzicale. În această așezare a fost descoperit un mormânt de incinerație ce datează din Latene-ul dacic, sec. IV - III a. Chr. Groapa mormântului este de formă patrulateră cu dimensiunea de 2,9 x 0,9 m, este mărginită pe laturile lungi de bârne de lemn carbonizate. Inventarul este compus dintr-un vas ceramic întreg și alte 3 păstrate fragmentar, alături de fragmentele ceramice s-au găsit resturi de oase umane calcinate.

Urmează a fi cercetate exhaustiv două așezări din două perioade diferite: epoca bronzului târziu, cultura Noua (cea mai mare așezare ca suprafață cercetată în Transilvania); perioada postromană (a adus noi contribuții cu privire la momentul de după părăsirea Daciei de către romani).

Cercetarea așezării neolitice poate aduce noi informații cu privire la momentul pătrunderii purtătorilor culturii Boian în sud-estul Tranilvaniei și contactul acestora cu purtătorii culturii Precucuteni. Mormântul descoperit este important deoarece atestă prezența dacilor în partea de sud-est a Transilvaniei pentru perioada sec. V - IV a. Chr.

* *Șantierul arheologic Covasna - "Cetatea Zânelor"*, jud. Covasna. Organizator: Muzeul Carpaților Răsăriteni; Muzeul Național de Istorie a Trasilvaniei, Muzeul Brăilei. Coordonatori: Dr. Valeriu Sârbu, Dr. Viorica Crișan. Perioada: 10 iunie - 20 iulie. Cercetările arheologice au fost concentrate pe terasa a II-a, și la structura bastionului de formă patrulateră ce apăra cetatea din partea sudică. Sub turnul-platformă au fost descoperite urmele unui alt turn, de dimensiuni mai mari, datând probabil din prima fază a fortificării. Este cea mai importantă cetate dacică din sud-estul Transilvaniei. Cetatea datează din sec. I a. Chr - sec. I p. Chr și a fost distrusă de către romani.

* *Șantierul arheologic Păuleni - Ciomortan*, jud. Harghita. Perioada: 29 iulie - 05 septembrie. Colectiv: Valeriu Cavruc, Dan Buzea, Gheorghe Lazarovici. Cercetarea s-a desfășurat în S.I și au fost studiate două locuințe ce datează din perioada eneolitică aparținând culturii Cucuteni-Ariușd. Acestea aveau podina construită direct pe sol și făcută din bârne despicate în două, trei sau patru laturi, apoi așezate una lângă alta. Peste acestea a fost aplicat un strat de lut. În interiorul uneia din locuințe a fost descoperită și o vatră de foc. Sub podina locuințelor au fost depistate gropile de stâlpi, de la pereți și acoperiș. În interiorul lor a fost descoperit material arheologic bogat.

Cercetările de la Păuleni Ciuc au adus noi informații cu privire la modul de construire a locuințelor de către purtătorii culturii Cucuteni -Ariușd în sud-estul Transilvaniei. Totodată, a fost recoltat un bogat material arheologic

www.cimec.ro / www.mncr.ro

reprezentat de: figurine antropomorfe și zoomorfe; unelte din piatră, os, corn, cupru și vase ceramice.

* *Șantierul arheologic Miercurea Ciuc-Ciuboteni*, jud. Harghita. Perioada: 22 august - 15 septembrie. Colectiv: Valeriu Cavruc, Dan Buzea. Cercetările arheologice au fost concentrate în locurile unde urmează să fie amplasate construcțiile. Acolo unde s-a observat faptul că pământul se află în stare secundară, acesta a fost îndepărtat cu ajutorul excavatorului.

Au fost deschise două suprafețe, S.I (74 mp, deschisă în interiorul piscinei) și S.II (22 mp, deschisă în partea sud-estică a terenului). Stratul de cultură preistoric a fost deranjat de lucrările de construcție a caselor de locuit din perioada modernă.

A fost salvat material arheologic, în special ceramic, ce datează din: perioada mijlocie a epocii bronzului, cultura Wietenberg; prima vârstă a epocii fierului, Hallstatt; perioada modernă.

* *Sondajul arheologic Micfalău*, jud. Covasna. Perioada: 13 iunie - 18 iunie. Colectiv: Valeriu Cavruc, Dan Buzea.

Cercetarea arheologică s-a realizat prin deschiderea a două sondaje de verificare stratigrafică, denumite S.1 și S.2. Nu a fost necesară extinderea suprafețelor (secțiunilor arheologice) deoarece nu au fost identificate urme de cultură materială.

Cercetări etnografice de teren

Anul 2004

* Proiect de cercetare *"Interferențe româno - secuiești în zona Mureșului Superior"*

Campania din comuna Voșlobeni și satul Eseniu (Eszenyö) - septembrie; Campania din satul Platonești, comuna Sărmaș, satul Pârâu, comuna Gălăuțaș - octombrie; campania din satul Jolotca Secuiască (Orotka), comuna Ditrău, și Jolotca Românească, comuna Sărmaș - noiembrie. Au participat Dorel Marc și Andrea Chiricescu.

* *Cercetare de teren și documentare* în cadrul proiectului *"Prima Școală Românească din Sfântu Gheorghe"*. S-au conspectat documentele din Arhiva Protopopiatului Ortodox Sf. Gheorghe; s-au efectuat deplasări la Muzeul Primei Școli Românești din Scheii Brașovului; s-au conspectat documente aflate în Arhivele Arhiepiscopiei Ortodoxe de la Sibiu. Perioada: noiembrie-decembrie 2004. Au participat Dorel Marc și Andrea Chiricescu

Anul 2005

* Proiectul *"Țesutul - muncă, artă, meșteșug în satul românesc est Transilvănean"*. Documentare în satele Pârâu și Poiana, comuna Gălăuțaș, satul Recea, comuna Tulgheș (județul Harghita) - martie 2005. Au participat Dorel Marc, Livia Marc, Dan Buzea, Andrea Chiricescu

* *Cercetare de teren în satul Poiana Sărată*, județul Bacău, în vederea organizării unei expoziții etnografice în localitate. Întregul proiect a fost coordonat de Valeriu Cavruc, iar la cercetările etnografice au participat: Valeriu Cavruc, Dorinel Ichim, Dorel Marc, Andrea Chiricescu. Perioada: iunie - iulie 2005.

* Proiect *"Exploatarea preindustrială a sării în Carpații Răsăriteni"*, cercetări etnografice în zonele:

- județul Bistrița-Năsăud: localitățile Blăjenii de Jos, Caila, Cepari, Dumitra, Figa, Mintiu, Sărățel, Săsarm, Tăure,
- județul Brașov: localitățile Jimbor, Merchiașa
- județul Harghita: Valea Homoroadelor, Praid
- județul Mureș: zona Reghin-Gurghiu, Sovata

Perioada: iulie - octombrie 2005.

Au participat muzeografii dr. Dorinel Ichim, drd. Dorel Marc, Livia Marc, Andrea Chiricescu, desenator Kinga Ugron, Marius Dănilă, Marius Domboși.

Cercetări interdisciplinare de teren

În anii 2004-2005, MCR a continuat cercetările interdisciplinare privind exploatarea preindustrială a sării din preistorie până în prezent, pe teritoriul județelor: Maramureș, Bistrița – Năsăud, Mureș, Harghita, Covasna și Brașov. Întregul proiect a fost conceput și coordonat de Valeriu Cavruc. În cadrul proiectului au fost efectuate periegheze, măsurători GPS și cercetări geofizice. Acestea au urmărit identificarea siturilor arheologice din preistorie, antichitate și evul mediu legate de exploatarea sării și s-au desfășurat la Sânpaul, Mărtiniș (jud. Harghita), Zoltan, Olteni (jud. Covasna), Figa – Beclean, Săsarm (jud. Bistrita-Năsăud), Coștiui (jud. Maramureș), Orșova (jud. Mureș) și Jimbor (jud. Brașov).

Perioada: lunile iulie – august 2004 - 2005. Coordonator Valeriu Cavruc. Au participat: Anthony F. Harding, Julia Wiecken (Universitatea Exeter din Marea Britanie), Dan Buzea,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Răzvan Luca, Andrea Chiricescu, Liliana Lazea (MCR), Lucian Vaida (Muzeul Grăniceresc din Năsăud).

Expoziții

* *Expoziția etnografică de la Poiana Sărată*, județul Bacău. Inaugurată la 04 Decembrie 2005. Coordonatorul expoziției: Dorinel Ichim. La organizarea expozitiei au participat: Mirela Cotruță, Andrea Chiricescu, Filip Eugenia, Cacior-Săliștean Gheorghe, Marius Domboși.

* *Expoziția de bază de la Casa Memorială Romulus Cioflec*, din satul Araci, județul Covasna. Coordonatorul expoziției: prof. Luminița Cornea. La organizarea expoziției au participat: Marcel Cucuiat, Mirela Cotruță.

Restaurarea, conservarea și evidența patrimoniului cultural al Muzeului Carpaților Răsăriteni

Patrimoniul muzeului este format în principal din cercetări proprii efectuate pe teritoriul județelor Covasna și Harghita, precum și din achiziții și donații. Patrimoniul arheologic cuprinde vestigii preistorice, dacice, romane și post-romane. Patrimoniul etnografic este format din două construcții țărănești, numeroase piese de port tradițional, mobilier, unelte și ustensile. Patrimoniul istorico - memorialistic cuprinde casa natală a lui Romulus Cioflec de la Araci și clădirea Primei Școli Românești din Sfântu Gheorghe, precum și obiecte și documente privind istoria și cultura românească pe teritoriul județelor Covasna și Harghita.

Anul 2004

Față de anul 2003, când registrul de inventariere al muzeului cuprindea 9113 numere, în anul 2004, în urma campaniilor arheologice de la Covasna - "Valea Zânelor", Olteni - "Cariera de nisip", jud. Covasna și Păuleni-Ciomortan, jud. Harghita, și în urma cercetărilor etnografice, numărul acestora a ajuns la 12200. Astfel, în cursul anului 2004 au fost înregistrate 3087 numere.

În cursul anului 2004, au fost restaurate 226 de piese etnografice și 62 de piese arheologice, în total 288 de piese.

Anul 2005

În anul 2005, s-au întocmit 632 de fișe analitice în format Word (410 fișe analitice de evidență a bunurilor arheologice, 162 fișe analitice de evidență a bunurilor etnografice și 60 fișe carte).

Total Word în acest moment: 1648

Total Docpat în acest moment: 1648

În anul 2005, în urma campaniilor arheologice de la Păuleni - Ciuc - Ciomortan, Olteni "Cariera de Nisip" (Situl A și Situl B), Covasna "Valea Zânelor", a cercetărilor etnografice din zona Bistrița-Năsăud (Săsarm, Beclean, Tăure, Sărățel), Brașov (Jimbor, Mercheașa), Harghita (Valea Homoroadelor, Praid), Mureș (Reghin, Sovata) din cadrul Proiectului *"Exploatarea Preindustrială a Sării în Carpații Răsăriteni"* și a donațiilor de carte din biblioteca scriitorului Romulus Cioflec, patrimoniul MCR s-a îmbogățit cu 1179 numere de inventar, ajungându-se în registrul de evidență analitică a bunurilor muzeale la numărul de inventar 13379.

În anul 2005 au fost restaurate și conservate 165 de obiecte etnografice (130 unități de înregistrare) din lemn, metal și obiecte compozite.

Restaurarea și recepția noii clădiri a Muzeului Carpaților Răsăriteni

Muzeul Carpaților Răsăriteni își desfășoară astăzi activitatea într-un nou sediu, situat pe strada Gábor Áron, nr. 16, Sf. Gheorghe, în a cărui posesie a intrat în anul 2003. În perioada 2003-2005 imobilul a fost restaurat.

În urma HG nr. 525/08.05.2003, imobilul din strada Gábor Áron nr. 16 a fost preluat de către Ministerul Cuturii și Cultelor, după care, prin Ordinul nr. 2069/08.07.2003 a fost predat Muzeului Carpaților Răsăriteni.

În perioada 2004-2005 s-au efectuat lucrările de restaurare și consolidare a imobilului, astfel încât în data de 1 septembrie 2005 a fost efectuată recepția clădirii.

În luna septembrie, compartimentele logistice s-au mutat în noul sediu, urmând ca după cele 6 luni care trebuie să treacă conform legii, să fie mutată și o parte din patrimoniul muzeului în depozitele special amenajate. Suprafața construită a spațiului primit, de 218,32 mp, este reprezentată de un garaj și de imobilul în sine.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Imobilul are 1 etaj, sălile de la parter fiind amenajate ca spații expoziționale. La etaj se găsesc birourile, împărțite pe compartimente: Atelier de restaurare, conservare și evidență a patrimoniului, Compartimentul de Istorie-Etnografie, Compartimetul Contabilitate, Secretariatul, Biroul Directorului.

Suprafața desfășurată reprezintă 864 mp din suprafața totală, și urmează a fi amenajată în cursul anul 2006.

Andrea Chiricescu
Dan Lucian Buzea
Mirela Cotruță

Muzeul Etnografic Poiana Sărată

La propunerea și la inițiativa domnului Nicolae Ciprian Vrânceanu, și cu sprijinul însemnat acordat de acesta, atât material cât și intelectual, Muzeul Carpaților Răsăriteni a avut șansa, în anul 2005, de a trece frontiera geografică dintre Transilvania și Moldova, și de a efectua cercetări etnografice în istoricul satgraniță Poiana Sărată.

Echipa de cercetători formată din dr. Valeriu Cavruc, dr. Dorinel Ichim, drd. Marc Dorel și Andrea Chiricescu a efectuat o cercetare etnografică în Poiana Sărată, de-a lungul anului 2005, care a scos la lumină atât mărturii documentare, cât și mărturii materiale privind viața și ocupațiile locuitorilor acestui sat de-a lungul istoriei și până în zilele noastre.

Poiana Sărată este un sat care a fost înființat în anul 1823 de autoritățile Imperiului Habsburgic, ca sat de graniță, amplasat la vama Transilvaniei cu Moldova, pe principala trecătoare dintre acestea, Pasul Oituz. Proveniți din familii de români crescători de oi din satele Brețcu, Săcele, Scheii Brașovului și alte localități transilvane, poienarii au prosperat economic prin hărnicia lor, fiind avantajați de poziția geografică a așezării, înconjurată de păduri și pășuni, având astfel șansa de a continua tradiția creșterii de oi și de a-și asigura veniturile prin exploatarea pădurilor. Pe lângă aceste ocupații principale, ei au practicat și agricultura montană și creșterea vitelor, care le asigurau minimul necesar de hrană.

Din punct de vedere istoric, Poiana Sărată a cunoscut atât perioade de progres cât și perioade de regres economic, și a înfruntat, alături de alte localități, cruntele războaie din istoria poporului nostru. Un punct de cotitură în istoria satului îl reprezintă anul 1952, când Poiana Sărată a trecut de la județul Treiscaune la Regiunea Bacău, Raionul Tg. Ocna, astăzi aparținând județului Bacău.

Rezultatele parțiale ale cercetării etnografice întreprinse de Muzeul Carpaților Răsăriteni au fost valorificate prin organizarea unei expoziții etnografice într-una din sălile de clasă ale școlii din localitate, care nu mai funcționează datorită lipsei de elevi. Expoziția încearcă să ilustreze pe scurt ocupațiile, obiceiurile, credințele, portul popular al poienarilor, și nu în ultimul rând istoricul satului, într-un cuvânt viața localnicilor de-a lungul timpului, privită prin prisma mărturiilor etnografice păstrate până în zilele noastre, transmise din tată în fiu.

Obiectele expuse au fost donate de către săteni, majoritatea fiind încă în stare bună de conservare, fiind chiar folosite de către aceștia în gospodării. Ele ilustrează principalele ocupații, creșterea oilor și lucrul la pădure, dar și alte ocupații precum lucrul pământului, muncile casnice și diferite meșteșuguri.

Poiana Sărată este un sat îmbătrânit, dar prin inițiativa și sprijinul domnului Nicolae Ciprian Vrânceanu, prin ajutorul oferit de săteni și prin eforturile și strădania Muzeului Carpaților Răsăriteni de a realiza această expoziție se încearcă o întinerire a acestuia, prin atragerea turiștilor prin intermediul acestui viitor punct muzeal. Datorită așezării geografice Poiana Sărată este un ideal loc de odihnă pentru călătorul obosit, iar datorită acestei expoziții Poiana Sărată poate oferi și ceea ce un călător ar putea căuta: autenticul, tradiționalul românesc surprins într-o expoziție creată în însuși leagănul formării și existenței sale.

Expoziția a fost inaugurată la data de 4 decembrie 2005, în cadrul unor programe și manifestări culturale dedicate Zilei Naționale a României, și își așteaptă vizitatorii în chiar vatra satului Poiana Sărată, în impunătoarea clădire a școlii, situată pe marginea șoselei ce leagă Moldova de Transilvania.

Dorinel Ichim
Andrea Chiricescu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Muzeul Oltului și Mureșului Superior

Gânduri la început de drum sau nevoia de muzeu ca o casă a moștenirii noastre culturale

Sub genericul *"Comorile neamului"*, de Ziua Națională a României la 1 Decembrie 2003, la Centrul Cultural "Miron Cristea" din Miercurea Ciuc, au fost vernisate trei expoziții cu tematică de arheologie, istorie memorialistică și etnografie, organizate de Episcopia Ortodoxă Română a Covasnei și Harghitei, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Arhivele Naționale Miercurea Ciuc și Asociația Comunitară Românească din Miercurea Ciuc. Cu această ocazie a fost inaugurat practic *Muzeul Oltului și Mureșului Superior*.

Juridic, Muzeul Oltului și Mureșului Superior s-a constituit în urma obținerii avizului favorabil, nr. 4803 din 20 octombrie 2003, al Direcției Monumente Istorice și Muzee și, prin cuprinderea în structura organizată a Muzeului Carpaților Răsăriteni, prevăzută în anexa 2 a ordinului nr. 2865 din 28 noiembrie 2003, a ministrului culturii și cultelor, acad. Răzvan Theodorescu, de aprobare a Regulamentului de Organizare și Funcționare.

Potrivit art. 21 din ordinul amintit, principalele atribuții ale filialei sunt: identificarea, cercetarea, constituirea, dezvoltarea, conservarea, restaurarea și valorificarea patrimoniului istoric, etnografic și artistic pe teritoriul județului Harghita.

Muzeul Oltului și Mureșului Superior a apărut ca o necesitate a includerii în rețeaua muzeală de interes național a zonei județului Harghita rămasă necercetată și valorificată muzeistic, în ceea ce privește istoria, cultura, civilizația românească. Existența doar a Muzeului Etnografic Toplița în arealul Mureșului Superior, cu activitate doar în partea nordică a județului Harghita și cu posibilități locale limitate, a făcut imperios necesară înființarea Muzeului Oltului și Mureșului Superior, pentru o mai largă cuprindere a problematicii muzeale prioritare românești la scara întregului județ Harghita.

De asemenea, Muzeul Oltului și Mureșului Superior a apărut și ca urmare a solicitărilor repetate ale societății civile românești de a i se regăsi reprezentată muzeistic cultura, spiritualitatea românească specifică zonei, într-un muzeu în municipiul reședință de județ, Miercurea Ciuc.

Prin mijloacele sale specifice, Muzeul Oltului și Mureșului Superior va căuta să răspundă acestor deziderate exprimate, inițiind programe, proiecte care se vor derula în viitor în parteneriat cu alte instituții de profil de pe teritoriul județului Harghita sau/și din afara sa, răspunzând exigențelor și priorităților științifice în domeniu.

Gândurile cu care am pornit la drum în această formulă pleacă de la convingerea că, alături de familie, Biserică, școală - muzeul reprezintă în primul rând o instituție culturală, educativă. Dacă am da însă o definiție mai pretențioasă, oficială, am spune că muzeul este instituția publică ce are ca principal obiectiv identificarea, achiziționarea, conservarea, restaurarea, protecția, expunerea și cercetarea unui anumit patrimoniu cultural, muzeul etnografic, de exemplu, ocupându-se de patrimoniul culturii și civilizației populare tradiționale.

Însă, muzeul nu trebuie înțeles doar ca o clădire ce adăpostește *"obiecte vechi"*, pentru că o colecție de obiecte culturale nu înseamnă o simplă acumulare, cercetare și expunere de obiecte, mai mult sau mai puțin ordonate științific - ci muzeul trebuie să fie mai ales casa memoriei noastre culturale. El tezaurizează (adică păstrează ceva deosebit de prețios) o moștenire culturală, identitară. Cu alte cuvinte, prin obiectele de muzeu ne amintim sau aflăm cine am fost în trecut, cine suntem astăzi și mai ales cine trebuie să rămânem în viitor. De aceea, socotim că locul acestor obiecte, abandonate de cei mai mulți dintre noi în fața modernității și progresului tehnic *"civilizator"*, sau a modei - trebuie să-și regăsească locul mai întâi în muzeu, apoi, prin recuperarea semnificației lor, să reintre în aprecierea sufletului nostru.

Muzeul ne ajută să înțelegem că nu tot ceea ce este vechi este de lepădat, ci dimpotrivă, trebuie revalorizat, să îi dăm o nouă prețuire și obiectele de care am fost legați cândva sufletește, să rămână în continuare organic legate de propria noastră ființă, să ne însoțească și să îi facem si pe ceilalți, mai ales din tânăra generație, să le prețuiască; din păcate, tinerii care s-au lepădat de moștenirea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

culturală neprețuită a neamului lor, prea ușor categorisesc obiectele tradiționale, spre exemplu portul popular, etc., ca fiind ceva desuet, în afara modei și chiar le ridiculizează, le minimalizează, uneori chiar le batjocoresc. Cei cu o asemenea atitudine își reneagă propria origine și, dacă ți-ai pierdut sentimentul identității tale, ți-ai pierdut de fapt părinții, moșii și strămoșii.

Aplecând urechea prea mult și deseori slugarnic, fără demnitate și mândrie cu adevărat națională, la tot ceea ce vrea să ne spună Occidentul, la curentele proeuropene, fără un spirit de discernământ critic, riscăm să pierdem valoroasa noastră tradiție culturală. De aceea, familiei, muzeului, Bisericii și școlii, le revin un rol deosebit de important în transmiterea a tot ceea ce este mai valoros din istoria, tradiția, credința, cultura românească. Alte popoare care nu au o asemenea tradiție bogată ca cea a poporului român caută cu orice preț să și-o *"construiască"*, să o *"fabrice"* și să o pună în valoare, în timp ce noi, și chiar autoritățile cu atribuțiuni specifice în domeniu, tratăm deseori cu superficialitate sau lipsă de răspundere aceste probleme, grăbindu-ne chiar să importăm tradiții, obiceiuri etc. care nu au nimic comun cu cultura noastră.

Ne exprimăm însă speranța că având sprijinul tuturor celor interesați în susținerea si promovarea culturii și implicit a istoriei noastre locale, Muzeul Oltului și Mureșului Superior va deveni într-adevăr o casă a moștenirii noastre culturale.

Dorel Marc

Cronica activității Muzeului Oltului și Mureșului Superior pe anii 2004 - 2005

Anul 2004

* Expoziția *"Comorile neamului"*, organizată de 1 Decembrie 2003, Ziua Națională a României, de către Muzeul Carpaților Răsăriteni împreună cu Asociația Comunitară a Românilor din Miercurea Ciuc, cu ocazia înființării filialei Muzeul Oltului și Mureșului Superior.

* *"Mihai Eminescu - poetul național"*- serată muzical literară dedicată poetului național, 15.01.2004, organizată împreună cu Centrul Cultural "Patriarh Miron Cristea", Școala Generală "Liviu Rebreanu", Colegiul Național "Octavian Goga".

* "Unirea Principatelor Române" - expoziție fotodocumentară, organizată în colaborare cu Arhivele Naționale Harghita, Centrul Cultural "Patriarh Miron Cristea" și școlile din localitate, 24.01.2004, Miercurea Ciuc.

* *"Bucuria Învierii"*, 11.04.2004, expoziție de icoane pe sticlă, organizată în colaborare cu Centrul Cultural "Patriarh Miron Cristea" și cu Cercul de pictură "Românașul".

* *"Zilele școlii harghitene"*, 13.05.2004, lecție deschisă interdisciplinară de literatură română, istorie locală și etnografie, organizată de Școala Generală nr. 9 "Liviu Rebreanu".

* *"Meșteșuguri artistice tradiționale"*- icoane pe lemn și pe sticlă, 27.05.2004, olimpiada școlară - faza județeană, organizată de Inspectoratul Școlar Județean Harghita în colaborare cu Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei și filiala Muzeul Oltului și Mureșului Superior.

* *"2004 - Anul Ștefan cel Mare"*- simpozion dedicat marelui voievod, 30.05.2004, organizat de Cercul Militar al Garnizoanei Miercurea Ciuc; participă Dorel Marc cu o comunicare științifică: *"Broderiile din epoca lui Ștefan cel Mare"*.

* Ziua copilului, 01.06.2004, expoziție de icoane pe sticlă - cu vânzare prin licitație; acțiune realizată în colaborare cu Centrul Cultural "Patriarh Miron Cristea", Asociația Comunitară Românească din Miercurea Ciuc, Prefectura Harghita, Consiliul Județean Harghita, în vederea susținerii materiale a copiilor talentați.

* *"Ștefan cel Mare - în memoria documentelor"*, 28.06.2004, expoziție fotodocumentară, dedicată marelui voievod ; organizată în colaborare: Muzeul Carpaților Răsăriteni, Arhivele Naționale Harghita, Cercul de pictură "Românașul".

* *Zilele "Miron Cristea"* ed. a VII-a, 17.07.2004 -20.07.2004, sesiune de comunicări științifice referitoare la ultimele cercetări privind personalitatea primului patriarh; organizatori: Muzeul Etnografic Toplița, Biblioteca

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Municipiului Toplița, Fundația Culturală "Patriarh Miron Cristea"; Dorel Marc participă cu o comunicare științifică privind *"Noi proiecte de cercetare etnografică a zonei Mureșului Superior"*.

* *"Branul în cultura populară românească"* - sesiune de comunicări științifice pe teme etnografice și Târg al meșterilor populari de Sf. Pantelimon; 06.08.-07.08.04, participă dr. Valerii Kavruk și drd. Dorel Marc, cu comunicarea *"Noi cercetări privind cultura populară românească în secuime"*.

* *"Meșteșuguri Artistice Tradiționale"*,- Olimpiada Națională organizată de Ministerul Educației și Muzeul Astra din Sibiu; *"Icoana din sufletul copilului"*, organizată de Patriarhia Ortodoxă Română, manifestări care au avut loc în perioada 17.08-30.08.04, prilej de perpetuare a tradițiilor și meșteșugurilor din zonă; copiii de la Cercul de pictură *"Românașul"*, participanți la aceste concursuri, au beneficiat de consiliere din partea muzeografilor de la Muzeul Oltului și Mureșului Superior.

* Sesiunea națională de comunicări științifice *"Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, Cultură, Civilizație"*. ediția a X-a, Miercurea Ciuc, 24.09- 26.09.04, organizată de Ministerul Culturii și Cultelor, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Episcopia Ortodoxă Română a Covasnei și Harghitei, Centrul Eclesiastic "Mitropolit Nicolae Colan", Arhivele Naționale; participare: drd. Dorel Marc cu comunicarea *"Sisteme pastorale în zona Munților Călimani și în zona Brețcu - Covasna"*.

* Sesiune de comunicări științifice - *"Preocupări recente în cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural național"*- ed. a III-a , organizată de Muzeul Județean Mureș, 19.11-20.11.04. Participă Marc Dorel cu comunicarea *"Noi cercetări privind patrimoniul etnografic românesc din secuime"*

* *"Marea Unire în documente. Participanți din zonă la Alba Iulia"*- expoziție fotodocumentară; acțiune realizată în colaborare cu Arhivele Naționale Harghita, Centrul Cultural "Patriarh Miron Cristea" și cu participarea Școlii Generale "Liviu Rebreanu" și a Colegiul Național "Octavian Goga".

* Sesiunea anuală a Muzeului Carpaților Răsăriteni, 17.12.-18.12.04, organizată de Muzeul Carpaților Răsăriteni, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național - Covasna, sesiune anuală de comunicări, rapoarte științifice de activitate, la care participă membrii Consiliului Științific al Muzeului Carpaților Răsăriteni, muzeografi, conservatori, restauratori. Participă Dorel Marc cu comunicarea *"Cercetări recente privind etnografia românească în Secuime"* și, împreună cu Andrea Chiricescu și Ioan Lăcătușu, *"Proiectul -Prima școală românească din Sfântu Gheorghe"*

Publicații:

Dorel Marc, articole:

* *"Specificul încondeierii ouălor în zona Toplița"*, în anuarul *Mosteniri culturale*, 2002, Reghin, p. 87-88

* *"Tipologia gospodăriilor în zona Topliței. Interferențe româno-secuiești"*, în *Angvstia*, nr. 8, 2004, Sf. Gheorghe, p. 259-264

* *"Muzeul - casa moștenirii noastre"* în revista *Grai Românesc*, anul VI, nr. 1 (22), 2004, p. 4.

* *"Broderiile din epoca lui Ștefan cel Mare"*, în revista *"Grai Românesc"*, anul VI, nr. 2 (23), 2004, p. 6,

Anul 2005

* *"Mihai Eminescu - Omul deplin al culturii românești"* - expoziție fotodocumentară referitoare la viața și opera poetului, 15.01.2005; organizată împreună cu Școala Generală "Liviu Rebreanu" și Colegiul Național "Octavian Goga"

* *"Unirea Principatelor Române și ecoul ei în conștiința românilor ardeleni"* - expoziție fotodocumentară organizată împreună cu Arhivele Naționale Harghita în data de 24.07.2005; serată muzical-literară organizată de Cenaclul literar "Buna Vestire", Școala Generală "Liviu Rebreanu", Colegiul Național "Octavian Goga", 24.01.2005

* Expoziții etnografice temporare: *"Interiorul țărănesc"* și *"Agricultura în viața țăranului"*, 26.01-01.11.2005 (fără catalog).

* *"Figurine celebre din ceară"* - Muzeul Oltului și Mureșului Superior găzduiește o expoziție itinerantă cu figurine, personalități ale istoriei, culturii, politicii și staruri, în perioada 28.02-06.03.2005.

* *"8 Martie - Ziua Femeii"*, serată muzicală organizată la sediul Muzeului Oltului și Mureșului Superior, de către elevii Liceului de Artă "Nagy Istvan"- secția română. 07.03.2005

* *"Târgul meșterilor populari - de Florii"*- prima ediție a unui târg cu meșteri populari din diferite zone etnografice, 22.04.-24.04.2005, organizat cu sprijinul Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei și a Cercului

www.cimec.ro / www.mncr.ro

de pictură "Românașul".

* *"Timotei Cipariu, George Enescu - personalități ale culturii românești"*- simpozion privind contribuția acestora la marea cultură națională și universală, organizat la sediul Muzeului Oltului și Mureșului Superior, de ASTRA - Sibiu și ASTRA Harghita, în data de 19.05.2005.

* *"Românii din scaunul Ciuc, Giurgeu și Casin"* de Liviu Boar, lansare de carte privind istoria locală, eveniment organizat la sediul Muzeului Oltului și Mureșului Superior, de către Arhivele Naționale Harghita și Arhivele Naționale Mureș, în 05.05.2005.

* *"Interferențe culturale interetnice"*- colocviu pe tema interferențelor, 28.05.-30.05.2005, organizat de Muzeul Etnografic Reghin; participă Marc Dorel cu comunicarea *"Interferențe româno-secuiești în arhitectura Mureșului Superior"*.

* *"Meșteșuguri artistice tradiționale"*- *"Icoana din sufletul copilului"* - Olimpiadă școlară, faza județeană, concurs de icoane pictate pe lemn și pe sticlă, încondeiere de ouă, organizat la sediul Muzeului Oltului și Mureșului Superior, de Inspectoratul Școlar Harghita, cu sprijinul Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei, în data de 10.06.2005.

* *Universitatea de Vară "Izvorul Mureșului"* - organizată de Centrul de Studii Harghita-Covasna, Episcopia Ortodoxă Română de Harghita și Covasna, Departamentul Românilor de Pretutindeni, unde Marc Dorel participă cu o comunicare privind ultimele cercetări etnografice românești în secuime.

* *"Meșteșuguri artistice tradiționale"* - *"Icoana din sufletul copilului"* - Olimpiada Națională organizată de Ministerul Educației Naționale, Muzeul Național ASTRA, la Sibiu, în data de 17.08.04-30.08.04. Au participat copiii Cercului de pictură "Românașul", instruiți de prof. Nicoleta Ploșnea și muzeograf Marc Dorel Rezultate :

- 5 premii I la secțiunea *"Icoane pe sticlă"*;
- 1 premiu I la secțiunea *"Ouă încondeiate"*
- 15 premii la concursul *"Icoana din sufletul copilului"*

* *"Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, Cultură, Civilizație"*- sesiunea națională de comunicări științifice, ediția a XI-a, prilej de valorificare a rezultatelor cercetării multidisciplinare a zonei, 24.09.-26.09.2005; Marc Dorel participă cu comunicarea *"Tehnică și decor în arhitectura tradițională a Mureșului Superior. Studiu comparativ"* și cu o comunicare colectivă alături de Dorinel Ichim și Andrea Chiricescu cu titlul: *"Noi cercetări etnografice în zona Brețcu: Poiana Sărată"*.

* *"Străinul apropiat"*-expoziție fotodocumentară etno-sociologică, autor: Stephan Drube, cercetător, documentarist din Germania; găzduită de Muzeul Oltului și Mureșului Superior, în perioada 01-23 noiembrie 2005, organizându-se o dezbatere pe marginea fotografiilor expuse cu participarea autorului și a publicului interesat.

* Lansare de carte: *"Țăran cu cravată"*, de Traian Dușa, Editura Ansid, Tg. Mureș, 2004; manifestare organizată de Prefectura Harghita și Inspectoratul Școlar Jud. Harghita la sediul muzeului. 23.11.2005

* Expoziție fotodocumentară: *"1 Decembrie 1918-Unirea Transilvaniei cu România. Imagini, documente"* - organizată cu participarea Arhivelor Naționale Harghita, Centrul Cultural "Patriarh Miron Cristea" și școlile din localitate.

* *"Seară de colinde"*, organizarea unei manifestări, premergătoare Sfintei Sărbători a Nașterii Domnului, cu participarea rapsodului popular Trifan Maria împreună cu grupul de copii colindători din com. Sărmaș, corul Centrului Cultural "Patriarh Miron Cristea", corul fanfarei Garnizoanei Miercurea Ciuc. Partener media: Radio România - Tg. Mureș, transmisiune în direct, redactor cultural Valentin Marica. 15.12.2005.

Publicații:

Dorel Marc, articolele:

* *"Noi cercetări privind interferențele arhitecturale româno-secuiești: frontoanele caselor din satul Jolotca (Orotva), zona Topliței Mureșului Superior"* în anuarul Muzeului Etnografic Reghin *"Moșteniri culturale"*, 2005, format digital CD

* *"Eminescu - filosof al culturii noastre tradiționale sau «Întoarcerea la fire»"*, în revista *Grai Românesc*, anul VI, nr. 1 (26), 2005, p. 7

* *"Semnificații etnologice ale sărbătorilor de primăvară în zona Mureșului Superior"*, în revista *Grai Românesc*, anul VI, nr.2 (27), 2005, p. 6

* *"Semnificații etnologice ale unor obiceiuri românești: Nedeia sau Sântilia în Carpații Orientali"*, în revista *Grai Românesc*, anul VI, nr. 2 (28), 2005, p.6-7.

Livia Marc

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Muzeul Carpaților Răsăriteni
Sediul clădirii, înainte de restaurare

Muzeul Carpaților Răsăriteni
Sediul clădirii, după restaurare

Muzeul Carpaților Răsăriteni
Inaugurarea sediului muzeului. Participă P.S. Ioan Selejan

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Muzeul Carpaților Răsăriteni
Inaugurarea expoziției
"Fascism și comunism"

Muzeul Carpaților Răsăriteni
Inaugurarea expoziției
"Brăduț Covaliu"

Muzeul Carpaților Răsăriteni
Inaugurarea expoziției
"Daniel Eva"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Muzeul Oltului și Mureșului Superior. *Clădirea sediului.*

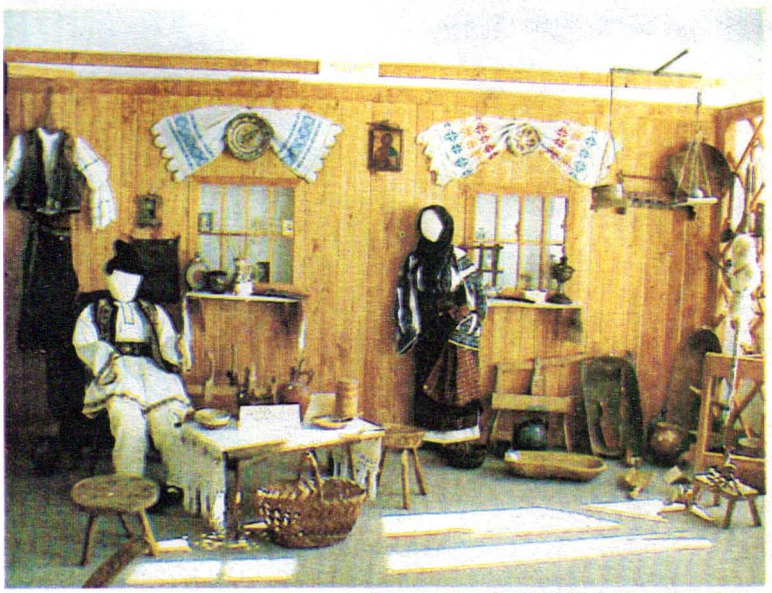

Muzeul Oltului și Mureșului Superior.
Expoziția de etnografie

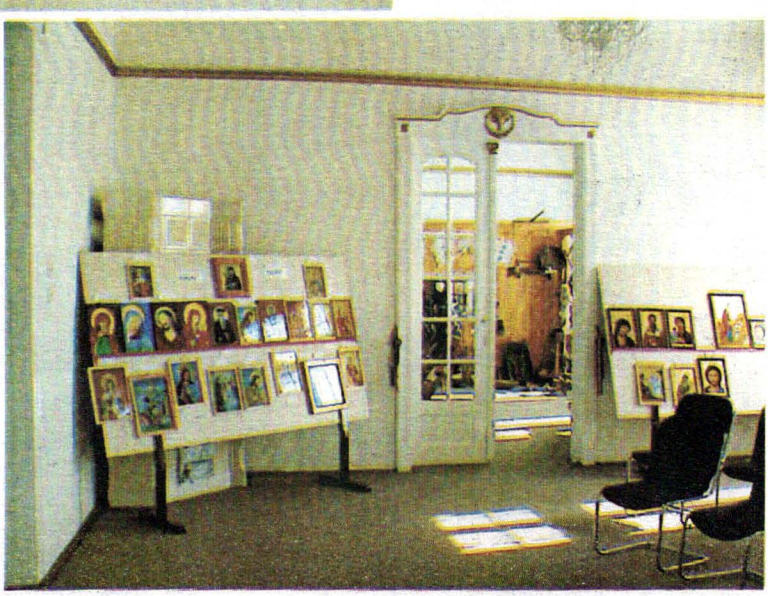

Muzeul Oltului și Mureșului Superior.
Expoziție de icoane

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Muzeul Oltului și Mureșului Superior.
Expoziție de arheologie

Casa memorială "R. Cioflec"
Clădirea, renovată

Casa memorială "R. Cioflec"
Aspect din expoziție

www.cimec.ro / www.mncr.ro

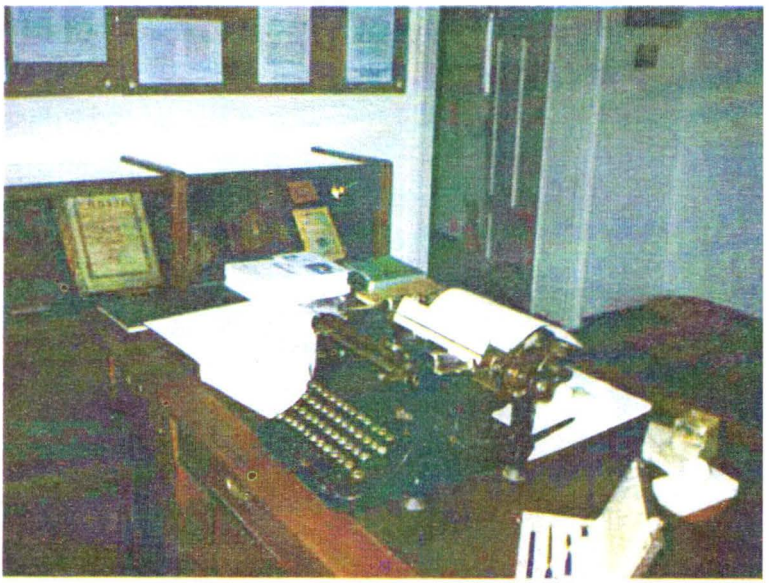

Casa memorială "R. Cioflec"
Aspect din expoziție

Casa memorială "R. Cioflec"
Activități desfășurate cu elevi

Punctul etnografic "Poiana Sărată"
Sediul. Clădirea cu etaj.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Punctul etnografic "Poiana Sărată"
Aspect din expoziție.

Punctul etnografic "Poiana Sărată"
Aspect din expoziție.

Punctul etnografic "Poiana Sărată"
Aspect din expoziție.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Abrevieri / *Abbreviations*

Reviste, Serii, Anuare

ACTA - Muzeul Național Secuiesc. Muzeul Secuiesc al Ciucului, Sfântu Gheorghe
Acta MN - Acta Musei Napocensis, Cluj - Napoca
Acta MP - Acta Musei Porolissensis, Zalău
AJA - American Journal of Archaeology, Princeton
ALUTA - Studii și comunicări. Muzeul Județean Covasna, Sf. Gheorghe
ANGUSTIA - Revista Muzeului Carpaților răsăriteni, Sf. Gheorghe
An.șt.Univ.Iași - Anuarul Științific al Universității din Iași
AMN - Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ArchKorr - Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchPol - Archaeologia Polona, Varșovia
Arheologija - Arheologija, Organ na Arheologièeski Institut i Muzej, Sofia
Arhiva Someșană - Revistă de Istorie și Cultură, Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud
AUN - publicație a Departamentului de Arheologie și Istorie Antică a Universității din Uppsala, Suedia
Banatica - Muzeul Județean Caraș - Severin, Reșița
BiblMarmatia - Bibliotheca Marmatia, Baia Mare
BMA - Bibliotheca Memoriae Antiqvitatis, Piatra Neamț
BMN - Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
Carpica - Revista Complexului Muzeal "Iulian Antonescu", Bacău
Cercetări Arheologice - Revista Muzeului Național de Istorie a României, București
Cercetări Istorice - Revista Muzeului de Istorie Iași
CRFB - Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Frankfurt, Germania
CronCercArh - Cronica Cercetărilor Arheologice
CultCivDunărea de Jos - Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
Cumidava - Revista Muzeului Județean de Istorie, Brașov
Dacia - Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București
Dacia N.S. - Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
Danubius - Revista Muzeului Județean de Istorie - Galați, Galați
Eurasia Antiqua - Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens, Berlin, Germania
Hesperia - Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Cambridge, Mass./Baltimore
IJNA - International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration, London
Istros - Revista Muzeului Brăilei, Brăila
Közl - Közlemények az Erdélyi Múzeum Érem és Régiségtárából, Cluj-Napoca
MARISIA - Revista Muzeului Județean Mureș, Tg. Mureș
Marmatia - Revista Muzeului Județean Maramureș, Baia Mare
Materiale - Materiale și Cercetări Arheologice, București
Memoria Antiquitatis - Acta Musei Petrodavensis. Muzeul Județean Neamț, Piatra-Neamț
Monographien RGZM - Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz. Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte. Monographien
Muzeul Național - Revista Muzeului Național de Istorie a României, București
PBF - Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart
SCIV - Studii și Cercetări de Istorie Veche, București
SCIVA - Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
Thracia - Thracia. Academia Litterarum Bulgarica, Sofia
Thracia Pontica - Thracia Pontica, Burgas
Thraco-Dacica - Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie, București

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Lista autorilor / *List of authors*

(în ordine alfabetică / alphabetical order)

Diana Bindea
Muzeul National de Istorie a Transilvaniei
Str. C-tin Daicoviciu, nr. 2
Cluj-Napoca, jud. Cluj
Telefon: 0264.595.677

Dana Botoroagă-Bercu
Complexul Național Muzeal "Astra" Sibiu
Piața Mică, nr. 11-12
Sibiu, Jud. Sibiu
Telefon: 0269.218.195

Dan Lucian Buzea
Muzeul Carpaților Răsăriteni
Str. Gabor Aron, nr. 16
Sf. Gheorghe, jud. Covasna
Telefon: 0267.314.139, 0745.130.377
e-mail: buzealuci@yahoo.com
muzeu_cavruc@planet.ro

Constantin Catrina
Prof. univ. , *Universitatea "Transilvania"*
Str. Zizinului 87, B/34
Brașov, jud. Brașov
Telefon: 0268.532.570; 0723.651.655
e-mail: gcatrina@xnet.ro

Valeriu Cavruc
Muzeul Carpaților Răsăriteni
Str. Gabor Aron, nr. 16
Sf. Gheorghe, jud. Covasna
Telefon: 0267.314.139
e-mail: muzeu_cavruc@planet.ro
valer_kavruk@yahoo.com

Andrea Chiricescu
Muzeul Carpaților Răsăriteni
Str. Gabor Aron, nr. 16
Sf. Gheorghe, jud. Covasna
Telefon: 0267.314.139, 0721.230.256
e-mail: chiricescuandrea@yahoo.com
muzeu_cavruc@planet.ro

Mirela Petronela Cotruță
Muzeul Carpaților Răsăriteni
Str. Gabor Aron, nr. 16
Sf. Gheorghe, jud. Covasna
Telefon: 0267.314.139, 0745.138.661
e-mail: mirii@home.ro
muzeu_cavruc@planet.ro

Doina Dobrean
profesor, *Grupul Școlar Industrial "Miron Cristea"*
Subcetate, jud. Harghita
Telefon: 0266.345.009

Gabriela Gheorghiu
Muzeul National de Istorie a Transilvaniei
Str. C-tin Daicoviciu, nr. 2
Cluj-Napoca, jud. Cluj
Telefon: 0264.595.677

Drd. Mihail Ion Gorgoi
Inspector Superior, *Ministerul Culturii și Cultelor*
Șoseaua Kiseleff, nr. 30, sector 1
București, cod. 011347
Telefon/Fax: 021.224.39.47

Eugen Iaroslavschi
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
Str. C-tin Daicoviciu, nr. 2
Cluj-Napoca, jud. Cluj
Telefon: 0264.595.677

Dorinel Ichim
Str. Al. Russo, Bl. 19, Sc. B, Ap. 11
Bacău, jud. Bacău
Telefon: 0234-543.166

Angel Istrate
B-dul Muncii, nr. 11, D10/A/2
Brașov, jud. Brașov
Telefon: 0268.315.265

Jánovits István Zsolt
Profesor, *Direcția pentru Protecția Copilului*,
Miercurea-Ciuc, Harghita
Telefon: 0747.275.494
e-mail: janovits@hotmail.com

Dr. Kacsó Carol
Muzeul Județean Maramureș
str. Monetăriei 1-3,
Baia Mare, jud. Maramureș
Telefon/Fax: 0262.211.927
e-mail: muzeumm@yahoo.com

Dr. Gheorghe Lazarovici
profesor, Universitatea "Eftimie Murgu" Reșița
P-ta Traian Vuia, nr. 1-4

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Reșița, cod. 320085, Jud. Caraș-Severin
Telefon: 0255.210.214
e-mail: ghlazarovici@yahoo.com

Drd. Dorel Marc
Muzeul Carpaților Răsăriteni,
filiala Muzeul Oltului si Mureșului Superior
Str. Petőfi Sándor, nr. 23
Miercurea-Ciuc, jud. Harghita
Telefon: 0266.317.726
e-mail: mcr_hr@yahoo.com

Livia Marc
Muzeul Carpaților Răsăriteni,
filiala Muzeul Oltului și Mureșului Superior
Str. Petőfi Sándor, nr. 23
Miercurea-Ciuc, jud. Harghita
Telefon: 0266.317.726
e-mail: mcr_hr@yahoo.com

dr. Florina Matei Truță
profesor, Etnomuzicolog
Str. Sportivilor, nr. 28
Toplița, jud. Harghita
Tel. 0266.343.626, 0744.935.821
e-mail: florina_etno@yahoo.com

Mihai Meșter
Muzeul de Istorie Gherla
Str. Mihai Viteazul, nr. 6
Cluj-Napoca, jud. Cluj
Telefon: 0267.241.947.
e-mail: mh_mester@yahoo.com

Daniela Pop
Muzeul de Istorie Gherla
Str. Mihai Viteazul. nr. 6
Cluj-Napoca, jud. Cluj
Telefon: 0267.241.947

Nicoleta Ploșnea
Episcopia Ortodoxă a Covasnei si Harghitei
str. Miron Cristea,
Miercurea-Ciuc, Jud. Harghita
Tel: 0266.317.912

Dr. Cristian Schuster
Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan"-Centrul de Tracologie,
Casa Academiei, str. 13 Septembrie, nr. 13,
sector 5, București
prof. asoc. *Universitatea "Valahia",*
Târgoviște
e-mail: cristianschuster@yahoo.com

dr. Avram Sultana
lector, *Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu*
Bd. Victoriei, nr. 8-10
Sibiu, Jud. Sibiu
Tel: 0269.216.062.
e-mail: asultana111@yahoo.com

www.cimec.ro / www.mncr.ro

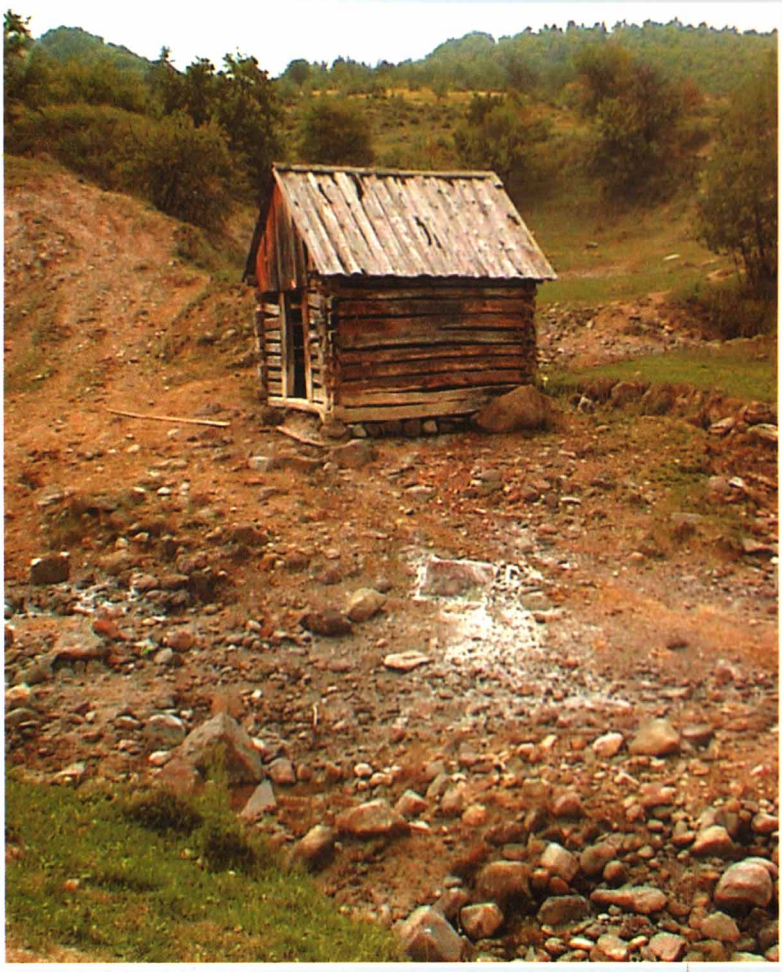

ISSN: 1454-8275

www.cimec.ro / www.mncr.ro